

<36607793840014

<36607793840014

Bayer. Staatsbibliothek

40
Eng. (Pr.
773

ALBERTI SCHULTENS
OPERA MINORA,

ANIMADVERSIONES EJUS IN JOBUM, ET
AD VARIA LOCA V. T. NEC NON VA-
RIAS DISSERTATIONES ET ORA-
TIONES, COMPLECTENTIA,

ANTEHAE SEORSUM IN
LUCEM EMISSA,

NUNC IN UNUM CORPUS COLLECTA
ET CONJUNCTIM EDITA, UNA CUM
INDICIBUS NECESSARIIS.

LUGDUNI BATAVORUM ET LEOVARDIÆ,

Apud JOH. LE MAIR & H. A. DE CHALMOT, MDCCLXIX.

ALBERTI SCHULTENS
OPERA MINORA

ANIMADVERSIONES EIVS IN IORUM, ET
AD VARIA LOCA V. T. NEC NON VA-
RIAS DISSERTATIONES ET ORA-
TIONES, COMPLECTENTIA

ANTEHABE SEORSUM IN
LUCUM EMISSA

NUNC IN UNUM CORPUS COLLECTA
ET CONIUNCTIM EDITA, UNA CUM
INDICIBUS

Bayerische
Staatsbibliothek
München

LUCIDUM PATRONUM ET LEONARDI
JOH. LE MAIR & H. A. DE CHALMOT, REPERT.

TYPOGRAPHI LECTORIBUS S.

fferimus Vobis Fasciculum five collectionem quandam variorum Opusculorum Viri summi, A. SCHULTENS, quæ, dum exemplaria illorum dudum essent distracta, junctim edere nobis visum fuit. Quum omnia, quæ Clarissimus SCHULTENS in lucem emisit, laudibus totius Orbis Literati quam maxime, & merito quidem, celebrentur, ac evidentissima præbeant testimonia, quantus fuerit ille Vir in Republica eruditorum, incomparabilem inprimis Linguae Hebraicæ, atque adeo S. Codici, adferant lucem, viamque ad interiorem illius indolem pernoscendam tutam & munitam sternant, adeo ut omnium illorum, qui antea in hac palæstra desudarunt, scripta & conamina immenso post se relinquant intervallo, ut omnibus hodie constat; illa nobis jure adfulget spes, institutum hoc nostrum, quod consulto & benevole concedente maximi Patris magno Filio, J. J. SCHULTENS, suscepimus, sese bonis omnibus adprobaturum, nec ingratum Eruditis futurum esse, iterata hac editione egregios hosce Cl. Auctoris labores ab interitu servatos, ac omnibus ita illis fruendi copiam esse datam. Curavimus autem, ut quam nitidissime in lucem prodirent; quem in finem quoque duplex adjectus est Index, Locorum S. S. & Vocum Hebraicarum, quem diligentiae debetis TIBERII DE BAAR, *V. D. M. Witmarsumensis*; qui editionis hujus curam quoque maximam partem habuit. Cæterum si hæc nostra spes nos non fefellerit, eo magis studium Reipublicæ literariæ commodis inserviendi in nobis exardescet; & quanto-cyus novam quandam variorum, quæ ad Literaturam Orientalem spectant,

spectant, scriptorum collectionem, quæ instar **THESAURI** cu-
jusdam **ORIENTALIS** erit, vobis offerre conabimur; cujus
primum Volumen, omnes Disertationes Academicas, sub auspi-
ciis **A. SCHULTENS**, & **N. G. SCHROEDERI**, Duum virorum
in hac arte Principum, concinnatas & publice ventilatas, com-
plexurum, prelo jam submittere cœpimus. Ita valete, & conati-
bus nostris favete.

ELENCHUS

E L E N C H U S
O P U S C U L O R U M.

Animadversiones Philologicae in Jobum; una cum specimine Observationum in totum V. T. Prodierunt Ultrajecti Ao. 1708.

Animadversiones Philologicae & Criticae ad varia Loca V. T. Prodierunt Amstelodami Ao. 1709.

Disertatio Philologica de Verbis & sententiis ambigua significatione praeditis. Ejus Pars prima publice ventilata est Franequeræ die 19 Jun. 1726. Secunda die 15 Jan. 1727. Tertia die 18 Jun ejusdem anni.

Disertatio Philologica Sacra de Muliere Sedente in Ep̄ha. Ventilata est Franequeræ die 14 April. 1725.

Oratio de Regina Sabæorum. Habita Lugduni Batavorum, cum Rectoris Academiæ munus poneret, die 8 Febr. 1740.

Oratio pro studiis humanitatis, habita Franequeræ Kalendis Jun. 1720. cum magistratum Academicum exueret.

Oratio Inauguralis de Tabernaculo Moſis, habita Lugduni Bat. cum Antiquitatum Hebraicarum professionem auspicaretur, die 26 Sept. 1740.

Oratio

*Oratio Funebris in obitum Viri Cl. Lamberti Bos. Habita Fran-
nequæ die 15 Jan. 1717.*

*Disertatio Theologico-Philologica de utilitate Linguae Arabicæ.
Sub præsidio Cl. Job. Braunii publice defensa Groningæ die 20 Jan.
1706.*

*Disertatio Theologica Inauguralis in Marc. XIII: 32. Pro gradu
Doctóratús S. S. Theol. publice ventilata Groningæ die 4 Jul. 1709.*

ANIMADVERSIONES

ANIMADVERSIONES

PHILOLOGICÆ

IN

JOBUM,

*in quibus plurima hætenus ab Interpretibus male accepta
ope linguæ Arabicæ & affinium illustrantur.*

Accesfit Specimen Observationum Arabicarum
in totum Vetus Instrumentum.

ANIMADVERSIONES

PHILOGOLOGICÆ

IN

JOB. U. M.

in quibus plurima hæcenus ab Interpretibus male accepta
opè lingue Arabicæ & assiniæ illustrantur.

Accessit Specimen Observationum Arabicarum
in totam Vocabulorum.

ILLUSTRIBUS AC PRÆPOTENTIBUS
 VIRIS
 DOMINIS DOMINIS
 CONSULIBUS ET SENATORIBUS,
 UT ET EORUM
 SYNDICO, QUÆSTORI, ET SECRETARIIS
 TOTIQUE ADEO
 AUGUSTO SENATUI
 INCLYTÆ ET ILLUSTRISSIMÆ
 URBIS GRONINGANÆ
 PATRIÆ PATRIBUS, ECCLESIAE ET
 LITERARUM NUTRITIIS,
 DOMINIS ET PROCERIBUS CLEMENTISSIMIS
 ETC. ETC. ETC.

VIRI ILLUSTRES AC PRÆPOTENTES.

 Epenumero soleo ante oculos ponere PROCERES
 AMPLISS. idque libenter crebris usurpare sermoni-
 bus, non me cuiquam magis debere, quam cui bene-
 ficium debeo, idque impensius quanto minus justum ei
 pretium assignari potest. Ego vero, post Deum T. O. M. VO-
 BIS demum maxime devinctum me puto, qui vivam summi istius
 Numinis in hisce terris geritis imaginem, quibusque nostram hanc
 Rempublicam Deus mandavit; sub quorum auspiciis vivens li-
 bertatem, rem omnino inæstimabilem, salvam habeo. Quantum
 est quod VOBIS hoc nomine debeo, quantum est inquam
 PROCERIBUS subesse, qui pietatis, justitiæ, munificentiae,

omnium denique virtutum studium non edictis sed exemplis civibus suis commendant. At quid ago? Nullius tantum est flumen ingenii, nulla dicendi aut scribendi tanta vis, tantaque copia, ut non dicam exornare, sed enarrare, PATRES CONSCRIPTI, Vestra in cives merita posuit. Itaque cum & mihi hic verba desint, major laus erit, ut in omnibus rebus magnis, filere quam infra rei dignitatem dicere. Interim postquam quo nunc modo commemoravi, non exiguum sit profecto quod a me debetur VOBIS, neque exsolvere debitum possim, illud mihi, quod solutioni proximum dixit Seneca, annitendum esse existimo, ut ingrati notam effugere liceat. Ea propter animi grati & accepta beneficia profitentis, quanta valeo veneratione animi, dicatum sacratumque pignus offero, primos hosce studiorum meorum fructus Vestros facio, licet jure vestri jam erant, utpote in fundo Vestro nati & culti. Accipite ergo VIRI PRÆPOTENTES, benigno quo soletis vultu quaecunque hoc gratitudinis testimonium, & ut perpetuæ & sanctissimæ meæ erga VOS pietatis duraturam tesferam. Hic solus favor, hæc unica erit gratia, quam mihi & libello meo imploro. Non enim, quod multi solent, auctoritatis Vestræ adversus obrectatores præsidium ambigua inscriptione posco; sanctior ea mihi est, quam ut mea causa aliorum malitiæ exponatur. Illud tantum cæteris Vestris in me beneficiis addite, ut quod offero non a se existimetis, sed ab animo & ut devotissimæ VOBIS mentis pignus, Dei ad exemplum, qui acceptiorem habet qui delubris suis gratam devotamque mentem, quam qui maxima munera intulerit.

In voto desino. Deus Optimus ille & Maximus, qui Rempublicam Vestram & cum ea Ecclesiam atque Academiam, tot ereptas discriminibus potenti sua dextra, sub auspiciis Vestris vindicavit, protexit, auxit, qui VOS difficillimis hisce temporibus ad clavum sedere iussit, idem Rempublicam VOBIS, VOS Reipublicæ conservet. Ita scribebam ac vovebam Groningæ pridie Kal. Jun. 1708.

VIRI PRÆPOTENTES, AMPLISS. VESTRIS NOMINIBUS

Devotissimus

ALBERTUS SCHULTENS.

PRÆ-

PRÆFATIO.

Non diu in limine te morabor, Benevole Lector. Habes hic Animadversiones meas in Jobum Arabicas, si ita appellare licet. Pluribus hic de necessitate & auctoritate linguæ Arabicæ disfererem, si tua humanitas longiorem orationem pateretur, aut res verba desideraret, ac non pro se ipsa loqueretur. De ratione instituti nostri breviter tantum præmonebo. Jobus ab omni ævo Arabismis refertus esse habitus fuit, neque librum hunc sine aliqua saltem linguæ Arabicæ cognitione intelligi posse, quomodo Hieronymus etiam pronuntiavit. Hoc palam se facturum Erudito Orbi pollicitus erat Magnus Bochartus; at morte interceptus fuit Vir Eruditiss. quo minus promissis stare potuerit, maximo sane literarum Orientalium detrimento, ille enim si ullus ad hanc rem erat aptissimus, intimam linguæ Hebraicæ cognitionem & vastam in Arabicis scientiam adeptus. Hinc ego in mentem incidi experiendi, quid tandem ope linguæ Arabicæ in Jobo illustrando effici posset; cui curæ licet impar sim iudicio, eruditione, ætate, Tanto Viro infinitis parasangis inferior, animum tamen addidi, quod conjecturas meas in Jobum, quarum specimen quoddam levisimum inter alia S. Script. loca in Disputatione Academica abbinc biennio proposueram, Doctis non displicuisse animadverti. Ita tamen mecum constitueram, non ante hæc in lucem emittere, quam cum majoribus præsiidiis, iudicio & eruditione majori instructus, confusæ meæ cogitationes limatæ essent & perpolitæ; illud enim, quod proverbio dici solet, verissimum esse comperio, diem a die doceri. Aliter tamen consuluerunt Viri Eruditiss. optimique rerum, quæ in hoc libello continentur, arbitri, specimenque profectuum aliquale mihi dandum esse auctores fuerunt, vel eo fine, ut si conjecturæ meæ in loca difficiliora non persuaderent, ansa saltem Doctioribus præberetur amplius eadem inquirendi & illustrandi. Ex his certus sis B. L. me non scribendi pruritu, non ut illud σοφῶς καλῶς euge belle mihi acclametur, hæcce in lucem producere, sed quia Magnorum Virorum consiliis non parere nefas habui & superbiæ argumentum. De iis, quæ in hoc opusculo a me præstita sunt, ita paucis accipe. Præter loca ex Jobo secundum seriem capitum enarrata, alia bene multa ex Arabismo explicata invenies, ab Eruditis, quod

2. I A 3 sciam,

sciam, nondum animadversa: hæc Tibi indiculus sistet. Nescio autem quo pacto hæc inter scribendum calamo effluxerint, de iis enim omnibus, aliisque quam plurimis locis S. Script. intricatioribus, scripsi uberius & ornatus, ubi ostendo, quantum præstet Arabismus non tantum ad verba sed etiam ad plenas locutiones Interpretibus non satis intellectas explicandum, ad significationes primarias & formales, ut vocant, eruendas, pluraque alia ad interiorem linguæ Sanctæ cognitionem ducentia. Hæc tanquam copiosius & majori studio, quam libellus hicce, exculta in lucem præmittere statueram; hinc factum est, ut quum aliquoties quædam alibi a me exposita dicam partim ad Disputationem meam impressam, partim ad hæc de quibus dico respiciam.

Specimina etiam quædam hinc inde adpersi, quo pacto veteres Interpretes Chaldæi, Symmachus, Hieronymus, & præsertim oī LXX. verbis tribuant significationes in Arabismo hodie conservatas, quod priscis Hebræis eadem significatione verba illa incognita non fuisse argumento est. Hac etiam ratione ingenti exemplorum copia ostendam, mutationes plurimas, quas ex auctoritate ꝛ LXX. Hebraico textui obtrudunt seculi præteriti Critici audaciores, indebitas esse. Quod superest B. & Erud. L. a Te quam officiosissime peto, ut vel applausu tuo hæc qualiacunque sint confirmes, vel ubi erratum sit des veniam, benignamque in partem interpreteris. Negas? Postulant id a Te subsidiorum in Arabicis penuria, iniqua temporis spatia, alia & severiora studia, quæ hisce multum insudare non permittunt, ætas denique juvenilis ad errandum nimium proclivis, sine hæc Te exorent. Tum vale, atque, si benigne de instituto nostro opineris, alia a me expecta.

L. S.

Doctissimi Alberti Schultens S. S. Ministerii Candidati *Ani-*
madversiones Philologicae in Jobum, ab ipso Auctore Fa-
 cultati Theologicae, ut nostrum de earum orthodoxia haberet
 Judicium, exhibitae, a nobis sunt lectae & examinatae. Testa-
 mur itaque in iis nihil a nobis repertum esse fidei & bonis mo-
 ribus contrarium, quo minus in publicum prodeant. Eas ani-
 madvertimus, non modo sanas atque orthodoxas, sed & non
 vulgari eruditione refertas, illisque, quibus severior sapientia
 cordi est, utiles lectu dignas. Deo Optimo Maximo gratias a-
 gimus, ob diligentiam, judicium, aliaque dona insignia, qui-
 bus hisce nostris temporibus juventutem inter nos beare non de-
 dignatus est, quo spes affulget, non defore Reipublicae Chri-
 stianae instrumenta in emolumentum Academiae & Ecclesiae uti-
 lia, eundemque Summum donorum Datorem supplices venera-
 mur, ut Doctissimo Auctori suo ductu atque auxilio multis an-
 nis adesse dignetur, ut eodem pede pergat, pluraque aliquando
 ejus opera maturiora huic tyrocinio respondeant. Id in Eccle-
 siae Christi aedificationem toto animo optamus! Groningae ipsis
 Nonis Junii clō 10 cc viii.

JOHANNES BRAUNIUS

S. S. Theol. Dr. ejusdemque &

Hebr. Ling. Professor. Ord.

H. T. Facultatis Decanus.

PAULUS HULSIUS.

S. S. Th. D. ac Prof. Ord.

VIRO

V I R O E R U D I T I S S I M O
A L B E R T O S C H U L T E N S

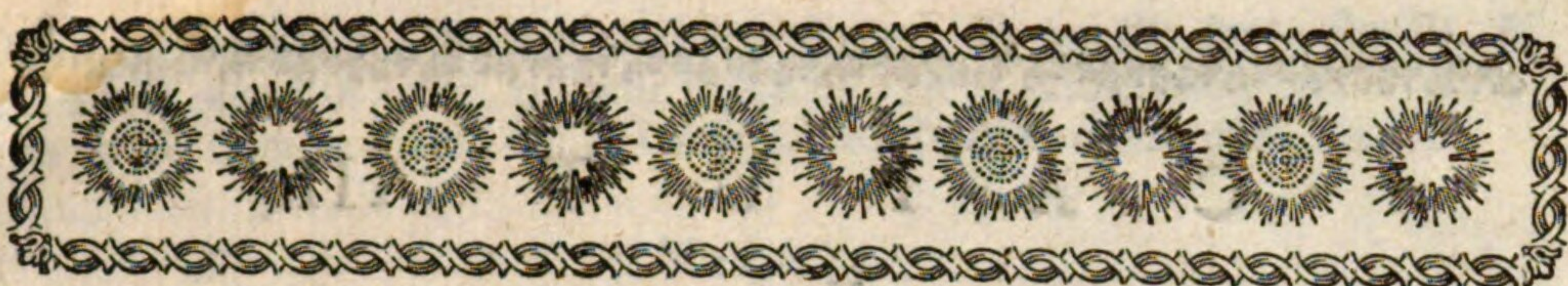
H A D R I A N U S R E L A N D U S.

Perductam esse ad finem editionem Animadversionum Tuarum in Jobum ex animo Tibi gratulor; & quemadmodum voluptatem singularem percepi ex lectione ingeniosissimarum Tuarum Observationum, quibus non vulgaria doctrinae Tuae specimina exhibuisti, & magnam lucem foeneratus es plurimis locis Sacri Codicis, ita nullus dubito quin gratissimae futurae sint omnibus iis, qui in sensu Divinorum Oraculorum investigando laborem aliquem collocant. Nosti paucos existere, qui sermonem Arabum callent, & hos ipsos, nescio quo fato, plerumque a scrutinio Sacrarum Literarum ad investigandas antiquitates, religionem, & historias Gentium Orientalium abduci: at Tu inter illos es, qui non tantum linguae Arabicae notitiam tibi comparasti ex lectione praestantissimorum Auctorum, sed ad Jobi praecipue illustrationem operam Tuam conferre voluisti, & ea orbi prodere quae ab aliis indicta & intacta noveras. Perge ita bene mereri de orbe literato & Ecclesia Dei; ut intelligant, quicumque minus benigne de linguae Arabicae usu in explicatione Sacri Codicis judicare solent, non frustra tempus in ea addiscenda poni, & utilissimam esse Theologo hujus sermonis peritiam. Vale, Vir Eruditissime, & diu vive incolumis, ut Patriae nostrae & Ecclesiae pluribus ingenii tui monumentis prodesse queas. Trajecti ad Rhenum. Kalendis Junii clc lō ccviii.

PAULUS HULSIUS
S. S. Th. D. ac Prof. Ord.

VIRO

ANIMAD.

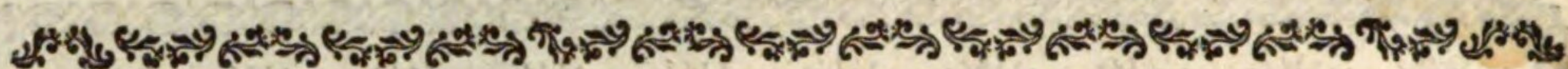
ANIMADVERSIONES PHILOLOGICÆ IN LIBRUM JOBI.

C A P U T I.

Omen *Jobi* אִיּוֹב Hieronymo notat *dolentem, gementem*. Celeberr. Spanhemius derivat a אָב *desiderare*, Desiderius quasi. Forte est ab radice Arab. اب آى, quod notat *ad Deum resipiscere*, vel etiam, unde derivandum puto, *Deum laudare*, ut quum الطير aves vocantur اواب in Alcor. Sic Sur. 34: 10. & alibi etiam hoc verbum sumitur. Patrem & proavos Jobi si noscere gestis, secundum traditiones Mohammedanorum hæc habeto ex Kesfæo Mss. cujus lectione Clar. Relandus me beavit, اومس ابن عوبد ابن العيص (عيصو) ابن ايوب ابن اومس Job filius Oumitz filii Obed, filii Esau, filii Abraham amici Dei, φίλος Θεῷ apud Apost. Jacob. 2: 23. Propheta etiam appellatur a Kesfæo, quod ex Alcorano petatum capite 21. quod agit de Prophetis, ubi Jobus vers. 82. & 83. in eorum numero recensetur.

CAPUT III.

VERS. 4.

כמרירי יום.

Diem hunc vendicent sibi densissimæ tenebræ; perterreant eum amaritudi-
 nes, id est, infortunia diei. יום hic ponitur pro die malo, infortu-
 nio insignito. Ita Arabice يوم sumitur. Unde ذو الأيام Dominum dierum
 vocant Arabes, multis cladibus vexatum. כמרירי quibusdam est a כמר, aliis
 aestus, aliis atrores exponentibus. Sunt qui sacrificulos intelligunt, qui alias
 Cammarim dicuntur. Mihi כ est servile & redundans, ut Num. 11: 1.
 ليلة المرير infortunia in Arabismo, sic ليلة المرير pro ויהי העם כמתאננים
 nox summi infortunii, quo nomine vocatur ultimum inter Alim &
 Muaviam prælium; in quo utrimque plures septuaginta millibus ceciderunt
 Hist. Sar. p. 38. امرون mala, infortunia: ابو مرة pater infortunii, id est,
 Diabolus. Forte etiam יום hic sumitur ut Arabicum يوم peculiariter pro
 die prælii, ut يوم بدری Dies Bedrensis, id est, prælium Bedrense; atque ita כ
 in nativa significatione retineri posset. Terreant illum diem infortunia, qua-
 lia sunt prælii alicujus aut diei clade insignis.

VERS. 7.

הלילה ההוא יהי גלמוד.

Sit nox illa גלמוד, id est, solitaria, uti reddidit Hieron. LXX. ὁδύνην ver-
 tunt. Quid proprie significet non facile est definire. Rabbini per יחיד &
 unicum & desolatum exponitur. Ego post alios, qui non recte hic insti-
 tuisse videntur, ex Arabismo hæc tento. Radix جلد Arabice notat durum
 esse. Unde الصخر الجمود Petra durissima in Hist. Tamerl. p. 209. גלמוד er-
 go est adjectivum, notans proprie durum: liquet autem ex Esaj. 49: 21. usur-
 pari pro sterili & liberis carente. Introducitur enim ibi Ecclesia de multitudine
 filiorum stupens. Quis mihi hos genuit ואני שכילה וגלמודה cum tamen sim libe-
 ris orbata & sterilis. Ita قسي קשה Arabice notat durum esse, & dein sterilem
 esse. شديد durus & sterilis. In ipsa etiam hac radice sterilitatis notionem con-
 tineri patet ex derivato جمدة, id est, cameli annosiores propter duritiem scil.
 seu sterilitatem, quasi camelos steriles dicas. Ita גלמוד vertitur Job. 30: 3.
 cui liberi non sunt, a Chaldæo, & ab Hier. steriles. Et hic est sensus
 Rabbiorum, cum יחיד & שומם exponunt, quæ pro sterili aut liberis carente
 ab

ab Esaja usurpantur. Eodem modo hic fumo. *Sit nox illa dura*, sterilis, & non veniat cantus in ea scil. propter infantem recens natum. גלמוד ergo add. proprie *durum* notat, at non nisi in metaph. pro *sterili* in sacro textu occurrit.

VERS. 12.

מרוע קדמוני ברכים

LXX. ἵνα τι συνήντησαν μοι γόνατα. Sic Belgæ nostri, *waarom zijn my de knien boudigehomen* / sensu fatis incommodo. Nulla tamen in Hebraismo melior occurrit significatio. Hieron. *quare exceptus genibus*. Arabice قدم seu קדם est *stitit coram*, obtulit. Ita verto, *quare me coram stiterunt genua*, obtulerunt me patri scil. & alludatur ad morem, quo infantes recens nati, nutricis genibus impositi, patri offerebantur.

C A P U T IV.

VERS. 2.

הנסה דבר אליך תלאה

LXX. μὴ ποδάκεις σοι λελάληται ἐν κόπῳ. Hæc longius ab Hebræo recedere videntur. Cur ita verterint docet Arabismus. نסה seu نشأ, est *iterato* & *sæpius quid facere*, unde נסה דבר אליך: pro הלצה legerunt הלצה & ב ellipticum pro more suppleverunt. Rectius tamen verti puto: *An si tentemus loqui tecum, ægre feres*.

VERS. 6.

Annon timor tuus, spes tua.

תקותך ותם דרכיך

Dubii hic hærent Interpretes. Verba sonant. *Spes tua* & *integritas vitæ tuæ*, quæ cum colo antecedenti non cohærent, ideoque per σύγχυσιν positum volunt pro ותקותך & *spes tua integritas viarum*. Si vocem תקיה sumamus significatione, quam apud Arabes obtinet, sensus erit planus. *Annon timor tuus erga Deum, est spes tua, pietas tua* & *integritas* subintell. ex colo præc. est *spes tua*. Arab. تقوى pietas, timor Dei, idem quod יראא sæpissime. Hieron. תלה vertit ubi est, illud Arabibus ولا est.

B 2

VERS. 12.

VERS. 12.

תקה אזני שמצ מנהו.

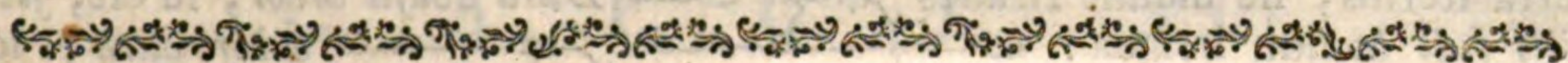
Et accepit auris mea parum ex eo. Occurrit in hac phrasi vox שמצ incertæ originis & significationis. LXX. in hoc loco per ἐξάλοια declarant & Vulg. per *venas*, infra autem cap. 26: 14. LXX. ἱμμάδα & Vulg. *parvam stillam* exponunt. Rabbinī cæterique fere Interpretes quotquot sunt שמצ in duobus locis Jobi, ubi tantum occurrit, שמצ *parum quid, pusillum* exponunt, & id quidem recte ex sensu, vera tamen signif. & ejus origo ignoratur. Ego in hanc rem conféro Arabicum شـمـاـج, quod a Golio nostro exponitur, *pellicula uvæ, seu quod de ea inter edendum abjicitur, item aliquid, res exigua*; illud ab Hebr. שמצ formatum videtur, ש in ج mutato, cujus mutationis exempla hæc a me observata sunt. صهارا palam, aperte & صهارا. Sic صرم corium crassius unde soleæ parantur a Persico چرم, & صنار platanus a Persico چنار, & چنار instrumentum musicum, sambuca, ut vult Golius, est a Persico چنک, in ج & ص in ج pro more mutatis; چنک etiam sine ulla mutatione usurpatum reperies ab Arabe in Hist. Tamerl. pag. 301. Certum ergo est Gimel & Tsade sæpe permutari, & שמצ proprie notare *præsegmen uvæ vel dactyli vel alterius rei*, unde ad rem exiguam notandum transfertur. Ita dicunt Arabes شـمـاـج لـمـاـج *parum quid, شـمـاـج*. Sic شـمـاـج est *præsegmen dactyli*, & شـمـاـج; & شـمـاـج est *pellicula uvæ dactyli*, &c. hoc pro re exigua positum invenio in Hist. Tamerl. p. 200. المدينة على النقب والقطـ شـمـاـج و شـمـاـج عوا لـمـاـج شـمـاـج & incepterunt accurate de statu urbis inquirere usque ad scrobulam dactyli & ejus pelliculam. Alcor. Sur. 35: 14. شـمـاـج شـمـاـج شـمـاـج ne minimum quidem possident, in Arab. est ne pelliculam uvæ. De شـمـاـج, quod est *scrobula in nucleo dactyli*, idem observare est in loco citato ex Hist. Tamerl. adde Alcor. Sur. 4: 56. شـمـاـج شـمـاـج شـمـاـج hominibus ne scrobulam dactyli largiuntur, & vers. 123. شـمـاـج شـمـاـج شـمـاـج ne scrobulam dactyli injuriam ferent. Sic etiam in شـمـاـج شـمـاـج pellicula dactyli Alcor. Sur. 4. vers. 52. & 79. شـمـاـج شـمـاـج شـمـاـج non injuria afficiemini pelliculam dactyli. شـمـاـج apud Thalmudicos est *parum, pusillum*, non dubito quin derivetur ab Arabico شـمـاـج Kimaa petiolus seu umbilicus dactyli. Huc etiam referri potest שמצ Exod. 32: 25. quod vulgo ignominia exponitur; quidni enim שמצ redamus, in rem rejectam, ut pellicula uvæ vel dactyli; aliquando tamen vocem hanc referendam putabam ad rad. Arab. شـمـاـج ludibrio habere, Tsade in Ain mutato, ut شـمـא pro חלץ, qualis mutationis apud Chaldaeos frequentia occurrunt exempla.

VERS. 18.

תהלה.

Alii splendorem, alii insaniam vertunt, a verbo תלה quod splendere notat & insanire.

insanire. Neutrum uti videtur recte. Prius enim cum scopo non convenit. Posterius nimis durum Angelis tribuere *insaniam*, nisi cum multis Interpretibus de Angelis lapsis locum explices, quod tamen etiam minus scopo inservire potest. *הלה* ex Arabismo verto *vanitatem*, quam Deus dicitur in Angelis suis *השיח* *animadvertere*, prout sumitur Esaj. 41: 20. quatenus ut spiritus creati, quique non vi naturæ suæ & necessario, ut Deus, sancti sunt, de vanitate participant, & in eam facile dilabi sine auxilio Dei possent: *هـل* Arabice idem est quod *باطل* *vanus fuit*, unde *هـل* per *باطل* exponitur apud Golium.

C A P U T V.

VERS. 7.

בני רשף.

Moneo hæc male a Doctisf. Viris Hott. & Hinkelm. de sagittis exponi, quasi Arabice *رشف* *eslet vibramen teli*, *jactus sagittæ*, nam id non est *רשף*, sed *رسف* apud Arabes.

VERS. 22.

לשר ולכפן תשחק.

In vastitate & fame ridebis Vulg. Observo ad hujus aliorumque in sacro textu locorum explicationem *שר* seu *شدة* Arabice *famem* & *annonæ penuriam* notare, quod observo ex Histor. Tamerl. p. 373. ubi de munimento quodam ita narratur; *حاصرهم مدة وادافعها بأس الجوع والشدة*; *Diu illud obsidione cinxit & maxima fame & annonæ angustia presit*; ibi *شدة* & *جوع* *fames* conjunguntur; ita etiam apud Zjeuharium celebrem Lexicogr. *شدة* idem est quod *قحط* *sterilitas annonæ*, in voce *انزعة*, quam exponit *قحط* *angustiam annonæ*. Certe *שר* pro *fame* vel *penuria annonæ* apud Hebræos etiam usurpari annotavit Kimchius ad Hof. 9: 6. ubi *שר* exponit *gravitatem famis*, & ad hanc significationem probandam citat Esaj. cap. 51: 9. ubi clarissime ita sumitur. Verba Esajæ ita se habent: *Duo hæc evenerunt tibi, quis planget te, calamitas & confractio, nempe fames & gladius.* Laborant hic vehementer Interpretes & Commentatores qua ratione Propheta dicat, *duo hæc evenerunt tibi*, cum tamen, uti videtur, quatuor plagas recenseat. Nempe non attenderunt vim vocis *שר*.
B 3 Propheta

Propheta enim non recenset hic quatuor mala, sed duo illa שר & שבר tanquam paulo obscuriora per כפן & חרב declarat, ut adeo שר fami כפן respondeat & שבר gladio. דָּא ante רעב exponendum est nempe, expositivum præcedentis, ut 1 Sam. 28: 3. ברמה ובעירו in Rama nempe in urbe sua. Sic 1 Sam. 17: 40. & alibi. Cæterum שר pro fame positum, commode ad rad. שרר vastare referri potest, vastationem enim terræ insequitur penuria & fames. At Arabes شدة potius derivare amant ab alia signif. verbi שרר, quæ est durum esse, nam شدة est اللين contrarium mollitiei. Sic a rad. قسّ durum esse est قسّ fames: ab hac rad. derivanda etiam videtur vox הרה arboris infrugifera species, quasi duram arborem dicas; prout terra dura stylo Arabum est terra sterilis, sic dicunt Arabes شظف الشجر Dura evasit arbor, id est, sterilis fuit & non irrigua: شظف شجر arbor dura, id est, sterilis, infrugifera: sed hæc in transitu. Porro a rad. قسّ durum esse ut Hebr. קשה est قساوة sterilitas & annonæ angustia. In lingua Persica idem observa in سخت, quod durum notat, unde est سختي durities, hoc pro fame & penuria annonæ usurpatur in Rosario Sjeich Sadi, qui Persice ita canit pag. 242. Edit. Gent.

چو کم خوردن طبیعت شد کسی را
چو سختی پیشش آید سهل کبر
و کمر تن پرومست اندر فراخی
چو تنگی بیند آن سختی دهر

Cum modicum comedere alicujus natura fert,
Cum fames, proprie durities, ei obvenit, facile feret.
At si corpus educatum fuerit in lautitia,
Si res angustæ fuerint, fame perit. Proprie duritie.

Hæc de nihilo non observavi, nam faciunt ad illustrationem Esajæ cap. 8: 21. ubi נקשה duritie pressus & רעב famelicus conjunguntur, cujus vocis vim plerique Interpretes non satis intelligebant.

VERS. 22.

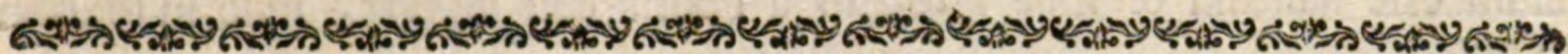
וְלֹא תַחַטָּא

Vulg. non peccabis. Minus recte. Proprie ex Arabismo hic notat δυσπραγείν, & fortuna minus prospera uti. Ita תַּחַטָּא in quarta conjug. اخطا opponi solet τὸν ἁπλῶς prospera fortuna uti; unde صواب bonus & felix status, cui opponitur خطا. Optime ergo Symmach. δυσπραγείν vertit. Proprie خطا Arabibus de sagitta dicitur quum a scopo aberrat. Sic Jud. 20: 16. quod jam observatum est.

VERS. 26.

VERS. 26.

Ab aliis jam observatum est נדיש recte *cumulum* verti & convenire cum A-
rab. كـدس *accumulare*. Exempla tantum talis mutationis hic exhibeo.
لماج pro لـماك : مرچس *spurcities* pro مرچس : نـفريه *sulphur* pro كـبريت
تـجبر pro تـكبر : ار تـج *tremuit* pro ار تـك : جهد *labor* pro كـهد :
سـبـهـو pro سـبـهـو : جرع *baufit* pro كـرع : *perbivit*.

C A P U T VI.

VERS. 3.

דברי לעז

Vulg. verba mea dolore sunt plena. Melius LXX. τὰ ῥήματα μὲν ἐστὶ φαῦλα.
Alii verba mea absorbentur, a γλῶσση absorbere, id est, מוֹמַחֵם submittere pro-
nuntiantur, quasi conquereretur Jobus, se præ dolore eloqui non posse. Mi-
hi non displicet sensus, quem ex Arabismo dant Lxx. Seniores. Nempe A-
rab. لَهْفٌ دِيحٍ dicitur de verbis vanis & nullius pretii, quasi conquereretur,
verba sua nihili ab amicis, & tanquam temere effutita, æstimari.

VERS. 4.

בעותי אלוה יערבוני

Optime versum ab Hieron. *Terrores Domini militant contra me.* LXX. plane aliter, ὅταν ἀρχομαι λαλεῖν κεντῶσι με, *quum loqui incipio pungunt me*, scil. sagittæ omnipotentis, de quo præcedit. Legerunt *לֵךְ אֱלֹהִים*. Sumpserunt autem *וַיִּשְׁמַע* pro verbo vel Arabicum *وَع* quod *clamo*, vel *לָעַת* ex *לָעַת*, quod legitur Esaj. 50: 4. quod tamen Capellus potius ad rad. *لَغِيَ* *loqui Arabice* referendum putat. Pro *אֱלֹהִים* Deo legerunt *אֱלֹהִים* pronomen.

VERS. 7.

Recusat anima mea attingere. לנגוע

Scil. verba tua. Eleganter verbi جمع significatio huic loco convenit, Arabibus scil. est bene profecit cibus, unde جمع cibus saluber, bene proficiens الصبي

الصبي dicitur *lac*, quia *salubre* est *infantibus*. Quin & in metaph. de Oratione dicitur ננע נפג, cum efficax est & auditores movens. Ita hic Orationem Eliphaz cibo insipido & insalubri comparat Jobus, ex quo profectum se capere posse negat; *sunt enim*, subjungit, *mihi illa verba tanquam cibus languidus* חמה כרוי לחמי, quod LXX. reddunt βρόμον γὰρ ὄρω τὰ σῖτά μου ὥσπερ ὀσμὴν λέοντος, *fætidum video cibum meum, instar halitus leonis*. Videntur legisse חמה כרוי לחמי, quæ Chaldaica sunt, & sensum, quem LXX. dedere, referentia. ὥσπερ ὀσμὴν λέοντος aliquis margini adscripserat, qui leoni fætidissimum esse halitum & inde ἐλβρομον a Poëtis dici legerat, inde in textum irrepsit.

VERS. IO.

אסלדה בחילה.

LXX. ἐπὶ τείχεων ἡλόμεν. Arabice صال est *saltare*. היל quandoque *antemurale* vertitur. Locus est, si ullus, obscurus & intricatissimus. Diversissimas Interpretum versiones hic cumulare non est animus, quot enim Interpretes, tot fere diversæ versiones, adeo sibi hic non constant. Ego incertus & hærens ita rem expedire conor. Arabice صال sæpius & usitate de equo dicitur, quum *terram pedibus percutit*, maxime cum cursu rapido fertur. Hoc in equo virtutis & ardoris bellici signum est. Apollon. l. 3. Argonaut.

ὦς δ' ὅτ' ἀρήϊ' ἰωπ', ἐλδόμεν πολέμοιο
Σκάρθμῳ ἐπιχρεμέθων κρῖναι πῆδον —

*Sicut equus bellator, prælii amore incensus,
Hinniens & saliens solum pulsat.*

Plura huc ex Poëtis cumulari possent, sed brevitati studeo. Tunc autem plerumque equi solum pede pulsan, quum gaudent & exultant. Chrysoft. τῷ ποδὶ κατακροαίνων τὴν γῆν, γαυρεῖ, ἢ φρυάττει *terram pede feriens, exultat & fremit*. Ita infra Jobi cap. 39: 21. de equis יחפרו בעמק וישש בכח, *vallem pede fodiunt & pulsan, robore vel facultatibus exultantes*. Hoc equorum γαυρία Arabes حيلة أو الحيل vocant seu حيلة. Ita Damirius de equo: في طبع الحيل أو الحيل وهو والخيال لا ينقصه. *Etiam de equi natura est fastus & γαυρία, exultatio, superbia*. Atque hæc exultatio in equis ita est insignis, ut eos putet R. Bechai Hebræum nomen inde traxisse. Nempe equum חיל dictum putat a rad. חיל exultare, Samech pro Sin posito. Videtur sententia R. Bechai confirmari ex eo quod Arabes etiam equum حيل vocant ab حيلة exultatione. Damir. in cap. de equo: سميت الخيل حيلة لاختتماله في مشيته. *Equus dictus est Chail, ob fastum quem præ se fert in incensu*. Commode ergo locum

VERS. 13.

האם אין עזרתי בי.

Certe nullum mihi est auxilium. Ultimum בי *redundat. Sic in Disf. de Hai Ibn Jokdhan.* لا يخلص لنا نحن الله *non clare patefacta est veritas nobis, in Arabico est nobis nos. Sic in Epist. prima Johannis* η κοινωνία ημων *Arabs vertit* نحن كتنا *communio nostra nos. Ita apud Eutych. Alexandr.* يجب علينا نحن *necesse nobis est, in Arabico nobis nos. Confer etiam 1 Sam. 25: 24.* בי אני אדני העון *in me Domine peccatum est, in Hebræo in me ego.*

VERS. 16.

הקדרים מני קרה.

Verba hæc מני הקדרים *Lxx. ex Arabismo vertunt* οἱ τινες διευλαβῶντό με, *est enim* קרה *magni æstimare, revereri. Tamen hoc loco illud non convenit. Vulg. Qui timent pruina.* At nec קרה *hic pruina* notat, nec קרה *timere. Chald.* דשחמין *qui nigri sunt ex frigore, non meliori sensu. Et revera ex signif. recepta verbi* קרה *phrasin hanc explicare facile non est. Ego huc revoco Arab.* قذر *spurcari, inquinari, de aquis turbidum reddi, qui, torrentes scil. ex vers. præced. turbidi redduntur ex gelu.*

VERS. 25.

מה נמרצו.

Verba recta quam fortia sunt. Chaldæus מה נסימין *quam dulcia. Lxx. & Hieron. ex Arabismo. Illi* ὡς φαῦλά εἰναι. *Arabice* مريض *est debilem, languidum esse. Exponitur etiam per* نقص *quod veritati detrabere est; in quem sensum redditur ab Hieron. Quare detraxistis sermonibus veritatis. Chald. radices* מרץ & מלץ *confudit.*

VERS. 27.

תכרו.

Lxx. ἐνάλιασθε, *ab Arabico* س *irruere: verbum hoc alibi explico.*

CAPUT

CAPUT VII.

VERS. 4.

Quum decumbo, cogito, quando surgam ^{וּמִדְּעָרְבִי} metitur cor meum vesperam. Ita Ab. Ezra ^{יִחְמַר לִבִּי}, deficit ^{לִבִּי} cor meum. Rectius ex Arabismo verti potest: Tunc extendit Deus vesperam. Arabice ^{مَدَدَ} extendit, protulit. Quum Jobus noctu decumbens, auroram ad levamen dolorum anhelaret, prout plerumque gravioribus morbis pressis accidere solet, vespera seu tempus nocturnum ipsi quasi a Deo protrahi & extendi videbatur.

VERS. 5.

רמה.

Lxx. ^{σαπεία}: Vulg. *putredo*. Arab. ^{مَرَمٌ} cariosum esse, putrescere. Alias ^{רמה} etiam *vermem* notat ab eadem radice, non a ^{רומ}, quod prorepentes se elevent, ut multis placet.

VERS. 6.

ארג.

Lxx. reddunt ^{λαλία}, *sermo*, cujus ratio investiganda. Arabice ^{اَرَجَ} ratio spirare odorem, sermonem, &c. Idem quod ^{قَاح}, unde ^{כְּהֵטְץ} ^{יפח} apud Hebræos, proprie qui sermones spargit & spirat, & sumitur tam in bonam quam in malam partem. Ita ^{ארג} est *sermones spirare*. Non tamen versionem illam probo.

C A P U T VIII.

VERS. 2.

Verba oris tui רוח כביר ventus magnus.

Ita Boch. a rad. Arab. *كبر* magnum esse, notat idem verbum *superbum esse*. Spiritus superbi sunt verba oris tui. Ita infra cap. 35: 16. מלין יכביר non simpliciter *verba* ירבה, ut R. Levi & יבגא, ut Chald. auget. Sed grandia facit. *Verba superba profert.*

VERS. 14.

אשר יקוט כסלו.

Quem fastidit spes sua. Aliter Rabbini. Raschi יקוט ויכרוה. Ut etiam Kimch. qui radici קוט tribuit ענין כריחה significationem excisionis. Sic etiam R. Levi. Atque hæc quidem significatio loco huic optime convenit, est ea autem Arab. *قوت* præcidi. Cujus spes præceditur, est enim illud in quo sperat araneæ domus, id est, tela. Hoc pacto verba magis cohærent quam si fastidire hic reddas.

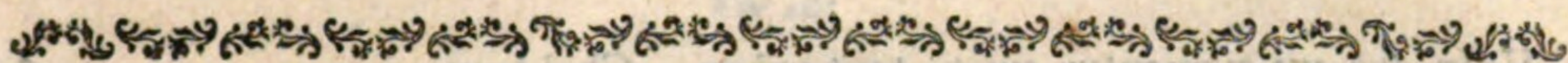
VERS. 17.

De arbore viridi & florente על גל ad scaturiginem rami ejus implectuntur. Arab. *غلة* aqua fluens inter arbores. בית אבנים יחזה locum petrosum spernit & rejicit. *ידעה* videre, Arabibus spernere notat *خرب*; quæ significatio huic loco maxime mihi convenire videtur. Ita *ידעה* bis etiam in Jobo positum invenias pro contemnere, despicere, ut cap. 41: 25. Omne elatum *ידעה* contemnit, & cap. 40: 7. Cant. 1: 6. אל תראוני ne despectui me habeatis.

VERS. 18.

De eadem arbore continuata Metaph. dicitur אם יבלענו ממקמו Si absorbuerit eum de loco suo Deus scil. Ita vertit Hieron. Ita Lxx. Chaldæus, cæterique Interpretes. Revera בלע notat absorbere, at arbor, vel impius sub emblemate arboris, succiditur potius & amputatur quam obsoletur. Si succiderit eam e loco suo. Antiquæ istius significationis vestigia reperio. Arabicum *بلعك*,

בלע, *secuit, amputavit* gladio, aperte ab radice בלע deductum est; ultimum enim Kef fervile est. Sic Arab. و—, itidem *secuit, succidit* gladio, a בלע derivatum est, unde و— acutus ensis proprie *secans*, فلق etiam, ع & ق mutatis, ut sæpe fieri solet. Considerationem etiam meretur verbum בלע ut synonymum jungi cum verbo פלג, quod *findere & dividere* notat. Psal. 55: 10.

CAPUT IX.

VERS. 7.

בער כוכבים יחתם.

Vulg. *stellas claudit quasi sub signaculo*, quæ versio per omnia recte se habet, nam Arab. Ita ختم חתם est quasi *signaculo occludere & abscondere rem*; a primaria significat. *signandi*. Eodem modo verbum חתם infra usurpatum invenies cap. 24: 16. ubi Symmach. limati judicii Interpres Græce reddit εν σφραγίδι κρύπτειν *signaculo condere*. Ab hac rad. est חתם *sigillum, annulus signatorius*; quod de Mesia in Proph. Hagg. 2: 24. dicitur, eum fore חתם *instar sigilli*. Quæritur a Theologis & Scripturæ Interpretibus, qua ratione Christus חתם *sigillum* dicatur, quam in rem variæ ab Commentatoribus adducuntur similitudines & rationes. Vid. Not. Belg. & L. Capell. & Witz. in Symbol. Mihi aliquando in mentem venit Christum *sigillum* potuisse dici, quia *ultimus fuit & excellentissimus* Prophetarum, omniumque *complementum*, quique omnia, quæ a Prophetis prædicta fuerunt, *obsignat*. Hunc usum habet vox خاتم *sigillum* apud Arabes, qui Mohammedem suum vocant *Dominum Prophetarum & sigillum Apostolorum*. Sic in Hist. Tamerl. p. 142. Quin se ipse hoc nomine prædicat in Alcorano suo Mohammed. Ita legitur Sur. 33: 40. رسل الله وخاتم النبيين *Legatus Dei & sigillum Prophetarum*; quo indicare voluit se *excellentissimum esse & ultimum* Prophetarum; id docet Sjeich Ezzodinus Amoliensis in Compend. Relig. Mahom. *Risalat Hasenia* dicto, Mss. Persico penes me. پیغمبر ما صلی الله علیه

وسلم خاتم پیغمبرانست یعنی آخر ایشانست
وبعد از آن حضرت قیامت پیغمبری دیگر نخواهد بود
چونند که خدای تعالی فرموده

Hoc est, *Propheta noster, quem Deus benedicat, SIGILLUM Prophetarum est, id est, ultimus eorum est, neque post ejus excellentiam ullus alius exstiturus est Propheta, usque ad resurrectionem, prout Deus Optimus Maximus dixit, scil. in loco Alcorani modo citato. Eodem modo Arabes Galenum vocant*

خاتم الأطباء *figillum Medicorum*, id est, excellentissimum & ultimum, intellige ex Medicis Græcis.

VERS. 13.

תחתו שחתו עזרי רהב.

Vulg. *sub quo curvantur qui portant urbem*. Chaldæus, תחתו דייחן רשיעיא *sub illo deprimuntur, subjiciuntur impii*. Buxtorf. pro דייחן, quam vocem non intelligebat, legendum putabat שיחן. שיחן recte se habet. Arabice ديث *est idem quod subjicere, abjectum, depressum reddere*. עזרי רהב varie redditur. Mihi convenientissimum videtur ita vertere, *multum superbi, superbia abundantes*. עזרי Arabice est *copiosum, abundantem esse*, غزير *copiosus, abundans*. Ita Chaldæus. עזרי autem *copiosum esse* notare videtur etiam ex Zach. 1: 15. *Ego iratus fui* מעט *parumper, at illi עזרו in malum, abundantes in malo Ecclesiæ inferendo sunt*.

VERS. 14.

אברהם רברו עמו.

Vid. conjecturam meam de hoc loco infra ad cap. 36: 21.

VERS. 22.

Integer sum, & tamen non aestimo vitam meam, vitam meam sperno. אחד *unum hoc est*, quod ex Arabismo intelligo de re miranda valde & inusitata, quo sensu احدى seu אחד usurpari solet, & sumitur in bonam & malam partem. Hoc pacto sensus, qui alias est intricatissimus, planus erit & simplex. Miratur scil. Jobus & rem vocat maxime mirandam, quod quum integræ sit vitæ, tamen eam spernere & tædio ejus capi debeat.

C A P U T X.

VERS. 4.

בִּשְׂרִי.

LXX. βροτὸς ex Arabismo بشر *homo*, unde Adamus أبو الله ———. Sic & σὰρξ in N. T. fumitur pro homine, Joan. 1: 14. λόγος σὰρξ ἐγένετο, & pluribus in locis.

VERS. 7.

אֵין.

Lxx. sumpserunt significatione ejus Arabica, uti & Jerem. 6: 14. אֵין שלום, ἡ εἰρήνη. Arabice أين *ubi, ubinam*.

VERS. 8.

יָדִיךָ עֲצֹבוּנִי.

Manus tuæ ligarunt me, id est, *formarunt me*, prout alibi locutionem hanc latius explico, quæ compendiose hic proponam. צָבָה primario notat *ligare*, apud Arabes adhuc significatione illa obtinente. Inde per Metaph. aliæ duæ significationes deductæ. Primo *formare* de humano corpore, quod pluribus ex Arabismo doceo. Secundo ad animum hominis translatus, *dolore premere*, quasi *colligare* dicas, quod itidem exemplis compluribus illustro. Ad priorrem significationem a Lxx. Interpretibus refertur עֲצָבוֹתִי sup. cap. 9: 28. cum reddunt τὰ μέλη μου. Idem observari potest in יָצָר, quod *formare* notat de corpore, at de animo *dolore constringere, angere*. Ultimum hujus versic. colon aliter etiam verto quam fieri solet, non *circumquaque absorbes me*, sed *perficis*, a signif. verbi בָּלַע in Arabismo. Hoc scopus & series orationis postulat. Sed hæc alibi etiam latius profecutus sum.

VERS. 10.

At non sicut lac חֲמִיצִי & sicut caseum coagulasti me. Agitur de generatione hominis, & manifesta cum lacte in caseum coagulato comparatione, ponit materiam ex qua corpus humanum efficitur, a primordio liquidiozem, post
majori

majori firmitate donari. Varie redditur חתני, vel *effudisti*, vel *percolasti*, ut Chald. Hieron. *multisti me*, ex LXX. qui ἡμελξας. ٤ Arabice notat *compressis digitis aliquid exprimere*, quod eleganter hic convenit. Conferatur R. Levi in h. l.

VERS. 16.

תתפלא בי.

LXX. δεινῶς με ὀλέκεις. Significationem Hebraici verbi תפלא & ejusdem Arabicam conjunxerunt ad majorem emphasin. ٤ Arabice est *perdere* ὀλέκειν.

VERS. 17.

עדיך.

Instauras testes tnos contra me. Vulg. Sic Chald. סהדיך, & alii Interpretes. Mihi videtur *testes* huc extra rem ab Interpretibus advocari, figura enim leonis, in quem venatio fuscipitur, nimium se premi a Deo conqueritur. Quorum hic testes? Convenit hic significatio Arabica hujus vocis, *incurfus hostilis, inimicitia*. عدي *inimicitia*, عاد *Adin hostis*. Atque hoc mire cum sequentibus convenit, ubi *conjurationes & exercitum in se asurgere dicit*. חליפות *verto conjurationes*, ex Arabico ٤ jurare, ٤ juramentum & confœderatio. Sic חליפות etiam verti debet Ps. 55: 20. Sed hæc fusius alibi a me sunt explicata.

VERS. 22.

Terra tenebrarum, instar caliginis densissimæ

ולא סדרים.

Descriptio est inferorum, five status mortuorum, qui solis luce privati perpetuis veluti tenebris mancipati sunt. סדרים hic Interpretibus sunt *ordines* solis, lunæ, stellarum, vicissitudo noctis & diei. Aliis, confusa ibi esse omnia, nec ullum ordinem servari. Hæc interpretatio ex Chaldaismo petitur; Paraphrastæ enim Chaldæi Hebr. עין *ordinare* per סדר declarare solent. Non male forte ex Arabismo exponi hic posset. Arabice ٤ est *præstrictos habere oculos* ex nimia claritate, aut fulgore. Hinc סדר est *magnum lumen, summa claritas, serenitas*. Eodem modo ut סדר etiam pro claritate cæli usurpatur Job. 37: 22. a rad. ٤ oculos *præstrictos habere*, proprie ex auri fulgore

fulgore. Sic in Alcor. سنا برقها تذهب بالابصام *Splendor fulguris ejus præstringit oculos.*

C A P U T XI.

VERS. 3.

אין מכלים.

Non est qui te pudore suffundat, qui te confutet, ut Vulg. At aliter LXX. *ἐκ ἐστὶν ἀντιλεγόμενον*. Arabice *كلم* כלם *alloqui, respondere*, & in tertia conjug. *سالم* verbis disceptare. Ita inf. 19. 3. תכלימוני *vertunt* *καταλαλεῖτέ με* obloquimini mihi. At rectius Vulg. *confundite me.*

VERS. 8.

De sapientia Dei עמקה משאול & נבהי שמים. Vulg. *statuitur pluralis a nomine נבה altitudinem notante. Sapientia ejus est altitudines cælorum.* Mihi videtur נבה esse adjectivum in comparativo casu, prout cætera etiam, quæ de hac Dei sapientia prædicantur, in comparativo per adverbium מן prolata sunt. Est autem forma illa comparativorum fœminina maxime in usu apud Arabes. Ita a *كبر* magnum esse, compar. *أكبر* in gen. masc. at in gen. fœm. *كبيري*. Atque ejus generis infinita alia. Ita a נבה compar. masc. esset *אנבה*, ut fœm. נבה, quod hic occurrere videtur. Huc etiam refero cap. 23: 2. inf. מרי שיחי. Ubi מרי, quod a *מרה* rebellionem alias notat, commodè explicari nequit, nisi statuamus esse compar. a *מרר* amarum, acerbum esse, *מר* ab *מרי* a rad. *מר*. *Acerbissima* *ע* *amara est lamentatio mea.* Compar. pro superlativo posito, uti semper fere Arabes solent, quod Græcis etiam familiarissimum est. Sic Chald. vocem מרי per מריר exponit, & ab Hieron. etiam ex sign. rad. מרר declaratur. Aliud adhuc compar. at formæ mascul. occurrere videtur inf. cap. 30: 3. *Qui fugiunt*, id est, recipiunt se in loca arida *אמש שואה ומשאה*. Locus est explicatu non facilis. Chaldæo *אמש*, quod alias *beri* notat, hic est *חשוכא tenebræ*. Sic etiam R. Levi illud sumit. Ab. Ezræ est *לילה*, *Noctu agunt in locis desolatis.* Reddi potest etiam *beri*, hoc est, nupere, recens *vastata* *ע* *desolata*, sic *אמש* *beri* in Alcor. usurpatur. Si *אמש* hic sumatur comparative ab *אמש* scil. *אמש*, quod maxime, plurimum notat Arabibus, sensus esset satis facilis. *Fugiunt in loca arida, maxime vastata* *ע* *desolata.*

VERS. II.

Videt iniquitatem ולא יחבון & non cunctatur, hoc est, punit eam. Ita vertendum puto ex Arabismo. Non cunctari notat punire, ut Deut. 7: 10. Arab. est *morari*. Sed hunc locum latius explicatum reperies infra ad cap. 23: 15. ubi alia etiam exempla talis verbi *חבון* significationis.

VERS. 18.

Et habebis fiduciam proposita tibi spe, & protegeris, & secure decumbes. ופרא ita vertendum esse ex sign. verbi Arab. *حفر* sensus postulat. Obiter tantum moneo, nam alibi hoc jam observavi.

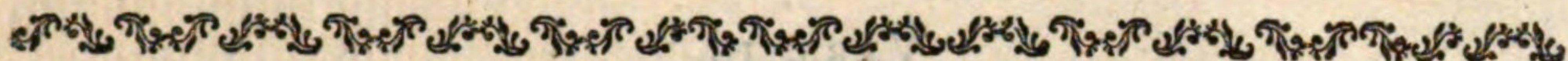
C A P U T XII.

VERS. 2.

אמנם כי אתם עם

Vulgo omnes reddunt: *Quasi vero vos essetis populus universus.* Sed quænam horum connexio cum iis quæ proxime adduntur, & vobiscum morietur sapientia. Ergone quærenda est sapientia in promiscua plebe, in populo universo? ἀόυστα hæc sunt. Chaldæus *Doctores*, *Legisperitos*, rectissime quidem ex sensu loci, at significatio hæc non apparet in radice *עם*. Conjectura mea hæc est: ab Hebr. *עם* populus est Arabicum *populus* peculiariter qui optimi & recti est instituti: *إمام* etiam est Doctor & Antistes religionis, qui alias *Imam* vocari solet. Alcor. 16. vers. 121. *ان ابراهيم كان اماما قانتا لله*. Utique fuit Abraham Doctor seu Antistes Deo obediens. Radix *ام* notat etiam Doctorem esse. Sic in Hist. Tamerl. *امنا عبد الجبار*. preces peractæ sunt, fuitque Antistes noster Abdolsjabbarus. Ita forte *עם* olim significavit quod hodie Arabibus *ام* levi mutatione. Sed ut verum fatear levissima hæc est conjectura, neque mihi hic satisfacio. Coniciebam etiam aliquando conferri posse cum Arab. *عظيم*, quod a Golio exponitur *præstantior & exquisita magis pars hominum*. Sed *عظيم* non notat hominum præstantissimos, sed in genere omnem rem excellentem notat, nam per *عظمة* a Lexicogr. Arabum exponitur, idem quod *عظيم*, a quo etiam deductum videtur, *ص* & *ع* pro more mutatis; dicitur quidem de hominibus excellen-

excellentioribus, sed addito **عَمَّا قَوْمٍ**. Quicquid sit, certum est per **هَؤُلَاءِ** hic intelligendos esse homines doctrina & sapientia illustriores, ita ut iis mortuis una pereat omnis sapientia.

C A P U T XIII.

VERS. 12.

[illegible]

C A P U T XIV.

VERS. 7.

Spes est de arbore, si succidatur
ועוד יחליף.

Ut *rursus pullulet* aut *virescat*, quomodo ex Arabismo vertendum esse alibi demonstravi. Nunc addo חלף pro *virescere* etiam sumi Psalm. 90: 4, 5. & Esaj. 9: 9. ubi etiam liquet proprie dici de arbore, quum excisa iterum revirescit & nova germina emittit, quam significationem ex Arabica lingua adducebamus.

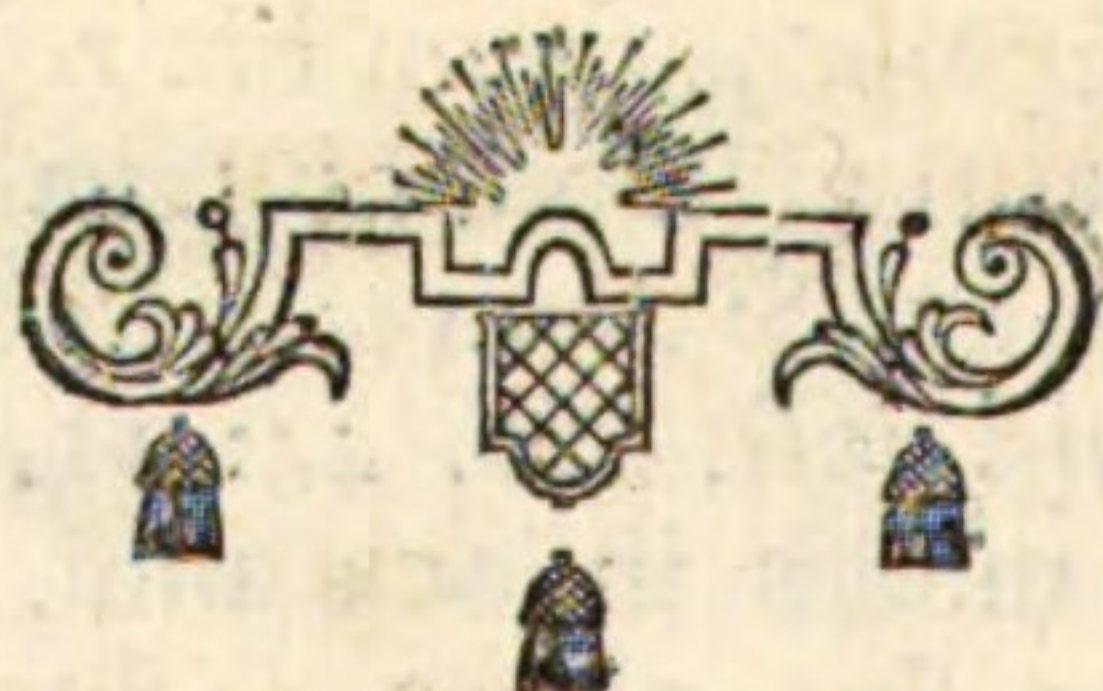
VERS. 15.

Vocabis me, & ego respondebo tibi למעשה יריך חכך *ab opere manuum tuarum* *averruncabis* omne malum. Ita verti posse moneo ex Arabismo; nulla tamen est ratio, quare receptam significationem hic rejiciamus. كشف Arabice *detegere* notat, & dein eleganti metaph. *averruncare*, quod in Lex. Golii notatum non est. Alcor. Sur. 6: 17. *Si Deus te malo affecerit* فلا كاشف له الا هو *non est qui illud averruncet nisi ipse*. Sur. 44: 11. مرينا اكشف عنا العذاب. Sic etiam ibid. vers. 14. & multis in locis alibi. Videat philarabs Hist. Tamerl. p. 324. & 368. & Alcor. Sur. 53: 57. & Sur. 7: 131. Ita olim conjiciebam

bam נל in phrasi illa Psal. 119: 22. non esse a נל *devolvere*,
 fed a נלה *detegere* ac dein *averruncare* de malo, ut Arab. كشف. At nunc
 aliter sentio propter locum Jos. 5: 9.

VERS. 19.

Lapides comminuunt aquæ השטף ספיחיה עפר ארץ. Id est, vertente Hieron. & *alluvione paulatim terra consumitur*. Hic verus est loci istius sensus. Omnes fere Interpretes ספיחיה hic sumunt pro sponte e terra natis plantis, quo sensu ספה aliquoties Hebræis usurpatur: ita autem verba intelligunt. *Pulvis terræ inundat & obruit plantas ex ea sponte prognatas*. Sic Belgæ nostri etiam. At quo minus sententiæ huic acquiescere possim, hæc est ratio: quod Jobus docere voluerit quam facile Deo sit hominem perdere, quod illustrat exemplis a rebus in natura maximis petitis, *Montes scil. cadentes defluunt, saxa transferuntur de locis suis; lapides durissimi excavantur & atteruntur aquis*: jam facile est animadvertere exemplum a terræ pulvere plantas tenuiores obruente petitum hic plane non convenire. Expono ספיחיה a rad. Arab. س-ف-ح effudit aquam. *Effusiones ejus aquæ inundant & alluvione consumunt ipsam terram*. Certe ספה effundere notare liquet etiam ex Esaj. 5: 7. ubi ספה sumi debet pro effusione sanguinis, ut Arab. س-ف-ح, unde سفاح Tyrannus, effusor sanguinis. Addo ספה etiam pro effundere sumi, Hab. 2: 15. *Væ potanti proximum suum, qui effundis vel infundis venenum tuum* מספח חמתך, quod Johan. in Apocal. 18: 3. exprimit ὁς ἐπέπαυεν πάντα τὰ ἐν τῇ ἐκ τῶ οὐνοῦ τῶ θυμῷ τῆς πορνείας σφ. Neque versioni huic meæ opponi potest, quod השטף sit futurum fœmin. gen. & in numero singul. adeoque cum עפר, non cum ספיחיה conjungendum: nam nihil frequentius est in Arabismo quam plurali masculino addere futurum singulare fœmininum. Ita observa in frequentissima illa Alcorani phrasi. Horti ري من تحتہ Currit sub iis flumina; ري از est plur. masc. & ري ذ est fut. sing. fœmin. alia infinita ejusmodi exempla occurrunt, at utilius fuerit idem etiam in Jobo nostro observasse cap. 39: 14. רננים struthiones relinquit in terra ova sua. Hic רננים est plur. masc. at העוב sing. fœm. futuri. Hæc in gratiam minus in Hebraicis peritorum annotare non dubitavi, doctioribus enim nulla hic est difficultas.

C A P U T XV.

VERS. 8.

An secretum Dei consilium audivisti, וחנרע אליך חכמה. Varie hæc exponuntur. Vulg. an inferior te erit sapientia ejus, Dei. Aben Esra: an deficit aliquid sapientiæ, ut tui indigeat. At נרע al nunquam indigere alicujus notat. Alio pacto etiam exponit. An eam tecum reputas deficientem. חשים אתה אצלך נרעה. Alii aliter. Optime Belgæ, Tibi soli omnem attraxisti sapientiam. Optime dico ex scopo & contextu, licet נרע nusquam versus se trahere significet; recte tamen judicarunt signific. detrahendi & imminuendi hic non convenire. Eleganter hanc phrasin illustrare possum ex Arabismo. جرع نرע deglutire, transmittere per guttur de potu potissimum, absorbere, ut in Hist. Tamerl. p. 320. وسقوهم كأس السموم وجرعوا كأس الحروم Pocula omnis generis calamitatum eos potarunt & absorbenda dederunt. Hæc significatio metaphorice accepta eleganter quadrat hoc loco. An tu omnem hausisti & absorpsisti sapientiam. Neque insolens hæc phrasis videri debet, nam nec auris Europæa eam abhorret, & Arabibus hic loquendi modus est familiaris. Ita لهوم est vir sapientia pollens, a rad. لهم deglutire notante. Eadem radix in quarta conjug. deglutiendum dedit notat & inspiravit, sapientiam docuit. لقف etiam astutus & ingenio præditus, a لقف deglutire.

VERS. 10.

כביר ימים.

Radix كبير sæpisime ad grandævitatē notandum usurpatur ab Arabibus. الاكبر الكبير major annis Hist. Sar. p. 231. كبير سننا apud Abulphar. frater major natu. Sic Hebr. נדול: Verbum כביר pro grandævum esse occurrit apud Scholiaft. Tograji. Verba sunt: كيف ارضى العيش وقد كبرت والايام قد ولت عني. Quomodo vita placeret cum senuerim & כביתי & dies terga vertant.

VERS. 23.

Novit paratum esse ידיו diem tenebrarum. Vulg. כדו vertit in manu ejus. hic omnino explicandum est ex Arabismo, scil. ante faciem ejus paratus est dies malus, Arabice بين يديه idem est quod Hebræis לפני. Alcor. Sur. 7. vers.

16. *Tunc superveniam iis* من بين أيديهم ومن خلفهم وعن أيمنهم وعن شمائلهم *a fronte & a tergo, a dextra & a sinistra.* Sic semper in Pentat. Erpen. pro Hebr. יבין ידי redditur לפני. In Hist. Tamerl. & Abulphar. frequens locutio *obedientem se stetit coram eo.* Hinc explica. 1 Sam. 21: 13. *Et insanum se simulavit* בידם *in manibus eorum,* id est, לפניהם *coram ipsis.* Est hic ergo נכון ביד tantundem ac נכון לפני. Sicut autem Hebr. sapissime usurpari solet de rebus præteritis, ita & Arabicum *Alcor. Sur. 2: 256.* *Novit præterita eorum & quæ futura iis sunt.*

VERS. 24.

מלך עתיד.

Rex paratus ad prælium. LXX. עתיד vertunt πείσων: videntur autem עתיד legisse. Arab. عثر *cæspitare, cadere.* Lectio & versio mala.

VERS. 25.

Contra omnipotentem יהונר, quod ex Arabismo verto, *superbus est.* تجبر sic etiam infra cap. 36: 9. Sed hæc loca alibi fusius a me explicata & illustrata invenias.

VERS. 29.

מנלם.

LXX. *αὐτοῦ.* Vulg. *radicem suam.* Quare sic verterint non est facile divinare, nam צלם & אצלם nimium a recepta lectione recedunt. Rabbinici Commentatores vocem hanc per שלמות *perfectionem* exponunt. Radix hic constitui potest Arabica *assequi, consequi,* unde نال & منال seu מנל esset portio; quæ significatio hic non male convenit.

VERS. 31.

Non stabilis erit, vanitate vaga seu instabili nixus, vel ne credat vanitati fallaci, nam instabilis & fluida est vanitas. חמורה est levitas, instabilitas, a rad. *huc illuc moveri & agitari,* ut de undis maris *fluctuare,* plus enim quandoque מור est quam mutari. Psalm. 46: 3. *Non timebimus* בהמר ארץ *cum terra fluctuabitur,* & huc illuc movetur. Aliud adhuc succurrit, quod magis mihi

mihi arridet & sensum hujus loci planiorem reddit. מר est *mutari*, ut docent Lexica, inde תמורה est *mutatio*; *mutatio* autem, stylo Arabum, est *commercium*, vel etiam *lucrum*. *Mutationem* autem hanc intellige, *mutationem* loci. Ita המר in Psalmis usurpatur. Itaque locum hoc pacto intelligo. *Ne confidat vanitati, nam omne quod agit in mundo, vanitas est.* Tanta est vis *motio- nis & mutationis* apud Arabes. Confer omnino quæ infra ad cap. 20:18. noto.

C A P U T XVI.

VERS. 4.

ל, quod aliis est *utinam*, LXX. reddunt *et si*. Arabice لو est *si*, atque Hebræis etiam significasse patet ex לולא *nisi, si non*. Sic etiam pro *si* sumitur לו Jud. 8: 19. ubi etiam LXX. *et*. Frustra ergo est Olympiod. cum scribit in hunc locum, τὸ εἰ ἀντὶ τῶ εἴθε.

VERS. 10.

יחר עלי יתמלאון.

Ex Arabismo olim verti hunc locum, *pariter in me conspirant*. Ita enim Arab. قمل seu in 6. conj. قملًا apud Arabes usurpatur. Sic in Hist. Tamerl. p. 166. Titulus est capitis ما قملًا عليه النواب Memoratur, *quomodo Duces*, qui Halebi erant, *conspiraverint unanimiter contra eum Tamerlanem*. Aliud adhuc succurrit, at quod non æque commodum videtur. מלא *implere* notat & dein *haurire*. Gen. 24: 13. Filiae urbis exhibant *אנ ימלאו המ* *ut haurirent aquas*. Deut. 29: 11. *חסי ליםי מיםי מיהאק* *usque ad haurientem aquas tuas* in Pentat. Erpen. pro Hebr. שאב. Sicut autem שאב seu pro eo שאף in Metaph. *persequi* notat, aut *interitum alicujus quærere*: ita etiam מלא, ut Exod. 15: 9. *חמלאמ נפשי* *hauriet eos anima mea*. Ezech. 26. *חמלאה החרבה* *hauriam desolatam*. Ita hic, *pariter contra me hauriunt*, anhelant, *ad interitum meum aspirant*. Certe Aben Ezra ad explicat. loci hujus in Jobo citat Exod. 15: 9.

VERS. 11.

רמני.

Radix est רמט, Arabice رط *præcipitavit, in exitium conjecit*.

VERS.

VERS. 12.

Tranquillus eram

ויפרפרני.

Et commovit, agitavit, turbavit me, Arab. فـ فـ فـ, prout alibi explicavi.

Ibid. *Cervicem mihi prehendit* ויפצצני & *confregit me.* Ita recte ab Hieron. verbum est. Solet verbum hoc ad פוץ *dispergere, spargere* referri ab Interpretibus. Ego potius ad radicem פצץ refero, quæ Arabice *diffringere, dirumpere* notat, فض. Sic verbum hoc sumitur etiam Jer. 23: 29. Hab. 3: 6. pro violenta disruptione. Aliud autem esse verbum פוץ; & nunquam ad significationem *diffringendi* usurpari facile esset inductione facta demonstrare. In locis etiam citatis semper duo צ Tzade apparent, quod originem verbi ad פצץ referendam esse satis arguit.

Ibid. מטרָה *scopus.* Radicem constituo Arab. نظـ *videre, speculari.* Sic σκοπος a σκοπέω. Et מהו, quod nonnulli *scopum* reddunt Psalm. 107: 30. a מהו deduci potest, ut מעון *mansio* ab rad. عـ هـ عـ *habitare*, qua signif. verbum ענה *occurrere* vult Jarchius Hof. 2: 15. & Esaj. 13: 22.

VERS. 13.

יסבו עלי רביו.

Circumdedit me lanceis suis, Vulg. non satis bene. Melius LXX. ἐκύκλωσάν με λόγχαις βάλλοντες. Recte hic יסבו a סבב exponi posse fateor. Judicandum tamen eruditis propono, an non סבב aliam adhuc habet significationem, quam Arabes retinuerunt; *transfigere* scil. & *vulneribus conficere*, in radice سبب. Certe ea loco huic optime convenit, at in Psal. 118: 10, 11. fere necessaria videtur, ibi enim verbum סבב in una periodo quater cumulatur, vers. 10. סבבני, vers. 11. סבבני גַם סבבני, & vers. 12. adhuc semel סבבני. Idem etiam postulare videtur Psal. 109: 3. *Verba odii סבבני pungunt, vulnerant me*, pro- ut sæpissime etiam verbum hoc ab Arabibus pro *convitiari, obtrectionibus vulnerare*, usurpatur. Verba *lædere* dicuntur & *pungere* aliquem, non *circumdare*. Posset tamen hic Psal. ita verti, *verbis odii circumdederunt me.*

Ibid. Nota radicem nominis כליה mihi videri eandem cum voce כלאים *Cilaïm*, Arabicum scil. & Æthiop. كـ لـ كـ *ambo, duo*. Renes enim bipartiti sunt. Unde in Lege שתי כליה.

VERS. 14.

ירצ עלי כגבור

LXX. ἔδραμον πρὸς μὲ συνάμενοι. Quod aliquantulum ab hodierna lectione recedit. Vulg. *Irruit in me quasi gigas*. גבור sæpissime Chaldæis, Syris, & Arabibus usurpatur pro gigante, at in sacro textu non memini ita usurpari; dicitur quidem de *Nephilim*, quod fuerint גבורים. Sed hoc impietatem eorum & superbiam erga Deum & homines arguit. Aliis Interpretibus גבור hic notat bellatorem. Cl. Bootio, ni fallor, hic est *Athleta*. Atque ita omnes fere גבור ad Deum referunt, violente in Jobum irruentem. Forte non male ita verti posset, *Irruit in me tanquam in impium*. גבור enim Hebræorum & Arabum sæpius hoc sensu sumi, pro *superbo* & *impio* luculenter alibi demonstro, quæ hic repetere non vacat.

VERS. 15.

Saccum consui super cutem meam.

ועללתי בעפר קרני

Quæ verba obscuriora sunt & crucem figunt Interpretibus. Vulg. *Operui cinere carnem meam*. Ubi omnino *carnem meam* mutandum esse in *cornu meum* puto; error autem videtur ortus ex ignorantia librarii, qui stylo S. Scripturæ non satis assuetus absurdum putabet cornu Jobo tribui. עללתי vertit *operui* ex sensu, non vera vocis significatione. Rabbini duo R. Levi & Ab. Esra male verbum hoc explicant ex עלה, & עללתי declarant per העליתי. Valde enim differunt radices עלה, & עללתי declarant per העליתי. Valde enim differunt radices עלה & עלל. R. Salomon verbum exponit לכלכתי *sordibus inquinavi*, atque ad eam signif. probandam citat Jud. 19: 25. ויתעללו בה, ubi obiter nota, Rabbinum, ut hypothesei inserviat, a recepta punctuatione etiam recedere, & Thren. 3: 51. עיני עוללה לנפשי, atque inde deducit nomen infantis עולל, quod sordibus se inquinet. At in priori loco verbum non *inquinare* notat, sed *ludere*, quod ad τὰ ἀφροδίσια notandum honeste transferri alibi doceo. In loco Thren. signif. a Rashio posita male quadrat. Denique infantis עלל originationem reprobatur usus hujus vocis, nam pro adultioribus paululum solet sumi, uti ex 1 Sam. 15: 3. & Joel. 2: 16. liquet. Duplex hic mihi succurrit explicatio. Prima ex Arabismo; radix עלل Arabibus notat *debilem*, *fractum esse viribus*, unde على debilis, languidus, quod etiam apud Maimon. in more Nevoch. invenias; ut cap. ult. part. 1. רעה עלל *scientia infirma*. עלל in quarta coniug. debilitavit, etiam morbo, plagis affecit Deus. Octava coniug. على debilis & egrotus fuit. على & على morbus, plaga, quæ corpus debilitant & frangunt. Hæc significatio nemo non

non videt quam apprime hic quadret. *Cornu meum*, id est, *robur*, *vires*, *debilitavi in pulverem*. Significationem hanc radici עלל tribuere, omnino postulare videtur locus Esaj. 66: 4. quia alias explicari nequit. Deus ibi rebellibus Judæis, Christo vocanti non respondentibus, pœnam intimat his verbis. *Etiam ego* אֲנִי אֶחָד בְּתַעֲלֻלֵיהֶם *id quod reformidant adducam super eos*. Verba illa אֲנִי אֶחָד בְּתַעֲלֻלֵיהֶם verto, *Eligam plagas eorum*, quam esse signif. vocis נִגְלָה modo citavi. Alias תַּעֲלֻלִים *facinora* notat, ab altera verbi עלל signif. quam hic convenire non posse clarissimum est. Neque melius quadrat sensus, quem LXX. & Vulg. dant, *Eligam illusiones* ἐμπαλγματα *eorum*, ex tertia verbi עלל notione, quæ est *ludere*. Porro verbum עלל hac significatione etiam fumi Thren. 3: 5. עֵינַי עָלְלוּהוּ לְנַפְשִׁי *Oculus meus*, id est, *miseria popularium*, quam oculis contueor, *ægritudine afficit animam*, quem sensum loco huic etiam tribuunt Belgæ nostri. Mijn oge doet mijn ziele [MOEYTE] aan. Eadem significatio obtinet Thren. 1: 12. *An est plaga sicut plaga mea quam עלל inflixit mihi*. Et vers. 22. *Veniat omne malum eorum coram te*, & עלל *plagas incute ipsis*, sicut עלל *plagis me affecisti propter omnia peccata mea*. Et cap. 2: 20. *Vide* וְרַחֵם *respice* לְמִי עָלְלוּ כֵה *quem ita plagis affecisti*. Denique hæc significatio mire etiam quadrat locis Exod. 10: 2. & 1 Sam. 6: 6. ubi agitur de plagis, quas Deus Aegyptiis inflixit. Altera hujus loci explicatio, quam datum me dixi, hæc est. Docetur in Lexicis עלל esse *fecit*, *operatus est*, quam significationem, licet pleraque huc male trahantur, non rejicio propter derivata, quæ operationem innuunt; hinc explicare possem ut Belgæ nostri. *Feci in pulvere cornu meum*, id est, *gloriam meam in pulvere deposui*. sic جعل Arab. *fecit* etiam pro *deponere* sæpissime in usu est, quorsum memini Cl. Cappelto referre נָעַל, quod exstat. 2 Sam. 1. At hæc interpretatio subsistere non potest, & ultro corrui, si attendatur עלל de *hominum* actionibus semper ad vitium & pravas actiones tantummodo referri, licet de Deo splendide ac in laude, quod facile esset inductis exemplis demonstrare.

VERS. 16.

Facies meæ חֲמַרְמָרָה ex fletu.

Vulg. *intumuit*. LXX. στυγνέσονται, respicientes ad radicem חמר, vel ad signif. qua verbum חמר postea in Thalm. fuit usitatum, quod etiam vult Rasi, qui per נִקְמָה *corrugatae sunt*. Alii *lutulentæ*, *squalidæ sunt*. Sic. R. Levi & fere recentiores Interpretes. Aben Ezra Arabismum huc advocat, בלשון קור ההארמו מרוב ההום *Lingua Kedarena*, id est, Arabica, (nescio cur Clar. Buxtorfius intelligit Turcicam: nam ea toto cœlo diversa est) *rubescunt ex nimio æstu*. Certe fletu & lachrymis faciem rubescere nemo est qui ignorat. Arabice حمر rubuit, quam significationem habuisse verbum חמר apud Hebræos patet ex derivatis. חמר *vinum rubrum* in Oriente præcipuum. Vid. Kimch. in Libr. Rad. חמר *asinus*, quia in Oriente plerumque rubri. Vid. Boch.

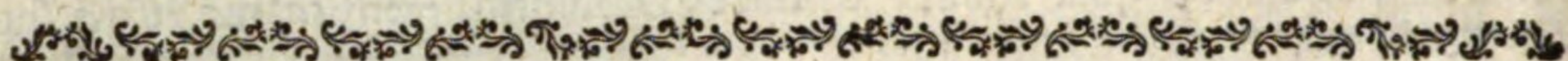
Boch. חמר *bitumen*, quia rubet, ut docet Dioscorid. יחמר *caprea rubra* species Bocharto.

VERS. 21.

ויוכח לגבר עם אלוה.

Varie hæc verba solent reddi: difficultatem peperit usus ל Lamed non animadversus. Hieron. *judicaretur vir*. Quæ versio stare posset, si יבא passive sumptum esset. Varias Interpretum versiones hic non cumulabo. Mihi ל ante גבר hic redundat. Hoc frequentissimum est Arabibus. Alcor. Sur. 40: 61. ان الله لا يهدي القوم الظالمين pro ان الله لا يهدي القوم الذين لا يؤمنون. Sur. 26: 54, 55. ان الله لا يهدي القوم الذين لا يؤمنون. Utique *hi sunt turba ignobilis, qui nos ad iram provocant*. Bis in his verbis ל redundat. Plura exempla huc congerere non opus est, cuilibet enim Alcoranum inspicienti luculentissima utraque fere pagina occurrent. Eundem usum observa. 2 Reg. 7: 2. & 2 Sam. 16: 2. Locum nostrum ita verto: *Utinam disceptare posset vir cum Deo, sicut homo cum proximo suo*. Ex hoc pleonasmō ל explicio phrasin insignem לאל, quæ occurrit Gen. 31: 29. Prov. 3: 2. & Mich. 2: 1. Buxtorfius cum aliis deducit ab nomine Divino אל, quod conjunctum cum י explicant per *robur* aut *potentiam*. At egregie illud pro more impugnat Vir Celeb. Jac. Goss. in Comm. Ling. Hebr. ubi etiam subjungit: „Præstaret confugere ad præpositionem quasi hic pleonasticam, ut „1 Sam. 21: 4. aliter tamen collocatam: sed & hoc prohibet punctuatio, „quæ nunquam in præpositione אל fit per Tzere. At quibus placita Grammatices tanti non sunt, ii facile sibi persuadebunt אל hic esse præpositionem, ubi animadverterint אל eodem modo cum ל pleonastico apud Arabes in usu esse. Alcor. Sur. 3. vers. 152. لا إله الا الله وحده لا شريك له. Ad Deum congregabimini. Illustratur hoc amplius quod eodem modo ל Lamed ante מן etiam redundet. 2 Reg. 19: 25. מימי קדם & מרחוק pro מימי קדם & למרחוק. Sic Jer. 7: 7. מן עולם pro למן עולם. Atque hic etiam usus apud Arabes est frequentissimus. Alcor. Sur. 26: 41. انكم اذا لستم الا في ضلال وسعر. Utique *vos tunc eritis ex honoratissimis*. Sic sæpe alibi. Eodem modo dicunt etiam لغى pro في, ut in Alcor. Sur. 54: 24. انما اذا لغى ضلال وسعر. Nos utique tunc in errore & tormentis erimus.

C A P U T XVII.

VERS. I.

רַחֲמֵי חֲבֵלָה.

Spiritus meus corruptus est, vel mens mea depravata est. Verbum חֲבֵל in Hebraismo ad destructionem & corruptionem referri tantum invenias, non autem ad mentis depravationem. Id Arabibus potissimum in usu est. Arabice חֲבֵל חֲבֵל *mente captus fuit*, خيل *alienatio mentis*, talis maxime quæ accidere solet dæmoniacis & vehementissimis plagis laborantibus. Quam egregie huic loco quadrans hic usus.

VERS. 2.

בְּהִמְרוֹתָם.

Pernoctet oculus meus, Vulg. a rad. מרר, *in amaritudinibus*. המרה *rebellare* Hebræis notat. At Arabibus *discertare, contendere litigando* تماري & ماري in Hist. Tamerl. quæ signif. huic loco melius convenit. Obiter notabo ad rad. מרה *rebellare* referri solere, qua si esset anomalum, אל תמר בו, Ex. 23: 21. Punctuatio hæc omnino requirit radicem נמר. Cl. Goss. in Comm. Ling. Hebr. hæc ait. „ Si „ quam novam radicem excogitare auderem, ponerem נמר, quæ analogice „ daret illam תמר formam in futuro. Etiam eam fulcirem allegando נמר „ pardum tanquam ejus derivatum, & observando ferocitatem pardi, ex qua „ inferrem proprietatem radicis illius suppositæ נמר esse *ferocire*. Hæc mihi docte valde & ingeniose dicta multum arrident, & sententiam Viri Docti ex Arabismo, ubi נמר *ferocire* notat sæpe, aliquatenus confirmo. Et valde credibile est pardum נמר inde nomen traxisse, licet Bocharto placeat, ei nomen a variis maculis, quæ Arabice ذنوب dicuntur, inditum esse. Ultimum verbum in hoc Jobi loco עני a LXX. redditur ἀνάσσειν, cujus versionis ratio patebit ex Arabismo, si levi mutatione pro עני legatur עיר, Arab. غيري *diversi a me, alieni*. Et tunc עיר est Adverbium; ut nomen sumptum, Arabibus notat *alienationem & mutationem* mentis ex affectibus, ut timore, invidia, similibusve; sic غيرة pro Hebr. קנאה invenias Num. 5: 14. in Pentat. Erp. Hac significatione עיר occurrit apud Jerem. cap. 15: 8. הפלתי עליה פתאם עיר ובהלות. Dici non potest in quantas angustias hic redacti sint Interpretes, quibus hic Arabismus ignotus fuit. Vulg. *nisi super civitates repente terrorem*, quam versionem violentam esse, nec ferri posse facile vident qui Hebraice norunt. Belgæ nostri ita sensum reddere conantur:

אִי הֵב [HEM] הָאֶסְתֵּלְתָּ הָאֶרֶץ בְּעֵינֶיךָ / de Stad / met verschijningen.
At præterquam quod sensum illum liquidum non esse pateat, in Hebræo debuisse scribi עֵי בְּהִלּוֹת, si versio hæc locum haberet. Aliis וַיִּיְהִי hic est *vigil*, quod sensum meliorem non efficit, aliis *hostis*, nullo talis significationis vestigio. Quam facilis est & liquidus sensus, si וַיִּיְהִי hic fumamus significatione, quam ex Arabismo protuli, *alienatio mentis*. Et immittam in eam Hierosolymas subito, *alienationem mentis & terrores*, per הֵב דִּיאֵ דְּוֹיִן Scripturæ familiarem, pro *alienatione mentis ex terrore orta*.

VERS. 4.

Cor eorum abscondisti a sapientia

לבם צִפְנָה מִשְׁכֵּל.

Hoc dictum volunt eruditi per σύγχυσιν, pro *Abscondisti sapientiam a corde eorum*. Mira certe est phrasis *abscondere cor a sapientia*, non tamen ad σύγχυσιν statuendam inclinare possum. Ad illustrationem locutionis hæc dō. חָתַם seu חָתַם—חָתַם notat *sigillare, sigillo obsignare*, & dein in Metaph. *abscondere*, quomodo ab Hebræis & Arabibus usurpari alibi ostendi. Est autem phrasis Arabibus familiarissima, *sigillo claudere cor*, pro *indurare*, vel *efficere quo minus sapiat*. Ita in Alcorano Sur. 2. vers. 6. حَتَمَ اللَّهُ لِي قُلُوبَهُمْ signaculo claudit Deus cor eorum. Idem observa in حَتَمَ اللَّهُ لِي قُلُوبَهُمْ signare, unde Hebr. חָתַם. Alcor. Sur. 40: 37. حَتَمَ اللَّهُ لِي قُلُوبَهُمْ signare. Obsignat Deus cor omnis superbi & impii, id est, efficit quo minus sapiant & rectam insistant viam. Videamus jam quomodo eadem fere ratione לב צִפְנָה possit dici. לב primo notat *abscondere*, quod satis notum est. Secundo eleganter usurpatur pro *recondere instar thesauri*, ut Psal. 119: 11. In corde meo recondidi thesaurum tuum. צִפְנָה non utique hic est *abscondidi*, quasi verba Dei in corde suo extinguere voluisset, sed *recondidi instar thesauri*. Sic Psal. 31: 20. Quam grande est bonum tuum, quod recondidi instar thesauri reposuisti timentibus te. Quum autem certissimum sit pretiosos thesauros sigillo obsignari solitos fuisse, uti significatio secunda verbi חָתַם, quæ est *recondere*, a prima illa *sigillandi* deducta manifesto arguit, quid ni in hac phrasi nostra statuamus לב צִפְנָה esse *claudere signaculo* quasi, neque objicias frustra a me significationem illam excogitari & adjici, nam fundata est conjectura mea stylo sacri textus. Hos. 13: 12. חָתַם בְּצִוְרוֹ עֵינַי אֶפְרַיִם צִפְנָה חֲסִידָיו iniquitas Ephraimi colligata est, &c. Ubi צִפְנָה ad repositionem thesauri & ejusdem quasi obsignationem referri debere patet ex Job. 14: 17. חָתַם בְּצִוְרוֹ פִּשְׁעֵי. Ubi manifesto patet צִפְנָה ad obsignationem, quæ sigillo fit, referri. Huic autem synonymum subjungitur צִפְנָה. Hæc etiam docte annotata reperias a Belgis nostris in locum Hoseæ citatum. Exemplo etiam hoc illustrari amplius potest. Accidit enim ut & alia significatio verbo huic ex consilio agentis superaddi debeat, scil. sign. *insidiandi*, ut verbum hoc

צפן *abscondere se ad insidiandum* exponi debeat. Res clara fiet ex Psal. 10: 8. וצפנו *abscondunt se ad insidiandum pauperi*, uti omnes Interpretes recte hunc locum capiunt. Idem observabis apud Salom. in Prov. cap. 1: 11, 18. Nil impedit ergo quo minus צפן statuamus significare *claudere signaculo*, atque hac ratione vides quam belle conveniat hæc locutio cum iis, quas supra ex Alcorano citabam. *Claudis signaculo quasi cor eorum*, משכל *ne intelligant*. Alterum hujus versic. colon. ita habet, על כן לא תרוכס, quod verti potest, *ideo non exaltas*, supple eos, ut Chald. & Aben Esra fecerunt. Potest etiam verti hoc pacto ex Arabismo, *ideo non appetis eos*, & tunc phrasis & sensus idem esset qui capitis 14: 15. secundum plerosque Interpretes. Certe ירום etiam aliquando, licet rarius, *appetere*, *desiderare* notasse liquet ex Jesaj. 30: 18. לכן יחכה יהוה להננכם ולכן ירום לרחמכם. Est verbum consolationis Ecclesiæ ad incitas redactæ vers. præced. datum, quod patet ex particula ולכן *Sed tamen*. Itaque locum hunc plane alio modo, quam hæctenus Interpretes, vertendum puto. *Attamen præstolabitur Jehova ut vobis gratiam det*, ירום *desiderabit*, *expetet ut vestrum misereatur*. Hieron. ירום vertit *exaltabitur*. Sic LXX. ὑψωθήσεται & ἐλεήσει ὑμᾶς. Belgæ nostri *exaltabitur* etiam scil. addunt judiciis erga te: ac facile est videre, sensum non æque facilem esse & cohærere quam in versione nostra. R. Salomon *exaltandi* significationem hic etiam rejecit, & ex adjuncto verbo יחכה *præstolabitur*, explicavit, *morabitur* יחרק, quasi hic esset sensus, calamitatem & pœnam aliquamdiu Ecclesiæ incubituras, nec Deum cito eas ablatum esse. Quod non video quomodo ad consolationem facere possit. Neque pro R. Salomone hic facit verbum יחכה, quod *expectare* notat, nam proprie hæc vox notat *expectationem*, quæ cum *desiderio* conjuncta it, quod Belgice diceretur *berlangen*. *Anima mea Dominum expectat cum desiderio* in Psalmis, sic etiam statim in fine hujus versic. *Beati omnes חוכי expectantes*, id est, desiderantes eum, & ita fere perpetuo *desiderium* sub verbo hoc comprehendi facile esset inductione exemplorum demonstrare. Vides etiam hoc pacto quomodo יחכה & ירום sint synonyma. Arabibus روم ea significatione, qua dixi, familiarissimum est. Hinc in Hist. Tamerl. eleganti paronomasia legitur pag. 230. رح — یروم — من بلاد الروم. & aperte exposuit, *quid expetebat de regionibus Romaniae*. Sic etiam pag. 139.

VERS. 6.

Posuit me in parabolam gentibus,

ותפת לפנים אחיה.

Et Tophet coram sum. Notissimum est nomen loci *Tophet*, at eam hic non convenire recte judicant Interpretes. Hier. vertit *exemplum* ex sensu. Eodem modo LXX. γέλως reddunt. Plurimis placet *tympanisatio*, a תף *Tof tympanum*.

panum. Mihi videtur esse Arabicum *Tuffet*, a rad. *تف*, quod est *detestari*, abominari dicendo *Tuffan Tuffan* *تفا تفا* *Phy Phy*. *פפ* hic verto a multo tempore, uti vox usurpatur 1 Sam, 9: 9. & alibi. Chaldaeus locum intelligit, *גהנום* *Gebenna seu Gehinnom fui*, sensu satis incommodo.

VERS. 8.

נקי על חנף יתערר.

Hieron. vertit, *innocens contra hypocritam fuscitabitur*. Melius *fuscitabit se*. Non male hoc verbum per *excitare se* exponi puto, tamen judicandum propono, annon hic verti potius debeat, *innocens zelotypus est contra hypocritam*. Nam derivatum *עיר* alterationem mentis esse, quæ ex affectibus oritur, supra ad vers. hujus cap. 2. ostendi. Arabes autem illud maxime zelotypiæ applicant, ut ibidem monui potissimum Hebr. *קנא* respondere. Eodem autem modo quo Hebræum *קנא* in bonam aut malam sumi debet partem ex loci circumstantiis.

VERS. 12.

אור קרוב מפני השך.

Phrasis est difficilis intellectu. Vulg. *post tenebras spero lucem*; non satis recte. Hæc locutio si quæ ulla Arabismum redolet, nec absque subsidio linguæ Arabicæ intelligi potest. Sensus verborum hic est: *Lux brevis est propter tenebras*; eundem sensum dant Belgæ nostri. *Het licht is naog [DEN ONDERGANG] van wegen de duisternisse*. At ego illud supplementum non admitto; neque eo opus est. *אור קרוב* ex Arabismo est *lux brevis est*, ut *اقرب وقت* est *spatium breve* in Alcor. Sur. 63: 10. *spatium brevissimum tempus* in Hist. Sarac. & *مدة قريبة* *spatium brevissimum* apud Abulphar. Hist. Dyn. pag. 356. in text. Arab. & pag. 99. ejusdem Auctoris, & *طريق قريب* *via brevis* in Hist. Tamerl. Quibus exemplis liquido constat *קרוב* seu *قريب* sæpe *breve* apud Arabes notare. Atque ita etiam *קרוב* sumitur infra cap. 20: 5. *Gaudium impiorum* *קרוב* a propinquo, id est, *breve est*. Idem quod *עיר רגע* *ad momentum* in posteriori hemistichio.

VERS. 15.

תקותי & תקותי.

Quis videbit eam? Supra ad cap. 4: 6. monui *תקוה* *spem* notare, & *timorem Dei* etiam, ex Arabismo, si tantum *spes* esset, vana posset videri repetitio.
Nihil

Nihil tamen definitio. Addi potest vers. sequens, ubi *in* חקוה & חקוה suum *in* *sepulcrum descensuras esse* ait, ergo diversæ res sunt, loquitur enim de duobus.

VERS. 16.

Ita verto: *Ad sepulcrum descendit, spes mea & pietas mea, utique tantummodo in sepulcro erit requies mea.* *עפר* pulvis & terra, ut Arabicum *عفر* pro sepulcro hic sumitur. Id frequentissimum est in Arabismo. *عفر* terra Arabibus etiam est sepulcrum. Alcor. Sur. 23: 114. *كأنتم في الأرض*. Quamdiu moram traxistis in sepulcro, pro quo alibi in Corano est *القبر* *في القبر*. Arab. est terra, unde Belg. *turf*; illud etiam sæpissime ad sepulcra denotandum transfertur, quin etiam *augusta ædificia & Mausolea*, quibus Principum corpora conduntur, aliquanto longius a prima significatione recedens. *ثري* theran est terra, illud in Hist. Tamerl. pro sepulcro usurpatur pag. 322. *سكنوا الثري*, id est, putrescunt in sepulcro, & eodem loco *سكنوا الثري*, *habitant terram*, id est, decumbunt in sepulcro, eodem modo sepultos Esajas vocavit Esaj. 26: 19. Porro *ثري* in Pentat. Erpen. Arab. respondet Hebr. *שואל* Gen. 37. Persicum etiam *خاک* terra pro sepulcro invenias. Ita apud Sadi in Gulistan pag. 124.

هر کسی خاک مرده بانه کند
نشناسد توانگر ابر درویش

*Si quis terram, id est, sepulcrum mortuorum everterit,
Non noscet divitem a paupere.*

Alibi plura notabo.

C A P U T XVIII.

VERS. 2.

*Quousque finem imponetis verbis,
תבינו ואחר נדבר.*

Vulg. *Intelligite prius & sic loquemur*, quæ cum antecedentibus non coherant. Rectius Lxx. ex sensu *ἐπίσχετε* desine loqui. Belgæ nostri, *Attendite*. In Arabismo duæ succurrunt significationes, quæ loco huic conveniunt, &

& sensum plenum & commodum reddunt. Prima est, quod verbum **بين** in Maruphidis Lexico Arabico-Perfico exponatur Perf. **بين کردن** *moram trahere*, unde talis esset sensus, *quousque moram trahetis in dicendo, ut nos postea loquamur*. Secundo verbum **بين** in eodem Lexico Perf. exponitur per **بين آوردن** *in locum adducere*, id est, *perficere & absolvere*, nam rem *finire & absolvere* Perfica phrasi diceret **بين آوری** *rem in locum adducere*. Hanc significationem præfero. *Quousque finem imponetis verbis, absolvetis & finietis, ut nos loquamur*. Vis verbi **بين** eadem hoc loco est quæ verbi Belgici *'er uît schjeiden*. Quorsum respicio norunt Arabice docti.

VERS. 4.

Bildad ad Jobum conversus eum ita alloquitur. **שָׂרָף נַפְשׁוֹ בְּאַפּוֹ** *O tu qui animam tuam in ira tua discerpis*. In Hebræo est *animam suam in ira sua* in secunda persona pro tertia. Apud Hebræos non ita frequenter invenias, at apud Arabes ubique fere. Exemplum unum sufficit ex Hariræo summo Oratore, qui uno orationis halitu ter hunc tropum usurpavit. Ita ille in Confessu Sananensi: **أيها السادر في غلوائه السادل ثرب خبالية الجانح الى خير عبلاته** *O tu qui attonitus in fastu tuo, qui laxas vestem arrogantiae tuæ, qui inclinas ad ineptias tuas*, in Arabico proprie est, *suo, suæ, suas*, in tertia persona loco secundæ. Arabibus, ut dixi, figura hæc familiarissima est, & in Alcor. etiam sæpe occurrit, at non memini in sacro textu locum esse huic similem. Personarum fit mutatio aliquoties, sed de plane simili phrasi loquor.

Ibid. Vers. 4. **חָעוּב אָרֶץ**. Vulgat. *derelinquetur terra*. Significantius **לִי לְאָרֶץ**. Ibid. **לְאָרֶץ** iis sæpe vertitur **לְאָרֶץ**, forsan respectu habito ad originem vocis, ab **לְאָרֶץ** *infimum & depressum esse*, de quo dudum monuerunt Docti. **חָעוּב** reddunt *inhabitata erit*; Arabice dicitur **عزبت الأرض** *inhabitata & incolis destituta fuit terra*.

VERS. 5.

שָׂבִיב

Ignis ejus non lucebit. Solet **שָׂבִיב** *scintilla* exponi. Rectius puto cum Vulg. *esse flammam*. Arabice **شـ** est *adolevit ignem, accendit flammam*.

VERS. 8.

שִׁבְכָה

Aben Esra: **בלשון קרר כמו רשת** *in Lingua Arabica idem ac rete*. Sic & R. Levi: **שִׁבְכָה רשת**. Nec aliter Jarchius. Arab. **شبكة** *rete*.

VERS. 10.

חבלו.

Absconditus in terra. Solet חבל ab Hebræis pro *fune* usurpari, unde Belg. *kabel*, sic hoc loco etiam sumunt Interpretes. Belgæ nostri zijn iouw. Rectius cum Vulg. verteres *pedicam* aut *laqueum*. Arabice حبل usitatissime *rete* notat. Inde est octava conjug. verbi احتبل *reti venari*. حابل *venator retia tendens*. أحبول & أحولة in Hist. Tamerl. *rete*. حباله idem: unde حبال الشيطان *retia Satanæ* vocantur fœminæ in Hist. Tamerl. ab Arabsjade. Hoc Auctor ille abstrusus ex Sunna petiisse videtur. Docet enim Kesfæus traditionum Mahomedanarum scriptor non indiligens, quod cum Deus Diabolum hominis invidia flagrantem ex paradiso ejecisset, Diabolus Deum rogaverit, quo instrumento maxime homines a via salutis abduceret & caperet; Deum autem respondisse, *fœminis*. Confer etiam Salomonis dicta, quæ exstant Eccles. 7: 26.

C A P U T XIX.

VERS. 3.

תהכרו.

Vox obscura & ὀπαξ λεγομένη. LXX. ἐπίκεισθε. Vulg. *opprimentes*, ex sensu. Non facile est veram verbi notionem definire. Kimchi ex Arabismo significationem: כתב רבי יונה כי הוא דומה ללשון הערב שאומר בו על התמיהה הגדולה הכר *Scriptis R. Jona, convenire verbum cum lingua Arabum, in qua de magno stupore dicunt Hecer.* Verba sunt Kimchii in Libr. Rad. Certe הכר Arabibus ea significatione venit, & dicitur præsertim de maximo & vehementissimo stupore. Itaque hunc locum ita vertere liceret: *Nonne erubescitis, quod me ad stuporem redigatis?* Quæ cum prima hujus vers. pericopa apte cohærent. Interim moneo Kimchium adhuc aliam expositionem ex Arabismo proferre, & patrem se docuisse ait הכר apud Arabes esse עוה פנים *impudentiam*, quam tamen significationem usitatam non reperi, nisi huc trahas quod significationes verbi عجب, in quo φιλαυτία adeoque *impudentia* continetur, huic verbo fere communes sint. Unde apud Esajam הכרת פניהם est φιλαυτία, quam facie præferunt, qua sibi in peccatis placent & tanquam egregie facta admirantur.

VERS.

VERS. 6.

Scitote nunc quod Deus יַחַי, ὁ ταρσίζας secundum LXX. Notat Schol. alios vertere ἐπληξέν με *percusit me*, quod ex Origene desumptum, qui ita scribit, ὁ Εβραῖος ἐπληξεν ἐχει. At illa signif. hodie in verbo Hebr. nota non est. Arabice verbum نوى عات est πλήσσειν *percutere, ictus infligere*, & dicitur de homine grassante & noxam inferente, unde sæpe in Hist. Tamerl. legas عایشین عایشین πλήκται & grassantes.

VERS. 17.

וַחֲנוּתִי לְבָנִי בִטְנִי.

Amore ἡ σοργῆς feror erga filios ventris mei. Arab. حن est amor parentum erga filios, σοργή. Deprecandi significatio, quam hic admittunt Interpretes, non nisi in Hithpah. nota est.

VERS. 18.

Infantes spernunt me,

אֶקוּמָה.

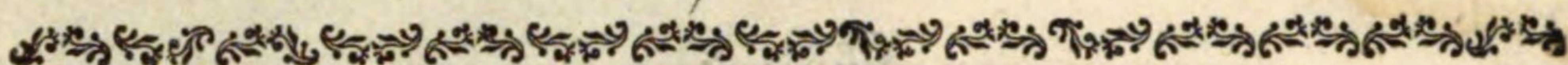
Obloquuntur mihi. Surgendi significatio hic non satisfacit, & aliquid subintelligendum esse quilibet animadvertit. Arabice قوم est surgere ad corrigendum, corrigere, تقويم correctio in Abulphar. Si corrigo eos obloquuntur.

VERS. 20.

בְּעוֹרִי וּבְבָשָׁרִי דָּבָקָה עֲצָמִי.

Cuti meae & carni meae adhæret os meum. Ita verba videntur sonare; עֲבָשָׁר enim sæpius carnem notat, at cui mirum hoc & insolitum ossa carni hære, aut quis inde emaciatum Jobi corpus judicaret. Arabice بشر بشرة vel بشرية etiam est corporis humani cutis exterior, ut interior لينة audit, ab آدم homo, sicut بشرية a بشر, quod hominem notare etiam in hoc libro supra notavi. Respondent Græcorum δερμα interior & ἐπιδερμὶς exterior & aspera cutis. Sume ergo hic עור pro interiore cuti & בָּשָׂר pro exteriori, & videbis quam emphatice corporis attenuatio indicetur. Eodem modo explica Pl. 102: 6. דָּבָקָה עֲצָמִי לְבָשָׁרִי. Os cutibus hæret, non carni.

Ibid. אחמלטה Symmach. vertit ἐξέτρενον *evulsi*, Arabice سالت id notat; confer Hebr. מרט.

C A P U T XX.

VERS. 2.

Cogitationes meæ ob id ipsum ad respondendum excitant me,

ובעבור חושי בי.

Vulg. *mens in diversa rapitur*, quæ cum Hebræo non conveniunt. Alii, *festinare meum in me est*, sensu non satis plano ac commodo. Rationem enim reddit Zophar quare Jobo respondeat, postquam enim Job iudicium Dei futurum amicis suis oculis objecit, Zophar ita excipit: *Ob id ipsum cogitationes meæ ad respondendum excitant*, ne Deus silentium ad talia dicta damnet in me, scil. propter חושי, quæ in me est, respondere cogor. Hic utique *festinatio* non convenit, propter *festinationem* quæ in me est respondere cogor, quæ verba nullum habent sensum. Ego ita vertendum puto: Propter inquietudinem meam quæ in me est, id est, propter timorem illum, quem tu mihi de iudiciis Dei injicis, non possum non respondere. Arabice حاش est expavit, territus fuit, & per فرع ab Lexicographis Arabum declaratur, quod terrorem & inquietudinem concipere. Ostendam autem quomodo hæc significatio, quam ex Arabismo profero, secundum genuinum Ebraismum in verbo חוש debeat contineri. Ut omnibus notissimum est, verbum חוש notat accelerare, neque id hic probandum, nam apud Lexicogr. in confesio est; eam significationem Arabes in verbo حاش etiam receperunt, nam & iis properare notat. Observo autem verba illa, quæ apud Hebræos accelerare notant, in secunda significatione transferri ad animi confusionem & perturbationem notandam, præsertim quæ ex metu & terrore oritur. Exempla dabo in בהל & מהר. בהל nemo ignorat quod sit *festinare*, inde secundo sæpius notat turbare, מהר perturbari ex metu, בהלה terror. Idem observabis in מהר, quod etiam primario *festinare* notat; inde ad confusionem animi denotandam transfertur, Esaj. 32: 4. נמהרים sunt confusi, perturbati mente, כסילים stulti exponentibus Ab. Ezra & R. Kimchio. Vid. etiam Job. 5: 13. Et 1 Sam. 28: 20. etiam ita explicari debere mihi videtur. ומהר Et confusus, perturbatus ex metu in terram procidit. Patet ergo quam sponte apud Hebræos significatio metus & confusionis ex festinandi verbis fluat; proinde etiam חוש a Paraphraste Chaldaeo per מור commoveri ex metu, trepidare exponitur Esaj. 28: 16. & a Syro eodem in loco רחל timere. Et iterum Chaldaeus hic per רחש declarat, quod est commotio ex terrore, uti ex Arabico رخش ita usurpari solito liquet. Quam efficaciter ergo & ex natura gennini Hebraismi חוש Esaj. 28: 16. redditum est κατασχευθήσεται a Paulo Rom. 9: 33. non confundetur.

VERS.

VERS. 3.

מוסר כלמתי אשמע

Supra monui ad cap. 11: 3. LXX. כלם aliquando ex significatione verbi Arabica **كلم** transtulisse, *alloqui scil. & disceptare*. Quod quamvis in illis locis minus necessarium videtur, mire tamen hic convenit, & planiorem reddit sensum, quam si בלמה *pudorem* vertere debeas. *Correptionem, redargutionem sermonis mei, audio.*

VERS. 5.

Jubilatio impiorum מקרוב, & *lætitia hypocritæ* ערי רגע *ad momentum*. Varie reddi solet טר מקרוב. Ego supra ex Arabismo docui ad vers. 12. cap. 17. Arabice *breve* notare. Ita Symm. hic πρὸς ὀλίγον, & alter ille a Schol. notatus πρὸς βραχύ. Hieronym. *brevis est*. Postulat hoc etiam ordo suetus apud Jobum, ut duo versiculi cola sibi respondeant, quare idem est quod ערי רגע *ad momentum*.

VERS. 6. & 7.

Si ascenderit in cælum usque elatio ejus, & caput ejus nubes tetigerit. vers. 7. Prout elatus fuit, ita in æternum peribit; qui eum viderant, dicent ubinam est. Verba illa vers. 7. כנללו יאבר לנצח plane alio modo, quam hætenus Interpretes, transtuli. *Secundum elationem, majestatem suam, de qua vers. 6. peribit in æternum.* Arabice جلال גלל est *dignitas, majestas*. Unde in nominibus regum, Zjelaloddin الجلال المجید *majestas religionis* apud Historicos. Radix جلال notat *magnus, illustris, dignitate & majestate conspicuus fuit*. Hebræis autem radicem גלל ita olim significasse liquet etiam ex locutione בגלל *propter*, בגללכם *propter vos* Deut. 1: 36. & sæpe alibi; tantundem autem valet ac, *ob dignitatem aut reverentiam*, ut Arabice من جلالك *dignitas*, من جلاله *majestas*, unde in titulis regum & principum semper apud Persas *Hadrat* invenias. כנללו ab omnibus Interpretibus redditur *sicut stercus ejus, peribit in æternum*. Quæ interpretatio valde incommoda est. Scio in hanc rem conferri 1 Reg. 14: 10. at plane locutiones disparatæ sunt, uti loca inspicienti & inter se conferenti planum fiet.

VERS. 12.

Instituit hic comparationem mali cum cibo dulcissimo in ore impii. Cum

dulce fuerit in ore ejus malum, illudque abscondit sub lingua sua; vers. 13. יחמל עליה ולא יעזבנה ex Arabismo veram vim & efficaciam verborum exprimens verto: *Delicatum illud reputat, neque ab eo abstinet.* Arabice ل — خ — mollis, tener, & delicatus fuit. Unde ل — خ — plumæ præfertim struthiocameli, a mollitie. ل — خ — holofericum, & ل — خ — pannus holofericus villosus & mollis, de cibo etiam, ut monui, unde خ — م — l — cibis mollior & delicatus. Significatio verbi חמל clementia uti hic convenire non potest, quid enim esset clementia uti erga cibum? Alterius verbi עזב vis etiam ex Arabismo illustratur: nempe עזב ז — ب — Zain Hebr. in Dfal superne punctato pro more Arabum mutato, est *abstinere, abhorrere a cibo.* Apud Hebræos in hoc usu præterea non invenias.

VERS. 18.

Pleraque in hoc versic. obscura, nec satis intellecta. משיב ידע ולא יכלע, Vulg. non recte, *Luet quæ fecit omnia, nec tamen consumetur.* Rectius meo judicio LXX. εἰς νεκρὰ καὶ μάταια ἐκώπιασε frustra & incassum laborat. Non tamen verba, sed sensum expresferunt, quem ex Arabismo ita do: *Multum laborat, proprie laborem repetit, & non יכלע perficit, nihil efficit.* Arab. بلغ rem perficere, scopum attingere, pervenire ad propositum. Prout ita sumi debere sup. cap. 10: 8. ibidem monui. Certe ex coll. vers. 15. patet בלע hic non esse deglutire. Ultima pericopa hujus vers. etiam in diversa rapit Interpretes. חמרה supra cap. 15: 31. docui esse a rad. חמר motitari, huc illuc moveri in primaria signif. unde altera illa levitatis & inconstantiae, quam adduxi. Est adhuc alia in Arabismo, quæ hic occurrere videtur. Scil. מאיר notat huc illuc motus fuit, & meavit, etiam commeatus vendendi vel emendi causa; unde מאיר in Golii Lexico qui suis commeatum seu frumentum aliunde petit, vel vendendi ergo transvehit. Unde חמרה sumi potest pro motitatione, meatione, quæ huc illuc fit ut familiæ prospiciatur. Neque tamen necesse hoc est ut eousque significationem extendamus; sed simpliciter חמרה explicemus motionem, moveri enim notare negari non potest. Motio autem, ex genio linguæ Arabicæ, est commercium seu conversatio in hoc mundo. Res clara fiet ex voce حركة, quæ proprie motum aut motionem notat, a rad. حرك haroca, moveri. Usurpatur autem حركة ab Arabibus ad conversationem & commercium cum mundo denotandum. Ita dicunt, الحركات بركات motiones beatitudines, hoc est, non nisi ex commercio mundi acquiruntur opes. Sicut & in eundem sensum dicunt من البركة البركة locutione proverbiali, ex motione beatitudo est. Auctor Camusii pauperem اسكنه الفقر Mescin dictum vult, quia paupertas الفقر motionem ejus impedit; scil. ob rerum inopiam conversari cum hominibus aut commercium habere nequit. Vides quanta sit vis vocis حركة motio. Hoc sensu sumendum est חמרה pro conversatione. Aliud adhuc succurrit quod maxime huc facit; Arabice حرف

حرف est mutavit, invertit rem. Ita in Alcorano Sur. 5: 16. occurrit,

بحرفون الكلم عن مواضعه

Verbum invertunt & mutant e loco suo.

Inde profluit alia significatio, *commercium exercere*, quod fit *permutatione* rerum utrimque. Tandem ponitur pro *via*, *modo vivendi*, *instituto vitae*, quod حرف vocant. Ars etiam, qua quis vitam exerceret, حرف vocatur, quod vi vocis est *mutatio*. Ita hic חמרה *mutatio*, pro *instituto vitae*, aut *commercio cum mundo*. Non multum abludit Græcum πορεία, quod a Sacris Scriptoribus usurpatur pro *vitæ instituto*; ut Jac. 1: 11. Porro huc facit etiam verbum Arabicum حرف mutavit, ut Hebr. חמר, inde est حرف *mutatio*, hoc etiam pro *vitæ instituto* usurpatur vel *commercio cum re*, qua signif. etiam ad Persas transit, unde in Hist. Christi Persica invenies در امور ختن صرف کردن cum studiis commercium habere, vel operam in discendo impendere. Sic חמרה, sive *motionem* vertas sive *mutationem*, ex Arabismo notabit *commercium*, vel *artem qua quis vitam exercet*. Dein חיל Hebr. *virtus*, at Arab. præterea in malam partem sumitur pro *machinatione*, *dolo*; *techna*, حيلة & حيل. Unde locum ita verterem, וכחיל חמרתו ולא יעלם, Et secundum strophas, malas artes, commercio suo non exultat. Atque hoc pacto iterum duo hemistichia de more sibi invicem respondebunt. Frustra laborat, & artibus & strophis suis nihil proficit. Monendus etiam est lector, ante לא hic redundare, vel potius cum emphasi præponi & per certe exponendum esse. Exempli videas in Jer. 6: 19. 1 Reg. 15: 13. Quod etiam Arabibus potissimum in usu est و vel و futuris emphaseos causa præponere. Sexcenta occurrent exempla Alcoranum evolventi.

VERS. 21.

לא יחיל טובו

Non recte exponi potest *expectare*, quod etiam monuit Clar. Goss. qui hoc modo vertit, *Non pariet bonum ejus*, id est, sterile erit nec ullum fructum ex eo percipiet. Quæ interpretatio retineri potest. Interim moneo in verbo חיל *administrationem bonorum* contineri, unde خال Arabice est *administrator opum*. Et אשת חיל apud Hebræos est *uxor recte domum administrans*, apud Gallos *une bonne menagere*.

VERS. 25.

ברק

Gladius, ut بارق sæpissime in Hist. Tamerl. Sed hoc ab aliis jam annotatum puto.

CAPUT

C A P U T XXI.

VERS. 2.

Aures præbete mihi;

וְתִהְיֶה זֶה תְּנַחֲמוֹתֶיכֶם.

Non male puto exponi, sit hoc mihi loco consolationis vestræ, ut tempus loquendi mihi concedatis. Attamen ex coll. vers. 3. alius videtur fuisse sensus Jobi, *Loquar*, ait, *ut mihi postea irrideatis*. Ita hoc versu: *Aures præbete mihi*, & hoc erit lusus vester. Id est, iterum occasionem mihi illudendi nanciscemini. Amarulenta est & sarcastica locutio. Hunc sensum dedi ex significatione, quam نَحْمٌ — نَحْمٌ apud Arabes obtinet. *Ludere* scil. & *illudere*.

VERS. 19.

Liberis ejus pœnam ejus recondidit

יְשֻׁלָּם אֱלֹוֹ וַיִּדַּע.

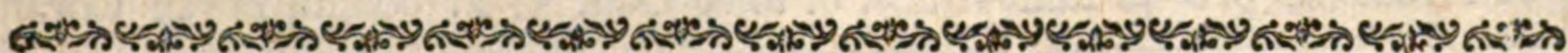
Retribuet ei, & pœnasluet. Ita יָדַע verto ex Arabismo. Quia autem non anius loci explicationi inservire potest hæc observatio, non inutile erit eam pluribus demonstrare. Arabice عَلِمَ — عَلِمَ novit, scivit in Alcorano notat pœnas luere pluribus in locis. Surat. 40: 72. الَّذِينَ كَذَبُوا بِالْكِتَابِ وَمَا أَرْسَلْنَا بِهِ رُسُلًا أَنْ يَلْعَنُوا أُولَئِكَ سَوْفَ يُعْلَمُونَ *Qui abnegant Librum, (Alcoranum) eaque quæ per legatos nostros misimus, certe cognoscent.* Alcor. Sur. 26: 48. Pharaon incantatoribus suis, qui Mosis miraculis fidem adhibebant, ita minatur: فَلَسَوْفَ تَعْلَمُونَ *Certe futurum est ut cognoscatis.* Vers. 49. لَاقِطْعَنَ اِيْدِيْكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ *Omnibus enim vobis manus & pedes ex lateribus diversis abscindam, & omnes cruci affigam.* Eadem reperias Sur. 7, 121. Sic apud Abulphar. Hist. Dyn. pag. 530. قَدْ عَلِمَ اَنْ يَلْعَنُوا الْعَذَابِ بَغْتَةً وَاَنْتُمْ تَعْلَمُونَ *Antequam vos pœna de improvviso obruat & luatis, proprie cognoscatis.* Hunc usum verbi عَلِمَ non attendisse videtur Celeberr. Pokokius, quum vertit, *Vos autem nostis* [quid facere oporteat.] Hinc patet cognoscere stylo Arabum esse pœnas dare. Inde facilis erit explicatio loci obscuri alias Jud. 8: 16. Et יָדַע Notum factum est spinis iis, viris Succoth. Notum factum est, id est, pœna sumpta est. Hof. 9: 7. Venerunt dies visitationis, illuxerunt dies retributionis

tributionis & vindictæ, ידעו ישראל cognoscent Israel, hoc est, pœnas luent יעלמו. Esaj. 9: 8. וידעו העם כלו Cognoscet totus populus, Ephraim & incolæ Samariæ, propter fastum & elationem cordis. Cognoscet, id est, luet pœnas. Hæc plerumque ab Interpretibus non recte intellecta sunt, & ad omnia alia trahuntur.

VERS. 32.

Ad sepulcrum deportatur,
ועל גדיש ישקוד.

Et ad tumulum procul abit. Ita simpliciter explico ex Arabismo. شقن vigilare, ut Hebr. שקר & abire, procul recedere. Ita ילך & ילך abeundi verba ad mortem translata sæpe videas. Certissimum est significationem vigilandi hic nullo modo convenire.

C A P U T XXIII.

VERS. 23.

מרי שתי.

Conjecturam nostram vid. ad cap. II: 8. supra.

VERS. 9.

יעטף ימין ולא אראה.

Ex Arabismo verti debet, *si deflectit dextram versus, non video.* عطف Arabice usurpatur de eo, qui via inversa aliorum deflectit. Quod optime hic convenire liquet. عطف significatione operiendi commodum non efficit sensum, nam quid mirum si quem occultantem se non conspiciamus. Hoc vult, Deus mihi plane est invisibilis, sive ad sinistram mihi adstans operetur, sive ad dextram reflectens ibi aliquid faciat; non potest a me oculis usurpari.

VERS. 13.

Quis repellat eum

וזהו באחד

Aptiorem horum verborum sensum non invenio quam, *cum ille unus sit*. Quis ei resistere posset, cum solus sit *αὐτοαρκάτωρ* & independens. ۞ ex usu frequenti linguæ Arabicæ redundat, *نراي الله* Grammaticorum filiis. Ita sæpe in Alcor. *لا اله الا الله* pro *لا اله الا الله* infinitis in locis. Sur. 55. 4. *و Sol & luna in duobus pulcerrimis*, id est, duo pulcerrima astra. *الشمس و القمر* Sol aurum est apud Abulolam, atque hujus generis exempla sunt *ωσει νότις*. Ita hic *in uno est pro unus est*. Esaj. 40: 10. *יהוה ברוך* Deus in forti pro fortis. Ps. 55: 19. *ברבים* in multis pro multi fuerunt a partibus meis. Porro observa ۞ ex Arabismo pro *מן* sumi Amos. 6: 6. & Dan. 5: 2. collata phrasi Corani *لاواذی يشربون من الصلاله* vasa in quibus bibunt servi Dei: nam & Latine recte ita dicitur; & Græcorum elegantia est *ἐν χρυσῷ πίνευ*.

VERS. 15.

Idcirco a facie ejus terreor

אתבונן.

Et metuo ab eo. Vulg. Considerans illum timore sollicitor. LXX. κατανοήσω & πτοηθήσομαι. Omnes in universum Interpretes hoc pacto אמתך vertunt, *intelligo*, vel *considero*, vel *similia*. Liceat tamen mihi conjecturam meam crudo orbi proponere. Supra ad cap. 18: 2. monui verbum בן vel בן a Lexicogr. Orientalium etiam exponi *morari*, *cunctare*, in quam rem Maruph. Lexicograph. Persam citabam, qui Arabum بن per Persicum درنگ کردن *moram fecit*, *cunctatus est* declarat. Eam significationem optime loco illo convenire etiam monui. Certe occurrunt loca quædam in hoc libro, ubi *intelligendi* aut *considerandi* notio non valde convenit. Infra cap. 30: 20. *Clamo ad te, at non respondes: Surgo, vel potius intentus sum in precibus*, ut infra monebo, בן אמתך si his veritas & *consideras me*, nonne omnino contrarius erit sensus iste querelis & intentioni Jobi. Hoc recte viderunt Interpretes, ideoque Adverbium אמתך subintelligendum putabant. Vulg. *Non respicis me.* Belgæ nostri, *En acht [NIET] op mi.* Quod si hic אמתך veritas *cunctaris*, sensus erit planus, nec ullo supplemento opus. Deus sæpissime *cunctari* dicitur in sacro textu, quum auxilium fidelibus non statim præstat, & patientiam

tiam

tiam eorum exerceret. Verterem itaque, *Intentius deprecor, at cunctaris mihi*. Sic in hoc loco nostro: *A facie ejus terreor*, אֶחָבוֹן וְאֶפְחָד מִפָּנָיו *Cunctor & metuo ab illo*. Recte autem *cunctandi* verbum cum *metu* conjungit, *mora enim & cunctatio* ex metu sæpius oritur. Ita etiam aliud Hebræorum verbum, quo *moram* indicant, חֲתָמָה ad *metum* seu *cunctationem*, quæ ex metu & stupore procedit, denotandum usurpatum videas apud Esaj. cap. 29: 9. חֲתָמָה וְחֲתָמָה *Cunctate & obstupescite*. Vulg. *Obstupescite*, ita חֲתָמָה reddit, & *admiramini*. LXX. ἐκλύθητε *Disolvimini metu*. Illustratur hoc maxime & confirmatur ex cap. Jobi 32. ubi eadem locutio occurrit vers. 6. חֲתָמָה וְחֲתָמָה *Cunctatus sum & timui*; וְחֲתָמָה enim a R. Jona exponitur חֲתָמָה *moras trahere*, *cunctari*, citatus a Kimchio in Libro Rad. Ubi etiam addit וְחֲתָמָה לְלִשָּׁן עִרַב *& comparat illud cum lingua Arabica*. Certe Arab. تَأَخَّرَ per *cunctari* تَأَخَّرَ ab Arabibus exponitur, in Alcamus. تَأَخَّرَ فِي سَبْرِهَا exponitur تَأَخَّرَ فِي سَبْرِهَا *Zabelet camelus*, id est, *cunctatus est incesu suo*, unde etiam Saturnum Zohal تَأَخَّرَ vocant, ob tarditatem motus, quod didicisse me ab Illustriss. Pocokio lubens agnosco. Porro חֲתָמָה *cunctari* exponi potest cap. Jobi 33: 12. עֲרִיכָם *Ad vos cunctatus sum*. Certe illud postulare videtur præpositio עַר, quod cum verbo חֲתָמָה, *considerandi* significatione construi non solet. Cap. etiam 11. vers. 11. *Videt iniquitatem* וְלֹא יִתְבּוֹן, quod si veritas, & *non considerat*, aperta erit contradictio. Neque hic excipias esse *considerationem* cum amore & approbatione, uti in verbo יִתְבּוֹן observant Eruditi; nam nunquam illud in verbo חֲתָמָה animadvertes; quapropter etiam plurimi Interpretes per interrogationem rem expedire conantur. Sic Hieronymus: *Videns iniquitatem, nonne considerat?* Belgæ nostri etiam: *Wilt ghy niet aamerken?* Melius, si quid judico, verba cohærent, si ita vertere liceat: *Videt iniquitatem, & non cunctatur*; hoc est, *punit eam*. *Non cunctari* stylo divino est *punire*. Hoc observa ex Deut. 7: 10. לֹא יִתְבּוֹן לְפָנָיו *Non cunctabit osori suo, in facie ipsius rependet ei*. *Non cunctabit*, hoc est, *puniet*.

C A P U T XXIV.

VERS. 2.

Quasi onagri in deserto, egrediuntur ad opus suum,

משחרי לטרף.

Vulg. *vigilantes ad prædam*. Vel *mane surgunt*: qui frequentissimus est verbi שָׁחַר apud Hebræos usus. Moneo tamen ex Arabismo verti posse, *Quasi onagri rudentes ad prædam*. Ut Psal. 104: 21. *Leones* הַכַּפִּירִים dicuntur

cuntur שֹׁאֲנִים לַטֶּרֶף *rugientes ad prædam*. Arabice شَخَر שחר *rudere de asinis*. Verum ob frequentem verbi in priori significatione usum ea præferenda videtur, licet forte in Jobo altera ferri posset.

VERS. II.

בֵּין שׁוֹרְתָם יִצְהִירוּ

Locus obscurior est. Ab. Ezra יַעֲשׂוּ הַיִּצְהָר *oleum faciunt*: quod ex Chald. Paraphr. hausit, qui per יַעֲצִירֵן מֶשֶׁח *exprimunt oleum* declarat. Verbum scil. fingunt ex nomine יִצְהָר *oleum* notante; non quidem omnino illud rejicio, at tamen satis incertum judico. Hieron. ab alio nomine צַהֲרִים *meridiem* notante verbum hoc explicuit, *inter acervos eorum meridiati sunt*. Arabice הִצְהִיר seu أَظْهَر quarta conjug. verbi צָהַר *notat meridiem pati*, quæ significatio huic loco optime convenit; describit enim Jobus indolem impiorum, qui homines pauperes opprimunt, & iis justum pensum detrahere solent, quod illustrat exemplo mancipii spicas & manipulos ex agro tollentis, & tamen e-furientis vers. præced. hoc autem vers. exemplo torcular calcantis, cui potus ex eo negabatur, auget autem & fortius urget ex eo, quod æstum solis & ardentis meridiei passi sint, adeoque siti quasi exareant & deficient. Ex hoc scopo etiam liquet minus recte hic *olei* mentionem injici; non enim prelo oleos calcanti potus ex oleo, quod siti sedandæ ineptum est, conceditur. Itaque verto: *Inter muros eorum æstum meridiei patiuntur, & torcularia vini calcantes tamen sitiunt.*

VERS. 12.

מֵעִיר מַחִים יִנָּאקוּ

Hieron. *de civitatibus fecerunt viros gemere*. Sic LXX. ἐκ πόλεως etiam, & Chald. מִקְרָא *ex urbe*. Sic Rabbin, & hodierni Interpretes omnes fere. At textum inspicienti facile apparebit, minus commode hic mentionem *urbis* fieri, neque cum antecedentibus aut consequentibus recte cohærere. Arabismus hic tam egregium & loco convenientissimum sensum fundit, ut non possim non eum hoc loco Eruditis proponere. Arabice غِبْرَة & غِبْر عير *est piaculum cædis*; a rad. عَـبَس *hominis cædem piaculo dato expiare*, quod hodie Arabes camelis mactatis in sepulcrum occisi, & multa aliqua parentibus soluta præstare solent. Itaque verto: *Propter piaculum homines ingemiscunt ad Deum, & anima occisorum clamat vindictam*. Quam pulcre hæc cohærent? מַחִים etiam reddi posset *occisi, trucidati*: nam etiam מַחִים est violenta morte occidere 2 Reg. 17: 25. de leonibus מַחִים *trucidabant*, Samaritanos. Et מַחִים de Sisera violente occiso Jud. 4. *Clamant ad Deum ad piaculum occisorum*. *Clamant pro clamatur solenni Hebraismo.*

VERS.

VERS. 16.

יומם חתמו למו.

Et non noscunt amant lucem. Verto: interdum abscondunt se, a significatione verbi Arab. ختم, quod est, quasi signaculo claudere & recondere. Ita Chaldaeus fere. Et R. Salomon, qui ita exponit, de die sunt מסורים inclusi. Alii חתמו vertunt designare, & cum antecedentibus jungunt: perfodit in tenebris domus, quas de die designaverant. Ita Vulg. & Belgæ. Sed hunc locum alibi etiam explicavi, quorsum lectorem remitto.

VERS. 18.

De latronibus & impiis

לא יפנה דרך כרמים.

Vulg. Non ambulat per viam vinearum. Quod quidam ita explicant. Eos avia & deserta petere, non loca habitata & culta. Sic Belgæ. Ab. Ezra ita videtur explicuisse. Non videbit versus vineas: ipsi, inquit, peribunt cum vineis suis & bonis in hac terra. Ego potius vertendum puto: Non inflectit viam virtutum. Arabice כرم כרם virtus, vel adjective veritas viam nobilium, liberalium, virtute præditorum. Arab. كرام Nobiles, generosi, virtute præditi: & singul. כرم כרם cerim est virtute præditus, vel ut omnem significantiam vocis ex ipsis Arabibus habeas, Cerym est الجامع لانواع الخير, ille in quo concurrunt omnes species bonitatis, nobilitatis, & virtutum. Sic Ebn. Athir. Radix כرم כرم generosus & nobilis fuit. Unde כרם vinea nomen traxit a generositate. Consentientem hic habeo R. Salomonem, qui כרמים כרמים exponit justos & bonos, & ita etiam locum hunc exponit in Comm. ad Hof. 2: 15. Certe Jonathan כרמיה Hof. 2: 15. reddit פרנסה. Judæis פרנסין sunt generosiores & nobiliores ex Synagoga. Non possum hic non addere egregium dictum Mohammedis, quod huc apprimè quadrat: لا تدعوا الى كرم من كرم وادما الكرم الرجل المسلم Ne vocetis vitem Cerem, nam is est Cerem qui fidelis est, & Musulmannus.

VERS. 20.

Obliviscitur ejus

רחם.

Male Vulg. misericordia. Rectius uterus, quod Ab. Ezra אמם matrem explicat.

cat. Sic plurimi Interpretes. Forte rectius *propinqui* ex Arabismo. Ita R. Levi, *אחב* *amicus*, *propinquus*. Usitatisimum est Arabibus *رحم* *pro* *propinquis*. Alcor. *لن تنفعكم ارحامكم ولا اولادكم يوم القيامة* *Non pro-*
derunt vobis propinqui & liberi vestri, die resurrectionis. Certe Amos 1: 11. etiam *אחים* *fratres* & *רחמים* conjunguntur, quod fere non nisi de *propinquis* explicare posses. Sunt autem *רחמים* *propinqui* non quivis, sed *uterini*. Hinc Poeta Arabs:

لسم قنزل قلة الانصاف قاطعة
بين الناس ولو كانوا ذوي رحم

Non desinit iniquitas parere disfidium
Inter homines, licet juncti sint propinquitate uterina.

Exstat etiam dictum ex Sunna, ubi *رحم* *رحم* ita usurpatur. Verba sunt, *وا ارحامكم ولو بالسلام* *benigne excipite propinquos vestros, vel dicta iis salute.*

VERS. 22.

לא יאמין בחיין

Ex Arabica lingua vertendum puto: *Non securam præstat vitam.* *אמן* sæpissime Arabibus notat *securum esse*. Unde *امن* *securitas*, *امن* & *امین* *securus*, *minime timens*. Ita Ps. 37: 3. *אמונה* non *veritatem* notat, sed *securitatem*; quod etiam notatum fuit a Cl. de Dieu. Arabice *امن* in quarta conjug. est *securum*, *tutum præstare*, ut hic & Deut. 28: 66. ad bellum translatum, est *securitatis libellum dare*, atque hoc pacto tutum ab hostili invasione præstare; inde *امان* *securitatis libellus*. Id facit ad explicationem Jud. 11: 20. *לא יאמין* Sichon Israeli, id est, noluit securitatis libellum Israelitis concedere, ut tuto regionem ejus pertransirent. Neh. 10: 1. etiam hinc lucem capit. *כרחים* *securitatis fœdus* pepigimus, datis invicem libellis, uti ex textu patet. *امن* *امن* Arab. *securitatis fœdus*.

VERS. 24.

המכו

Vox obscurior. Hier. *humiliabuntur*. LXX. per *μωραίνονται* declarant. Lucem capit ex Arabico *مك* *consumere*, *exitio dare*, *perdere*.

Ibid. *ככל יקצין* Hieron. *auferentur*. Chald. *יסקטין* *exscinduntur*. קץ in Hebraismo

braismo duas habet significationes, quæ hic non conveniunt: *saltare* scil. Cant. 2: 8. & secundo *constringere* & *claudere*, ut קפצה פיה supra in hoc libro cap. 5: 16. *claudit os suum*. Quidam ex priori significatione locum explicare conantur: *Omnes subsiliunt*, intellige e loco suo, id est, moriuntur. Ita ex Hebræis R. Nathan & Kimchi. Alii posteriorem significationem eligunt: *Clauduntur*, intellige sepulcro. R. Levi plane alio modo: *Claudunt os hominis*, atque hoc pacto eum interimunt, ne scil. in auxilium exclamet. Vides quam violenta sint omnia. Arabes pro Hebræo קפץ habent قفس & قفسر, quæ præter duo illa significata, *saltare* & *constringere*, tertiam adhuc possident, quæ planum huic loco efficit sensum, *mori* scil. *sicut omnes moriuntur*. Sensus, quem expetunt Interpretes, at sine ullis supplementis & ambagibus.

CAPUT XXV.

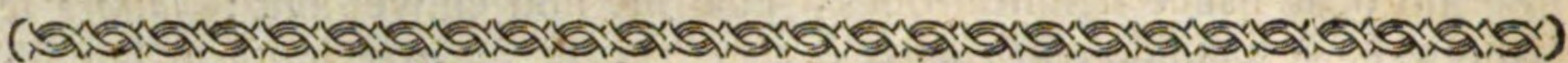
VERS. 5.

הן עד ירח ולא יאהיל

Vulg. *Ecce luna etiam non splendet*. LXX. ἐπιφάσκει. Atque ita plerumque Interpretes omnes יאהיל exponunt. Respiciunt autem ad rad. היל, unde in futuro est יהל, unde necesse est duplicem statui Epenthesein, & Aleph & scil. & Jod. At quidni ad radicem אהל, quam verbum præfert, referamus, at non eo modo quo Kimchi, qui explicat *tentorium figere, non figet tentorium in firmamento*; Arabice اهل in 2. conjungat. *dignum* & *idoneum esse*, in 4. conjungat. *aptum judicare*, ἀξιων *reddere*, unde اهل *idoneus, dignus*, & vim habet quam Græcum ἀξιω. Videbis id ex Hist. Sarac. pag. 15. ubi Abubecrus ita inquit: O viri Medinenses, non meministis excellentiæ vestræ; ألا انتم له اهل وان العرب لا تعرف هذا الا قبي قريش. *An non vos estis ei, successioni, digni, licet Arabes id non agnoscant nisi in Koraisfitis*. Ita locus iste vertendus est, non ut Clar. Erpenius illum vertit. Est præterea *applaudendi* formula, اهل اهل, quasi dicas, *apte apte*. His præmissis locum hoc pacto vertendum censeo: *Ecce ne lunam quidem aptam ἀξιαν judicat, & stellæ non זכו puræ sunt, in oculis ejus*. Certe si attente textum inspicias, animadvertes non agi de splendore, aut lumine, quem emittunt corpora hæc cœlestia, sed de eorum *puritate, ἀξιότητι, idoneitate, & integritate*.

CAPUT

C A P U T XXVI.

VERS. 5.

הַרְפָּאִים.

Quædam nondum observata de hac voce monebo. Verti solet hæc vox a Lexicographis per *gigantes* & *mortuos*. Non hic inquirō an gens fuerit Raphæi dicti ingentis proceritatis, hæc enim jam ab Eruditis discussa sunt, & certum est רפאים esse nomen appellativum. Gigantes *Rephaim* vocari certissimum, at *mortuos* etiam notare non credo, sed potius intelligo *impios* & *in Deum rebelles*, sive adhuc in vivis, sive e vita disceserint. Ita in domo meretricis dicuntur esse רפאים Prov. 9: 18. non utique mortui, nisi spiritualiter mortuas intelligas. Examina loca Prov. 2: 18. & 21: 16. & animadvertes non alios quam spiritualiter mortuos posse intelligi. Qua autem ratione duæ hæc significationes sub hac voce concurrant, ex Arabismo aperiam. Arabice رفاهية notat *commoda mollisque fuit vita, læte vixit*. Unde رفاهية *affluentia bonorum* in Hist. Tamerl. pag. 382. Quia autem ex bonorum abundantia superbia & arrogantia oriri solet, factum est ut verba, quæ priorem significationem habent, ad superbiam & insolentiam præsertim in Deum notandam transferantur. Ita طرب & pro eo طر per metath. notant *valde hilariter vivere, gaudio exultare*, prout hæc duo junguntur in Hist. Tamerl. pag. 301. بطر autem etiam apud Golium ita expositum invenies: *Petulantem & insolentem se gessit; non gratum nec pium erga Deum, ut beneficiorum ejus memorem decebat*. Sic Persicum لرادای proprie *lætitia seu quies cordis pro protervia & insolentia usurpatur*. Arab. مرح *lubens, lætus fuit*, in malam partem de protervia & insolentia sumitur in Alcor. Sur. 17. vers. 39. لا تمشي في الأرض مـرحا *ne incedas per terram insolenter*. Sic Sur. 40. 75. Hæc pœna vobis evenit بما كنتم تمرحون *eo quod impie & proterve egistis*. Ita Syri etiam verbo مراح utuntur in malam partem: nam apud Bar Ali in Lex. Syr. Arab. Maroho متعدي est *transgresfor*. Sic فكه notat *lætum esse, etiam rebus prosperis uti & læte vivere*, unde فكه per فاكه *delicatus & commodis vitæ fruens* exponitur. Illud in Alcor. iterum proterve & impie agere notat. Vid. Sur. 56. 65. Si voluerimus, faciemus illa, sata vestra, stipulas; Ergone adhuc impii eritis? فركهون proprie *læti eritis*. Idem præterea observari potest in فركه *lubens, lætus fuit*, quod etiam in malam partem de fastu & superbia usurpatur, ut infra ad cap. 30: 12. ostendo. Simile etiam apud Hebræos in שאנן *tranquille vivere, quod ad insolentiam & ferociam etiam transferri solet*, ut recte

recte ab Eruditis monetur. In נָחַשׁ idem etiam observari potest. Vides luculentissimis exemplis quomodo נָחַשׁ in malam partem usurpetur. Inde נָחַשׁ in א mutato, sunt *protervi*, *superbi* in Deum, quo nomine Orientales *impios* vocant, ut alibi latius ostendo. Illud autem *superbi* & *insolentis* nomen gigantibus recte impositum fuit, illi enim maxime viribus freti & inflati, crimina omnia violentiæ & libidinis patrant. Idem accidere observa in נָחַשׁ, quod a radice נָחַשׁ *superbire*, pro homine *superbo* & *impio* usurpari ab Hebræis & Arabibus alibi doceo; Syri autem, Chaldæi, & Arabes *gigantem* eo nomine etiam indicant. Quod autem נָחַשׁ pro *gigante* in sacro textu non occurrat, manifestum est indicium *superbiæ* significationem primariam esse, atque inde *gigantem* dictum: non contra *superbum* a more giganteo.

VERS. 13.

נָחַשׁ בָּרִיחַ.

Videtur insigne aliquod sydus hujus nominis fuisse, non enim de ceto marino explicare licet, nisi ἀστέρες copulare velimus, נָחַשׁ בָּרִיחַ occurrit etiam Esaj. 27: 1. quod sonat *serpens veltis*, uti volunt Interpretes, quod Bochartus in Hieroz. ingeniose de *zygæna* explicat, cetacei genus, quod *jugum* capite refert. Aliis בָּרִיחַ a בָּרַח *fugere*, quasi *fugiens* dictus esset, in longum fugiens & sese extendens, serpens oblongus; quæ mire contorta sunt. Sententia Bocharti nititur eo, quod נָחַשׁ sit cete, quod probari nequit. Mihi potius בָּרִיחַ ex Arabismo explicandum videtur *infaustus*, *mali ominis* serpens, quo nomine summo jure Leviathan, id est, Diabolus, insignitur. Quidni enim *infaustus* dicatur serpens, cujus occurfus primis parentibus infelicissimus fuit. Adde pro ominosis & infaustis semper habitos fuisse serpentes. Horatius Lib. 3. Od. 27.

Rumpat & serpens iter institutum.

Et apud Terentium Phorm. Act. 4. Scen. 5.

Anguis per impluvium decedit.

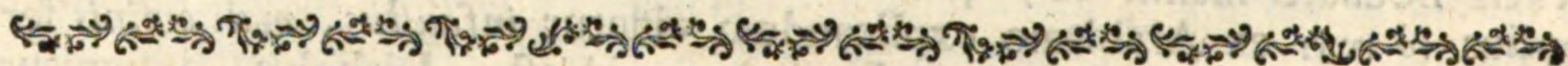
Quin serpens נָחַשׁ *nahass* Hebræis audit, a rad. *nahasa* نَحَسَّ *infaustum*, *mali ominis esse*. Unde est quod *Nahefani* نَهَفَانِي vocantur apud Arabes Saturnus & Mars, mali ominis planetæ; ut contra *Saadani* سَعْدَانِي Jupiter & Venus, quia fausti & boni augurii sunt. Hinc de mala fortuna in bonam conversa dixit Auctor Hist. Tamer. p. 329. بدل المریخ بالمشتري Martem cum Jove commutavit. בָּרִיחַ itaque *infaustum* est a radice نَحَسَّ, quod

quod Arabibus est *infausto apparuit*, ac in auguriis fere usurpatur. Ita corvum العرب تنشام به *matrem infausti augurii*, nam inquit Damir. العرب تنشام به *Arabes eum pro inauspicato habent*. Inde corvum etiam epitheto العرب غراب *corvus separationis*. Unde elegans paronomasia apud Sadi in Gulistan pag. 344. العرب غراب العرب غراب العرب غراب *O corve separationis, utinam separati essemus Orientis & Occidentis spatio*. Cæterum an in hoc loco per נחש נריה etiam intelligere liceat Diabolum, quod Chald. & Hieron. voluerunt, valde dubito. Sidus, ut monui, cœleste intelligendum videtur; quodnam autem illud sit, in re obscura non facile est definire. Ab. Ezra חלי *Draconem cœlestem* intelligit; at R. Levi הענול החלבי *viam lacteam*. Non satisfacit hic Arabum Nachfani نَحْسَان in duali, quod de infaustis Martis & Saturni planetis in usu est. Sidus saltem infaustum aliquod intelligere jubet vis verborum נחש & נריה, quæ ambo malum omen notare supra annotavimus.

VERS. 14.

שמז.

Convenit cum Arabico شماج, Hebr. ז in ج mutato, ut ad cap. 4. vers. 12. annotatum reperiens.

CAPUT XXVII.

VERS. 8.

ישל אלוה נפשו.

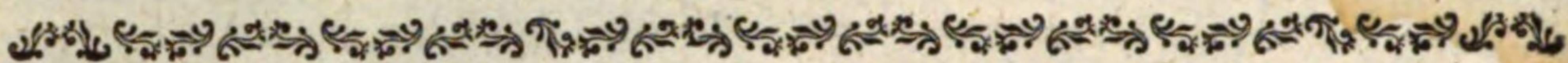
Monet Ab. Ezra, quosdam a שלל exponere, *Quasi prædam auferet Deus animam ejus*. At ipse hoc rejicit. Arabice جـ — — est extrahere rem e medio alterius. Ergo verte, *Quum extrahet Deus animam ejus e medio corporis*. Ita של נעליך Exod. 3: 5. ad hanc radicem referendum videtur. Arabicum جـ — — proprie & usitatissime dicitur de ense quum evaginatur: unde جـ — — gladius: quam vim si hoc loco verbo ישל tribuere vellem, in memoriam tibi revocarem corpus a Chaldæis vaginam נרנה vocari, uti ex Daniele clarum est.

VERS.

VERS. 18.

בנה כעש ביתו וכסכה עשה נצר

Varia sunt loci hujus interpretamenta. Hieron. *Ædificavit sicut tineam domum suam, & sicut custos fecit umbraculum.* At LXX. Ἀπέβη ὁ οἶκος αὐτοῦ ὥσπερ σῆτες, ἢ ὥσπερ ἀράχνη. *Evast domus ejus ut tinearum vel araneæ domus.* Scilicet quum duo hemistichia sibi invicem respondere debere judicarent, כה araneam reddiderunt, forte respicientes ad rad. א—ש, quæ innectendi notionem habet. Nisi malis eos כה legisse, quæ est Bocharti conjectura, Arabicum ش—سـ septs conferens, quod est ex speciebus aranearum. Quicquid legerint, certum est versionem illorum esse hoc loco ineptam, nam כה hic tuguriolum notare ex textu clarissimum est: *Sicut tuguriolum, quod exstruit custos vinearum; vel pomorum & fructuum, ut Chald. Arabice طر custodiivit vineam.* Non vero sine ratione judicarunt LXX. si hoc modo verteres textum, non bene coherere. Si enim כו in priori hemistichio, ut illi fecerunt, veritas ὥσπερ σῆτες sicut tineæ, plane diversa erit comparatio, quæ in posteriori hemistichio instituitur, nec cum priori ullo modo conveniens. Itaque, ut hanc inconvenientiam tollamus, videamus an non כו aliter reddi debeat, aut possit. Sane כו hic pro tineam sumi non posse videbis, si attenderis ad vim præpositi. כ, quam hoc loco possidet; nam non est similitudo ejus qui agit, ut reddere possis sicut tineam, sed illius quod paratur & efficitur, ut reddere debeas sicut tineam; id claret in textu, ubi כה utique non licet vertere, & sicut tugurium quod facit custodem, quasi כה esset agens; sed omnino vertendum, sicut tugurium quod facit custos. Verte itaque, *Ædificat tanquam tineam domum suam, & videbis verba nullum habere sensum & significationem tineæ hic non quadrare; non enim tineam ædificatur.* Hoc animadvertit Vir Doctissimus, qui verba interpretanda sibi sumpsit: *Utut ædificaverit tanquam Arcturum domum suam, erit ut tugurium quod facit custos.* Ac si Job velit, impios ædes splendidas & magnificas sibi exstruere, quæque tanquam in cælo sint, instar Arcturi domus, sed tamen parum durent, & statim destruantur, velut ὁπωροφυλάκιον. Verum hoc pacto opponit Vir Doctus duo hemistichia, quæ conjungi debebant. Itaque nihil convenientius video quam כו ex Arabismo explicare. Arab. ش—سـ כו notat nidum avis, peculiariter qui in arbore nectitur; nam qui in monte aut muro struitur, ———, dicitur, qui in terra ———— vel ————. Hæc significatio non male hic convenit, *Exstruit tanquam nidum aviculæ domum suam.* Hoc vult: Domus ejus instabilis & infirma, instar nidi aviculæ in arbore exstructi, quod ex tenuibus sarmentis contextum, structuræ parum firmæ est, & tempestatum aerisque injuriis obnoxium; quin etiam a quovis præteriente diripi solet. Confer Esaj. 10: 14. *Inveniet manus mea populos כו instar nidi,* hoc est, facili labore, sine ulla oppositione. Atque hoc pacto duo hemistichia hujus versiculi pulcre cohærebunt; nam & כה tuguriolum vinitoris, est opus αὐτοκάβδαλον, & facile diruitur.

C A P U T XXVIII.

VERS. 4.

פרץ נחל מעם נר.

Finditur fluvius ex pede montis. Ita נר verto ex Arabico جر, quod ita notat, uti latius alibi ostendi. Quid impedit quo minus ita נר Esaj. 27: 9. exponamus. פרץ notat *finditur*. *Findi* dicuntur fluvii quum ex terra oriuntur, de quo alibi multa reperies in Observat. meis. Hoc nunc addo, lucem orientem & auroram etiam *findi* dici ab Arabibus. Ita dicunt فلج الصبح *fisfa est aurora*, vel etiam *fidit*, hoc est, *orta est*. Verbum صدع *findere* notat, inde est صاع صبح *aurora findens*, hoc est, *oriens*, & صديع *aurora*, quasi *fissuram lucis* dicas. Sic شق itidem *aurora* & *fissio* a verbo شق *findere*. فتق itidem *aurora* & *fissio* a rad. فتق *diffidit*, *diffregit*. A rad. Hebræa פרק *rumpere*, ῥηλειν Belgica voce consonante, est رَف *aurora*. Hæc de nihilo non annoto, faciunt enim ad illustrationem Esajæ, qui cap. 58: 8. ita dixit: Tunc יבקע *findetur tanquam aurora lux tua*. Quam locutionem multi Interpretes non intelligebant.

VERS. II.

Locus obscurissimus propter verbum incognitum מנכי. Verba sunt מנכי נהרות חנש Hebr. *fletus* est. Itaque multi hunc locum ita explicare conantur: *A fletu flumina ligat*, hoc est, impedit ne ex terra ebulliant, & ex fontibus erumpant, atque hoc pacto in auro ex visceribus terræ eruendo impediuntur. Quod si sensus hic placeret, verbum מנכי commode ita reddere possem ex Arabismo, scil. a rad. בכך quæ Arabibus *findere*, *rumpere* notat, nam per رَف ab eorum Lexicographis exponitur. Unde מנכי apud Talmudicos pro בכי *porcæ*, נ, pro more, inserto. Hinc locum Jobi exponas, *ruptiones fluminum impedit*. Solenni Hebraismo fluvius *findere* vel *rumpere* dicitur, quum e fonte oritur. Ita supra vers. 4. hujus cap. פרץ נחל *rumpit fluvius e pede montis*, id est, *oritur*. Sic בקע *findere*, *disrumpere* de fluviis dicitur quum ex fonte scaturiunt. פוטר מים Prov. 17: 14. *ruptio aquarum*, de aquis ex fonte ebullientibus, a rad. פטר *findere*, *rumpere*, uti alibi docuimus. Alium huic loco sensum dant LXX. & Hieron. *Profunda quoque fluviorum scrutatus est*. Βάθη τῶν ποταμῶν ἀνεκάλυψεν. Videntur hi Interpretes חנש explicasse ex radice חפש, quod est *scrutari*. מנכי autem quum *profunda* reddunt, respicitur ad cap. 38. infra vers. 16. ubi occurrit מנכי ים, quod itidem

dem Hieron. *profunda maris* vertit: at LXX. πηγὴν θαλάσσης. Sic Rabbinī etiam Ab. Ezra, Jarchi, R. Levi in explicatione hujus loci locum cap. 28: 16, conferunt. Locus ita se habet: *הבאת ער נכני ים* *An tu pervenisti ad maris,* & *abyssum scrutando perambulasti.* R. Levi hic נכני reddit מעמקי *profunda.* R. Ralomon ad radicem כן refert & declarat per *claustra maris*; sicut dicitur & erant נכוכים in terra Exod. 14: 3. Ab. Ezra *fluctus* גלי maris exponit. Quod si hic נכני iterum ad radicem Arabicam כ — כ referas, sensu quo supra explicui, ים erunt πηγαὶ θαλάσσης, ut LXX. exponunt. Malo tamen hoc loco נכני reddere ex significatione Arab. verbi ك — ك, quod *collem, tumulum acuti verticis* notat, quo nomine scopulos in profundo maris recte appellares; hæc etiam significatio voci מכני tribui posset, & מנך eliso nun, ut fieri in his formis solet, synonymum esset cum כן *collis, scopulus*, si modo חבש vertere liceret cum Hieron. *scrutari*; quod cum facere non audeam, priori interpretationi acquiescam, donec aliunde nova lux oriatur. Quod si חבש ex Arabico خبس *spoliari* mihi exponendum concederetur, elegantissimus & scopo loci maxime conveniens emergeret sensus: *scopulos profundi spoliatur, diripit.* Hoc agit Jobus ut audaciam & industriam hominum proponat, in auro metallisque ex visceribus terræ eruendis; quam apte ergo hic locus referri posset ad illam audaciam hominis, qua sibi etiam ex intimis maris recessibus, & periculosis in eo locis, quales sunt scopuli, divitias comparat. *Spoliari* autem stylo Arabum est *lucrari, divitias reportare.* Sic غنم est *prædari, spoliare*; id in Abulphar. Hist. Dyn. est *lucrum, divitias acquirere honesto modo.* Ita inquit pag. 434. *وَصَلُّوا إِلَيْنَا وَقَدْ نَأْتِيهِمْ* *Mercatores, qui ad nos venerant, remisimus in patriam incolumes* غانمين *prædam reportantes, id est, lucrum, divitias.* Sic غنم *præda* sæpe pro *lucro* aut *divitiis* usurpatur, & غنم *est omne id quod potitur aliquis.* ملك غنم *quæ potitus fueris ex aliena possessione, quæque antea non habueris.* Eundem usum in verbo حبش observare est, unde in genere خبث observare est, unde in genere خبث per غنم *potiri* exponitur, & غنم *lucrum*, & غنم *conjug. est potiri.* נהר in hoc loco ad mare refero, uti fit in prophetia Jonæ, ubi ipse in medio maris conqueritur נהר יסבני *fluxus circumdat me.*

VERS. 17.

זכוכית

LXX. ὄψαλον. Hieron. *vitrum.* Sic plurimi Interpretes. Est Arabicum زجاج, quod recte observatur ab Clar. Hottingero: quibus addo, non esse ὄψαλον *vitrum* proprie & stricte sumptum, sed *crystallum*, qua significatione

المها صنف من الزجاج apud Arabes occurrit, quod non annotavit Hottingerus. Pro crystallo sumitur الزجاج apud Beitharidem: الزجاج enim apud Arabas esse *crystallum* certissimum est, unde Esaj. 54: 11. pro Græco κρύσταλλον apud Arabem reperies الزجاج etiam *crystallum* notat in Hist. l'amerl. Arab. pag. 310. Sic Græcum κρύσταλλον etiam apud Veteres pro *crystallo* sumitur, quod Eruditi annorum. Quidni ergo dicamus זכוכית esse *crystallum*, ut Arabicum زجاج, Hebr. in זג mutato pro more Arabum. Ut pro Hebr. זכוכית Arabes habent كدس; pro Hebr. גרש Arabes dicunt كدس. Plura hujus mutationis exempla supra ad cap. 5: 26. annotata reperies. Sunt tamen ex Eruditis qui hanc significationem rejiciunt, & hoc loco incongruam censent, quia agitur hic de re pretiosissima, & אור auro æquiparanda, dicit enim zechochyt & aurum, unde maluerunt significatione vaga & incerta exponere *geminam pretiosam*. At non attendisse videntur viri eruditi, apud Veteres fuisse *crystalli* genus auro fere æquiparandum. Certe Homerus *crystallum* etiam ut rem pretiosissimam cum auro conjunxit, ut cum in descriptione ædium Menelai Odyss. vers. 73. eas renidere ait σεραπην *fulgorem*.

Κρυστῶ τ', ἡλέκτρῃ τε, καὶ ἀργύρῃ, ἢ δ' ἐλέφαντι.

Auri, crystalli, argenti, & eboris.

ἡλεκτρον *crystallum* reddo auctoritate Scholiastis Aristophanis in Nubes, ubi de ἡλέκτρῳ *crystallo* inquit: Ὅμηρος δὲ οἶδε τὸ ὄνομα, ἀλλὰ παρ' αὐτῶ καὶ τοῖς ἀρχαίοις ἡλεκτρον μὲν ἐστὶ. Homerus hoc nomen non cognovit, sed apud illum cæterosque veteres *Electrum* appellatur. *Crystalli* pretiosissimi mentio etiam fit apud Thalmud. in Mass. Cholin. a Kimch. in Lib. Rad. citati. Qui vult, inquiunt, ingentes opes sibi a patre relictas dilapidare, utatur כלי זכוכית *vasis crystallinis*, id est, ut explicant, ex זכוכית *crystallo albicante*. Certe jaspis lapis pretiosissimus ad viciniam *crystalli* descendere dicitur apud Plinium, & יספה Exod. 39: 11. a Chald. בורלא *beryllus* explicatur, uti etiam a Vulgato. Beryllus autem est ex speciebus *crystalli*, unde ab Ibn Beitar زجاج seu *crystalli* prima species recensetur البورل *beryllus*.

VERS. 18.

משך חכמה מפנינים.

Hieron. vertit: *extrahitur sapientia de occultis*. Sic Lxx. procul dubio pro פנינים legerunt פנינים *εσώματα*, ut habent Lxx. Varie משך redditur ab Interpretibus; *tractionem* proprie notat vox. Nos ex Arabum stylo hæc produci-mus. جلب Arab. *trahere* notat, ut משך, de mercibus autem & rebus pre-tiosis

tiosis notat, eas *vænum* de loco in locum *trabere*. Abulphar. Hist. Dyn.
 والنفوس من بلادهم إلى بلادهم *Et miserunt cum iis Balisfos auri & argenti, ut traherent sibi, ex re-*
bus maxime pretiosis & elegantibus istius regionis. Ibi clare *جلب* *trabere* est,
 rem comparare, ut commercium cum eo faciam. Sæpissime ita in libris A-
 rabum usurpatur. Ita hic *tractio sapientiæ est præ gemmarum*, est acquisitio,
 quæ fit rei vendendæ causa. Difficilius acquiritur, & ad commercium com-
 paratur quasi, sapientia, quam gemmæ. Aliud adhuc succurrit etiam ex A-
 rabismo. Arabice *منع* seu *منع* est idem quod *منع*, quod a primaria si-
 gnificatione, quam cum *منع* habet, quæ est *cohibere*, alteram deducit, *in-*
accessum esse, de viris bello claris & heroibus, *fortitudine*; unde in Hist. Ta-
 merl. p. 185. *دوي الشجاعة والمنعة* *strenuitate & virtute præditi*; pro virtute
 in Arabico est *cohibitione*; quod accessum cohibeat. De viris scientia insigni-
 bus *منع* notat *in dignitate & honore esse*. Hist. Tamerl. pag. 444. Doctor illu-
 stris ita inquit: *أمنع جناباً أن يسومني خسفاً و ذللاً*
Ego illustrior sum & dignior quam ut me malo aut pæna mulctent. Tandem
 quod huc maxime facit, de rebus pretiosis *منع* notat *carum, pretiosum esse*,
 quasi dicas, *caritate accessum & comparisonem prohibere*. Ita *منع* exponi-
 tur in Camuso per *caritas, dignitas, pretiositas*. Ita *منع* *cohibere*
 de fortitudine vel virtute inaccessa & insuperabili fumi posset Esaj. 18.
Gen valida & inaccessa, ut Arab. *منع* vir fortis & validus. Quod
 si cum Coccejo Judæos intelligas, nullum magis epitheton convenire pote-
 rat; utpote qui cæteris gentibus propter Divini Numinis præsentiam inaccessi
 erant & insuperabiles. De pretio & caritate, qua accessum quasi prohibet
 res eximia & pretiosa, in hoc loco nostro exponi potest. *Magis inaccessa est*
caritate sua, sapientia, quam uniones. Hoc pacto Kimchius in Libr. Rad. *منع*
 per *caritatem, pretium* declarat; aliam tamen addit rationem; *quia*, in-
 quit, *nomen ejus & fama e longinquo trahitur & auditur.* Prior expositio ma-
 gis mihi arridet, quia *منع* significatione *continendi* Hebræis fere notum non
 est, at *trahendi* significatione familiarissimum. Bochartus in voce *منع* inge-
 niose ad modum, quo margaritæ aut conchæ ex mari extrahuntur, alludi pu-
 tat, eo probaturus *منع*, vocem ambiguum, *margaritas* notare. Quod si
 hoc magis placeat, nihil equidem moror.

C A P U T XXIX.

VERS. 18.

Dixi אָנֹכִי עִם קִנִּי וְכָחֹל אֶרֶבָּה יָמֵי. Notum est quam varie hæc ab Eruditis exponi soleant: Judæi & ex iis Patres veteres, alique multi ex Interpretibus, per חֵן *Chul avem phœnicem* intelligebant, cui commento occasionem dedisse videtur Græca versio, in qua חֵן redditum est σέλεχ & φοίνικ; adde quod in prioribus verbis קִנִּי *nidi* fit mentio, unde חֵן *avem* esse debere conclusio facta, quum autem de longævitate & dierum productione ageret Jobus, nil magis consentaneum videbatur quam phœnicem intelligere, quam magistri Græcis Poetis hac in parte nugaciores, omnium animalium solum abstinuisse fingunt ab esu fructus vetiti, ac proinde non esse morti, æque ac cætera animalia, obnoxiam, sed post vitam mille annorum rogo consumptam ex proprio cinere renasci. Alii Interpretes, quibus hæc commenta & fabulæ, quas antiquitas de phœnice tradit, non placent, & omnia, quæ de hac ave a Veteribus traduntur, ut inepta & commenta haud immerito rejiciunt, חֵן simpliciter vertunt *arenam*, qua significatione in Sacro Codice frequens est hæc vox. Verum enim vero neque illi plane sensui & verborum connexioni satisfacere videntur. Nonne enim hæc ἀσύνδετα sunt, & minime cohærentia? *In nido meo expirabo & sicut arenam multiplicabo dies. Radix mea floret secus aquas, & ros pernoctat in ramis meis.* Adde quod nimis etiam hyperbolica videri possit comparatio, qua longævitas & multitudo annorum cum arena æquiparantur. Hanc difficultatem cum recte animadvertissent LXX. Seniores, per חֵן *arborem* intellexerunt, & quia maxime longæva est *palma*, ὥσπερ σέλεχ & φοίνικ πολὺν χρόνον βιώσω. Quod secutus Hieronymus ita vertit: *Sicut palma multiplicabo dies.* Nemo inficias ire potest palmam hic imprimis quadrare, præsertim iis, quæ statim adduntur, *Radix mea aperta est juxta aquas, &c.* palmam enim irriguis gaudere locis tradunt Hist. Natur. scriptores. Itaque videamus annon in Arabismo vestigia sint, quæ חֵן *palma* notasse verisimile reddant, atque hoc pacto ratio versionis τῶν LXX. nobis constet. Sæpissime a me animadversum est LXX. verba reddidisse aliquoties ea significatione qua in Arabismo hodie nobis ea conservata reperimus. Exempli passim a me allata non hic cumulabo, unicum idque illustrius sufficiat. Jerem. 12: 9. מַיִם מִיַּד עֵץ ex Hebr. videtur notare *avis digitata* vel *tincta*, plane tamen aliter οἱ LXX. σπήλαιον ὑαίνης *spelunca hyænæ*; quæ cum Hebraicis nullo modo conveniunt; at Arabice מַיִם מִיַּד עֵץ est *spelunca*, & ضبع دبابوا *hyæna*. Idem hic accidisse reor ut חֵן *palma* verterint ex Arabismo. Nempe حنل Arabibus est *palma*, quod verbum præ pluribus aliis, quibus *palma* etiam designant, ipsis maxime in usu est, quod sexcentis exemplis ex Aucto-ribus

ribus Arabum petitis demonstrari posset. Illud ex Hebræo חול formatum & petatum videtur. Ita pro Hebræo פוח Arabes dicunt نَفَحَ ; ab Hebr. מוח *vitium* Arabes formant נחם *convitiari*; & quod plane simillimum est, ex עש *Arcturus* apud Jobum, Arabes fecerunt نَحْشَ. Similia sunt נפץ pro פוץ *dispergere*, נחל pro מול *præcidere*, & plurima alia ὡς αὐτὸς κόνις. Sic pro Hebr. חול *palma* Arabes dicunt نخل. Hisce valde mihi verosimile fit חול nihil aliud revera notare quam *palma*. Excipiet forsan aliquis, *palmae* non tribui posse קן *nidum*; ideoque significationem non convenire. At huic responsum velim, an non & ipsi, quum חול *arenam* vertit, eadem vel major incumbat difficultas; nonne enim *palmae* potius quam *arenæ nidus* tribui potest. Certe palmis *nidos suos*, in quo consistant, tribuunt Thalmudici Bav. Kam. fol. 58. col. 2. in medio : חול לי יתלתא חלאתא בקינא הוּ קיימי Vidi quod tres novellæ palmæ in uno nido constiterint. Quod si hæc minus tibi placeant, קן hoc loco tribuam significationem ex Arabismo, quæ rem plane conficiet & omnem difficultatem tollet. Arabice radix קן notat *firmum*, *immotum* *esje*, ut quum de cerva & rupicapra dicunt, اقترنت الوعدة *firma & inconcussa fuit rupicapra*, propter pedum & incesus firmitatem. Sic & اقطن الرجل *constans & immotus fuit vir*. Adde قنة Arabibus notare illam firmitatem, qua fibrillæ palmarum inter se connexæ sunt. Quæ egregie trunco palmæ conveniunt, nam illud ex minutissimis fibrillis, quas Arabes ليف vocant, connexum & compactum constat, uti ex Hist. Natur. constat. Hoc pacto si קן sumas, hic evadet sensus: Dixi, *expirabo cum firmitate mea*, qua instar trunci palmæ ex fibrillis connexus & firmissime contextus sum, & sicut palma multiplicabo dies. Radix mea aperta erit ad aquas, & ros pernoctabit in ramis meis. LXX. קן ἡλικίαν vertunt, sensu non multum abludente.

CAPUT XXX.

VERS. 3.

בחסר ובכפן גלמוד.

Vulg. *egestate & fame steriles*. Supra veram significationem vocis גלמוד ostendi ad cap. 3: 7. hujus libri. Ibidem docui ex modo loquendi Arabibus familiari in metaph. pro *sterili fumi*. Hac significatione etiam hoc loco Chaldæus accipit, quum declarat per רלא ור *cui liberi non sunt*. At illa significatio hoc loco mihi convenire non videtur, nam filios vers. 1. dedit iis, quos hic describit. Quid ergo hic גלמוד *durus* erit? Certe mihi nihil congruentius hic videtur quam ex stylo Arabum *durum* hic accipere vel pro *miser* in genere, vel pro *fame press*. Hominem miserum & adversitatibus hujus vitæ laborantem *durum* appellant Arabes. قسي *durus*, ut Hebr. קשה & *miser*,
I

miser, شديد *durus* itidem & *miser*, ærumnosus. شدّة *durities* & *adversa fortuna*. Hominem etiam fame pressum *durum* vocant Arabes, & famem *duritiem* : شدّة *fames* a قترى *durum esse*. קשה *durus* est fame pressus, nam cum famelico jungitur Esaj. 8: vers. 21. Et sic infra hoc capite קשה יום *durus fortuna* cum אביון *egeno* conjungitur vers. 25. Sic Persice etiam سخت *est durus & fame pressus*, سختی *durities & famines*, cujus exempla supra ad cap. 5: 22. dedi; quibus nunc addo alium locum illustrem ex Gulistan Sadi Persico:

نخورد شیر نیم خورده ســنــک
و بسختی بمبرد اندر غار

Non comedit leo reliquias cibi canis,
Etsi duritie, id est, fame, moriendum esset in antro.

Hic verus loci nostri videtur sensus, ut נלמוד *durum* hic de famelico intelligamus. *Inopia & fame duri*, id est, *pressi*, famelici. Nescio an huc etiam faciat, quod Arabes senes emaciatos & exsiccatos *duros* vocent; certe hoc loco huic non male convenit, illud enim maxime hominum horum auget miseriam, quod fame premantur in senectute sua.

VERS. 9.

Sum iis
למלה

Lxx. ὁρμημα. Hieronymus, *in proverbium*. Ita quidem ex sensu. מלה in Hebraismo proprie notat *sermonem*, *verba*; a rad. מלל *dicere*, *loqui*, & est fere medium inter אמר & דבר. Nusquam autem derivatum ex his verbis pro *dictorio*, uti hic מלה verti solet, sumitur; ideoque forte melius & efficacius מלה ex Arabismo hic explicabimus. Arabice مل ملל notat *fastidire*, *tædium capere*. مل ملل *tædio eum affecit*: in 4. conjugat. مل ملل & مل ملل *tædio captus*. מלה & مل ملל *tædium*, *fastidium*. Ita hic; *sum iis fastidio*, nam inquit vers. sequenti, *fugiunt & abominantur me*. Hinc etiam explica מלילין in Thalmude, quod in Aruch *spretos*, *abjectos* exponitur.

VERS. 12.

Ad dextram surgunt & pedes meos subvertunt. Varie hæc vox sumitur ab Interpretibus. Lxx. ἐκ δεξιῶν βλαστῶν, non apto sensu. Rabbini ex phrasi Thalmudicorum פרחי כהנה *flores sacerdotii*, juvenes sacerdotes, פרחי *juvenes* declarant. Ita R. Levi Kimchi in Libr. Rad. alique; docet etiam Kimchi quosdam

quosdam פרח componere ex פרח *flos* & חה *spina*; *flores spinæ*, hoc est, homines nihili; quæ originatio satis est inepta. Si quis juvenes hic intelligere velit, non præfracte rejiciam, attamen considerationem hic meretur Arabismus. Arab. scil. פרח notat *lætum esse*; quæ forte primaria significatio est, unde illa *florendi* deducta; *lætum autem esse* stylo Orientis est *protervum*, *petulantem esse*; exempla supra dedimus in verbis طرب *lætum esse*, طرب & طرب aliisque, quæ rem clarissime evincunt. Vid. quæ notata sunt ad cap. 26: 5. Quibus nunc addo verbum اشتر *lubens* & *lætus* fuit conveniens cum Hebræo אשר. Inde אשר *lætus* in Alcor. pro *petulanti* & *protervo*. Sur. 54: 25. sed ipse fuit mendax protervus, proprie *lætus*. Sic etiam vers. 26. Huc etiam referri potest phrasis Hebraica שרירות לב, εὐδονία & καὶ ἀδονία, vel, ut LXX. ex Arabismo reddunt, τὰ ἀρετὰ τῆς καὶ ἀδονίας Jerem. 9: 17. scil. ex significatione Arabici verbi سر, unde dicunt والسرفيه hoc mihi placet. Proprie سر notat *lætus lubensque vixit*, unde سر *bonus commodusque vitæ status*. Inde שרירות erit *lætitia*, in malam partem sumptum pro *protervia* & *impietate*, ut in exemplis quam plurimis a me allatis claret: posset tamen ad rad. شر referri, unde esset *malitia*. At præterea idem observari potest in hoc ipso verbo פרח, quod *protervum esse* notat etiam. Alcor. Sur. 40. 75. ذلكم بكم. فكم نغمرحون بالارض بغير الحق. Hoc vobis evenit, quia læti fuistis in terra injurio. Læti, hoc est, *protervi*, *impii fuistis*. Sic etiam فرح *lætus* sæpe pro *petulanti* & *protervo* usu venit. Quidni ergo potius vertamus: *Ad dextram petulantes seu protervi surgunt, pedes meos cæspitare faciunt*. Alcor. Sur. 28. 76. لا تغرح أن الله لا يحب الغرحين. Ne protervus sis, Deus enim non diligit protervos.

VERS. 13.

להותי יעילי.

Phrasis paulo difficilior intellectu. LXX. ἐξέδυσάν με τὴν σολήν: cujus versionis nulla mihi apparent vestigia, nisi forte יעילי pro יעילי. Hieron. *insidiati sunt mihi & prævaluerunt*, etiam longius ab Hebræo. Solet יעילי ab Interpretibus referri ad radicem הועיל *profuit*, *utilis fuit*; quod diversa ratione explicare conantur; at examina vim verbi הועיל, & hic non convenire videbis. הועיל, notat semper, nullo exemplo excepto, *utilitatem afferre*, res autem vel persona, cui illa affertur, per ל designatur. Jes. 30: 5. de Ægyptiis, quorum opem frustra quærerent Judæi, לא יועילו לם nullam iis utilitatem afferent. Jerem. 23: 31. de falsis prophetis הועיל לם יועילו לעם הוה nullo modo utilitatem afferunt populo huic. Itaque si hic יעילי velis ad radicem הועיל referre ex vi phraseos & natura Hebraismi, verba להותי יעילי vertenda tibi erunt, *utilitatem afferunt perniciæ vel calamitati meæ*. At quis non incongruum id esse & absurdum largietur? Malo itaque ad hanc inconvenientiam evitandam in subsidium hic vocare Arabicum غالى, quod est *derepente obruit*, *de improvviso irruit*,

irruit, & sæpissime usurpatur de incurſu hoſtium in Hiſtoricis Arabum, Abulphar. Hiſt. Sarac. & Hiſt. Tamerl. Hinc غلبه עליה in plurali غلب עלי notat inopinatum & fraudulentum inſultum, ut hoſtis in bello ſtratagemate, القتل خفية, ut Lexicogr. Arab. exponunt, غول & غایل עול & עאל, malum, exitium, calamitas, quod repente hominem obruat. Ergo locum hoc pacto vertamus: *in perniciem meam irruunt in me.* Vel ſi הוה hic ex Arabismo vertere liceat, convenientior erit ordo verborum; *diruunt ſemitas meas, irruunt in me ad lapſum meum*, ut labar, quod cum præced. שלהו רגלי pulcre convenit; at eo opus non eſt. Tantum moneo הוה labi apud Arabes, eſſe radicem הוה in ſignificatione exitii, quia decidit & irruit quaſi in hominem, quorſum elegantiffime alludit Eſajas cap. 47: 11. וּתפל עליך הוה irruet in te calamitas. Præterea moneo הוה non ſemper exitium vertendum eſſe, ſed etiam ex altera ſignificatione verbi הוה هوי apud Arabes, quæ eſt amare, velle, deſiderare; deſiderium, cupido, Prov. 10: 3. *Deſiderium juſti explet Dominus*, at הוה peccatorum depellit. Conf. etiam Mich. 7: 3. ubi etiam ita ſumendum videtur, quod etiam, ni fallor, annotavit Hottingerus.

Ibid. verſ. 13. *Semitas meas diruunt, ad exitium irruunt in me*, לא עזר לנו, Hieron. *non fuit qui ferret auxilium*; omiſit לנו ipsis, quia ſenſum incongruum videbat, ſicut vero ipſe tranſtulit, verba ad Jobum referri poterant; at Hebraica hæc non ferunt. Chaldæus, ליה דסעיר להון non eſt qui eos adjuvat; atque ita quidem verba ſonare videntur; Belgæ noſtri ita vertentes hunc ſenſum verbis tribuunt. Nemo eſt qui eos adjuvat, id eſt, ipſi ſibi ad hoc malum ſufficiunt, nullis opus habent adjutoribus. At verosimilius omnes in illuſionem Jobi conſpiraffe, & petulantibus hiſce ſeſe adjunxiſſe, quod forte hiſ verbis ex Arabismo explicitis ita indicat Jobus: *Non eſt qui eos reprehendat*, omnes in eandem rem conſpirant, nemo ſeſe protervis hiſce opponit, aut cauſam meam defendit. Arabice عزم proprie notat erudire, ut Arabicum ادب & Hebr. יר, sæpissime autem pro objurgare & reprehendere uſurpatur, quod etiam in Hebr. יר & Arab. ادب obſervari poteſt. Hinc eſt quod quandoque per عذل culpavit, reprehendit exponatur. Quod autem monui proprie عزم Arabibus eſſe erudire, eo oſtendere volui quomodo hæc ſignificatio ab Hebr. ſignificatione auxiliandi profluat. Hebr. & Arabice عزم primario juvare, auxilium ferre; illi autem potiffimum auxilium fertur, qui bonos mores & veram ſapientiam edocetur; hoc eſt erudire in ſeconda ſignificatione; tandem tertio, ut jam de Hebr. יר & Arab. ادب monui, ponitur pro caſtigare & reprebeudere, quod etiam non incommode ad primam auxilii notionem referes. Itaque ſignificatio, quam huic loco do ex Arabismo, non eſt nova aut diverſa ab Hebraica ſignificatione, ſed elegans tantum iſtius verbi עזר uſus oſtenditur.

VERS. 17.

ערק. לא ישכבון.

LXX. νεῦμα διαλέλυσται. At Chald. ערק vertit דמעסן ותי qui frendere me faciunt;

faciunt; quasi עֵרֶק idem esset ac חֵרֶק. Hieronymus, *qui me comedunt, non dormiunt*. Procul dubio respicitur ad significationem, quam عَرَفَ עֵרֶק apud Arabes obtinet, quæ est *rodere*, ac *edendo denudare os*, quamvis enim verosimile sit Hieronymum Arabum linguam edoctum non fuisse, illud tamen certum est, illum sæpe in vocibus ignotis ad Hebræum suum provocare, qui ipsi hanc significationem ex Arabismo suggerere potuit. Ab hac significatione verbi Arab. עֵרֶק est עֵרֶקָה *vermis* a Baal Aruch ex Thalmude citatum ex Mass. Sabb. pro quo hodie male scriptum existat אֵרֶקָה. Sed redeamus ad illustrationem Jobi. Rabbini Ab. Ezra, Rashi, Kimchi in Libr. Rad. recte monuerunt, *nervos & arterias* ab Arabibus עֵרֶק vocari, & illam significationem hoc loco obtinere; at hoc jam a Viris Doctis annotatum est; illud tantum ad explicationem hujus loci ex Avicenna profero; עֵרֶק *venas* Arabibus distingui in *venas pulsátiles*, quæ continuo motu ac pulsu agitantur, & *venas quiescentes*, quibus sanguinem contineri, nec continuo motu agitari scribit. Videmus hinc quo pacto Jobus dicere potuerit, quod *venæ suæ non quiescant*. At quid, si de venis pulsatilibus intelligamus, illæ utique quiescere non debebant; & frustra de earum continuo motu conquereretur Jobus; moneo, si ita philosophari velis, verti posse, *venæ meæ non fluunt*, sanguine scil. Arabice سَكَبَ *effluxit*, *fluida fuit aqua*, ماءٌ سَكَبَ *aqua fluida*. Atque hæc significatione verbum שָׁכַב in Jobo etiam usurpatum reperies infra cap. 38: 37. ut ibid observabo.

VERS. 20.

Clamo ad te, & non respondes mihi, עֲמַרְתִּי intentius oro, & cunctaris mihi. עֲמַר proprie *stare* notat, quia autem ii, qui intentius rem agunt, surgere & stare solent, ideo עֲמַר pro *intente & omnibus nervis rem agere positum* fuit. Hac significatione سَكَبَ apud Arabes maxime in usu est; unde dicunt سَكَبْتُ سَكَبًا *firmiter proposito & omnibus viribus illud fecit*. חֲבַנְתִּי *cunctari* verto, etiam ex Arabismo, quod annotavi jam ad cap. 23: 15. ubi uberiores hujus loci explicationem reperies. Porro עֲמַר *intende vires*, explicari etiam debet infra cap. 37: 14.

CAPUT XXXIII.

VERS. 6.

הֵן אֲנִי כַפִּיךָ לֵאלֹהִים

Ego sum sicut tu Deo. في hic clarissime similitudinis est; hoc usu autem في præcipue apud Arabes receptum, quod quia in Lexicis non notatur, & ad illustrationem hujus loci facit, hic ex idoneis Auctoribus docebo. Hist. Tamerl. pag. 50. narratur historia de Abubecro Zjasbanensi, qui saltu immensum spatium superaverat, interstitium duorum montium مقدار ثمانية اذرع ما بين الحرف الي الحرف كان قعره وفي جبال السعير لو وان في قعر السعير spatium erat octo cubitorum inter verticem & verticem, fundus ejus erat instar, في in Arab. putei profundissimi, vallis erat profunda instar في fundi gehennæ. Sic etiam pag. 310. ejusdem Hist.

علي البحر عاينت جسرا ممددا بناه
 الله العرش صرحا ممددا:
 باكبت ونخلت الدمع وفي جنباته
 رقيب رقيب وفي رجراج تجمدا:

Describit Auctor his versibus vehementiam frigoris & hyemis, in qua Tamerlanes expeditionem suscepit. Latine ita sonant:

*Impositum mari videas pontem, quem,
 Deus throni fecit arcem undique levigatam.
 Si fleveris, lachrymae, quae leniter defluebant,
 Restant genis inbaerentes instar crystalli congelatae.*

Obiter nota de ممدد male ممدد in Edit. Hinkelm. in Corano memorari, & esse arcem, quam Salomo opera dæmonum exstrui curavit, quæ quasi lacum fluentem aquis repræsentabat, in qua ranæ & omnis generis animalia conspici poterant; ita Kesfæus. Unde in Alcor. quum eam arcem ingredi jussa est Sabæorum regina حسبته لجة reputavit eam ingentem aquarum copiam & crura detexit, scil. sublatis vestibibus, ne madefierent. Hæc reperies in Alcor. Sur. 27. vers. 44. & latius explicata in Kesfæo. Porro في similitudini

similitudini inservit apud Alkaswin. de rhinocerote له جثة في جثة العبل
corpus habet instar corporis elephantini.

Ibid. ad VERS. 6.

מחמר קרצתי גם אני

Vulg. *de eodem luto formatus sum*; alii, *excisus sum*. Significatio verbi קרץ non accurate statuitur a Lexicographis; Kimchi ei tribuit ענין כריחה וגורה *significationem succisionis*; sic nostri Lexicographi etiam. Mihi aliter videtur, & verbum קרץ nihil aliud notare puto quam simpliciter *comprimere*; id patet ex collatione Prov. 6: 13. & 16: 30. ubi quod in uno loco est קרץ, id in altero עצה *comprimere* est; dein significatio a Kimchio posita locis Prov. 6: 13. & 10: 10. & 16: 30. omnino non convenit; at *comprimendi* significatione nihil aptius; hanc veram verbi קרץ notionem conservavit nobis Arabismus; ubi قرص notat rem *duobus digitis comprimere*, quod Belgica voce quēen dicimus: examina loca ex Prov. citata, & reperies quam optime illa significatio conveniat. Elegantissimum etiam sensum fundit hæc significatio in hoc loco; nam prima & simplici notione *comprimendi* transfertur apud Arabes ad rem pistoriæ aut figulinæ, & notat massam *divellere* compressis digitis, ad formandos panes, vel vasa figlina; facile apparet quam elegans sit hæc significatio hoc loco; comparat enim Elihu humanum genus massæ luteæ, ex qua ipse eodem modo ac Jobus tanquam digitis compressis a figulo divulsus & efformatus sit; nemo ignorat Deum sæpius figulo comparari in sacris literis.

VERS. 7.

אכפני

Vox ἀπαξ λεγομένη, quam idem notare volunt multi ac כף *manus*; sic LXX. χεῖρ reddunt; at Hieronymus *eloquentiam* exponit, nullo talis significationis vestigio. R. Levi in genere דבר קשה *rem gravem*, puto, quia cum יכבד conjungi videbat; alii aliter. Forte est Arabicum اكاف & اكاف *clitellæ, sarcinae*; aut simpliciter ثقل *onus*, prout etiam exponitur. Sic Chaldæus פונא *onus* reddidit. Conferri tamen meretur cap. 13: 20. ubi eadem fere verba, quæ in hoc vers. leguntur, ubi כף est, hoc est, *manus*.

VERS. 16.

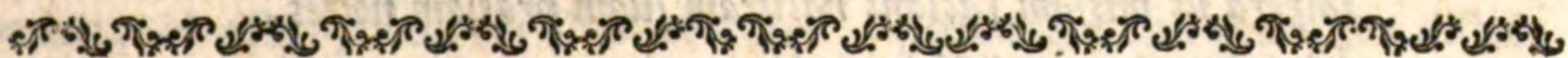
Tunc revelat, aperit, aurem hominum ונמסרם יחם: varie hæc solent exponi ab eruditis Interpretibus. Verba Hebraica ita sonant, *obsignat castigationem eorum*, quod aliquando cogitavi intelligi posse de secreta & nocturna Dei eruditione,

ditione, per somnia scil. & visiones nocturnas, de quibus hic loquitur Elihu; at cum attente vim locutionis Hebrææ considero, mihi videtur ex genuino Hebraismo ita non intelligi posse; nam *obsignare*, & *sigillo* quasi *recondere*, *castigationem*, aut *crimen*, aut *pœnam*, denotat illam suo tempore certissime infligendam esse. Ita quidem videtur ex Deut. 32: 34. ubi rebellio Judæorum & ejusdem ultio חתם *obsignata* & *recondita* a Deo dicitur. Quod si hoc mihi largitus fueris, *obsignare pœnam*, denotare, quod certissime a Deo infligenda sit, videtur verbum חתם notione *obsignandi* hic locum habere non posse; non enim iis, quibus gratiose noctu apparet, quos ab operibus malis retinet, quos a fovea servat, quæ omnia in sequent. memorantur, pœnam Deus obsignat & infligendam designat. Itaque אם hic ex Arabismo explicandum esse puto. Arabica autem ejus verbi significatio hic optime convenit. حتم seu חתם ab Lexicographis Arabum declaratur per اوحى, quod notat *revelavit*, *inspiravit*, de inspirationibus Dei sæpissime in Alcorano usurpatum; locum ergo ita verto: *Tunc aperit aurem hominum & eruditionem eorum inspirat*, adeo ut גלה און, quod sæpe de inspirationibus divinis fumi linguæ periti norunt, & חתם synonyma sint. Hæc paulo confidentius scribo, quod videam conjecturam meam firmari ex cap. hujus libri 36: 10. ubi prophrafi nostra יחתם *eruditionem*, est יגל אונם למוסר *inspirat eruditionem*; ergo חתם *inspirare* notat, & est idem quod גלה און. Conferatur etiam vers. 15. ejusdem cap. 36.

VERS. 27.

ישור.

Contemplabitur. Ita R. Levi; at Ab. Ezra vertit יכוב *circumibit*, quod melius loco quadrat; atque hæc est significatio verbi سار apud Arabes. Forte شوري, quod Arabibus *consilia dare* est, hic occurrit; certe optime hic convenit; quod locum inspicienti evidenter apparebit.

CAPUT XXXIV.

VERS. 36.

Pater, probetur Job נצח עד *usque ad finem*, vertit Hieronymus, Chaldæus נצח עד *in æternum*. Rectius meo judicio נצח hic *sinceritatem* & *veritatem* ex Arabismo notat. *Probetur Job vere*; hanc significationem alibi etiam in voce נצח aliquot exemplis demonstravi; quibus addo Habak. 1: 4. ubi נצח משפט & משפט מקול *judicium perversum* & *detortum* opponuntur, ergo judi-

cium נצח est *judicium sincerum & verum*. In illo loco Habak. מנצח vox obscurior forte est ab Arab. *كثرت* *multitudine superare*.

Ibid. *Propter responsa* באנשי און *verto instar injustorum*. ב hic *comparationis* particula, ut Arab. *في* *in*, quod supra ad cap. 33: 6. docui.

VERS. 37.

בינינו.

Inter nos, non satis hic congruit. בין hic ex Arabismo *coram* notat. Ita pro Græco ἐνώπιον τῶν ἀνδρῶν Arabs habet *بين الناس*; & sic frequentissimum est in locutione illa *بين يدي*, quam supra explicui ad cap. 15: 23.

C A P U T XXXV.

VERS. 10.

Qui dat cantica בלילה *in nocte*, id est, stylo Arabum, in dura & adversa fortuna. Sane nihil frequentius est in libris Arabum quam *infortunia* nomine *noctis* designare; hinc ליל לילה etiam per *داهية* *infortunium opprimens* in Camus exponitur. Hinc Abulola Moarrensis poeta Arabs:

ومر بغراق شهدها الليالي
تجبه لك اللي اراذك امتثالاً

*Impera ut misfam faciant naturam suam pravam noctes,
Et annuent voluntati tuae obsequendo.*

Noctes, id est, adversæ & iniquæ fortunæ.

CAPUT

CAPUT XXXVI.

VERS. 9.

וַיִּגַּד לָהֶם פְּעָלָם וּפְשָׁעֵיהֶם כִּי יִתְגַּבְּרוּ.

Et indicat iis flagitia eorum & peccata eorum, nam superbe se gesserunt. Dif- fert hæc versio aliquantulum a cæteris versionibus. פֶּעַל, ut vides, ver- to *flagitium*, licet fere alias pro actione bona sumi soleat, sic Arabicum فعلة usurpatur. Alcor. Sur. 26. 18. introducitur Pharaos Mosis homicidium, quod perpetraverat, objiciens his verbis: فعلت فعلتك التي فعلت وانت ممن الكافرين *Tu scelus tuum perpetrasti & ex impiis es.* Pro scelere etiam sumi- tur פֶּעַל Psal. 9: 17. & 28: 4. Idem observo in מעשה pro scelere sumpto Job. 33: 17. ex collatione sequentis hemistichii, licet non ignorem aliter a Viris Doctis exponi; מעללים & מעללים ita usurpari solitis innotuit ex Lexicis, i- deoque moneo tantum. Major est utilitas in verbo יתגברו, quod non unius loci explicationi inservit. Quidam Interpretes verbum hoc de *multitudine* peccatorum explicant, *peccata eorum multa fuerunt*, at hoc est contra perpe- tuum hujus verbi usum, cum nunquam de *magno numero* usurpetur; alii ad *gravitatem* scelerum referunt. Ego ex collatione cap. 15: 25. verto, *super- be se gerunt*. Arabice התגברו seu تَجَبَّرَ notat *superbire*, unde per تكبر ab Lexicographis Arabum declaratur: est autem كبر *superbum esse* etiam apud Hebræos, & تكبر est *semet extulit & superbivit*, كبرياء & كبر *fastus, superbia*. Est ergo התגברו seu تَجَبَّرَ primo *superbire*, unde جبر a Golio exponitur *admodum superbus*, & جبرية *superbire*. Orientalibus autem illi potissimum dicuntur *superbire*, qui in Deum contumaces sunt, & inobe- dientes, impii, unde in Alcorano متكبر *superbus sæpissime pro impio* poni- tur, & inde etiam forte *peccata graviora* كباير vocat Mahomed, quod ex superbia, id est, protervia fere oriantur, quemadmodum etiam lex distin- guit inter peccata quæ fiunt *errore*, & quæ *elata manu* & בדרון *superbia* Deut. 17: 12. Alcor. Sur. 53: 32. الذين يجتنبون كبائر الاثم والعواشش الا اللهم *Qui declinant a gravioribus peccatis & impuritatibus, nisi a levioribus peccatis, &c.* Sic etiam Sur. 4. 35. & apud Abulphar. Hist. Dynast. pag. 137. كبرية est *peccatum mortale*. Porro Arabicum verbum عتلا *superbire* sæpe in Alco- rano *impium & in Deum contumacem esse* notat, & apud Kesfæum كفر عتلا *impii & superbi* conjunguntur. Sic Hebr. זרן *superbire*, & זרון *superbia* etiam de contumacia & impietate erga Deum usu veniunt. Patet hinc quid sit lo- cutio illa כי יתגברו *quia superbi fuerunt*, id est, *insolenter & impie se gesserunt*. Ita supra cap. 15: 25. de impio dicitur, *tendit adversus Deum manum suam, & contra Deum יתגבר*, id est, *committit, superbus est, impie se gerit*. Alii vertunt, *erga Deum viriliter se gerit*; quo nescio an absurdius aliquid di-

ci possit. Porro verbum נָבַר non tantum in Hitpahel notat *superbire*, sed etiam in Kal, ita occurrit Gen. 7: 24. וַיִּנְבְּרוּ הַמַּיִם עַל הָאָרֶץ, quod nimis leviter redditur a Vulg. *obtinerunt aquæ terram*. Ego reddi posse puto: *Et superbæ fuerunt aquæ super terram*. Nam in eodem negotio Mahomed in Alcorano suo eandem phrasin adhibet Alcor. 69: 11. اَنَا الْمَاطِفِي الْمَاجِلُنَاكُمْ فِي لُجَجَارِيَةِ. *Utique nos suscepimus vos in arca, quum aqua superbiret*. Superbia solenni locutione aquis tribuitur ab Orientalibus, quum terram obruunt & inundant, quod pluribus illustratum reperies infra ad cap. 38: 11. Hinc porro est נָבַר & Arabicum جَبَّارٌ, quod hominem *superbum* vi vocis notat apud Arabes, unde postea pro *insolenti* & ὑβείης καὶ πάντος ὑπερόπτης καλῶ usurpatur: quia autem significatio hæc non adeo nota est, & sacro textui explicando non parum inferviat, e re duco luculentioribus eam exemplis demonstrare: Alcor. Sur. 11. 6. تِلْكَ عَادٌ جَعَدُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَعَصَوْا رِسَالَةَ وَاتَّبَعُوا أَمْرَ كُلِّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ *Illi Aditæ miracula Domini sui abnegarunt, legatis refractarii, mandatum omnis superbi & rebellis secuti sunt*. Vides hic جَبَّارٌ conjungi cum *rebelli* præsertim in Deum, justi æquique contemptore. Sic Sur. 19: 33. لَمْ يَجْعَلْنِي جَبَّارًا شَقِيًّا *Non fecit me Deus superbum & sceleratum*. Hic جَبَّارٌ jungitur cum voce شَقِيٌّ, quod proprie hominem *miserum* notat, a rad. شَقَا *miserum esse*, stylo autem Alcorani hominem *sceleratum et impium* denotat, prout Gallis *un misérable*. Hoc sensu vocem hanc reperio Sur. 87. 11. ubi de doctrina sua Mahomed inquit: رَجَعْتُهَا لَهَا شَقِيًّا *Rejicit eam miser, id est, impius*. Et Sur. 92. 15. de igne infernali, لَا يَصْلُهَا إِلَّا الشَّقِيُّ *non uritur eo nisi miser, impius*. Iterum جَبَّارٌ *superbum* notat & *impium* in Alcor. Sur. 40. 37. يَطْمَعُ اللَّهُ عَلَى كُلِّ قَلْبٍ مُتَكَبِّرٍ *Indurat Deus cor omnis inflati et superbi*. Ita Hebræum נָבַר in malam partem etiam aliquoties ponitur pro *contumaci, superbo, aut impio*. Psal. 52: 3. Quid gloriaris in malo הַנָּבִירִי *o superbe, impie*. Zeph. 1: 14. Vox diei Domini, amare exclamat in eo הַנָּבִירִי *impius*. Saltem Gen. 6: 3. נָבִירִים *superbos & ὑβείας* notare extra controversiam videtur. Atque hinc etiam Nimrod נָבִירִי audit apud Mosen, & الجَبَّارُ apud Arabas non uno in loco; hoc Clar. Hyde in Relig. Vet. Perf. aliquoties *gigantem* transfert, & Pocokius verba Abulphar. in Hist. Dyn. النَمَارِدَةُ الجَبَّارَةُ vertit *Nimrodes gigantes*; at, quod pace tantorum virorum dixerim, non ea est vis vocis جَبَّارٌ in hoc epitheto, neque Orientales Nimrodem *gigantem* fuisse docent, ut multi, vocem non recte intelligentes, putant; sed נָבִירִי apud Mosen & الجَبَّارُ apud Arabes hic notat hominem insolentem, superbum, & tyrannicum, quod, præter exempla supra ex Corano adducta, sequentia etiam probant. Abulph. Hist. Dyn. pag. 72. Chaldæi gens sunt antiquitus dominatrix, regibus incluta, ex quibus quidam Nimrodes fuere تَبَرִי *tyranni*, كَانُ مِنْهُمْ; ac inter eos mox Nebucadnezareem recenset. Nimrodes etiam vocat reges tyrannicos, quod etiam Cl. Herbelotus in Biblioth. Orient. annotat, omnem tyrannum & rebellem, Nimrodem vocari ab Arabibus. Porro inter epitheta Dei apud Arabes est الْقُدُّوسُ الْقَبِيرُ الْقَبِيرُ الْقَبِيرُ, scil. مَنْ يَخْذُ الْقَضَ الْقَبِيرُ الْقَبِيرُ الْقَبِيرُ وَالْقَبِيرُ الْقَبِيرُ وَيَضَعُهُمْ quod

quod deprimat נדבירם Tyrannos & Pharaones & deturbet eos: Zjeuharius. Obi-
ter observa Pharaonem pro homine tyrannico & crudeli usu venire. Ita etiam
in Hist. Tamerl. كل فرعون من بلاد قسطنطين قد علا وعتا omnis Pharao ex Turkistania superbus & impius. Reges etiam impios & tyran-
nicos ان بعض جبابرة الملوك بالعراق كان appellat Damirius. impii Iracæ, id est, Erech, Babylonæ, per culices puniti
sunt. Haud dubie respicit ad fabulam, quam de Nimrode musca interfecto
tradunt Rabbini, quam avide pro more arripuerunt Mahomedani, qui ulte-
rius etiam nugis indulgentes, ipsum muscæ istius nomen ignorare noluerunt;
Sokeina enim eam vocari auctor est Phiruzabad. in Camus: سكهينه الاتان Sokeina est asina, et nomen culicis, qui ingresus
est nares Nimrodi. Similia de Tito Imperatore, culice interfecto, fabulantur
Thalmudici in Codice Gittin. cap. 5. quod puditissimum est commentum.

VERS. 13.

Hypocritæ ישימ iram, et non invocant Deum, cum vincivit eos. Ex scopo
& connexione textus ישימ ex Arabismo exponendum videtur. سام شيم Ara-
bice est vilipendit: Hypocritæ parvi aestimant, vilipendunt iram Dei, et non
invocant eum quum vincit eos. Ita quidem verba melius cohærent quam si
ישימ veritas deponunt, vel cum Hieronymo provocant.

VERS. 18.

Quia ira est, ne te forte removeat נפספ, quidam cum explosione, alii cum plau-
su & lætitia. נפספ notat proprie percutere, unde hic נפספ percussio, ictus, נפספ
uno ictu, ut Belgæ vertunt, id est, stylo Arabum, momento, una vice, ut
Gallice d'un coup. Sic نفع ictus usurpatur ab Abulphar. Hist. Dyn. pag. 375.
ubi de infausto & imperito quodam Medico hoc carmen scommaticum profert,
ثلاثة تدخل بداعة طلعتة والنعش والغاسل Tres ingrediuntur ictu, aspectus ejus,
et feretrum mortui, et qui mortuos lavat. Ictu, id est, simul, unico momen-
to. Sic alibi sæpe. Vid. etiam Hist. Sar. pag. 99.

VERS. 21.

Caveas, et ad vanitatem ne circumspicias, nam hoc pacto נחור ex afflictione.
Significatio verbi נחור eligere hic omnino convenire non potest; quid enim
esset, eliges ex afflictione? Hoc animadvertentes LXX. Seniores, sensum ita
reddiderunt, ἐπὶ τῶν γὰρ ἐξείλω αὐτὸ πτωχείας. Certum est sensum hunc po-
stulare seriem orationis; at verba illum pati non videntur. Videamus an non
commodum sensum ex Arabismo hic eruere valeamus. Verbum נחור

varie exponitur ab Lexicographis Arabum. Primo per خرق & شق fidit & laceravit, quod hic non convenit. Secundo per بط, quod est verbum anceps, & notat illum animi affectum & commotionem, qui oritur من شدة حزن أو سرور ex vehementia doloris aut gaudii. Ad primam pertinet significationem, quod a Jauhar. exponatur verbum بط per الغرغرة attonitus fuit præ metu; ad posteriorem, lætitiæ scil. facit quod بط & in decima conjugat. استبط declaratur per انبسط soluto animo ac vultu fuit, gaudium & delectationem concepit; unde انبساط gaudium in Hist. Tamerl. pag. 425. & alibi. Hæc significatio ultima verbi بחר, scil. soluto animo esse & gaudium concipere, hic quadrat. Hoc pacto læto & bono animo eris בני nulla amplius afflictione, prout ita reddi posse ex natura Hebraismi linguæ periti norunt, vel ex afflictione, sensu etiam satis commodo; vel si hic sumas cum LXX. Interpretibus pro πτωχεία paupertate, בחר ex Arabismo etiam reddi posset, dives evades; nam بחר Arabibus est vir dives & generosus, & مال كثير opibus abundavit; uno verbo radix بחר Arabibus est latus & amplius fuit, unde mare بحر, & dicitur de divitiis, ut vidimus, de lætitia, ut etiam monui, cor enim gaudio perfusum, latum & amplum vocant Orientales, ut contra arctum & angustum, quod tristitia premitur; de aliis etiam rebus بחר dicitur, quum earum multitudo & amplitudo notatur; ita dicunt في العلم profunda & ampla fuit scientiæ. Abulphar. Hist. Dyn. pag. 377. de imperitis Ægypti Astrologis: Haud alio fundamento nituntur descriptiones eorum Astrologice, quam tabula quam delineant, & centris quæ ordinant, &c. واما التبحر at quod ad profundiorē scientiam, in cognitione causarum, occasionum, &c. nemo eorum ad hunc gradum ascendit. Eodem modo dicunt, بخر longus fuit & profunde immersus in sermone; quorsum forte referendum est quod legitur supra in Jobo cap. 9: 14. אנחרה רברי עמי profundius inquiram in verbis meis cum ipso, rem a fundo repetam; ut modo ex Abulphar. vidimus معرفة الاسباب والعلة cognitionem causarum & occasionum.

VERS. 27.

כי יגרע נטפי מים

Hieronymus, qui aufert stillas pluviae, sensu satis incommodo. LXX. Ἀφαιρῶνται δὲ αὐτῷ σαγόνες ὑετῶν. hic omnino ex Arabismo explicandum videtur, haurire scil. جرع, quam significationem etiam supra cap. 15: 8. obtinere demonstravi: nam haurit stillas aquæ. Alias גרע nunquam attrahere, ut quidam hic vertunt, sed semper detrahere & imminuere notat.

CAP. UT XXXVII.

VERS. 14.

עמר.

Ex Arabismo explico, vires intende & considera, *عند* attente & consilio, omnibus viribus quid agere. Vid. etiam supra ad cap. 30: 20.

VERS. 22.

Ex septentrione venit *זהב*. LXX. *νέφη χρυσάυγυντα*. Arabice *ذهب* notat *præstringere oculos*, proprie ex auri fulgore, sed ad alia etiam transfertur, unde in Alcorano *سنا بسرها تذهب بالابصار* *Splendor fulguris earum perstringit oculos*. Est ergo *זהב* hic *splendor*, qui præstringat claritate oculos. Sic in Hist. Tamerl. pag. 190.

CAP. UT XXXVIII.

VERS. 10.

ואשובר עליו חקי

Circumdedit illud terminis meis, mare scil. ita Hieronymus, ut LXX. *ἐδέξεν δὲ αὐτῇ ὄρια*. *שבר* sæpe frangere notat, quæ tamen significatio hic non convenit, quid enim est fregi super eo statutum meum, ad indicandum justos mari terminos esse positos; cogitavi aliquando agi de diluvio, atque hoc modo verbum *שבר* in significatione frangendi retineri posse, fregi pro illo, mari, statutum meum, at sequens hemistichium illud non admittit, posui ei vectem & ostia, & vers. 11. Dixi, usque huc venies & non procedes amplius. Itaque rectus omnino est sensus, quem LXX. & Hieronymus dederunt, quemque etiam maxima Interpretum pars amplectitur, at tunc forte melius & sensui convenientius *שבר* exponi posset ex significatione verbi Arabici *شبر* *spithama*

thama dimetiri, spithama dimetitus sum ei statutum finem, eodem modo ac in Esaja legitur cap. 40: 12. qui cælos בורה חכן spithama dimetitus est.

VERS. II.

גאון

Superbia tribuitur fluctibus maris. Frequentissimum est apud Arabes, aquas undis agitas & exæstuentes superbas vocare; ita بحر زخري apud Zjeuharium est mare tumidum & æstu excrescens, proprie mare superbum, ab زخر superbiuit, unde زخري de gloria invicem contendere apud Arabs. in Hist. Tamerl. apud eundem Auctorem etiam invenitur الماء العجاج والتبار الزخري aqua murmurans & undæ superbæ. Idem observa in verbo طغا, quod proprie altum, elatum esse notat, ut Hebr. גאה, unde طغوة vel طغية jugum montis, secundo notat superbire, quod aquis tributum invenio in Alcorano Sur. 69: 11. de diluvio الجارية لما حملناكم في الياقوتة Quum superba fuit aqua, suscepimus vos in arca. Hist. Tamerl. p. 13. ووصل قيس وجماعة إلى جبال وكنوز وكنوز وكنوز Et pervenit Timur & turba ejus ad Oxum fluvium, qui tunc, ut illi, superbus erat. Ita etiam in Psalmis invenies המים הזרונים Psal. 124: 5. & גאות הים Psal. 89: 10. superbia maris. Quænam autem sit illa superbia, mox additur, scil. שוא גליו elatio fluctuum. Hoc occasione lubet illustrare radicem Hebraicam פחו, cujus vera significatio ab Eruditis nondum animadversa est; verbo פחו Kimchius in Lexico tribuit significationem levitatis, quem omnes fere Lexicographi & Interpretes sequuntur, inducti potissimum loco Gen. 49: 4. פחו כמים: nam nihil melius aquæ convenire putabant quam levitatem & instabilitatem; aliter tamen Lud. Capellus, qui verbo huic tribuit notionem ἀσελγείας & impudicitiae, conferens Syrum פחוחתא impudicitia & Arabicum وحش impudicus fuit: at inspicere loca, & animadvertere eam significationem non adeo convenire præsertim Genes. 49: 4. nam qua ratione aqua ἀσελγής & impudica dici possit non video; ut tandem aliquid certi de hoc verbo פחו statuamus, eitribuendam puto significationem superbiendi vel falso gloriandi, quam in Arabismo obtinet; فخر scil. est superbire, & dein, quod superbis maxime proprium est, falso gloriari. Certe nulla significatio convenientior excogitari potest loco Zeph. 3: 4. ubi de falsis Prophetis dicitur quod sint פחוחים. Utique non tam his convenit impudicitia, nec levitas, quam superbia & falsa gloriatio; eodem modo etiam falsis Prophetis tribuitur Jer. 23: 32. פחוח, & cum שקר jungitur manifesto indicio ad significationem a me positam; sic Jud. 9: 4. homines vani & פחוחים mendaces, falsa sibi tribuentes, superbi: tandem nulla significatio aptior est Gen. 49: 4. quam superbia; superbus instar aquarum; quod ex iis, quæ antea præmonuimus, clarum est; sensus est, Rubenis libidinosum animum, instar fluminis superbi, id est, ex alveo erumpentis, (ut supra Oxo fluvio ex alveo exundanti superbiam

bum tribui vidimus) evagasfe ad perpetrationem flagitiosi delicti; ad hunc sensum Onkelos etiam locum declaravit. Eodem fere modo *ira*, ut hic ἀσέλγεια, fluvio exundanti comparatur Prov. 27: 4. & Esaj. 30: 28. רוחו כנחל *ira ut fluvius exundans*. Huc forte etiam non male referri posset vox difficilior & ἀπαξ λεγομένη שצ Esaj. 54: 8. ubi plurimi Interpretes τὸ שצ *parvum vel momentaneum* exponunt, LXX. Hieronymus, Chaldaeus, ex posterioribus Ab. Ezra, Kimchi, & ex Christianis fere omnes; argumentum, quo significationem hanc stabiliunt, satis infirmum est, volunt scil. עיל & שצ inter se opponi, quorum illud *ævum* notat & *tempus diuturnum*, hoc ergo *tempus breve & momentaneum* notare necesse est; ita instituunt Kimchi & Aben Ezra, cæterique Interpretes; at si locum attente inspicias, non שצ, sed רנע *momentum* τῷ עיל opponitur; malo ergo שצ cum rad. שטף conferre, & שצ קצף *vertere, in ira exundanti*, ut Esaj. 30: 28. *in iræ exundantia abscondi faciem meam* רנע *momento a te, at misericordia עיל aeterna miserebor tui*; ita Syrus Interpres ברוגא רבא *ira magna*, & R. Menahem apud Jarchium in Comment. מנחם פתר חרי אף *Menahem exposuit, excandescuntiam iræ*; sic Kimchius: מלח שצף פירש מנחם לפי הענין בחרי אף *vocem שצ reddidit Menahem ex sensu in excandescuntia iræ*. Aliud succurrit ad illustrationem vocis hujus, quod etiam certius puto; scil. שצ non per *exundationem* exponere, sed *veheinentiam, duritiem*, a radice Arabica شظف *durum, vehementem esse*, unde شظف *veheinentia, durities*, & Hebræo in ظ pro more mutato, sic pro Hebr. עצם Arabes habent عظم, pro צל Arab. ظل, pro צלע est ظلع, pro צהר est ظهر, pro צען Esaj. 33: 20. Arabes dicunt ظعن *transmigrare, transferri*, idem quod צמא *sitire* pro ظمى, צלמות *tenebræ* pro צלמות; denique Tzalmone mons a nive sic dictus, unde Psalm. 68: 15. חשלנ בצלמון *ningebat in Tzalmone*. צלם veteribus Hebræis fuit *nix*, quæ Arabibus est ظلم.

VERS. 16.

*Numquid pervenisti עד נכני ים ad maris. LXX. πηγὴν θαλάσσης, forte respicientes ad rad. נבע scaturire, quasi נבעי. Hieronymus profunda maris. Ab. Ezra fluctus. R. Levi profunda. Jarchi claustra. Solet fere referri ad rad. בכה flere. Ita Kimchi & eum secuti plurimi Lexicographi; at quid sunt fletus vel lacrymæ maris; audi Gusset. Virum in Hebraicis versatissimum, de hac voce: Laudandus est conatus, inquit, quo vox ignota ita redditur probabiliter, ut si lacuna mera ibi in libro occurrens suppleretur. Postea subjungit: Hoc unum succurrit, quia in fundo sit limus & alga plantæque aliæ, e quibus si premerentur guttæ lacrymis similes exirent, eorum respectu fundum denominatum נכני ים. Sed ne hoc quidem satis naturale est. Hoc pacto ipse interpretationem suam rejcit Celeb. Gussetius, quam nemini etiam satisfacere posse puto, neque a rad. בוך cum Jarchio melius derivari potest. Arab. نبك a Golio exponitur *collis acuto vertice*; quod egregie scopulis in fundo maris convenit, a rad. نبك *altus, editus fuit*; inde locum nostrum ita vertere licet, *an ad scopulos maris pervenisti?**

L

VERS.

VERS. 25.

חזיון קלות

Rabbini & Doctores Thalmudici חזיון inter nomina nubium ponunt, de quo vid. Kimchi in Lexico, non recte satis; melius חזיון per *fulgetra* exponi puto, quod derivari solet ab Eruditis a rad. חזר *videre*. Ego in hanc rem confero rad. Arab. حزر, quod notat *securit, fidit*, & per אשר peculiariter exponitur a Zjeuhari, *incidit* seu *securit crenatim*; hoc fulgetris applicant Arabes; ita de fulmine dicunt عبقرة عككة *coruscavit*, proprie *securit* nubem scil. עקקה *fulgetrum* ab rad. عكف *fidit, securit*.

VERS. 37.

נבלי שמים מי ישכב

Hieronymus, *concentum cœli quis dormire faciet*. Quæ versio licet tolerari non posse videatur, ejus tamen rationem reddere non inutile erit, scil. נבל inter organa musica numeratur & sæpissime legitur in Psalmis; quum autem de *concentu cœlorum* cogitat Hieronymus, procul dubio in animo habuit veterum Philosophorum & Platonis placita, de concentu musico & harmonia cœlorum, quæ a sanioribus Philosophis merito rejiciuntur. Lxx. locum ita vertunt, ὅταν εἰς γῆν τίς ἐκλινε. Sensus videtur his esse, *quis cœlum in orbem incurvavit circa terram*, ut ei incumbere videatur. Alii ita vertunt, *utres cœlorum quis cubare fecit*, hoc est, *quis imbres e cœlo decedentes potest inhibere?* At si vers. seq. inspicias, omnino contrarius sensus videtur, scil. *quis pluviæ cœlitus demittit, quum terra durescit*, &c. Itaque malo ex Arabismo שכב hic vertere *effudit*, quæ est significatio verbi Arab. ب — س — م utres cœlorum quis effudit; nubes vocat utres cœli, quia aqua cœlestis in iis tanquam in utribus continetur. Certe Kimchi etiam duas significationes tribuit radici שכב, scil. *jacendi* unam, & ענין ירידה ושפיכה *significationem descensus & effusionis*; quorsum etiam refert præter hunc locum nostrum locutiones שכבה זרע in Lege Mosaica, & שכבה מל Exod. 16. & vocem משכב 2 Sam. 17: 28. quæ cum כפות *pelvibus* conjuncta est. Vas scil. intelligit, in quo *effundunt* aquam ad manus lavandum; plurimi tamen Interpretes משכב ibi exponunt *lectos*, κοιτας ἀμφιπάρας Lxx. *stratoria* Hieronymus, atque sic hodierni Interpretes plurimi. Hæc ex Kimchii libro Radicum, ex quibus exemplis *effundendi* significatio satis certa videtur; confer etiam quæ supra ad cap. 30: 17. annotavi.

CAPUT XXXIX.

VERS. 3.

Multa hoc vers. occurrunt obscuriora & attenta consideratione digna; de
 ibicibus partum edentibus חכרענא incurvantur nempe ad partum. Sic
 I Sam. 4: 10. חכרע וחלר incurvavit se & peperit. Sequitur חפלהנה, quod
 plus negotii exhibet Interpretibus; audi summum virum Sam. Bochartum:
Non facile est dictu, inquit, quid sit illud חפלהנה, nisi dicamus, idem esse quod
חפלהנה pariunt, Cheth & Teth permutatis, quæ tamen literæ non sunt ullo modo
permutabiles. Nam prorsus coactum est, quod hic afferunt, diffindunt fœtus suos,
id est, matrice diffissa & divulsa, illos in lucem edunt. Verum phrasis illa *fin-*
dere fœtus, pro matrice divulsa in lucem edere, non tam insolens est, uti
 Bocharto videtur; nam ex genio Arabicæ & Hebrææ linguæ recte hoc dici
 potest, quod exemplis aliquot probatum ibo; *findere* dicitur, vel mater, quum
 fœtum emittit ex utero, vel fœtus ipse, quum ex matrice prorumpit. Prio-
 ris locutionis exempla sunt Esaj. 59: 5. & 34: 15. ova basilisci
 pariunt, proprie findunt: ea enim est vis verbi בקע. Sic cap. 34: 15.
 חמלט ובקעה ורנרה parit, & findet, & fovet, ubi vides parere & findere ut syno-
 nyma jungi. Frustra sunt illi qui בקע in his locis explicant ovo excludere, nam
 si attente inspicias priorem locum, animadvertes verbum בקע non referri
 posse nisi ad matrem ova parientem & utero excludentem; postea enim su-
 bjungitur, qui compresserit illud ovum, quæ de ovo excluso & diffracto dici
 non possent. In posteriori loco res non minus clara est, nam in eo בקע im-
 mediate cum חמלט parere jungitur & antecedit רנר fovere, sed exclusio ovi fo-
 tum sequitur, non antecedit, ergo ad exclusionem ex utero matris referri
 debet. Sic Arabes dicunt علف fidit animal, id est, fœtum fuit & partui vi-
 cinum, ut jam jam uterum diffindat. بقر בקر Arab. est findere, unde Hebr.
 בקר bos, quod terram aratro scindat, hoc partui etiam applicant Arabes, un-
 de dicunt البقرة علفن جملته من جملته, hoc est, matrice diffissa eam
 a fœtu libera; eodem modo dicunt البقرة علفن جملته من جملته
 fisfa fuit, a fœtu liberata, eum utero excludit. Hæc exempla locutionem,
 quæ hactenus adeo insolens visa est, quamque Bochartus plane rejiciebat, u-
 sitatam esse & satis familiarem præsertim apud Arabes evincunt. Contra etiam
 fœtus ipse, quum ex utero matris prorumpit, findere dicitur. Verbum פרץ
 primario findere, rumpere notat, illud de fœtu etiam usurpatur, cum fisco
 matris utero in lucem prodit. Gen. 38: 29. primogenito Thamaris nomen da-
 tur פרץ Perets, quod ante fratrem suum, gemelli enim erant, ex matrice
 proruperit, מי פרצת עליך, quid fidisti, matricem scil. super te sit fisio, id
 est,

est, ab ea nomen habeas. Nihil familiarius est Hebræis quam primogenitum רחם פטר *findentem* vel, si mavis, *fissionem uterivocare*, qui vel ipse matricem *findat*, vel pro eo a matre *findatur*; verbum פטר enim nihil aliud notare quam *findere*, ut Arab. فطر, & ad eam significationem primariam omnes varios usus ejus verbi revocari posse alibi latius ostendo.

Sequitur in Jobo posterius hemistichion חבליהם חשלחנה. Hieronymus, *rugitus emittunt*, nempe quia qui dolore angitur, rugit & clamat. Alii, *dolores suos emittunt*, hoc est, a doloribus liberantur; at vellem exemplum talis locutionis, nam ex genuino Hebraismo חבליהם חשלחנה *dolores mittere*, non est ab iis liberari, sed eos immittere, ut חשלחנה est *immittere malum*, non *ab eo liberari*, חשלחנה *immittere pestem*, חשלחנה *immittere angustiam*, & ejusmodi locutiones quam plurimæ in sacro codice occurrentes, ubi semper חשלחנה in contrarium sensum sumitur quam Interpretes hic volunt. Nihil ergo convenientius hic videtur quam חבליהם hoc loco ex Arabismo explicare, prout ante tres fere annos in Disput. mea de Utilit. Ling. Arab. proposui. Observo itaque primo verbum חשלחנה in Pihel, ut hic, de animalibus usurpatum, notare *emittere fœtum*, metaph. deducta ab arboribus & plantis, quæ quum pululant & ramos emittunt חשלחנה dicuntur. Vid. Psal. 80: 12. Jer. 17: 8. & alibi, eodem modo ut חשלחנה *ramum* notat arboris & *agnum*, חשלחנה *germen plantæ* & hominis. חשלחנה esse *fœtum emittere* & ad partum referri debere patet ex Job. cap. 21: 11. חשלחנה *emittunt*, id est, pariunt, *ut oves parvulos suos, & nati eorum saliant*, scil. ut agni primum editi. Ita verbum חשלחנה fumendum esse hoc loco pro *parere* jam antea monueram, in qua sententia postea confirmatus sum, quum vidi Celeb. Gusf. verbum hoc etiam ita sumere in Comment. suo. Certe Hebræi locum ita etiam intellexerunt, uti ex Comment. R. Salom. & ex Beres. Rabba patet, quæ Latine tantum, ne nimis prolixus sim, hic dabo. Ita ergo R. Salomo: *Tempore quo nascitur, statim incensit & exsiliit, & si in cacodæmonem incidat, contra eum pugnabat, & dixit ei mater, affer novaculam, ut umbilicum tibi præcidam.* Hæc Jarchius ex Haggada in Genes. quibus verbis subobscore a Magistris veteribus ad peccatum originale oculi intenti fuerunt; volunt enim veteres Judæi & Mahomedani hodie cuilibet infanti recens nato Satanam occurrere eique labem injicere, a qua tamen labe immunes fuisse Mariam & filium Jesum volunt Theologi Mahomedani. Hæc in transitu. Certum ergo est חשלחנה esse *parere* seu *fœtum emittere*, unde omnino necesse erit חבליהם hic *fœtus* exponere. Hoc in animo habuit Bochartus, quum ita scribit: *nisi quis dolorum nomine filios dolorum intelligat, id est, catulos ipsos, qui cum dolore emittuntur.* Mihi certissimum est חבליהם hic esse *dolorum filios* seu *catulos*, at ex Arabismo, ubi حبل vel حبله est *foetus, embryo*, a rad. حبل *prægnans fuit* fœmina; qua significatione verbum & derivata usitatissima sunt; at magis huc etiam facit, quod חבל pro *gravidam esse* & *utero gestare* aliquoties in sacro codice occurrat. Vid. Psalm. 7: 15. & Cant. 8: 5. ex quibus locis, si vel Arabismo hic destituti essemus, חבליהם reddere liceret, *foetus eorum emittunt, pariunt.* Sane Syrus & Arabs ita vertere non sunt veriti, quorum hic ولادهم *filios eorum*, ille בניהם, quod idem est, habent.

VERS.

VERS. 4.

יחלמו בניהם

Hieronymus, *separantur filii earum*, ex LXX. at חלם notat *somniavit* & ad *pubertatem pervenit*, حلم *pubertas*, حليم *animal pingue*, quod non amplius *tellum* est, sed ad majorem pervenit *ætatem*. Syris אחרלם est *sanari*, *convalescere* sæpius in N. T. quomodo etiam apud Esaj. occurrit cap. 38: 16. Sequens colon ירבו בנר varie redditur, plurimi *crescunt tritico*; illud enim Hebræis est בר, at cervarum & ibicum hinnuli tritico non aluntur, nam in desertis degunt & rupibus, locisque ab omni cultu remotis. בר ergo ex Arabismo hic explicandum *desertum*: nam بر a Lexicographis Arabum per صحرا, id est, *desertum*, declaratur, licet alias بحر fit *oppositum* τὰ βαχριν, id est, *maris*, unde dicunt بر او بحر *terra marique*. Chaldæis etiam בר *desertum* est, unde חורבר in Jonath. est *bos ferus*, pro quo in Onkeloso est חורבלא. Forte etiam בר hic singularem horum animalium סוגגנ erga hinnulos connotat, nam radix בר Arab. est *pietatem monstrare erga liberos*, סוגגנ erga liberos ferri, & vicissim *pietatem erga parentes*; unde סוגגנ est סוגגנ *parentum erga liberos*; cervas certe & ibices constat esse animalia benigna, & de catulorum suorum educatione maxime sollicita, de quo Aristoteles, Ælianus, Plinius, Solinus, & ex Arabibus Damirius, qui ita ait: ومن طبعها الحنو *ex natura ipsius ibicis est סוגגנ erga catulos suos*. Sic Jer. 14: 5. ipsa etiam cerva pariens catulos *desertura* dicitur propter pabuli inopiam.

VERS. 7. aliis 10.

De asino sylvestri נשח non audit. Hieronymus vertit *clamorem exactoris*, LXX. μέμψιν φορολόγας, at rectius ἐργοδοιῶκτιν reddidissent, nam prius est *tributorum*, posterius *operum præfectus* & exactor. Vulgo locus hic ita sumi solet, quod onager non sit similis equo aut camelis, qui magnis ductorum suorum clamoribus & verberibus ad iter incitari solent & propelli. Verum נשח nunquam de animalibus usurpatur ad opus aut iter propellere, nam hoc Hebræis est נהג *minari*. Arabice duo hæc verba duas significationes possident, quæ apprime hic quadrant, nempe השואה seu نشو est *vox qua asinus increpatur*, נשח autem est *is qui prædam aut feram excitat aut agit ut circa venatorem transeat*, ناسح Arabibus dictus a rad. ناسح hoc pacto *excitare* & *agitare feram*, venatoriæ arti proprium verbum; valde autem vero fit simile, de venatione onagri sermonem hic esse, ex colo præcedenti, ישחק להמן קריה *ridet multitudinem pagi*, non enim ad operis exactionem ab animalibus pagi multitudo convenit, sed agaso sibi sufficit; ad venationem vero *multitudo pagi* in unum congregantur.

VERS. 9.

An reem רים *in area tua* יין *morabitur.* *Ad præsepe tuum* vertit Hieronymus; at אבוס potius est *area* quam *præsepe*, uti ostendit Clar. Gusf. in Comment. Ling. Hebr. inductione locorum. יין omnes fere Interpretes deducunt a verbo יין *pernoctari*, LXX. Chald. cæterique; at obstare videtur quod יין *pernoctari* semper cum ב construatur, non cum על, ut hic. Sed hoc tanti non est. Illud tantum attendi debet, verba illa אבוס יין על אבוס debere sumi de obsequio a אבוס præstando, quod docent verba sequentia & connexio cum prioribus; verum an obsequium recte per *pernoctationem* in loco alicujus exprimatur, valde ambigi posset. Præterea cum אבוס non sit *præsepe*, ut volunt Interpretes, sed *area*, illud difficultatem auget, non enim in *area* *pernoctare* solebant boves, sed trituratione peracta domum reducebantur. Forte itaque rectius יין ex Arabismo verti posset, *facilem, obsequentem se præbebit ad aream tuam*; nam Arab. لان יין notat *lenem, facilem & obsequentem esse*; لبن Lein *facilis, commodus*, لبن بجانب de equo *facilem & obsequentem vectori se præbens*, non refractarius. Clar. etiam Gusf. *pernoctandi* significatione hic relicta locum ita vertit, *an murmurabit contra aream tuam*, scil. coactus a te ad triturandum in ea, quæ forte nimis longe petita videri possent. Illud certum est sensum, quem do ex Arabismo, simplicissimum esse, & eundem quem hic obtinere apud Interpretes omnes in confesso est, scil. obsequium præstitum.

VERS. 16.

הקשיח ללא לה.

Verbum קשיח in sacro codice bis tantum occurrit, nec significationis adeo certæ est apud Interpretes. Arabice قسح & قسح notat *durum esse*, præfertim usurpant illud de *animo duro* & teneri amoris ac gratitudinis ignaro, quam emphasin explet hic verbum, ut & in loco Esajæ 63: 17. *Hyænam animal قسح* קשיח vocant Arabes, quod de nihilo non observo, facit enim maxime ad illustrationem hujus loci, nempe tradunt Arabes *hyænam esse animal ασέγγον & amoris erga catulos expertem*, inde قسح audit, quia קשיח *duram se præbet* erga filios; idem de *struthione* docent Arabes, de quo hic sermo fit, quod relictis propriis ovis aliena foveat, atque hac ratione dicitur לה קשיח ללא לה. To ל ante לא est comparisonis particula, quem usum apud Arabes obtinere supra ex Kesfæo docui.

C A P U T XL.

VERS. 6.

הפצ עברות אפך.

Hieronimus, *disperge superbos in furore tuo*; עברות forte *superbos* vertit, quia עברו est *transgredi legem*, quod fit ex superbia; non melius LXX. עברות ἀγγέλους vertunt. עברות hic est *excandescencia*. הפץ omnino hic exponendum videtur *effunde* ex Arabismo, *effunde excandescencias iræ tuæ*; ita enim & excandescencia, quum aquis & fluminibus in S. Scriptura comparetur, sæpissime dicitur *effundi*; durior etiam est locutio, *sparge excandescenciam* vel *disperge*. Arab. פוץ seu فاض est *fluere, emanare, redundare, effluere* de aquis, & ab Arabibus exponitur كلوادي حتى سال crevit aqua donec fluxerit instar torrentis. Contra est غاض decrevit aqua. Ad varia verbum transfertur; ad famam divulgavit, unde المغاض quod celebre est, فمى fama divulgatum. Ad dona translatum, copiose largiri in 4. conjugat. at in 1. donis abundare; unde فاض is est vir liberalis, profusus. Dicunt etiam غبض من فبض parum e multo, de hominibus, cum impetu prouere & excurrere, quod quidem fit cum aliqua dispersione per campos, attamen non noxia. Ita in Alcor. Sur. 2. vers. 193. dicitur اذا اوضضتم من عروراتا quum proruitis ex Arafat. De aliis etiam rebus quum exundant فاض dicitur. Tograi poeta Arabs,

غاض الوفا وفاض الغدر

Deficit fides, abundat פוץ dolus.

De ira etiam legi, افاض الغضب effudit iram suam. Singula hæc in Hebræo פוץ etiam observo. Primo notat *diffluere & emanare* de aquis alveo erumpentibus, ut jam monui; adde quod Nilum الفيض vocent ob *exundationes*. Ita Hebr. פוץ fumitur Prov. 5: 16. יפצו מעינתך חוצה. Ibi פוץ fontibus exundantibus tribuitur: *Exundabunt fontes tui foras*. Sic 2 Sam. 18: 8. המלחמה נפנצה praelium fervebat, proprie *exundabat* instar fluminis extra ripas furentis, prout eadem metaphora. 1 Reg. 22: 33. dicitur וחלה ויפצה ascendit praelium, scil. instar fluminis extra ripas, quemadmodum ויפצה usurpatur Jerem. 46: 7, 8. & Jes. 8. 7. Ad donorum etiam abundantiam Hebræis פוץ transfertur. Zach. 1: 17. עוד תפוצינה ערי משוב adhuc *redundabunt civitates bonis*: non utique *dispergere* hic convenit. Tandem de hominibus dicitur, qui per campos sese diffundentes prouunt & pergunt. 2 Sam. 20: 22.

וַיִּפְצוּ אִישׁ לְאֹהֲלֵיוֹ & *diffusi sunt quisque ad domum suam*, dispersione non noxia, ut supra monui. Hæc exempla clare evincunt, quod פוץ Hebræis etiam sit *exundare & diffluere*.

VERS. 7.

וְהָרָךְ רָשָׁעִים תַּחְתָּם.

Hieronymus, & *contere impios in loco suo*. Lxx. ὁ ἄσπετος ἡρὼ reddunt. Est vox obscurior, utpote quæ semel tantum in sacro textu occurrit. Kimchi & Ab. Ezra per רָמַם *conculcare* declarant, at efficacius R. Levi per שָׁבַר *confringere & כָּתַם conterere*. Veram verbi notionem pandam ex Arabismo. הָרָךְ seu رَاحٍ ab Arabibus exponitur هدم, quod est *diruere, evertere* proprie de ædificiis, sæpe in Hist. Sarac. & in Hist. Tamerl. ubi pag. 398. in Conjugat. decima etiam occurrit, يَسْتَهْدِمُونَ هَدْمًا قُلُلَ الْجِبَالِ *evertebat per eos & eorum conflictus altissima montium*. Eam emphasin hic habet הָרָךְ *everte impios*, qui sunt tanquam elati montes & altissima ædificia.

VERS. 12.

De Behemoth וְזָנָבָהּ כִּמוֹ אֵרֶן. Lxx. ὡς κεφάλαιον ὡς ἑλάφι. Vulg. *stringit caudam quasi cedrum*. חָפֵץ alias *velle* notat vel *delectari*, quod hic non convenit. Recte Ab. Ezra de hac voce monet *non esse ei similem in Scriptura*, addit etiam, *quidam Interpretes deducunt vocem a חָפֵץ velle, at hoc mihi non placet*. Ipse autem exponit יַעֲמִיר *erigit*, ut Lxx. Jarchius vertit, *dura est cauda ejus*, ex lingua Rabbinica, חֲפִיזָה כִּי אֹפֶתָה *durum ut lignum*; Kimchi & R. Levi a חָפֵץ *festinare, celeriter moveri*. Discrepant etiam Interpretes circa זָנָב *caudam*, quidam enim salacem intelligunt, alii proprie sic dictam caudam, at neutrum loco conveniens; primum enim turpius est, cauda autem proprie dicta nulla fere est elephantis aut hippopotamis, utrum horum per Behemoth intelligere velis, ut adeo hæc in censum mirabilium venire nequeat; de elephanto si vocem explices, nihil convenientius video quam זָנָב *zenab* de proboscide sumere, quam Belgica voce consonante zuabel vocamus, quæ merito inter admiranda hujus animalis recensetur. Totum itaque locum ita intelligerem: *inflectit vel projicit proboscide sua ipsas cedros*. חָפֵץ est *inflectere*, quod annotavit jam Celeb. Bochartus, qui vertebat, *inflectit caudam ut cedrus*, caudam stricte dictam intelligens, fassus tamen hippopotamo breviorē esse caudam, neque ratione longitudinis cum cedro posse componi. חָפֵץ etiam hic convenit, quod est *deprimere, de alto deturbare*, חָפֵץ *contrarium elevationis*; ut miranda vis, qua proboscis elephantis gaudet, hic indicetur, qua *altissimas etiam cedros deturbat*. Si ita locum mecum intelligas, vim verborum כִּמוֹ אֵרֶן retinebis, quam cæteræ versiones nimium enervant. Cæterum nemini credo latere, quam facile elephanti

phanti arbores celsissimas funditus proboscide evertant & deturbent, abunde enim illud ex scriptis Veterum & hodiernis Itinerariis constat. Celeb. Gussset. in Comment. Ling. Hebr. ונב etiam de proboscide elephantis explicavit.

VERS. 18.

De Behemoth dicitur הן יעשוק נהר לא יחפו. *Ecce absorbebit fluvium & non mirabitur.* Ita Hieronymus: cum quo faciunt plurimi ex hodiernis Interpretibus. Rabbiorum eadem est mens. Ab. Ezra: כל כן הוי גדול כאשר ישחה מי הנהר יראה שחפרו המים *Adeo est magnum animal, ut si ex aquis fluminis bibat videantur decrescere.* At quis non intolerandam hanc judicet hyperbolen, quod elephas, quem per Behemoth plurimi intelligunt, dicatur epotare totum fluvium, & quidem majorem נהר, quo nomine Nilus & Euphrates veniunt, quod de totis exercitibus, quanti quanti sint, a nemine creditum est; proinde a Juvenali Satyra X. deridetur fabula de Xerxis ingenti exercitu, qui fluvios epotavit, in Asia Scamandrum & Mæandrum, in Theffalia Peneum. Verum hæc interpretatio non tantum in portentosam incurrit hyperbolen, sed etiam cum Hebraicis verbis stare non potest; supponitur enim נהר esse accusativi casus, cum tamen accusativi nota non adfit, verum hoc levius; at in nominandi casu נהר hic positum esse ex sequenti hemistichio certum est; *securus est ירון כי יגיה ירון ad os suum*, ibi ירון est nominativus, dicitur enim erumpere, הגיה, quod de aquis usurpatur, quum ex terra erumpunt & oriuntur; uti patet ex cap. Job. 38: 8. de mari בניה *quum erumperet & ex utero quasi exiret*; eodem modo Hieronymus etiam *Jarden* in nominativo casu accepit; neque ex natura Hebraismi ferri potest versio, *Jordanem attrahet vel inducet in os suum*; nam verbum הגיה semper *erumpere* notat, uti facile esset inductis exemplis demonstrare; præterea quum עשק sit *injuste agere, insolenter agere*, qua ratione hoc ad exhaustionem fluvii referri poterit? Itaque ex vi & connexionem verborum totus locus ita vertendus est: *Ecce insolenter agit flumen, et non timet Behemoth scil. vel præ metu properat*; quæ est vis verbi חפו *securus est, licet Jordanis ad os ejus erumperet et oriretur*, עשק apud Hebræos notare *injuste, seu insolenter agere*, res omnibus nota est; at qua ratione hoc fluvio tribui possit, pandit Arabismus. Nempe Arabibus nihil est frequentius quam ut fluminibus ex alveo erumpentibus & omnia inundantibus injustitiam & insolentiam adscribant, quod, quia ad verum hujus loci intellectum facit, luculentis exemplis demonstrabo. Verbum ظلم notat *injuste agere, injuria opprimere*, & eandem habet vim quam Hebr. עשק, quare etiam Chald. in hoc loco verbum שלם substituit; solet etiam ظلم apud Interpretes Arab. & שלם apud Chald. verbo עשק respondere. Hinc dicunt Arabes, *ظلم الوادي injuste egit fluvius*, id est, *excrevit extra ripas & redundavit*, uti Golius ex Zjeuhari annotat. Sic ظغى est *injuste oppressit*, unde طاغ *Tyrannus*; hoc etiam ad aquas refertur, & notat *copia sua extulit se, exundavit torrens*, uti Golius annotat. Exempla hæc observavi. Alcor. Sur. 96. 11. لما طغى الماء *quum injusta fuit aqua*, id est, quum terram inundabat,

suscepimus vos in arca: agitur enim ibi de diluvio. Hist. Tamerl. p. 13. Oxus fluvi-
 us جیحون Gihon Arabibus dictus vocatur طاغي *injustus* seu *tyrannus*,
 quia exundabat & in altum excreverat, adeo ut Tamerlanes illum periculo
 vitæ trajiceret. *Et pervenerunt ad Oxum* مثلهم طاغيا *erat*
tunc temporis injustus ut illi, scil. Tamerlanes cum sociis. Porro عتا est *in-*
justus, insolens fuit. Hoc iterum ventis & aquis tribuunt Arabes, quum ni-
 mium excreverunt. In Alcor. occurrit ريح صري عاتبة *ventus frigidus* &
injustus, id est, *vehemens*; & in Hist. Tamerl. البحر العاتى *mare injustum*.
 Plura exempla afferre possem ex Arabum libris in radicibus فاجر & بغا aliis-
 que, quæ *injustitiam* & *tyrannidem* ut פַּוּי notantia, ad aquarum inundatio-
 nem etiam transferuntur; at vereor ne nimis prolixus videar. Idem fere
 etiam observari potest apud Hebræos in verbo מִן *superbire*, & *per superbiam*
opprimere, וְעָלִיצָה *injuriā inferre*, uti quandoque Lxx. reddunt, hoc etiam
 aquis furentibus & omnia inundantibus tribuitur Psalm. 124: 5. Hinc cla-
 rissime elucet quid sit עוֹשֵׂה נֶחֱם *si injuste agat fluvi-
 us*, scil. quum extra ripas
 furens omnia inundat. Videamus jam quam pulcre hæc τῷ Behemoth con-
 veniant, scil. quod non timeat cum flumen extra ripas furit; si enim cum
 magnis viris Bocharto & Job. Ludolfo hippopotamum intelligas, nulla erit
 difficultas, cum sit animal amphibion; at quid si cum plerisque Interpretibus
 elephantem hic describi velis, quam sententiam novis argumentis probat
 Clar. Guss. in Comment. fane elephanti etiam hoc maxime convenit, cum
 enim sit animal procerioris staturæ, non facile ab aquis obrui aut fluxu abri-
 pi potest; at quod potissimum huc facit, elephas diutius sub aqua vivere
 potest, per promiscidem extra aquam exertam respirans. Proinde cum
 Rhodanum trajiceret Hannibal, periire quidem illi, quibus commissi erant
 elephanti, at elephanti servati sunt; Διὰ γὰρ (inquit Polybius lib. III.) δύνα-
 μιν ἢ μέγεθος τὴν προσοσκίδων, ἐξαίροντες αὐτάς ὑπὲρ τὸ ὕγρον ἢ διαπνέοντες. Hoc
 est, *Quia enim validas & magnas habent proboscides, bis supra aquam sublatis,*
respirabant. Ælianus Hist. Var. lib. 7. cap. 15. Ἐὶ καλύπτοντο ὑπὸ τοῦ ρεύμα-
 τος, ἀνέχουσι μὲν τοὶ τὰς προσοσκίδας ὑπὲρ τὸ ὕδωρ. *Si flumine obtegantur, ex-*
erunt proboscides extra aquam. Ita ex Hebræis R. Gerson in Porta cæli de ele-
 phante: טבעו לעמוד בעומק המים זמן מרובה ובאותו החותם מתנשם ומוציא חוץ למים ומקבל רב
 אויר למען יוכל לעמוד זמן רב בהון המים. *Natura ejus est diutissime in fundo aquarum*
consistere, proboscide autem illa respirat, eam educens extra aquas, qua multum
aeris recipit, ut possit longo tempore in aquis versari. Hinc patet qua ratione
 dicatur elephantos flumina injusta & furentia non timere, nempe amant in
 aquis degere, & iis obrui, uti ex R. Gerson constat, & sub iis diutissime
 vivunt. Pæne oblitus eram Lxx. Syrum & Arabem eodem modo locum ver-
 tere ac ego feci. Græci, εἰαν γένηται πλημμύρα, ἢ μὴ αἰσθηθῇ *si fieret inunda-*
tio, non sentiret. Arabs, ان طغر النهر لا يخاف *si irruerit fluvi-
 us, non ti-*
mebit. Syrus, *si insilierit vel inundaverit fluvi-
 us: nam* & سورى est *vis flumi-*
nis furentis, proprie insultus.

VERS. 25.

De Leviathane feu Crocodilo יכרו עליו חברים *an concident eum amici.* Ita Hieronymus. *An epulabuntur socii super eo,* vertunt alii. Forte rectius, *an irruent in eum socii* feu piscatores societate inita; ita supra cap. 6: 27. תכרו על *irruitis in amicum vestrum,* ἐν ἄλλω, ut Lxx. Radix est Arab. كسر *irruit, insiliit.* Sequitur יחצוהו בין כנענים, *divident illum negotiatores,* Hieronymus. Verba חצה & חצץ *dividere* notant, חָצַב *distribuere,* & quidem, ut mihi videtur, *sorte;* aperte autem hæc verba a חָצַב *sagittam* notante derivata sunt, quod qua ratione factum sit non inutile erit ex Arabismo pandere. Veteribus Arabiæ incolis antiquissimus mos inoluit, res distribuendas sagittis fortiri & dividere, quem ritum suis interdictum voluit Mahomed in Alcorano Sur. 5: 4. حرمت عليكم الميتة والدم ولحم الخنزير *Interdictum vobis esto morticinum & sanguis & caro suilla:* tum paucis interjectis subjungit, *ut partes distribuatis sagittis,* nam *injustum est.* Sic ejusdem Suratæ vers. 94. يا ايها الذين آمنوا انما الخمر والميسر والانصاب والازلام رجس من عمل الشيطان *O vos qui creditis, utique vinum & alea & imagines (est qui ludum scacchicum intelligat) & sagittæ sunt spurcities operis Satanae.* *sagittæ* sunt proprie illæ sine alis, quibus aleam exercere & res distribuendas fortiri solebant Arabes pagani. Ita Golius in voce زلّم *Zulem.* Rationem interdicti nullam aliam video, quam qua alea suos abstinere voluit Mahomed, quare etiam in loco modo citato *alea & sagittæ* fortilegæ conjunguntur. Alibi tamen in Alcorano suo videtur Mohamed ritum hunc probare, de quo monuit me Vir celeberrimus & mihi amicissimus Dominus Hulsius; locus est in Surat. 3. vers. 39. ubi ita sibi alloquentem introducit Deum: *دلك من اذنباء الغيب نوحى اليك وما كنت لديهم ان يلقون اقلامهم ايهم يكفل مريم* *Hæc sunt ex historiis abditis, quas tibi revelavimus, non fuisti enim apud eos, quum sagittas suas jaciebant ad sortiendum quisnam eorum curam educationis Mariæ gereret.* Du Ryer Gallice vertit, *quand ils jetterent leurs plumes.* Scil. *kalamon,* quod est in Arabico, *pennam* seu *plumam* notat, & *sagittam* sine cuspidē, ut Belg. nostrum *schacht.* Ritus talis est. Solebant rem inter socios dirimendam, sive prædam captam sive argento coemptam, in plures partes pro numero sodalium dividere, dein decem sumebant sagittas non alas & sine cuspidē, quibus hæc vel illa portio indicaretur, has facculo inditas extrahebant, octava autem, nona, & decima irritæ erant, & ex iis nulla fortienti pars obtingebant; ex loco Alcor. qui habet, *يلقون اقلامهم* *projiciebant sagittas suas,* paulo diversus fuisse ritus videtur, quamquam tamen illud *يلقون* non necessario *jaçtum* indicet. Ex hoc more sagittis sortiendi factum est, ut nomina *sagittas* notantia etiam significationem *sortis & portionis* assumpserint; qualia observare est in Græco *ῥαβδὸς lapillus sortilegus & sors;* נור *Hebr. sors* ab Arab. *lapilli.* *portio* a significatione *funis, funiculi,* quo hæreditates in Judæa dirimebantur. Eodem modo *Zulem* & *Kidch,* quæ proprie *sagittam implumem & sine cuspidē* notant, prout iis in sortilegio illo utebantur, pro *portione* sæpissime etiam usurpantur. At non illæ so-

lum implumes & sine cuspidē hanc significationem fortiuntur, sed & *sagittæ jaculatoriæ*. Exemplum sit in سهم, qua voce nulla frequentius utuntur Arabes ad sagittam jaculatoriam indicandum; Hist. Tamerl. pag. 11. ضربه *duabus sagittis transfixit eum*; & infinita exempla alibi. Hoc etiam a Zjeuhari per نصيب *pars, portio* exponitur, atque ita sumitur ab Abulphar. Hist. Dyn. pag. 248. de Astrologo quodam, له حظ قوي في سهم الغيب *ipsi erat portio ampla ex sorte scientiæ abditæ; proprie ex sagitta scientiæ abditæ*. Ita & verbum *sagittas jacere* لسهم est idem quod اقرع *sortiri*, & in 6. Conjugat. *sorte decertare*, proprie *sagittis*. Parili modo puto apud Hebræos ין *sagitta* pro *sorte* aliquando positum fuisse. Rationes, quæ illud evincunt, hæ sunt; quod Arabice حصّة seu ין fit *sors, portio*, & verbum חס in 3. & 6. Conjugat. notat *rem sorte distribuere*: hæc autem procul dubio ab Hebræo ין mutuati sunt. Adde حظ itidem *sors* pecul. من الخير والفضل *ex bono & excellenti*, ut docent Arabes, hoc ab Hebr. ין deflexum est, Tzade Hebr. in Dsal Arab. pro more mutato. Altera ratio, quæ ין *sortem* notasse verosimile reddat, est, quod verbum חצה, quod a ין derivatum est, *distribuere* notet & *in portiones dirimere*, ut in hoc loco nostro חצהו *in portiones dividit*; postea pro quavis *divisione*, etiam absque *sorte*, usitatum fuit, ut ut Jud. 9: 43. חצהו & *divisit eos in tres turmas*. Dan. 11: 4. חצהו *divisa est ad quatuor plagas*; tandem strictissime *dimidiare*, *in duas partes dividere* notat. Huc trahi etiam potest & explicari verbum obscurius חצהו, quod forte primario notat *sorte dividere, sortiri*, a ין *sortem* notante, quemadmodum apud Arabes חס, ut modo etiam monui. Quid vetat ita explicare Prov. 30: 27. *Locusta regem non habet* חצהו חצהו. Notum est Eruditis quam varie hic locus ab Interpretibus exponatur, quid si vertamus, & *exit ad bellum scilicet singulæ spolia sibi sortientes*. Nempe regum est ut milites ad bellum & prælia ducant, & prædam captam iis distribuant, hoc tamen licet destituantur locustæ, nihilominus exeunt ad bellum, & unaquæque sibi ipsi sortem attribuit, non expectantes imperatorem, qui singulis partem assignet. Sic Jud. 5: 11. חצהו, quod alii *excidentes*, alii *sagittarii*, Lxx ἀνακρόμενοι vertunt, intelligi potest de *sortientibus*; *A voce sortientium inter aquisitiones laudate iustitias Dei*. Sensus hic est, Deum celebrandum esse, quod pacem & tranquillitatem Israeli restituerit, ita ut libere ex urbibus confluere liceat ad hauriendas aquas, tanta interim multitudine ad aquandum confluente, ut de ordine aquisitionis sortiri debeant; quod Orientalibus hodie in usu est. חצהו pro *lapillo* positum etiam ad *sortis* significationem nos ducit, uti φῶφος apud Græcos, & חזל apud Hebræos, ut supra etiam monui.

C A P U T X L I.

VERS. 2.

מי הקדימני ואשלם.

LXX. τίς ἀντισησεται μοι, ἢ ὑπομενεῖ. Rectius multo Hieronymus, *quis ante dedit mihi ut reddam ei.* Arabice قدم קדם est *beneficiis prosequi & præferre aliis* in 2. & 4. Conjugat. vel potius est *præhabere, aliis excellentiorem efficere*; quæ significationes hic locum habent.

VERS. 10.

Ex ore ejus velut lampades exeunt, scintillae ignis יחלשין. Verbum hoc non expresse-
runt Lxx. & Hieronymus. Dupliciter hoc verbum solet exponi;
a מלש significatione *pariendi* vel etiam *liberandi & servandi*: priori modo R.
Levi, unde vertendum esset, *excluduntur* instar foetus scil. satis incongrue;
posteriori modo Chaldaeus Interpres משהבין *liberantur*. Melius, si quid ju-
dico, suppeditat Arabismus, nempe verba ملط & مرط pro ل pro ملص & ملص
notat *currere, celeriter procurrere*, unde ملطي est *cur/us* equini species
celerior. Ita hic, *scintillae ignis celeriter procurrunt*. Certe מלש *currere* no-
tare liquet etiam ex I Sam. 20: 29. אמלטה נא Vadam cito, uti vertit Hierony-
mus; διαλέσσομαι δὴ, uti Lxx. *celeriter procurram*, neque enim ibidem *pariendi*
vel etiam *liberandi* significatio convenit.

VERS. 16.

Locus est obscurior, & in quo hallucinantur Interpretes. Non recte hic
Lxx & Hieronymus. Ego ita verto: *Ab elatione ejus timent fortes, prae con-*
tritione obstupescunt vel alieni sunt mente. Elatio belluæ est super aquas emer-
sio, uti recte Belgæ annotant. משהבין verto *prae contritione*, nam in Oriente
conterendi & frangendi verba significationem *timendi* etiam admittunt, quia
metu animus frangitur quasi. Ita verbum Chald. חבר *frangere*, quod ab Hebr.
חבר formatum est, in Targumim quandoque ponitur pro verbis Hebraicis
חבר & פחד *timere*; Hebræum etiam חמה *confringere* sæpissime ad *metum* deno-
tandum usurpatur. فرك fereka, *frangere*, unde Belg. veyen / etiam ad timo-
rem transfertur, inde فارق & فرق est *timidus*, a qua posteriore voce Gal-
licum *farouche* derivandum videtur. Plurima alia in Arabismo succurrunt
exempla. Persice etiam شکستگی *confractio* est *metus*. Verbum יחלשין
alii hic vertunt, *a peccatis se purgant*. Alii frigidius, *alvum solvunt*, præ
metu

metu scil. Drusius, *nauseant*, *vomunt*. Hieronymus, *purgantur*, quarum quædam inepta sunt & nulla nixa fundamento, alia loco nostro minus congrua. Mihi rectius vertendum videtur, *obstupeſcunt*, vel *attoniti sunt* & *incertae mentis*, quem effectum metus producere solet. Verbum ~~non~~ propria & primaria significatione est *errare*, ἀσχεῖν *aberrare a scopo*, etiam hac significatione in sacro textu occurrente, licet semel tantum, cum in Arabismo nihil sit frequentius. *Errare* autem ad mentem translatum *attonitum*, *mente turbatum esse*, notat. Ita ضل Arab. est *errare*, *deviare*, in 4. Conj. اضل *errare fecit* sæpissime in Alcor. & *amentavit*. ضل error, & attonitae mentis incertitudo & stupor, ecstasis prae metu. Sic نال Arabice est *errare*, unde Hebr. נהו *locus vastus*, in quo *aberratur*; hoc etiam ad mentem transfertur & notat *attonitum*, *mente turbatum esse*. Idem memini me observasse in verbo خطا ~~חטא~~ apud Arabas, at memoriæ nimis fretus, locum adnotare neglexi. *Prae metu attoniti sunt* & *amantes*, scil. tanquàm consilii inopes & nescii quo se vertant, vastam videntes belluam, qualis est Leviathan seu Crocodilus, immanem & humanæ carnis avidam, aspectu horribilem. Pæne oblitus eram verbum נעה *errare* apud Hebræos in eundem usum adhiberi, unde est Esaj. 21: 4. נעה לבי פלצות בעהחכי *errat cor meum & horror perterret me*. Ibi errare cor dicitur quum metu horret. In Persismo idem observo, unde بدکار ~~پریشان دل~~ est *improbus & violentus homo cor vagum reddens*, id est, *metum injiciens*, periphrasis latronis.

S P E C I M E N
OBSERVATIONUM
A R A B I C A R U M
I N T O T U M

VETUS INSTRUMENTUM

*Quibus ostenditur, quam late diffusus pateat
usus Arabismi per omnem veterum
Hebræorum Linguam, &c.*

A U C T O R E
ALBERTO SCHULTENS
G R O N I N G A N O.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
PRESS

OBSERVATIONUM
ARABICARUM
AD
GENESIN

CAPUT I.

Geneseos locus vexatissimus examinatur & dilucidatur. צהר non fenestra, non lumen, non præsidium, sed dorsum ex Arabismo, seu tectum convexum, culmen. Arcae fuit tectum ex mente omnium Interpretum.

GENES. 6: 15.

N Oacho arcam paraturo inter alia munera injungitur hoc mandatum, צהר העשה לחנה ואל אמה תכלנה *Tsohar facies arcae, & ad cubitum consummabis illud.* Mirum est quam diversimode hæc ab Interpretibus sumantur, & quot commentis Eruditorum locus sit vexatus. Difficultatem parit vox ἀπαξ λεγομένη & ignota צהר *tsohar*. Hieronymus per צהר *tsohar fenestram*, intelligit. Sic fere Hebræi vocem intelligunt. Kimchi in Libr. Rad. חלון, id est, *fenestram* exponit. Sic Aben Ezra & R. Salomon, qui præterea aliud fabulosum commentario suo aspergit: יש אומרים אין טובה המאירה להם *Sunt*, inquit Raschi, *qui tsohar exponunt lapidem pretiosum, qui lucem iis afferret.* Hæc hausit procul dubio ex Rabboth in Genesin, ubi nugaces quidam Judæorum Doctores docent צהר fuisse מרגלית *margaritam* quandam, qualis lychnites aut carbunculus, quæ in medio arcae suspensa nocte dieque arcam illuminaret. Sed hæc inepta sunt & Judaico cerebro digna. Hieronymi autem & Hebræorum in hac parte expositionem sequuntur multi Interpretes ex nostris. Verum quo jure, dis-

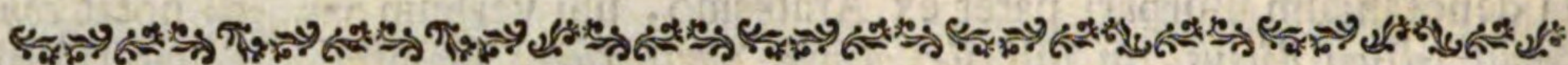
N

picia.

piciamus. Primo צהר pro *fenestra* nusquam, neque in vicinis etiam linguis, apparet; at quod maxime huc facit, est absurditas hujus interpretationis; si enim צהר *fenestram* hic exponas, necesse erit unicam tantum fenestram in tantæ molis ædificio fuisse, unius tantum cubiti altitudine: verba enim illa, אל אמה תכלנה *ad cubitum perficies illud*, haud dubie ad צהר referenda puto; & quidni? genus enim aliunde resciri non potest, cum alibi non existet, & multa hujus formæ nomina sunt fœminina. Est autem a vero quam remotissimum, molem trecentos cubitos longam, quinquaginta latam, triginta profundam, in tres contignationes distinctam, in plura loculamenta divisam etiam, quibus singulis lux & aer infundi debuit, unicæ fenestræ subsidio, per magnam licet eam struxeris contra verba Mosis, aere vitali & lumine potuisse repleri. Hanc absurditatem animadvertentes alii, non *fenestram* exposuerunt, sed generali nomine *lumen* interpretati sunt, respicientes ad significationem vocis צהרים *meridies*. Ex hoc autem generali mandato Noachum facile intellexisse, opus esse necessariis adminiculis, quibus sufficientem singulis contignationibus lucem & aera in arcam intromitteret. Fateor sententiam hanc vero magis similem esse, nec absurditatibus, quibus altera modo allata premebatur, subjici. Est tamen in verbis Mosis, quod prohibeat, quo minus hisce acquiescam; nam expresse de צהר dicitur *ad cubitum consummabis illud*, quod de lumine dici non posse omnibus palam est. Accedit quod fundamentum, quo viri Docti nixi צהר *lumen* exponunt, nullum sit; nam quod plerique scribunt צהר Chaldæis esse *lucere*, id mihi hætenus probatum non est, neque exempla a Buxtorfio in Lexico Thalmudico prolata huc quicquam faciunt. Alius ergo Vir Doctus, significatione *luminis* plane rejecta, *firmamentum*, *praesidium* reddidit, debili nixus tibicine, significatione scil. deducta a צהר, quod ipse notare inquit *munire*. Verum nec צהר *munire* unquam notavit, nec צהר a צהר deduci debet, quod facile vident linguæ periti. Sponte ergo hoc interpretamentum corrui. Sententiam meam, aut potius conjecturam meam novam, antequam Eruditorum judicio exponam, in antecessum quædam prænotanda mihi sunt. Plurimi Judæorum ac Christianorum Interpretes, tam veteres quam recentiores, unanimi consensu docent, *tectum* fuisse arcæ, quo a decidente superne imbre tuta erat, idque devexum, quo imber facili negotio utrimque dilaberetur, quin & R. Juda in Rabboth asserit non tantum superne, sed etiam inferne arcam fuisse acuminatam, uti hodiedum in navibus fit, quo facilius aqua diffunderetur. Probant autem viri Docti sententiam hanc de arcæ *tecto* ex verbis ואל אמה תכלנה. Ego ita existimo, *tectum* illud a Mose appellari צהר *tsobar*; nempe צהר veteribus Hebræis *dorsum* notavit, quam significationem Arabes sub Rad. ظهر retinent; solent autem Arabes semper fere Hebr. צ in ط mutare. Ita ظل est *umbra* pro צל, ظعن *proficisci* pro צען, & ظهائر vel ظهيرة pro צהרים *meridies*. Arabice ergo צהר est *dorsum*, quod dein ad gibbosas & elatas partes, tecta etiam aliaque devexa notandum transfertur, eodem plane modo ut Hebr. דורסון *dorsum* ad superficies eminentes & devexas passim transfertur; vel צהר in genere omne elatum & convexum notat; certe צהר etiam ad tecta

Etā denotandum usurpari patet ex Arabismo, ubi verbum ظهر צהר notat *conscendit tectum domus, in superiori domus parte fuit*, manifesto indicio tsohar ظهر tectum notare; testudinis testam צהר tsohar etiam appellat Alkaswin. id est, *tectum*, ita enim ille de accipitre; اذ انى الساحة يعطيه ظهر quum videt illum testudo, præbet ipsi tsohar צהר tectum, gibbosum dorsum suum; quin testudo צהרה Arabibus audit teste Camusi Auctore. Huc etiam facit quod الكبة alkobba, id est, *tectum cameratum quo lectus circumdatur*, voce apud Europæos etiam recepta ab Hispanis, alcoba Hisp. alkove Belg. ab Arabibus alio nomine dicatur لم العود ommo'l'aud, id est, *mater testudinis*; in transitu observa קנה Num. 25: 8. nihil aliud esse quam lectum talem quem alkove dicimus, ubi scortantes Zimri & Kosbi recumbebant; sed hoc propter viam. צהר ergo tectum & dorsum notat, ut Græcis ὠτῶν, ad utrumque etiam transfertur, unde ὠτίζειν tegere est; ab hac significatione primaria τῶν צהר proclive etiam est derivare צהרים merities, quasi dicas *culmen diei*, vel quod sol tunc temporis in culmine cœli conspiciatur; certe illuc nos ducit usus verbi צהר apud Arabes, quod aliquando a Lexicographis exponitur طلع ظهر الكوكب apparere in cælo, conspicuum esse, unde dicunt طلع الكوكب في ظاهر الكوكب in culmine cœli lata fuit & conspicua evasit stella. Quidni ergo צהרים & Arabicum ظهر merities a צהר culmen notante deducamus. Saltem hinc valde verisimile fit צהר tsohar significationem, quam modo ex Arabismo protuli, apud veteres Hebræos obtinuisse. Locum itaque Geneseos tali modo vertere licet: *Tectum facies arcæ, illudque ad cubitum perficies superne. Altitudo tantum istius tecti indicatur Noacho, facile enim intelligebat tectum arcæ imponendum ejusdem cum ea longitudinis & latitudinis esse debere, altitudo autem fuit unius tantum cubiti, quæ mensura apta est & sufficiens, ut culmine paulatim fastigiato & in angulo obtuso desineret, quo arca idonea redderetur diffundendis ab utroque latere imbribus. In hunc sensum vertisse puto Lxx. Interpretes, ἐπισυνάγων ποιήσεις τὴν κιβωτον colligens & contrahens superne facies eam. Perinde autem erit, sive tectum hoc continuo opere ex arca elaboratum statuas, seu diversum & separatum ab illa, ut imponi & tolli potuerit.*

CAPUT II.

De usu peculiari verbi קשר inquitur. Verba ligandi ad robur corporis notandum usurpantur. Hoc multis exemplis ex Arabismo docetur. Locus ex Jobo plane aliter expositus ac hactenus Interpretes. עצב primario notat ligare. Plurima alia in hanc rem.

GENES. 30: 40, 41.

Occurrunt obscuriora quædam verba ex Arabismo illustratione digna; verba Mosis sunt, *Evenit autem, ut quum oves incalescerent* המקשרות Jacob virgas poneret ante oculos ovium in canalibus, ut ad virgas illas incalescerent ובהעטף הצאן non ponebat eas, & sic erant העטפים Labani & הקשרים Jacobo. Diversi valde sunt Interpretes in exponendis verbis מקשרות & עטפים. Onkelos מקשרות vertit בכריא *primitivi*, & עטפים reddit לקשיא *serotini*; prout fere Arabs Erpenianus *الربعية verni*, & الموحرون *posteriores*; & Hieronymus, *ea quæ sunt primi temporis, & quæ sunt serotina*. Verba igitur hæc ad diversam ovium fœturam & diversa ejus tempora referunt Interpretes, quæ autem ex ovibus *primi* erant *temporis*, seu *verno tempore* nascebantur, eas מקשרות *ligatas* appellari vult Kimchi, quia fortiores & robustiores erant præ iis quæ *tempore autumnali* proveniebant, quas proinde עטפים vocat, id est, *debiliores*. Quod attinet ad tempestatum & temporis differentiam, quam hic statuunt veteres & recentiores Interpretes, de eo nulla apparent in verbis Mosis vestigia, & obstat huic sententiæ animus Labanis lucri avidus, nam sic Labano in vere nihil ovium provenisset, מקשרות enim, id est, *vernas*, sibi fumebat Jacobus ex mente horum Interpretum, certe Jacobum doli & fraudis insimulasset. Quicquid sit, id apud omnes Interpretes inconcussum manet, מקשרות de ovibus in laude esse & ad perfectionem, contra עטפים ad dedecus & in debilitatem. Kimchi, הקשר חזק *ligatum fortius est*. עטפים proprie sonat *obtectos*, a עטר *obtegere*, quod in secundaria significatione usurpatur pro *defecit, languit*. Exempli vide Psalm. 61: 3. Thren. 2: 11, 12. & sæpe alibi. Ita Arabice غشي est *tegere*, unde in passivo غشي علبه *gusjia aleihi obtectus fuit*, id est, *deliquium animi passus est*, غشي معشي علبه *deliquium passus*, غشبة *deliquium*. Hæc clariora sunt & usu continuo S. Scripturæ satis certa; at major difficultas in מקשרות, quod *ligatas* sonat, a קשר *ligare*; oves autem ita vocatas volunt Rabbini, quod corpus haberent *compactius & magis colligatum*, neque vero absolum id, nam articuli bene nervis colligati faciunt robur. At usus varios radicis קשר *ligare* inspicienti nusquam apparet significatio roboris, nam quo ad corporea usurpatur de alligando filo, jumento, lapide, rebus materialibus; vel metaph. de stultitia Prov. 22: 15. veritate Prov.

3: 3. cordi alligandis; moraliter sumitur etiam de pluribus in unum consilium conjunctis, tam in bonum, ut de amicitia sincera Gen. 44: 30. & 1 Sam. 18. 1. quam in malum, de conspiratione in aliquem, qui usus in S. Literis frequentissime obtinet: nusquam *robur* invenio, ideoque vocabulum τεχνικόν putabam, & opilionum proprium, cujus cum ipsa arte significatio obsolevit. Tale est verbum بَنَن *bannana* apud Arabes, quod *ligare* notat & ad opilionum rem transfertur, unde in Camus exponitur لَمَّ بَنَنَهَا *ligavit ovem ut eam saginaret*. At mutavi sententiam, postquam animadverti, in linguis Orientalium *ligandi* verba ad corporis vigorem & vegetæ ætatis robur significandum sæpe transferri; quod quia utilem præbet doctrinam, & multorum in Hebraismo obscuriorum verborum illustrationi inservit, ex Arabismo luculentissime demonstrabo. Arabice شَل est *ligare*, dein ad robur & vigorem corporis notandam transfertur. Inde est in Alcorano phrasis لَمَّ بَنَنَهَا *ligavimus ligamenta eorum*, hoc est, *vegeto* & *robusto corpore eos donavimus*. Alcor. Sur. 76: 28. نَحْنُ خَلَقْنَاهُمْ وَشَدَدْنَا أَسْرَهُمْ *Nos creavimus eos & firmiter colligavimus*. Sic اَشَدَّ خَلْقًا Sur. 79. 27. *firmior creatione*, proprie *ligatior*, & اَشَدَّ ab hac rad. est *ætas juvenilis*, *robur ætatis* ab anno 18. ad 30. hinc in Alcorano اَمَّا بَلَغَ اَشَدَّهُ *cum ad vegetam ætatem, annos juveniles pervenisset*. اَشَدُّ est قوي *validus*, *robustus*, corpore & animo proprie *constrictus*, *ligatus*. Radix لَز Arab. est *constringere*, *ligare*; inde لَزَائِر est *corpore valido* & *vegeto præditus*, proprie *ligato*, & لَزَائِر sunt سَپَرَا *pectora*, compactiores & magis constrictæ corporis partes. Ab verbo لَز *ligare* est لَزَام *firma membrorum compages & corporis structura*; حسنة الازم *pulcra puella*, proprie *ligata* seu *pulcra ligatione*. Verbo حَبَكَ *ligare* etiam hoc pacto abutuntur, unde est مَحْبُوك *ligatus*, quod in Camus exponitur القوي *equus robustus*, *validus*. زَوَّر *ziwarr* notat *robustum*, *vegetum*, a rad. زَوَّر *zawara* *ligare*, unde est زَوَّرْتُ البعير *ligavi*, *cinxi camelum*, cingulo زَوَّرْتُ dicto: dicunt etiam زَوَّرْتُ الشئ *rem firmam* & *validam reddidit*, proprie *ligavit*. Hæc ex Alcamus. Porro ab rad. Hebræa קָרַ *ligare* Arabes dicunt مَقْرِي *ligata dorso*, id est, *firmiter* & *compactiori dorso* camela. Cor hominis solidissima ac maxime robusta corporis pars a colligatione partium رِبَاط *audit*, a rad. رَبط *colligare*, & ab Ara-be quodam ita describitur مَرَبُوطٌ بِعَلَايِقٍ فِي غَايَةِ الْوَنَافَةِ *firmissime ligamenti & loris constrictum*. Ex hisce exemplis patet quid in ovibus sint لَمَّ *ligatæ*, vegetæ scil. & robustiores, prout חֹק pro *pingui* & *vegeto* etiam usurpatur apud Ezech. 34: 16. quod nil aliud proprie quam *ligatum* sonat, quod cap. seq. pluribus ostendam. Neque tantum explicationi hujus loci inserviunt hæ observationes, sed etiam maxime illustrant usum verbi עָצַב apud Jobum cap. 10: 8. יָדִי לְעַצְבוֹנִי וְעֵשׂוֹנִי יָחַד סָבִיב וְהַבִּינִי Verbi עָצַב primariam & formalem, ut vocant, significationem statuo *ligare*, quam simplicem notionem sub radice hac nobis conservarunt Arabes, عَصَب Arab. est *ligare*, *constringere*, in 4. Conjugat. عَصَبَ *firmiter religavit*, *vittam*, *fascias*, & *similia*; عَصَابَةٌ *vinculum*, & *fascia*, *vitta*, a religando. Antequam autem locum Jobi modo citatum explicare aggrediar, illud mihi in anteces-

sum monendum est, omnino ex scopo & serie orationis עָצַב hic non posse exponi *dolore afficere*, aliud enim prorsus agit Jobus, & mirabilem Dei in se se creando & efformando operam hoc vers. & aliquot sequentibus celebrat. Hoc attenta mente totum textum inspicienti clarissime apparebit. Ita etiam locum hunc explicuerant plerumque veteres interpretes. Lxx. Αἱ χεῖρες σου ἐπλάσαν με ἢ ἐποίησαν με. עָצַבוּ vertunt ἐπλάσαν με *formarunt me*. Sic Hieronymus: *Manus tuæ fecerunt me, & plasmaverunt me totum in circuitu*. Chaldaeus etiam Interpres hoc pacto locum vertit: יָדַי צִירָוּנִי וְעָבְדוּנִי *manus tuæ formarunt me & fecerunt me*. R. Salomon & R. Levi eodem sensu locum declarant, Jarchio ad verbi illustrationem citante locum Misnicum ex Codice Sabbath. fol. 147. אין מעצבין את הקטן: quem tamen locum ipse non intellexit, nam eum ita exponit, *non plasmant in Sabbatho infantem*, id est, matribus non licet infantes die Sabbathi partu editos plasmare & manibus comprimere; quo nescio an absurdius aliquid Rabbino in mentem venire potuisset. Locus Misnicus ita ex Arabismo explicandus est: *Fasciis non religant & involvunt parvulum die Sabbathi*, nam عَصَب esse *fasciis religare* & عَصَا *fasciam* supra jam docui. R. Levi ex Interpr. Chald. עָצַבוּ declarat per צִירָוּנִי *formarunt me*, & respici putat a Jobo ad vim plasticam, semini humano a Deo inditam, per quam dat nobis effigiem nostram. Quin ipse etiam Ab. Ezra, licet ipse aliter sentiat, tamen dissimulare non voluit, plurimos Interpretes *effigiare* exponere, ex lingua Arabica seu Kedarena; *creare nervos corporis*. Eodem etiam modo Kimchi in Libr. Rad. R. Mose Ben Ezra exponit illud *ex significatione nervorum*, qui עָצַב, vocantur. At ne lectorem diutius morer, sententiam meam ita propono. עָצַב, ut supra monui, primario mihi est *ligare*, eam significationem in hoc loco Jobi obtinere puto, & eleganter de structura & colligatione membrorum, quæ nervis fit, intelligendam nullus dubito; עָצַב enim seu عَصَب *ligare* hunc etiam usum præter simplicem *ligandi* obtinet. Inde עָצַב est *tendo*, *nervus*, & verbum עָצַב *nervis colligata fuit caro*, عَصَبٌ طَيِّبٌ *pulcra & elegans puella*, proprie *elegans ligatione*, عَصَبٌ لִיגָטָא *ligatus*, id est, *nervosus*, valde compacta carne constans, eleganti corporis structura & symmetria præditus, uti Goliuss exponit. Certe dubium esse non potest ex exemplis supra allatis *ligandi* verba ad structuram corporis referri, at maxime huc facit, quod אָסַר *vinculum* ab verbo אָסַר *ligare* in Camuso exponatur مَعَالِ *artuum compages*, ab aliis autem خَلَقَ, id est, *creatio*, atque tunc أَسَرَّ est *actio*; hinc in Alcor. شَدَدْنَا أَسْرَهُم *ligavimus ligamina eorum*, id est, *firmavimus compagem corporis eorum*. Sicut ergo in Alcorano videmus dici شَدَدْنَا أَسْرَهُم *Creavimus eos & firmiter ligavimus*, ita hic in Jobo dicitur, *Fecerunt me manus tuæ seu crearunt, & ligaverunt me*, scil. tendinibus & nervis. Posterius hemistichion hujus versiculi aliter etiam verto ac cæteri Interpretes; יָדַי מְכִיבִי וְחַבְלָעִי: significatio *absorbendi* ex scopo & instituta oratione hic-neutiquam convenire videtur. Duplex autem ex Arabismo succurrit expositio. Prima est, ut verbum בָּלַע explicemus *ad maturam ætatem perducere*, quæ significatio hic non male convenit; *simul undiquaque ligasti, & ad maturam me perduxisti ætatem*. بَلَغَ Arabi-

Arabice idem est *ادرك* *maturam attigit ætatem*, quod in Alcor. dicitur *بالغ* & *بالغ* *adultus*. Aliam præterea significationem habet *بالغ* apud Arabes, præsertim in tertia Conjugat. *بالغ*, quæ Pihel Hebr. fere respondet; scil. *summam adhibere diligentiam*, & per *اجتهد* declaratur, quod notat *summo studio rem elaboravit*. Ita legitur in Hist. Tamerl. de aulæo Bajazethi pretiosissimo, animalium, volucrum, plantarum, regionum, urbium figuris elegantissime contexto, *العالي في احكامها واجادتها احسن الابلاغ* *eleganti compositione studiosissime elaboratum erat*. Hanc significationem in hoc loco obtinere puto, & vertendum esse, *summo studio elaborasti me*. Lxx. quum vertunt *ἐπαίσαός με*, respiciunt ad significationem, quam *بالغ* apud Syros obtinet, *vapulare* scil. Videamus jam porro, quomodo altera & frequentior verbi *עצב* significatio, *dolere vel dolore affici*, ex *ligandi* notione fluat; neque hic magnopere desudandum erit, cum sponte sese menti offerat, animus enim *dolore pressus* & *anxius* (*עצב* enim semper de mœrore animi ponitur) *ligatus* & *constrictus* quasi est. Ita Arabice *لج* *ligari* & *anxius esse*. *شد* a rad. *شد* *ligare* est *angustia animi* & *miseria*, unde *حال الشدة* *status angustiae* & *الرخا* *status lætus* & *prosper* opponuntur ab Ibn'ol Athir. Contra *solvi* notat *hilarem*, *lætum esse*; ita ab Hebr. *שרה* *solvere* Chaldæi & Syri formant *שרותא*, id est, *convivium opiparum*, quo genio indulgetur, & animus curis solvitur. Bacchus etiam *Δυσάρης* Veteribus vocatus, quasi *الشبر* *Dominus solutionis*, quod animum curis solvat. Ita *ὁ πάλυ* Bochartus. *طلق* Arab. *solvit*, *laxavit* vinculis, inde est *طلق* *solutus*, quod de *curis libero* & *læto* usurpatur, quemadmodum etiam *طلق*. Porro sicut sub rad. *עצב* *ligare* duæ hæ significationes diversæ vario habito respectu vel ad corpus vel ad animam effigiare vel *dolore premere* obtinent, ita enim in verbo *יצר*, quod de corpore, *formare* est, at de animo, *angere*.

C A P U T III.

Ulterior præcedentis materiæ pertractatio. Verba ligandi ad animi fortitudinem etiam transferuntur. Hebr. חק *primario notat ligare; id ex Arab. ostenditur. Inde cæteræ omnes significationes profluunt. Ligandi verba etiam de ædificiis usurpantur. Inde illustratur vox ignota* *אנרה*. *Verbum* *אור* *Hebr. ligare, inde* *אור* *cedrus. Significatio prima verbi* *עצב* *etiam ligare. Ligati cæci. Locus ex Esaja illustratus.*

UT ea, quæ cap. præcedenti differuimus, amplius illustremus, observatu dignissimum est, *ligandi* verba non tantum ad robur & vegetam ætatem corporis notandam transferri, sed etiam ad animi constantiam & fortitudi-

titudinem. Arabice est *ربط* *ligare*, unde phrasis *رابط الجاش* *constans*, *firmus corde*, & *ربط* *ligatus*, *constans*, *fortis*, *intrepidus*. Sic in وثق idem etiam observare licet. Parili modo in verbo Hebræo חזק *fortem esse* & *robustum* de corpore & animo res procedit. Nempe verbum חזק primaria significatione notat *ligare*, unde cæteræ omnes significationes hujus verbi tanquam ex fonte profluunt; certe חזק Hebræis nihil aliud simplici & prima significatione esse quam *ligare* plus quam verosimile reddent sequentes observationes. Primo verbum חזק חזק simplicem hanc notionem in Arabismo obtinet; unde derivata *خرقة* *agmen* a colligatione, ut *عصبة* itidem *agmen* ab *عصب* *ligare*, *حزاق* *pedem pressus & constrictus*, *حزاقا* *neccessario* a vinculo, *متحرق* *avarus*, ut *متشدد* *tenax*, *اشار* *avarus* a *اشار* *ligare*, & *اشار* *avarus* ab *اشار* *ligare*, unde *اشار* in Hist. Tamerl. *ligatus & durus*, id est, *avarus*. Contra *اطلق* *solutus est liberalis*. Patet hinc quod *ربط* sit *ligare* apud Arabes, at utilius fuerit eundem usum apud Hebræos invenire, ad quod probandum clarissimus est locus Esaj. 22: 21. *אכננך אחריו* *baltheo tuo ipsum constringam*; ubi evidenter *חזק* est *constringere*. Ad hanc significationem *ligandi* ducit nos etiam locus alter illustris 2 Reg. 1: 8. *לא חזקו הכהנים את ברוך הבית*, & vers. 12. *על הבית לחזקה*. In his locutionibus verbum *חזק* notione *ligandi* sumi debere, claret ex simili usu verbi *קשר*, quod ad *ædificationem* & *restorationem* ædificiorum transfertur Neh. 4: 6. *והקשר כל החומה* *colligatus fuit totus murus*. Sic verbum Arabicum *ربط* *ligare* ad structuram ædificiorum usurpatur, unde est *رباط* *ribat* *ædificium*, *firma structura*, exponente Golio. Videtur autem notari maxime hac voce ædificium publicum ad commoditatem viatorum, vel diversorium, qualia sunt *Karavanjerai* per totum Orientem. Certe ita usu venit in Hist. Christi Pers. *این خانه نعلی داشت بیکی رباطی که* *Hoc domicilium adhaerebat diversorio cuidam* *رباط* *ubi homines divertebant*. *الرباطات* *xenodochia* exponit illustris Pocokius in Hist. Dyn. Abulphar. p. 482. at p. 557. *ربط دور ارس* *collegia destructa*. Hæc observo ad illustrationem verbi obscurioris apud Amos. cap. 9: 6. *אגודה* scil. *In terris אגודה* *Agudda suum fundat*. Varie vox ab Interpretibus redditur. Hieronymus *fasciculum*, Lxx. *ἑσπερίαν*, alii *cuneum*, *turmam* alii vertunt. Verum est *אגודה* notare *fasciculum* & *turmam*, sed ea significatio huic loco minime convenit, nam verbum *יורה* *fundat eam Agudda*, aliud postulat; ut autem veram hujus loci interpretationem, quæ Eruditos hætenus latuit, habeamus, operæ pretium fuerit radicem *אגודה* ex Arabismo illustrare. Kimchi in Lexico verbo *אגודה* tribuit significationem *colligendi* per colligationem, & *ענין קשר* notionem *ligandi*. Hoc confirmo ex Arabica lingua, in qua *اچد* *notat ligare* primaria significatione, quemadmodum etiam a Thalmudicis usurpatur, cujus exempla dat Buxtorfius in Lex. Thalm. hinc est *عقد* *nodus colligatus*; hinc metaph. transfertur ad corporis robur & firmitatem notandam, quam significationem ex verbis *ligandi* profluere apud Arabes cap. præced. demonstratum est. Inde *اچد* est *robusta & compacto corpore camela* in Camus. Et verbum in 4. conjugat. est, *corroboravit*, *robustum effecit*; *اچد* *compactus*, & *robustus*. Ad structuram etiam ædificiorum

rum verbum אָנַר ab Arabibus transfertur, quod etiam de מִיטָה & קֶשֶׁר observa-
bam. Hinc apud Giggejum invenies بناء مساجد *ædificium firma compagine*
exstructum; & apud Zamachsjar. Lexicographum Arabem אָנַר seu اجد
exponitur per طاق مقود *fornicem vel præsidium*, nam & hoc طاق no-
tat, *colligatum & firmæ structuræ*. Ergo certum est אָנַר esse *ligare*, inde
est אָנַר *fasciculus*, quod cuilibet evidens est: at præterea inde etiam est
אָנַר *turma*, a colligatione in unum; ita عَصَة est *agmen*, *turma* hominum,
a rad. عَصَ ligare. Alcor. Sur. 28. 76. Karoun قارون, id est, Ko-
rah, erat ex populo Mosi cui thesauros tantos dedimus ما ان معاذة لتنوا
ut claves eorum graviores sint ferendo
ingenti turmæ robore & viribus præditæ. Nil mirum, nam خـانـه

داشت *quadraginta domos opibus repletas possidebat*, ait Sadi in Guli-
stan. Multa de divitiis Korachi tradunt Mahomedani, quæ a Judæis ex Thal-
mude palam petita sunt. Porro eodem modo a rad. رَف ligare est
رَف *agmen, turma*. Tandem ab significatione prima *ligandi* אָנַר est
ædificium, ut Arab. اجد & ربط, quæ supra explicavimus. *Ædifi-*
cium suum, id est, *ecclesiam, in terra fundavit*. Redeo ad illustrationem
verbi רָפַח, ad cuius primam *ligandi* significationem iterum nos ducit alius
hujus verbi usus, quo pro *convalescere* ponitur Esaj. 39: 1. *Ægrotavit*
convaluit. Ezech. 34: 16. *Ægrotantem* רָפַח *sanabo*, proprie *colli-*
gabo, artus morbo languidos & solutos in pristinum robur & vigorem resti-
tuam. Sic verbum אָנַר *ligare* apud Arabes in 4. conjugat. اَنَّى est
sanare, viribus ac robori reddere post amissam valetudinem. Ita Zamachsjar.
verbum hoc exponit. Tandem *fortitudinis & virtutis* significatio in verbo
רָפַח non male etiam ad hoc principium refertur, fortiter & strenue se ge-
sturi ligabant & accingebant lumbos, unde etiam apud Latinos *succinctus*
est *strenuus*, *discinctus* contra *ignavus*. Ita dicitur Job. 38: 3. *Accinge*
instar viri lumbos tuos; & succingere lumbos ex Hebraismo aliquando est,
fortiter, strenue agere. Conf. Jer. 1: 17. רָפַח ergo *fortem* notat, quasi *ac-*
cinctum dicas. Ita رָפַח *ligatus, accinctus*, est *fortis & strenuus*
Arabice, a verbo رָפַח *ligare*. رَفِيع *strenuus, heros*, a rad. رَف *ligavit*, ab رَفِيع *accingere* est رَفِيع *pollens virtute*. De robore corporis
in verbo רָפַח, quomodo ex significatione *ligandi* fluat cap. præced. lucu-
lenter demonstratum est. Pari modo verbum אָנַר notat primario *ligare*;
dein *accingere*, tanquam species ex genere; tertio etiam *roboris & firmi-*
tatis ex colligatione partium oriri solitæ significationem continet, saltem ex
mente τῶν Lxx. qui Esaj. 50. 11. אָנַר reddunt κατασχύσατε φλόγα *cor-*
roboratis flammam. Ad hæc L. Capellus hoc pacto commentatur: „Vulg.
„*Accincti flammis*. Sic recentiores omnes Interpretes; sed dura admo-
„dum videtur hæc phrasis *accingere flammam*. Melius meo iudicio Lxx. In-
„terpretes, qui reddiderunt κατασχύσατε φλόγα, nempe legerunt אָנַר *qui*
„*corroboratis*, y pro s &c. Addo ego mox in sequentibus אָנַר declarari
per אָנַר *accendere*, unde videri posset incommoda satis huic loco significatio
cingen-

cingendi. Non tamen assentiri possum Clar. Capello, Lxx. aliter textum legisse; nam & natura Hebraismi significationem, quam dederunt, admittit, & in Arab. lingua *أمرى* significatione ea familiare est, unde *أمرى* exponitur *قوة* *robur*, & verbum *أمرى* *robustus evasit*, *أمرى* *roboravit*. Cœterum non erraverim forte, si *أمرى*, id est, *cedrus*, ad hanc rad. retulerim, facta literarum metathesi, quasi dicas arborem bene colligatam, compactoque & durissimo ligno præditam. Certe radix *أمرى* Arab. est *ligare*, unde *أمرى* est *validus* & *robustus camelus*, conf. cap. præced. & *أمرى* *tenax*, *avarus*, ut *أمرى* *avarus* ab *أمرى* *ligare*, de quo etiam plura supra annotavi. Dicunt præterea, *أمرى* *alligatus est loco suo*, amore patriæ tenetur. Hanc etiam significationem *ligandi* in verbo *أمرى* veteribus Hebræis cognitam fuisse plane persuasus sum ex loco Ezech. 27: 24. ubi *أمرى* cum verbo *חבש* *ligare* tanquam synonymum jungitur; *חבש* *funibus ligati* & *constricti*. Alii vertunt *cedratas*, *cedrinas capjas*. Hieronymus *cedros*, alii aliter. Eodem fere modo investigatio thematis *עצם* procedit. Kimchius ejus notionem explicat ad Jer. 15: 8. *venit hæc vox de quantitate & qualitate*. Hinc Bochartus putavit radicem hanc Hebræis *numerosum* notasse, & a discreta quantitate interdum transferri ad continuam. Fateor verbum hoc sæpissime ad *numerus* referri, at cum *עצם* os incommode a numero deducatur, melius a *robore* & *duritie*, malim a continua quantitate ad discretam translatum esse verbum. Significationem primariam huic verbo iterum tribuo *ligare*, quomodo fere cum rad. *עצם* conveniet, & pro *ב* ex more posito. Arabice *عصم* est *ligare* & *ligando firmare*, *عصم* *vinculum*, *عصم* *variegatis pedibus animal a* *عصم* *ligare*, ut *عصم* *variegatum a* *عصم* *ligare*. *عصمة* idem quod *قلادة* *collare a ligando*. Hac significatione verbum *עצם* occurrere puto Esaj. 29: 10. *יעצם את עיניהם*, Vulg. *Claudet oculos vestros*, & c. 33: 15. *עצם* *qui claudit oculos suos, ne videat malum*. *עצם* in hisce phrasibus nihil aliud notat quam *ligare*, *ligare* autem oculos est *excaecare*, & *ligati* sunt *caeci*. Arab. *شمل* notat *ligare*, & dein *accingere*, unde Hebr. *שמלה* *vestis*; hinc apud Abulphar. in Hist. Dyn. frequens occurrit phrasis *شمل عينيه* *constrinxit, ligavit oculos ejus*. Sic Hist. Sarac. p. 217. de Chalipha Mustacfi *شمل عينيه* *in vincula eum conjecit, & oculis privavit*, proprie *ligavit*. Et absque *عين* absolute *شمل* *ligare* est *excaecare*. Abulphar. p. 343. *شمل* *idque, quia eum excæcaverat & lumine privaverat, proprie ligaverat*. Et p. 322. *شمل* *si nolis eum occidere, saltem oculis priva eum, & oculis privavit eum*, in Arabico est *ligavit eum*. Sic a rad. *كف* *ligare* dicunt *كف* *ligatus* *visu* in Epist. Toph. de Hai Ibn Jokd. & absolute *كف* *ligatus*, id est, *caecus*, in Abulphar. aliisque. Hebr. *צור* est *ligare*, inde Arabes formant *زور* *cæcus*, proprie *ligatus*, & *زور* *cæcitas*. Hinc claret quomodo *עצם* *ligare oculos* sit *excaecare*, quorsum etiam forte referendum quod exstat Esaj. 61: 1. *אפרים פקח קוה* *vinctis, ligatis omnimoda apertio*, nam cum *אפרים* *aperire*, semper de aperiendis cæcorum oculis, nunquam de alia solutione

tione usurpetur, nisi quod semel tantum abusive de auribus aperiendis dicatur Esaj. 42: 20. jure antitheseos אֵמוֹרִים *ligati* hic de *caecis* intelligendum videtur. Nec obstat quod utrobique non addatur עֵינִים *oculi*, nam *ligare* absolute est *excaecare*, ut docui, & פָּקַח *aperire* absolute absque עֵינִים sæpe usurpatur, ut Exod. 4: 11. ubi פָּקַח *solutus* est *luminibus gaudens*, & Psal. 146: 8. Deus פָּקַח *solvit caecos*; *solvit*, id est, *visui restituit*. Porro a significatione hac prima verbi עָצָם *ligare* profluit altera, *durum, validum, compactum esse*; & עָצָם *os* a robore & partium colligatione; & tandem עָצָם *numerosum esse*; nam ex colligatione unitatum & numerorum simplicium magnus emergit numerus & quantitas. Sic حَصَرَ Arabice est *ligare*, & *in numerum referre*, unde in Hist. Tamerl. sæpe occurrit لَا يَحْصِي وَلَا يَحْضَر non in *calculus refertur aut numerari potest*, proprie *ligari*.

F I N I S

Speciminis Observationum Arabicarum.

These observations were made at the same place as the
last, and the results are as follows: The wind was
from the north-east, and the force of it was
such as to blow the smoke of the gun in a
direct line from the muzzle, and to keep it
in that position until it was blown down by
the force of the wind. The wind was from the
north-east, and the force of it was such as to
blow the smoke of the gun in a direct line
from the muzzle, and to keep it in that
position until it was blown down by the force
of the wind. The wind was from the north-
east, and the force of it was such as to blow
the smoke of the gun in a direct line from
the muzzle, and to keep it in that position
until it was blown down by the force of the
wind.

F I N I S

WON 9 SET N E 18 11 N

These observations were made at the same place as the
last, and the results are as follows: The wind was
from the north-east, and the force of it was
such as to blow the smoke of the gun in a
direct line from the muzzle, and to keep it
in that position until it was blown down by
the force of the wind. The wind was from the
north-east, and the force of it was such as to
blow the smoke of the gun in a direct line
from the muzzle, and to keep it in that
position until it was blown down by the force
of the wind. The wind was from the north-
east, and the force of it was such as to blow
the smoke of the gun in a direct line from
the muzzle, and to keep it in that position
until it was blown down by the force of the
wind.

ANIMADVERSIONES
PHILOLOGICÆ

ET

CRITICÆ

AD VARIA LOCA

VETERIS TESTAMENTI.

In quibus, ope præcipue Linguae Arabicæ, multa ab Interpretibus nondum satis intellecta illustrantur, quam plurima etiam nove explicanda modeste proponuntur.

ANIMADVERSIONES
PHILOGOGE

ET

CRTICE

AD VARIAM

VETERIS TESTAMENTI

In quibus, ope præcipue Lingue Arabicæ, multa ab in-
terpretibus nondum satis intellecta illustrantur, quorum
plurima etiam nove explicanda modelle proponuntur.

ILLUSTRIBUS ET PRÆPOTENTIBUS
DOMINIS
DNN. ORDINIBUS
CIVITATIS
GRONINGÆ ET OMLANDIÆ
PATRIÆ PATRIBUS PIIS FELICIBUS
UT
ÆTERNÆ REIPUBLICÆ
STATORIBUS
SIC
FIDEI DEFENSORIBUS ET ECCLESIAE NEUTRICIS
DOCTRINÆQUE AC LITERARUM
FAUTORIBUS ET CUSTODIBUS
HOC QUALEM CUNQUE LABORIS LITERARI
MONUMENTUM SUB PRÆSIDIO
AUSPICATISSIMÆ IPSORUM POTESTATIS
ATQUE
INTRA SPATIA INCLUTÆ EORUM
ACCADEMIÆ
CONCEPTUM FORMATUM COMPACTUMQUE
UT SUMMIS SUIS DOMINIS
DOMINIS CLEMENTISSIMIS
ET
INDULGENTISSIMIS
QUOS

QUOS IN AMBIGUO EST AN DIGNOS MAGI
REDDAT IMMORTALI ÆVO

ET TRANSSCRIBAT
ÆTERNITATI

REIPUBLICÆ CURA

ORTHODOXIÆ PATROCINIUM

AN

LITTERARUM AMOR

IN SANCTISSIMÆ ERGA EOS

VENERATIONIS ET PIETATIS TESSERAM

MENTISQUE DEVOTÆ PIGNUS INSCRIBIT OFFERT

DOCTRINÆ ET LITTERARUM

CONSECRAT

CUM CALIDISSIMIS IMO EX PECTORE

AD

DEUM TER OPT. MAX. VOTIS

UT TUTIS IPSIS INVICTIS ET GLORIOSIS

DET REM PROLEMQUE ET DECUS OMNE.

ILLUSTRIBUS ET PRÆPOTENTIBUS

EORUM NOMINIBUS

DEVOTISSIMUS

ALBERTUS SCHULTENS.

L. S.

L. S.

PRODIT rursus in litterati Orbis conspectum Vir eruditus D. ALBERTUS SCHULTENS, S. S. Theologiæ Doctör, cum elegantissimi ingenii sui foetu altero, Animadversionum Philologicarum in varia Sacræ Scripturæ V. T. loca difficiliora, ejusdem omnino indolis & characteris cum istis Animadversionibus Sacris, quas in Jobi librum paulo ante prospero successu ediderat, à Facultate nostra pleno calculo approbatas. Specimina opusculi cum voluptate iterum perlustravi, ex Arabismo, aliisque non tantum Orientalium linguis, sed vel cujuscunque eruditionis penu jucunde atque utiliter conspersa; Pari cum libertate & modestia in rebus ad Philologiam Sacram spectantibus: Quin illibata ubique Orthodoxiæ & Morum puritate, immò & asserta; Illibato quinetiam, qui suis quibusque superioribus Sacræ Scripturæ Interpretibus constare debet, honore & laude. Quibus nominibus & hoc eruditissimi Auctoris scriptum, cum S. Literarum Cultoribus strenuis, tum istius Philologiæ præstantioris amatoribus commendare de meliore nota non reformido. Si tamen nostra commendatione opus habent quæ vel inspecta semetipsa commendant. Dabam Groningæ, die XVI. Julii, An. Dom. MDCCIX.

PAULUS HULSIUS,

S. S. Th. Doct. & Prof. Ord.

b. t. Facult. Decanus.

VIRO JUVENI ERUDITISSIMO
ATQUE ELEGANTISSIMO

A. SCHULTENS

P. S. D.

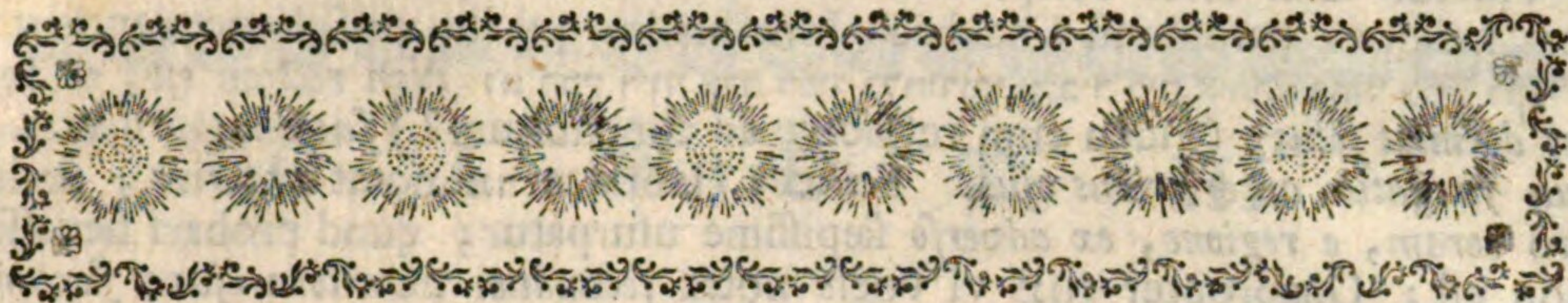
T. HEMSTERHUIS.

 Uas in Hebræum Codicem Animadversiones ad umbilicum adductas sedulo Tibi, Schulteni Amicissime, atque ex animo gratulor; easque adeo madentes adhuc a torculari & musteas ad Te transmitto: quam in iis relegendis atque a typosetarum erroribus purgandis curam mihi susceperam, si Tibi, cui gratificari in primis mihi volupe est, fuerit approbata, satis operæ pretium retulero: nam quod Tu existimas, Vir Doctissime, illum mihi laborem aut injucundum accidisse aut molestum, ac nonnullam etiam temporis mei rationibus injuriam inde factam, vehementer, quod tua sit pace dictum, animi falleris; neque enim vel luculentissimas ingenii Tui atque eruditionis dotes, quas in hoc Tu libro plane explicuisti, vel meum in literas Orientales amorem atque animum jam inde a puero propensum satis ex vero aestimas: nam ea sane tuarum est observationum peramoena varietas, id ingenii Tui felicissimum acumen, ut non tantum me identidem eas relegendem non lassaverint, sed perpetua potius & continuo recenti voluptate perfuderint; etenim ea nos in primis oblectare solent atque afficere, quæ quidem nostris auribus inexpectata atque ante hac ignara non minus ab ingenii elegantia quam argumentorum pondere commendantur: id Tu utrumque, Politissime Schulteni, operam dedisti, ut & nova in lucem promeres, neque Lectorem repetitis centies observatiunculis occideres, & iis opiniones tuas rationum

num momentis confirmares, ut ipsam in plerisque veritatem diu latitantem detexisse videaris. Næ ego, Amicissime Schulteni, sæpius rectam studiorum rationem tuorum apud animum mecum reputavi & maximo opere probavi: nam, cum pleraque omnis juvenum pars, qui ad rerum divinarum cognitionem animum adjungunt, ita sit ad fugiendos labores & desidium ingeniata, ut omnium literarum experta cruda in ipsam Theologiam Studia inferant, & illotis, quod ajunt, manibus Sacros fontes contaminent, Tu contra ea nobiliorem viam & a paucis agnitam ingredi animum induxisti, ac cupidam veritatis mentem iis optasti præmunire disciplinis, sine quibus nullus est ad sincerum Sacri Codicis intellectum aditus: pudet enimvero, pudet illam eruditionem lucro damnari, quam liberalius oportebat & solo veri amore tractare atque excolere. Tune quosdam etiam in eo gloriantes æquo feras animo, satis exinde fructuum a se reportatum, si tantum ex Systematibus, quæ vocamus, addicerint, ut vitam sibi possint & commodam invenire stationem: hos tamen ipsos si olim infausta gloriolæ titillaverit cupido, conscribillare non verentur atque ea audere & chartis consignare, quæ peritioribus bilem dicam an risum moveant. sine his fuisset hominibus, carerent, opinor, Sacræ Chartæ tot acervatis futillium ingeniorum interpretamentis, quæ veritatem indignissimis affaniis circumvolutam & impeditam reddunt difficiliorem: sed satis est querelarum, quas justa nobis indignatio expresit, & hæc frustra bene monitorum dedecora faciamus missa. Euge vero, Schulteni Elegantissime, & macte isthac animi tui virtute ac generosa indole; persequere constanter & animose illam doctrinæ politioris normam, ad quam scripta soles tua examusim dirigere: quæ cum Tibi dico, nolim ita interpreteris, ac si vel eam in me sitam esse auctoritatem vel doctrinam putarem, qua mihi Te sponte properantem impellendi atque excitandi jus fuerit: sed illud omne nostræ tribues amicitiae, amorique meo, quo literas Orientales unice complector: quamquam enim non sine rubore Tuo, quæ Tua est modestia, animi mei sensus exponere posse videar, dicam tamen & profitebor, tantam Te mihi videri ad perdiscendas Orientales linguas attulisse industriam, tam accurate illarum ingenium singularesque locutiones perspexisse, & legitimum usum commonstrasse, ut, nisi his tuis tam luculentis speciminibus harum literarum inepti contemtores vincantur, non videam, quid aliud tormentum eorum expugnandæ pervicaciæ validius adhiberi possit.

Te itaque securum esse jubeo & certum de publica Tuarum Ob :
fervationum existimatione: probabunt, dubitare nefas, & favore
secundo accipient genuini elegantium literarum aestimatores, Te-
que exstitisse tandem, qui tot tamque difficilibus Sacri Codicis lo-
cis turpiter convulsis & male acceptis commodam opem tuleris,
gratisimum habebunt: nam quid eos Tibi curatio est, quos nihil
nobile tentantes alienique laboris despectores & inertes fucos fini-
stra in lucem protulit natura: hos ego Tibi non vanus augur, cul-
tissime Schulteni, industriæ tuæ eventus prænuncio, in eoque fe-
lici omine defino. Vale.

ANIMADVERSIONES PHILOLOGICÆ IN LIBRUM GENESEOS.

C A P U T II.

VERS. 2.

אעשה לו עזר כנגדו.

Arie & diversissime hæc ab Eruditis exponi solent. Maxima difficultas est in locutione illa כנגדו, quæ propterea difficiliter accurata explicatione elucidari potest, quod non alibi unquam usurpetur.

Non satisfacit sensus, quem multi huic loco tribuunt, de comite Adamo dando, quod כ tunc superfluum sit, neque נגד comitatum dicat: nec etiam, quod *ministerium*, vel *adjumentum* per hanc phrasin intelligi putent, nam כ etiam tunc supervacaneum est: denique נגד id jam significabat. Liceat mihi modeste & cum præfatione honoris ea, quæ mihi de hoc loco in mentem venerunt, proponere.

Videtur mihi facer Scriptor usum matrimonii respicere, in quam mentem incidi ex paraphrasi Chaldaica Jonathanis, qui ita vers. hunc transfert: לא תקין דיה אדם דמין בלחורותי אעביר ליה איתתא דתהי סמין לקבליה *Non rectum est, ut homo dormiat solus; (viden eum respicere ad concubitum?) faciam ipsi uxorem, quæ jungatur anterioribus ejus.* Scilicet Hebraice נגר notat *anterior*, unde pro *coram, e regione, ex adverso* sæpissime usurpatur; quod probari necesse non est; Quapropter כנגד vi vocis notat *secundum anteriora ejus: faciam ipsi auxilium secundum anteriora ejus*; intellige auxilium tale, quod ad matrimonii usum justam cum viro habeat proportionem. *Anteriora* honeste vocat *pudenda*, ut puto, quod confirmabo aliquantum ex Arabismo.

Voci Hebraicæ נגר respondet Chaldaicum & Arabicum قـكـل unde Onkelos pro Hebr. כנגד verbotenus Chaldaice dedit כקבליה *secundum anteriora ejus*: קבל autem Chald. & Arabibus honeste *pudenda* denotat; de Chaldaeis quidem dubium non est ex loco Jonathanis supra citato; *femina quæ jungi queat anterioribus ejus.* Arabibus قـكـل itidem hoc sensu usurpatur, uti Golius etiam annotavit, unde per زوج, qua voce tam viri quam feminae pudenda indicantur, solet declarari ab Lexicographis.

Contra נגר *posteriora* de podice speciatim, uti & ab Latinis & Belgis, solet dici. Non ausim porro huc trahere Hebræum נכה Synonymum vocabulo נגר in loco Gen. 25: 21. *Isaac deprecatus est לנכה pro uxoris suæ, quia sterilis erat: scil. ל post עתה notat objectum pro quo supplicatur; uti liquet ex Exod. 8: 5. al. 9. אעביר לך ולעבדך deprecabor pro te & servis tuis; licet enim ל post עתה aliquando objectum adorationis denotet, id tamen huic loco Genes. convenire non potest.* Non ausim fere, inquam, locum hunc ita explicare, licet vero simillimum sit Hebr. נכה ita olim usu venisse; nam apud Arabes נכה seu نکاح notat *inire feminam, nuptam, coitum & matrimonium*; quod non videtur aliunde ortum, quam quod נכה Veteribus Hebræis ita usurpatum fuerit. Sed de loco hoc Geneseos infra videbimus; illud saltem constabit, Arabicum نکاح ab Hebr. נכה deductum esse, quasi dicas *anterioribus applicare*, quod non parum roboris conjecturae nostræ de נגר addit.

Vidimus quomodo usus vocis נגר & عاونوس nos ducat ad usum matrimonii in locutione illa עור כנגד, cui accedit ipsam vocem עור honeste *auxilium*, quod ad propagandum genus humanum inter se conferunt conjuges, denotare; unde עור seu عور a Lexicographis Arabum inter alia exponitur per نکاح *congressus, concubitus, debitum conjugale.* Ita עורה in lege Exod. 21: 10. per quod *debitum conjugale* intelligi omnes consentiunt Interpretes, nihil aliud est quam Arabicum عاون *auxilium*, a radice عون *auxilio esse*, uti suo loco latius ostendam. Vel potius עור hic vocatur illa ipsa, quæ adjuvamento viri foret, *uxor aut femina*, quomodo Arabibus عون a radice عون *adjuvit, est hera, conjux, materfamilias, quasi adjutricem* dicas vel *auxilium*.

C A P U T III.

VERS. 8.

לרוח היום.

HÆc locutio Interpretes in diversissima trahit. Græcorum varias versiones refert Hieronymus. *Aquila* habet; ἐν τῷ ἀνέμῳ τῇ ἡμέρᾳ. *Symmach.* διὰ πνεύματος τῇ ἡμέρᾳ. *Theodot.* ἐν τῷ πνεύματι πρὸς κατάβυστον τῇ ἡμέρᾳ. Scil. utrumque *Rouach*, ventum, & *Revach*, requiem expressit. *Onkelos* & *Jonathan* למנח דיומא *ad quietem diei*. Sic *Arabs Erpen.* لهدى النهار. *Targum Hieros.* לחוקפא דיומא *in robore diei*. Alius *Arabs* حركة النهار *in motu diei*. *Perf.* بهواي ان روي *in aura diei*. Nulla harum versionum commodum satis sensum fundit. *Os Lxx.* reddiderunt τὸ δεικνόν, ut & *Hieron.* post meridiem, & *Syrus* qui לפניא דיומא habet, id est, *die inclinante* & *ad occasum precipitante*.

Nihil hoc sensu potest aptius inveniri; ad *vesperam* enim fere Deum Adamo apparuisse, ex historia lapsus facile elicitur, & Orientalium constans est traditio. *Aben Esra* וזה היה סמוך לערב. *Jarchius* סדרו בעשריה *rebella-*
runt hora decima: seu, duas horas ante solis occasum. Confirmatur veterum horum interpretatio usu verbi רוח apud Arabas. Radix راح seu רוח notat *Vespertino tempore, circa solis occasum facere* aliquid. Ut e. gr. راح بالسير. *Vespertino tempore iter fecit:* راح بالشرب. *Circa vesperam vino indulgit:* similiaque. Inde رواح *tempus pomeridianum, vespera.* Labet hic adponere quæ *Clar. Guss.* ad illustrationem hujus loci produxit. „Hæc locutio, inquit: „Vir Doct. utcunque spectetur, semper aliquid habet insoliti. Dicere forte voluit sonum Dei ambulantis ab illo horti [רוח] latere, aut parte, unde [רוח] dies lucebat; non dicit ab Oriente, quia potuit hora meridiana: „jam venisse & transisse, sed a regione unde dies lucebat, prout sol tunc „erat positus. “ Hæc obscuriora paulo *Jarchius* clarius proposuit לרוח היום. *Ad ventum diei*, id est, *ad illum ventum (plagam) unde Sol allucebat tunc temporis, quæ erat plaga Occidentis, vespera enim inclinante, Sol in Occidentem fertur.* Occidentem ergo רוח היום *plagam diei* dici posse putant, quoniam ab illa parte Sol tunc lucet; quod mihi non arridet; quin potius *Orientem* ita dici posse concederem.

C A P U T XVI.

VERS. 5.

חמסי עליך.

Vulg. *Inique agis contra me: alii hoc sensu: injuria mihi fit propter te.* Guss. *injuria quæ mihi fit, contra te ipsum est.* Primus Lud. de Dieu vir doctiss. & *חמסי עליך* ad hunc locum annotavit *ל* hic eo usu sumendum esse, quem apud Arabas frequentissime obtinet, ut debitum & officium indicet, atque mentem suam de verbis hisce ita explicuit.

Injuria quæ mihi fit, tibi incumbit, tuum est eam præstare, mea injuria est tuum debitum a te præstandum. Verum est *ל* non raro tam Hebræis quam Arabibus officium seu debitum notare, uti etiam ad Cant. 7: 12. annotabo ex scriptis Arabum; at huic loco non video quo pacto hic usus conveniat, nisi hic *debitum* pænæ intelligas, ad quod tamen exempla a L. de Dieu prolata non ducunt. Ego locum hunc ita explicandum censeo. *Injuriam mihi factam pœna sit in te.* חמס sæpe pœnam violentiæ & injuriæ notat. Ita Judic. 9: 24. ubi Belgæ nostri Doctiss. *Gewelt dat is straffe des gewelds: ל* autem seu *علي* sæpe Arabice pœnam incumbentem notat: Coran. 11: 37. *An dicent, effinxit illum* (Alcoranum). *Dic, si effinxi illum* *اجراي في* *علي* *in me incumbit peccatum meum* *علي انراي*. Ita sæpissime alibi infinitis in locis. Non dubito verum hunc esse loci nostri sensum, quia id postulat locus Jerem. 51: 35. ubi eadem phrasis occurrit: *injuriam mihi & carni meæ, id est, cognatis meis factam sit super Babel.* Rabbini etiam in Beresch. Rabb. Sect. 45. hunc sensum tradunt. Dixit Rabbi Berechja nomine Rabbi Abba Bar Cahana *בני ריני נבן*, quod Gloss. hoc pacto exponit: *חמס הנעשה לי* *Injuria mihi facta a te requiretur & tibi incumbit.* Mitto nunc aliam explicationem, quam dat R. Abun in Beresch. Rabb. Sect. 45. a sign. Arabica verbi *خمش* *חמס* quod est *scalpere & lacerare faciem unguibus*, *laceravit faciem ejus*, quam explicat: præterea ex *Jelammeden* citat etiam Glossator, ac si Sara Abrahamo comminata foret sese in faciem ejus involaturam & unguibus suis eam dilaceraturam esse, hisce verbis: *חמסי עליך*, quæ ex mente Rabbiorum sonant, *Laceratio in te erit.*

CAPUT

CAPUT XIX.

VERS. 4.

Viri Sodomæ cinxerunt domum a puero usque ad senem:

כל העם מקצה.

Difficultatem insignem peperit Interpretibus illud מקצה, quod plurimi ad urbem referunt & intelligunt, omnes *ab ipsa* etiam urbis extremitate circa domum hanc confluisse, nam מקצה proprie designat *ab extremo*. Aliter Lxx. & Vulg. qui *ἀπὸ* simul reddunt, quam versionem sequendam puto. Verba illa כל העם מקצה proprie notant: *Omnis populus ab extremo*, hoc ex Arabismo tantundem est ac *populus ad unum omnes*. Ita מקצה seu *عن اقصى* *ab extremo* usurpatur ab Arabibus. Abulpharag. Hist. Dyn. p. 542 *Et circumdederunt Alamoddinum Senjarum: وجمع من معه وقتلوهم عن اقصى* *omnes qui cum eo erant, eosque ad unum omnes occiderunt*. In Arabico est *ab extremo* eorum. Iterum p. 538. *Si animis erga nos sinceris fuissetis, haud equidem coram nobis fugissetis, وقاتلوهم عن اقصى وام يقتل منهم*. *Omnesque ad unum* (in Arab. *ab extremo*) *internecione deleverunt nullo evadente*. Ita saepe alibi apud Abulphar. hanc locutionem invenies, cui affinis est altera illa *عن اخر* *ab ultimo*, qua frequentius adhuc quam priori utuntur Historici Arabes, Abulpharagius, Auctor Hist. Tamerl. Patricides Elmacinus alique, quos mihi evolvere contigit, ex quibus exempla hic non cumulabo; duo tantum loca proferam ex Histor. Sarac. quorum alter in mendo cubat, alter a doctiss. Interprete non fuit intellectus. Primus exstat pag. 184. Histor. Sarac. ubi editio Erpen. ita praefert: *ثم قتلوا عن اخرهم*, quæ Clar. Interpres ita vertit: *Deinde interfecti sunt uti meruerant*. Verum *عن اخرهم* sensu quem dat Erpen. Arabicum non est, ideoque pro *عن اخرهم* lego *ab ultimo* eorum, id est, *ad unum omnes*. Secundus locus est pag. 95. verba sunt *وقاتلوهم عن اخرهم*, quæ ita interpretanda rebatur Erpen. *omnes a tergo interfecerunt*, cum debuisset: *omnes ad unum interfecerunt*. Ne autem dubites interpretationi huic nostræ, quam ex Arabismo eruimus, manus dare, sistam tibi egregium locum ex Sacro Codice ubi מקצה *ab extremo* evidentissime ita sumitur. Is est Esa. 56: 11. *כלם לדרךם פנו איש לבצעו מקצהו*. *Omnes illi ad vias suas declinant, quisque ad lucrum suum, ab extremo eorum, عن اقصى* *ad unum omnes*, qui locus propius aliquanto etiam ad Arabismum nostrum accedit, quod pronomen in fine additum sit, quod a loco Geneseos abest.

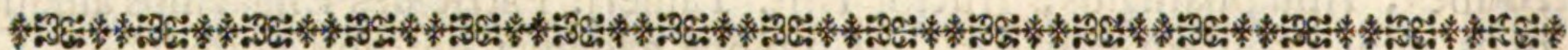

C A P U T XXXI.

VERS. 26.

וַיֹּאמֶר לִבִּן לִיעֶקֶב מַה עָשִׂיתָ וַתִּגְנוֹב אֶת לִבִּי.

OMnes quos vidi Interpretes: *Quid fecisti quod furatus es cor meum.* Lxx τὴν ἐπολήσας; ἡνὰ τὴν καρδίαν αἰσέδεσας. Elegantissimum Hebraismum ignorarunt Interpretes; quo עָשִׂיתָ וַתִּגְנוֹב *fecisti & furatus es* ponitur pro simplici *furatus es*. Sic in Fab. Locm. *وَجَعَلَ يَلُومُهُ & fecit vituperavit eum.* Sed hanc locutionem clarissima luce perfusam invenies ad Dan. 8: 12. ubi multa exempla ex Arabum libris congeffi. Interim ne de Hebræis dubites vid. 1 Reg. 8: 32. & Jud. 9: 16. Ab hoc usu pleonastico verbi עָשָׂה apud Hebræos, mihi orta videtur locutio ista, quam Arabes cum عَسَى formant. Alcor. Sur. 28: 21. *عَسَى رَبِّي أَنْ يَهْدِيَنِي* *diriget me Dominus*; & Sur. 66: 8. *عَسَى رَبُّكُمْ أَنْ يُلَغِرَ عَنْكُمْ ذُكُرَكُمْ* *Dominus expiabit peccata vestra*. Et עָשָׂה אֵין יִכְפֹּר. Et عَسَى fine אֵין monente Zjauhario. Hæc ab Hebræorum hoc loquendi more profluxisse fere non dubito; atque inde constat, adeo non attendi ad signif. *faciendi*, in hac phrasi, ut Arabes verbum عَسَى proprie *facere* significare ignorent.

C A P U T XXXI.

VERS. 34.

Et sumsit Rachel Teraphim & posuit ea:

בְּכֹר הַגִּמְלָה וַתִּשֶׁבַע עֲלֵיהֶם.

OCcurrit hic vox semel tantum lecta *Car*; licet enim כִּי pro *ariete* in S. Scr. notissimum sit; nihil tamen duabus his vocibus commune est. Inde est quod R. Nathan in Concord. & Kimch. peculiarem ei tribuant radicem. Ex Veteribus Lxx σάγματα intelligunt. Vulg. *stramenta*: Chald. עֲבִיטָא quod idem est. Et sic Magistri in Rabboth Sect. 74. Ex recentioribus Rashi

Rashi & Kimchius כר exponunt per מרעה *stramenta* & Arabs. Erpen. eadem voce نردعة. Affert etiam Kimch. linguam Rabbinicam Thalmudis, ubi occurrit כר וכמה : *Car* & *pulvillus*. Sed adeo certa non est & indubitata hæc signif. ut Aben Ezra eam deferere non veritus sit; qui *Car* hic sumit de *pullo camelino*; in quo egregie eum falli ostendit Boch. in Hieroz. pag. 90. edit. Lond. Quibus addo Ab. Ezram in maximum hic incommodum incidere; fingere enim debuit Rachelem tentorio suo egressam, pullo camelino se imposuisse; ita diserte monet לא היתה באהל *non fuit in tentorio*. Sed de hoc nihil in l'extu sacro; imo contrarium potius satis liquet. Interim dubitari forsan posset, an *stramenta* notet *Car*, quod in nulla vicinarum linguarum *Car* hac significatione appareat; quod magni sane momenti est, si reputemus vulgatissimum & creberrimum camelorum in Oriente usum. Quod enim Kimch. כר Rabbinicum huc trahat, extra oleas est; nam Baal Aruch docet *Car* apud Rabb. esse *pulvinar*, alii autem *pulvillum* potius, qui capiti supponitur, intelligunt; quod nihil ad nostrum *Car*. Ni veterum obstitaret auctoritas, non dubitarem כר idem esse quod Arabicum سكر *sellam camelinam*; quum tamen non infrequenter lapsos eos constet, videamus an sententia hæc vero magis propior non sit. Incipio per Damirium. *Camelus est, inquit, animal admirabile; magni corporis, surgens cum onere gravi* & *cum eo genu flectens*, ويتخذ علي ظهره بيت يقعد به الانسان مع ماكواه ومشروبه, وملتبوسه وطروفه ووسايدة ويتخذ للبيت سقف وهو يمشي بكل ذلك *Dorso suo domum gestat, in qua homo degit, cum cibo, & potu, & vestibus, & vasis, & pulvinaribus suis, & supra domum tectum: atque his omnibus onustus iter facit.* Boch. Hieroz. tales plerumque domunculas mulieribus parare solent, cum ob equitandi minorem peritiam, tum ne promiscue cernantur. Nomina harum fellarum quam plurima inter Arabes celebrantur, in quibus præcipuum رحل & nostrum כר seu سكر & سكر quod speciatim a Lexicographis dicitur esse الرحل *sella camelina cum omni suo apparatu*. Tales fellas a Jacobo adhibitas fuisse longinquitas persuadet itineris, & feminarum parvulorumque, (quos omnes camelis subvectos legimus supra vs. 17.) mollis & tenera ætas. Uni harum, qua scil. vehi solebat, quæque per noctem in tentorium ejus reposita fuerat, Rachel insedit, tanquam in fedile aliquod aut lectulum commodiorem: pulvinaribus enim aliisque utensilibus instrui solent; quod si in stramentis aut clitellis cameli sedisset Rachel, nonne fraudem subolere potuisset Laban, ex eo, quod incommodæ & ad confidendum ineptæ sese applicasset supellectili. Potest & hoc addi si כר *stramenta* essent, dicendum fuisse כר : nunc כר dixit *in sella cameli*.

CAPUT XXXIV.

VERS 13.

ויענו בני יעקב את שכם ואת חמור אביו במרמה
וידברו אשר טמא את דינה אחתם:

ET responderunt filii Jacobi Sichemo & patri Hemero dolose וידברו quia violaverat Dinam sororem eorum. דִּנָּה sensum hic mire turbat & negotium faceffit Interpretibus; si enim ex usitatissima signif. veritas & locuti sunt, coactus est sensus; quod prima fronte apparet; accedit vers. seq. per ויאמרו incipere. Tamen Onkelos וּמַלִּילֵי & locuti sunt vertit; & Lxx καὶ ἐλάλῃσαν, sed αὐτοῖς addentes incommode. Egregie hic ut solent Nostri, qui verba ista & c. parenthesi includunt; unde tamen mirus exsurgit pleonasmus ויאמרו וידברו ויענו cui in tota Hebraica lingua parem non invenies. Quin & cum וידברו sequitur post רבו solet poni לאמר hoc pacto וידברו. Concinnior, ab Hebræo tamen aliena Vulgata est versio, quæ reddit: *Et responderunt filii Jacobi & c. Sævientes ob stuprum sororis.* Qua auctoritate וידברו & sævierunt dederit, mihi non constat. Cunctanter & coactus ad Arabismum accedo; qui sane hic omnem tollit difficultatem & sensum parit liquidum, ut non possim non eum Eruditis proponere. Verto itaque: *Et responderunt filii Jacobi Sichemo dolose, & machinas struxerunt, propterea quod Dinam violasset.* Arabice دبر in secundâ conj. دبر est dolos struere, machinari. Abulphar. pag. 264. فبلغ بن مقله لن القاه هر يجتهد في التدبير عليهم. Audiens autem Ebn Mokla Alkaberum contrâ ipsos dolos moliri. Sequitur, illud sociis indicavit qui Alkaberum imperio amovendum censuerunt. Et pag. seq. 295. Nihil dubito de Kaberi malitia, quem ad Chaliphatum promovendum esse negavi. Nunc summo eum despectui habetis; neque ille contemptum vestrum patienter fert nisi ex malo animi proposito, ut dolo vos circumveniat وידבר עליכם. Hæc loca ideo pleniora produxi, quia de hac significatione nihil monet Cel. Golius. Ne autem solo hic Arabismo nitamur, en locum, ubi וידבר similiter per loqui reddi nequit, circumveniendi vero notionem facile admittit. 2 Chron. 22: 10. *Et surrexit Athalia וידבר omnem regiam posteritatem.* Vulg. interfecit. Lxx. ἀπώλεσε. Nimirum ex loco paralelo 2 Reg. 11: 1. ubi pro וידבר est האמר concludunt וידבר esse perdere. At necesse non est, ut verbum וידבר eandem plane habeat significationem; si talem modo habeat vim, quæ cum perdendi significatione quodammodo conveniat. Potest igitur verti: *Et dolos struxit omni regie stirpi, vel dolo circumvenit,* uti in exemplo Abulphar. proxime citato. Adde Hof. 10: 14.

דלוסֵה דברו דברֵם *Dolose verba faciunt, jurantes fraudulenter in fœdere pangendo.* Neque tibi difficultatem pariat quod in Chron. dicatur וְזָרַע אֶת הָרֶבֶר, cum potius dicendum fuisset: solent ita Hebræi. Gen. 37: 18. וַיַּחַבְלוּ אֹתוֹ.

C A P U T XXXVII.

VERS. II.

וַאֲבִיו שָׁמַר אֶת הָרֶבֶר

ET pater rem tacitus considerabat. Sic Vulg. & Lxx. Jarchius ex signif. *considerandi & expectandi*: וְשָׁמַר אֶת הָרֶבֶר *expectabat & speculabatur, quando res eveniret.* Fallitur in eo quod aliquando esse putet, & locus Job. 14: 16. quem citat, huic signif. non favet; recte tamen addit: verum aliud שָׁמַר hic loci notare puto: scil. *custodire* simpliciter hic ponitur pro *memoria custodire*, Διάτηρεῖν ἐν τῇ καρδίᾳ, Luc. 2: 51. quod ex Danielis phrasi נִטַּר בְּלִבּ expressum est. Cap. Dan. 7: 28. Arabice verbum حَفَظ eandem vim habet, quam Hebr. שָׁמַר: id inter alia a Golio exponitur *memoriæ mandare.* Exempla ubivis sunt obvia. Abulphar. 350. اعدت قرائته *Ejus libri lectionem quadragies iteravi; adeo ut memoria eum tenerem.* In Arab. est; *adeo ut mihi custoditus fuerit.* Sic in Diff. Tophaili ثابت الحفظ *firma memoria præditus*, est. Sic alias sæpe. Non tamen *speculationem & temporum observationem* omnino hinc exulare volo.

C A P U T XL.

VERS. II.

Et sumsi uvas, & expressi eas in poculum Pharaonis.

וַאֲקַח אֶת הָעֵנָבִים וְאֶשְׁחַט אֹתָם אֶל כּוֹס פַּרְעֹה.

VErbum שָׁחַט hic omnes fere Interpretes *exprimere* reddunt; ut Hieron. Lxx. ἐξέλαβεν. Chaldaeus, Syrus, Arabs, Persa, verbo عَصَرَ declarant: apposite sane, nam عَصَرَ pecul. notat *uvas exprimere*, unde عَصِير *mustum* Marc. 14: 25. Ab his non recedunt recentiores. R. Salomo אשחט כתרומתו

עצירה והרכה יש בלשון משנה : *Eshat notat expressi, prout in Thargum redditur: atque hujus signif. exempla sunt quamplurima in Misna.* Ita est. Verbum שחט in Misnajoth satis est familiare *exprimendi* sensu; & significatio ista apprime huic loco nostro convenit. Unus Aben Esra Rabbiorum hic idiomate rejecto vulgatissimam verbi שחט signif. retinet; at qua ratione ipse non explicat. Mihi quidem etiam, si id ulla via fieri possit, שחט communiore sensu retineri tutissimum videtur, præsertim quia in nulla linguarum cognatarum, Chald., Syra, Arab. vel Æthiop. verbum שחט *exprimere* notat. Quod ad Rabb. כחט, quod hac signif. usurpatur, potest illud ex male intellecto hoc loco originem traxisse, unde שחט *exprimere* esse solide probari non potest. Exempla talis erroris multa sunt. Vox אבוס in Thalm. *præsepe* est, ex usu Biblico, uti putabant Rabbini: at *aream* revera significare satis verisimile reddit Cel. Guss. Sic נער Rabbini est *rudere* ex male accepto loco Jer. 51: 38. ubi Lxx. & Vulg. *excutiendi* vulgarem signif. recte retinent; multa ejus generis in Rabbiorum idiomate exempla observari possunt; unum tantum nunc addam omni exceptione majus. Rabbini כסה est *pulvillus*, ex Ezech. 13. 18. ubi כסוהו *pulvillos* explicabant, quam signif. fundamento carere & textui plane accommodari non posse clarissimum est. Atque hic iterum te ad Cel. Guss. remitto, qui id solide ostendit. Viginti iisque amplius id ostendi posset exemplis, si tanti esset. Teneamus *jugulandi* signif. qua sexcenties verbum שחט in Sacr. Script. usurpatur. Hoc ut adstruam, observo locutiones Arabum, *scindere, secare, vulnerare, occidere, jugulare vinum, pro miscere & aqua diluere.* Verbum قطب *cædere, exscindere* notat, unde Hebr. קטב: inde est شراب قطب & مقطوب *vinum mixtum* apud Giggejum. Idem est قطع: inde est in Camus قطع بالشراب *cædit vinum*, id est, *miscuit*. Verbum شج *vulnerare* sonat, inde dicunt شج الشراب *vulneravit vinum*, id est, *aqua diluit*. *Occidere vinum* dicitur etiam, cujus rei fidem faciet Celeb. Reland. linguarum Orientalium unicus Stator, in Diff. Misc. de Samarit. Par. XXX. ubi ad verba Chron. Samarit. يا قاتل النبل بغصاته O tu qui occidis Nitum baculo tuo; hæc annotat. „Eleganter Arabes *jugulari* liquores dicunt, quum „inficiuntur, aut aliis rebus ineptis miscentur. Sic & Latini, de quibus „egi in Differt. Sec. de Nummis Vet. Hebr. p. 18. Hoc addam in Lexico „Zjeuhari legi قتلت الشراب *jugulavi vinum*, id est, *miscui il-* „*lud*. “ Tandem quod omnium maxime huc facit ipsum verbum nostrum שחט seu سحط apud Arabes *jugulare* notat, & *miscere* vinum. Ita invenio in Giggejo شراب سحط فلان *jugulavit o deiva vinum*, id est, *miscuit*, & شرابي مسحوط apud Golium, *vinum jugulatum de mixto*. Contra Rabbini שחט *vinum vivum*, & שחט opponuntur Mass. Pesach. Et Græcum Ζώρη est quasi Ζώρη. Nullus equidem de hoc usu verbi שחט in loco nostro dubitarem, si pro ענבים legeretur יין, nam שחט ענבים *miscere uvas* non satis recte dicitur, nisi *uvas* de *vino* capias, quomodo Horat. *uvas bibere* dixit. Hebræis id quoque non insolens est. Hof. 3: 1 אשי ענבים *crateres uvarum sunt vini crateres*. Sed & hoc locus hicce ægre admittere videtur ob vl. præc. Nec tamen video, cur dici non possit: *Miscui uvas*, ut succum ex iis expressum

aqua

aqua dilutum indicet, & potui aptum redditum. Ut contra Mich. 6: 15. *calcare mustum* dicitur, quum *ענבים* *uvae* dicere debuisset. Sin autem coactum hoc nimis videbitur, dispici poterit, an non *jugulare uvae* dici possit, qui earum *succum*, (rubrum, si velis, ut major etiam sit convenientia;) *exprimit*, quod certe adeo absolum non est; eaque forte Aben Esrae fuit mens. Cogites etiam praeterea *ענב* a Mose Deut. 32. *vinum* dici.

CAPUT XLVIII.

VERS. 19.

Ephraïmo benedicens Jacobus, praedicat majorem eum fore quam Manasse.

וּזְרְעוֹ יִהְיֶה מְלֵא הַגּוֹיִם.

Vulg. *Et semen illius crescat in gentes.* Lxx. *πληθὺς ἐθνῶν. multitudo gentium* Junius: ita plerique sumunt. At aliter plane Onkelos *בְּנוֹתָי יִהְיֶה* *filii ejus erunt dominantes in populis.* Cujus versionis rationem, quia prima fronte cum Hebraicis non convenire videtur, pandam ex Arabismo. Scil. *מלא* seu *מלא* Arabibus etiam sunt *Nobiles, optimates* in populo: qua significatione saepissime haec vox in Alcorano occurrit. Sur. 10: 76. *إلى فرعون وملأه بآياتنا* *ad Pharaonem & procures ejus, cum signis nostris.* Sur. 12: 44. *أولئك هم رؤسائهم* *Heus principes, responsa mihi date de somniis meis, si somnia explicare valetis.* Conferantur Doctiss. Erpenii notae in hunc locum: Vide etiam Sur. 23. vs. 24. Afferere non ausim verum hujus loci sensum esse, quem tradit Onkelos: attamen Historiae Sacrae mire respondet; nam quemadmodum ex posteris Judae orti sunt reges Judae, sic penes Ephraïmi posteritatem sceptrum decem tribuum fuit, unde haec passim apud Prophetas *Ephraïmi* nomine veniunt: neque insolens est ut Israelitae *בְּנוֹתָי* appellentur, quod probare supervacaneum duco.

CAPUT XLIX.

VERS. 4.

Superbus instar aquarum

פחו במים.

EX Arabico فخر sic intellige, non ut vulgo solent *levis*, *instabilis*; quod fundamento caret. Lxx. vel ex sensu, vel quia פחוח legerunt, ἐξέστρεψα; per opportune ad sententiam nostram firmandam; nam פחו quod extra controversiam *superbire* est, a Lxx. semel & iterum ἐξέστρεψεν redditum est. Sicut autem *superbiam* aquis familiarissime Orientales tribuere exemplis pluribus ab Job. 38: 11. ostendimus; sic ἐξέστρεψεν idem apud Græcos obtinere nunc moneo. Plura ad Jobum l. c. reperies, quem adi si tanti est. Hieron. similitudinis rationem enarrans hæc habet. *Quasi aqua, quæ vasculo non continetur, voluptatis effusus es impetu.* Præclare. Fortius tamen, si sic: *Tanquam fluvius superbus, qui alveo non continetur.*

Ibid. *Non excelles.*

כי עליה משכבי אביך אז יצועי עליה.

Ultimum עלי sensum turbat; Vulgat. omisit. Chald. & Lxx. עליקתא & ἀνέ-
κeis, *adscendisti*; ac si esset עליה. Vulgo sic solent: *Quia scandisti cubilia pa-
tris; tunc profanasti: lectum meum ascendit.* Hoc pacto sensus non uno mo-
do interruptus redditur & parum fluens. Primo non additur, quid profana-
verit: deinde durum est substant. sequens a verbo, quod illud regere vide-
tur, divelli; postremo fingendum est Jacobum ad alios se convertentem
personam mutasse, & quem prius ipse alloquebatur, de eo nunc ad alios in
tertia loqui persona. Accedit, vanam videri posse repetitionem: *Lectum
meum ascendit*: nam in prioribus satis id acerbe objecerat. Ego ob has diffi-
cultates sic tento. *Scandisti cubilia patris, tunc violasti pellicem meam lactan-
tem.* יצועי *lectum*, *stratum* metaph. hic sumo; nam *lectum* proprie dictum jam
per משכבי satis indicaverat. Sic Arab. فرش & فراش *stratum* a rad. فرش
sternere, de muliere, *pellice*, *concubina* usurpantur: crimen adauget ex eo,
quod *lactans* esset, unde ipsi constare poterat, non rejecisse eam aut ejus
usum intermisisse patrem. Posset etiam עלי honeste intelligi, ut Gen. 31:
10, 12. Sed prior tunc racit difficultas, personam mutari, & sensum dari
minus

minus liquidum. Tandem omnium forte commodissime vertas: *Tunc violasti in lecto meo* (supp. ב) *lactantem*. Hæc Guffet. explicatio est.

C A P U T XLIX.

VERS. 6.

שמעון ולוי אחים כלי חמס מכרותיהם

PAgninus: *Simeon & Levi fratres; arma iniquitatis in habitationibus eorum*; quasi esset במכרותיהם: uti monet Kimch. in Lexico: qui in explicatione vocis hujus מכרה *Mechera* ad Græcum μάχαιραν recurrunt, plane ἀπρὸς δυνάμειν mihi videntur. מכר usitatissime notat *vendere*, apud Arabes autem سَمَ notat *fallere*, *circumvenire*, quæ significatio ex prima illa *vendendi* facile profluit, cum fallaciis & circumventionibus in venditionibus fere semper locus fit; inde מכרה ut Arabicum سَمَ hic fumo, pro *circumventione*, *fraude*, hoc sensu: *Simeon & Levi fratres instrumenta violentiæ seu oppressionis quoad fraudes suas*. Scilicet cum plerisque Interpretibus מכרות non facio כלי instrumenta, quia *fraudes* non recte *instrumenta* vocares: Fratres autem illi possunt metaphor. כלי dici; ut Esai. 13: 5. & alibi: facile etiam est ב subaudire; & sic conveniat fere cum locutione illa תאכרו ררך; vel potius נכה רגלים *percussus pedes*; aut קרוע כתנתי *scissus tunicam*, & similia.

C A P U T XLIX.

VERS. 8.

יהודה אתה יורוך אחיך

Vulg. *Juda! te laudabunt fratres tui*. Sic Lxx. Ἰούδα σε αἰνέσασιν ἀδελφοί. Vapulant a recentioribus Interpretibus Veteres hi, quod hoc pacto אחך conjunxerint cum sequenti יורוך, unde inutilis pleonasmus oriatur; quare יורוך ad præcedens *Juda* referri volunt hoc sensu: *Juda tu*, supple, *es*: vel ut Belgæ nostri; *JUDA/ GA SUCCHEC*; Verum ego non dubitaverim versioni τῶν Lxx. & Vulg. subscribere, neque tunc inutilis quin potius elegantissimus emerget pleonasmus; mitto etiam situm accentuum,

C A P U T XLIX.

VERS. IO.

וְלוֹ יָקָהָ עָמִים.

Multi multa de voce obscuriore, quæ hic occurrit, יָקָה scripserunt. Videatur Thef. Pagnin. c. 7. cum notis Merceri. Jac. Alting. Schil. L: 3: 9. & novissime Guss. sub radic. יָקָה & נָקָה. Ego non dubitem R. Jonam sequi citatum & laudatum a Kimch. in libr. rad. qui hic Arabismum in subsidium vocat & exponit *obedientiam*; recte equidem, & Arabice يَكُ وُقُ cum He mobil. seu Mappikato notat *obedire*; at video L. Capell. id jam monuisse in Crit. Sacr. ideoque nihil amplius addam.

VERS. II.

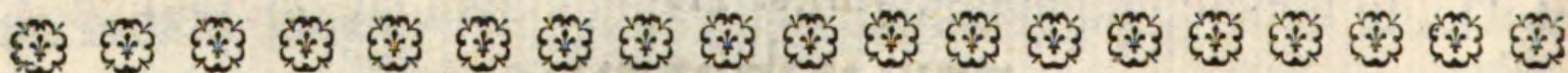
אֲסָרִי לִגְפֵן עֵירָה.

Omnes in universum Interpretes אֲסָרִי in paragogicum habent, ac nihil quicquam notare volunt, neque illud pro affixo primæ sumunt. Non obstinate negare velim id aliquando fieri, ut Jod mere sit paragogicum; multa tamen loca notavi, ubi Jod, quod pro mero paragogico sumunt Interpretes, si ut affixum sumatur, elegantissimum pariat Hebraismum. Sumas exempl. grat. hic pro affixo primo, nonne id eleganter Belgice exprimeres? Die my zyn jongen Esel aan den Wijnstok bindt. Ita Ps. 113: 5. המגביהי לשבת Belgice eadem elegantia: die my hage sit. Thren. 1: 1. de stat die my heel ban holli was &c. sic sequentia in eodem vs. Esai. 1: 21. מלאתי dooschen lies. Latinis eadem elegantia in usu est Horat. Epist. Lib. 1: 3. *Quid mihi Celsus agit.* Wat maakt my Celsus. In Terent. hoc aliquoties observari potest. Notus quidem fuit hic elegans pleonasmus Doctis cum pronomine separato, ut quum dicitur לִי לָךְ, *i nunc mihi*, pro *ito*: at nescio an de affixo quisquam monuerit.

Arabibus non tantum usus hic pleonasticus affixi primæ in usu est, sed & secundæ. Coran. 14: 64. ارايتك هذا الذي كرمتم علي *An vides tibi illum, quem mihi præponis*: ارايتك لو امتنعت عن الخروج اكانوا يريقون دمك *putasne tibi, si te exiturum negasses, eos sanguinem tuum effusuros fuisse.* Similis est tertiæ pleonasmus, qui singularem etiam habet elegantiam. Hist. Tamerl. p. 3-5. *Erat*
R 2 *hic*

hic Abu Beer ex Zjagataeis equitibus, qui uno ictu caput galeatum medium dissecabat *يذكر انه كان يوقف بقره او ينيخ بكرة ويضربها بالسيف صربة* *De hoc fertur, illum bovem suum constituisse, aut camelum suum procumbere fecisse, eumque unico tantum gladii ictu medium diffecuisse.* Et hic pleonasmus Latinis est usitatus.

Verf. 14. Issaschar חמור נרם. Lxx. καλὸν ἐπεθύμησεν, *bonum concupivit*: cuius versionis ratio mihi non constat, nisi pro חמור legerunt καλόν, *desiderabile*, & נרם intellexerunt ex sign. verbi غرم Arabica, *addictum esse rei, concupiscere*; unde غرام *cupido*. Rectius Vulg. *asinus fortis*: proprie dicas *asinum offis*; id est, *bene offatum, offibus valentem*; unde mox in seq. subjungitur; *qui inclinat humerum suum ad bajulandum*. Apud Arabas جريم est *corpore validus & robustus*, & جرم seu نرם in laude jumenti ponitur: ita dicunt *Asinum validum*, חמור נרם حمار جرم, *equum eximium*; פרש נרם פרס جرم, *Asinum validum*, aliaque ejusmodi: unde mirari subit R. Jonam Arabismi alias observatorem haud indiligentem חמור נרם hic exponi voluisse per שבור *asinus fractus*: שאינו יכול לזוז ממקומו *qui loco moveri nequit*, ex signif. qua verbum נרם invenitur Num. 24: 8. Vid. Kimch. Libr. Rad.

C A P U T XLIX.

VERS. 24.

וַתָּשָׁב בְּאִתָּן קִשְׁתּוֹ וַיְפּוּ זְרָעֵי יָדָיו.

INvidos Josephi fratres inducit hic Jacob quasi praelium cum fratre committentes, illumque sagittis petentes; Josepho autem in hoc praelio victoriam adscribit verbis citatis. *Et mansit in robore arcus ejus, וַיְפּוּ זְרָעֵי יָדָיו brachia manuum ejus.* Variant Interpretes in expositione verbi וַיְפּוּ. Lxx. vim ejus exprimunt per ἐκλύειν, *dissolvere*: καὶ ἐξελύθη τὰ νεῦρα βραχιόνων χειρῶν αὐτῶν, scilicet hæc non ad Josephum, sed ad fratres ejus referentes contra textum Hebræum, qui habet יָדָיו, *manus ejus*, non יָדָם, *manus eorum*. Vulg. *dissoluta sunt vincula brachiorum וַיְפּוּ זְרָעֵי יָדָיו*, quod quo pacto ad victoriam Josephi, quam celebrat Patriarcha, faciat, equidem non video. Certe si scopum verborum consideres, וַיְפּוּ hic non potest esse *dissolvere*, quod locum inspicienti facile apparet, unde fere significatio *corroborandi* hic recepta fuit ab Interpretibus. Antequam sententiam meam de hoc verbo aperiam, moneo radicem וַיְפּוּ in Sacro Codice bis tantum exstare, scilicet hic, & 2 Sam. 6: 16. significatio autem *corroborandi*, quæ ei tribuitur, convenit quidem huic loco nostro, sed alia quoque convenire potest: 2 Sam. 6. ea notio

notio omnino non convenit, quicquid Kimchius alique tentent; unde Chaldaeus *saltare*, nostri Belgæ *springen* / Hier. *subsilire* reddere maluerunt, sensu loci id postulante. Utrique loco ut aptam & convenientem notionem inveniam, recurro ad Arabicum *فر*, quod ab Lexicographis Arabum *Levem esse* exponitur, præsertim in 10 conj. Camus *استغفر* *Istaphazza*, *est levem fecit*. Atque sic duo hæc tanquam synonyma junguntur Histor. Tamerl. pag. 301. *استغفره النشأ* *Donec levem ipsum, & agilem reddiderunt lubentia & lætitia exultans*. Hinc *فر* seu *فر* in plur. *فر* *leves sunt & inanes homines*: *فر* itidem *pullus vaccæ sylvestris*, a levitate nempe, id est, *celeritate*: nam Latinis etiam *levis est celer*. Virg. Ecl. 1.

Ante levès ergo pascentur in æthere cervi.

& proprie quidem de cervis dicitur: ita Phædrus: *Cursu levi canes elusit*; de cervo. Eodem modo *levitas* pro celeritate ponitur in Fab. Lock. & *خف* verbum, in *فرع*, quod exponitur de dorcadis exultantis levi motu, & *خف* *properavit* & *levis fuit* in Camuso habes: In Thalmude etiam radix *פוי* *levitatis* notione cognita est, & *פוי* est *præceptum*. Sabb. fol. 88. 1. *פוי* *præceptus estis populus, quorum aures os antevertat*, id est, quorum cognitionem oris suffragium & rei non bene intellectæ assensus præcurrat: Ibidem *פוי* est *præcipitatio judicii*: *Ergone in levitate vestra persistetis? Levitatem dedi, quoniam id Latinis etiam est, animi judicium præceptum*. Phædr. Prol. Libr. 5.

Ergo non levitas mihi,

Sed certa ratio, causam scribendi dedit.

Sic & homo *levis est facilis, sibi non constans, ad omnia præceptus*. Miror Viros Doctos, qui hoc ab Hebr. *פוי* confirmare deducant, quia qui festinat, vires intendit & roborat. Silices concoquere potest, qui hæc ferat: quin etiam *פוי* Hebr. non id, quod volunt, notat, uti jam nunc ostendam. Puto itaque, ut Arabibus *فر* *phazza*, sic Hebræis *פוי* nihil aliud dici, quam *levem esse*. Hæc certe significatio pulcre utroque in loco, ubi *פוי* occurrit, convenit, & quam ceteri Interpretes *πολυσημία* ex duobus tantum exemplis admittere cogeantur, evitat, eademque uni tantum subjicit notioni *levitatis*. 2 Sam. 6: 16. *פוי ומכר* *Mephazzets*, & *saltans*, verti potest per *ἐν δία δύοιν* *Levem se gerebat & saltabat*; pro, expedite, agiliter saltabat; vel etiam ut *פוי* sic *פוי* potest *saltandi* esse verbum, quod putabant Interpretes: quibus equidem haud ægre me adjungam, si modo primariam *levitatis* notionem retineant. Sic *levis saltu* dixerit Latinus; neque aliter Græci loquuntur. At magis ad rem erit, si Arabas rad. hanc ad *saltationem* transferre docuero. Dicunt nempe Arabes *فر* *levis fuit dorcas*, id est, *exsilivit*. Et conj. 10. *استغفر* *levem fecit*, exponi debet, *ad saltationem incitavit*: in Histor.

Tamerl. 301. *فمن العزيمة والاشارة* *lubentia eum* *و* *effusa* *lætitia levem reddiderunt*, hoc est, *ad saltandum impulerunt*, ut ex sequent. clarum est, ubi Tamerlanem saltasse narrat in nuptiis nepotis sui Olug Beig; actionem autem hanc scenico magis Actore quam Summo Imperatore dignam, ita false deridet auctor.

ومن عجب الدنيا لشل مصفق
وابكم قوال واعرج مراقص.

Miracula mundi sunt, mancus si plaudere, mutus si loqui, و *claudus si saltare velit*. Videamus an non æque commode signif. a me proposita loco Genes. congruat. Utique se prima statim fronte commendat. *Permansit in robore arcus ejus, و* *levia fuerunt brachia manuum ipsius*. *Levia*, id est, *agilia, expedita*; eodem plane modo Virgil. *Æneid. Lib. 9. Ense levis nudo*. Sic *خفة* *levitas* in Hist. Tamerl. est *expedita in pugna agilitas*: Et *طيش* *levitas* eodem sensu Hist. istius pag. 356. *شجاعة*. *و* *طيش* *شجاعة*. Verbum *تهور* inf. 5. Lexicis ignotum *virtutem* notat & *ardorem bellicum*, quod ex Sadi Gulistan didici pag. 46. edit. Gent. & ab Auctore nostro simili iterum sensu repetitur, pag. 360. *استعمل تهورة*. Aliud in hac oratione verbum obscurius est *مراقبة* quod etiam *virtutem* designat & *alacritatem ad pugnandum*: nullum tamen istius significationis vestigium in Lexicis invenias. Auctor autem noster ter ita hac voce usus est, scil. præter hunc locum, pag. 192: 7. ubi cum *شجاعة* jungitur, & pag. 231. itidem. *عثمان عنده شجاعة ومراقبة*. Hæc in Arabicæ linguæ studiosorum gratiam scripsi, ne verba obscuriora crucem figerent. Cum his ergo *fortitudinis & strenuitatis* nominibus *طيش* *levitas* conjungitur; unde *alacritatem ad pugnam* eo designari perspicuum est; atque ita sæpissime Arabsjadi nostro usurpatur. Multa ejusdem generis hic cumulari possent, sed brevitas studio ductus unico tantum exemplo, quod ad rem facere videtur, contentus ero: *مربذ* est *levis fuit*: unde *قاعة مربذة* *camel-la levis*; inde dicunt Arabes: *مربذت يده بالقوس*, *levis fuit و* *agilis manus ejus in arcu tractando*: & *مربذت يديه بالقداح* *Leves fuerunt manus ejus in sagittis*, id est, *agiles fuerunt in sagittis versandis*. Aurum *موفو* Reg. 10: 18. huc non pertinet, aperte enim ad *فو* respicitur. Sic Thalm. in Joma *מופו שרומה לפו*: ut ne dicam Huetium id contractum putare ex *מאופו* quomodo est apud Jerem. 10: 9. Aurum autem *phaz* nomen proprium potius a prima existimant origine Viri Docti, licet labente tempore appellativi usum assumsisse liquido constet, cujus rei exempla dabit Huetius. Hoc ideo moneo, ne cui illud nomen *phaz*, quod a *soliditate* dictum autumant, significationi novæ, radici *פא* a me tributæ officere videatur. Ceterum non prætermittendum videtur, Gussætium in Comm. rejectis etiam vulgatis significat. novam *extendendi* notionem radici nostræ tribuisse;

tribuisse; quæ quamvis non male quadret, fundamento tamen omni destituta est, utpote quæ ex Viri Celeb. ingenio nata sit; nulla vicinarum linguarum cognatam significationem suppeditante, ac proinde quo jure proponitur, eodem etiam rejici poterit.

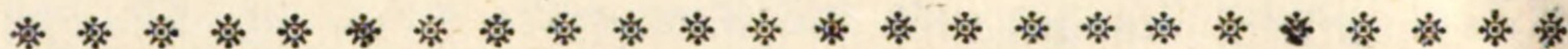

ANIMADVERSIONES

P H I L O L O G I C Æ

I N

LIBRUM EXODI.

C A P U T II.

VERS. 13.

Duo viri Hebræi נצים rixantes.

ITa vulgo, & recte. Quædam tamen non injucunda forte de radice נצה hic subjungam. Exponi solet *contendere*, *rixari*, *decertare*: Kimchius per ריב *litigare* declarat. Volunt Viri Docti vim verbi esse *verbis contendere*, indeque ad manuum etiam & belli pugnam transferri: Sic Piscat. in Ps. 60: 2. Lud. de Dieu in Actor. 7: 26. quo pacto נצה apud Chaldæos in usu est & Syros. Mihi aliter videtur: נצה primaria ac propria signif. notare puto, *manus conferere*; vel si magis etiam proprie velis, *prebensis antiis invicem decertare*; quod Belg. una voce dicimus *plouhâten*. Veteres certe Interpretes amplius quid in verbo hoc animadverterunt, quam nudam verborum contentionem; unde Vulg. *rixari* vertere solet: ut hic, & inf. c. 21: 22. & 2 Sam. 14: 6. *Rixa* autem non sine plagis. Juvenal. Sat. 3.

Si rixa est, ubi tu pulsas, ego vapulo tantum:

Et Sat. 15. jurgia scite *tubam rixæ* vocat, eamque ita describit.

Dein

Dein clamore pari concurritur, & vice teli
Sævit nuda manus, pauca sine vulnere malæ.

Lxx. etiam διαπληκίζεσθαι, quod est, invicem sese plagis excipere; & μάχεσθαι, quod quamvis ad jurgia referri sciam in Homero sæpe & aliis, unde in Gloss. μάχη, ἡ διὰ λόγων, litigatio, jurgium, proprie tamen de bello dicitur & verberum decertatione. Eadem Gloss. μάχη, ἡ διὰ χειρῶν, rixa: μάχη, ἡ ἐν πολέμῳ, prælium, pugna. Itaque tam Hebræi verbi נָצַח, quam ejusdem etiam ad Chaldæos & Syros translati propria, ut dixi, significatio videtur, antiis prehensis pugnare; quam conjecturam nobis suppeditat Arabismus. Nimirum ناصبة Arabice est coma in fronte, antiæ; unde in Alcorano Sur. 96: 15, 16. كَلَّا لَبِنَ لَسْمٍ يَنْتَهَ لِنَسْعًا بَا لَنَا صِبَّةً نَاصِبَةً كَادِبَةً خَاطِبَةً. Certe nisi abstinuerit, prehensis ipsum antiis trahemus in infernum, antiis, inquam, illis fraudulentis & peccantibus. Inde verbum נָצַח seu نَصَا a Golio ita exponitur: Apprehendit eum antiis suis: & in 3. conj. نَصَا prehensit antiis alterius & ita certavit. Hæc certe signif. locis, ubi נָצַח occurrit, egregie convenit. Inspice locum hunc nostrum, & non simpliciter litigationem denotare hoc verbum, sed verberum etiam conjunctam animadvertes significationem. Dicit enim Moses; Quid percutis proximum? Sic inf. 21: 22. unice quadrat: Viri si נָצַחו rixati fuerint, & נָצַחו & percusserint feminam gravidam, ut abortum faciat &c. non si scientes mulierem percusserint, sed imprudentes nec data opera. Maimon. Hilch. Nezikoth, cap. 4. quod fieri aliter non potest, nisi putentur sese invicem verberibus excipere, & antiis prehensis colluctari, ut ita imprudentes in feminam impingant, ac irruant. Confer etiam 2 Sam. 14: 6. ubi eandem vim observare est. Restat ut ostendam, qua ratione latius id verbum patere cœperit, atque ad alia transferri. Ad verborum contentionem & litigationem, (qua sign. in Script. etiam occurrit Num. 26, 9. Chaldæisque fere semper & Syris usurpatur,) indicandam deductum est hoc verbum, pari, ac Lat. rixa, ratione, quomodo jurgia quandoque tantum dici perspicuum est. Ad bella etiam pertinet נָצַח. Ps. 68: 2. בהצותו אֵת אֶרֶם נְהָרִים Quum pugnasset cum Syris Mesopotamiae. Ubi omnino male Lxx. & Vulg. הִצִּיתו reddunt ἐμπνεύσειν, succendere, flammis devastare, tanquam si esset הִצִּיתו a הִצִּית. Errori ansam dare potuit, quod rixandi verbum incommode ad bellum deflecti crediderint. Verum usitatus nihil in linguis, quod, ne Latinorum hic aut Græcorum scrinia excutiam, vel ex folis patet Arabibus. نَصَا notat pugno percutere: in 3. conj. نَصَا pugnis decertare; hoc de conflictu & bello in Hist. Tamerl. p. 318. occurrit. Verbum قَرَعَ est pulsare: in 3. conj. قَرَعَ verberibus contendere; hoc ad bella iterum & prælia transfertur ab Abulphar. Hist. Dyn. pag. 561. لَا يَجِبُ السَّيْرَةَ non amat festinare ad bellum inferendum. Longum esset nimis, si hic verba نَصَا alapis pugnare, نَصَا collo invicem prehensio certare, نَصَا ictibus contendere, pluraque ejusdem generis alia ab idoneis auctoribus de bellis & pugnae conflictibus usurpari ostenderem. Sufficiat monuisse Hebræorum נָצַח litigare ad eundem usum adhiberi, atque inde

מלך יר Hof. 5. 13. & 10: 6. non esse *regem fareb*, qui revera nullus est, & Interpretum potius figmentum, sed *regem esse*, qui vobiscum *litigare solet*, id est, qui bello vos aggredi consuevit, qua nota Rex Assyriæ maximus terræ sanctæ hostis, insigniter declaratur. Futurum illud יר *litigare solet* verti, ita enim Hebræi hoc tempore nonnunquam utuntur, uti annotavit Casaub. ad Pers. Sat. 2. ad verba illa,

At bona pars procerum tacita libabit acerra:

Ubi etiam illud *libabit* tantundem est ac *libare solet*, uti Vir Doctiss. ibidem docet. Sic Horat.

Non hic cuiquam parcat amico.

Hoc est, *parcere solet*. Nec Græci ab hac locutione abhorrent. Hesiod. Oper. & Dies.

Αἶψα δὲ γηράσκοντας αἰμύησαι τοκῆας.

Celeriter vero senescentes contumelia afficient parentes.

Id est, *afficere solent*, uti ad illum locum annotavit Maximus Grævius, cui nihil viget par aut secundum, qui ibidem etiam plura hujus locutionis exempla cumulavit. De Hebræis clarus est locus Gen. 29: 26. לא יעשה כן במקומו. *Non fit ita in loco nostro*, id est, *fieri solet*. *Non est consuetudinis*; uti recte Vulg.

C A P U T XXI.

VERS. 10.

ועונתה לא יגרע.

DE filio familias, qui virginem servam duxit uxorem, præcipit Moses: *Ille victum, vestitum & עונתה non imminuet*. Veteres pariter & recentiores Interpretes tum Judæi tum Christiani extremam illam vocem עונה de nuptiali, quod ait Petronius, *officio*, vel *vacatione maritali*, ut est apud Martianum, intellexerunt. Notius hoc est, quam ut probari debeat. De etymo vero non constat; multo minus de vera ac propria significatione vocis. Quidam *tempus*, alii *habitationem*, primariam esse volunt notionem: *Tempus*

Tempus illud amorum tempus עת הקבוע להשמיש explicant, seu *constitutum Veneri tempus*, ut Kimch. in Lex. ubi equidem istius hominis constantiam desidero; qui enim עת *tempus* non a rad. ענה cum Aben Esra deducebat, sed a rad. עת, qua tandem auctoritate vel ratione voci ענה *temporis* notionem obtrudere possit, non video: Speciosius & magis scite Aben Esra, qui quum עת *tempus* a rad. ענה derivandum esse statueret, fundamenti plus habuit, quo ענה itidem *tempus* exponeret: sed de hac Aben Esrae etymologia jam nunc videbimus, ubi ea, quæ de voce obscuriore & semel tantum lecta conjeci, Eruditis examinanda proposuero. Puto itaque ענה, quod aperte radicem ענ indicat, quamvis in Sac. Cod. non lectam, ex Arabismo tamen facile restituendam, proprie notare *auxilium*; ענ enim seu عون est, *juvit, adjuvit*: عون & عونة, quod est Hebr. ענה, *auxilium, adjumentum*. Exempla cuique in promptu esse possunt, ideoque ea in re clara citare superfedeo.

Auxilii autem verbum tecte & verecunde, id quod Interpretes hic intelligi volebant, designat; eoque sane magis, genuinam notionem a me positam esse existimo, quod *tempus* ad συνσπασμὸν ab Orientalibus referri non videam; at *auxilium*, per sæpe: עת vox notissima est pro *auxilio*; ea ab Arabibus ad concubitum transfertur: unde عت in Camus est كعج congressus, ὁμιλία quam Hebræis etiam in simili fuisse usu, a veritate non abhorret. Vid. quæ ad Gen. 2. scripsi. Illud ipsum etiam verbum ענ ad eandem rem adhibetur: unde عون est *materfamilias*, quasi *adjutricem* dicas, ut monet Golius; عانة *pubes*, qua adjuvatur. Neque tamen necesse est ut *auxilium* hic memoratum tam arctis includamus terminis: percommode enim ad cetera boni mariti officia in עת & כסות *victu* & *vestitu* non comprehensa illud extendi potest; ut adeo necesse non sit ea ex Synedrii & Scribarum decretis repetere cum Maimon. Tract. de matrim. Qualia sunt, *ut uxorem sanet, si agravaverit; ut eam redimat, si captiva fuerit; ut sepeliat, cum mortua fuerit; pluraque ejusmodi alia*. Hæc, inquam, mariti officia ex magistrorum Constitutionibus repetere nihil est, quod cogat, cum ea verbo ענה *auxilio*, omnia contineri possint. Abulphar. certe معونة, quod est illud ipsum ענה cum Mem fervili, hoc sensu usurpavit. Hist. Dyn. p. 90. ubi de Platonis loquitur institutis: *E discipulis suis, qui cælibem agere vitam non sustinerent, plures unius uxoris participes esse permisit*, لا في ذلك من قلة المونة وكثرة المعونة, Cum ita & sumtui parceretur, & mutuo auxilio abunde prospiceretur. *Victum & vestitum una voce مونة vocat, studia autem & officia matrimonii معونة seu عנה auxilium*. Nunc de Aben Esrae sententia videbimus. Vult ille ענה tantundem esse ac עת *tempus ejus*; ratio ejus, uti jam monui, in eo consistit, quod עת *tempus* non a radice עת aut ענ repetendum putet, ut alii existimabant; sed a ענה, prout עת est a ענה & ejusdem generis alia; hanc suam mentem aperuit ad Eccles. 9: 12. atque ibidem etiam nostrum ענה ad hanc significat: trahit. Quod si Aben Esrae conjectura probaretur, egregie eam ex Arabismo confirmare liceret: ex receptis enim verbi ענה significationibus

nibus nulla apta nata est, quæ originem *לָן* *נָן* dare possit; verum in Arabia ea latet sub rad. *غني*, quod est *habitare*, *commorari*: unde *נָן* commodè deduci potest, ut notet spatium quo homo in terra commoratur; sicut etiam *נָן* *tempus* ab *habitando* dictum esse vulgo creditur. Certe Chald. *נָן* *tempus* aperte Nun radicale exprimit, quod in voce Hebraica sub Dagesh forti latet. Neque huic Etymologiæ officit Esai. 50: 4. *לָעֵת*, quod volunt esse a rad. *נָן* *tempestive loqui*; vero enim similis est *נָן* a *נָן* esse formatum, quam contra. Mitto L. Capell. *ל* non pro servili habere, sed rad. statuere *לָעֵת*, quod est *loqui*, *eloqui* apud Arabes. Ceterum *נָן* priscis Hebræis *habitandi* notione cognitum fuisse, non solum liquet ex derivato *נָן*, (si modo inde derivandum est) sed & ex altero inde deflexo nomine *מֵעֵן* *domus*; quod est a *נָן* ut *מֵחֵן* *scopus* a *חָנָה*, & *מֵעֵר* *nuditas* a *עָרָה*. Rabbini etiam duo Ab. Esra & Raschi verbum hoc bis in Scriptura per *habitare* exposuerunt; Esai. 13: 22. ubi etiam Lxx. *κατακαίεν*. & Hof. 2: 15. ubi Raschi *רִשְׁוֹן דִּירָה*, *notionem habitandi possidet*. Conferantur etiam Aben Ezræ annotationes. Utrum vero jure hæc duo loca ita explicaverint nunc non inquirō: illud tantum certum videtur *נָן* eam notionem, quam Rabbini admiserunt, habuisse; neque enim video, quorsum alias *לָן* referri possit. Atque sic sponte sua ad tertiam de voce *נָן* sententiam examinandam delapsi sumus, qua *דִּירָה* *habitationis* exponi solet, quæ ex observatione nostra non parum roboris accipit: *נָן* enim potest esse a verbo *נָן* *habitare* ut *נָלָה* a *נָלָה*. *Habitationis* autem ad *ομιλίαν* etiam refertur, quod ex Alcorano illustri exemplo docebo. Sur. 30. *ومن ابادة ان خالق لكم من انفسكم انروا* — *ل* 20. *Est ex signis ejus, quod ex vobis ipsis creaverit vobis conjuges, ut eas habitetis* *ἐν φιλότῃ μιγέντες*, *amoreque vos* *ἐν* *mutuo affectu conjunxit*. Sic alibi etiam in Corano illud *س* — *س* seu *שָׁכַן* occurrit. Atque hæc quidem *habitationis* signif. hoc pacto ex Arabismo etiam stabilita eo videtur commodior, quod cum *מֵעֵן* eandem tunc habeat radicem, verbum scil. *غني* seu *נָן* *habitare*, ut adeo necesse non sit novam rad. *עֵן* *auxiliandi* Hebraismo obtrudere.

C A P U T XXXII.

VERS. 22.

*Tu nosti populum hunc,**כִּי בָרַע הוּא.*

Raschi supplet *דָּרַךְ*, quod in via mala sit. Alii: quod in malo sit; alii: ad malum, scil. pronus; uti supplet *Vulgat*. Nulla erit difficultas, si pro nota nominativi sumatur, uti frequenter fit apud Arabes. *הוּא כִּי בָרַע הוּא* *populus,*

populus, quod in malo sit, id est, quod malus sit. Ita in Corano من كان *qui fuerit in credente, id est, qui fuerit credens.* Sur. 11: 99. *Jussum Pharaonis non in recto est, id est, non rectum est.* انما عليكم بشهد: *Ego contra vos in teste sum, id est, testis.* Et sic infinitis in locis alibi. Hunc usum 𐤀𐤋 jam notaveram ad Job. cap. 23: 13. ubi alia reperies exempla: Sic Hebraice Prov. 3: 26. יהוה בכסלך Ps. 68: 5. ביה שמו & Esai. 26: 4. ביה יהוה צור עולמים Esai. 40: 10. יהוה בחזק. *Deus in forti, id est, fortis.*

VERS. 25.

לשמצה.

Vox alibi non lecta. Vulg. ignominiam sordis videtur dedisse. Chald. שום: an quia compositam putarunt vocem ex שם & צאה *sordes?* Lxx. reddunt ἐπιχαρμα. Rabbinī רנה & רופי & רע & ננאי & שם רע, quæ omnia contumeliam significant & infamiam. Duplicem de hac voce habeo conjecturam. Prima est, quæ cum interpretatione 𐤋𐤍 Lxx. congruit, ludibrium notare, a rad. Arab. شـ, *lusit, risit, jocatus est.* In secunda شـ, *ludibrio exposuit, risui habuit.* Hanc signif. potuit radix שמך apud Hebræos obtinuisse, unde Arabes شـ formaverint; uti pro חליץ *exuere*, خلع; literas x & y esse permutabiles fatis notum est. Sic שמצה *ludibrium* expone- mus, quod sensui optime convenit; at quia שמך, quæ vox bis apud Jobum legitur, ac parum notat, vix ad hanc radicem referri potest, ideo שמצה etiam hic parum quid, *res vilis & abjecta*, qualis est uvæ pellicula, commode exponi potest: שמך proprie pelliculam uvæ notare vero similiter adstruxi ad Job. cap. 4: 12. Interim quærant Eruditi, an non & שמך Jobi ad rad. שמע *ludere* re- ferri possit hoc pacto scil. ut *lusus*, vel *ludicrum quid* transferatur ad desig- nandum parum, pusillum. Certe خر عبلة & ترهه quæ *ludicrum quid*; no- tant, pro re parva & nullius momenti sumuntur. Ampliore res indagine digna.

ANIMADVERSIONES

PHILOLOGICÆ

IN

LEVITICUM.

CAPUT XVI.

VERS. 22.

אל ארץ גורה.

NOtum est quam varie Eruditis ארץ גורה exponatur, terra ista in quam hircus *אֵפְרוֹסִימוֹס* deducendus erat. Plurimi quidem *terram incultam* intelligunt, vel *solitariam*; ut habet Hieron. & Jonath.: priori modo Onkelos ארעא צריה *terra desolata*. Hæc sententia potior mihi videtur, & simplicissima: Arabice etiam ארץ גורה notat *terram sterilem, pluviae defectu laborantem, & expertem omnis herbæ*: uti habet Zjauhari. Alcoran. Sur. 32. *ان لم يروا لنا فسوق الماء الى الارض الجرد وندخرج نزرعها*: 27. *an non animadvertunt, nos aquas immittere in terram desolatam & semina protrudere*. Quin *Suratæ* hujus titulus, qui nonnullis est *Surata السجدة* adorationis, ab aliis سورة الجرد *Surata terræ aridæ* ארץ גורה appellatur. Iterum Alcor. Sur. 18. *انما لجاعلون ما عليها صعبا جرنا* 7. *Nos quicquid super terra est, pulverem faciemus sterilem & aridum*. Sic dicunt: أرض جران *herbis nuda*. Ita nomen جرون a Maruphide, Perfice exponitur خشكي *siccitas, sterilitas*. Pertinent quidem hæc exempla ad radicem جرن, non autem جرد Sed nihil hoc officit, nam synonymæ sunt radices, & confundi solent, etiam apud Hebræos; unde Psalm. 31. *securis* גרון & גרות *securis*: Sicut autem Hebræi גור potius utuntur, quam גרו, ita contra Arabibus جرن frequentius est: & quas significationes Hebræi radici גור tribuerunt, eas Arabes in جرن receperunt. Alia & illustriora omitto,

omitto, unicum duntaxat idque rarissimi usus exemplum in medium proferam. Esai. 9: 19. נור ponitur pro *comedere*; nam cum אכל jungitur; dubitant multi, & de *amputatione* hic cogitant. Dubitandi rationes tollet Arabismus, ubi جرير inter alia exponitur אכל comedit in Camuso, & جرير a Maruphide, bene comedens, & ناقة جرير multum citoque comedens, vorax comela in Camus. Proprie dici videtur de bestiis qui carpendo comedunt, unde جرير de campo herbis absumtis nudo in Zjauh. ad homines tamen etiam refertur; sic امرأة جرير mulier vorax. Hinc patet, quod Hebræis est נור, id Arabibus esse جرير, adeoque ארץ נורה esse ארץ vel أرض جرير terram nudam, siccam & sterilem.

CAPUT XIX.

VERS. 20.

והוא שפחה נחרפת לאיש

ARdua & difficillima intellectu est lex hoc vs. tradita de concubitu cum ancilla נחרפת Viro; cujus verum sensum nondum affecuti videntur Interpretes; neque id mirum, cum ob verbi præcipui, & a quo omnia cetera pendent, quod נחרפת in solo hoc loco usum, (nusquam enim alibi sensu finitimo reperitur) tum propter materiæ hujus servitia spectantis in vitæ nostræ rebus insolentiam. Duplici modo solet locus hic exponi; vel *desponsata*, vel *despecta*: prior illa ex Jonath. paraphrasi desumpta est, qui נחרפת per *desponsatam* declarat, quem sequitur Kimchius alique, eam significationem probantes ex Thalmudico vocabulo חרופה, quod de *desponsata* usurpatur; at quis non videt, illud חרופה, quo *desponsatam* indicant Thalmudici, ex hoc loco male ab iis sumto efformatum & in linguam vulgarem receptum fuisse; neque insolens est Doctoribus Thalmudicis aliisque Rabbinis voces Sac. Script. rariores, neque exemplorum agmine munitas & cognitae creberrime usurpare in lingua sua, licet sæpius a vero verborum sensu aberraverint; cujus rei exempla alibi dedi. Corruit ergo hæc interpretatio sponte sua & eodem jure, quo proponitur, rejici potest. Ab. Esra etiam expositionem hanc Rabbinicam improbat. Quidam, inquit, *sumunt pro יערה addicta, desponsata: sed mea sententia propagatum est נחרפת a חרפה probro* בעבור היוהה *estque ea virgo alienæ potestati subiecta; והיא בחולה כרשור אחר ואינו מאורסה שפחה, eo quod sit serva* atqui id non est, *desponsata*. Ipsa Ab. Esræ verba ideo interserui, quia video Eruditos locum hunc non recte & ex mente scribentis cepisse; scil. volunt hanc esse Ab. Efr. mentem, נחרפת hic poni a Mose ad indicandum statum *servilem* seu *despectum* feminae, de qua hic loquitur,

a vo-

a voce חרפה *opprobrium* notante; at alia plane & toto cœlo diversa est Ab. Esræ sententia, uti infra ostendam. Ex hoc itaque verbi חרף usitatissima in Sacr. Cod. usu, cum scil. *probrio afficere, despectui habere* notat, plurimi interpretes נחרפה vertunt, ut dixi, *despecta, ancilla despecta viro*, illud vel de servili conditione exponentes, een beragte of geringe slavinne! vel de odio & contemptu domini explicantes, ut Belg. nostri: *Eene dienstmaagt by den man bersmaat*. Verum totus nunc locus est inspiciendus. *Vir si concubuerit cum muliere aliqua שפחה נחרפה והוא eaque serva sit נחרפה viro, nec fuerit redempta illa, nec libertas ei data, בקרה תהיה flagellatio erit; (ita vulgo sumitur) non morientur, quia libertas ei data non fuit.* Observandum est in hac lege manifesto agi de crimine fornicationis aliquo, quod morte luen- dum esset alio in casu; cum enim dicat reos morte non esse multandos, id- que ex defectu libertatis ancillæ deducat, ostendit, nisi hæc ratio obstaret, nece in hanc fornicationem animadvertendum esse. Est igitur non simplex hæc fornicatio; ea enim ex lege mortem non meretur, sed vel ex consan- guinitate damnabilis ea, vel ex adulterio; de consanguinitate nullum in verbis vestigium; unde infertur, crimen adulterii intelligendum esse. Vi- des hinc quid Jonathanem, Kimchium, aliosque Interpretes moverit, ut נחרפה *desponsatam* verterent, ut scil. hoc pacto crimen adulterii haberent; at eadem ratione videas, si נחרפה *despecta* vertatur, nihil esse quod adul- terii reum arguat fornicatorem. *Si aliquis concubuerit cum muliere, quæ serva sit despecta viro*; quid quæso in hac oratione est, quod adulterii reum constituat corruptorem? hoc animadvertentes Eruditi Interpretes multa supplenda sibi sumserunt; *despecta viro* suppl. *cui desponsata fuerat, vel cui matrimonio juncta fuerat*, at postea *despectui habita*. At quænam illa interpretandi est ratio, ut in legibus, quæ claris & expressis proponi debent verbis, præcipuam, unde cetera dependent, dictionem suppleas, & ex propria mente infercias; sed quid si non *despecta*, at *grata* at *dilecta* fuerit domino serva? an lege hac non teneretur compressor, cum tam expresse monuerit, se loqui de נחרפה *despecta* Domino? præterea posita hac interpretatione, ex serie orationis & verbo- rum nexu efficietur, fornicatorem non haberi reum adulterii, propter vio- latum fœdus conjugale, sed causa, propter quam adulterium censeatur hoc crimen, ex odio & contemptu Domini in servam erit repetenda. Has ratio- nes validas satis puto, cur receptæ & communi expositioni non assentiar. Videor mihi locum hunc obscurissimum egregie ex Arabismo illustrare posse. Scilicet ex stylo Arabum שפחה נחרפה לאיש *Ancilla despecta viro* (ita quoque cum Eruditiss. Interpr. verto, ac vim rad. חרף retineo) seu potius, *ancilla vilis reddita viro*, est ancilla, in quam viro, id est, Domino potestas data est ea libere utendi; vel quam Dominus pro lubitu utendam sibi sumsit; ita Ab. Esra hæc verba intelligebat; quod indicat, cum ita hæc explicat. והיא בתולה ברשות אחר *Estque ea virgo alienæ potestati subiecta*: Jam mentem legis in- spiciamus. *Si quis concubuerit cum muliere, quæ serva sit vilis reddita נחרפה viro לאיש vel alicui* (per quem Dominum servæ intelligendum esse, res ipsa loquitur) id est, quam Dominus pro lubitu ex potestate sua utendam sibi sumsit;

sumsit; pergit lex; *nec fuerit redempta, nec libertas ei data*, בקרה *flagellatio* (a בקר, ut lat. *taurea*, apud Lat. Interp. 2 Mach. 7: 1. *flagris & taureis cruciati*) erit, non morientur, quia illa non fuit libertati restituta. Hic nimirum legis sensus est: Qui ancillam, cujus hæc sit cum domino suo conditio, ut ea libere utatur, constupraverit, reus quidem erit adulterii (nempe quia uxor illa a Domino habetur, & aliquam uxoris speciem habet) at non tenetur capitis supplicio, quod alias adulterium sequi solet, quia cum sit serva, Dominus eam non tanti facit, ut uxorem ducere velit, ideoque conjugium & sponsalia adhuc sunt neglecta; quæ ratio est, cur a pœna capitali liberetur adulter; hoc amplius etiam patet ex addita conditione, והפרה לא נפרה, *Et redempta non fuerit*; nam si redempta fuisset, & tamen Dominus eam retinisset, vera uxor censeretur debuerat, alio enim jure post redemptionem apud Dominum non remansisset, atque ita verum & plenum adulterium corruptor commisisset, & pœnam mortis meritis fuisset: nunc quia verum adulterium non est, pœna mitigatur, & *Taurea* solummodo בקרה infligenda sancitur.

Supereſt ut ex Arabismo ostendam locutionem istam *serva vilis alicui reddita* id notare, quod dixi. Arabice verbum *رخص* notat, *vilem, abjectum esse*: unde in 2. conjug. *رخص* *vilem reddere*: inde dicunt Arabes *رخص له في الشيء*, *vilis ipsi reddita fuit res*, id est, ipsius potestati permissa concessaque fuit res, ut libere ac pro arbitrio ea uti possit. *رخص* *vilis ipsi reddita est mulier*, id est, potestati & arbitrio ipsius concessa est. Abulphar. Histor. Dyn. pag. 208. *Appellatus est idem Chaddasi, & religionem professus est Horremiticam* (secta est libidini tota dedita, a Persico *خرم* *Horrem lætum* notante ita dicta) *رخص لبعضهم في* *Et aliis aliorum uxores viles reddidit*. Similes fere sunt locutiones a verbo *ذل* *abjectus, vilis fuit*: ut in Corano Sur. 67. 15. *هو الذي جعل لكم الارض ذلولا وامنحوا في منازلها واكلوا من رزقه* *Is est qui vobis terram vilem fecit; itaque incedite in regionibus ejus, & donis ipsius fruimini. Terram vobis vilem fecit, id est, in vestram tradidit potestatem, imperioque & voluntati vestræ auscultaturam.* Et Sur. 36: vs. 71, 72. *Annon vident, nos creasse ipsis camelos انعاما* *utilissimum Arabibus animal, واهلها مالكون* *quibus ipsi imperent وذللتناها لهم* *eosque iis viles reddidimus, id est, potestati eorum subjecimus, iis ut pro arbitrio uterentur. Quo pacto? فمنها* *nam & iis vebuntur, & ad cibum iis utuntur.* Dispar quidem paululum est ratio in phrasibus hisce, attamen quam proxime adlocutionem, quam explicamus, accedunt. Egregium adhuc suppeteret exemplum, si vera essent & certa satis, quæ de radice *ذل* conjeci. Dicunt Arabes *ذللت له الامراة*, cum indicant potestatem alicui in mulierem datam ea pro voluntate utendi, hæc verba proprie sonare puto, *vilis aut despecta ipsi reddita est foemina*: *ايضا نحرפה لو*: scilicet puto non male primariam significationem radicis *ذل* statui posse, *vilem, abjectum esse*, idem ut fit, quod *ذل*, & *نرذل*: nam ب & ن Beth & Nun sunt literæ permutabiles;

biles; inde explicarem locutiones, quas ope hujus radicis formant Arabes. Exempl. grat. بذل المال apud Abulphar. 364. *profundit opes, largiter donavit*, proprie, ut puto, *tanquam rem vilem habuit opes largiterque effudit*: adeoque familiaris est hæc locutio, ut fere solam eam in conjug. prima hujus verbi agnoscant Lexicographi; unde solet بذل in prima conj. exponi *liberaliter dare & elargiri*: & بذل apud Abulphar. 321. est *liberalis*; non male tamen putem verba ista intelligi posse eo, quo explicui, modo; summa enim munificentia efficaciter ita indicatur; accedit, eos a rad. بذل, quæ indubitare *vilitatem* significat, eandem locutionem fingere. Ita in Histor. Tamerl. pag. 45. وبذلت في ذلك مالي ووجاهتي. *Et vilem habui ea in re pecuniam & dignitatem meam*; id est, opes meas in ea profudi, & dignitatem meam in periculum adduxi. Ita apud Sadi in Gulistan بذل درويشان, *pauperibus largitur*: proprie *vile reddit*: ubi بذل ad eundem usum usum adhibetur, quo alias بذل solet: porro ab hac rad. بذل dicunt etiam Arabes بذل جهده *omnes nervos intendere*: proprie, *vires suas viles habere*; ut Belgæ fere: zonne draagten spillen. Histor. Tamerl. pag. 407. فبذل كل جهده, *Et omnes intendat vires*. Tandem dicunt بذل نفسه *animam morti exposuit*: proprie, *animam suam vilem habuit*, id est, eam periculis exposuit, quasi nihili æstimans; cum quo convenit elegantissimus iste Hebraismus חרה נפשו למות *vilem habuit animam suam morti*, eam omnibus periculis exposuit Jud. 5: 18. & alibi. Ita in Hist. Tamerl. p. 411. وهم ان يجعل رقابهم Voluit Tamerlanes ut colla eorum ipsi essent loco vaginae, & ut sanguine ipsorum aciem gladii potaret, وروسهم ناكسوا روسهم. *Erantque ipsi viles habentes animas suas*, id est, periculo mortis se expositos videbant, capitibus deorsum inclinatis; quæ ex Corano pro more istius auctoris desumpta sunt Sur. 32. 12.

Contra dicunt *caram* & *pretiosam habuit animam*, id est, conservavit nec periculis exposuit vitam; غالي بنفسه apud Tograj. Poetam vs. 41. Porro non temere me primariam verbi بذل significat: in notione *vilitatis* positam existimare liquet ex derivato مبدول, quod pro *vili* & *abjecto* usurpatur: *vestes viles* vocantur بذلة, & absol. بذلة Bedlaton, & مبدلة Mebdalaton: qui *vestes viliores* induit Mobtadilon مبدتل dicitur: quæ omnia signif. primariam a me indicatam postulare videntur. Mobtadelon etiam pro *vili* & *abjecto* sumitur apud Tograj. vers. 41. Qui vilis est مريض القدر مبدتل. *pretii & abjectus*. Sicut ergo, ut vela tandem contraham, Arabes dicunt بذل نفسه *vilem habuit animam suam*, cum quis periculis vitam exponit, ut contra qui conservare studet, *caram eam habere* dicitur: Ita eodem plane modo dicunt Hebræi חרה נפשו *despectam habuit animam suam*. Sicut Arabes vilis ipsi facta fuit mulier, ut copiam ejus utendique pro lubitu potestatem indicent, ita Veteres etiam Hebræi dixere נחפה לו אשה *tanquam res vilis concessa est ipsi mulier*, libere ea & ex potestate potitus est. Ignoscant Eruditi, si præter morem latius explicuerim de hoc obscurissimo loco animi mei sententiam: quod si, quæ dixi, cum impe-

impedita legis hujus locutionisque difficultate comparentur, justo etiam fortasse breviora videri possunt.

CAPUT XXII.

VERS. 23.

ושור ושה שרוע יקלוט

DE vocibus ignotis שרוע & קלוט de quibus nihil certi habent Interpretes, quasque non nisi ex conjectura attingunt, vid. not. meas ad Esai. 28: 20. ubi veram earum significationem ex Arabismo illustratam & stabilitam reperiis.

ANIMADVERSIONES

PHILOLOGICÆ

IN

NUMEROS.

CAPUT III.

VERS. 12.

פטר רחם.

PHrasis non semel in Lege lecta, cujus tamen significatio hætenus non satis expedita est: Plerique *apertionem vulvæ* explicant, quod vulvam antea clausam aperiat primogenitus. At sibi non constant & parum apte ita vertunt ii, qui radici פטר signif. *dimittendi* & *discedendi* etiam tribuunt; unde פטר non potest esse *apertura*. Hæc ratio movit Bochartum, ut פטר ex Arab. فطر explicare voluerit, *incipere, inchoare*, & العطر Alpha-tro, *initium, exordium, quod in unaquaque re primum est*: unde primogenitus, *initium vulvæ*: sunt multa, quæ adversus hanc interpretationem objici possent, maxime quod *incipiendi* signif. aliis S. Script. locis, ubi radix פטר invenitur, plane non conveniat, tum etiam, quod *incipiendi* signif. radici Arabicæ فطر non propria sit, sed per metaph. ei tributa: proprie & notione primaria فطر apud Arabas est *findere*: idem quod شق apud Lexicographos, ex Corano collatis Sur. 82: 1. cum 84: 1. ad hanc ceteræ notiones referri possunt.

Hanc eandem ego solam signif. radici Hebrææ פטרtribuendam puto: nimis enim diversæ sunt & vagæ signif. quas vulgo ei adscribunt. *Discedere* exponitur uno loco, altero *dimittere*, tertio *diducere* vel *distorquere* ex Ps. 22. Tandem *aperire*; unde deduci volunt nostrum פטר *pheter*. Recta via rem puto

puto institui, si tam diversæ signif. ad unam reduci possint. Videamus an non sub *findendi* prima notione omnes contineantur.

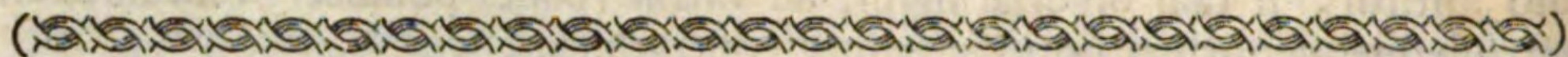
Primo פטר רחם *fissio uteri*, vel id quod vulvam *findit* de fœtu in lucem edito, aptus est & usitatus Hebraismus, pluribusque a me ostensus ad Job. cap. 39: 3. ubi monui fœtum in lucem prodeuntem, *findere* dici.

Secundo Reg. 6: 8. פטרי צצים quid hic ab illis certi expectes, qui *discedere*, *dimittere*, *laxare* aut simile quid פטר notare volunt? Mihi a *findendo* sunt *eruptiones* vel *fissiones florum*; scil. figuræ florem ostendentes, qui calyce fisso erumpere incipit, ac sese pandere; qui florum status est amœnissimus. Arab. انبرل est *fidit*: inde est in 7. انبرل, *prodiit palmæ spatha erumpente flore*: proprie *fissa* fuit. Conf. etiam Cant. 7: 12.

Tertio Prov. 17: 14. פטר מים ראשית מרון Vocem פטר hic substantive sumo ad formam פטר & similia, ob sequens ראשית substant. quoque, nam sic aptior est & sensus & oppositio: *Fissio est aquarum*, *eruptio est aquarum*, *initium litis*. Aquæ ex terra, & fonte ebullientes *findere* dicuntur, ut Job. 28. 4. Sensus est: ut tenuis est aqua, cum primum ex fonte ebullit, paulatim tamen crescere non desinit & cuncta inundare; sic initium est litis. Participii etiam vis in פטר retineri potest. *Findens aquas*, id est, *scaturiens*; hoc sensu sic interpretaberis: *Tanquam fons, qui aquas findit*, vel *tanquam locus irriguus, qui perennes emittit scaturigines, sic initium est litis*. Contra terra *findere* dicitur aquas Hab. 3: 9. נהרות חבקק ארץ Terra *fluviis fidit*, id est, *scaturire fecit*. Thalmudici in Gemar. Sanhedr. Prov. locum ita explicant: האי חגרא *Lis similis est meatui stagni exundantis*.

Hæc derivata substantiva *findendi* signif. libenter admittunt; videamus etiam de verbo ipso. 1 Sam. 19: 10. ויפטר מפני שאור. Vulgat. *declinavit*: Lxx. ἀπέστη; nostri fere *discessit*; sensu ita postulante. At signif. hæc nullam cum præc. exempl. habet convenientiam; nimis etiam tenue videtur & simplex *discedere*. Forte ita non male rem concipias; Davidem in summo vitæ periculo viam sibi fecisse per media custodum servorumque regis agmina, ea vi quasi perrumpens & findens. Ita בקע *findere* usurpatur 2 Sam. 23: 16.

Alter est locus 2 Chron. 23. 8. כי לא פטר יהוידע הכהן את המחלקות, diverso hic iterum a præcedentibus sensu reddunt vulgo: *Quia non dimittebat Jehojada ephemerias*; sensus hic, utpote promptus & facilis, Interpretibus arrisit. Haud convenit tamen, quia מחלקות in plurali *Ephemerie* non *dimitti* debent, sed מחלקת tantum, ea scil. quæ hebdomadem suam absolverat. Hæc autem quum contra morem a Jehojada detineretur, & cum altera ephemeria, quæ opus hebdomadale aggrediebatur, conjuncta fuerit, ad majorem regis securitatem; Sacer Scriptor id exprimit: לא פטר את המחלקות *Non fidit*, id est, *non segregari voluit Jehojada ephemerias*. Ultimus est locus Psalm. 22: 7. יפטירו בשפה. nec *discedere*, nec *dimittere* hic quadrat. Lxx. ἐλάλησαν ἐν χεῖλεσιν. Sic Vulg. *loquuti sunt labiis*: Arabs تكلموا بشفتهم. Rabbini יפתחו *aperiunt*. Alii *distorquent*. Quidni? *Findunt labia sua*; scil. lingua exerta, quod maximum est derisionis indicium.

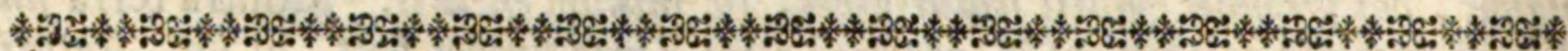

C A P U T XIII.

VERS. 19.

מה הערים אשר הוא יושב בהנה
הבמחנים אם במבצרים.

Optime Hieron. *Urbes quales, muratæ an absque muris?* Scil. ב ante מחנים & מבצרים non exprimit, quod cum faciunt Lxx. alique Interpretes, sensum reddunt minus liquidum. *Quales sint civitates, quas habitat;* εἰ ἐν ἀτειχίστοις ἢ ἐν τευχήρεσι. Hunc usum redundantem τὸ ב ex Arabismo erutum, & Hebræis usitatum, videre qui cupit, adeat not. nost. ad Job. 23: 13. & supra Exod. 32: 22.

C A P U T XIV.

VERS. 44.

ויעפלו לעלות אל ראש ההר

LXX. ἡ διαβιασάμενοι ἀνέβησαν ἐπὶ τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους. Aliter longe Vulgat. *At illi contenebrati ascenderunt in verticem montis.* Cur יעפלו ita reddunt? Chaldaeus etiam cur ארשיעו *impie egerunt?* ex sensu. At Hieron. quid tenebras huc adtulerit, non satis liquet: putem eum radicem אפל respexisse, & sic עפל 2 Reg. 5: 24. eadem ratione *vesperam* reddit, & Lxx. σκοτεινόν. quod confirmatur ex Midrasch, ubi יעפלו exponitur הלכו חשכים ex אופל tenebras notante. Ex recentioribus Vatablus vertit: *Et corroborarunt se, vel, cor suum,* quod ex Kimchio petatum, qui הגבירו לב וחוקוהו exponit: sic Raschi etiam: Pagninus vertit simpliciter: *Et conati sunt ascendere* &c. nulla ratione & auctoritate. Nostri rectius: *En su poogben ligtheerdigih.* Certe Arabice عفل notat *imprudenter & inconsiderate aliquid fecit*, teste Golio. Hoc convenit cum Deut. 1: 41. ומהינו לעלות quod potest verti: *Et leves fuistis ascendendo;* leviter & considerate ascendistis, vel potius, prout usus verbi postulat, *Leve duxistis;* uti ad istum locum ostendam. Alii verbum עפל *conscendere clivum* notare volunt, quæ & Belgarum in notis mens est, ex eo, quod עפל fit *clivus*. At recte Cel. Gussset. incertissimum statuit, Ophel esse *clivum*: re-
vera

vera quâ ratione id probari possit non video: nam non nisi semel appellative (proprium enim est) invenitur 2 Reg. 5: 24. ויבא אל העפל. quid hic עפל de cli-vo capere cogit? Lxx certe & Hieron. longe aliter, illi σκοτεινόν, hic *vesperam* reddiderunt, cujus rationem supra attigi. Chaldaeus etiam אחר כסי *locus tectus, devius*. Arabice غفل *Ophlon* inter alia exponitur: *Vestigiis habitatio- nis destituta terra*. Sec hæc forte latius suo loco; hic tantum ostendere volo, *clivi* notionem esse incertissimam. Notionem *inconsiderate conandi* nondum amplector, tum quod *omissionem rei & neglectum* potius dicat verbum غفل, tum quod עפלה Hab. 2: 4. contrario sensu sumatur, uti mox videbimus. Vis verbi غفل ab Arabibus hoc pacto exponitur *omisit rem & neglexit*. Alcor. Sur. 10: 7. الذين عن آياتنا غافلون *Qui miracula nostra neglectui habent*. vl. 30. كنا عن عبادتكم لغافلين *Cultum vestrum neglectui habuimus*. Sic multis aliis in locis Alcorani semper cum عن constructum, aut *omissionem* significat aut *neglectum rei*, nec apud ullum auctorem aliter quam *negligendi* sensu inveni. Ideo hic potius exponerem: *Et neglexerunt* (nempe verba ista & monita Mosis, ubi etiam notandum est verbum in 4. conj. اغفل quæ *Hiphil* respondet peculiariter usurpari de *neglectu moniti*: Ita apud Goliath. *Neglexit, incuriose prætermisit. Pecul. non recordans moniti alieni.*) *ascendendo &c.* id expresse testatur Moses Deut. 1: 42. *Locutus sum vobis, at aures non præbuiſtis* והורו וחילו ההרה, quæ plane hisce nostris respondent, nisi quod עפל *neglectum* in hoc loco, in Deut. וירן *superbiam* vocet hanc moniti sui omissionem; *Et superbi fuistis*, scil. non attendendo & neglectui habendo monita mea, & *ascendistis &c.* Eodem plane modo exponendus est Habacuci difficillimus locus Cap. 2: 4. הנה עפלה *Ecce neglectus fit*; Zoo 'er agter- iooſheit up iemant gebonden wert / of hy zig onttreht: εἰν ὑποσείληται cum Lxx. & Apostolo Hebr. 10: 38. Non hic repetam, quæ Viri Doctissimi L. de Dieu & Ed. Pocok. jam dudum docuerunt; quædam tantum in medium proferam, quæ forte ansam dare poterunt Eruditis, ulterius radicem obscurissimam verbi עפל investigandi. Scilicet غفل etiam a *Zjauhario* exponitur per סתר *textit*. Inde commoda deducitur morbi עפלים denominatio, qui inferiores & tectas corporis partes afficiebat. Hinc etiam Symmach. teste Hieron. ἡ κρύπτα reddidit. 1 Sam. 5: 9. יסתרן להם עפלים ibi Rabbini omnes, ceterique Interpretes ex nostris, pro סתר positum contendunt; de quo tamen dubitantem me vid. suo loco. Inde etiam עפל *Ophel* 2 Reg. 5: 24. recte a Jonathanæ expositum constat per אחר כסי *locum tectum*; atque inde tandem *Ophel* proprium partis urbis Hierosolymitanæ nomen ab *tegendo, obtegendo, propugnando* (ad hunc enim usum *tegendi* verba ab Hebræis transferuntur) sumtum fuerit. Rabbini certe מנצח *munimentum* intelligunt. Quid si verbi etiam עפל apud Habac. & Mosem usus ab hac significatione non recedat? ut *negligere*, vel potius ὑποσεύδειν *subducere se & subtrahere* sit idem ac *ascondere se*: Dan eene zaan zig onttreken en verbergen. Conjectura hæc aliunde illustrari & confirmari poterit.

C A P U T XXIV.

VERS. 17.

*Procedet stella ex Jacobo, & surget sceptrum ex
Israele, & percutiet angulos Moabi.*

וקרקר כל בני שרת.

IN hisce verbis explicandis dubiorum nullus est finis. De בני שרת dissentiunt Interpretes, magis tamen in verbo קרקר hærent. Samaritanus Codex קרקר *verticem* legit, manifesto errore. Lxx. קרקר vertunt *περονόμευσις pabulabitur*. Vulgat. *Vastabit*. Symmach. *ἐπευνησθ*. quomodo hoc verbum etiam explicant Syrus & Chaldæus apud Esai. 22: 5. hic per כלש ille per בניא quæ *investigare* denotant. Onkelos שלוט *dominabitur*; per filios autem Sethi cunctum genus humanum intelligit. Hunc sequitur Arabs Erpenianus يتسلط *dominabitur in omnes homines*. Syrus Interpres eodem modo vertit. R. Salomo *fodere, suffodere* significare id verbum putat, tanquam geminatum קור, quod *fodere* redditur 2 Reg. 19: 24. Kimchius & Ab. Esra per הרים *destruere* declarant, a קיר muro; unde קרקר per contrarium esset *murum diruere*; ut שרש *eradicare*. Hanc sententiam Belgæ amplexi sunt. Edm. Castellus, forte nimis acriter, interpretationem hanc ineptissimam vocabat. Non omittenda est Celeb. Jac. Altingii expositio. קרקר ipsi est *congregare* a Chaldæorum verbo קרקר *cucurire, glocitare*: & intelligit, *convocare glocitando instar gallinæ*, uti in Evangelio. Erudita est observatio, quæque etiam assensum Eruditorum nacta est. Quædam tamen regeri poterunt. Primo, verbum קרקר vagum esse, quamvis notans vociferationem, & strepitum. Ita de corvis *crocitare* notat in Thalmude Bav. Bath. fol. 23: 1. אחר עורבי ואכלי דמא *Venerunt corvi, & comederunt sanguinem*. Tum Rabbi Joseph, *abigite mihi hinc crocitationem*. De ranarum etiam vociferatione usurpatur; unde in *Jelammedenu* קרקורין *ranæ coaxantes*: sic Arab. قرقري *est rana*, quæ veteribus pœnis ab eadem radice *Curur* dicebatur, ut ex Apulej. de Vir. Herb. cap. 9. observavit Bochartus: Ægyptiacum etiam XPOO 8 P apud Kirch. in Scal. Copt. ejusdem est originis. Porro קרקר Arabibus de querela columbarum voce usus venit: unde قرقري *gemitus columbae*: quibus Belgica vox *hooren* consonat. De voce perdicis etiam invenio apud Damirium: *طبعه ان يخرع امثاله بقرقرة* *Talis natura ejus est, ut sui similes murmure suo pelliciat*. De serpentis sibilo idem verbum adhibetur, & eundem in modum ad alia multa transfertur. Non ergo *glocitare* notat, nisi *gallinæ* nomen adjunctum sit, quod verbum generale restringat;

gat; atqui illud hic non adest. Forte & hoc dici potest, licet *glocitare* notet verbum, non tamen ideo *congregare glocitando* exponi licere. Tandem significatio hæc aptari non potest loco Esaiæ cap. 22: 5. ubi verbum nostrum iterum occurrit. Reliquas etiam sub examen versiones revocemus. Lxx. cur & unde *προνομεύειν* vertant non video. Symmachus ceterique, qui *investigare* reddunt, a *fodendi* signif. quæ est in rad. קר, illud sumfisse videntur; nam ita חפר *fodere* in Jobo est *investigare*. At cur Syrus & Onkelos cum Arabe *dominari* exponunt? Puto quia de sceptro loquebatur Bileam. An huc etiam facit, quod verbum קר apud Arabes in 2. conjug. notat *tributa imponere*? & in 10. استقر بالملك *in regno stabilitas est* apud Arabsjadem aliosque? Hisce etiam opponi potest diversus verbi usus apud Esajam. *Diruendi* significationem non amplector, quia frustra verbum per contrarium exponitur, & a קר muro קרקר potius redderem, *murum struere*, quam *murum destruere*. Præterea hoc addi potest, sive בני עמ cum Onkelos, Arabe, Jarchio aliisque de *toto genere humano* capias, sive, quod satius puto, *Ecclesiam Christi* & fideles intelligas, neutri *destructionem* afferre Christum. Puto itaque קרקר esse *struere, ædificare, fundare*. *Edificium firmiter, fundamentum, exstructum*: مقمرى قواعدها, qui *fundamenta ejus posuit* apud Abulphar. Et مقمر الملك apud Eundem, *Metropolis: proprie, fundamentum regni*, uti قاعدة utrumque etiam dicit *fundamentum & Metropolin*. Sic in Hist. Sar. مقمر عظمتهم وكرسى مملكتهم *fundamentum potentiae & thronus regni eorum*. Hæc significatio duobus locis istis, ubi קרקר occurrit, apprime convenit. Hic veritas licet; *Et fundabit, vel ædificabit omnes filios Sethi*, id est, *Ecclesiam suam*; opposita ad *conquassationem & confractionem* מרחץ Moabitarum, seu *hostium Ecclesiae*. Vel si עמ appellative sumendum velis, hoc pacto: *Et ædificabit omnes filios fundamenti*; Scilicet qui verum illud & firmissimum sibi *fundamentum, Christum, posuerunt*. Et sic iterum intelligi possunt vel singuli fideles, nam justus est יסוד עולם: vel *Ecclesia*, quæ est יסוד מוסד Jes. 28. quæque super petram est ædificata. Apud Esaiam cap. 22: 5. מקרקר קר recte *struens, sarcians murum* exponi posse ostendam. Quibus addo *destructionem* hic nondum convenire, quia vs. demum sequenti, *hostium invasionem & ascensum* declarare incipit, vs. 7. non ultra procedit quam ad *oppugnationem*. אל ההר recte a me redditum *Montes versus* patet ex simili locutione Zach. 3: 10. אל ההר גפן Ma onder den Wijnstok / *sub vitem concedite, acclamabunt*.

ANIMADVERSIONES
P H I L O L O G I C Æ
 I N
DEUTERONOMIUM.

C A P U T I.

VERS. 22.

ותהינו לעלות ההרה

ONkelos reddit ושיתון למיפק לטורא , & *cœpistis ascendere montem.* Vulg. *pergeretis in montem* : Lxx. συναβραμοθεντες ἀναβαίετε εἰς τὸ ὄρη. Non liquet hinc, quid proprie תהינו designet, quia sensum potius, quam veram verbi significationem exprefferunt. Rabbini verbum hoc a partic. הן ecce formatum volunt. Ab. Esra. ותהינו ותאמרו הן *Tabinu notat, dixistis Hen; Ecce parati sumus* : Raschi לשון הננו *Ecce nos paratos designat.* Eodem modo Kimchius in Lexico.

Non placet hoc, quia הן ex geminatis secundæ est, quod patet ex dagesch in הנה : verbum autem nostrum radicem requirit ex quiescentibus secunda. Adde הן vel הנני *ecce me* responderi solere, cum mandatum præcedit, cui morem gerere paratos nos testamur; *ecce adsum & obedio*; ut Genes. 27. 1. quod Arabes لبك dicunt. Atqui id locum hic non habet, cum contra Dei voluntatem proprio consilio in montem ascenderint: Si tamen sensus hicce placeat, quia Mosis objurgationem tanquam mandatum ascendendi capere poterant, ex Arabica radice הן eundem dabo. Nimirum verbum הן notat *lenis, commodus, facilis fuit.* Ita dicunt: هين لين: *facilis & commodus*, qui facile obsequitur. *Et faciles vos præbuiſtis ad ascendendum in montem.* Aliam etiam versionem adjicere decreveram, quum ex collat. Num.

14: 40. probam hanc esse video. *Et mane surrexerunt, ut ascenderent montem, dicendo.* הָנֵנוּ וְעֵלֵינוּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה. *Ecce nos paratos & obediētes, ascendemus ad locum, quem jussit Dominus.* Dubium non est, quin Rabbini explicationem suam ex hoc loco mutuati sint: & revera quadam specie se commodabat ista conjectura, quam plane rejici nolim. Statuo cum Ab. Esra, frustra objici, verbum a particula formari, nam hoc non insolens est. Ita a *Lebba*, *Ecce adsum* Arabes formant verbum *Lebba*, dixit *Lebbaicha*. A *Niam* affirmandi particula, habent verbum *Naama*; dixit *Niam*. Ab *Asjal* itidem affirmandi voce, verbum est *Afsjala*, dixit *Asjal*. Imo ab integris formulis verba formant: Sic *Cabbara* est dicere *Alla Ecbar*. *Hamdala* est dicere *in Camus*; & Abulphar. p. 175. *Sic in Hist. Tamerl. p. 390. legitur* *notante Scholiaste ad h. l. ex Zjauhario.* Interim difficultas prima, quam contra hanc sententiam adduxi, restat; ideoque ad radicem *facilem esse* ponendam inclino. L. de Dieu alio & duplici modo ex verbo *han* locum hunc exposuit: *Et facile duxistis, rem nullus negotii putastis.* Istius sæpissime verbum hoc apud Arabes notionis est; Alcor. Sur. 19: 10, 21. *Hoc mihi facile est effectu.* Sic Sur. 30: 26. In Hist. Tamerl. *rem difficilem habere* opponitur *levem rem* *facilem ducere.* Altera Viri Docti interpretatio hæc est: *Et contempsistis, ascendendo in montem:* Scilicet verbum *han* etiam de-
spectum, contemptum esse notat; & in 4. *contemnere, vile ducere.* *Et contempsistis, nempe, mandatum Dei;* confert cum hoc loco Num. 14: 44. ubi *quod neglexistis* vertit, legitur. At falliter L. de Dieu, nam *in Numer. 14: 44. respondet in hoc cap. nostro* *43.* hic respondet Num. 14: 40. uti supra monui, & loca hæc conferenti clarum fiet.

C A P U T XXXII.

VERS. II.

בְּנֵשֶׁר יַעִיר קִנּוּ

CHald. & Lxx. hic communem verbi *יעיר* signif. non admiserunt, sed ex sensu utrique, hi, *ὡς ἀεὶ δὲ σαρκαπασσαι νοσίσαν αὐτῶν.* ille, *בְּנֵשֶׁר רָמַחַשׁ לְקִינָה.* *Sicut aquila festinans ad nidum suum:* vel potius, quia *מחיש* formam habet pass. ex Arab. *حيش*, *quæ timet nido suo.* Video, quid Interpretes hos moverit: *קן* scilicet *nidum* proprie dictum intellexerunt; at Hieron. commodius *pullos* intelligebat, quomodo Latinis *nidus* de *pullitie* sæpe usu venit: Vid. V 2 Non.

Non Marc. & Serv. ad 4 Georgic. Atque sic vim verbi הָיָה expressit: *Sicut aquila provocans ad volandum pullos suos: modum simul excitationis indicans.* R. Salomo excitandi verbum aliter explicat; Aquilam, cum misericors sit erga pullos, nidum suum non ante ingredi, quam alis ad ramos allisis sono isto pullos excitaverit, quo ad eam excipiendam parentur.

Mihi Hieronymi versio Prophetæ menti propior videtur. Si tamen קָּ pul-
litiem Hebræis notasse negetur, non levis erit difficultas, quæ etiam Chald.
& Lxx. in alia ire coegit. Quid si Arabicum غِبْر hic admittamus? conve-
niet certe, sive pullos intelligas sive nidum. Verbum غِبْر Arab. notat Zelo-
typum esse: eandemque habet vim quam Hebr. קָּ, cui in vers. Arab. res-
pondere solet. Commodissimum hinc fluere sensum palam est; attamen de
eo non cogitassem hic loci, cum Hier. versio proba sit, nisi semel iterumve
וְיָ in Jobo קָּ esse videretur; exempl. vide in Job. meo. Quorsum etiam
melius referetur וְיָ quod hostis, inimicus solet exponi? quasi vigilans, ajunt,
in alterius malum: rectius inimicus, tanquam invidus, æmulator. Quibus
וְיָ a זָּ factum placet, concederem, si in solo Daniele legeretur; aut si Tar-
gumistæ eam vocem agnoscerent. Nunc Hebraicæ puto originis a וְיָ æmula-
ri in malam partem sumto, ut קָּ etiam solet. Arab. غَامِر invidiam sæpe di-
cit. Ita وِ in Histor. Tamerl. pag. 322. a Scol. declaratur per
مَرْقَبٍ يَغَامِرُ æmulator, qui in invidiam trahit.

C A P U T XXXII.

VERS. 13.

חֲלָמִישׁ.

Vocem hanc aliquoties cum זָּ junctam petram significare perspicuum est.
Lxx. nunc στερεάν, nunc ἀνερόλομον vertunt. An originem ejus repeten-
dam statuemus ab Arabico خَلَم? quod per صَغِي exponitur a Lexicographis:
ut خَالَم per صَافِي, sincere amicitiam coluit: خَلَم per صَغِي, sincerus amicus.
Sicut autem a صَغِي Arabes formant صَفْوَة, petra levis, sic חֲלָמִישׁ esset a خَلَم, ut
עֲבֵדִים a عָבֵד agilis fuit. Δείαν ergo vel γλαφυράν notaret πέτραν. Ita &
חֲלָמִישׁ est petra, ab חֲלָמִישׁ purum, sincerum esse.

CAPUT

CAPUT XXXII.

VERS. 24.

מזי רעב.

LXX. τηρόμενοι λιμῶ. Vulg. *consumentur fame*. Onkelos נפיהי כפן *inflat* fame. Fame laborantium pedes tumescere notum est: unde λιμῶ καλοπεσῆῃα & γαστροπαχῆς eleganter conjunguntur ab Hesiodo, in Scut. Herc. 265. ubi vide summum Grævium. Interim satis constat Veteres verbum מזי non intellexisse, sed tantum ex sensu aliquam notionem excogitasse. R. Salomon ex Thalmud. מזי capillos exponit: שיערי רעב *hirsuti fame*; nam, inquit, אדם, כחוש מגדל שער על כשרו *qui macie premitur, capillitiem alit*. Hujus notationis auctorem nominat R. Mosen Haddarschan Tolosanum. Ab. Esra & Kimch. מזי exponunt שרופי, *usti fame*: Sic Arabs محروقون. Conferunt autem Chald. אום in Daniele. At מזי nostrum inde deduci non finit ratio Grammatica; tum etiam *ardere fame* non dicitur, sed *siti*, ut Arabes utuntur in حر & حرق, aliisque *ardendi* verbis Invenio سعال *ardorem de fame sum-* tum; at per hanc vocem non defectus cibi indicatur, aut macies inde orta, sed aviditas & ardor edendi: unde مسعور الجوق, *ardens ventrem a Golio* exponitur: *avidus cibi ac ventrem explens*. Aliud longe postulat locus noster. Fallor, aut hæc proprie est verbi istius notio: *Exsucti fame*. Arabice مر منه est *sugere, exsugere*; idem scilicet quod مص seu مضع. quod Esai. 66: 11. pro *exsugere* occurrit: solent literæ م & ط quam sapissime permutari aut confundi: Sic طلع & علو: Et صوب a صوب: Arab. مر و مص. Quod Hebræis צדק, id Syris حرق. Infinita ejus generis exstant exempla. Idem in מצו seu מצה, utrumvis horum maxime placuerit, accidisse, ac pro iis five מצו five מצה etiam dictum fuisse, Arabismus comprobat, ubi مر æque atque مص *sugere* notat. *Exsugi fame* locutio est Arabica امرأة موصوعة. *Mulier exsucta* מצוה est *macie extenuata*. Latinis etiam *exsucti fame* & *exucci* dici possunt, quibus succum corporis & humorem exhaustit fames. Locutio satis clara est, nec ulteriore luce indiget.

C A P U T XXXII.

VERS. 26.

נפאיהם

CHald. יחול רוגזי עליהן *quiescet ira mea in eis*. Sic Samar. אפי הם רוגזון *quasi* אפוא הם רוגזון *Ubinam sunt?* quæ etiam *Vulg.* est versio; *quasi* אפוא הם רוגזון *Ubinam sunt?* quæ etiam *Vulg.* est versio; Apud *Ab. Esram* lego שלש מלות *Quidam tria esse verba autu-* mant. Rectius *Lxx.* pro unico verbo habuerunt, διασπερῶν αὐτούς. Kimchi eodem modo: אפורם בכל פאה; *dispergam eos in omnes angulos*. Hoc improbat. *Ab. Ezra* אפוא ירבק הטעם, *quod sensus sic non cohæreat*. Ita est. Relegatio ad extremos angulos non opprimit & extinguit eorum memoriam, sed eos omnium hominum oculis exponit. Tum hoc etiam obstat, Deum sese consilium suum exsecuturum negare, ob hostium malignitatem; Israelem vero in nullum non mundi angulum relegatum videmus. *Ab. Esra* ex sensu exponendum ait אפוא או אחרים. Prius auctoritate caret, posterius verissimum puto. Arabice فاء exponitur per قطع, quod est *scindere, exscindere*. Inde verto: *Exscindērem eos*. Dubium fere non est, quin apud antiquos illam habuerit significationem, atque inde פאה *angulus* est; ut מקצע itidem *angulus*, a קצע seu قطع *scindere, præcidere*, per quod فاء Arabes declarant. Miror קצע, quod non nisi semel occurrit *Lev. 14: 41.* exponi *te-* *stimonio nudare*. Nihil potest minus aptum excogitari. קצע nihil aliud est quam *scidit, præcidit*, ut Arab. قطع atque ita in Thalmude sæpius. Indubitatum id est ex textu, ubi mox הקצה dicitur, quod modo הקציע erat; הקצה autem extra controversiam *præcidere* sonat. Hinc, ut monui, מקצע *angulus* est a *præcidendo*. מקצעה *Jes. 44: 13. instrumentum quo præciditur*.

C A P U T XXXII.

VERS. 42.

מדם חלל ושניה מראש פרעות אויב

A*Sanguine occisorum & captivorum: Nudati inimicorum capitis.* Ita *V.* *Vulg.* verbum פרע aliquando quidem *nudare* est; neque tamen commoda est fatis versio ista. *Lxx.* ἀπὸ κεφαλῆς αἰχμόντων ἐχθρῶν: non male. Rabbini

bini פִּרְעוֹנָה hic *ultiones* explicant, unde Arabs Erpen. ad literam من مراس انتقامات A capite ultionum hostium: qui ineptus est & vanus sensus. Rectius alii מֵרֵאשׁ a principio exponunt: sed & hoc violentum parit sensum nec cum prioribus cohærentem. Lxx. laudavi, quod dederint a capite principum inimicorum: Sensus est percommodus, & apte antec. respondens. Arab. مَرَع princeps in populo. Inde פִּרְעוֹ Pharaonis nomen derivant nonnulli. Prima fronte alienior ab Hebraismo videtur ista significatio; non longe tamen recedit, nam مَرَع principem appellant Arabes a مَرَع comam nante, quæ signif. in Hebr. nota est. Sic مَرَاصة comæ & optimates. Hæc utut speciem habeant, magis tamen propendeo ad Hebraismum strictius retinendum, atque tunc ita exponam: A capite capillato hostis. Nam eodem modo Deus percussurus dicitur קִרְקַר שֵׁעַ verticem capillatum hostium Ps. 68. Hæc etiam est, si recte nunc memini, Magni Cocceji interpretatio.

ANIMADVERSIONES

PHILOLOGICÆ

IN

JUDICES.

CAPUT II.

VERS. 3.

והיו לכם לצדים

LXX. *Et erunt vobis eis* אֱלֹהֵיכֶם. At *Vulgat.* *hostes* vertit; & *Chal-*
dæus מַעֲקֵן; quod idem est. Frustra hanc signif. deserunt nostri In-
 terpretes, & Veteres hosce צִידים cum *Resh* legisse contendunt. Ali-
 ter docet Arabismus, & horum versionem probam esse, simulque צִידים cum
Daleth eos legisse ostendit. Arabice ضِدْ est *contrarius fuit*: inde in 3. ضَاد
hostiliter se opponere notat: Nomen ضِدْ *hostis*. Alcoran. Sur. 19: 85.
 Et ipsis *hostes sunt*. Hist. Tamerl. pag. 194. الضِدْ اَدْبَرِ وَالْمَامُولِ قَدْ حَصَلَ
Hostis אֶלְצָר *terga* vertit, *utique com-*
potes facti sumus. Sic Dan. 7: 25. *Verba* אֶלְצָר *contra Altissimum profert*: Ita &
 Arabes nomine ضِدْ utuntur; uti in isto Poëtæ cujusdam:

ومكلف الا يام ضد طباعها
 مطلب في الماء جدوة ناري:

Qui torquere studet fortunam contra אֶלְצָר *naturam,*
Captat in aqua ardentem ignis prunam:

Utrum autem אֶלְצָר *latus* sit a אֶלְצָר *contra*, an inverso ordine *contra* a *lateris* sig-
 nificet

nificet notione, alias inquiram. Illud certissimum videtur, צרים hic non posse esse *latera*: Nam quod Viri Docti vertunt: *Erunt vobis in lateribus*, id primo hostilitatem perobscure exprimit: deinde ita omnino vertendum esset: *Erunt vobis in latera*, vel, *erunt vobis latera*; sic enim ל post חיה usurpatur; quæ enuntiatio inepta foret. *Kimchius* quosdam צרים a צור *venari* exposuisse testatur, quibus *Dagesh* officit, neque æque commodum fundit sensum, atque versio *Chaldaei* & *Vulg.* qua standum puto.

C A P U T V.

VERS. 6.

מקול מחצצים בין משאבים.

Vulg. mire vertit; *ubi collisi sunt currus & hostium suffocatus est exercitus*. Quid voluerit non facile est conjicere. Lxx. propius Hebr. ἀπὸ φωνῆς ἀναγκασμένων ἀναμέσων ὑδροσπομένων. Videntur *citharoedos* & *cantores* intellexisse. *Chaldaeus* מחצצים a חצץ *lapillo* derivans exposuit, Israelitas metu hostium non ausos ad aquationes accedere, & lapillos, quibus ripæ fluviorum & aquarum confitæ sunt, transire: Sic *Jarchius* ex mente quorundam. Hæc autem Interpr. ferri nequit, & ex verbis nostris nullis fidiculis potest extorqueri. *Kimch.* חצצים intelligit, seu *jaculatores*, qui Israelitas ab aquationibus prohibebant. Ita & *R. Levi*; hunc sensum & explicationem Belgæ amplexi sunt. Revera חצץ a חץ est *jaculari* apud *Jonathanem* hoc cap. vi. 8. non video tamen qui conveniat: *A voce*, vel, *strepitu sagittariorum inter aquationes, ibidem laudent justitias Domini*. Ex his verbis sequeretur, Deum laudibus esse celebrandum, quod strepitus hostium ad aquationes audiat. Absurdum hoc esset, neque id etiam volunt Interpretes; hostium enim discessum, & fugam celebrari putant. At nihil tale in verbis istis apparet; nisi מקול violenter admodum vertas: *Quod non amplius sit vox*: uti Zach. 47: 14. מעבר, *ne sit amplius transiens*; fane מן quandoque negandi vim habet; at observandum, hoc a præcedentibus oriri, quod hic non fit; neque etiam video Interpretes id hic admittere. Conjecturam in hac difficultate meam cunctanter propono, licet sensum facilem fundat. *A voce sortientium ad aquationes illic laudent justitias Dei*. Hebr. חץ est *sagitta*: hoc pro sorte olim positum fuisse ad Jobum c. 40: 25. latius ostendi, quia *sagittis* sortiri solebant: Inde חצץ hic capio pro *sortiri*. Sic Arab. سهم est *sagitta* & *sors*, uti ad Jobum monui. Verbum autem سهم in 3. est *sortiri*. Alcoran. Sur. 37: 14. de *Jona*. كان من المصعدون Et sortitus est (proprie *sagittas* jecit) & sorte damnatus est. Sensus est, Deum laudibus extollendum, quod ex

urbibus jam exire detur, & confluere ad aquationes, adeo ut præ multitudine aquatorum de ordine *sortiri* debeant, vel generalius, *disceptare*: nam *سأهم* in gen. *نازع* *altercari* etiam exponitur. Hoc cum verbis seq. hujus vs. convenit. *Descendit Dei populus ad portas* i. e. *ex urbibus proruit*. Vid. omnino ad Prov. 30: 27.

C A P U T V.

VERS. 15.

בפלגות ראובן גדלים חקקי לב

IN divisionibus Rubenis, magnæ erant cordis. Non parum hic difficultatis parit Interpretibus illud חקקי, quod quidam *statuta*, *decreta*, *imaginationes* alii, alii *disquisitiones* exponunt. *Contentionem* reddidit Vulg. *Magnanimorum reperta est contentio*. Recte equidem ex sensu חקקי per *contentionem* expressit; hoc enim vult *Debora*, *Rubenitas* diu multumque deliberasse, an ad bellum ceteris cum tribubus irent, magnæque consultatione & contentione rem utrimque esse agitatam, aliis alia decernentibus: At quum radix חקקי *stabile* potius ac *constans animi propositum*, quam hanc mentis in deliberando *fluctuationem*, designet (uti ex derivato חקקי *statutum*, *decretum* *immutabile* Ps. 2. palam est) maluerunt alii textum corruptionis arguere, ac pro חקקי *Chikke*, quod ipsis erant *constans decretum*, legere חקרי *Chikre*, *disquisitiones* ex vs. seq. ubi idem repetitur. At enim quidni potius dicamus חקקי obscurius per cognitum magis ac facilius חקרי, præsertim quum eadem sit locutio eademque in re, esse explicandum, non vero illud ad hanc formam corrigendum. Præsentissimum hic subsidium exhibet Arabismus. Primo videamus de חקרי hoc absque dubio *contentionem* animi ac *disquisitionem* dicit a rad. חקרי *scrutari*: proprie *veritas*, *scrutinia cordis*, quæ scil. fiunt in deliberationibus & consultationibus; ita *scrutandi* verba Arabica بحث & فحص & فتش ejusdemque generis alia, ad disceptationes altercationesque notandas deflectuntur. Hoc idem notare חקקי necesse est, idque ex Arabismo demonstratum dabo. Arabice verbum חקקי seu حَقَّ in 8. conj. اُحْتَفَّ a *Golio* exponitur, *contendere*, *altercari*. Magis tamen huc facit usus, quem ex ipsis Arabibus observavi, ut scil. verbum حَقَّ in 2. conjug. دَاغَفَّ. حَقَّ idem fere sit cum חקקי *investigare*, in *veritatem* disceptando *inquirere*. Nimirum حَقَّ conjunctum invenio cum verbo بحث *scrutari*, quod Hebræo חקקי respondet in *Pentat. Erp. Deut. 13: 14*. Exemplum habeto ex *Hist. Tamerl. pag. 437*. كان فيهم الظرفاء والادباء وفيهم المحقق والباحث في

אלמחקק Erant & in iis ingeniosi, ac eruditi, interque eos מחקק
disquisitores, & scrutatores scientiarum, easque subtiliter indagantes. Ibi מחקק
cum באתי seu seu מחקק scrutatore ut synonymum jungitur. Sic pag. etiam
204. legitur בחאט מחקק Indagator non indiligens. In eadem etiam Hist.
Sunt qui contentione & studio inquirunt; locus est pag. 28.
وهذه المسئلة ————— ممدون ————— حال الاعتراف
Estque وينوع بحار اه ————— التحقيق من ارباب الهدي والضلال
regnum hoc (Chorzemiorum) fodina sectae Mutazaliticae, & scaturigo multitu-
dinis in veritatem inquirentis disceptando, cum recta, tum erronea incedentis
via. Eodem modo Abulphar. verbo hoc utitur Hist. Dynast. pag. 328.
Vir erat egregius, magnaeque dignitatis, variis scientiarum a veteribus accep-
tarum generibus excultus, متحقق بن لك اتم تحقيق easque, quanta posset
maxima, investigatione exploratas habebat. Ex hisce exemplis elucet, quo-
modo מחקק cum מחקק conveniat, eademque fere significatione gaudeat, dis-
quisitionis scil. & investigationis. Lxx. etiam seniores cum saepe alias, tum
hic, ad Arabismum videntur attendisse; מחקק enim reddunt ἐξερευνητοί, per-
scrutantes; quod sensu coactos eos expressisse, conjicere liceret, nisi in vi.
etiam praeced. מחקק ἐξερευνόντες perscrutantes dedissent duro licet & incom-
modo sensu, quum potius ibi sint legislatores vel principes, ut recte Hiero-
nymus.

C A P U T V.

VERS. 17.

Afer sedet in littore maris,

ועל מפרציו ישבן.

LXX. מפרצים vertunt, non satis recte. Chaldaeus per מפרצים ur-
bes desolatas intelligit; Et in urbibus gentium desolatis habitant: קירי עמיה
רפנרו חכו ובנין ויחיבו בהון. Urbes gentium destructas Aferitae aedificarunt easque
incoluerunt. Sign. hanc petiit a פרץ rumpere. Vulgatus portum reddit, quod
probe factum ex Arabismo ostendam. Kimchius & Levi etiam urbes destructas
intelligunt, sed alio modo quam Chaldaeus; ipsorum scil. Aferitarum urbes
arbitrantur perruptas & hosti patentes, quorum metu in bellum proficisci
negarunt. Non absimiliter Belgæ: sed frustra hæc comminiscuntur. מפרצים
nihil aliud sunt quam portus. Afer in littore maris consedit, & in portibus
suis

suis habitat, vel, mansit. Arabice فرضة seu פריצה proprie est *locus in littore crebra fluctuum allisione incisus*; a فرض rumpere, incidere. Hinc a similitudine فرضة est *locus in quo naves anchora jacta stant*, exponente Zjaubario. Urbes maritimas portu præditas etiam فرضة vocant. Zjudda خدة maris rubri portus insignis مكة قرضة dicitur esse *portus Mechæ.*

C A P U T XI.

VERS. 20.

ולא האמין סיחון את ישראל.

Video Interpretes hæc ita capere: *Et non concredidit Sichon Israëli transire per terminos suos.* In betroude het hen niet toe; ut habent Nostri. *Vulgat. simpliciter: Non dimisit.* Verum, ut mihi quidem videtur, verum loci sensum præbet Arabismus. *Non securum, tutum præstavit Sibon Israëlem; libellum securitatis non concessit transeundi per limites suos.* Arab. امان non tantum fides est, sed & securitas, oppositum خوف metus; & verbum امن credere & securum esse; in 4. conj. securum reddere. Ad bellum sæpe transfertur. Abulpbar. وطلب له لبلد الامان ولومنوا. *Et petierunt urbis incolæ securos se præstari, & præstiti sunt.* Alibi de urbe obsessa etiam: امنهم Securos eos reddidit exeundi pariter cum uxoribus & liberis &c. האמין אחם. Hoc alias dicunt. كتب لهم الامان Scripsit iis securitatis libellum. Sic de legatis, vel exercitu hostile solum transituro امنهم האמין אחם vel كتب لهم الامان dicunt; Rex hostilis tutos eos præstitit, cujus locutionis multa apud Historicos inveniuntur exempla. Ceterum in verbo امن apud Hebræos etiam *securitatem* contineri, monui ad Jobi cap. 24: 22. & infra dicam ad Psalm. 37.

C A P U T XIX.

VERS. 26.

ויחללו בה

Multi ex linguæ peritis: *Et facinus in ea commiserunt*; ex signif. vocis חלל facinora: Non recte; verte: *Et luserunt in ea.* חלל est ludere, illudere: 1 Sam. 31: 4. & Jer. 38: vs. 19. Ita Græci ἐνέπαιζον ἐν αὐτῇ. & Chaldaeus

Chaldaeus אהלענו בה; *ludendi* verba Latinis & Græcis ad rem Veneream transferri non est quod Doctos moneam. Arabibus & Hebræis idem in usu est. Id apud Arabes in لعب & لعب & لعب aliisque *ludendi* verbis observare est. Apud Hebræos צחק ita usu venisse sine controversia palam facit Genes. 39: 14, 16. nescio autem an eundem obtineat usum Gen. 26: 8. Multorum ex Hebræis hæc mens est, etiam *Cajet.* & *Nic. Lyrae* aliorumque: Scoliaſtæ etiam Græci, qui hic habet: εὐσεμνόνως εἴρηται. Rabbini hoc sensu capiebant verbum Genes. 21: 9. ubi dicitur, Saram vidisse filium Hagar מצחק. *Rabboth in Genes. Sect. 53.* דרש ר' עקיבא אין מצחק אלא גלוי עריות היך מדיא בא אלי העכר העכר לצחק בי מלמד שהיתה רואה אותו לישמעאל מבניש גנות וצר נשי אנשים ומענה אוהן. *Exposuit R. Akiba, ludum istum nihil aliud fuisse, quam turpitudinis revelationem, quomodo legitur Gen. 39. &c. Docet autem Saram vidisse Ismaëlem* & venantem uxores virorum eosque comprimentem. Verba ista מכביש גנות obscura sunt. *Gloss.* intelligit, Ismaëlem acriter persequendo feminas sepes hortorum transvolasse; at sic vim facit verbis. Monet idem in *Biure R. Eliae Oriental.* legi גויות subigens gentiles foeminas; quod procul dubio ita correxit Rabbi iste, quia videbat hortos hic non convenire. Quod si גנות hic daemones sint, quas ab hominibus subigi, iisdemque conjungi posse credunt Rabbini & Mahomedani, de quo multa in Thalmude & Scriptis Orientalium: sed hæc alterius sunt loci. Nos hic Interpretem habemus omni exceptione majorem Paulum Gal. 4: 29. qui צחק alio capere sensu docuit. Ceterum החלל parili significatione etiam sumtum videtur ab Rabbini Num. 22: 29; atque inde orta horrenda illa criminatio, quam Bileamo objiciunt *Gemarici* in *Avod. Zar. f. 4. p. 2.* & *Sanh. f. 105: 2.* eum concubuisse cum asina sua; scio eos id ex הכן elicere, sed & ex החלל idem eos facere patet ex *Rabboth in Bemidb.* ubi ad החלל, ita annotant Magistri, אע"ף שמדבר בלשון קדש נוי לשונו פרוח *Licet qui hic lingua sancta loquatur gentilis sit, tamen sermo ejus floridus est.* Ergo obscœnitatem hic intelligit Doctor Judæus, quam Bileam verecunde obtexerit. At frustra & vane in Syro Hebræi sermonis castitatem mirantur nugaces Rabbini.

ANIMADVERSIONES
PHILOLOGICÆ
IN LIBRUM
I. SAMUELIS.

CAPUT I.

VERS. 6.

ובעסתה צרתה.

Optime ad h. l. *Kimchius*. כר שתי נשים לאיש אחד בקראות צרות. *Duae unius viri uxores, tsaroth, vocantur; quoniam ut plurimum inimico inter se invicem sunt animo. Et sic saepe in Misna: Indubitatum hoc reddit Arabismus, ubi צר seu ضر est laedere, hostiliter agere; pecul. de mulieribus uni viro junctis, Zelotypia contendere. Unde צרה ضره est mulier, quae cum alia communem habet maritum. Ambae ضران ضر in Dual. audiunt. Et צר seu ضر est matrimonium, quo uxor ducitur juxta aliam adhuc superstitem; unde dicunt ذکر علی ضر Ducta est domum alteri jungenda. Unde lux loco Levit. 18: 18. qui sic verti potest: Non adjunges uni uxori alteram לצרור committendo polygamiam. Optime Vulg. in pellicatum. Sic evito supplementum Interpr. אותה, qui vertebant: Ad agendum eam, quod ipsum tamen non omnino improbare possum. Ceterum hac etiam aemulandi signif. *Kimchius* sumebat צר מעון mox infra cap. 2: 32. in *Comment.* ad istum loc. & in *Libr. Rad.* voce מעון. Verbum צר clare æmulari est apud *Esai.* cap. 11: 13. quem locum, a multis non recte intellectum, suo ordine exponam.*

CAPUT

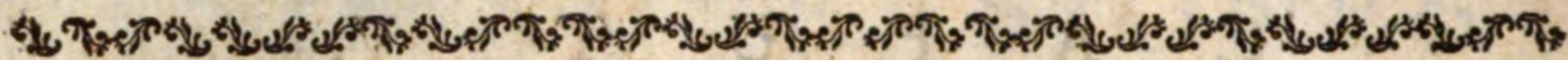
C A P U T V.

VERS. 9.

וַיִּשְׁתְּרוּ לָהֶם עֵפְלִים.

LXX. καὶ ἐπατάξεν αὐτοὺς εἰς τὰς ἑδρας αὐτῶν. quod potius vs. 6. respondet, ubi legitur וַיִּךְ אוֹתָם בְּעֵפְלִים. ubi Lxx. καὶ ἐξέζεσεν αὐτοῖς εἰς τὰς ναῦς; quæ ex iis quæ, ex vs. 9. citavi, expressa videntur. Confusio est in versibus. שָׁחַר ergo iis ἐκζεῖν est: Hieron. *computrescere* exponit: Chaldaeos per לקה *percutere*, *affligere* ex vs. 6. & 13. ubi הכה, quod Chaldaeus לקה reddit, legitur. Verbum est ignotum nec alibi lectum שָׁחַר. Rabbinī omnes, *Jarchi*, *R. Levi*, *Kimchi*, *R. Esaiā* ceterique, ad שָׁחַר referunt, indeque exponunt; hos nostri sequuntur Interpretes, quotquot sunt. Nituntur auctoritate *Masorae parvæ*, quæ ad h. l. ita habet. י"ח מלין כתיב ש"ן וקרי"ס מן. *octodecim sunt voces per ש scriptæ, quæ per ס leguntur*. At primo; non id agnoverunt Veteres, quos citavi, Interpretes, qui verbo tanquam ignoto significationem ex sensu tribuerunt. Secundo, nihil hic *Masora magna*, imo ad Hof. 2: 8. ubi octodecim illa & alia etiam loca recenset, nullam facit loci nostri mentionem. Tertio, *Sin* quidem quandoque pro *Samech* positum invenio, nunquam vero *Schin*: at שָׁחַר in optimis Editionibus punctum habet dextro cornu adpictum, & per *Schin* scribitur. Ita in exemplaribus meis ex editione *Plantini* in 4°. & *Bombergii* in folio, cujus curam *R. Chajim* habuit; *Veneta* etiam magna, & MSS. quæ vidi optimæ notæ. Ideo etiam *Forsterus* verbum sub literam *Schin* in *Lexico* suo retulit. Hoc *Celeb. Gussetium* dicere coegit; *Ignoratur ergo hucusque verbum illud*. Conjecturam etiam novam proponit, ut שָׁחַר positum sit pro שָׁחַר *Thau* pro *Tet*, ut in חָחָ & חָחָ aliisque. Hoc exponit vir Doctus: *Et dominatæ sunt iis mariscæ*. At præterquam quod sensus sit non satis commodus, permutatioque ista rarior, præter ista dico, שָׁחַר nunquam est *dominari*, aut sub radice sua *dominii* significationem habet: tum si vel maxime haberet, non illud in *Niphal* exprimendum fuisset. Itaque de verbo ignoto quædam proponeamus. Arabice شحر est *findere*: unde شحر special. *labii inferioris fissura* in *Camus*. Ea significatio satis loco nostro conveniens est: *Et fissæ sunt iis* (id est, *eruperunt*) *mariscæ, tumores & pustulæ, Apholim*. Res quæ *ebullit* & *prorumpit* stylo *Orientis findi* dicitur. *Fissæ sunt aquæ* *Esai.* 35: 6. id est, *fissa terra orta*. فابرة de *camelo*, fissus est ei dens, id est, *prodiit & exeruit se*; de flore dicunt انشق fissus est, id est, *rupto calyce prodire cæpit*. Pari ratione fissæ sunt iis *pustulæ Apholim, mariscæ, ficus, pro eruperunt*. Puto me

me alicubi phrasin hanc legisse, certe locutionem esse genio Orientis congruam extra dubium est.

C A P U T XIII.

VERS. 21.

והיתה הפצירה פים למחרשות.

Locus perquam difficilis ob ignotum פצירה Lxx. *παραπλῆξ* dederunt, quasi scriptum fuisset בצירה Rabbini *limam* intelligunt. Sic *Raschi* & *Kimchi*. Pater *Kimchii* פצירה capiebat בלשון רבוי *sensu multitudinis*: מופציר בו שהוא רבוי דברים: ex Gen. 19. ubi פצר esset *multiloquium*. Omnino prave. Rabbini quum *limam* intelligunt, auctoritate nituntur *Chaldaei*, qui שופנא exposuit; ל"מא *limam* vernacule exponente *Kimch*. At non video ulla hic ratione *limam* textui posse obtrudi; scio Doctos hæc ita capere, *limas* acuendis *vomeribus securibus* ceterisque instrumentis, adhibitas fuisse; at duabus de causis interpretatio hæc non consistit. Primo, quod constructio & verborum series repugnet; secundo, quod præc. vñ. non conveniat, ubi dicitur Philistæos ad acuenda instrumenta debuisse adiri. Tandem si vel *lima* commodum hic funderet sensum, qua tandem ratione פצירה *limam* notare possit, equidem non video. An ex *urgendi* signif. vel *instandi*? uti incommode nonnulli. At ferris, malleis, securibus &c. rectius id tribueres, quam *limis*. Tum etiam פצר *urgere* non notat, nisi metaph. uti mox docebo. Conjectura itaque mea hæc est: פצירה expono *obtusionem*, proprie *fissionem*. Fissa acies & crenis incisa, obtusa est: satis apte & liquide cuncta hoc modo cohærent. Vñ. 20. *Descendebat autem omnis Israël ad Philistæos, acuendo quisque vomeri suo &c.* Vñ. 21. *Erat enim פצירה fissio, obtusio פים acierum vomeribus, ligonibus, securibus &c.* *Vulgat.* hic consentientem habeo: *Retusæ enim erant acies vomerum &c.* Arab. فطر *fidit*, de ense, *obtudit*, fissuris scil. incidendis. فطر *fissus*, fissuras habens, obtusus ensis apud *Zjauhar*. & in *Camus*. Radix est, ut dixi, فطر *findere*; in 5. فطر *fissus fuit*: in 7. فطر *fissuras egit*: nomen فطر *fissura*. Alcor. Sur. 82: 1. انشق السماء انعطرت Cum cælum finditur: pro quo Sur. 84: 1. انشق Ergo فطر idem est quod شق *findere*. Hanc eandem signif. radici פצר tribuendam puto, unde nova mea expositio *fissionis*, quæ a communi *urgendi* notione nimium recedere videtur, non parum firmatur. Gen. 19: 3, 9. ויפצר בם *institit apud eos, urisit eos* recte quidem veritas, at non proprie; nam tunc erit; *Et fidit eos* scil. rogando; ut Latin. *obtundere*. Sic Arab. صدع *fidit*, & *institit rogando*. Eadem ratione vñ. 9. molestum esse notat. הפצר 1 Sam. 15: 23. in quo misere se torquent

quent Interpretes, commodissime hinc elucidari alias ostendam. Ceterum פִּירָּו primario *findere* notasse, indubium satis videtur ex cognata radice פִּירָּו quod itidem ut פִּירָּו *instare* notat & *urgere*; prima notione vero *rupit*, *fidit*, *diffidit*, quod notum est. Quin פִּירָּו etiam, פִּירָּו in פִּירָּו in prima signif. nihil aliud quam *findere* notare conjicio ad Num. 3: 12. quæ videsis. Summa ergo ratione פִּירָּו *fissionem* expono, id est, *obtusioem*. Restat difficultas פִּירָּו in constr. dicendum fuisse; sed hæc ceteris Interpretibus mecum communis est, & exemplis talis usus non destituitur.

C A P U T XXVIII.

VERS. 14.

וירע שאול כי שמואל הוא.

ET Novit Saul, quod Samuel esset. Malo habet hic Interpretes illud פִּירָּו cognoscere: quomodo enim scire poterat & novisse Saul, Samuelem adesse, qui eum nondum viderat quidem, quique revera non adfuit, nec adesse potuit. Puto פִּירָּו hic abusive sumi, pro *conjicere*, *susplicari*; Et *susplicabatur* Saul, ex signis modo nominatis, Samuelem esse. Ita sciendi verba Arabica خسر عليهم & علم usu veniunt. Alcor. 16: 28. السقف من فوقهم وانهم العذاب من حيث لا يشعرون *Tectum superne eos oppressit, pœnaque eos invasit ex ea parte, unde non noverant, id est, non susplicabantur.* Sic vl. 47. & multis locis alibi. Abulphar. pag. 540. وكان قد حصل لهم الشعور بذاك من قبل وصدقوه *Illi cum ante ea de re aliquid susplicati essent, ipsi fidem adhibuerunt.* p. 289. Novit ab eo metum, id est, de eo susplicatus est & animo metum concepit. Iterum pag. 522. استشعر به Novit de eo, id est, *susplicionem de eo concepit.* Eodem modo علم novisse, quod Hebræo פִּירָּו in version. Arab. respondere solet, pro conjectura ex signis externis usurpatur. Simillimum plane est huic loco nostro exemplum apud Kessæum MSS. Fabulatur ille in Vit. Salom. angelum mortis Salomoni in sacello suo sacris vacanti mortem significasse, statimque animam in cœlestes sedes transtulisse, corpore baculo suffulto, & in terris relicto, adeo ut loco non moveretur; hunc ita constitutum quum viderent dæmones, alii aliis dixerunt. انه لم يموت وانه حي وهما بوا ان يمسوه فلم يزل كذلك والناس والحجن والشباطين والطهور في طاعته يعلمون ذاك الي ان Mortuus utique non est, sed vivit. Metuerunt autem eum tangere.

tangere. Ipse ergo quum ita se semper haberet, non destituerunt homines, demones, diaboli, aves & feræ ei subiecti esse, Hoc scientes, id est, suspicantes, & ex signis arguentes, eum vivere; usque dum annus elapsus est; quo finito, addit *Keffeus*, baculus quo innitebatur tinea corrosus una cum Salomone in terram decedit. Confer Alcor. Sur. 34: 13. ubi eadem fabula narratur. Sic forte explicandum illud *ἐπιγνῶς* Luc. 23: 7. *Conjiciens, suspicatus.*

ANIMADVERSIONES

PHILOLOGICÆ

IN LIBRUM

II. SAMUELIS.

CAPUT III.

VERS. 12.

Et misit Abner ad Davidem

תחתו.

Vulg. pro se. Ad Abnerum ergo illud תחתו refert. Sic & Chald. sed alio pacto: מאחריה ex loco suo. At tunc תחתו scriptum oportuit. Lxx. ad Davidem retulerunt; πρὸς Δαβὶδ εἰς Θαιλάμ & ἦν. Unde illud Θαιλάμ? Alii denique ad Isbosethum: Clam ipso: quod commodissimum quidem parit sensum; dubito tamen an rectum; nam תחת pro clam posse sumi non probatur. Ex usu Arabici دون sub, idem quod תחת ita conjicio; *Et misit Abner ad Davidem*, תחתו rejecto ipso nempe Isbosetho. Alcor. Sur. 22: 12. sic usu venit particula دون sub: لا يضرة دعوا من دون الله مـ لا يضرة. Invocat sub Deo תחתו אלה quod nec obest ipsi, nec prodest. Nihil hac locutione in Corano frequentius دعوا من دون الله invocare sub Deo; quod non exponendum est, præter Alla, sed Alla neglecto. Sic & in Historia illa, quam narrat Kessæus, de tribus sociis, qui thesaurum invenerant; unus eorum cibum quærens veneno eum inficit, ut socii de eo, inquiebat, comedentes, moriantur; وانفرد بالكنز دونهمـ solusque thesauro potiar תחתו sub ipsis. Reliqui duo, dum socius aberat, idem capiunt consilium tertium istum interficiendi دونه كنزـ ut soli thesauro fruantur תחתו sub isto. Commode nunc succurrit locus, qui conjecturam meam stabiliet.

fortiter. Ezech. 23. 5. וּמִן חַחֵי ubi חַח eundem usum habere apparet. Vid. me in ist. loc.

C A P U T VI.

VERS. 16.

מִפֹּז וּמִכֶּרֶךְ.

Hieron. *subfiliens atque saltans*. Veram verbi פֹּז significationem ex Arabismo demonstratam invenies ad Gen. 49: 24. ubi frustra esse eos, qui *consolidare* exponunt ostendo. *Levitatem* proprie verbum indicat, uti Arabum فز vid. loc. cit. Vox מכרך etiam rarior est. Mirari subit L. de Dieu, qui ex Syrorum כרא verbum כרך *gaudere* proprie significare putat: Syrorum כרא aperte ex Græcia transfumtum est, & χαῖραν exprimit. Dein כרך non potest a כרא formari. Radix כר Arabibus *salire*, *insilire* notat, qua signif. etiam occurrit Job. 6: 27. Inde כר *aries*, quod saltatorium sit animal Ps. 29. Geminatum כרך hic *subsilire* est; כרברכ apud Esaiam Cap. 66. *dromades*, a *saltando* nomen traxisse ad istum locum latius expono.

C A P U T XX.

VERS. 6.

Et dixit David ad Abisai: Nunc magis afflicturus est nos Seba filius Bichri quam Absalom. Cape igitur servos Domini tui & persequere eum.

פֶּן מִצָּא לוֹ עֲרִים בְּצִדּוֹת וְהָצִיל עֵינָיו.

NE forte inveniat civitates munitas: & effugiat nos. Ita vertit Vulgat. LXX. οὐκ ἔστιν ἐστὼν ἀφθαλμὸς ἡμῶν. Aliter adhuc Chaldaeus. וַיֵּקֶן לָנוּ, & anctet nos. In mentem *Vulgatæ* eunt Belgæ nostri, & Kimeh. in Libr. Rad. Jarchius hoc modo. וְהָצִיל עַצְמוֹ לְעֵינָיו וְהָרִי זֶה מִקְרָא קֶצֶר. Et liberet se ipsum nobis cernentibus. Locutio est concisa. R. Levi הָצִיל sensu spoliandi & eripiendi sumit, quo aliquando venit; & עֵינָיו ad quem nos respicieba-

ciebamus, cui plurimum fidebamus. Non displicet Interpretatio hæc, & ceteris inferior, me iudice, non est. Apud Arabes certe *أعيان* oculi civitatis sunt *primates & procures*: *أعيان مملكة*, Oculi regni sunt *amici & consilarii regis*. Ita apud Sadium in *Gulistan*, & in *Historia Tamerlanis* non uno in loco.

Hiscæ adde expositionem, quam Arabismus suppeditat, alteram, satis etiam congruentem: scilicet verbum *نصل* *extrahere*, id enim & *נצל* *primario* notat, & *liberare* in 2. conjug. peculiarem habet usum, qui fallor aut phrasi nostræ respondet: *نصل العين* a Lexicographis speciatim exponitur: *قذي العيون* *festuca liberavit oculum*. *נצל* ergo *pecul.* est *festucis liberare*; unde *نصل* *نصل* *purgatum aristis festucisque excussis triticum in Camus*. Quid vetat hinc reddere? *Et liberabis festuca oculos nostros*. *נצל* 3. perf. pro *נצל* sec. quod apud Arabes & Hebræos infrequens non est. Malo tamen tert. perf. retinere, hoc pacto. *En men verlosse onze oogen han den sulinter*. Hebraismum hanc interpretationem pati infinitis exemplis ostendit *L. de Dieu*.

C A P U T XXIII.

VERS. 13.

Et venerunt

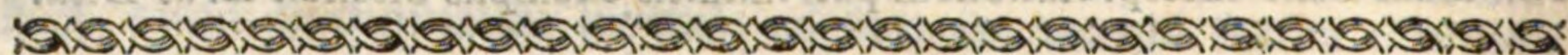
אל קציר אל דוד.

Vulg. *tempore messis ad Davidem*. At Lxx., qui non congruere hic *messis* mentionem videbant, *εις κασών* reddiderunt, tanquam si nomen esset loci. Certe si *messis* tempus indicaretur, dicendum fuisset *בקציר*. Non male forte hic Arab. *قصر* advocabitur, quod *arcem* notat, & *castrum*, vel *castellum*: *قصر مشيد* in Corano *Castra munita*: sæpissime apud Historicos hanc locutionem reperire est. Neque tamen loci nomen esse posse, negare audeam a munitione sic dictum. Ita *قصر* nomen loci ad mare rubrum, apud *Abulfedam*, *قوس ومينا على البحر* *φρέσιον Kusi* & *portus maris*. Conferatur vs. seq. hujus Capituli.

ANIMADVERSIONES PHILOLOGICÆ IN LIBRUM IREGUM

CAPUT XVII.

VERS. 21.

ויתמר על הילר.

Nescio quid viderint Lxx., qui vertunt, ἡ ἐνεφύσησε τῷ παιδαρίῳ. *Vulgat: Et expandit se atque mensus est super puerum.* Illud mensus est ex Glossemate irrepsit. מר metiri notat. Arabice و etiam extendere significat, quod facile ex prima illa significatione profuit. Optime ergo *Vulg. expandit se.* Errant qui aliter: מר etiam per extendere vertendum est Job. 7: 4. Quum decumbo, & dica, quando surgam? ומר ערב tunc extendit (protrahit) vesperam seu tenebras Deus. In hoc loco mire desudant Interpretes; sensus, quem do, planus est & liquidus. و spatium, mora: & verbum و protrahere in Corano.

CAPUT

C A P U T XVIII.

VERS. 26.

וַיַּפְסְחוּ עַל חִמְכִּי אֲשֶׁר עָשָׂה.

Varie locum exponunt Interpretes. Lxx. ἡ διέτρεχον ἐπὶ τῷ θυσιαστηρίῳ. Divisis scilicet turmis decurrebant. Chaldaeus אַשְׁמְחוּ, insanos se gerebant vertit, sensum non verba exprimens. Arabs similiter اضطربوا, conturbati sunt: Syrus אַתְּכַחוּ, colluctati sunt etiam ex sensu. Kimchius ex claudicandi notione, Tanquam claudos & dolentes se gerebant euntes & redeuntes super altare. Alii ex transiliendi signif. Et transiliebant altare, quod varie iterum explicari potest. Vir Doctus: Et transiliebant altare, quod fecerat Elias, tanquam per ludibrium; perinde ut Romæ muros ludibrio Remum transiliisse tradunt, Mallem, si פָּסַח hic transilire est, de motibus Baalitarum incompositis explicare, quibus huc illuc tanquam furore prophetico externati ferebantur: sed longe aliud verbum sonare videtur: Dicitur vs. 30. de Elia: Et refarcivit altare destructum. Nisi in hoc loco, quem explicamus, destructio illa altaris Eliæ indicetur, nusquam ea indicatur. Hinc Belgæ nostri פָּסַח pro adsilire, adsultare capiunt, & crebris eorum adsultibus Eliæ altare destructum esse intelligunt. Arabicum فسخ per نقض ipsis exponunt Arabes: Hoc dissolvere notat & rumpere, compagem, structuram, membra luxare: Hinc verti posset. Et dissolverunt altare, quod fecerat Elias. Hinc etiam פָּסַח claudus, forte dictus, quasi luxatus. Né tamen quid dissimulem, constructio repugnare videtur.

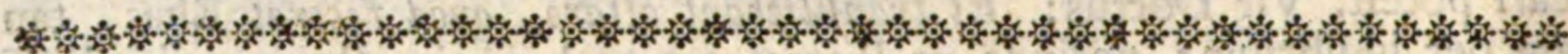

ANIMADVERSIONES

PHILOLOGICÆ

IN LIBRUM

II. REGUM

CAPUT IX.

VERS. 24.

יהוא מלא ידו בקשת.

Constructio est paulum intricatior. Non approbro, quod vertant: *Implevit manum arcu; verterem potius; implevit manu arcum.* Sed neque hæc versio satis arridet, & constructionem ita potius ordinandam puto.

Et *Jehu, implevit manus ejus arcum;* solenni Hebraismo, pro, *manus Jehu implevit arcum.* *מלא ידו בקשת* *implere arcum* est *tendere valide.* Arabes similiter plane *املا النزع في القوس* pro quo alias dicunt etiam *املا في القوس* *implevit attrahere arcum,* id est, *valide tetendit.* Hinc locutionem esse ellipticam patet, pro qua plenius efferres *ידו מלא בקשת.* Orientalibus verbum *מלא* intendit & auget. *Jerem. 4: 5.* *קראו מלאו:* quod recte Hieron. *Clamate fortiter:* Sic cap. 12: 6. Sic Arabes *جعل و املا* *fecit & implevit,* id est, *accurate fecit.* *تملا النظر اليه,* *intensissimis in eum oculis intuitus est,* apud Kessæum in cap. de Seraphinis. Vera esse quæ de locutionis ratione profero, patet ex Zach. 9: 12. ubi plene occurrit: *קשת מלאה ידרכה,* quod non animadvertunt Interpretes, qui hæc disjungunt: est plane dictum, uti *קראו מלאו.*

C A P U T IX.

VERS. 30.

ותשם בפוך עיניה.

LXX. ἡ ἐσιμύσαστο τὰς ὀφθαλμούς Chaldaeus: כחלה בצרורה עינהא, *stibio fucavit oculos*. Ita ceteri Interpretes. De re satis constat, de locutionis ratione non item. *Kimchius* positum putat pro חשם פוך בעיניה. Non possum non hic conjecturam meam Eruditis proponere. Jerem. 4: 30. legitur כי חקרעי בפוך עיניך. Similem esse huic nostræ locutionem istam satis apparet: Arabismum si hic advoco חשם idem fere, quod חקרע, notabit: scilicet verbum وشم, seu شام Arabice, *findere, lacerare* notat, unde futurum regulare est חשם; idem quod חקרע. Eo magis sese hic Arabismus adprobat, quod verbum وشم ad mulierum comturam, quæ fuco fit, etiam adhibeatur; speciatim enim denotat: *Mucrone supremam cuticulam scalpere & lacerare quasi, ut inspergendus pulvis & fucus apte hæreat.*

Non erravero forte, si hoc sensu קרע apud *Jeremium* intelligam, cujus vim nimium extenuabimus, si exordia tantum oculorum producta, uti in hoc negotio loquitur *Tertull.* verbum indicet.

C A P U T XIV.

VERS. 8.

נתראה פנים.

Sic vs. 11. ויתראו פנים *Cap. etiam 24: 29. Occidit eum in Megiddo* בראתו אחו *quum videret eum, id est, in prælium cum eo descendisset.* Ita has locutiones intelligendas esse series orationis probat, & parilis Arabum in verbo تراي الجمع واتصلت. *Histor. Tamerl. pag. 49. تراي الجمع واتصلت* Quum viderent se exercitus, & telorum, gladiorum, hastarumque ictus promiscue infligerentur. Sic pag. 136. *Et perrexit exercitus ejus in vallem lente* (ویدا uti lego pro ويدا voce nihili) تراي الجمع نکص علي عقبه *quumque in conspectum venissent ambo exercitus,*

citius, in fugam conversus fuit. Ex Corano hæc petita sunt Sur. 8: 50. *ولما قترات الغبتان* eodem sensu. Iterum p. 361. *ولما قترات الغبتان* Et sic sæpius alibi in eadem Historia. Perfarum eademloquendi est ratio. Sadi in *Gulistan*. *جوں دو لشکر مریں* *Quum exercitus faciem utrimque contulissent.*

ANIMADVERSIONES PHILOLOGICÆ

IN

P S A L M O S.

P S A L M. VIII.

VERS. 2.

Quam admirabile est nomen tuum in tota terra

אשר תנה הורד על השמים.

Est qui vertit: *Quod est ponere gloriam tuam super cælos: incommode.* תנה vulgo creditur esse infin. verbi נהן: quia tamen ille infin. sensum reddit difficiliorem, pro præterito sumunt hoc modo: *Qui posuisti gloriam super cælos:* Sic Chald. ריהבהא *qui dedisti.* Nullo tamen exemplo hæc versio confirmari potest; ideoque dubito an תנה sit a נהן, præsertim cum alia talis infinitivi forma non exstet. Vulg. & Lxx: *generatim elevata est magnificentia tua* &c. Facilius longe sensus erit, si תנה ad radicem תנה referamus: תנה Judic. 5: 11. *illic laudent justitias Dei,* ut Chaldæus, *celebrent:* Sic Arab. ثنى est *celebrare laudibus:* & ثناء laus, encomium. Ita & Cap. 11: 40. לתנה *ad laudibus celebrandam filiam Jephthæ.* L. de Dieu hæc loca ita vertenda esse docebit, quem adi. Sume hoc loco nostro תנה pro laude, & liquidus erit sensus: *Laus gloriæ tuæ est supra cælos,* vel, *quia laus* &c. Quod si תנה sumendum sit a נהן, ita verterem: *Qui ponendo gloriam tuam supra cælos,* id est, ascensione in cælos, *ex ore infantum præparasti laudem.* Infin. Gerundiorum vim habent. Ceterum תנה in locis Jud. esse *laudare* mihi omnium maxime probatur; docebo etiam quomodo hæc significatio ex communiori signif. defluerit. Scil. תנה omnium consensu est

mercedem dare, aut, *mercede conducere*, apud Hoseam; & אָחַנָּה atque מֶרְצִים *merces* apud eundem & alibi. Inde secundo חָנָה est *laudibus celebrare*, quasi dicas, *reddere mercedem*: Sic Gall. *rendre mercy a Dieu* est *Deum laudibus & gratiarum actionibus celebrare*. Res clara fiet exemplo. שָׁכַר Hebræis est *mercedem dare*, inde Arabes habent شَكَرَ *laudibus celebravit*, præsertim & proprie *ob beneficia*, accepta proprie dicet. Id usus Arabum confirmat. ثَنَا *Largitorem laudibus ob beneficia extollere est ea augere*: sententia est Ali Imperatoris. Itaque חָנָה proprie erit *remercier*, & deinde generaliter, *laudare, celebrare*; uti ثَنَا apud Arabes & شَكَرَ. Qui *confabulari*, aut *consolari*, aut *plangere*, hoc verbum חָנָה significare putant, sine ratione ita existimant, & parum constanter; nam si cap. 11. Jud. id convenire daretur, certe cap. 5. nullo modo poterit accommodari. Et vel eo nomine *laudandi* signif. omnibus istis præferenda est, quod ad notionem *mercedis* possit reduci, ad quam aliis istis sign. nullus est aditus. Validius hæc confirmabo ex ipsa Hebræa lingua. Dixi modo, Hebræorum שָׁכַר *mercedem reddere* Arabibus secunda notione designare *laudibus & gratiarum actionibus concelebrare*. Nunc ulterius procedo; & ipsis etiam Hebræis ita usu venisse probabo. Constat hoc mihi, ex voce שָׁכַר Ps. 72: 10. *Donarium, munus* vulgo id reddunt. Recte id quidem; in origine tamen & etymologia vocis prorsus cæcutiunt. Proprie notat *munus*, quod datur ab eo, qui gratias agit: χαρισηριον. plane uti אָחַנָּה & מֶרְצִים sunt *praemia* & χαρισηρια. Sicut ergo Hebræis שָׁכַר utrumque notavit, & *mercedem dare*, & *meritis gratiis & laudibus prosequi*; quis idem in radice חָנָה fieri potuisse, vel factum esse negabit?

P S A L M. IX.

VERS. 7.

אָבֵר זִכְרָם הֵמָּה

Hieron. vertit: *periit earum memoria una cum ipsis*: quod sequuntur Belgæ nostri: *Haarlieder gedagtenisse is (met) hen bergaan*. Utraque versio ellipsin statuit ante הֵמָּה scil. *ex cum*. Ellipsin etiam agnoscit Interpres Chaldaeus; at מֵן ex supplet. *periit memoria eorum* מֵן הֵמָּה *ex iis*. Lxx. הֵמָּה hic non ut pronomen habuerunt, sed ut nomen, a verbo הֵמָּה, quod est *strepere*; αἰπώλετο τὸ μνημόσυνον αὐτῶν μετ' ἡχῆς, *cum strepitu*, supponentes etiam ב. Recentiores Interpretes plerumque vel Hieron. sequuntur, vel Chaldaicum, supplendo scil. ante הֵמָּה *ex cum*, aut מֵן *ex*. Verum nihil supplemento opus est, & singularis elegantiae pleonasmus hic occurrit: scil. הֵמָּה *emphatice & eleganter* hic παρέλαβ, ut dicatur אָבֵר זִכְרָם הֵמָּה *periit memoria ipsorum ipsi pro*
simpl.

simpl. *periit memoria ipsorum*. Flosculum hunc orationis ex Arabismo eruo, ubi familiarissimus est. En exempla plane similia. Differt. *Toph. de Hai Ibn Jokd.* 182. *instar vestimenti ipsius ipse*, pro simpl. *instar vestimenti ipsius*. Et pag. 189. *erat sententia ipsius ipse*, ne quis quicquam sibi sumeret &c. *sententia ipsius ipse*, pro *sententia ipsius*. Iterum pag. 154. *Et possibile esset ipsi ipse*. Similis etiam pleonasmus pronomini tertiæ occurrit in *Histor. Sarac.* pag. 142. ubi mulier quædam Imperatorem *Mutazimum* in auxilium vocat his verbis *واعتصماه* Clar. *Erpen.* in versione Latina hiatum reliquit, procul dubio quod verba Arabica in mendo cubare putaverit; *Golius* Arabizantium princeps in not. ad *Alfrag.* pag. 297. corrigit ea in *واعتصم* O *Motasama*; at recte se habet illud & significat, O, vel, *bei Motasame ipse*; ita apud *Abulphar.* *Histor. Dynast.* pag. 186. *واعتصماه* O *Othman, ipse*. *Hist. Tam.* pag. 447. *بالله يا اخواناه* per *Deum o fratres, ipsi* pro simpl. *per Deum o fratres*. Ceterum Hebræis veteribus pleonasmum hunc satis cognitum fuisse liquet ex *1. Sam.* 25: 24. *Domine peccatum est in me ego*: ut Arabes *لي* *rebellarunt in me ego*: *Abulphar.* p. 43. Ita etiam apud *Dan.* cap. 7: vs. 15. adde exempla consona *ولاك انت* *præfecit te tu*, pro simpl. *te* ex *Histor. Tamerl.* ceteraque quæ ad *Genes.* 49: 8. notavi; Et *يحب علينا* *necesse est nobis nos* ex *Eutych. Alexand.* quæ ad *Job.* 6: 13. annotavi; adeoque non dubitabis *memoria ipsorum*, *ipsi* pro pleonasmo elegantissimo habere. Vid. porro ad *Zach.* 7: 9.

P S A L M. X.

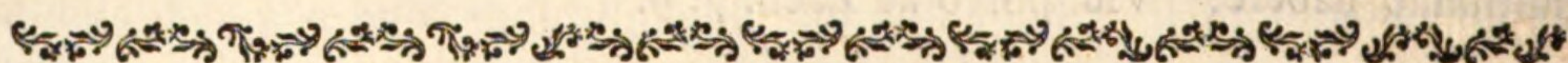
VERS. 4.

רשע כננה אפו בל ידרוש.

VUlg. hæc ita reddit. *Peccator secundum multitudinem iræ suæ non quaeret*; *Lxx.* secutus, qui *כננה אפו* vertunt *κατὰ τὸ πλεῖστον ὀργῆς* unde eos pro *כננה* legisse *כננה* conjicere liceat: alii *כננה אפו* vertunt, pro *elatione iræ suæ*, hoc est, *ubi exarsit ira ejus*: ita *Capellus*; at ardorem iræ & ex-candescentiam nunquam Hebræi per *כננה* exprimunt, unde etiam corrui *Celeb. Cloppenb.* expositio: *Impius, secundum altitudinem, iram ejus non scrutatur*, id est, non disquirat quam sit alta ira Dei; verum, ut monui, de *ira vehementi* non dicere solent Hebræi, illam esse *altam*. Est qui hoc pacto verba interpretanda putavit: *impius secundum superbiam* (pro ea qua est *superbia*) *faciem ejus (Dei) non quaerit*. Fluctuationes hæ interpretum exinde ortæ sunt, quod locutionem *כננה אפו* *elatio nasi*, ita enim verto, non in-

telle-

tellegerunt, quod mirum censeretur nequit, quia ea nusquam alibi in Sacro Codice invenitur; Verum in Arabismo phrasis hæc usitatissima est, & *superbiam* dicit. Verbum شامخ notat *altum*, *elatum esse*, ut Hebr. נכה unde in *Hist. Tamerl.* الشامخ الجبال *altissimi montes*; inde dicunt. بانفه & شامخ انفه *Elato fuit naso*, id est, *superbus fuit*, uti Golius ex Zjauhari annotat: ita شامخ pro *superbia* occurrit in *Hist. Tamerl.* p. 48. Eodem modo a verbo شامخ; quod etiam *altum esse* notat, dicunt شامخ بانفه *Extulit nasum*, quod Zjauhar. exponit per شامخ *superbivit*: Verbum شامخ seu شامخ etiam est *altum esse*, unde شامخ شامخ *cæli*; inde dicunt شامخ الانف *Elatum naso*, id est, *arrogans, fastuosus, superbus*. Golius præterea in rad. صن phrasin ex Zjauhar. citat; *Extulit nasum*, id est, *superbivit*. Huc etiam facit proverbium Arabum de homine superbo at vili: انف السماء واست في الماء *Nasus in cælo, nates in aqua*, hoc est, *num superbia & paupertas? vel superbivne & pauper est?* Aliter tamen proverbio hoc utitur, & montibus cælum vertice tangentibus id accommodat auctor *Histor. Tamerl.* pag. 17. انف في السماء واست في الماء *Vereque de iis dici posset, Nasus in cælo, nates in aqua.* Hoc obiter. Non dubium mihi est ex luculentissimis hisce exemplis, quin *Belgæ* optime sensum loci nostri exprefferint: *De Godlose / gelyk hi sun neuse om hage steekt en ondersoekt niet: in notis autem de impii Superbia hæc explicant, ubi lectu dignissima annotarunt.*

P S A L M. X.

VERS. 8.

Oculi ejus speculantur, insidiantur.

לחלכה

Annotat *Aben Esra* ad h. l. quosdam (*Masorethæ* ii sunt teste *Buxtorf.* in *Lex.*) terminationem כה sumere pro affixo, quasi notaret *copias tuas; insidiantur copiis tuis, o Deus.* Hos autem ita refutat. ויש להשיב עליהם *Regeri ipsis posset, vel, refutari possunt ex defectu Jod.* Scil. quum חיל *copiae medium habeat Jod*, חלכה scribendum esset, non חלכה, si id esset, quod *Masorethæ* autumant. Recte id quidem, addo tamen fortius argumentum, scilicet terminationem illam כה declinari vñ. 10. adeoque esse partem nativam ipsius vocabuli. Lxx. חלכה reddunt πένθητα *pauperem*, ut *Chald.* מסכנא. *Syrus* autem כישא, *miserum: male.* *Hieron.* *robustos;* *Kimch.* *pauperem* etiam exponit; העני יקרא חלך, *pauper vocatur Helech.* Solet derivari

derivari ab חל & כהה *viribus attritus*; aut juxta alios a כהה aut כהה; contra quam etymologiam faceret argumentum *Ab. Esra* supra contra *Masor.* adductum, si satis solidum id foret, nam *Jod* in חל deficere etiam video *Eesai.* 26. 1. & *Obad.* v. 20. Lingua Hebræa ægre tales compositiones recipit.

Arabice radix חל notat *nigrum, atrum, obscurum esse*; unde dicunt ليل حالک *nox obscura, illunis*: حالک فعل *opus infaustum, atrum* *Histor. Tamerl. pag. 263.* at, quod maxime ad rem meam facit, verbum hoc etiam ad *miserum abjectumque statum* notandum usurpatur. *Histor. Tamerl. pag. 414.* واستمر علي ذلك في عيش مرو عمر حالک *Et remansit in hoc statu vitam degens amarulentam & miserrimam*: vita misera & abjecta. Eodem modo a rad. Hebr. חשן *obscurum esse est* *miseriae vitae, aerumnae* in *Psalms.* Est ergo חלה a rad. חל *obscurum esse* proprie ac prima notione, *obscurus*, quod pauperi quomodo conveniat jam exposui.

P S A L M. XVIII.

VERS. 35.

נחתה קשת נחושה ורעותי

L Xx. & *Vulg.* pro נחתה legerunt נחתה, ἔδωκας, *posuisti.* Chaldaeus per חקף & Syrus per שר *corroborare* reddiderunt; nimia hic licentia usi. Placuit multis ex Interpretibus nostris illud נחתה ad radicem חת referre, & exponere: *Confractus est arcus aeneus brachiis meis: sine ulla ratione:* נחתה est a radice חת: ita Rabbini: expresse monet *Ab. Esra* Nun radicale est. Rabbini de attractione & tensione arcus explicant. *Jarchius* ex *Niphal*: *Descendere factus est arcus aeneus brachiis meis.* At rectius *R. Levi* ex *Pibet*. הוריד קשת כל אחד מועותי *descendere fecit arcum aeneum unumquodque ex brachiis meis.* Sic *Ab. Esra* etiam, qui similem affert locutionem ex *Gen. 49.* חטאת ענתה. Addo *Prov. 14: 1.* חטאת ענתה *Eesai. 59: 12.* Locutionis rationem aperire conatur *R. Levi* ענין ההורדה בקשת היא הורדת ראשי *descensus ille, qui arcui accidit, est descensus seu reclinatio cornuum arcus.* Recte id quidem; quædam tamen ulterius monenda restant. נחתה קשת *demergere arcum* non simpliciter *tendere* notat, sed *validissime attrahere & incurvare.* Arabes hoc docebunt. Verbum غرق est *subsidere.* In 2. quæ *Pibet* respondet, dicunt غرق في القوس *demersit arcum*, id est, exponente *Golio*, *summa qua potuit vi traxit, & tetendit arcum.* Ita & in *Hipbil* seu 4. conj. اغرق في القوس. Arcum aeneum intendere posse, summarum virium signum semper est habitum. Nota est in hanc rem è profanis de *Ulysse* historia. Non abfimile quid fabulatur *Jarchius*. קשתות נחשת היו תלויות לו לרוד בביתו. ורואין אתן מלכי אומות נאומרים זה לזה אמרה סבור שיש נח ביד הור לרודכן אין נח אלא לייראנו

והוא היה שומע ודורכן בפניהם *Davidi arcus erant aenei suspensi in domo sua; hos quum vidissent reges gentium, alii aliis dixerunt: Itane vero Davidi vires essent hisce intendendis? ad metum nobis incutiendum hæc comparata sunt. Hæc ubi audivit David, ipsis præsentibus attraxit. Nugæ sunt Thalmudicorum. Ceterum verti poterit: Descendere factus est; unde נ ante ורעה esset suppleendum, vel, quod præfero, ex pibel; Descendere fecerunt brachia mea arcum æneum. Hanc constructionem confirmat locus parallelus 2 Sam. 22. ubi legitur נחה, quod נחה קשה jungi nequit, at cum ורעה recte; nam fœmin. plural. connecti mascul. sing. alibi ex Arabismo doceo. Monendus est Lector נחה non esse simplic. descendere, sed demergi & intrare. Vid. ad Psalm. 38.*

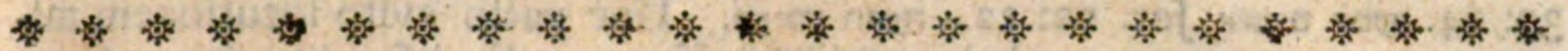
P S A L M. XXV.

VERS. 17.

צרות לבבי הרחיבו.

Veteres pariter & recentiores Interpretes הרחיבו intransitive capiunt, hoc sensu: *Tribulationes cordis mei multiplicatae sunt; uti vertit Hieron. Sic Lxx. Αἱ θλίψεις τῆς καρδίας μου ἐπληθύνθησαν. Sic ceteri ex Veteribus hos secuti, & Chaldaeus etiam: עקון לבבי פתון angustiae cordis mei latae sunt. Ab. Esra ad hunc locum expresse monet הרחיב hic esse עומר פעל verbum intransitivum. Hæc utcunque maxima nitantur auctoritate, omnino tamen Hebraismi usui repugnant: הרחיב enim nusquam intransitive reperio; quin ipsa hæc phrasis לב הרחיב in Psal. 119: vs. 32. ab omnibus his Interpretibus alio sumitur sensu & transitiva significatione exponitur. Lxx. ἔταυ ἐπλάτυνας τὴν καρδίαν μου eum dilatasti cor meum: Vulg. & sic ceteri. Ab. Esra etiam ad Ps. hunc 25. monet לבבי a nonnullis sensu פעיל passivo accipi, hoc nempe pacto: *Angustiae dilatarunt cor meum; quod equidem intelligo de dilatatione & amplificatione cognitionis, angustiae cor meum sapiens effecerunt. Sic Arabice واسع ووسع amplius est sapiens. Alcor. Sur. 2: 248. الله واسع عليم Deus amplius est & omniscius. Sic etiam vs. 271. Et Sur. 5: 59. Amplius scil. scientia, uti constat ex Surat. 20: 98. ubi علم scientia additur. Verbum شرح est expandit, dilatavit: unde phrasis شرح صدره dilatavit pectus ejus; id est, sapiens reddidit. Vid. Surat. Corani 94. qui titulum præfert شرح الم. Contra ضيق وطن angustus fuit est, insipidus fuit & imperitus: sic ضيق وطن in Abulphar. est Stolidus. Ingens his pondus accedit ex 1 Reg. 4: 24. ubi cum רחב חכמה & חכמה tanquam synonymum conjunctum est. Alio sensu רחב invenitur Ps. 101: 5. & Prov. 21: 4. ubi pro superbia poni videtur, pro**

pro quo etiam est רחב נפש Prov. 28: 25. Tandem Eſaiæ 60: 5. רחב לבב veniſto & communiori in aliis linguis ſenſu ſumitur pro gaudio, quo ſenſu Arabibus verba *latitudinis* familiariffime veniunt.

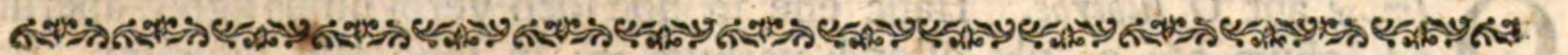

P S A L M XXXVII.

VERS. 3.

שכן ארצ ורעה אמונה.

Hieron. inhabita terram, & pascaris in divitiis ejus. Lxx. secutus, qui ποιμανθήσῃ ἐπὶ τῷ πλετῶ αὐτῆς verterunt. Illud ה in אֲמוֹנָה affixi loco habent. Sed unde ipsis מֶמֶן divitiæ! An Amon eorum tempore jam tum notavit, quod postea Mamon? Nostri: pasce veritatem; quod diversimode explicant. Seriei textus convenientissimus videtur hic sensus: Confide in Domino, & fac bonum. Tunc habitabis (in quiete, ut vis verbi fert) terram, & pasces secure. Radix מֶמֶן non tantum veritatem sonat, sed & securitatem, ut Arabum أَمْن. Exempla jam ad Jobum dedi Cap. 24: 22. Vid. etiam supr. ad Judic II. 20. ubi dixi אֲמוֹנָה אֱמָן & خوف metum apud Arabes esse opposita. Percommodus nunc occurrit locus ex Damire. In fine dierum, quum descendet Jesus Mariæ in terram. تقع الأمانة في الأرض جتي برعي الأسد مع الأبل والنمر مع البعير. Incidit אֲמוֹנָה securitas in terram, ita ut leo cum camelo pascatur, & pardus cum bove, & lupus cum ovibus, & ludat infans cum serpentibus. Quæ ex Ejaïæ prophetia Cap. II. petita esse palam est.

P S A L M XXXVIII.

VERS. 3.

בִּי חֵצֶךְ גָּחַתוּ בִּי וּתְנַחֲתָ עָלַי יָדְךָ.

Diversam plane a ceteris Interpretationibus versionem Eruditorum examini proponam. Supra ad Ps. 18: 35. ostendi נחם קשה *demersit arcum* esse *valide curvatum tetendit*. اغرق في القوس. De sagittis eadem phrasi dicunt Arabes: اعرف السهم في القوس. In *Camus*, *Demersit sagittam in arcum*, quum adducto validissime nervo attrahitur, ut fortius emittatur. Hanc eandem locutionem hic obtinere conjicio: *Demersi sunt, descendere factæ sunt contra me sagittæ tuæ*, id est, *validissime attractæ & emissæ*. Et descendunt.

cedunt in me, immerguntur in me, manu tua: Prius נחמה de arcus & sagittarum *tensione* intelligo, posterius de *transfixione* corporis, cui sagittæ emissæ tanquam immergantur. חצים plurale cum נחמה singulari ex usu continuo Arabum. In Sacr. Script. etiam non uno in loco. Job. 14: 19. כפיהם חשטף Job. 39: 14. אשרים חמער Jer. 22: 22. רעים חרעה. Hoc pacto evito locutionem minus congruentem, quam habent aliæ versiones: *Et descendit, intrat in me manus tua:* manus percutientis in percussum descendere non solet, quamquam ad vulneris amplioris designationem hoc dici posse, negare nolim. Non dubitarem fere de hac versione mea, si נירך scriptum fuisset, & tamen נ vel sexcentis in locis supplendum venit. נחמה non simpliciter est *descendere* sed *intrare*: aliquando & *immergi*. Sunt qui נחמה hic transitive exponunt: *Et descendere fecisti in me manum tuam:* si id liceret, commodius sic verterem: *Sagittæ tuæ contra me attractæ sunt, & descendere eas facit, immergit eas in me manus tua.* Non tamen placet hoc; priusque Hebraismo convenientius est.

P S A L M LII.

VERS. 3.

Quid gloriaris in malo

חגבור

O *Impie* aut *O superbe.* Hanc esse in hoc loco verbi hujus signif. aperui ad Jobum 36: 9. ubi ostendi verbum נבך in Jobo esse *superbire*, ut Arab جبار *superbum*, ut Arabicum جبار in Corano. *Superbi* autem *impii* vocantur. Vulg. hunc vs. ita totum expressit: *Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate:* scil. cum חסר construxit, & *iniquitatem* omnino male dedit. Eodem modo Lxx. אל Dei nomen pro præpos. sumserunt: אל כל היום *toto die.*

PSALM.

P S A L M LV.

VERS. 9.

רוח סעה

Hærent Interpretes. Quibusdam ex Rabbinis סעה est benoni kal a נסע: aliis nomen *profectionem* notans. Hos impugnat Elias, quod Nun in participiis aut nominibus non excidat. Ita & Kimchius peculiarem radicem facit סעה, eique signif. tribuit ex sensu, ut רוח סעה מסער ipsi sit רוח מחעררה מסער *ventus a turbine excitatus*. Lxx. Interp. סעה רוח est ὀλιγοπισία & Vulg. *pusillanimitas spiritus*; forte ex Arab. شعبي quod est *mæstum, sollicitum esse*. Non placet hic sensus, nam רוח hic est *ventus*; at quid סעה? Arabice سعي ab Lexicog. exponitur, *incedere, proficisci*, & جري *currere*; quomodo a נסע non multum discedit. Inde expono: *Ventus currens*. Venti sæpe *currere* dicuntur ab Arabibus. Ita in Alcor. Sur. 38: 35. Et in illo Poëtæ: *Non semper votis damnatur homo, nam قجري الرياح بما لا تشتهي السفن* *Current venti aliter quam volant naves*. Sic in Beidavi Comm. ad Sur. 51. ريح *venti flantes & currentes*. Præsertim de procellosis dicitur ventis: Alcor. Sur. 21: 81. *Salomoni subegimus الريح عاصفة يجري بامر* *ventos procellosos, qui ad nutum ejus currunt*. Non recurro ad Arab. شعبي quod *dispergere* notat, quia سعي & litteris & signif. propius ad נסע accedit.

P S A L M LV.

VERS. 10.

בלע אדני פלג לשנם

LXx. καταπόντισον ἢ καταδίελε τὰς γλῶσσας αὐτῶν. Sic Vulg. illud בלע *præcipita vertit*: בלע *absorbere* notat, quod obscurum hic efficit sensum: *Absorbe, divide linguam eorum*; unde Chald. post בלע supplet נצח *consilium*, scil. quia locutio illa בלע עצח in Sacro Codice satis frequens est. Respiciere autem videtur Chaldæus ea, quæ Babylone in turris excitatione evenerunt. Forte בלע Synonymum est פלג & *findere* notat. Sic Arab. فلع Beth in Phe mutato, & itidem بلع, sed addito Kef fervili بلعك. Itaque

בלע in Jobo sumendum conjiciebam ad cap. 8: 18. Jobi. Non multum tamen huic observationi tribui velim.

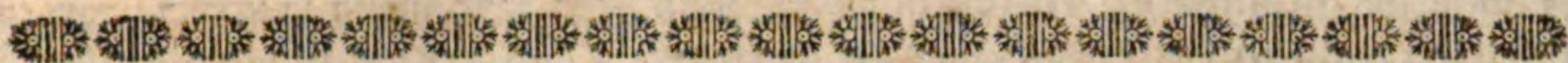
VERS. 20.

Audiet Deus & affliget eos

אשר אין חליפות למו.

Non enim est illis commutatio, vertente Vulg. Sic Lxx. ὁ ἀπὸ ἐστὶν αὐτοῖς ἀντάλλαγμα. at non ea est vis verbi חלף, nec, si esset, satis recte orationis ordini conveniret, licet alias sententia sit verissima. Chaldaeus ita παραφραζέει. רלם מהשנין אורחהון בישא, qui vias suas pravas non mutant. Hoc amplectuntur Belgæ in notis suis. At חלף de conversione nunquam usu venit. Rabbinj etiam nihil expediunt. Ab. Esra: Non sunt mutationes ipsis שיהחלף מולם מטוב לרע ut prospera in adversam mutetur fortunam. Certe & Alaph impiis fortunam numquam adversari queritur Ps. 73. Id hic tamen non satisfacit, nec sensui, nec usui etiam verbi חלף. Jarchius alio modo: Eos intelligit impios qui non cogitant de die חליפתם, hoc est, חלף חררים מיום המיתה, qui diem mortis non timeant. Vult ergo per חליפות mortem notari, quasi כריחה excisionem dicas, nam Kimchi & R. Levi חלף etiam per כרה exponunt. Sic Job. 14: 14. חליפה Ab. Esrae מיתה mors est, haud recte. Implicita est hæc Interpretatio, & præcedentibus repugnat, ubi Deus impios afflicurus dicitur, quod etiam contra Ezrae sententiam supra expositam regeri potest. Sunt qui in חליפות fastum reperiunt Paparum sibi successiones in throno Dei vendicantium אש"א אין להם quas revera non habent. Arabice quidem خلف successoris signif. notissimum est; unde Chalipharum Mohamedis celebratissimum nomen. Violenta tamen ista est versio, & de Antichristo hic agi non facile probatur. Hæ sunt præcipuæ hujus loci expositiones, quarum nulla commode satisfacit. Examinent Eruditi hanc conjecturam. Vl. præced. de hostibus se oppugnantibus loquitur David; hos afflicurum esse Deum docet, quare? quia אין חליפות למו nihil sunt ipsis fœdera jurejurando sancita; ita verto; nam, subjungit vl. seq. immittit quisque eorum, manus in שלמינו pacem a se sancitam: vel, ut alii, in pacem secum colentes, חלף חלל כריחו fœdus secum pactum violat. Hoc pacto omnia apte cohærent & pulcre fluunt. Arabice خلف unice jurare notat. Tim. p. 31. فحلف له تبمو Et juravit ipsi Tamerlanes &c. In 3. conj. حالف fœdus iniit & jurejurando sanxit. In 6. تحالف fœdus inter se sanxerunt: In Hist. Tim. حلف fœdus, pactum sancitum: حليف confœderatus: حليف juramentum. Genes. 24: 8. أنتبى امن حليفتي liber eris a jurejurando In pent. Erpen. Hinc חליפות simpl. jura juranda exponere est, vel etiam fœdera jurejurando sancita. Confer jam not. meas ad Jobum cap. 10: 17. ubi monui וצבא חליפות esse exercitum conjuratum per עבד אדוני, unde hæc signif. exemplo ex Jobo confirmatur.

PSALM

P S A L M LVIII.

VERS. IO.

בטרם יבינו סידותיכם אטר כמו חי כמו חרון ישערנו.

Diversissimæ sunt de hoc loco Eruditorum sententiæ. Ægre iis assentior, qui hic *ollas* vertunt, cum quod durior sit locutio, *ollas* הבין אטר *intelligere rhamnum*, pro *calorem ignis sentire*; tum maxime, quod סירוח foem. cum יינו masc. non copulandum videatur. Rectius cum Lxx. & Vulg. *spinas* hic intelligimus. Videant Docti, an non hic sensus sit præferendus: *Antequam intelligant* (impii, de quibus modo) *spinæ vestræ* erunt *rhamnus*: id est, spinæ vestræ aculeatissimæ erunt. Varie iterum hoc explicari potest; at nihil commodius videtur, quam ad pœnam referre ex Jud. 8: 16. quod vs. seq. apte convenit. Ultimum colon, in quo minor non est difficultas, sic verto. *Uti vivus est impius* (seu *vividus*), *sic ardore uret eum*: rhamnus scil. vel *ardor rhamni uret eum*. ישערנו de *procella*, *tamquam procella abripiet eum*, hic non satis quadrare videtur: Spinæ aculeis suis urunt. Arab. سحر est *urere*, ساعورة ignis, & سحر idem: عذاب السعير ignis pœna sæpe in Corano: specialiter quartus est gehennæ gradus apud Arabes. Hinc dicunt سحره بالسهم *sagitta inflicta ussit eum*, id est, *cum dolore pupugit*. Radix سحر Hebræis æque, atque Arabibus primario puto notasse *urere*; atque inde سحر *procella*; proprie quæ vento verberat calido, quales sæpe in Oriente. Sic سحر est *procella æstiosa* a rad. سحر *arsit*. Quocunque tandem pacto illa כמו חי כמו חרון interpretemur, significatio, quam ex Arabismo verbo سحر hic tribuo, longe convenientior videtur altera illa *procellis agitari*: posset etiam verti: *prout crudus est, ita ardor torrebit*, vel *comburet eum*, vel *ardore comburet eum*; atque ita præcedens סירוח de *ollis* caperem, ad quod conferri velim Mich. 3: 3.

P S A L M LXV.

VERS. IO.

Visitas terram — abunde ditas eam pluvia

פלג אלהים מלה מים.

Fluviis Dei plenus est aquarum. Multi Interpretes vocem Dei hic loco epitheti αὐξητικῶς habent, quod non tantum valde est incommodum, sed etiam falsum, ut videbimus. Sed quid erit itaque *rivus Dei*? Chaldaeus

bes videtur intelligere; Ita enim *παραπλάζει*. *ur-*
ceum Dei, qui in cælis est, plenum aquarum. Alii potius ipsam intelligunt
pluviam: Sunt etiam, qui longe ab his diversa sentiunt. Ego nullus dubito,
 quin *rivus Dei* de *pluviis* sumendus sit; illud enim tum antecedentia postu-
 lant, tum consequentia. *Nubes* non intelligo, quia eas plenas esse aquarum
 nil miri est aut insoliti: tum quod *nubes*, licet fecundæ sint & aquis turgen-
 tes, non ideo statim terram irrigare censendæ sint, quippe quæ dissipari pos-
 sunt, vel in loca inculta effundi. *Pluvias* ergo significare *rivum Dei* puto,
 quas cum copiosas esse & largiter decidere dicere voluit, nil habuit, si in
 metaph. permanere vellet, quod diceret aliud quam *plenum esse aquarum*
rivum Dei. Arabibus (ut expositionem hanc, quæ etiam Belgarum est,
 hæsitantium licet an *nubes* intelligendæ sint an *pluvia*, confirmem) *fluvius*
Dei dicuntur *pluviae*. Hist. Tamerl. pag. 82. *لذا جاء نهر الله بظل نهر عيسى*
Quum venit fluvius Dei, cessat fluvius Isa. Ad hunc locum commentator
 quisquis est, qui ex Oriente notas in Hist. Tamerl. ad Celeberr. Golium
 transmiserat, quarum quædam penes me scedulæ sunt beneficio Celeberr.
Hemsterbusii, ita annotat. *من الاشكال الخاصة والعامّة ان جاء نهر الله بظل*
نهر معقل او عيسى ونهر معقل بالبصرة ونهر عيسى ببغداد وانما يريدون
بنهر الله البحر والسبل والمطر وانها تغلب علي ساير ساير المياه وتظم عليها
Ex pervulgatis omnis generis hominum proverbiiis est, Quum venit fluvius Dei,
cessat Mokal aut Isa: Mokal Bazoræ est, Isa vero Bagdadi fluvius: per FLU-
VIUM DEI autem intelligunt, mare, aquæ fluxum, & PLUVIAS, quæ
tria ceteras aquas facile vincunt, & copia exsuperant. Hic loci ultima tan-
 tum notatio, *pluviae* scil. convenire potest, quod ex sensu facile videre est;
 interim quæri potest an alicubi *fluvius Dei* in Sacra Script. de mari aut aqua-
 rum fluxu & inundatione usurpetur.

VERS. 14.

לבשו כרים הצאן

Induunt Carim Oves. Duplici modo כרים *exponi* invenio. Interpre-
 tes antiqui, Lxx. & eos secuti, Rabbinique etiam prisci ævi illam vocem
 per *arietes* exponunt. Vulg. *induti sunt arietes ovium* ex Lxx. At recentio-
 res fere Interpretes tam Hebræi quam Christiani *Carim* exponunt *pascua*, hoc
 sensu; *induuntur pascua ovibus.* Verum omnino dubitari potest, an כרים *pris-*
 cis Hebræis *pascuum* notaverit; significatio *arietis* certissima est & infinitis ex
 locis stabilitur: sed ut כרים *pascuum* esse probetur, duo tantum adducuntur lo-
 ca, hic scil. & Esai. 30: 23. ירעה מקנין ביתו ההוא כרים נרחב Sed & ibidem Lati-
 nus Interpres *Car arietem* reddidit: *pascetur in possessione tua in die illo agnus*
spatioso; quidni tamen eo in loco כרים *exponere* liceat, *agnus dilatatur*,
 hoc est, *spatium, in quo pascitur, latum erit*; ut Dilatans Gadum est
Gado ampla & spatiosa loca concedens Deut. 33: 20. quo pacto & Arabes lo-
 quun-

quuntur. Interim non probo Vulg. מקנך vertisse in possessione tua, cum debisset *pecus tuum*; quia מקנה de alia quam animalium possessione, ut fundis, agris, non invenio usurpatum, nisi Genes. 49: 31. מקנה קבר ubi tamen קבר conjunctum est. Frustra ergo ex hoc loco כר פֶּדֶר signif. *pascui* affingitur, cum *arietis* aptissime quadret & tuto ibidem reponi possit. Neque major est necessitas, quæ cogat *pascui* notionem in hoc Psalm. loco admittere, cum *arietis* aptissime conveniat: quod ideo accurate mihi ostendendum sumsi, quia nulla alia est ratio, quæ Doctos moverit, ut novam huic loco excogitarent significationem, quam quod locutionem illam induunt *arietes oves* non intellexerint: interim non possum non hic monere Virum Clar. & in Hebraicis versatissimum Jac. Gussset. expositionem *pascui* jam ante me rejecisse, & tutius putasse כרים hic sumere pro *arietibus*; ejus autem de sensu verborum nostrorum hæc est conjectura. „Carim כרים forte (dele illud forte, nihil enim verius) sunt sub genere צאן *fætura quædam nobilior*; tunc autem exponi poterit: & grex induetur eximia illa propagine, quæ כרים cognominatur. “ Hoc vult Vir Doctiss. sensum Psalmi esse, *oves fætas fore*, ac parituras eximiam propaginem & nobilissimos arietes, quales Carim dici solent. Perplacerent hæc, si ostendisset Cel. Guss. הצאן לבשו *Oves induuntur* id notare, quod ipse putat, scil. *Oves gravidæ, fætæ sunt*, quod cum non fecerit, neque ea locutio stylum Orientis sapiat, aliud & certius ex Arabismo promam. Verba הצאן לבשו כרים proprie designant: *induunt arietes oves*; seu, *vestiuntur arietes ovibus*; ea locutione honeste *arietum* cum ovibus copulationem exprimunt; ita loquuntur Arabes. لبس الجارية induit puellam, id est, cum ea consuevit, rem habuit: & verbum لبس seu לבש induere per نكح inire & باشر congredi sensu Venereo a Lexicographis aliquando declaratur; quin etiam uxor apud Arabas *vestimentum*, *indumentum* audit; Ita لحاف est *operimentum corporis*, *vestis*, & conjux teste Camuso; لثرا itidem *vestis* & *uxor*, teste eodem, & Maruphide; ipsum etiam لباس quod est nomen ex verbo nostro derivatum לבוש scil. seu *indumentum* in eundem usum adhiberi monet idem Camus Illustris in hanc rem est locus Alcorani ex Sur. 2: 183. احل لكم ليلة الصيام الرفث الى نسايكم هن لباس لكم وانتم لباس لهن Nocte jejunii permissus vobis esto congressus cum uxoribus vestris, siquidem ea sunt *indumentum vestrum* هن لکم לבוש & vos earum: dein paucis interjectis subjungitur: فالت باشر وهن Itaque eas inite; sunt & alia *vestiendi* verba, quæ ad similem usum adhibent Arabes, ut ثوب & غشي: sed sufficit id in לבש nostro demonstrasse. Veterum Rabbīnorum de hoc loco eadem fuit mens, & Interpretis Chaldæi etiam, qui ita transfert עלי ענא *faliunt arietes in oves*. Sic Rabbini in Beresch. Rab. par. 13. fol. meo 16. מ"ט לבשו כרים הצאן אמר רי"ל כל בשעה שהמטר יורד נהמה מבקשת תפקידה מ"ט לבשו כרים הצאן Quis est sensus verborum Ps. 65: 14. Dixit R. Isaac ben Levi, tempore quo pluviae decidunt, appetunt bestiae concubitum (vs. præc. 13. respicit) Quis est ergo verborum sensus? hicce, *vestiunt arietes oves*; quod *verecunde dictum est*. Clarius aliquantor Glossator ad h. l. כרים הם איל הצאן ואמר Carim sunt masculi ex grege, dicit autem eos oves fæminas vestire, sermone usus honesto.

Lubet

Lubet hic originem vocis כר subungere nondum satis exploratam. Magnus Boch. כר contractum putat ex ככר, quod *planitiem* quandoque notat; hinc *Car* primo *pascuum* notare putat, deinde *agnum pascualem*. Multa contra hanc Viri Doctiss. notationem regei possent, quæ vel sponte cadit, si כר *pascuum* notare negetur. כר etiam ex ככר non potest contrahi quia medium כ est Dageff. affert quidem Boch. כנה ex כה contractum, uti & Ab. Esra, qui eandem fovet sententiam, ad Ps. 37: 20. at diversa est ratio, nec medium כ Dageff. est. Mea hæc est conjectura: Radix כר Veteribus Hebræis videtur notasse *salire*, quod clare constat ex geminato ככר quod *saltare* est 2. Sam. 6: 14. & ex derivato כרכור *dromades* Esai. 66: 20. quas a *saliendo* nomen traxisse suo loco latius ostendi. Simplex etiam כר in Sacro Codice ejus notionis habet vestigia, bis enim in Jobo *insilire* notat cap. 6. 27. ubi Lxx. ἐνέσκαρον. Et ita Arabibus notissima est radix س Histor. Tam. 211. لسكر. *insiliemus in te leonis instar iracundi*. Verbum ergo כר primario *salire* notavit: inde כר *Car* fuit dictus *aries*, vel quod in oves insiliat & eas ineat, vel generalius quod saltatorium fit, animal aries. Psal. 29: 6. & 114. יקריו כאלים *saltant ut arietes*.

P S A L M LXVIII.

VERS. 5.

בִּיה שְׁמוֹ

Nonnulli; Cum decore, vel decentia nominis ejus. At rectius puto Veteres fecisse vertentes: *Jab est nomen ei*: ביה pro יה: כ non raro sæpe nominativum ἐμφατικῶς designare, variis in locis monui. Vid. supra ad *Exod.* 22: 22, & not. meas ad *Job.* 23, 13. ubi multa exempla reperies.

VERS. 16.

לְמָה תִּרְצָדּוּן

Verbum est ὀπάζω λεγόμενον רצר, quod varie declarant. *Rashi* השפיל *depri- mere se* exponit; Similiter & *Kimchius*, qui tamen aliis רקר *exsiliendi* potius significationem placere dicit; *Chaldæi* scilicet auctoritate, qui טפו *exsilire* vertit. Invenio quidem رצר in Lexico *Maruphidis* exponi, *saliens, assiliens*; verum id proprie non notat, sed *insidiantem, ex insidiis assilientem* instar leonis. *Ab. Esra* ex *R. Mose Concionatore* ארב *insidiari* profert, monens in Arabismo sub rad. رצר hanc significationem contineri. Idem *Kimchio* in *Lib. Rad.*

Rad. observatum est. Hanc significationem Lxx. seniores in verbo agnoverunt: ὑπολαμβάνειν enim reddunt. Vim verbi ex Arabismo unice aperientem puto. Arabice رصد est *observare*, pecul. *intentis oculis*. Inde *astrorum observationes* vocant رصد. *Abulphar.* pag. 89. آلات الرصد sunt *instrumenta observationibus faciendis*, quæ pag. 329. sunt آلات رصدية Sic pag. 284. رصد الكواكب *astrorum observatio*: Sic pag. 536. & alibi. Hinc secundo est *insidiari*, *ex insidiis captare*; unde Leoni راصد *Ratzid* epitheton: رصد *insidiæ*. Est & *invidiose observare*; nam in N. T. respondet Græco παρατηρεῖν. *Marc.* 3: 2. παρατήραν αὐτὸν. Arabs MSS. كانوا يرصدونه. Sic *Luc.* 14: 1. و هم كانوا قد وضعوا عليه الرصد. Idem Arabs وضعوا عليه الرصد. Hanc significationem plenissime hic convenire textum inspicienti apparebit; est enim increpatio hic invidiosorum.

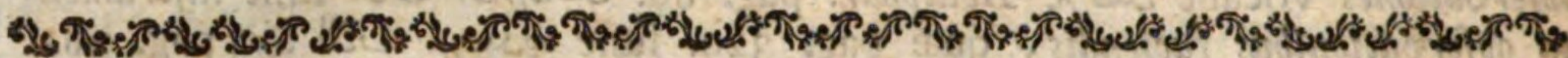
P S A L M. LXVIII.

VERS. 28.

שם בנימן צעיר רדם שרי יחודה רגמתם

SUnt qui *cætum* notare volunt; parum probabiliter, cum radix *lapidationem* significet. Hinc alii *lapidem* sonare putant, quod intelligunt de *principe*, nempe quia præcedens רדם *Rodem* reddebant *Dominator eorum*: verum id *Rodam* esset. Lxx. certe & *Vulg.* participium habuerunt radicis רדם *somno obrutum esse*; vertunt enim ἐν ἐκσασθ. רגמה *lapidationem* proprie sonat; hanc signif. *Chaldaeus* hic loci observavit. Ea neutiquam convenire visa est interpretibus; unde in alia omnia concesserunt. Extenua *lapidationis* notionem, & pro *maledictione* acceptum vide, an aptum præstet sensum. Ibi *parvus Benjamin stertebat*, *principes Jebudæ eorum est maledictio*; locutione *Hebraica*, pro, *principes Judæ maledicti sunt*; sic *principes Zebulonis & Naphtali*. Esset hoc pacto pænæ rejecti ab Judæis *Euangelii* denunciatio. Ejus certe criminis quatuor hæc tribus præ ceteris reæ sunt, uti ex *Historia Evangelica* constat. Alio itidem modo sic vertere licet: Ibi erat *Benjamin parvus Dominator eorum*, ibi *principes Jebudæ*, *maledictio eorum*, ibi *principes Zebulonis & Naphtali*. Ad fideles Judæos & Apostolos pertineret hæc oratio: *Parvus Benjamin* excellentissimum præbet *Ecclesiis* Apostolum: *Principes Judæ* sunt *maledictio eorum* rebellium nempe *Judæorum*: Posset & aliter. Arabice رجم est *lapidare*, & *diris devovere*, *execrari*. الشيطان المرجوم in *Alcorano* sæpe, est *Satanas execrandus*, & *maledictus* lapidibus obrutus. رجمة *lapidatio & execratio*, *maledictio*. Aliud etiam adhuc *lapidandi* verbum est قذف, quod eundem usum assumit. *Latinorum* etiam *lapidare*

dare & Græcorum λιβάζειν aliquando extenuantur in molliorem significationem.

P S A L M. LXIX.

VERS. 4.

עֲצָמוּ מִצְמִיתִי

RAdici עֲצָמוּ exscindendi notionem tribuunt Lexicographi. Exemplorum collatio recte ita fieri docet. Non tamen propriam verbi istius significationem esse puto, *scindere*. Arabice صمّ *silere*, *conticere*, unice denotat. Eandem primariam Hebrææ vocis notionem statuo, unde in *Niphal* & *Pibil* & *Hipbil*, ad silentium redegit, id est, locutione Hebræa, *perdidit*, *exscidit*. Exemplo res confirmabitur: רמם & רמה *silere* notant, in *Niphal* autem aliisque conjug. *exscindere*. Non absimiliter in שנת accidit, cujus *Hipbil* השנית *quiescere fecit* etiam ad *perdendi* sensum adhibetur. Psal. 119: 119. 2. Reg. 23: 5. Ps. 8: 3. & alibi. Ut contra הכרית *exscindere* pro השנית *cessare fecit* ponitur Joel. 1: 9. Non leve huic conjecturæ accedit præsidium ex auctoritate Lxx. seniorum, *Hieronymi* & *Symmachi*, qui signif. *silendi* in radice עֲצָמוּ mecum agnoverunt. Nempe Lxx. *Cantic.* 4: vs. 1 & 3. Et cap. 6: 7. עֲצָמוּ constanter reddunt σιωπήσουσ & *Hieron.* in *Esaiæ* 47: 3. *taciturnitatem tuam*. Ibidem monet etiam עֲצָמוּ in isto quoque loco שֶׁן סִיּוּן עֲצָמוּ expreßum esse ab *Symmacho*. Errant quidem istis in locis Veteres hi, uti alias ostendo, sed nihil hoc nobis officit. Forte regeret aliquis; si ea verbi עֲצָמוּ apud Hebræos significatio nota fuerit, mirum videri, quod sensu isto non inveniatur: sed hoc cujusquam adsensum ne retineat; nam idem in aliis etiam verbis quorum signif. primaria ex Arabismo feliciter erui potest, accidit. Verbum רוּ nusquam in Sacr. Cod. *rotundum* esse notat; id tamen olim notasse, ex Arabismo, derivatis idem confirmantibus, ostendo ad *Esai.* 22: 18.

PSALM.

P S A L M. LXXI.

VERS. 6.

Tibi innitor ab utero,

ממעי אמי אחה נוי

C*Haldeus* vertit: מן מעינא דאמי אנה ספקי *Ex utero matris exire me fecisti*: sic enim reddi potest; vel etiam: *Ab utero matris eruis me*; ex ærurnis scilicet. Lxx. σπασαμένη & *Vulgat.* protectorem exponunt ex sensu. Rab-
bini eosque secuti interpretes nostri, ad rad. נו vocem referunt, & pro va-
ria verbo isti tributa significatione varie explicant. *Avulforem* nonnulli ver-
tunt, qui נו *avellere* notare putant. *Jarchius*, cui עבר *transire* נו erat, נו
declarat מוציא ומעביר *qui exire & transire me facis*. Revera נו *transire* desig-
nat, quod ostendo ad *Psal.* 90: 10. inde tamen נו non est, *qui me transire*
facis; nam tunc מני scriptum fuisset; ne dicam nunc, minus commodam
esse istam appellationem. Equidem novam hic radicem נו admittendam esse
sentio: Arabice جري *retribuere & pensare* notat; idem scilicet quod Hebr.
נמל. *Retributor meus*, id est, *qui beneficiis me cumulas*: uti נמל *Ps.*
13: 6. atque alibi, ut & Arabum جمل. Etiam per كفي vocem declarant
Arabes, quod est *sufficere*. *Tibi innitor ab utero, ab visceribus matris tu suffi-*
cis mihi: Plane uti Arabes حسبى الله ونعم الوكيل *Sufficit mihi Deus.*
O præclarum protectorem. Et توكل على الله كفاك بالله وكللا *Deo*
innitere, sufficit ille tibi, cui innitaris. Quæ ex Corano petita passim in
scriptis Arabum occurrunt.

P S A L M. LXXI.

VERS. 10.

אמרו איבי לי

V*Ulgat.* *Dixerunt inimici mei mihi*. Sic Lxx. Male. לי hic *de me* verten-
dum est. Ita apud Arabes. Libellus centum regentium, de variis
usibus præposit. Lam. كقوله تعالى الرابع بمعنى عن اذا استعمل مع القول *Quarto* ٧ notat de, *quum construitur cum di-*
cendi

cendi verbo. Ut in Corano. Dicunt impii de iis qui credunt. Vid. etiam Surât. 3: 162. & 4: 54. ubi *J* pro *de* ponitur. Sic Gen. 20: 13. clarissime, & 26: 6. Esai. 41: 7. Exod. 14: 3. semper cum verbo אמר, ut Arabes cum قال: extra istam constructionem *de* non denotat, uti expresse monent. Prov. 30: 1. etiam sic sumi potest. *Ithiel* est *Immanuel*. Similiter אל usurpatur etiam cum אמר 2. Reg. 19: 32. Jerem. 29: 16, 17. Jerem. 22: 11, 18. & 27: 19. Sed & extra constructionem cum אמר ut 1 Reg. 14: 5. אל לרוש ad interrogandum *de*: & 2 Reg. 19: 9. cum Esai. 37: 9.

P S A L M. LXXIII.

VERS. IO.

מי מלא ימצו למו

L Xx. & Vulg. *Dies pleni inveniuntur in eis.* Ac si מי lectum sit, & ימצו a מצא esset. Omnes quos vidi Interpretes ex nostris ימצו vertunt *exprimuntur*, & ad Deum illud referunt. Malo ego ita vertere: *Aquæ plena pocula exsuguntur iis.* Arabice verbum illud notat *sugere & bibere sugendo*: atque etiam generatim *bibere*. Collatio Psalm. 75: 9. hanc versionem confirmabit: שתי מצית: & Esai. 51: 17. Verbum מצץ *exsugere* etiam notat Esai. 66: 11. ut Arab. مضمض quod moneo propter jaddubitantem Gussertium.

P S A L M. LXXIV.

VERS. II.

למה תשיב ירך וימיןך מקרב חוקך בלה.

Vulg. *ut quid avertis manum tuam & dexteram, de medio sinu tuo in finem?* quod ad verbum expressum est ex Lxx. at quid est *avertere manuum de sinu*? aut qua ratione בלה *eis* reddi potest? Ceterum liquet hinc Keri חק, quod pro Chetibb חק substituunt Masor. perantiquum esse. Chaldaeus etiam חק legit, sed alio modo sensum extricare conatur: *Quid cohibes manum tuam ne liberes עמך עפן צפיק ושיצי עקתא* *E medio sinu educ*, manum scil. & finem fac oppressionis. Non absimiliter Belgæ nostri, nam & illi treñtse uitt sup-
plent. Aliis בלה hic positum videtur pro בלא. Ita Buxtorf. in Lex. locum hunc

hunc citans כלה *cobibe* vertit. Sic Junius: *Quare avertis dextram? e medio sinus tui cobibe.* כלה quidem *cobibere* notat aut *includere*: sed *e medio includere* absurdissime dicitur: *Vatablus* ideo *a sinu arce* maluit; at contra usum verbi כלה, qui est, ut dixi, *includere non excludere*. Plura sunt alia & magis etiam vaga hujus loci interpretamenta, quæ mihi & lectori tædiosum foret examinare. *Belgarum* & *Chaldae* maxime probabilis videtur expositio; nisi quod totum sensum suppleant, quod summopere evitandum est. Quin omnia hæc uno corruunt ictu, si סֶה *Keri* rejiciamus & חוק tenacius retineamus. *Hok* enim seu חוק pro חק, *sinus* non est, sed *decretum, statutum*; quæ signif. præterquam quod literas textus retineat, aptior multo est commodo sensui efficiendo: כלה חוקך *decretum tuum perfice, imple*: quæ est vis verbi כלה. Sic 2 Chron. 36: 22. כלומר רבר יהוה *ut verbum Domini impleretur*. Ps. 72: 20. כלו חפלות דוד *Raschi* hic כָּלֶה חֶסֶד וְחֶסֶד cogitat, & Psalmum hunc ordine ultimum poni debuisse putat, atque כלו a Rabbinis sumi ait tanquam כל אלו *hæ sunt omnes preces Davidis*; Ita & *Belgæ* annotant, ultimum hunc esse omnium Psalmorum quos *David* composuit. Non opus est huc devenire: Verto: *Implebuntur ita vota Davidis*; quod cum præc. *Amen Amen* recte jungitur. *Ab. Esra* ad h. l. כלו יש אומרים או ימלאו *sunt qui Collou exponunt, tunc implebuntur*. Porro חוק pro חק poni posse multis exemplis potest confirmari, & ipsum hoc verbum Prov. 8: 29. חוקי scribitur, pro quo vs. 27. erat חק: unde *Ab. Esra* cogitat de rad. חוק admittenda. Fontem nunc, cur חק lectum fuerit, aperiā. Id facere coegit מקרב *e medio*, cuius? *decreti* non convenit, at *sinus* recte. Sed מקרב etiam verti potest *e propinquo*, id est, *jam jam, propediem, brevi*: *Quid retines manum tuam, imo dextram, quid perdere cunctaris hostes?* כלה חוקך מקרב *jam nunc decretum tuum exsequere*. Hanc sign. מקרב unice apud Arabes habet. عن قرب & من قرب. Verbum קרב *prope esse, propinquus & brevis* Job. 17: 12. & 20: 5. uti ex Arabismo docui. מקרב *brevi, in t' nocte*. Possem aliter adhuc locum hunc explicare; attamen non æque commode: *Quid retrahis manum tuam e medio? decretum tuum exsequere*. Sic enim & Arabismus deferetur, & contra morem accentus pausans negligeretur, neque pulcra ista oppositio quam habebamus in priori versione appareret. Adeo tamen necessitas non urgebat חוק in חק mutare; neglectique *Atnach* in Psalmis multa sunt exempla.

P S A L M. LXXV.

Confitemur tibi Deus confitemur.

וקרוב שמך.

L Ocutio paulo obscurior. Lxx. & Vulg. aliter legisse videntur, quum ver-
tant: *Invocabimus nomen tuum*. Quidam: *propinquum est nomen tuum in ore nostro*; ita *Ab. Esra*. Alii ad exaudiendum preces; ita *Rashi*: Alii ali-

ter. Forte ita optime vertas: *Quia notum est nomen tuum; quomodo notum? narrarunt patres miracula tua.* Arabum est locutio, *propinqua fuit res* قرب id est, *bene nota fuit; & contra longius remota est, non intellecta fuit.* Abulphar. pag. 300. لا تشبه بقصد ولا بدواء مسهل الا بما قرب من الامراض. *Venam secari non consules, nec medicamentum Catharticum accipi, nisi in morbis bene notis:* In Arabico est; *nisi in morbis, qui propinqui sunt* قربو. Eodem modo & alibi. Hebræis autem קרב eundem usum induisse satis manifestum apparet ex ejus opposito רחוק *remotum esse*, quod pro *difficiliter vel non intelligi* satis clare usurpatur Deut. 30: 11. & sic רחוק *altum esse* eodem sensu Prov. 24: 7. Arabes similiter loquuntur. Alcor. Sur. 10: 62. & 34: 3. لا يشبه عالم الغيب لا يعزب عنه مثقال ذرة في السموات ولا في الارض. *Domini meus est omniscius, procul non abest ab eo ne atomi quidem pondus sive in cælis sive in terra.* لا يعزب non *remotum est*, id est, *ignotum non est*, uti Pocokius vertit Epistol. Toph. pag. 114.

VERS. 3.

כיואקה מועד

Lxx. & Vulg. *Cum accepero tempus.* Non bene commodo sensu. מועד *locum* notat & *tempus constitutum*, de neutro potest לקח *accipere* dici. Quidam ergo מועד *munus addictum vel dignitatem regiam*; at יעד in Hebraismo notum non est nisi de *indictione temporis aut loci.* Arabismus lucem præbet. מועד est, ut יעד, primo *præstitueret tempus aut locum.* Histor. Tam. pag. 13. תואעדו אלי מועד locum invicem designarunt: מועד seu dictus locus, dictum tempus, apud Golium. Sed latius extenditur præterea, & *promittere* notat. Inde מועד מועד est *promissum*, quam sign. Golius omisit. Elmacin. MSS. ואועדה במואעב ———— د جملة ان هو فعل ذاك ———— *multa ipsi promisit si illud faceret.* Abulphar. pag. 543. *optima ei dedit promissa.* Verte ergo. *Cum promissa accepero.* Hoc jam monuerat Cel. de Dieu. Syris hæc significatio etiam notissima est. Forte מועד Hof. 10. 10. ita sumi debet. *Sicut in diebus promissionis, tentoria vos inhabitare faciam.* Ætatem respicit Patriarcharum, quod & Jarchio placuit. Certe toto hoc capite multa ex Historia istius temporis in exemplum proponuntur.

PSALM. XC.

VERS. 10.

כִּי גוֹ חֵישׁ וְנַעֲפָה

Mire hic Lxx. & *Vulg.* ἐπῆλθε πρᾶντης ἐφ' ἡμᾶς καὶ παιδεύθησόμεθα. *Super-*
venit mansuetudo (super nos omittit Vulg. & corripimur. Nec volam
hic nec vestigium invenio, cur ita verterint. Vulgo vertitur: Quia abscin-
ditur festine, vel refecatur; proprie, tendetur. Ego vertendum puto: Quia
velociter transit, & avolamus. Radicem נָ transire, pervadere significare
puto, ut Arab. جاز quod a Golio exponitur, abivit, transivit, præterivit:
in 4. conj. جاز, transmisit, & جاز العمر vitam traduxit. Inde com-
modius exponetur Numer. 11: 31. uti illic loci monui. Et hic quoque aptior
ea videtur significatio præ altera refecandi, nam licet satis eam convenire fa-
tear; continuatam tamen transeundi signif. exhibet metaphoram. Transit
velocissime, imo avolamus. Primario tamen נָ idem esse quod vicinum נָ se-
care certum videtur; nam & جاز refecare exponitur. Secare autem metaph.
est transire secare viam, iter, desertum &c. Ita جاز secare & transire; ver-
bum قطع utrumque etiam simul notat. قطع المسافة secare desertum in Hist.
Tamerl. est pervadere; & sic sæpe.

PSALM. XCIV.

VERS. 4.

Eruçant, proferunt perversum

יִתְאַמְרוּ כָּל פְּעֻלֵּי אוֹן

LXx. & *Vulgat.* simpliciter vertunt: loquentur omnes operantes iniquita-
tem. Chaldaeus: אמרין מילין דקלנא loquentur verba ignominiae. Raschi,
ישתבחו; Kimchius, יתגדלו ויתנאו; Ab. Esra: יתרומו exponunt; quæ omnia
superbiam & elationem notant. Efferunt se omnes operantes iniquitatem. Ad-
dit Ab. Esra verbum factum esse ex אמר Amir, שהוא הסעף הנבוה, qui sum-
mus est in arbore ramus. Mallem hac ratione ab אמר Emir deducere,
ut Emiri se gerunt, imperant; nam قامر apud Zjaubarium est تسلط Domina-
tus

tus est. Et revera verbum **אמר** *dicere* non tantum notat, sed &, ut apud Arabes, *imperare, præcipere* non uno in loco. Potest hoc intelligi, vel quod impii ut dominatores se gerant, vel quod revera Domini sint, sceptro iniquitatis in justos incumbente. Considerari hic meretur verbi usus apud Arabes in 8. conj. **ايتنم** quod exponitur, *Quod animo libitum est sectari*, quod etiam a significatione *Dominum se gerendi* deductum esse facile apparet. Non abludit *Domineeren* apud nos. Ita apud Poëtam *Amro'l'kis*:

يغذوا علي الناس ما ياقمر

Iniquum est homini, ut **יאמר** *quod lubet faciat*: namque declaratur id

ما قامرة نفسه ويرى انه مرشد

De **חמיו** vid. suo loco Esai. 61: 6.

P S A L M. CII.

VERS. 6.

דבקה עצמי לבשרי

A *Dhæsit carni os meum*: Sic Græci, Chaldæus & omnes, quos vidi, Interpretes. De sensu etiam consentiunt, macie enecatam corpus suum queri Davidem. Quod an per ea verba *ossa carni hærent* indicari possit dubito. Belgæ difficultatem videntes hæc annotant: *Wleesch / dat is / vel. Ossa cuti hærent.* Arabice **بشر** est *cutis exterior*. Vid. ulterius ad Jobum, ubi eadem locutio cap. 19: 20. quo loco mentem meam jam aperui.

P S A L M. CIV.

VERS. 12.

Garriunt aves

מבין עפאים

L Xx. & Vulg. *de medio petrarum*. Male. Nostri fere *ramos* explicant. Sic *Kimch.* **סעיפין** & Rashi **ענפין** dederunt: utrumque *ramos* dicit. *Kimchius* tamen se corrigens melius **עלן** *folia, frondes* exponi ait in *Libr. Rad.* Sic *Ab. Esra*

Efra etiam ad h. l. ramos rejicit, frondes amplectitur. Haud dubie עפאם frondes notat ex Dan. 4: 12. ubi a עפא ramis expresse distinguitur עפא, ibique recte Belgæ יוֹפִי; ut Lxx. φύλλα Vulg. folia. Per male Junius ramum. Arabismus omne tollit dubium. Verbum عفا seu عفا est fronduit arbor, & luxuriavit herba, vel etiam coma. عفا frondes luxuriantes. Syrorum dialectus confirmat; עפא Syris flos, folium in Novo Testam. non uno in loco. Sed quid veteres viderunt, cur עפאם hic petras verterint? Forte hallucinati sunt. Conjici tamen potest eos Arabismum respexisse. عفا apud Arabes est idem, quod صفا, cujus signif. assumit, permutabiles enim sunt ص & ع; ut عرعا & ارعا & ejuscemodi infinita. Petra autem Arab. صفاة & صفاة est: pro eo עפא dici potest, ut عفا pro صفاة. Indubitatum hoc foret si Arabes petram عفاة dici posse monerent; nunc nihil definitio.

P S A L M. CXXXVII.

VERS. 5.

Si obliviscor tui, O Jerusalem

חשכח ימיני

L Xx. επιλησθῆναι ἢ δεξιὰ μου. Sic Vulg. oblivioni detur dextra mea. Niphal putarunt. Nostri Interpretes hoc pacto: Obliviscatur dextra mea; cujus? sui ipsius suppleant Belgæ; alii artis suæ citharas pulsandi ex præc. versu. Ab. *Efra* וטעם ימיני בעבור כנרותינו כי בימין נגון היתרים *Dextræ hic meminit ob citharas nostras*, vs. 2. fides enim dextra pulsantur. Hæc capiunt tanquam imprecationem: Si tui obliviscar, obliviscatur dextra citharas pulsare; hoc præter supplementum incommodum frivoli aliquid habere videtur. Cogitabam aliquando חשכח esse sec. personam; Oblivisceris dextræ meæ: Auctoritate Chaldæi hic fulcior, qui in imperat. affert אנשיה לימיני obliviscere dextræ meæ; sic futuris utuntur Hebræi; totumque exinde locum ita intelligebam: An obliviscerer tui; interrogatio negans fortiter; Oblivisceris dextræ meæ: Belg. Zoude ik uwer hergeten? ga denkt niet aan mijn hand. Dextram hic sumo de jurejurando, ut Arabibus يمين utrumque notat: Dextram Dei, jurandi formula, unde يمين per قسم jusjurandum exponitur. Utramque notionem complectitur Arabsjad. Histor. Tamerl. pag. 341. لا اصبر من ———— Non ero ex iis, qui ad sinistram collocabuntur (in ultimo judicio) propter dextram, id est, juramentum non servatum. Abulpsi. 365. يمين ———— Dextram quam juravit. Et sic sæpe. יمين sic indubitate sumitur Psal. 144: 8. ut ibid. monebo. Etiam ita verba ordinari possunt, ut posterius colon prius efferatur. Tu Chaldæe ob-

livisceris juramenti mei, quod præstiti dicendo; אם אשכחך Si obliviscar tui, 6 Jerusalem. אם jurantis esse notius est, quam ut probetur. Ceterum diffiteri nolo, מין hic potius dextram proprie intelligendam esse, ob seq. vñ. atque ita maxime placeret sensus quorundam ab Ab. Esra laudatorum, qui חשכה hic ה'בש declarant exarescat dextra mea. Forte est luxetur vel torpore corripiatur, ut Job. 28: 4. ונלך נשכחם מני רנל vertere possis, torpore pedum correpti, ut aquas erumpentes effugere non possint. Certe Veteres Rabbini teste Kimchio ניר חנשה ita dictum volunt שנה ושכח ממקומו quod loci sui oblitus fuerit, id est, ex eo luxatus fuerit. Sed aliunde confirmatione indiget hæc conjectura.

P S A L M. CXXXIX.

VERS. 2.

קומי & שבתִי Tu nosti

Video plurimos hic Interpretes vertere: *sedere meum & surgere*, id est Latine, *sessionem & statum meum*, ac si illud שבת esset infinit: a verbo ישב *sedere*; quo pacto Hieron. etiam *sessionem* hoc loco vertit; Belgæ nostri *fiten*. Non equidem improbare id velim, si ita שבת capere libuerit; nam & ita Veteres plerique Interpretes. Lxx. ἀνάδραυν. Chald. איתבתי *sessionem meam*; addit למעמק באוריתא *ut legi operam dem*; Doctorum enim erat *sedere*, unde frequens in Thalmude יתיב רב *Consedit Raf.* confer Act. 13: 14. Videant tamen Eruditi, an non שבת potius ad verbum שבת *quiescere* sit referendum: *Tu nosti quietem meam*, nocturnam; *Quiescere meum & surgere*. Certe ita שבת sumendum esse clarissime constat ex Ps. 127. ubi משימי קום & מאחרי שבת *matutine surgentes, & sera nocte somno se dantes* exponendum esse ipsa ratio docet. *Quiescendi* autem verba ad recreationem, quæ ex somno capitur, proprie usurpari, in omnibus fere linguis receptum est. Græcis, Latinis, Germanis aliisque ita usu venit, nec minus Orientalibus. Verbum נח hoc sensu occurrit apud Esaiam cap. 57: 2. & שכן, quod itidem primario *quiescere* notare aperuimus ex Arabismo, in hunc usum adhibetur Nah. 3: 18. ubi id exemplis ex Alcorano firmavimus. Sed & ipsum verbum nostrum سبت seu שבת Arabibus de quiete somni celebratur; سبت *quietem cepit pec. nocturnam*: nomen سبات *quies*, quod est nostrum שבת proprie somni dicitur *quies* a Golio; quod confirmat Alcorani usus. Sur. 78: 9. وجعلنا نومكم سباتا *somnum ad requiem vobis damus.*

VERS. 3.

VERS. 3.

ארחי ורבעי זרית

Valde in hoc loco explicando laborant Eruditi. Nimirum cum verbo זרה duplex conveniat significatio *spargere*, & *cingere*, planum neutra efficere potest sensum. Quid enim hoc? *incessum* & *accubitus meum spargis*, vel ex alia signif. verbi, *cingis*. Sunt qui *cingere* hic explicant *protegere*, ea ratione qua Græcum ἀμφιβάλλειν utramque hanc complectitur notionem. Veteres Interpretes ἐξιχνάζειν, *investigare* exponunt ex sensu, uti Lxx. Latinus, Arabs; a *ventilandi* forte significat. Chaldaus aliene a זרה dedit איתעברה *alienus factus es*. In locum obscurissimum nonnulla quid tentasse nocebit? Scopus Psalmi satis clare omniscientiam Dei his verbis prædicat, unde *protegendæ* corrui expositio. Syrus hac ratione, ut puto, adductus זרית vertit ידע אנה *Nosti*; hunc sensum locum nostrum postulare liquido constat. At qua ratione eum in verbo זרה inveniemus? eo nos ducit Arabismus Arabice احاط notat *cingere*, quam notionem etiam זרה possidet. Inde dicunt Arabes, *Cingere rem scientia*. Alcor. 65: 12. الله قد احاط بكل شيء علما *Deus omnia scientia cingit, id est, comprehendit*. Surât. 18: 67. ما لم تحيط به *Quod scientia non cingis, id est, de quo nihil tibi constat*. Frequentissime autem علم to abjiciunt, & simplic. احاط *cingere* dicunt pro *cognoscere*, maxime cum prorsus in rei notitiam penetramus, quod in primis Deo convenit. Alcoran. Sur. 8: 49. الله بما يعملون محيط *Deus ea quæ faciunt cingit, id est, prorsus perspicit, uti constanter Arabes explicant*. Sic Sur. 2: 18. الله احاط بما *Deus cingit impios*. Sur. 72: 28. الله محيط بالكاثرين *Deus cingit quæ penes eos sunt*. Sur. 4: 125. الله بكل شيء محيط *Deus omnia cingit, nempe scientia, uti unanimiter Commentatores*. Longe plura hujus generis exempla extant in Alcorano, & apud alios auctores; unde elucet quomodo זרה *cingere* heic loci ad *scientiam* Dei poterit referri, nec opus fuit adjungere ברעת nam longe frequentissimum est Orientalibus tales locutiones ellipticas formare. Exemplum unum alterumve dabo. verbum حضر notat *adesse* inde dicunt حضر الموت *imminet mors*. Sed & abjecto موت simpliciter dicunt حضر: Sic in 8. conj. احتضر est *morti vicinus fuit*. Abulphar. pag. 197. ولما احتضر يريد بن معاوية *Cum jam mortis propinquus esset Jezid Muaviæ filius, vertente Pocokio*. In Arab. simpl. est. Cum jam propinquus esset. Sic pag. 96. & 201. ejusdem auctoris, & apud Arabsjadem aliosque non uno in loco. Sic apud Virgil. *oppetere* simpliciter dicitur & nude, quod alias *oppetere mortem*. Et Hebræi talibus gaudent ellipsis; ut cum dicitur אמר בלב *dicere in corde cum cogitare dicunt*, atque hic quidem לב summe est necessarium ad *cogitationem* indicandam; attamen sæpe illud omittitur & אמר *dicere* simpl. est *cogitare* Exod. 2: 14. & sæpe alibi. Illustre est & hoc exemplum. Locutio est Hebræorum פצה רנה *frangere jubilationem pro læte acclamare* Esai. 14: 7. & 44: 23. pro

eo abjecto רנה etiam dicunt simpl. *frangere* פצה Pf. 98: 4. *frangite, cantate* & *psallite*. Eodem modo, ורה *cingis* simplic. pro ברעהן *scientia cingis*. Monendum hic est, Virum esse in Hebraicis impense doctum, cui ורה *cingere* notare satis probatum non est, Clar. dico *Gussetium*, quo pacto expositio mea corrueret. Nondum tamen eam rejicere possum significationem, præsertim quod ejus vestigia in Arabismo reperiam. Arabice ذرا seu ره notat *ventilare*, ut Hebr. at præterea *cingendi* etiam notionem habere videtur: nam in dec. conj. استذري est *protectionem rogare*; & ذرا *tutela, protectio*, quæ a *cingendo* derivantur; ut كنف *protectio* a verbo كنف *cingere*. Sic Græce ἀμφιβάλλειν, quod supra monui. ذرا etiam est *septum habitaculi*, quod manifesto a *cingendo* deductum est. Si tamen Clar. *Gusset.* rationes tanti sunt, ut ורה *cingere* esse neges, recurram ad Arabicum ذري *scire, cognoscere* verbum usitatissimum, quod ab Hebræo ורה potuit transsumi, ut זהב *aurum* a זהב & זקן *barbara* דקנא &, ne exempla, quæ hujus mutationis infinita sunt, cumulem דרא Chal. *spargere* a ורה ipso hoc verbo nostro. Solent quidem Arabes Zain in Dsal ذ mutare, sed & quandoque in د Dal mutatum reperitur, ut دبل *stercorare* a ذبل. Est ergo ذري *scire*. Ita Abulph. pag. 333. ليس يدري ما ذا يراذ فيه وهو اذا ما دري وما دري *Non scit quid secum fiat, nec si sciat, scire vellet*. Sic in Alcorano Sur. 21. vf. 111. وان ادري لعله فتنة لكم ومتاع الى حين *Nescio sane, forte tentamentum vobis id est, commodum ad tempus aliquod*. Hunc locum ideo cito, ut versio *Hist. Sarac.* emendetur Lib. 1. cap. 6. & 7. ubi Cel. Interpres verba ان ادري *Non scio* expressit, *Monticulus enim meus*, cujus sensum nescio, nec ferri potest, uti ex Corani loco citato constat. Vidimus ذري esse *scire, nosse*. Hac signif. ورا in loco nostro sumi poterit, & sic planus utique erit sensus. Ceterum utram harum conjecturarum eligas, sensui satisfit & scopo.

P S A L M. CXXXIX.

VERS. 17.

ולי מה יקרו רעיד אל מה עצמו ראשיהם.

Verti solet: *Mibi quam caræ sunt, ô Deus, cogitationes tuæ, quam multæ earum summæ.* Duo incerta valde & ambigua significata sibi postulant hic Interpretes; Primo רע notare *cogitationem*, dein ראש aliquando *summam* dico. Ad primum quod attinet, illud רע pro *cogitatione* apud Hebræos ex duobus solum, iisque hoc ipso in Psalmo occurrentibus, locis probatur; scil. vf. 2. hujus Pf. & hocce eodem 17, in quo versamur. Atque ex his quidem alter novam hanc & incertam notionem respuit, alter non necessario postulat. Vs. 17. significat. hanc ægre admittit, nam hominis non est in Dei cogi-

cogitationes penetrare; Psaltes autem hic loqueretur tanquam si eas pernosceret, præsertim si vs. sequentem etiam conferas; adde orationis seriei rectius convenire *רַע* sensu pervulgato sumtum pro amico. *Quam cari mihi sunt, ó Deus, amici tui*, cui opponitur vs. 21. *Annon odio prosequeris, ó Deus, qui te odio habent?* neque ullam video rationem quæ Interpretes movere potuerit, ut a communi vocis *רַע*, quæ plus centies pro amico, socio occurrit, notione recederent, nisi quod eam de cogitatione sumi putaverint in vs. 2. hujus Psalmi, cum tamen id ibi notare varias ob causas improbabile sit; & quid quæso nos impedit, quo minus eo in loco illud *רַע* *amicum* exponamus, *nostri amicum meum vel sodalem e longinquo*; de externis enim solum agere videtur Psaltes versibus 2 & 3, atque de internis animi cogitatis, quæ ore proferuntur, loqui demum incipit vs. 4. Certe Rabbi etiam Salomon *רַע* heic a verbo *רַעַה* sensu *sodalitatis* exposuit hoc pacto, *Tu nostri רַעַה, id est, לחברני אליך ad me in societatem tuam adsciscendum*. Atque hic quidem adiri velim Celeb. Gussset. in Comment. Ling. Hebr. ubi *רַע* nunquam pro cogitatione sumi validissime ostendit. Standum ergo erit hoc in loco communi ac frequentissima vocis *רַע* notione, *amici scilicet; Quam cari mihi sunt, ó Deus, amici tui*; atque sic Hieron. etiam *amicos* heic reddidit ex Lxx. Alterum, in quo peccare mihi visi sunt Interpretes, est quod ראשיהם *capita eorum* hic sumserint pro *summa*, *summæ eorum*, quasi ראש *caput* notaret *summam*; quæ sententia licet post Kimbium gravissimos habeat auctores, fundamento tamen destituta est; nam in phrasi illa, quæ sola hanc notionem postulare videtur, atque est נשא ראש, illud ראש *summam* non dicit. Exemplo res clara fiet. Num. 1: 2. quem locum etiam pro versione sua ad hunc Psalm. citant Belgæ, dicitur שאו את ראש tollite caput filiorum Israël; Sic Exod. 30: 12. כי תשא את ראש Quum tolles caput filiorum Israël; Ex his ac parilibus locis suspicantur Interpretes ראש *caput* notare *summam*, quia id quadrat; hinc Lxx. *σύνολον*, *computum*; Vulg. *summam*; Chaldaeus itidem & Samaritanis חשבון & סכום, id est, *computum*, *summam* reddiderunt. Verum ראש *ראש* in hac phrasi non esse *summam* clarissime patet ex Gen. 40: 13. *intra tres dies ישא פרעה את ראשך tollet Pharao caput tuum*; hic *caput* de *summa* capi posse non equidem putem; de uno enim solummodo mentio fit; at *summa* non nisi de multis adhiberi potest; eandem tamen esse locutionem evidens est, & a Doctis agnoscitur; sed iterum hic consuli velim Clarissim. Gusssetium, qui plura ac fortiora contra receptam expositionem argumenta suppeditabit. Si tamen quis obstinate defendere velit ea etiam, quæ probare non solet, largiamur ראש *caput* aliquando esse *summam*, minime tamen notio ea in Psalmo nostro admittenda videtur, cum quia verbum ראש non adest, tum maxime quod in plurali etiam ראשים *capita* de *summa* accipi exemplis careat, & linguæ genio repugnet. Simpliciter ego verto: *Quam cari mihi sunt, ó Deus, amici tui, quam multa eorum capita. Enumeremne eos? plures sunt arena &c. Quam multa sunt eorum capita*, quam locutionem Interpretes nondum intellexisse video, stylo Orientis tantundem est, ac *quam multi ipsi sunt*. Nimirum *caput viri* dicunt pro viro & similia, quod operæ pretium erit lucu-

lenter demonstrasse. *Abulphar. Histor. Dynast.* pag. 53. ubi de equis *Salomonis* الف من الغنم له اربعون الف راس *Erant illi quadragies mille capita equorum.* Capita dicit equorum pro equis. Et pag. 54. *Tunc in sacrificia obtulit* Centies و عشرين الف راس غنم *vicies mille capita ovium, pro oves.* Iterum pag. 216. الف ومائتي راس من الدواب *Suppellex ipsius culinaria jumentis mille ducentis gestabatur;* In Arabico pro jumentis est capita jumentorum. Sic *Eutych. Alexandr.* ubi de conflatione vituli in deserto; *Annal. Lib. 1.* pag. 106. *Et ceperunt mundum mulierum, eumque fuderunt* فخرج لهم راس عجل *Et prodiit iis caput vituli.* *Histor. Tamerl.* pag. 6. اشترى بثمانه راس ماعز *Pretio ejus caput capri sibi comparavit, id est, caprum, uti sequentia inspicienti apparebit.* Neve putes Hebræis hunc loquendi modum incognitum fuisse, en tibi consimilem ex Sacro Codice locutionem. *Judic. 5: 50.* راهم רחמים לראש נבר *Puella una, duæ puellæ pro capite viri, id est, pro viro;* *Gen of twee Messjes booz den Man.* Clarius adhuc & in rem nostram accommodatius, utpote ubi ראשים in plurali ita sumitur, est exemplum ex *1. Chron. 12: 23.* אלה מספרי ראשי החלוק לצבא *Hic est numerus capitum expeditorum ad militiam;* ראשי החלוק capita expeditorum heic nihil aliud sunt, quam expediti. Alienum enim prorsus est ut principes & duces hoc loco intelligas, cum milites enumerentur, non duces, quam tamen inconvenientiam Interpretes hactenus effugere non potuerunt. Tandem huc referri posset locus *2. Sam. 3: 8.* הראש כלב אנכי *An caput canis sum?* quod sumitur a Rabbinis, ac quibusdam ex Nostreis pro præfecto canum vel custode, ab aliis separantur verba hæc, hoc fere pacto; *An caput sum? canis sum.* Alii aliter. Nihil simplicius videtur quam caput canis pro cane sumere despectissimo apud Orientales animali: Atque ita *Junius* locum hunc jam explicuit: *An persona canina sum.* Hunc Hebræorum loquendi modum imitatus videtur *Hieronimus*, quum vitulum, ab Hebræis in deserto fustum semper fere caput vituli appellat; ut in *Hosæ* cap. 4. *Videtur autem mihi idcirco & populus Israël in solitudine sibi fecisse caput vituli, quod coleret.* Et in cap. 7. *Hof. In eremo vituli conflaverunt caput.* Et in *Amos* cap. 5. *Aurum in caput vituli transformarunt.* *Tertullianus* etiam; adversus *Judeos* cap. 1. *Cum processisset eis bubulum caput* فخرج لهم راس عجل quod supra ex *Eutychio* citabamus. Nec est quod quisquam hoc idolum sibi fingat ex mente veterum solum vituli caput, nam, ut vidimus, Hebræi ita loquuntur & Arabes; neque insolens id Græcis aut Latinis censeretur potest. *Homerus Hymn. in Mercur. vers. 94.*

Τόσσον φάς συνέσθυσε βοῶν ἰφθίμα κάρηνα.

Hæcce locutus, propellit fortium bouum capita; id est περιφραστικῶς βῆς, periphrastice boves: Et in eodem Hymn. vs. 302.

Εὐθήσω ἢ ἔπειτα βοῶν ἰφθίμα κάρηνα.

Inve-

Inveniam & postea boum fortia capita; itidemque vs. 394 & 402. Quæ summus Poëta sic imitatus est Lib. 5. Æneid.

*Bina boum vobis Troja generatus Acestes
Dat numero capita in naves.*

Bina boum capita, id est, binos boves. Luculentissimis hisce exemplis novam meam interpretationem solide satis firmatam puto, manumque de tabula tollerem, nisi in mentem veniret, posterius hemistichion cum priori aptius cohæsurum, si verbum בָּצָר hic sumamus significatione ea, quam apud Arabes frequenter obtinet. Scil. בָּצָר seu عَظَم (Hebræo & Arabum ב usitatissime respondere amplius monere piget) Arabice notat, *magnum, pretiosum, magni momenti esse*; unde in 2. conjug. عَظَم *magni fecit, honoravit, eandemque fere cum verbo Hebræo יָקָר habet vim: Quam יָקָר, pretiosi sunt mihi, ó Deus, amici tui. Quam בָּצָר aestimata, cara mihi sunt capita.* Neque exemplo caret talis usus verbi בָּצָר in Hebraismo. Ps. 135: 10. מַלְכִּים עֲצוּמִים non sunt *reges multi*, quam vim alias בָּצָר possidet, binos enim solum enumerat, *Ogum & Sibonem*, sed sunt *reges magni, honorati, magnificentia præditi.* Verum ne quid diffitear, levissima hæc est conjectura, neque facile a communiore verbi בָּצָר usu hic recesserim, præsertim cum ei vs. sequens aperte faveat.

P S A L M. CXLIV.

VERS. 8.

Os eorum vanum loquitur &

יְמִינָם יְמִין שָׁקֶר.

D*Extra eorum dextra mendacii. Kimchi & Ab. Esra alique Interpretes, dextram hic de robore & potentia, ut alibi sæpe, explicant. At rectius R. Salomo ad jusjurandum dextram hic refert, בְּשָׁקֶר נִשְׁבָּעִין falso jurant, בְּכַפְשָׁם extendentes ad jurandum dextram. Ita etiam plurimi ex Eruditis Confirmat hoc Arabismus, ubi يَمِينٌ dextra est & jusjurandum, cujus signif. exempla dedi ad Ps. 137: 5. R. Adonim etiam, a Kimchio laudatus פִּירַשׁ אִתּוֹ explicavit sensu juris jurandi ex Arabismo. Ita & Ben Bileam apud Ab. Esram אָמַר כִּי יְמִינָם לִשׁוֹן קֶדֶר שְׁבוּעָתָם ait, dextram eorum ex lingua Kedarena tantum esse atque jusjurandum eorum.*

P S A L M. CL.

VERS. 5.

צלצלי תרועה & צלצלי שמע

Cymbala auditus & cymbala clangoris; per posteriora *Kimchi* tubas intelligit. priora vulgo fumunt, de Cymbalis quæ procul audiuntur; at ea potius essent תרועה; nam majus hoc, quam שמע. Arabice سماع seu שמע auditio aliquande fumitur pro غنا *Gina*, cantu, & موسيقا *Musica*. Hoc sensu venit apud *Sadium* in *Gulistan* pag. 174. bis, & pag. 176. Nocte quadam in consortio incidi in Cantorem; Dixeris ex incondito plectri ejus sono, animæ venam ruptum iri. Tum paucis interjectis.

تپند کسی در سماعت خوشی

Nemo quidem tua musica delectatur. Sic & alibi: sint ergo צלצלי שמע *Cymbala musicalia*: vel etiam, ad quæ cani possit: nam غنا est سماع *cantus*, ut monui, apud *Meidanium*; differentia a צלצלי תרועה quæ majorem ciebant sonum; & quæ חצרות esse putabat *Kimchius*.

ANIMADVERSIONES

PHILOLOGICÆ

IN

PROVERBIA.

CAPUT II.

VERS. 17.

Adultera. Quae deserit

אלוף נעוריה.

LXx. διδασκαλίαν νεότητι. Sic *Chaldaeus*: מרביתא רטליותהא, *educationem* *juventutis* *suae*. *Vulgat.* propius aliquanto: *Ducem*. Ita fere recentiores, & sic *Nostri* etiam. *Intelligunt* autem *maritum*. Recte id quidem. Verum אלוף hic *ducem* non notat, sed *amicum*. Certe aliter sumi nequit Ps. 55: 14. ubi אלוף & מירע junguntur. Christo etiam ἀρχηγῶν *Dux* tribui non debet. Mich. 7: 5. אלוף & רע synonyma sunt. In Prov. 16: 28. & 17: 9. aliter etiam vox sumi nequit, quam *amicitiæ* sensu. Arabice radix الف notat *amicitiam*; الوف familiaris, *amicus intimus*, ut plus etiam aliquanto contineat אלוף quam רע. At, inquires, quid אלוף de *Doctore* & *Duce* sumere hic vetat, cum maritus recte *Dux* dici possit uxoris? Fateor; verum ita ne sentiam efficiunt hæc lola. Jer. 3: 20. בנרה אשר מועה. Hof. 3: 1. אשר אהבר רע ומנאפת. Exempla hæc rem satis evincere puto, ut fere opus non sit monere Arabicum صاحب socius in eundem usum adhiberi: صاحبة socia etiam conjugem, uxorem esse notat Golius ex Meidanio; & ita occurrit Alcor. Sur. 80: 36. المرء من اخيه وصاحبة. Dies, quo Vir fratrem suum fugiet, & sociam suam cum filiis. Sic sponsa in Cantico sæpe רעה socia appellatur. Et חברה socia manifesto pro uxore sumitur Mal. 2. 14. Ut autem ostendam, quam misere

Dd

cæcu-

cœcutiant, & aera verberent illi, qui contempto Arabismo, in Hebraicis aliquid tentare audent, significationes radicis אָלַף, una ut ex altera profluxerit, ordinabo. Primario *discere* notat אָלַף: inde *assuescendi* notionem assumit; sicut Hebr. למד *discere* etiam apud Æthiopes *assuescere* notat, ἰσθῆναι Matth. 27: 15. Quid? apud ipsos Hebræos ita usurpatum fuit. פרא למד מרבר Jer. 2: 24. procul dubio est; *Onager deserto assuetus*, uti recte Hieron. Videtur etiam ipsum דָּ אָלַף *assuescere* esse Prov. 22: 25. פן תאָלף ארחתו Ne *assuescas viis ejus*. Saltem apud Arabes & Chaldæos verbum hanc signific. induisse extra dubium est. Ab una harum notionum, vel ab utraque junctim *Bos* אָלַף est dictus, quod jugum pati edoctus sit & assuetus, uti docuit nos Bochart. in Hieroz. אָלַף etiam apud Hebræos hanc notionem possedisse, patet ex Jer. 11: 19. ubi כבש אָלַף est *agnus assuefactus*, uti sui loco moneo. Ab *consuescendo* profuit *amicitiæ, familiaritatis & societatis* significatio; est enim *amicitia ex consuetudine*; imo *consuetudo est amicitia*. Juvabit hic observasse ab Interprete Æthiopico Joh. 18: 15. γυνῶς per למד expressum esse. An hinc forte *bos* אָלַף est dictus, quod *socius sit hominis in rustico opere*, ut Varro de R. R. L. 2. c. 5. & κοιῶνός ἔν ἀνδράποισ καμάτων, ut Ælian. V. H. L. 5. c. 14. loquuntur, non definire habeo; illud quidem, אָלַף hinc indubie *amicum, socium* significare posse. Locis supra ad hanc signif. adductis addo Jer. 13: 21. למדתי אתם עליון אֵלֶיךָ לראש quem hinc eleganter exponi posse dixi ad Jerem. Tandem אָלַף *ducem* designat vel *præfectum*. Ubi hic aut quo pacto cum superioribus cognatam notionem inveniemus? In *Societate*. Arabice Docti norunt, nihil apud Arabes esse frequentius quam صاحب quod *socium* designat, de *Hero, Domino, præfecto, Rege* etiam, & *imperatore* usurpare. صاحب الغنم *socius gregis est Dominus*: alicubi صاحب البلد *socius urbis est præfectus*: صاحب مصر *socius regionis est rex*. Putem, ex arcta *societate*, quæ *præfecto* cum subditis intercedit. Pari ratione altera vox Hebræa רע *amicus, socius* pro *Domino* commodissime capi poterit Job. 36: 33. יגיד עליו רעי מקנה אף על עולה Quanta sit de loco hoc Interpretum discrepantia dici non potest. Hodie דָּ רע solent vel *fragorem* exponere vel *cogitationem*. At Veteres rectius, *Socium*, uti Vulgat., φίλον ut Lxx. & Chald. חבר nec aliter רע notat unquam, uti observo ad Ps. 139: 17. Missis Eruditorum diversissimis sententiis, ita locum verto: *Indicat de eo, malo tempestatis ex superioribus, socio suo pecus, etiam de ascendente*. Sensus est: Jam tum, quum vapores ascendunt, qui fulmina, tonitrua & imbres componunt, pecus præsentiscens malum, multis illud signis *socio suo*, id est, *domino suo pastori* annunciat & indicat. Illud est quod vs. præc. dicebat יצו עליה במפניו *intercessorem contra illud ordinat*; qui precibus tempestatem avertat, quod forte etiam illud יצו על כפי כסה אור indicat, quod hic exponi potest: *per manus supplices scil. quod ex seq. מפניו poterat intelligi, tegit, obtegit fulmina, non mittit ea*. Ita cuncta aptissime coherent: *propter manus supplicum tegit & abscondit fulmina, & deprecatores contra ea imperavit*. Quo pacto? Nam de *iis nuncium fert socio suo pecus, etiam antequam oriantur*. Atnach neglectum ne turbet, nam vel ultra viginti darem talia exempla; quin etiam ipsum

Soph pasuk aliquando negligendum venit. *Socius gregis* ex Arabismo صاحب الغنم est *pastor*, *dominus*, uti jam supra monui. Hinc, ut tandem in viam redeamus, *socium* pro *Domino* poni apparet, atque sic מליך utramque significationem recipere potuisse. Non dissimulandum tamen est *Bochartum* מליך ab מל mille derivare, quasi χιλιάρχον dicas. At hoc non convenire videtur Genes. 36. & 1 Chron. 1. ubi מליך titulus est *Principum Idumææ*, & civile potius munus notasse, quam militare verisimile est. Certe mirum videri posset, nunquam, ubi Scriptura de ἑκατοντάρχους & χιλιάρχους loquitur, verbum hoc usurpari. *Idumæorum* forte propria fuit vox, non enim, nisi ubi de eorum principibus agitur, sensu imperii usquam occurrit.

CAPUT V.

VERS. 16.

יפוצו מעינתך חוצה ברחבות פלגי מים

DE fontibus hic & rivis פוץ dicitur. *Dispergere* reddunt vulgo; magis proprie dictum erit, si Arabicam verbi notionem admittamus. Arab. فاض est *abundare*, *exundare*, *effundi*: Proinde *Hier.* hic derivari recte vertit, & *Chald.* *effundi*, ut & Lxx. Sane פוץ *abundare* esse Hebræis, præter hunc locum patet etiam ex Zach. 1: 17. עיר חפוצינה עיר משוב ubi *Hieron.* *adhuc affluent civitates bonis*. Nec potest aliter. Adde Job. 40: 6. מפץ עברות אפך *Effunde excandescencias irae*. *Ira effundi* dicitur stylo Spir. S. שפך עברה sæpius; *dispergi* dici non potest. Similiter plane Arabes افاض الغبط uti ad *Jobum* jam monui; in *Hist. Tamerl.* etiam legi افاض الحندق effudit odium.

CAPUT XI.

VERS. 3.

Integritas justorum recta eos ducit,

וסלה בוגרים ושרם

TO' , ante Interpretibus orationis seriem turbare visum est, ac sensum minus fluentem reddere; unde in ו' mutandum & ושרם legendum esse jam olim *Masorethæ* per suum קרי indicarunt; Unus *Ab. Esra Chetibb* reti-

retinere tentat; atque hoc pacto exponit; supplens יבוא. *Et perversitas impiorum* veniet, ושרם & *vastabit eos*. Placet mihi, quod Chetibb sequi voluit, modus tamen, quo ipse explicat, haud placet; nam illud ו in שרם redundat, & vacat: sexcenta sunt in Alcorano loca ubi و vel و *Et*, παρέλκει. Vel una tantum Surata exempla abunde suppeditabit. Sur. 38. 57. فليذوقوه *Hoc & gustabunt illud*, & v. 61. قالوا *dixerunt*, Domine, qui nobis ad hæcce dux fuit فرده *Et adde ipsi duplicem pœnam*. & v. 78. قال فآخرج منها *Dixit, & exi ex eo*. v. 80. قال رب فانظرني *Tum Diabolus, Domine, & moram mihi concede*. v. 81. من المنظرين قال *Huic Deus, Et certe tibi mora concedetur*. In his omnibus و *Et* redundare perspicuum est; vel potius auget aliquantum & intendit, ut in illo الحمد لك Domine noster, & tibi laus est. Sic verto locum nostrum. *Et perversitas impiorum, & vastabit eos*. quod ad verbum expressum est; simpliciter redundare dici potest illud &, quamvis etiam per certe exprimi possit: *Et perversitas impiorum*, hoc est, quod ad perversitatem eorum, more Hebraismi, certe in perniciem eos dabit. Prius ut simplicius præpono. Sic ex Jerem. 6: 19. (ne auctoritate tantum Arabismi Keri firmare posse videamur) apparet, quam absque ratione ושרם in ושרם correctum sit; eadem enim plane illic loci constructio occurrit: וחורתי וימאכו בה *Et legem meam, & improbarunt eam*. Eadem est loquendi ratio 1. Reg. 15: 13. וגם את מעכה אמו וישרה *Quin etiam matrem suam Maacha, & removit eam*. Forte alicui puncta vocalia interpretationi meæ obstare videbuntur, quæ futuri sunt, non præteriti; ם enim præteritis per Kamets accedere solet, non per tsere, ut hic, quod futurorum est. Verum non adeo constans est hæc regula, nam & affixum per tsere in præter. suffigitur Esai. 8: 11. & ni ita esset anomaliam potius quam literæ mutationem admitterem. Kamets chatuph ex Cholem ortum futurum arguere nego, nam & præterita hujus formæ Cholem admittunt, ut Gen. 49: 23. Job. 24: 24. Clar. Guss. qui etiam Chetibh תו keri præponit, magis inclinatur ut ור hic pro nomine sumatur hoc modo: *Integritas justorum ducit eos, at perversitas, prævaricatores & vastatio eorum*, supple; *ducat eos ἀπὸ κοίνας*; hoc est, inquit Vir Doctus, ut eo semper tendant, quo a se vastationem inferri posse vident. Ego, si omnino ור nomen esse velis & הנחם ex præc. repetendum, ita mallet: *Integritas ducit justos, ad vitam nempe, perversitas autem & vastatio sua prævaricatores etiam ducit, sed ad mortem*. Ita هدى quod est proprie in rectam viam ducere. Cor. 22: 24. *Satanas יהדיה rectam ipsum docebit viam*, scilicet الى عذاب السعير *ad inferni pœnam*. Sic בשר seu בשר quod est Evangelizare proprie, etiam pœnas annunciare est, de quo alibi quædam. Prior expositio mea ut simplicissima ita optima videtur.

VERS. 6.

Iustitia rectorum liberat eos;

ובהות בוגרים ילכדו

Et per Havvat impii capiuntur. Illud Lxx. ἀπώλειαν hic reddunt; at Vulg. *insidias*: *In insidiis suis capiuntur iniqui*; Sano quidem sensu, at cum Hebræo non plane conveniente. Gemina his fere est versio plurimorum Interpretum quæ habet: *Et in aerumna sua capiuntur improbi*; quod intelligunt de aerumna & malis quibus improbi alios afficiunt. Rectius, ut puto, Chaldæus, qui, הוה quod opponi videbat verbo צדקה, reddidit רשעא *impietatem*; & sic Doct. Belgæ, berheertijheit opposita ad vocem præcedentem gerechtijheit. Ita quidem orationis series & ordo Salomoni suetus postulare videtur, unde tamen significat. hanc hauserint Interpretes nostri, ignoro. Lexicograph. non nisi de *aerumnis* explicant; addit quidem Buxtorf. *pravitas*, at parum Latine, non enim vitiositatem & *perversitatem* ipse intelligit sed *casum gravem*, quod liquet ex locis additis. Sunt autem loca nonnulla ubi *aerumnarum* & *calamitatis* notio non adeo quadrat. Ut hic noster, & Mich. 7: 3. הנדור רבר הוה נפשו הוה. Si *Havvat* hic capis de *aerumna*, verendum est, *aerumnam sui ipsius prodit potens*; quod series orationis & mens prophetæ non patiuntur; quod autem Eruditi & hic *Havvat* Activo sumant sensu, *aerumnam animæ suæ*, id est, *quam anima*, vel ipse inferre gestit, violentum valde est & Hebraismo parum congruens. At verte *malitiam* & perfacilis erit sensus: *Malitiam animæ suæ loquitur*: de ea palam gloriatur.

Rectissime igitur & præclare Lxx. & *Vulgat.* quorum hic *desiderium animæ suæ* dedit, illi καταθύμιον ἡς ψυχῆς præclare dico & plane ad rem, nam הוה id proprie notat, *desiderium* scil. at *pravum* fere tantum, & qui malignus est; unde de *malitia* tandem usurpatur. Mihi dubium non est Lxx. cum alias sæpe, tum hic iterum ad Arabismum respexisse, ubi הוה est *desiderium*, at, ut dixi, fere *malum*; verbum הוה seu هوى Arabice notat *velle*, *cupere* الشر والخير يكون في In bonum cadit & in malum, teste Camusi auctore. Et هوى seu הוה *Havva* est ارادة النفس *animi desiderium*, tam bonum quam malum. Honestè ac liberaliter sumtum invenio in Abulphar. pag. 209. لا يعلم ان لي ولة لجد هوي الا عنى به Non quemquam novit quem amem, quin eum male mulctet, quin eum malo afficiat. Clar. Pocok. Quin ei illudat; tenuiter nimis. Videtur Vir Doctiss. ignorasse vim verbi hujus, quæ etiam certe in Lexicis non apparet, quæque est, præter ludendi notam significationem, *noxa*, *injuria*, *damno afficere*. Frequentatur ita ab auctore Vitæ Tamerl. pag. 93. مراد عبتا وفسادا Multus fuit in noxis inferendis & grassando. Sæpe cum عات quod est *damnum inferre* jungitur, ut pag. 44. يمشون فيهم ويعبثون Et pag. 64. عايشين عابثين

subantur p. 226. *وَجعل يعبت في تلك الديار* *Et in eas regiones degrassatus est.* Quam importuna, inquis, Crisis; at defines ita sciscere, ubi videris non exiguam inde lucem oriri verbo *כנה* in loco *Michaeae* citato: *Malitiam suam libere pronunciant, & palam in ea grassantur.* Ceteri interpretes: *Et contorquent eam, tanquam Abotim, funes.* At Vulg. *Et conturbaverunt eam* scil. *terram*, de qua vs. 2. nam non ad *חנה*, quod *desiderium* reddiderat, ipsum hoc referri generis discrepantia arguit, sed hæc hæctenus. *חנה* seu *הוי* in loco citato ex *Abulphar.* in bonam partem sumi vidimus, at magis proprie illud in malum convertitur & *prava* dicit *desideria.* Hoc ex *Alcorano* constat, purioris Arabismi optima norma, in quo *הוי* vel centies occurrit, non alio, nisi memoria fallit, quam *mali sensu.* *Alcor. Sur. 20: 17.* *Qui eam (horam judicii) venturam baud credit, واتبع هواه فتردي* *qui-que libidinem suam, Havva suam, secutus, in exitium praeceps ruit.* *Sur. 23: 73.* *ولو تبع الحق أهواهم* *Quod si veritas eorum libidini, aut improbis desideriiis obsequeretur.* *Sur. 2: 140.* *ولبن اتبع أهواهم* *Quod si eorum, Havvoth, impietatibus morem gesseris &c. اذا لمن الظالمين* *ecce in injustorum te numerum redactum.* Ex hisce liquet, quam non absque ratione & fundamento *חנה* cum *Chaldaeo* pro impietate fumatur, seu perversitate cum *Belgis*; ut opponatur voci *צדקה* *justitiae* in hemistichio priori. Ceterum *Hebraeum חנה* pro *aerumna* positum originem videtur trahere ab signif. *Cadendi*, quam in verbo *הוי* habent *Arabes*, ut *Lat. Casus* a *cadendo*, de quo jam quædam ad *Jobum* monui.

VERS. 21.

יד ליד לא ינקה רע

Verto: E manu in manum non impune feret malus. Digladiantur *Eruditi* de locutione parum perspicua *יד ליד*, quod nostri reddunt *hant aan hant* quæ duobus tantum in locis legitur; hic & *Cap. 16: 5.* infra; unde tamen, quia nude ibi posita est, nihil lucis affunditur. Non placent *Lxx. Rabbini* nihil quicquam nisi contorta misere. Nostrorum quanta sit diversitas non facile dixerim. In primis placet ea, quam in notis *Belgarum* legere est, explanatio: *impium nimirum ne in liberis quidem suis ac nepotibus impune evasurum; in filiis & posteris ejus Deum impietatem ejus persecuturum; ex comminatione legis Exod. 20: 5.* Non obscura in ipso textu signa sunt, quæ hunc unicum esse verborum sensum ostendant. Vide enim quid opponatur *והרע צדיקים נמלט* *Bonorum autem semen evadit.* Utrorumque, tum malorum tum bonorum rationem considerat, respectu posterorum, quorum dissimiles, felices horum, illorum vero infaustos exitus ob oculos ponit. Hanc *Belgarum* pulcherrimam & orationis seriei convenientissimam expositionem firmare mihi aliquantulum posse videor ex simili plane *Perfarum* loquendi modo; quibus *دست بدست* *Dest bedest*, *e manu in manum* (*E enim, ut in principio*

pio jam monui, supplendum hic puto) eo sensu usurpatur. Locupletem hic advocare testem juvat Elegantissimum Persam Sadium, qui in *Rosario* suo *Cosrois* Persarum regis Coronæ hæcce inscripta fuisse verba tradit.

چه سالهای فرلوان و عمرهای دیرانی
که خلف بر ما بر زمین بخواند رفت
چنان که دست بدست آمدست ملک دما
بدستهای دگر همچون بخواند رفت.

Hoc est,

Quid anni sunt multi, longa quid vita?
Homines enim aliquando nos pedibus calcaturi sunt:
Ut imperium ad nos devolutum est e manu in manum,
Sic in manus iterum aliorum transibit.

ʔad lejad יד ליד, seu, *Dest bedest*, e manu in manum, hant uir hant in per-
venisse ad se imperium dicit, quod a longa regnantium avorum serie *per ma-*
nus traditum erat. Aliud est apud eundem auctorem quod cum loco nostro
plenissime convenit, utpote in quo filiorum relictorum ratio habetur, non
ut in altero illo decessorum & parentum.

درباب کنون که نعمتت هست بدست
که دولت و ملک می رود دست بدست

Fruere fortunis tum, cum in manu sunt tua;
Regnum enim & potentia tua pervenient e manu in manum.

Non sempiternum & constans tibi futurum est regnum tuum, sed e manu
tua in filiorum & nepotum manus devolvetur. Dicitur autem ut jam mo-
nui יד ליד pro plus æquo, justo convenitque fere Latinorum *per manus*, quod non
dissimili venit sensu.

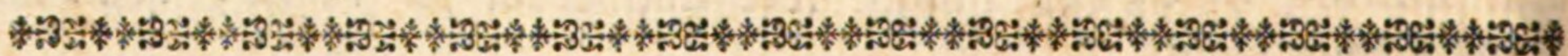
VERS. 24.

Est qui disseminat, & augetur

וְחֶשֶׁךְ מִיּוֹשֶׁר אֶךְ לַמַּחְסוֹר.

Et est qui retinet plus æquo, nihilominus in penuriam delabitur: Ita fere nunc
illud מִיּוֹשֶׁר pro plus æquo, justo sumitur, quamquam aliter Veteres Interpre-
tes & Rabbinī, qui יוֹשֶׁר de justitia ceperunt, aliis aliter sensum expediendi-
bus. Dubio procul communis expositio reliquis longe anteferenda est, illud
tamen

tamen hic male me habet, quod verbum ישר non eam dicat *aequitatem* & rerum *justum modum*, quem volunt Interpretes. Cogitabam aliquando significatum vocis Arabicam hic pulcre quadrare; Arab. enim يَسْر *Joser* seu يسر *Josron* est *opulentia, amplissima fortuna, divitiæ*. Abulphar. 268. أنتهبوا اهل البسر واخرجوا اموالهم كثرية *aedes ditiorum spoliarunt, ingentibus opibus productis*. Pro *divites* in Arab. est, *populus* يَسْر, *facilitatis*. Et verbum ישר in 4. conj. ايسر *opulentus fuit, boni, affluxit*; quasi dicas *bene, vel recte ipsi est*; quod de divite dictum alicubi, apud *Plautum* opinor, legisse memini. Vel ישר *rectum esse* primum notat; tum *facilem*; recta enim expedita sunt & facilia; postremo, *lautum, opulentum*, ut Lat. *facile vivere*. Ut contra Arab. عسر *primo obliquum & contortum, mox difficilem, egentem denique & pauperem denotat*: perspicuum hinc est, quam proclive fuerit illud ישר ad *divitias & magnas fortunas* deflectere, quod maxime a *Salomone* fieri potuit, qui non parum sæpe nominibus novas & insolentiores tribuit significationes, format etiam quandoque, aut peculiari plane modo verbis utitur, quod ab sapientissimi Regis instituto populum suum scriptis edocentis alienum censeretur nequit. Verti itaque posset: *Et est qui cohibet, ex opulentia nihil pauperibus largiens, nihilo minus in penuriam*. Tantum abest ut parsimonia hac & pauperum defraudatione suas opes conservet & augeat, ut potius ea causa sit, quod in pauperiem ipse delabatur. Speciem quantumvis hæc habeant, nihil tamen affirmare velim, aut magnopere urgere; sensus enim ille primus propius ad Hebraismum nobis cognitum accedit, eumque pressius sequitur; & videor mihi locum invenisse ubi verbum ישר *aequitatem* dicit & *justam proportionem*. Is est 1. Reg. 9: 13. ubi de viginti urbibus istis, quas *Salomo* Tyri Regi *Hiramo* pro officiis præstitis dederat, dicitur לא ישרו בעיניו Vulgo, *non recte erant in oculis ejus*, non satis recte. Ita tamen & Veteres. Hier. *non placebat ei*. Lxx. ἐκκ ἤρεσαν αὐτῷ. Rectius procul dubio, si ita veritas: *Et non æquæ fuerunt in oculis ejus*. Ipsius judicio, non videbantur ad merita sua & commoda *Salomoni* præstita ullam habere proportionem.

C A P U T XIII.

VERS. II.

Fortunæ vane acquisite dilabentur.

ID est, *dilabi solent*, de quo elegantissimo Futurorum usu alibi monui. ירבה וקבץ על יד ירכה *quæ autem (substantia) paulatim colligitur manu; multiplicatur*. Ita *Vulg. versio* habet, quæ etiam colon præcedens sensu contrario dedit *substantia festinata minuetur: Substantia pro divitiis ex Jure nota est.* Festi-

Festinata est מבהל quomodo una literula transposita lectum est, ex מהבל
Sic LXX. ὑπαρξίς ἐπισπασαζομένη. Additur ex *Glosa*, quæ hodiernam lectionem
exprescit, μετα ἀνομίας quod est illud מבהל. Ceterum an recte dederit *Vulg.*
τὸ ἐλ γὰρ paulatim manu, incertum est valde, neque ex Hebraismo nostro faci-
le probatum detur. Rabbi tamen *Levi* fere eandem dat explicationem. Ali-
ter *Ab. Esra* qui ἐλ γὰρ per manum exponit per industriam & laborem, quod ma-
gis videtur rationi & loco consentaneum, unde etiam Belgæ hunc sensum am-
plexi sunt. Vetus Interpres *Chaldaeus* diversam longe & prioribus illis alienam
habet mentem; ἐλ enim ad munificentiam retulit & liberalitatem in pauperes,
ut adeo ἐλ absolute largitionem notasse videatur. Verba *Paraphrastæ* hæc sunt
qui colligit opes ut largiatur pauperi, augebit eas.
Sic *Syrus* etiam per צדקה justitiam, ut vertunt, cum verius per Eleemosynas.
ἐλ sumere pro manu, id est, pro liberalitate, ut habeat quod impertiatur.
Pervenuste fane & egregie, & ab Regis nostri instituto non aliene, qui nihil
æque ubivis commendat, atque bonitatem & beneficentiam. Arabes ita voce
ἐλ utuntur. Sic dicunt, hæc in eum contuli, non ex debito, sed علي طهر يد
ex liberalitate, ad verbum, ratione manus. Sic apud Poëtam *Abulolam* laudes
principis prædicantem.

إذا ما الغيم لم يـمطر بلادا
وإن له علي يدك انـكالا

*Si quando nubes non compluerit regionem,
Utique illi in manu tua fiducia est.*

Ubi Celeberr. *Golius*. Manu, id est, liberalitate. Adde Persam, at Arabum
more & ore loquentem, Gratiarum illum amicum dico *Sadium* in *Rosario*
P. 114.

كـ سـ و ا ب ق ن ع م ت ر ي ن د نده داري
و ا ي ا د ي م ن ت

Hunc enim servum ingentibus tuis beneficiis & manibus liberalitatis tibi devin-
ctum habes & munem; ut ait, *Plautus*. Nescio quid *Gentius* egerit, qui illa
exprobrandi facultatem vertit; Arabismo quidem non plane invi-
to, attamen huic loco parum congruenter. ايداي sunt manus munifi-
centiæ, id est, largitiones munificentissimæ, solenni Orientalium locutione, qua
duo substantiva synonyma ad majorem ἀνέξουσ jungere solent, quod etiam in
præc. سوابق نعمت obtinet, nam & سوابق absoluta sunt officia, & verbum
ايداي *Corani* elegantiori usu est officiis prosequi. Certissimum igitur est ايداي
manus hic esse beneficia, quam signif. *Cl. Golius* in *Lexico* suo adnotare non
neglexit. Sic in *Hist. Tamerl.* ايداي & ايداي pro liberali-
tate aliquoties. *Algazalius* etiam in *Lib. MSS.* quo Celeb. *Hemsterhuisii* be-
neficio utor, ita vocem manus adhibet. هو غريق في بحر منن الله تعالى
Ipse demersus est in mare beneficiorum Dei O. M. & Manuum ejus.

VERS. 16.

כל ערום יעשה בדעה ובסיל יפרש אולה.

Si duas sententias hoc vs. comprehensas ad accuratam oppositionis normam revocare vellemus, Arabismus in subsidium vocandus foret. Primum דעה *sapientia* stat contra אולה *stultitia*, dein ערום *prudens* opponitur בסיל *stolidus*, unde jam conjectari liceret verbo פרש quod *divulgare* est, tanquam contrarium oppositum fuisse עשה, quod tunc *occultare* foret. Accedit non exiguum hic momentum, collatio ejusdem plane sententiæ cap. præced. jam præpositæ, cap. 12: 23. אדם ערום כסה דעת ולב בסילים יקרא אולה. Una est, ut dixi, eademque sententia, at diversis paulo, idem tamen significantibus verbis expressa. Habemus hic iterum, primo דעה *scientiam* & אולה *stultitia* sibi contrarias, tum ערום *Callidum* בסיל *insipienti* oppositum; tandem quod illic erat פרש *divulgare*, id hic jam est קרא *percelebrare*; pro עשה quod *occultare* verisimiliter damus, hic est כסה *obtegere*: unde כסה & עשה synonyma fuisse non valde a vero abhorret. Certe غشي quod est Hebr. עשה *obtegni* notione apud Arabas celebratur. Unde est غشوة *tegumentum*, velum. غاشبة idem; sed hujus verbi significationem amplius ad Thren. 3. explicabo, ideoque hic ea re supersedeo. Itaque hunc locum sic reddamus: *Omnis callidus occultat sapientiam, stultus autem divulgat stultitiam.* Sensum non explicabo, abunde enim id & copiose Eruditi ad Cap. 12: 23. ubi eadem occurrit sententia. Diffiteri tamen nolo non ipsum me, multum huic observationi tribuere, tutiusque longe communem versionem retineri censere; præsertim quum insolens non sit, ut una res varie proponatur; quod vel ex Psalm. 18. liquet collato cum 2 Sam. 22.

C A P U T XIV.

VERS. 3.

בפי אויל חטר גאווה.

Sunt qui reddunt: *Propter os stulti venit in eum virga superbiæ*: quo indicari volunt, propter grandiloquentiam suam stultum tandem aliquando penas daturum. Hanc jam olim mentem habuisse R. Jonam testatur Kimch. in *Lexico*, quod certe de viro isto, qui non infeliciter Arabismum, cujus peritissimus erat, multis in locis advocavit, vehementer miror. Luce clarius est verba non aliter verti posse, quam hoc modo: *In ore stulti est virga superbiæ*, id est, *superba*; *Virgam* autem hic poëtice pro *lingua* positam esse apertum est. Nec

Nec fugit hoc Interpretes. *Ab. Esra* חוטר מטה ורמו הוא ללשון *Choter est virga*, & hic linguam dicit. Hunc sequuti sunt *Vatabl. Mercer.* alique non pauci, nec injuria. Alii tamen dubitant, aut plane id rejiciunt, non alio fundamento, quam quod durius id & insolens videatur *virgam* pro *lingua* poni. At ini- que damnant, nisi forte delicatiore se gustu, aut meliore esse aure putent, quam non Arabes dicam, sed ipsos etiam Hebræos. Horum est loquendi ele- gans mos *percutere lingua* apud *Jeremiam* c. 18. qui certe non aliunde originem ducit, quam quod *linguam* in detrectandi negotio tanquam *virgam* aut *bacu- lum* consideraverint. Arabes hic in partes advocare non parum dabit præsidii: *عصا* est *baculus*, *virga*; hoc vocabuli stylo poetarum & paroemiafarum duas induit significationes, quas easdem *Salomo* ejusdem notiones verbis adjunxerat. Nempe *عصا* *Virga* in *Camus* inter coetera exponitur per *ادب* & *لشان* quo- rum illud *castigationem*, hoc *linguam* לשון dicit. *Virga* pro *castigatione* quam frequens sit *Salomoni* haud monitu indiget: *linguam* aut *virgam* ab eo appella- tam ex loco nostro constat.

VERS. 24.

Sapientibus divitiæ Corona sunt.

ואולת כסילים אולת.

Quas non hic comminiscuntur duras, contortas, adderem etiam ineptas, nisi alicujus etiam nominis viris parcerem, interpretationes? Verba ex He- braismo nostro (ita liceat mihi illum, qui se ultra *Lexicographorum* nostrorum decreta non extendit, appellare) sonant: *Stultitia stultorum stultitia est*. Ve- hementer hic laborant Interpretes, ut commodum ex his verbis exprimant sensum. Ex immensa sententiarum farragine non ulla tolerabilior videtur, quam quæ ita sensum extricat, *Stultitia stultorum manet stultitia*. At præter- quam quod illud *manet* nulla auctoritate obtrudatur, cedo quæso vel minimam cum prioribus connexionem: *Sapientibus divitiæ corona sunt, at stultorum stul- titia manet stultitia*; quis non videt quam ἀσύγκλωστα sint, & maxime discre- pantia hæc, nec ullo pacto ea congruere. Hæc ratio movit *Ab. Esram*, ut sustinere se maluerit, & non obscuram ignorationis dare confesionem; ex- plicationi enim suæ, tanquam qui quam parum ei tribuebat ostendere volue- rit, statim subjungit. *אולת שׂאין כמיהו* *ivvelet est vox cui par non est*. Voluit nempe unum *אולת* propriam hic plane & singularem, sibi incognitam no- tionem habere. Lxx. seniores ita vertunt: Ἡ διατριβὴ ἀφρόνων κακὴ, quod ex Arabica lingua nisi eruatur, talis versionis rationem non facile dederis. Sed de hoc aliisque locis quamplurimis a Lxx. ex Arabismo expressis uberius & , quod ajunt, ex professo a me agetur. Displicet tamen ea versio, neque enim priori sententiæ probe congruit, licet tautologiam, quæ alias fere inest, evi- taverint. Unice convenire videtur *Chaldæi paraphr.* interpretatio, qui duo hemistichia pulcre connectit, & sibi invicem respondere facit, omnemque

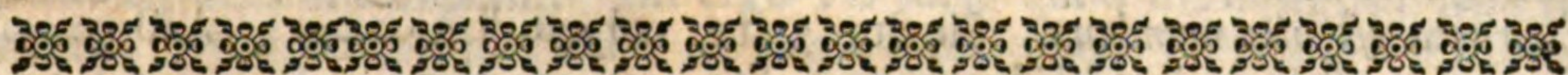
plane difficultatem tollit. Ita ille: כלילי דהכימי עוחרהון ושנהורהון דסכלי שטוההון
Corona est sapientibus divitiæ eorum; at ornamenta & honores, stolidis stultitiæ sunt. Prius אולה honorem reddit & gloriam, posterius stultitiam. Sententia aperta est, & cuique in promptu, non Hebræorum tantum & Arabum, sed Græcorum etiam & Latinorum monumentis percelebrata, ad solos sapientes divitias & honores tanquam proprio quodam & suo jure pertinere, eosque ornare, insipientibus hæc & stolidis dedecori magis esse quam ornamento. Arabica radix אול significationem *honorum* suppeditabit; اول enim seu, ut scribitur, ال Arab. exponitur per شاس *rexit, administravit* Rempubl. & ولي *præfuit, honores gesit*; utrumque ab primæva signif. *primus fuit*, quæ in Genes. 1. Chaldaeus Onkel. באול *in principio*, & Jonath. מן אולה, quod idem est: exempla dabit Buxtorfius. Hinc אולה tantundem est atque *principatus*. Arab. certe اولون non raro sunt *optimates, principes*, & in Timur. sæpe est اهل الايالة, quod est אנשי אולה *viri qui Remp. administrant, qui primas gerunt.* Nemo, fat scio, adeo erit illiberalis, qui non hunc sensum illi alteri longe præstare haud ægre concesserit: assensum tamen aliqui retinebunt, quod in Chaldæa quidem & Arabia *principatum* radici אול adscribi concedent; at idem apud Hebræos Veteres obtinuisse difficulter admodum largientur; Ut & his plus æquo morosioribus fiat satis, en locum qui significationem a nobis positam Hebraismo vindicet. 2 Reg. 24: 15. ubi אולי הארץ sunt non utique *stulti* sed *principes terræ*, vel ut Vulgat. *judices terræ*. Ubi quidem non magnopere curo Masfor. Keri ac si אילי lectum oporteat, quod ex ignoratione veræ signif. ortum esse facile apparet. Accedat postremo non leve in partes momentum ꝛ Lxx. haud aspernanda auctoritas; qui איל עמי Jerem. 4: 22. reddunt οἱ ἡγούμενοι τῷ λαῷ *Duces, principes populi*, quod quamvis illic loci non satis probe & commode factum sit, argumento tamen est plus aliquid olim sub radice אול contentum fuisse, quam unicam *stultitiæ* significationem.

VERS. 30.

Vita carnis est לב מרפא, at osibus putredo est קנאה.

Duo hæc opponuntur sibi invicem, quorum extremum *invidiam* dicit, cujus contrarium vulgo reddunt *cor sanum*, vel, ut Vulgata, *sanitas cordis*, quo intelligunt absentiam vel liberationem ab omni perturbatione aut ægritudine. Non difficulter hisce subscriberem: sed cogitabam tamen aliquando, exactioremne hic oppositionem reperire daretur, ut *invidiæ* vitio contraria virtus responderet; tum id accedebat, illud מרפא quod pro nomine sumi solet, potius videri particip. esse conjug. Hiph. ut adeo לב מרפא non esset *cor sanitatis*, id est, *sanum*, sed *cor sanans*; & certe accuratius hæc secundum Hebraismi naturam inspicienti apparebit verba illa לב מרפא non debere nec posse etiam reddi *cor sanum*, si particip. sit מרפא manifesto; at si nomen fuerit? ne sic quidem,

quidem, cum enim ex Hiphil. formatum sit, ejus conjug. naturam sequatur necesse est; non *sanitatem* ergo notat מרפא, si vel maxime nomen est, sed *sanationem*, quæ certe vehementer distant. Sic Jerem. 8: 15. מרפה non est *sanitas*, sed *sanatio*, ut recte Vulg. *medela*, Nostri genezinge non gezantheit. Sic semper alibi, quod cuilibet inductione exemplorum constabit. Itaque & hic מרפא vel ex partic. Hiph. erit, *cor sanans*, vel ex nomine hinc formato & activam vim possidente erit *cor sanationis*, quod idem est. Nunc accuratam, quam desiderabam, oppositionem invenisse me puto; nam ut *invidia* est animi motus, quo propter alterius res secundas & prospere fluentes dolemus & ægritudinem concipimus, easque ægris adspicimus oculis; sic contra ea לב מרפא erit animus fausta omnia ac felicia exoptans, iisque, tanquam sibi si evenissent, gaudens & exultans. Hoc ergo est *animus sanans*, qui prospera omnia & laeta aliis precatur, eaque, in se quantum est, confert, quod *Salomo* vocat *sanare*; cujus ratio in aperto est, solemus enim sub *vita* & *sanitatis* nomine omnia, quæ bona veniunt, comprehendere. Ita *valeas* Latini & *bene valeas*, *bene vixis* etiam, & Ζήσεις Græci in bene optantis formulis habuerunt. Quod idem in rad. רפא in usu fuisse patet ex Arabismo, in quo verbum رفس in 2 conj. est *bene precari*: unde illa formula congratulandi novo conjug. بالرفا والبنين *sanitas sit & liberi*.

CAPUT XVII.

VERS. 4.

שקר מזין על לשון הוות.

Vulgo vertitur: *Mendacium*, id est, *mendax auscultat lingue funestae*. Cl. *Gussetius* id duplici ratione impugnat; etenim מזין ab מן derivari non concedit; tum quod המזין nunquam cum ער construatur, tum quod *Mezin* sono ad *Maazin*, unde contractum volunt, non accedat. Si tanti sunt Viri Docti rationes, recurri posset ad rad. מן in *Chaldea* & *Arabia* notissimam. *Buxtorf.* alique Lexicogr. *Chaldaeorum* מן arma exponere solent; non improbo: attamen haud primaria est ea notio, sed *ornatum* proprie designat; quod pater ex *Arab.* مزين, quod est *ornare*; tam sæpe autem ita usurpatur, ut exemplis probare supersedeam; *Chaldaeis* idem notavit, quod patet ex *Exod.* 33: 4. ubi pro Hebr. ערו *ornatus suus* *Chaldaeus* habet הקון ועיה, quod male *Buxtorf.* *apparatum armorum* reddit, cum debuisset, *ornatus*. Sic מרונה *Chald.* in *Tbalmude* non tantum est qui arma custodit, sed & נשר שדאי ומלכא, uti *Glosa* ad *Berach.* fol. 56: 1. exponit, id est, *quid custodit serica regis*; aperto ad *ornandi* notionem respectu. Alia quæ huc trahi possunt apud *Buxtorf.*

torf. notata sunt. Quomodo autem armorum signif. ab ornando profluxerit, vel Latini docebunt; quibus *Elephantus ornatus est armatus* apud Nepot. in *Hamib.* Et *ornatissimus exercitus est instrumentis bellicis instructissimus* apud eundem in *Agefil.* idem etiam ibidem hæcce copulat: *Et quo studiosius armentur insigniusque ornarentur.* Similia ex *Cesare*, *Livio*, *Suetonio*, *Tacito* aliisque observantur, qui omnes *ornare* ponunt pro *armare*. Arabum etiam *زين* bene memini pro *armis* a me lectum apud *Abulphar.* locum tamen, quod adnotare neglexerim, dare non possum. Vidimus hætenus *Chaldæis* & *Arabibus* quibus *Syri* etiam & *Samaritæ* adjungi possunt, rad. *זן* esse *ornare*, quod idem in *Hebraismo* obtinuisse liquet ex voce *זנ* 1 Reg. 22: 38. *arma* exponi solita; & *זנ* Deut. 23: 13. huc pertinente, ac pro ornamento ibi posito. Inde *זנ* reddi deberet *ornans*, hoc modo: *Et mendax ornat ad linguam funestam*; cujus locutionis sensum & rationem jam nunc explicatam dabo. Dicunt Arabes; *Exornavit ipsi rem*, ut indicent, *Excitavit eum ad rem*, quasi dicas, tanquam exoptandam ipsi rem ante oculos statuit. Nihil hac locutione frequentius in *Alcor.* cum verbo *זן* Sur. 41: 24. *زينوا لهم ما بين ايديهم* *Ipsis praesentia exornarunt*; ad ea fruenda incitarunt. Sur. 29: 37. *ثم اذن لهم* *Ado* *Ornavit Satanas sua ipsis opera.* Eadem verba Sur. 16: 65. occurrunt. Et in pasliv. Sur. 2: 207. *ليس الذين لا يؤمنون الا ذنبا* *Exornata est vita mundana.* Sic Sur. 3: 12. *ليس للناس حب الشهوات* *Exornatus est hominibus libidinum amor.* Sur. 40: 40. *ليس لفرعون سوء عمله* *Exornata fuerunt Pharaoni mala opera sua.* Vel triginta ex uno *Alcor.* ejusmodi exempla proferre possem. Eadem loquendi ratio observatur cum verbo *حسن* *pulcher fuit*, unde forte *Hebr.* *זן* explicandum. Hinc in 2 & 4 conj. *pulchre effecit.* Unde apud *Abulphar.* pag. 254. *حسن لـ* *ad defectionem eum instigavit*, ad verbum, *pulchram ipsi fecit defectionem.* Sic pag. 435. *حسن لـ* *ad delendum eos impulit*: proprie: *Exstirpationem eorum ipsi pulchram fecit.* In MSS. de *Vitis Episcop. Alexandr.* *Omnesque in magno erant metu de facinore الذي حسن لـ* *quod pulcrum ipsi fecerat Satanas*; sic in *Alcor.* 35: 9. *حسن لـ* *ornata ipsi fuit malitia*, addit *و حسن لـ* *eamque pulchram existimavit.* Hinc locus noster verti posset: *Mendax pulchram facit linguam funestam*, quorum sensus ex notatis satis perspicuus est. Vel quia *زنى* mendacium substant. est, *زنى* ad præced. *زنى* deberet referri hoc pacto: *scelestinus attendit ad linguam vanam, pulcrumque existimat mendacium, super lingua per-versa.* Recte attendere, & pulcrum existimare junguntur; nam & ita in *Hist. Tamerl.* est *السر اي حسن لـ* *pulcrum habuit sententiam eam.* i. e. aures ei praebeuit.

VERS. 14.

פֹּטֶר מִים רֵאשִׁית מִדּוֹן וּלְפָנֵי הַתְּגָלַע הָרִיב נִטּוּשׁ.

Conjecturam meam de vera vocis פֹּטֶר significatione aperui ad Num. cap. 3. Major est difficultas in verbo התגלע Lxx. tribus in locis, ubi tantum exstat, triplici explicant modo. Hic ἐνδείαν reddunt; mox cap. 18: 1. ἐπωδείδισον εἶναι. Tandem cap. 20: 3. συμπλέκεσθαι Vulgat. constantius pati contumeliam, ex-probabilis esse, & misceri contumeliis. Chaldaeus אצטרי exponit voce ambigua, quam alii deridere, alii desolari notare contendunt. Cel. de Dieu ultimam amplectitur notionem, & verbum התלע unice id dicere putat. Rabbinum plerumque התערב immiscere se explicant. Vaga sunt & incerta omnia. Arabismus mihi rem explicare videtur. Arabice ج — ل — ع idem est quod ج — ل — ه retergere. ה & ע permutabiles esse literas notum est. Confimiliter נמך dicunt Chaldaei pro נמא abforbere. נלע idem esse quod נלה docent Arabum Lexicographi. انكشف apud Zjeubarium per انكشف retectus fuit exponitur. Hoc idem verbum انكشف verbo جلا verbo جلا in 5. انجلا & 7. انجلا declarando adhibetur. جلي est سافر Conspicuous, illustris in Camus. Idem apud Zjauhar. est جلع seu potius جالع; scilicet سافر uti inter alia exponit. Est ergo نلע idem quod نלה retegere, satis manifesto. Retegendi verba Arabes ad jurgia transferunt. Verbum جلا in 3. conjug. جالا a Zjaubario exponitur جاهر aperta fronte decertare, contendere cum aliquo. Illud ipsum جاهر, quod inimicitias aperte gerere explicant, in prim. conjug. retegere sonat. حشفي aliud est retegendi verbum: illud in 3. conj. iterum ad inimicitias refertur & a Golio exponitur palam ostendit inimicitiam. Exemplum unum ex Abulphar. dabo p. 308. Iste Almottaki قن عدادكم وءاديتكم وءاديتكم وءاديتكم Odio vos habet, & vos eum odistis, & aperte vobis inimicum animum ostendit. Non satis recte Cel. Pocock. vitia vestra detegit. حشفي eo quo dedi sensu saepe invenio. Et hoc idem est حشفي itidem retegere notans. Et hoc in 3 & 6. conjug. ad bella & rixas transfertur. Abulphar. p. 472. حشفي Mogulenses intermisfis eos pugnis lacescebant. Sic in Hist. Tamerl. aliquoties. Ne longus sim plura non accumulo: ipsum etiam verbum nostrum نلע retegere, in 3 conjug. جالع per عرد declarant Arabes Hoc verbum quam vim possideat aperiam ex Sadii Rosario pag. 254. حشفي Vino se ingurgitavit, Arbada movit, & hominem interemit. Est ergo Arbada, & התגלע inter jurgia manus conferere, rixari. Nimirum quum verbis non tantum, sed & verberibus locus conceditur. Nulla equidem significatio apta magis excogitari potest huic loco nostro: Initium litis fons est aquarum ebullientium; itaque antequam ad aperta verba & verbera deveniatur, litem deferre. Sic cap. 20: 3. Honor est homini, quum abest a contentione. וכל אויל יתגלע Omnis autem

autem stultus nudo capite quasi rixas ciet & manus conferit. Hanc omnem significationis vim possidet verbum. Ceterum vehementer dubito an tertius locus Prov. 18: 1. hinc etiam exponi debeat. Omnia verba in hoc vs. ambigua sunt, & in bonum æque atque malum sumi possunt, nisi quod החלע in duobus locis explicitis malo sensu sumatur. Itaque sic tentabo, cuncta in malum trahens: לחאווה *Cupidinem* יבקש *venatur* נפרד *misanthropos*, & *omni* חושיה *industria*, *consilio* מלכנא *uti Chaldaeus* vertit, יחלע *jurgia ciet*. At verum ut fatear, non ita series mihi & ordo orationis ferre videtur, unde omnino Belgarum versionem præhabeo. Recte vero ab iis versum esse suo loco probabo.

VERS. 27.

Cobibens sermones suos, vir scientiam doctus

וקר רוח איש תבונה.

Et pretiosi spiritus Vir Eruditus, vertente Hieron. Legit יקר; quomodo etiam *Masoretharum* lectio margini adscripta præfert. Hanc lectionem amplectuntur Rabbini plurimique ex nostris Interpretibus, etiam Belgæ: *pretiosum* autem *spiritu* alii aliter explicant. Vulgo ex præcedenti colo talem intelligunt, qui non temere verba effundit, pretiosa ea nimis existimans. Nescio quomodo coacti hic aliquid inessee mihi videtur. Radicem יקר primario notasse puto *gravem esse*. Inde *pretiosi* significatio est assumpta, plane uti in כבד accidisse videmus. Chaldaeis, Syris & Arabibus יקר *gravis* notione usitatisimum est. Hebræis כבד a *gravitate* est *jecur*: hoc ipsum forte Latinorum nomen ex Oriente & a יקר est repetendum. In Sacro Codice ita aliquando explicandum venit. 1 Reg. 5: 17. גרלות אבנים יקרות *Magni lapides, lapides graves ad fundandum*: Extra rem plane videtur *pretiosos* vertere *lapides*, non enim de *pretio* sed de *mole* & *gravitate* mentio injicienda erat. Ne nunc dicam *lapides pretiosos gemmas esse*: sic sumi etiam debet Psalm. 49: 9. ויקר non potest verti; & *pretiosa est redemptio animæ eorum*; nam quamquam verum hoc sit, non tamen instituto sermoni id accommodari potest; verto: *Nam gravis est redemptio animæ eorum*. Video Cel. de Dieu ita etiam locum hunc vertisse, qui consuli meretur. Prov. 25: 17. הָרַגְתָּ רֵגֶל מִבֵּית רֵעֶךָ non æque commode alio expresferis, atque hoc modo: *Gravem fac pedem tuum a domo amici*, uti alias ostendo. Ita & in loco nostro commodissime sumi potest: *Gravis spiritu*. *Levis* homines *futiles* sunt & *garruli*. Quibus opponuntur *graves*. Chaldaeus דמכא רוחיה *humilis & modesti spiritus hominem* intelligit. Arab. وقور *gravem esse* etiam exponitur, *modestus, mansuetus fuit*. وقور *modestia, mansuetudo*. وقور *modestus*. Aliam interpretationem suppeditat Chetibb קר *frigidus* uti nonnulli, satis accommodè. Sed & *quietus, stabilis, constans* exponi potest, ut Arab. قَر: quam significationem Hebræis cognitam fuisse existimo propter verbum קרקר *fundare, stabilire*, uti monstro ad Num. 24: 17. Seu itaque קר legas, sive קר sensus erit idem.

CAPUT

CAPUT XVIII.

VERS. I.

לחאווה יבקש נפרד ובכל תושיה יתגלע.

Disfentiunt hic vehementer Interpretes, neque ulla in hac oratione vox est, quam non varie exponant. Alii omnia in malum trahunt, alii contra ea cuncta in bonum. Singulas hic sententias proponere & examinare animus non est; illam tantum, quæ vero mihi proxima visa est, confirmare conabor. Belgarum ea est, qui hoc pacto vertunt: *Desiderabile quærit solitarius*, & *omni veræ sapientiæ immiscet se*. תאוה actionem desiderandi alias indicans, pro eo quod desideratur etiam ponitur. Sic Gen. 49: 26. Gen. 3: 7. *desiderabile* Prov. 19: 22. *Desiderabile hominis est munificentia ejus*. Sic vertendum puto. In eundem ulum synonymum חמרה adhibetur. בקש in bonum esse posse extra dubium est. נפרד *solitarium* recte verti confirmat Arabismus, ubi فراد in 2. conj. significat. *Segregavit se a ceteris*, pecul. devotionis ergo. Ita Golijs. Unicum est quod scrupulum injicit, rem quæsitam nusquam alibi per ל designari, quod sciam; sed per נא vel nude. ל autem personam indicat in cujus bonum quid quæritur, vel finem etiam, cujus causa quærimus. Hinc ita vertendum videtur: *Ad hoc ut desiderabilis sit quærit solitarius*; ut virtutibus se ornet, quibus Deo & hominibus gratus sit. Plane consimiliter תאוה venit Prov. 19: 22. quem locum modo exposui. בקש quærere absolute uti *Esth.* 7: 7. ubi etiam finis tantum quæstionis adest, per על designatus, cujus naturam in multis ל imitatur. Posterius colon duo continet verba, quorum prius תושיה semper bonum indicat, posterius התגלע in locis, ubi præter hunc invenitur, duobus Prov. 17: 14. & 20: 3. in malum sumitur. Sed & hic nos extricabit Arabismus. Supra ad Cap. 17: 14. veram verbi signif. erui, quæ detegere est. Apud Arabes detegendi verba in 3 & 6. conj. contendere notare, exemplo verborum كشف & جهر & جلا demonstravi. Verum hoc non notant verba ista, nisi ubi circumstantiæ & ordo orationis id postulat, & quandoque in bonum sumi possunt. Ideo התגלע hic de contentione & μάχη exponere necesse non est, sed immittere se negotio, obire, tractare, simpliciter. Ita كافع quod ex Abulphar. pugnare esse ostendi, simpliciter immittere se negotio item notat, باشر uti declarant Lexicographi. Ita in Hist. Tamerl. كافع الامر idem quod باشر به tractavit rem, palam se immisit.

VERS. 8.

דברי נרגן כמתלהמים.

Sententia eadem est, quæ infra cap. 26: 22. repetitur, in cujus sensu investigando

vestigando magnopere laborant Interpretes, nec exitum inveniunt. Sunt qui radici להם assignant *blandiendi* notionem, ut *Kimchius* in *Lexico*, qui- que eum secuti sunt Viri Docti non pauci; quo jure quove fundamento ipsi viderint. *Vulgat.* constanter *simplicia* dedit pro מהלהמים ex sensu puto, uti etiam superiores illi. Alii autem, quibus signif. hæc non certa satis videba- tur, recurrendum putarunt ad rad. להם quod est *percutere*; unde להם idem esset per *Metath.* Sic *Mercerus*, *Buxtorfius*, alii, & ante eos *Raschi* & *R. Levi*. Quorum partim hunc exprimunt sensum: *Verba Susurronis sunt similia interfeñtoribus*; partim: *sunt vulnera*: alii denique (omnes enim hic annume- rare sententias mihi tædio foret) *sunt percusorum quasi & contusorum*, qui o- stendunt plagas & vulnera, ut miserationem moveant; quod sane quo modo hic satisfaciatur, mihi videre datum non est; non quod Virorum Magnorum e- ruditas commentationes ex mea ingenii tarditate metiri velim, sed quod vel minimam rationem dari posse dubitem, cur להם sit *contundere*, nam illatio ex syllabarum aut literarum similitudine tam incerta est & lubrica, ut nihil supra. Tutius ego pedem figi in Arabismo posse existimo, ubi להם perusi- tatum est, & signif. possidet tam commodam tam pulchreque convenientem, ut promittere mihi fere ausim, si Doctis hanc proposuerim, non ingratum me facturum. Verbum להם igitur seu להם a *Golio* in 4 & 10 conj. quæ He- br. *Hitpab.* respondet exponitur, *clandestino instinctu docuit, inspiravit*. No- tandum autem, hoc verbum fere non nisi de instinctu afflatuque Divino usu venire. Mihi quidem certe alio sensu nondum occurrit. Ex multis exem- plis pauco hæc habeto. *Abulph. Hist. Dyn.* 560. والحمد لله على ان تشرح Laus Deo sit, qui pectus ipsius *Islamis-* mo aperuit, atque egregio hoc instinctu afflavit. Auctor *Hist. Tamerl.* votum nuncupans, in initio operis sui, hanc precem concipit والله نسأله الهام الصدق A Deo autem instinctum precamur veritatis &c. *Alcor. Sur.* 91: 8. والهمها Et inspiravit ei (animæ) tum injustitiam, tum pietatem. Quem locum protuli, ut tam de malo quam de bono instinctu sumi indidem constaret. Loci nunc nostri explicationem aggredior: *Verba Susurronis*, ut si numine quodam essent afflata, ita descendunt & penetrant in penetralia cordis. (ut posterius hemistichion simul adjungamus,) seu ventris; ut vulgo reddunt. Satis patet בطن hic esse *animum*, ut alias non infrequenter, neque de eo du- bitant Interpretes. Illud quosdam male habet, quomodo *animus* ex *ventre* sit dictus. Ego tam *ventrem* quam *animum* בطن appellatum puto a primaria signif. interioris, quam sub rad. بطن conservarunt Arabes; ut בطن proprie notet, quod interius est, quod animo æque ac ventri convenire apertum est. Sed in viam redeundum est. Hanc igitur mentem fuisse sapientissimi Regis puto, quam usus certe rerum quotidianus & experientia comprobatur, non ulli æque rei tamque leviter fidem haberi, atque susurris istis & clandestinis existimatio- nibus, quibus tanquam Oraculo cuidam adsensum præbent vulgus, quæque in intima animi penetralia admittunt. Vel sic: insinuant sese sensim & quasi „ sine sensu tanquam lenis quædam inspiratio, sicque penetrant ad intima „ cordis & animi. Quæ sunt verba *Clar. L. Capell.* qui Arabum لهם hic sen- sum

tum præstare commodum jam in *Notis suis Critic.* monuerat, a quo si me mea hic mutuatum esse credas, quod nonnulli tantopere reformidant, pluma haud interest, tantumque abest, ut hæc eum ante me scripsisse doleam, ut contra ea, vehementer id gaudeam, tantæ auctoritatis Viri Judicio, apud omnes Doctos merito magni habito, meam opinionem non parum momenti sibi promittere posse. Aliud adhuc succurrit, quod etiam alienum non est. Scilicet illa signif. *inspirationis*, qua verbum *לה* in 4. & 10. conj. gaudet, a primaria signif. deducta est, *deglutire buccellam*, a qua signif. quomodo *inspirandi* notio derivetur *Jeremias docebit & Ezechiel & Johannes in Apocal.* qui omnes verba Dei Spiritu inspirata buccellæ deglutitæ comparant Jer. 15. Ezech. 3. Apocal. 10. Est ergo *לה* proprie & primario *deglutire*. *Giggejus ex Camuso.* *לה* deglutivit illud: *להם* & *להם* idem: *להם* cum quid deglutitur: *להם* & *להם* helluo, vorax. Inde *להם* esfet deglutiendum dare, & sensus verborum Salomonis hicce: *verba susurronis sunt tanquam buccellæ quædam, quæ deglutiendæ dantur, quæque leniter & facile in penetralia ventris transeunt.* Certe *להם* est & *להם* buccella, & *להם* obtrectatio, & verbum *להם* in 4. *edendum dedit & obtrectavit*, & hic forte *להם* quæ tamen aliter sumi possunt. Sed simile plane est nomen *להם* quod obtrectatorem dicit a verbo *להם* buccellas alicui in os ingerere, quia, inquit *Golijs ex Zjaubari*, *calumnias leniter aliis devorandas concinnat.* Sic Chald. *להם* quod calumniatorem exponi posse negat Buxtorf. in Lex. Thalm. ego non male ita sumi probare possem ex Arabico *להם* buccellas formare; unde *להם* esfet buccellarum formator sensu quo mox vidimus; & id locus *Proverb.* postulare videtur.

VERS. 19:

אח נפשע מקרית עז

Innumeræ sunt hujus loci versiones, quæ omnes ortæ exinde sunt, quod vim verbi *נפשע* non satis perspectam habuerint Interpretes. Commune illud puto cum plurimis tam præced. quam subseq. voci, & æque ad *אח* referendum, atque ad *קרית*, quod efficit *Mem* comparisonis. Ad verbum itaque hoc pacto verto: *Frater rebellis, præ castro munitissimo, repete ex communi rebellis est.* Quamquam & sic posset: *Frater rebellis est præ castro &c.* Ubi tunc per fratrem omnino rebellem intelligere ipsa res docet. Has duas interpretationes patitur fere Hebraismus. Unde ergo est quod tam discrepent hic Interpretes & in diversissima abeant? Non alia est ratio, quam quomodo utrique, tum fratri, tum castello rebellis tanquam epitheton conveniret, non viderint. Utrumque aperiet Arabismus. *Frater rebellis* stylo Orientis, est amicus vel frater morosus, difficilis, fastidiosus, contumax, *أعصاب*, obstinatus. Arab. *أعصاب* est rebellem esse, unde *ibba* nomen Diaboli apud *Herbelot.* *Bibl. Ori:* quasi rebellem dicas; inde *أعصاب* homo obfirmati & obstinati animi. Commodior est etiam radix *عص* quam *Golijs* per rebellem esse, deficere exponit,

nit, ex *Alcorano* notissima per impiam & horrendam Verbi Divini corruptionem, in *Exod.* 19. *Omne quod Deus jussit* נִשְׁמָע נִשְׁמָע *faciemus*; quod ille hominum audacissimus nefando scelere vertit in *عَصَبْنَا* *rejiciemus*. *Sur.* 2: 87. & *Sur.* 4: 84. Sed ad nostra revertamur. Ab hoc verbo non tantum *عَصِي* sæpe est *difficilis* & *pertinax*, sed simul etiam, quo modo *rebellis* cognomen *castello* quadret, feliciter aperit. In *Lexicis* quidem nihil quicquam ea de re invenias, ideoque majori studio demonstranda venit. *Arx rebellis* non semper est quæ a Domino suo defecit, sed *munitissima*, quæ non facile expugnari possit. *Hist. Tamerl.* p. 258. Urbem *Sinopen* (Clarissimam simul & antiquissimam, quam ad Argonautas adscendere ferunt) describit tanquam munitissimam & inexpugnabilem, adjiciens tandem *عَصِي مِنْ اَبْلِس* *Rebellior erat quam Iblis* i. e. *Diabolus*. De *Diabolo* proprie, de *castello* improprie, ut in illo *Ciceronis* de *Nat. Deor.* in quo quidem magis tu mihi natare visus es, quam ipse *Neptunus*. Iterum pag. 238. *Erat castellum hoc in eis, quæ in mundo percelebrata sunt*, *بالمناعة والغصبان* *difficultate expugnandi* & *rebellione*. Et p. 261. *Erat castellum, quod acerrima defensione, & munitione sua firmissima animos ambientium se urere poterat*. In Arabico est *rebellione sua*. Et proxime: *العصيان الجبال* *Castellis in montibus structis rebellis*: i. e. *capi difficilius*. Sic pag. 69. *العصاة* *Arces rebelles*, i. e. *munitæ*. At quid omnia hæc loca, ubi ita verbum venit, exscribo? vel in uno auctore nostro plus vices hac signif. usurpatur. Neque vero Hebræis auribus insolens id est: Dicuntur enim *montes rebelles*, id est, *ardui*, *prærupti*, *aditu difficiles* uti ad *Jerem.* 50. 6. & *via rebellis*, id est, *difficilis*, *impervia*, uti ad *Thren. Jer. Cap.* 3: 11. infra latius ostendam, suo quodque loco; unde patet omnia quæ resistunt & difficulter obsequuntur *rebellia* dici. Ita *fluvius rebellis* & absol. *العاصي* *Rebellis* appellatur hodie Syriæ celeberrimum flumen, cui *Oronti* nomen apud Antiquos erat. Nomen inde sortitum dicunt, quod quum cetera flumina facile se ex alveo duci & derivari patiantur, hoc unum non nisi grandium ope rotarum ex alveo deductum rigandis agris inserviat.

Facilis hinc sententiæ obscurioris explanatio: *Frater rebellis*, id est, *morosus* aut *obstinatus*, *arce munitissima rebellior est*; id est; nec ratione nec vi ab animi confirmati proposito divelli potest, & expugnari. Vel sic: (duplicem enim expositionem verba ferre diximus.) *Frater arce munita rebellior est*. Nempe si ita accadat, ut *rebellis* seu *difficilis* sit, *arcem* prius *rebellem*, id est, *munitam* expugnaveris, quam illum ab obstinata mente abduxeris. Cui geminum plane est illud Græcorum apud *Erasm.* in *Adag.* χαλεποὶ πόλεμοι ἀδελφοῖν. ubi sensus nos communis docet, id intelligendum esse. Si ita acciderit, fratres inter se digladiari, longe graviores esse eorum discordiam quam alienorum; & *Taciti* gnome: *Acerrima ferme proximorum odia sunt*. *Hist. Lib.* 4. Ita & *Aristot.* πρὸς τὰς συνήθεις ἢ φίλους ὁ θυμὸς αἵρεται μάλλον. *Lib.* 7. *Polit. cap.* 7. ubi hæc exsequitur, & causam adfert. Hanc meam expositionem, tum præced. tum subsequ. plane confirmant, quod cuilibet locum inspicienti apertum fiet.

Non

Non possum non hoc loco monere primam in *Asiongaber* עִיִּין נִבֵּר appellationem ab Arabica rad. *عصا* *rebellem esse* derivandam videri, percommode ab firmitate ejus & munitione tracto nomine. *Jonathan* certe Num 23: 35. & Deut. 2: 8. sua lingua reddit כִּרְךָ תְּרִנְנֹלָה *Arcem galli*. Ergo עִיִּין *arx* est vel *castellum*.

C A P U T XX.

VERS. 21.

נחלה מבהלה בראשונה.

Ita legunt antiquiores Codices, MSS. etiam quidam optimæ notæ constanter מִבְּהִלָּה per *Cheth*: itidem editiones Venetæ, Bombergianæ magnæ & parvæ aliæque melioris notæ. Hodiernæ autem versiones plerumque מִבְּהִלָּה cum *He* videntur legisse, quam etiam lectionem *Veneta* mea edita in fol. & *Bomberg*. magna margini adscripta habent, Plantina autem Edit. mea in 4°. de alia lectione nihil quicquam monet, quam per *Cheth*. Ab *Esra* etiam fatetur veram esse scriptionem per *Cheth*. וְכַתִּיב בְּחֵת־יֵה *scribitur per Cheth*. Omnes tamen fere, ut dixi, Interpretes versionem adornant, ac si lectum esset מִבְּהִלָּה. Verti enim solet: *Hæreditas præmaturata in principio*. Qui sane error, si error dicendus est, multo est antiquissimus. Lxx. enim. Vulg. eosque secuti, *Chaldæus* etiam paraphr. textum ita legerunt. Quod non aliunde ortum puto, quam ex verbi מִבְּהִלָּה raritate, non enim alias quam hic & *Zach.* 11: 8. radicem hanc invenias, ejusque adeo significatio incerta est & perobscura. Contra ea, מִבְּהִלָּה pervulgatum est. Putem tamen propter MSS. auctoritatem, מִבְּהִלָּה veram esse lectionem: significat. commodam suppeditabit Arabia; ubi מִבְּהִלָּה notissimum est pro, *Avarum esse*, Synonymum verbo *شح*, per quod a Lexicogr. Arabum declaratur. Hanc sumam mihi veram esse verbi nostri מִבְּהִלָּה notionem, unde hæreditas מִבְּהִלָּה erit, *avare*, *fordide*, *quæstu illicito acquisita hæreditas*, qui sensus cum eorum mente, qui *festinatam* dant *hæreditatem* plane convenit, nam & illi *non honeste paratam* intelligunt. Posset & sic exponi: *Hæreditas avare habita in initio* (unde nihil pauperibus confit), *ejus extremum benedictione carebit*; cui contraria ponitur sententia inf. 22: 9. & alibi. Illud etiam in versione nostra commodius videtur, quod nunc duo versiculi cola, ut moris est, inter se opponuntur; nam *fordide agere*, respondet מִבְּהִלָּה quod est *beneficiis prosequi*, non raro. Hæc etiam signif. loco *Zachariæ* apte quadrat, quod ibidem loci ostendam. Ceterum si מִבְּהִלָּה legendum alicui placeret, percommoda hic foret significatio verbi Arabici *شح*, quæ est *maledicere*, *execrari*, contrarium מִבְּהִלָּה in posteriori hemistichio: *Hæreditas est, cujus male dicitur initio, & extremo ejus non bene dicetur*. Ne-

que cuiquam similiorem invenias Salomonem, quam sibi. Infra cap. 30: 11 *Est genus, quod patri suo maledicit, & matri suæ non bene dicit.* Lxx. certe Interpretes execrandi signif. sub verbo בָּהַל admiserunt, unde *Esai.* 65: 23. *Electi mei non creabunt liberos* לְבָהֵל ipsi reddiderunt εἰς κατὰρξιν. nam, addit propheta, *semen* בְּרוּכֵי הָמָּה *sunt benedictorum.* Ubi iterum בָּהַל & בֵּרַךְ opponi videmus. Sed ut verum fatear hæc incerta mihi fatis videntur & ambigua. Nam apud *Esai.* vulgaris signif. satisfacit, & ex *Proverb.* loco nihil certi efficitur, utpote de cujus lectione non constat.

VERS. 25.

מוקש אדם ילע קדש ואחר נדרים לבקר.

Diversissimæ sunt Interpretum expositiones, quas hic cumulare non est animus. Adeat, cui volupe est, *Mercerum, Pagnin. Vatablum, L. de Dieu* aliosque. Difficultas ea ex re oritur, quod ילע קדש vertendum putent, *absorbet sanctum, sacrificia.* Ita tamen non fecerunt Lxx. & *Chaldæus* cum *Kimchio*, uti ostendo ad *Obad.* v. 16. ubi latius hunc locum examino. Verti: *Laqueus est homini, quum sanctitas vana est, vel, quum inanis est quoad sanctitatem veram, votis eam quærere.* Laqueus est Diaboli hominem irretiens, & ad certissimam trahens perniciem, vera quum sanctitate, & interna animi castitate vacuus sit, ut eam in externo cultu & votis religiosis quærat, indeque salutem sibi promittere audeat. Verbum ילע seu לָעָה potius, tribus in locis, ubi occurrit tantum, ad notionem *vani* percommode posse reduci, *Eru-*ditis examinandam propono ad *Obadiam* loco citato.

C A P U T XXI.

VERS. 14.

מתן בסתר יכפה אף.

Clam largitio iram יכפה. Verbum est, non alibi, quam hoc in loco, lectum. Quare Interpretes disident aliis ad vicinam radicem כָּפַף aliis ad כָּבַה recurrentibus. Qui priori modo, hunc dant sensum, *Largitio incurvat, id est, supprimit iram.* Sic Lxx. & Rabbini *Esra, Kimchi, Levi*, ex nostris etiam non pauci, & novissime *Gussetius.* Qui posteriori modo, ita verba exprimunt: *Largitio exstinguit iram.* Ita *Chaldæus* qui מִרְעָכָא habet אֶרְעָן *exstinguere.* Ita *Vulgat.* etiam; nostrorumque Interpretum quam plurimi. Quæret quispiam; quid! hæccine non satisfaciunt. Difficulter id affirmarem,

marem, est tamen quod habeo forte melius. Ego utramque probam video interpretationem, sensumque explentem; & utram harum eligas, rationem non defuturam. Pro priore staret consimilis notionis confusio in שנה & שנה in חקק & חקה aliisque radicibus. Ultimam firmaret Phe in β mutandi pro-na facilitas, ut in נצע & נצע similibus; Etiam illud adjungo, non facile convenientem æque ac posteriorem illam inventum iri significationem; sedationem enim iræ, quam ardori tum Sacri tum profani Scriptores comparant, nihil efficacius indicabit, quam *extinctionis* vocabulum. Atqui idem ego contendo, fallacem esse maxime ex literarum affinitate factam illationem; cui præterea accedit verbum כפה intransitivam habere vim, quibus denique, ni levius id foret, subjungerem, in Sacro Codice *iram* nuspiam *extingui* dici. Quod si in Arabia sub radice nostra כפה convenientem invenio signif. non aspernandam eam puto, stabiliusque forte habere fundamentum nonnulli censebunt. Arabice כפה seu كفى (Hebr. ה ult. quiesc. Arabes semper in ي mutant vel و) notat *sufficere* seu *satis esse*: Unde in Alcorano sæpissime كفى بالله وكفى Deum habere tutorem sufficit, vel potius, *sufficiens est Deus pro tutore*. Prima fronte neutiquam hæc signif. convenire videbitur, at aliter faciam sentias. Elegantissimam longe hinc formant locutionem, كفى العى شي absque præposit. ulla, *sufficit rei*, non sensu Latino, sed prorsus alio, ut dicant aliquem posse amovere & averruncare talem rem, quam effugere & declinare volumus. Hoc eo libentius docebo, quod non hujus tantum loci explicationi multum inserviat, sed simul etiam locutionis Hebræorum pulcherrimæ ab Eruditis non satis intellectæ rationem aperiat. Alcor. Sur. 15: 95. اننا كفيماك المستهزين. Nos certe tibi sufficimus (contra) derisores, ab iis te liberare possumus. Clarius Abulphar. p. 432. وكفى الناس quod Celeberr. Pocok. recte vertit: *Homines ab eorum injuriis liberavit*. In Arabico est. *Hominibus suffecit eorum injuriis*. Et pag. 503. اذا كفت Pocok. *Quorum metu quum liberatus fuero*. In Arab. est: *Quorum malitiæ quum suffecero*. Histor. Tamerl. pag. 48. ان ساعدتماني بمدد كفتكما id est, *si mihi opem ambo tuleritis, vobis ego huic molestiæ suffecero nempe amovendæ*. Et pag. 323.

واختم لنا بسعادة نكفي بها شر الغرور

Obfigna nobis beatitatem, qua Satanæ malitiæ sufficiamus. Et Tim. pag. 337. وقبتم الضر وكفتم الضر Malo provideritis, & damnum amoveritis. suffeceritis. In omnibus his observandum venit nullam intercedere præpositionem, quod in loco nostro etiam servatur; verto itaque illa כפה אף *sufficit iræ largitio clandestina*. Hoc est, *eam reprimere & temperare aut amoliri potest*. Hanc loquendi rationem Hebraismum etiam habuisse, constat ex Deuter. 15: 8. ubi aqua multis hæret Interpretibus. Verba legis sunt: *Mutuum dabis fratri tuo* די מחסרו: hærent, ut dixi, Interpretes, qui די חלב *satis lactis esse videbant* Prov. 23: 27. די שח *sufficiantiam ovis ad ovem habendam* Levit. 5: 7. & די חשב *quantum satis ad restituendum* Levit. 25: 28. unde די מחסרו esfet

esset *satis indigentia*, ut רַי בּוֹיִן Est. 1: 18. *satis despicationis*, quem tamen sensum locus Deut. plane respuit. Ex iis quæ jam annotavimus liquet רַי מוֹסְרִי posse & debere exponi: *Quod sufficit indigentia ejus*, hoc est, quod eam sublevare potest. Et ita in Histor. Tamerl. pag. 269. *وَكُفَّناكِي وَعِبَالِكِي الْعَبْلَة*. Et tibi, & familiae tuae, nos sufficiemus indigentia, hoc est, nos vestram indigentiam tolerabimus. Similis est loquendi modus cum verbo sufficiens fuit; unde Deus in Corano sæpissime الْغَنِي audit, id est, *sufficiens* שָׂרִי, Sur. 35: 16. & 64: 6. & 10: 69. & alias. Hinc dicunt اِغْنِي عَنْهُ شَيْءٌ Suffecit pro eo ei rei amovendæ scil. ut Cor. Sur. 40: 50. هل انتم معنونون عنا. *An vos sufficitis pro nobis parti ignis; abstinentiæ* scil. seu aver-tendæ. Nec abludunt sequentia, quamvis aliam quandam induere videntur rationem, tum quod transitive efferenda sint, tum quod præpositio intercedat. Alcor. Sur. 88: 8. لَا يَغْنِي مِنْ جُوعٍ Non sufficientem reddit a fame. Hoc est; famem tolerare non potest. Sur. 77: 31. لَا يَغْنِي مِنْ لَهَبٍ non sufficientem præstat a flamma, hoc est, flamma liberare non potest. Et ejusmodi infinita obvia. Ex hisce vero non absimile videri puto, radicem כּפּה Veter. Hebr. eandem habuisse signif. quam habet كَفِيَ suffecit; & aliquando sufficienter reddidit, pensavit, uti 1. & 3. conjug. quem usum in Scriptura etiam observarem, si ratio Rabbi Judæ constaret. Nempe Rabbi iste a Kimchio in Lib. Rad. laudatur, tanquam qui locum Mich. cap. 6: 6. ubi legitur אֶכְפֶּה a כּפּה vulgo, & recte explicari solitum, ad radicem כּפּה referendum putaverit. Non tempero hic mihi, quin illustratam aliquanto dein phrasin supra a me citatam Est. 1: 18. וְכִי בּוֹיִן וְקָצַף quam Veteres Interpretes non recte intellexisse video. Verba sonant: *Et satis tunc erit despicationis & irarum*. Figura est quæ minus dicit quam intelligi vult. Multum enim despicationis indicare vult. Latini ita locuti sunt, sic Itali hodie & Galli. In Arabia idem plane obtinet. Ex multis unicum, ut brevis sim. Coran. 4: 53. Nonne vides, quomodo de Deo mendacia cudant اِنَّمَا مَبْهِيَا وكفي Satis hoc est peccatum apertum.

C A P U T XXVI.

VERS 7.

דליו שקים מפסח.

Locus obscurissimus est, qui in diversa rapit Interpretes. Vulg. *Quomodo pulcras frustra habet claudus tibias*, sensum non verba exprimens. R. Jebuda Hiug apud Kimch. דליו exponit per גבהו, *elata sunt crura claudi*: at דלה altum esse non notat. Ipse Kimch. תליתו tollite, auferte crura ab claudו *nam*

nam quorsum ei erunt? Ergone putat Kimchius claudis crura sua nulli esse u-
fui? mitto רלה non esse tollere, auferre, quare etiam Belg. nostra versio
propius aliquanto ad vim verbi רלה accedens habet: *Wes de benen ban den
hreupeleu op.* At præterquam quod hoc pacto nativa vis רלה non plane
retineatur & sententia sit minus aperta, applicatio ad verbum *sententiosum in
ore stulti* non iuste procedit. Mitto nunc illos Interpretes, qui רלי ex radice
רלי attenuari sibi exponendum sumserunt; *Debilia sunt crura* &c. nam רל
manifeste contrarium arguit. Conjectura mea hæc est. Verbum רלה notat
haurire aquam ex puteo, extrahere situla ex puteo: unde רלי situla, quæ satis
nota sunt: inde omni vi & efficacia verbi רלה retenta, locum nostrum ita
verto; *situlas agunt femora claudi, situlas ex fundo putei aquam extrabentes re-
ferunt*; tanquam *aquam situlis hauriunt femora claudi*. Scil. quemadmodum
situlæ binæ in puteo alternis vicibus ascendunt & deprimuntur, ita sunt fe-
mora claudi, nam latere dextro inclinante, sinistrum sursum cedit & vice
versa. שקים מפתח verito simpliciter *femora claudi*; nam מן aliquando Geniti-
vum format, ut nostrum *ban / de benen ban de hreupeleu / pro de benen de
hreupeleu*. In Arabismo hoc frequentissimum est. *Alcor. 19: 3. اذى وهن*
Utique ossa mea debilitata sunt. עצם מני *Osja a me*, id est, *ossa mea*,
de beenderen ban מן. Ita *Cor. 69: 46. قطعنا منه الوتين* *præcidemus venam e-
jus*; *vena ab eo*, pro *ejus*. מנה רל præpositum est metri causa, seu
كافيا *Kafia*, seu *δυσωστωση* *sectandi gratia*, qua vehementer ad-
modum delectantur Arabes. Sic apud Poëtam *Abulolam*

ملات به صدوراً من اذاس

Replevisti ea pectora hominum:

pectora ab hominibus, de hoxten ban de menschen. Ita etiam in Da-
mit. نصيب من فلان *Nervus lupi*, & *Coran. Sur. 40: 50. وقر من ذيب*
pars ignis. Arabismum hunc etiam in *Jobo* observo. *Cap. 5: 16. ושע מחרב מפיהם*
En ij belwaart uit het zweet ban haren mond / a gladio oris eorum, uti optime
hunc locum *Vulg. expresit. Cap. 6: 25. ומה הוכח הוכח מכם* *qualis redargutio*,
redargutio vestra? הוכח מכם *het bestraffen ban u lieden / redargutio a vobis*, plane ut
Arabes *נקוי מכם* *pietas a vobis*, pro *vestra*, in *Alcor. Sur. 22: 38. و*
fortitudo ab eo, pro *ejus* apud *Trogaj. Poëtam vi. 11. و*
ira ab iis pro earum. Non ergo insolens in Hebraismo censeretur מן Geni-
tivum notare, adeoque מפתח שקים per *femora claudi* omnino verti debere pu-
to. Superest ut ostendam, comparisonem, qua claudicantis femora situlis
alternatim ascenduntibus assimulantur, a genio & stylo Orientalium non ab-
horrere. Similem quidem plane comparisonem non inveni adhucdum, at-
tamen non multum abludunt sequentia. Ob incertam & instabilem belli a-
leam solenni proverbio dicunt Arabes. الحرب سجال *Bellum situlas refert*.
Scil. quemadmodum situlæ alternis vicibus ascendunt & descendunt, ita an-

ceps belli alea elatum deprimit, depressumque in altum evehit. H. Tam. p. 367. وان الحرب كما علمت سجال وكما ادب لك علينا بالامس وان غد لنا عليك. *Bellum, ut nosti, sitularum instar est, ut heri tibi favit, sic cras mihi favebit.* Pro *favit* in Arabico est verbum دول quod idem est cum Hebr. דלה. *Damir.* in cap. de pardo. *Naturale ei odium cum leone intercedit, victoria autem inter eos situlae, id est, Alterna est.* Ita dicunt etiam الدهر دول *mundus situlas refert, scil. per vices & vicissitudines* enim idem est quod دلي seu דלי per *metath.* Neque errare me puto si radicem Arabicam دول, quæ fortunæ vicissitudines notat, ab Hebr. דלה derivaverim. Similis etiam est comparatio apud *Arabsj.* in Hist. *Tamerl.* p. 317. elegantissimis hisce versibus

الدهر دولاب يدور فـهـ السـرور مع الشـرور
بينا الغتي ووقف السماء واذا به تحت الصخور

Mundus rota est aquaria, qua convertuntur tam læta quam adversa.

Subinde aliquis ad extremum fastigium evebitur, quem deinde sub terram depressum videas.

In edit. Gol. pro تحت legitur تخت manifesto, at prono lapsu. Majore equidem jure putem *femora* claudicantis *situlis* alternatim ascendentibus posse componi, quam vel *mundum*, vel *bellum*, vel *victoriam*: hæc enim non nisi cogitatione similitudinem referente situlis comparantur, at femora alternis vicibus inclinantia ipsas quasi situlas ante oculos sistunt. Nescio an huc faciat locutio Arabum اندال البطن, cum *ventrem laxum & pendulum pinguedine* indicare volunt, quod in incesu nunc sursum, nunc deorsum motitetur. Verbum اندال est sept. conj a دول quod, ut monui, ab Hebræo דלה est. Applicatio ad sententiam in ore stulti non adeo evidens nunc mihi apparet: *Situlas referunt femora claudi; sic sententia in ore stulti.* An dicemus id velle *Salomonem*, sententias & verba stultorum sapientia, quæ quandoque mittunt, male secum cohærere & claudicare? Vel an potius statuemus, sententiam & dictum sapiens in abusum trahi a stultis, & flagitiis æque defendendis, atque virtutibus collaudandis advocari? hoc certe pacto *sententia situlas referet*; quum nunc in bonam, nunc in malam partem rapietur. Conferri etiam meretur locutio non dissimilis I Reg. 18: 21. ער מתי אתם פסחים על שתי הסעפות de populo, qui nunc ad Jehovam, nunc ad Baalem colendum inclinabant.

C A P U T XXVII.

VERS. 6.

נֶאֱמָנִים פִּצְעֵי אוֹהֵב וְנִשְׁקוֹת שׁוֹנָא.

Neque de sensu satis, neque de significatione verborum hic constat Interpretibus. *Vulgata* non vim verborum sed sensum fere exprimit: *Meliora sunt vulnera diligentis, quam fraudulenta oscula odientis*. Lxx. prescius Hebraicis verbis adhærent; eodem tamen redit eorum versio. Difficultas est in voce נִשְׁקוֹת quæ vehementer hic torquet Eruditos Interpretes; nam ex duabus significationibus, quas sub radice נִשְׁקוֹ receperunt, quam vere nunc non anquiro, neutra huic loco recte convenit; nec *abundandi* scil. notio, nec *orandi*: sunt tamen qui ita reddi posse putant: *Et oscula osoris abundant*; quod quam cum hemistichio priori parum cohæreat, cuilibet cernere licet. Mitto nunc significationem eam plane incertam esse & dubiam, unde nec Veteres eam Interpretes nec Rabbini agnoverunt. Sed hæc copiosius alias & diligentius. Altera, quæ certior est, significatio *orandi* in verbo נִשְׁקוֹ, æque parum convenit. Vertitur hinc quidem vulgo: *Oscula osoris deprecanda sunt*; in quam etiam mentem Belgarum versio concedit. Id tamen Hebraismus haud patitur. נִשְׁקוֹ enim in *Niphal* non est *precibus* quid *avertere* ac *deprecari*, sed *exorari* notat & *propicium reddi*. Esai. 19: 22. נִשְׁקוֹ לַהֵם *Exorabitur iis*. Ita 1 Chron. 5: 20. *Deumque in bello advocarunt*, נִשְׁקוֹ לַהֵם & *exoratus est iis*. Atque ita etiam 2 Sam. 24: 25. Itaque & hic vertendum foret *Oscula osoris exorantur*, quod absurdum esset. Haud multo felicius Rabbini hic rem instituunt, ex quibus *Ab. Esra* נִשְׁקוֹת exponit עֲבִיָּה, id est, *densa*, atque ex mente etiam quorundam נִשְׁקוֹת fortia; *Kimchius* etiam in *Libr. rad.* עֲבִיָּה *densa* vertit; quid autem per *oscula densa* intelligat, ulterius non explicat, uti nec *Ab. Esra*, nisi quod eum fortia ac crebra oscula, quæ amicitiam mentiantur, cogitasse, conjectare licet. *R. Salomon* נִשְׁקוֹת dicit esse לִשְׁן נוֹרָא quasi *grandia* dicas & *superba oscula*. Omnes hæc expositiones partim, ut vidimus, non conveniunt, partim fundamento carent. Vero nihil propius videtur quam ut נִשְׁקוֹת sit oppositum נֶאֱמָנִים in priori hemistichio. Sicut enim *oscula* נִשְׁקוֹת *vulneribus*; פִּצְעֵי, *blandus amicus*, quem verius שׁוֹנָא *osorem* appellat, quod peccatis indulgens præcipitem amicum ferri sinat, *sincero amico* ac vere אוֹהֵב *amanti*, opponi vidimus, iuste inde concludi puto etiam נִשְׁקוֹת contrarium esse verbi נֶאֱמָנִים, quo modo jam olim paraphrastes etiam *Chaldaus* iudicavit; cum enim נֶאֱמָנִים per שְׁפִירָא *pulcra*, bona exposuerat, illud נִשְׁקוֹת tanquam oppositum prioris ac contrarium eis שְׁפִירָא *mala* reddendum putavit. Neque aliunde est quod Hieron. *fraudulenta* habeat *oscula*, quam quod נֶאֱמָנִים quod aliquando *fidelia* notat, opponi videret. Arabismus si

hic attendatur, confecta res erit. Arabicum enim עתר seu عشر contrarium est plane verbi אמן apud Hebræos; sicut enim hoc apud Hebræos *firmam* dicit *constitutionem*, pedumque & status firmitatem, ita illud contra ab Arabibus de *cæspitatione* & *lapsu* usurpatur. Nimirum verbum עתר ab Arabum Lexicographis declaratur per زل *Zalla cæspitare, præcipitem labi*. Multus ejus & frequentissimus in Arabia usus est; ne longus sim in exemplis cumulandis, en tibi duos verficulos, ubi verbum עתר quater adhibetur.

يـصـاب الغتي مـن عشرة بلسانه وليس يـصاب المرء من
عشرة الأرجل
فـعـثـرـة فـي القـول تـذهـب مـرأسـة وـعـثـرـة فـي الجـل
تـبـوا عـا لـي مـهـل

— Malum reportat homo ex lapsu עתר *linguae*, non item ex lapsu *pedis*.

Lapsus enim in sermone caput quandoque aufert, lapsus vero pedis lento corrigitur gresfu.

Eandem autem vim fere ac potestatem habet עתר apud Arabes, quam apud Hebræos כשל, unde ei in versionibus Arabicis respondere solet. De sensu jam porro Proverbii inquiramus. *Oscula* שונא *sunt* נעורות. Ubi primo notandum, illud *sone* hic non esse *osorem*, qui apertas gerat inimicitias, sed *dulcem* dicere ac *blandum amicum*, qui adulatione, blanditiis, asfentatione utitur, quem idcirco *osorem* verius quam *amicum* dicere maluit Rex sapientissimus, quod, quemadmodum supra jam attigi, peccatis amici asfentatione & *osculis* abblandientibus indulgens, præcipitem eum ferri sinat; atque hæc mihi ratio videtur cur *Oscula* amici blandi נעורות appellet Salomo a verbo עתר cui, ut jam ostendi, *cæspitandi* atque *præcipitis* notio adscribitur. Eadem fere R. Levi de loco hoc mens est, quum ita commentatur מראה לו אהבה להכשילו *Amorem ei commonstrat, ut præcipitem eum deturbet*. Amici contra veri ac sinceri *vulnera*, id est, *severam objurgationem* נאמנים vocat, quia a lapsu retrahunt, & stabiles in via virtutis gresfus firmant.

VERS. 8.

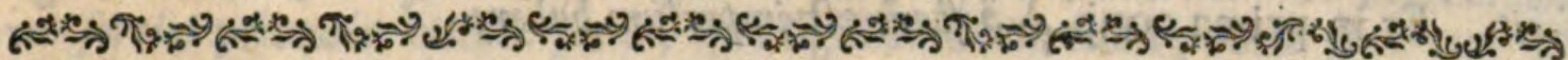
Sicut avicula transmigrans e nido suo; sic vir qui derelinquit

מקומו *locum suum*.

Ex hac oppos. satis manifesto patet מקום non esse hic *locum* quemvis, sed *locum natalem*, quare id exprimendum putarunt Lxx. ἐκ τοῦ ἰδίου τόπου. Eodem modo Arab. موضع quod alias simpliciter *locum* dicit, pro solo *natali* usurpatur in isto proverbio.

وجاء الغني في موضعه جهل

Sapientia viri in loco stultitia est. Quod cum Christi effato convenit. Sic apud Abulphar. pag. 246. ubi de scientiis Græcorum ab Arabibus excoli cœptis. فاقبل عاب طلب العلم في مواضعه *Almamoun scientiam ex loco suo quærere ag-gressus est* scil. ex Græcia scientiarum matre, uti mox additur. Eodem modo מקום legitur Gen. 29: 26. לא יעשה כן במקומו *Non consuetudinis est in loco nostro, id est, patria.* Sic 31: 55.

C A P U T XXVIII.

VERS. II.

חכם בעיניו איש עשיר ודל מבין יחקרנו.

Sapiens sibi videtur vir dives, pauper autem prudens scrutabitur eum: Ita V. Vulg. posterius colon alio longe sensu effert *Chaldaeus* בסר ומסכינא סוכלתנא *At pauper sapiens ipsam contemnit.* Cur חקר *contemnere* vertat Arabismus docet, ubi unice ea signif. sub radice حقر continetur. حقايرة *contemptio*, חקיר *contemptus, vilis.* Iste sensus sane perquam est commodus, & longe facilius quam si חקר *scrutari* notet; eam tamen notionem hic deferere non audeo, nisi exemplis ulterius firmetur. *At pauper sapiens eum scrutatur, id est, infectatur, in vitia ejus inquit.* Sic فحص Arab. *scrutari* in 3 conj. exponitur *infectari* aliquem, *inquirere in vitia ejus* & arcana. Hoc dicit Salomo: Dives licet sibi ipse sapiens videatur, facile tamen pauper haud insipiens in vitia ejus & stultitiam inquirendo, ea detegit & toto orbi stultissimum esse hunc divitem ostendit. Possent & aliter, fumendo חקר pro *disputare*, at non æque commode.

VERS. 12.

בָּקוֹם רָשָׁעִים יִחַפֵּשׂ אָדָם.

hoc vs. poni videtur pro *imperium obtinere, regnare.* *Vulg.* optime vertit *regnantibus impiis*; at unde est ei יחפש אדם *ruinae hominum?* an hallucinatus est? vel an Arabicam verbi خفس & خفت signif. respexit, *diruit, subvertit.* Hæc Arabum ut & Latini Interp. versio non tam longe ab Hebraica *scrutandi* signif. recedit, atque prima fronte videtur; הפש enim potuit sumi ut Arab. بحث *scrutando effodere*, qua signif. Hebræum חקר occurrit mi fallor: inde est *evertere.* Sed quid illud יחפש אדם? an idem est quod infra

יִסְתָּר *abscondit se*, seu *quaeritur*; metu Tyrannorum; certe eadem videtur sententia. Potest tamen aliter & Hebraismo convenientius intelligi *impiis regnantibus*, *delatoribus* & *accusatoribus* locum concedi; Arab. *فحص* *scrutari* in 3. conj. est *in arcana vitia proximi inquirere*. Sic sub Tiberio & Nerone delationum finem non fuisse *Tacit.* & *Sueton.* abunde testantur. *Raschi* hunc locum ita intellexit mecum, nec longe recedit *Ab. Esra*, qui *opes hominum quaeri* & *rapi* dicit. Sed ad id, in quo eramus, redeundum est. קָם dicebam hic *sumendum pro regnare*: vs. 28. hujus cap. idem postulat. Sic Arabice *قام* idem notat; unde in 4. *اقام بي عليكم stare me fecit super vos*, id est, *præfecit*. Et in prima conj. *قام* *stare* est *imperium habere*.

C A P U T XXX.

VERS. 27.

Locusta regem non habet

יֵצֵא חֲצֵצ כָּלוּ.

Mentem meam de loco hoc obscuro, in Annot. ad *Jobum* aperire cœpi. Examinaui omnia, nec vero quicquam magis simile inveni. Docui scilicet ad *Jobi* cap. 40: 25. חַץ *sagittam*, pro *sorte* sumi, ex more vetusto fortes sagittis distribuendi. Inde חַץ exponebam, *sortiri* hoc sensu: *Locusta regem non habet*, *exit tamen ad bellum*, *sortiens sibi quæque*. Hanc versionem videamus an ulterius confirmare & Eruditis commendare possimus. Locustas tanquam *exercitum* hostilem proponunt Orientales. Ita Deus eas vocat חֵיָל הַגָּדוֹל *exercitum suum magnum* *Joël.* 2: 25. plane uti Arabes, ad quos hoc transiit. Referunt nempe in أحـدات seu *dictis Mahomedis*, hoc ejus effatum. لا تقتلوا الجراد فانها جنـد الله الأعظم *Ne occidatis locustas, sunt enim exercitus Dei Maximus*, vel *Maximi*. Fabulantur etiam locustas inter prophetæ manus cecidisse, quæ alis hæc inscripta habebant. نحن جنـد الله الأكبر *Nos exercitus sumus Dei Maximi*. Sic apud *Damirem* de locustis. يجمع *congregantur ut exercitus*. Hoc primum est. יצא porro seu *exire* sæpe ponitur pro *exire ad bellum*: *Psal.* 108: 12. 2 Sam. 2: 26. לער צא צבא המלכים. *Num.* 31: 26, 27. אנשי מלחמה יצאים לצבא. Idem apud Arabes in verbo خرج *exire* observatur, quod sæpe apud *Historicos* notat, *expeditionem suscipere*, *expedire*, *egredi*, ut alicubi absolute *Tacitus*. Nunc ad id in quo cardo rei vertitur veniamus. חַץ expono *sortiri*, a חַץ quod *sortem* notasse contendo. Sic سهم *sagitta* Arabice, *sortem* etiam & *portionem* simul notat. In Pentateucho *Erpenii* pro *Hebr.* חֶלֶק *portio* *Deut.* 32: 9. *A.* *rabs* dedit سهم *sagittam*. *Abulphar.* pag. 405. ملك اشترى من سهمه من الغنيمـة *posessio*,

possessio, quam paraverat parte sua ex spoliis. Pro parte sua in Arabico est *sagitta sua*. Hinc verbum *قسم* in 3. conj. est *sorte contendere* Alcor. 37: 14. in 4. *قسم* apud Zjaubarium est *اقرع* *sortiri*. Idem in Hebræo *חן* accidisse probavi ex Arabico *حظ* Heds hinc transumpto, quod pro *sorte*, *portione* usitatisimum est. *חצה* etiam seu *חצה* *portionem* sonat, & verbum *חצה* in 3. & 6. conjug. *portiones partiri*. Imo radix *חצה* proprium fuit origine sua significare *tanquam sorte ipsi contigit* & *propria facta fuit res*, docere videtur Arabs MSS. penes me, qui *Luc. 1: 9. ελαχε τῆς θυμίαςαι* vertit *قسمه ان يفتقر*. Ergo in radice *חצה* *sortitionem* agnovit, & *per sortem additionem*. Sic verbum *חצה* *sortiri* primario notare puto, qua significatione sumi potest *Job. 40: 25*. Inde secundo notat generaliter *distribuere* & *dividere*, tandem strictissime *in duas partes distribuere*. Ipsum etiam *חצה* *sortiri* notat. Tribus tantum in locis verbum hoc sese offert. *Jud. 5: 11*. ubi commodissimum præ ceteris sensum præbere notionem hanc, suo ordine demonstravi. *Job. 21: 21. כי מה הפצו בביתו אחריו ומספר חדשיו חצצו*. Solet hic vulgo *חצצו* *dimidiati sunt* reddi, uti etiam *Vulgat.* habet, ex coll. *Pf. 55: 24. לא יחצו ימיהם*. At dispar ratio est, & *לא* hinc exulat. Non convenit etiam, quia *vl. 13.* dixerat: *Ducunt in bonis dies suos, & in quiete ad sepulcrum descendunt*. Hic sibi ipse nunc respondet *Jobus*; ita quidem cum impiis agitur, verumtamen non eo beati sunt prædicandi. *כי מה הפצו*. Quæ enim delectatio ejus de domo sua post mortem, numerum quamvis mensium suorum plene sortitus sit. Vel, numerus licet mensium ipsi tanquam fors ejus plene concessus sit. Aliter paulo seriem orationis & cum præced. connexionem aptant Belgæ, cum quibus faciam, dum modo, quod illi *refecti sint*, id est, *finiti* vertunt, significatione incertissima, mihi vertere liceat, *distributi sunt*, tanquam fors. Nihil moror Virum Doctum, qui *Æthiopum dialecto* adjutus, hæc reddit; *Et numerus mensium parvus factus est*. Ita enim verbum in aliis locis sumi nequit; quin contextui parum id convenit; nullamque aptiorem præ ea, quam ego adstruo, tum ceteris, tum huic etiam loco, invenio. Ultimus est locus *Prov.* in quo versamur. Et huic *sortiendi* notio mire convenit. Regum est & Imperatorum spolia bellica distribuere & in suos dividere. Vid. *1 Sam. 30: vl. 24, 25. &c. Num. 31: 26. Tu Moses חצה המלכות* Regum etiam est, exercitum in expeditiones educere. Hoc licet careant locustæ, *exeunt & ad bellum egrediuntur, & חצה חצה unaquæque spoliū distribuit, sibi que propriam sortem assignat*. Alii reddebant. *Unaquæque tamen excindit*, folia scil. uti *Kimchius*. Alii *sagittarum instar se ejaculantur*, ut *Cel. de Dieu*. Verum hæc *ἀνακόλυσθαι* sunt. *Regem non habent, & gramen depascuntur*, vel *& sagittarum instar se ejaculantur*, quia hæc nihil ad Regem, aut quicquam cum Regis munere commune habent. Si cum duobus reliquis locis id componi posset, non displiceret Belgarum versio, quæ etiam *Hieronymi* est, qui vertit: *Egreditur universa per turmas suas*. Hoc quippe ad Regem etiam pertinet, ut exercitum in turmas dividat.

ANIMADVERSIONES
PHILOLOGICÆ
 IN
CANTICUM.

C A P U T I.

VERS. 7.

Indica mihi ubi pascas, & ubi gregem recubare facias,
ut quid essem כעטיה ut operta, ad caulas
sociorum tuorum.

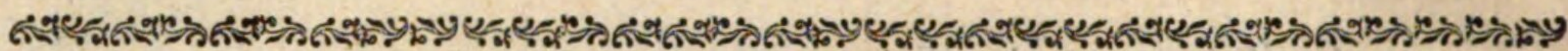
Multum laborant Interpretes in expositione vocis כעטיה. Quibusdam *velata* significat *meretricem*, quod meretrices videntur; quod probant ex Hist. *Thamaris* Gen. 38. At frustra sunt illi, quia meretricum est potius *revelari*. Esai. 47: 3. Ezech. 16: 36, 37. Nah. 3: 5. *Thamar* autem se more meretricum non velavit, sed ne agnosceretur. R. *Salomon* כעטיה quod est *lugens*, quia lugentes tegebant labrum superius ex loco citato. Alienum prorsus id dicit *Bochartus*: ipse autem eo inclinatur, ut pro כעטיה *operta* legat כעטיה *trajectis literis vaga, oberrans, meretrix*. Syris enim & Chaldæis כעטיה primo *vagam*, deinde *meretricem* notat. Ita *Chaldæus* Esai. 1: 21. pro כעטיה habet כעטיה, & verbum כעטיה non solum *errare* est, sed & *scortari*. Syrus certe כעטיה hic *vertere* non dubitavit, & *Hieron.* *ne vagari incipiam*, manifesto ad rad. כעטיה respiciens. *Aquila* etiam *ut vaga* περιβομένη vertit, & *Jonathan* כעטיה *divagans*.

gans. At quia constanter עשה legunt Codices omnes, ægre hanc emendationem admitto. Ex Arabismo vocem explicatam dabo: *Operta* designat *deficientem, languidam.* Hoc textui nostro convenit. Quærit sponsa, ubi greges recubare faciat sponsus circa meridiem, scilicet ut frigus & umbram captent: nam in calidis istis regionibus, nisi greges horis meridianis ad aquas & umbram subducti devitent æstum, languescunt & deficiunt. Hinc Poëta:

*Cogite oves pueri, si lac præceperit æstum,
Ut nuper, frustra presabimus ubera palmis.*

Sponsa igitur hæc rogans palam ostendit, sese æstui meridiano expositam esse, uti etiam ex vs. 3. constat, ad umbrosum ideo recubitum perducere se postulat, ne ardenti amplius soli subjecta, evadat עשה *ut operta*, id est, ut dixi, *languida & deficiens* nimio æstu locutione Arabica. Verbum غشي notat *tegere*, inde in pass. غشي *Gusjia*, *tectus, opertus fuit*, exponitur *deliquium animi passus est*. Alcor. Sür. 33: 19. قدور اعينهم كالذي يغشي عليه من الموت *rotant oculi eorum, ut qui deliquium patiuntur ex morte.* In Arabico est, *qui operti sunt.* Ita & in 4. conj. اغشي *tectus fuit & defecit.* Nomen غشبة *animi deliquium* apud Zjauhar. Apud Abulphar. de quodam fustibus probe excepto dicitur: غشي عليه ضرب *verberarunt eum, donec tectus fuerit, id est, defecerit.* Idem in alio tegendi verbo غمي usu venit; inde dicunt in passivo Gumia, & in 4. conj. اغمي *Ogmia cum* غمي *tectus est, quum animi deliquium dicunt.* Nomen غمي *Gaman, animi deliquium patiens quasi tectum* dicas, & غمي عليه, ut غمي عليه participia a verbis غمي & غشي idem notant. Apud Hebræos hanc phrasin eodem sensu usitatissimam esse operæ pretium fuerit ostendere. ענה *tegere est*: inde in Pyhal. Ezech. 31: 15. *Arbores agri ענהו propter illum tectæ sunt* (ita ad verbum) quod recte Lxx. ἐξελύθησαν. secus Hieron. qui *concussæ sunt* vertebat: *Tectæ sunt*, id est, *defecerunt.* Frustra ergo est Gussetius quum scribit, *tegendi signif. non convenire, quoties deliquium significatur, ideoque aliam signif. huic radici obtrudere contendit.* Eodem modo ענה *tegi pro deliquium pati* venit Amos 8: 13. & Jonæ 4: 8. pariter in ענה alio tegendi verbo idem observare est. Inde ענהו *tectos* Thren. 2: 19. optime Hieron. *qui defecerunt* explicat, & Lxx. ἐκλυόμενοι, ut & Jarchius *Espamez*. Sic vs. 11. ענהו *cum tegetetur*, id est, *defigeret* vertente Hieronymo. Sic Ps. 61: 3. & 107: 5. & Esai. 57: 16. ענהו *Spiritus a facie mea tegetetur, & animæ תשמה quas feci.* Aliter hic Veteres; nempe quum ענה non *animas*, sed πνοήν πάσαν & *flatus* verterent, ענהו etiam non de Spiritu hominis sed vento sumendum putarunt, & ענהו *egredietur* ἐξελεύσεται exponunt: Quo jure non video, nisi ad Arabicum عطف *flectere, deflectere* recurramus. L. Capell. hunc locum aliter ex Arabismo exposuit: *Nam Spiritus, qui a me est, miseretur.* Verbum عطف est *propitium, benevolum esse.* L. de Dieu alio adhuc modo: *Spiritus ab ante me revertetur*, etiam ex Arabica verbi significatione. An ענה *deficere* exponi recte posset, dubitarunt Viri Doctissimi: sane recte sensu, quem dedi, vel quem defendo potius; aliorum

liorum enim ante me ea est interpretatio, etiam Belgarum, longe convenientissima. Ex his tandem concludamus עֲטִיה in hoc loco, *opertam* per *deficientem* exponi licere ex puriori Hebraismo æque, atque ex Arabismo. Nescio an huc faciat quod in grege sint העֲטִיפִים *teſtæ pecudes*, id est, *languidiores* Gen. 30: 42.

C A P U T II.

VERS. 5.

סמכוני באשיות רפרוני בתפוחים.

Suffulcite me lagenis, & sternite me, vel mihi, malis.

Vel, *sternite circum me mala*, ut *Jarchius*. Apud *Ab. Esram* nonnulli *stratum mihi ex malis facite*. שִׁמּוּ הַיִּצִיעַ תְּפֻחִים *At alienum hoc est*, ait *Ab. Esra*, qui ad Arabismum hic confugit, & aliter vertit: חֻקוֹנִי nempe *confortate me*, quo sensu רפר apud Arabes venire testatur. Arabice *مرفد* est *fulcire, suffulcire*, idem quod סמך, cum quo hic conjungitur. Hæc sane significatio longe convenientior est loco huic, quam *sternendi* illa, quæ contortum exhibet sensum. Hinc Belgæ maluerunt. *Ondersteunt* מִן. Quid si רפר *sternere* esse negemus, omniaque hujus verbi rarius occurrentis exempla cum Arabica & loci hujus significatione componere possemus? majori equidem tum jure *fulciendi* notionem verbo רפר tribuam, quam *sternendi*. Videamus loca. Mox infra cap. 3: 10. *Thalamum fecit sibi Salomo*, עֲמֻדָיו עֲטִיה *stratum* hic dant Interpretes. At recte orationis seriem attendenti non minus credo placebit, ut רפידה *fulcrum* exponamus: *Stylos ejus argenteos fecit, fulcra ejus aurea*. Ut apud *Poëtam* alicubi: *Lucent genialibus altis, Aurea fulcra toris*. Atque hic quidem locus adeo mihi non officit, ut contra in opinione mea hic non leviter confirmet. Arabice certe vox مرفدة *fulcrum* denotat, & مرفد ejus plur. apud *Zjaubar*. exponitur, *fulcra, quæ tectum simileve quid sustinent*. Duo restant ex *Jobo* loca, nec alibi occurrit. Job. 17: 13. רפרתי יציע. Hic unicus est locus, unde *sternendi* significat: elicerint Interpretes. At quid vertere vetat *fulcivi lectulum*, vel *strata mea*, id est, *paravi*. Sane non durius id, quam quod *Juvenal.* *nobile fulcrum* posuit pro ipso lecto. Ultimus est locus sub obscurior cap. 41: 21. ירפר חרוץ עלי. Agi volunt de cubili *Leviathanis*, cui ob cutis duritiem super lapides & rupes testarum instar & tribularum acutas, jacere perinde sit. Vertunt itaque: *Sternit* tanquam *lectum tribulas in luto*. At cum verbum in *Kal* non alias legatur, incertum est, an in prima conjug. vim habeat transitivam; & passive itaque sumi potest; *fulcitur* tanquam in lecto, *tribulis*, vel, quod malo, transitive: *Fulcit eum & sustinet* tanquam *lectus tribula in luto*: hac ratione

ratione ירפר cum חרוץ copulo. *Bochartus* alium sensum huic versic. attribuit, & aptius cum præcedentibus connectit. Frustra est gladium, fustem, tela omnia in hoc animal intentare: Nam pro eo nihil feriet quarum testarum eminentias, id est, squamas tam forma, quam duritie, testis similes. Hoc pacto ירפר חרוץ עלי מיט non verterem: *sternit tribulas in luto*, sed, *sustinet tribulas in luto*: Non jam animalis corpus in luto jacere putes, sed machinam quandam, quæ tribulas sustineat, quibus simile tergum *Leviathanis*, quosvis ictus reperiens. *Tribulam in luto jacens sustinet*, non tegum diceret: Si ירפר hic *sterneret* esset, inconvenientia quædam esset, nam *tribula* seu *squamæ* in luto *stratæ*, gladiis & telorum ictibus non paterent; & tergum, quod hic intelligi *Boch.* contendit, in luto stratum dici nequit, at in luto sustentum & suffultum, recte quidem.

VERS. 14.

כחגוי הסלע בסתר המדרגה.

Vox חגוי, quam *foramina*, vel *fissuras* significare absque fundamento vulgo putant, proprie *loca refugii*, *asyla* denotat a verbo חגא *confugit*, quam signif. Arabes sub حجل conservarunt. Latius hæc ad *Esaï. 19.* aperui, quæ consule. Hic moneo tantum חגוי & סתר hoc pacto synonyma nunc reddita esse, hoc posterius enim *latibulum* etiam notat. מדרגה radix est Arabicum gradatim *adscendit*; unde حجة *gradus*; & sic רונן apud *Chaldæos* significare videtur præcipitium, & asperum montis cacumen, ad quod non nisi gradatim seu per gradus quasi ascendi potest. Ita in *Ezech.* etiam הרים & מדרגות conjunguntur. Alibi non exstat. Mera proinde oscitantia est, quod in *Lexicis* quibusdam, vox etiam *gradum* vel *gradationem* notare doceatur. Falsum hoc est, sed etymologiam vocis & originem indicare voluerunt.

C A P U T IV.

VERS. I.

Ecce pulcra es

עיניך יונים מבער לצמתך.

Lxx. ὀφθαλμοὶ σε περισεραὶ, ἐκτὸς ἢ σιωπήσεώς σε. Hieron. *oculi tui columnarum, absque eo quod intrinsecus latet.* Hieron. in *Comment* suo ad *Esaï. 47: 3.* hic intelligit *verenda*, quæ Græcos σιωπῆσιν expresse vult, quod

quod taceri debeant præ verecundia. Hæc aliaque huc facientia, & errorem *Hieron.* ostensum reperiens ad *Esaï.* 47: 3. Hic moneo tantum צמה recte a nostris *cincinnos* expositum esse, nec debere aliter, quod ostendo ex *Arabum* radice ط م ق quæ *plectere* denotat, pecul. *capillos*, unde ط م ق — *capillos plexus* in *Zjauhar*. Chaldæos & Arabes semper fere Hebræorum י in ט mutare, iis qui in his linguis plane hospites non sunt, satis notum est. Sequitur in hoc vf. *Capillitium tuum est ut gregis caprarum*, שגלשו מרד גלער pro quo *Cap. 6: 4.* legitur שגלשו מן גלער Laborant vehementer Interpretes in verbo ambiguo & incerto גלש, quod alibi nuspiam, quam in duobus his locis parallelis, occurrit. Lxx. שגלו legisse videntur, nam ἀπεκαλύφθησαν in priori, in posteriori loco ἀνεφάνησαν dederunt; ubi etiam Hier, quæ apparenterunt, ut in priori, quæ ascendunt. Rabbinī *Jarchius*, *Pomarius*, *Aquinas*, *Kimchii* pater & filius ex Chaldaico גלש ab *Onkeloso* pro גרה recalvastro posito, גלש notare volunt *depilantur*, *deglabantur*: sed quia incommodum videbant, sponsæ crines cum capris calvis & depilibus conferri, fingunt, capras non plane depilari, sed per montis arbusa & dumeta pilos ita digeri, ac si arte & industria pexi fuissent. An hoc est *deglabrari*? & quis dumis hanc virtutem attribuet? somnia: sapienter proinde *Ab. Esra*: *Alienum hoc est.* Plura contra hanc expositionem Rabbinorum vide in *Comment. Gussetii.* *Ab. Esra* autem: *Quæ apparent & videntur*, ad mentem τῶν Lxx. exponit. Ex nostris alii, quæ emicant; alii, quæ detondent nempe *dumeta*; alii quæ nitescent, quod *Celeb. Gussetio* arridet. At fundamentum velim, cur ita sentiat. Magnus *Bochartus* ex Arabismo ita vertebat: *Quæ ascendunt ex monte Gilead.* „ Arabice جلس, inquit, *sedere* non tantum, sed „ & *ascendere* significat. *Goliis* ex *Zjauhar.* جلس sedit, & vasisit ascenditque, „ & venit in elatiorem terrae partem. Et ibidem جلس Gels nomen est idem „ quod نجد elatior terra. Et in *Giggejo* جلس Gels est mons excelsus. Quo „ eodem facit quod *Auroram* גלש Arabice vocari ait R. *Jona.* *Aurora* enim „ nihil quicquam est, quam ascensus solis. Præterea Chaldæis etiam גלשׁוּתא „ vox palam inde deducta, *collem* & *eminentiam* sonat. Quin in paraphrasi „ locorum, in quibus versamur, Chaldæus palam ad hoc verbum alludens, „ per *capras Galeaditicas* שגלשו *Jacobi filios* intelligit, qui collectis lapidibus „ *Eminentium* (acervum) עברו גלשׁוּתא בגלער fecerunt in monte Gilead. Accedit auctoritas quorundam ex Veteribus. Græci Interpretes in *Complutensi* editione, & *Parisiensi* Cant. 6: 4. οἱ ἀνέβησαν. *Hieron.* Cant. 4: 1. quæ ascenderunt. Syrus utrobique אַךְ נארא רעוא דסלק מן טורא גלער ut grex caprarum, qui ascendit ex monte Gilead. Per placet hic, ut semper, sententia *Bocharti.* Difficultas tamen est, quam & ipse sensit, e monte non *ascendi* sed *descendi*: unde *Aponius* in Cant. libr. sex. hærens: *De monte*, inquit, *descendere* dicitur, & in montem *ascendere.* Solvit quidem quodammodo difficultatem ὁ πᾶν, at non omnibus hæc satisfactura credo.

Interim non dubitabo ceteris hanc *Bocharti* Interpretationem præhabere. Nescio tamen an non in censum etiam venire possit R. *Jonæ* expositio apud *Kimchium*; in *Libr. Rad.* verba sunt. די יונה פירשו השכימו לקיח מלשון ערב שקורין לשחר R. *Jona* vocem exposuit, quæ mane surgunt, ex *Arabum* lingua, qui *auroram*

C A P U T V.

VERS. II.

קוצותיו תלתלים שחרות בעורב.

Duæ sunt voces obscuriores; קוצות & תלתלים. *Capillos* primam significare consentiunt Interpretes. *Comas* explicat Hieron. & Lxx. *βασεύχας*. Egregie. Non enim *capillos* in genere sonat, sed *antias*, uti ostendam. *Vau* primum non radicale, sed servile est & *Cholem* indicat, ut in חוק aliisque. Radix est קצץ *præcidere*, speciatim ex usu etiam Arabum, *forfice comas*. *قص الشعر*. Inde مقواس *instrumentum*, quo præciditur spec. مقواس *forficem* exponunt. Apud Hebræos קצץ eundem usum specialem obtinuisse probo ex Jer. 9: 25. & 25: 23. & 49: 43. ubi קוצי פאה sunt qui *angulum crinium circumtonsum gerunt*, uti patet ex lege Levit. 19: 27. קצץ ergo hic *præcidere crines* est, uti apud Arabes قص. Specialissime قص est *antias præcidere & attondere*, unde מקצץ apud Meidanium declaratur, qui *antias attonfas habet*. קוצה autem, seu قصة *Kutsfa* a Golio ex Zjauhari exponitur *capillus frontis, antiæ*: Et a Giggejo: *Comæ portio, quæ fronti imminet, aut ex anteriore capitis parte propendet*. קוצה ad radicem קצץ esse referendam consentiunt Grammatici. Altera vox תלתלים *crispaturæ* vulgo, at absque fundamento exponitur; scil. id ad laudem faciebat capillorum. Ab. Esra *accumulatas, cumuli in modum* תל aggregatas intelligit *comas*. R. Salomon a rad. תלה *pendules* פנדוליים *pendulas* intelligit *comas*, quod satius videtur. At Lxx. & Hieron. quid viderunt, quod ἐλάτας *Elatas palmarum* verterint? An huc facit quod תלה תלה sit *vasis genus spathis contextum* in Lexico Camus? Si Arabes قلة *spatham palmæ esse* monerent, forte significatio admitti posset. Magis enim id orationis feriei conveniet, si תלה rem dicat, cui קוצות comparentur, quam ut tanquam epitheton sumatur, uti fieri solet. Inspice textum, & statim hoc animadvertes. An قلة primo *spatham* notavit & dein *vas ex spathis contextum*? ut قلة *palma* ab Thalmudicis pro *canistro ex palmis* ponitur. תלה itidem pro *canistro* a תלה *palma*: תלה etiam *palma & florea ex palmulis*. תלה etiam in Thalmude proprie *folium palmæ* notans, ut תלה, pro *calceis ex palma*. Non insolens certe est, ut materia, & res ex ea confecta uno nomine appellentur. Nisi veteres præiissent, nihil hic ausus fuisssem.

VERS.

VERS. 14.

Manus ejus orbes aurei ממלאים inclusos habentes Topazios.

מעיו עשת שן מעלפת ספירים Viscera ejus

sunt ornamentum elegans ex ebore tectum sapphiris.

Alii visceribus ejus nitor est eboris tecti sapphiris. Sed alienum videtur hoc, ut ebur, cujus nitori & lævitati venter sponsi hic comparatur, *tectum* dicatur & *coopertum* sapphiris, nam hoc pacto albedo & nitor eboris conspici non posset. Hinc est, quod Lxx. verbum non expresferunt, sed in genere ἐπὶ λαβρὰ σαπφείρας dederunt; Presius Hieron. *distinctus sapphiris*. R. Salomo eadem de causa חקשמה *ornatus* hic exponebat. Videamus an aliquid extricare possumus: Arab. غلف ut Hebr. עלה tegere significat, unde اغلف est ἀνρόβυσος. Plerumque autem non tegere plane, sed aliquoties circumdare tegumento denotat, ut adhuc quodammodo conspici res possit. Inde thecae imponere, vaginae includere est; & غلاف vagina, ensis, cultri theca: سيف اغلف ensis tectus, id est, vaginae inditus, قوس اغلف Arcus theca impositus. Sic alia multa quæ thecis imposita, partim teguntur, partim detecta manent, & conspiciuntur עלה dicuntur. Ad hunc modum, lapides palae inclusos עלה dictos esse existimo, ut adeo עלה hic idem fere sit, quod præcedens מלא. Verito itaque: *Viscera ejus ornamentum elegans ex ebore, inclusos habens Sapphiros, cui tanquam in palis & thecis insiti sunt Sapphiri.* Scilicet nitorem eboris splendor Sapphitorum ei inclusorum magis illustrat.

VERS. 7.

מה יפית ומה נעמת אהבה בחנוגים.

Quam pulcra es & quam decora, charissima, in deliciis: Ita Vulgat. Lxx. ἐν τευφᾶϊς σα. Alii, *in voluptatibus*. Quærunt Interpretes, quibusnam? Commodius actum putem, si הננו ad corpus possit referri, hoc enim magis conveniat contextui, quia in corporis decore & venustate celebranda occupatus est sponsus. Arabice غنج τευφᾶν speciatim de fæminis dicitur, quum gestu amatorio utuntur. Hinc apud Golium ex Zjauhari غنج exponitur: Gestu amatorio, ut limo intuitu, fastuosa gratia, superbiore incesu usa fuit fæmina. غنج & غناج talis gestus amatorius: غنج & غناج gestibus amatoriiis venuste uti sciens fæmina. Amantium inter sese deliciantium hic gestus est. Idem alio verbo دلل vocant Arabes. Ita hoc verbum in Camus: *Limis aspexit, fastuoso fuit vultu, & ita gestibus sese blanditi sunt amantes.* Hoc ideo noto, quia Arabs Erpenianus Deut. 28: 54, 56. ענה & ענה per مدلل & مدالة interpretatus est. Ergo eandem ille, quam ego, vim in verbo غنج agnovit. Inde

Inde nunc verterem: *Quam pulcra es quam decora*, ἡ ἄρα, in gestibus tuis amatoriiis; quibus mihi amorem commonstras. Locus est in Sacro Codice, qui aperte docet, verbum עננ *corporis gestum* aliquem indicasse nonnunquam. Is exstat Esai. 57: 4. על מי תתענגו על מי תרחיבו פה תאריכו לשון Evidenter apparet hic esse *gestu* aliquo *corporis* ἐντεφᾶν & *insultare*. Differt quidem hoc ab signif. quam in loco Cantici voci attribuo; at quidni fieri id possit, ut tam *gestum illudentem* indicet quam *amatorium*? Eodem plane modo צחק Gen. 26: 8. *Vidit Isaacum* צחק *cum Rebecca uxore*, *gestum* notat *amorem commonstrantem*. At idem verbum Cap. Gen. 21: 9. ubi de Ismaële צחק mentio fit, contrarium denotat, & tum *verba* tum *gestus illuforios*, quibus Isaaço insultaverit Ismaël, indicat, uti monent Interpretes.

VERS. IO.

אני לרודי ועלי תשוקתו.

Veteres pariter ac Recentiores Interpretes, ac si sponsa sponsi hic in se amorem & desiderium prædicet: *Ego sum dilecto meo*, & *ad me est desiderium ejus*. Duplici ratione versio hæc labefactatur: Prima est, quod significatio partic. על minuatur & pro אל positum capiatur, quod vitari debet. Altera est & præcipua ratio, quod תשוקה subjectionis in se notionem contineat, ut תשוקה in aliquem ferri idem fere sit, quod *subiectum esse*, uti clarissime constat ex Gen. 3: 16. & 4: 7. alibi enim non legitur. Videant jam Interpretes, an sponsæ hoc de sponso Christo affirmare conveniat, ut eum sibi subiectum dicat. Inverso sensu verto: *Ego sum dilecto meo*, & *super me est desiderium ejus*: τὸ ejus non active capias, sed passive, quo Hebræis nihil est frequentius: *super me est*, *mibi incumbit* תשוקה *ad eum ferri*; ut uxorem erga virum decet. Gen. 3: 16. על *super me est*, officium notat & debitum. Locutio huic nostræ plane simillima, & unde versio mea confirmatur, exstat Ps. 56. 12. על אלהים נדריך idem usus in על; idem in affixo. Ita Arabes. *Beidavi* ad Sur. 3. עלי ندر لك. *Esrae* 10: 12. עלינו לעשות. Et notum est Cel. Interpretem ita cepisse τὸ עלך Psalm. 16: 2. Hic usus apud Arabes longe est frequentissimus. Ex infinitis pauca hæc producere animus est: Alcor. Sur. 13: 40. عليك البلاغ وعلينا Super te, Mahomedum, est perferre nuncium; *super me* (Deus hic loquitur) *rationem accipere*. Sic Sur. 29: 17. ما علي الرسول الا البلاغ المبين. *Non est super Prophetam, nisi ut nuncium simpliciter & palam proferat*. Hæc officii sunt. Debiti non pauciora dantur exempla. Ita dicunt لي عليه الف *debet mibi mille nummos*. Et Debitor est. Similia annotavit de Dieu ad Gen. 16: 5. ubi eadem notione על sumebat. At fallitur Vir Doctus, ut moneo ad istum locum.

CAPUT VIII.

VERS. 2.

עֲסִים רַמְנִי.

LXX. & *Vulg.* affixi loco habent. ῥοῶν μ. *Malorum granatorum meorum.* *Chaldaus* pro רַמְנִי per defectum טַרַם accepit, quam sententiam Grammatici vulgo amplectuntur. Adjectivum est רַמְנִי ut תַּחֲתֵי ceteraque. Arabice *مرماني*. Ita sæpe in Avicenna. *شراب ماني* & *مرماني* aliaque id genus.

VERS. 5.

מִי זֹאת עֹלָה מִן הַמִּדְבָּר מִתְרַפֶּקֶת עַל רוּרָה.

Quæ est ista, quæ ascendit de deserto, deliciis affluens, innixa super dilectum suum: Versio est *Hieronimi*. Putabam aliquando cum *L. de Dieu* aliisque, *Innixa* Hebræo מִתְרַפֶּקֶת respondere, at nunc video, illud *deliciis affluens* potius ex eo expressum, quamquam ex versione τῶν Lxx. aliter adhuc videri posset. Illi ita vertunt: Τὴς αὐτῆς ἢ ἀναβαίνουσα λελευκανθισμένη, ἐπιστηριζομένη ἐπὶ τῶν ἀδελφιδὸν αὐτῆς. Illud λελευκανθισμένη juxta ordinem verborum ex מִן הַמִּדְבָּר male lecto, expressum videtur. מִן הַמִּי בְּרָה ex *aquis pura*, ut Jer. 2: 23. מִי בְּרָה. Ita ἐπιστηριζομένη מִתְרַפֶּקֶת esset. At incerta hic omnia. Ex Chaldaica autem hujus loci paraphrasi constat מִתְרַפֶּקֶת ab *Hieron.* *deliciis affluens* esse redditum, nam & illa מִתְרַפֶּקֶת, quod idem est, habet. Kimchius eodem modo, in *Rad.* *significatio verbi ex sensu est מִתְרַפֶּקֶת oblectans se.* An huc facit quod مرفق Arabice sit *facile vivere?* Non putem. *Ab. Esra* & *Jarchius* cum patre *Kimchii* מִתְרַפֶּקֶת *associans se* exponunt, מִתְרַפֶּקֶת רִפְחָק וְלִחְבֻּרָה, מִלְּשׁוֹן הָעֵרֶב שְׂקוּרִין לְחֵבֶר רִפְחָק וְלִחְבֻּרָה, ex lingua Arabum, qui *Socium Riphak*, & *societatem Riphaka*, appellant. Revera ita est. مرفق verbum est, comes fuit: رفیق socius, comes: رفقة est comitatus & comitum turba, etiam consortium: رفقة comes itineris. Ferri hoc potest: sed credo non defuturos, quibus æque placeat hæc versio: *Quæ ista est ascendens ex deserto, innixa cubito super dilectum suum.* Belgarum ea est versio, eamque ceteris præferendam esse non hæsitanter assero. Sic vis præposit. על retinetur, quam si מִתְרַפֶּקֶת *associare se* vertas, nimium enervabis; verba etiam *associandi* non cum על construi solent. Non male ita a Nostreis versum esse, Arabismus comprobabit. Verbum مرفق in 8. conj. مرفق, quæ *Hitpah.* fere respondet, exponitur a Lexicographis. *Innexus fuit cubito.* مرفق qui cubito innititur, مرفق cubitus, مرفق apud

apud Chaldæum Interpretem: *مرفق cubitale: مرفق cubitali innixus.* Ab hac notione *cubito innitendi*, Æthiopum in verbo *ḥḥ* usus est deductus, *accumbere*, idem quod *ἀνακλίνεσθαι* Matt. 8. quod L. de Dicu ad hujus loci illustrationem adducebat, cujus tamen verbi apud Æthiopes omnem efficaciam non expressit Vir Eruditus, cum simpliciter *inniti* notare dicit: Est enim *cubito inniti* accumbendo.

Ibid. VERS. 5.

שמה חבלתך אמך שמה חבלה ילדתך.

Permale Vulgat. *Ibi corrupta est mater tua, ibi corrupta est genitrix tua.* Aliquanto propius vero ci Lxx. *ἐκεῖ ὠδίνησε σε ἡ μήτηρ σου, ἐκεῖ ὠδίνησε σε ἡ τεκῶσα σε.* Sic Rabbini etiam *חבל* hic exponunt *ילדה לשון חבלי ex חבל dolores partus notante.* Inde nunc vulgo verti solet *parere, eniti.* Fateor ad hanc significationem nos ducere vocem *חבלי*, at loca duo, ubi tantummodo verbum *חבל* ad generationem refertur, attente inspicienti, non satis accurate posita mihi videtur. In hoc loco si *חבל* est *eniti* tria habebimus verba idem notantia. At magis urget Psalm. 7. 15. *הנה יחבל און וורה עמל וילך שקר* Hic Vulgat. & Lxx. *Ecce parturit iniquitatem, concepit dolorem, & peperit injustitiam.* Sic & Chaldæus: Expositionem hanc ordo non patitur. Vertere malo: *Ecce concepit vanitatem, gravidus est perversitate, & peperit mendacium.* Gradatio est elegantissima. Arabice *حبل* concipere notat. Ita Arabs MSS. Luc. 1: 24. pro Græco *συνέλαβεν* dedit *حبلت* *Et post dies hos* *حبلت البشيع* *συνέλαβεν* *Ἐλισάβετ.* Sic vs. 31. *Ἰδὲ συλλαβὴ ἐν γαστρὶ.* *ها أنت تحبلين*. Iterum vs. 36. *συνειληφῆα* *حبلي* *Gravidam esse* præterea notat, prout *הרה* utrumque etiam Ita pro *εὐρέθῃ ἐν γαστρὶ ἔχουσα* Arabs habet; *صودفت حبلتي*. Inde *חבל* apud Jobum cap. 39. 3. *fœtum* exponi posse monui.

VERS. 14.

ברח דודי ודמה לך לצבי או לעפר האילים.

Fuge dilecte mi &c. Difficultatem parit Interpretibus votum hoc, a sponsa nullo, ut videtur, modo optandum, cujus in ore hoc potius conveniat, *κύριε*, ut in fine apocalypseos. Chaldæus ita *פאראפראזס* *ערוק לך רחמי מרי עלמא* *Fuge tibi misericors mundi Rector ex terra hac contaminata, & Majestatem tuam in cœlis altissimis colloca.* Rabbini: *Aufugiendum esse cum Ecclesia ex captivitate.* Ex nostris alii alias excogitant rationes, prout ipsis series orationis ferre videtur. Sunt qui simplicissime explicant. *propera; accelera ad me; at recessus fuga properatur non accessus.* Conjectura mea, cui tamen multum tribui nolim, hæc est. Arabice *فرح* præter fugiendi significationem, etiam *apparere, in conspectum venire* notat, præfer-

præsertim in auspiciis, vox enim auspicialis est. *Damir* apud *Boch. Hierozoïc. Lib. I. cap. 3.* التظير اصله من الطير ادا مر سائح وبارح وقعد وناطح. Vertit ὁ πᾶν: Vox تظير (id est, *augurium*) derivatur a voce طير (quæ est *avis*) prout ☞ *Sanich* ☞ *Barich*, ☞ *Kaid* ☞ *Natich*. Hæc quid sibi velint, nemo nisi Arabice Doctus intelliget unquam, nam nimis propere hæc expressit Vir Magnus. Vertendum est: *Vox augurium ab ave* est derivata, estque augurium, cum transit ea ☞ apparet, vel *Sanich* (id est, *a parte sinistra*) vel *Barich* (id est, *a dextra*) vel *Kaid* (*a tergo*) vel *Natich* (*a fronte ☞ obvia*). Est ergo ברח apparuit præsertim in auspiciis, estque fere apud Arabes mali ominis, quum auspicialia animal a dextra apparet. Hanc significationem Hebræis cognitam fuisse, vero valde simile fit, ex voce בריה serpenti addita נחש בריה apud *Jobum* & *Esaïam*, quod equidem verterem: *Serpens infaustus*. Vid. not. meas ad *Job. 26: 13.* Qui infausto apparet. Semper enim mali ominis habitus sunt serpentes. At loco huic minime id convenit. Ita est; at verbum ברה sua vi non malum dicit, sed usu tantum, generalis enim vox est. Ita dicunt الخفا براح Apparuit occultum: الطيب براح Apparuit venatori dorcas: ברה אלצני. Ita plane in textu nostro. Sic in Proverbio in bonam partem sumitur: כבארכ البروي ac si caprea prodeat montana, de re rara & inexpectata. Apparitionem igitur notat tam bonam, quam malam & μέσον est. Hinc verti poterit: Appare dilecte mi, ☞ assimilator dorcadi &c. Quod autem בריה infaustam sonet apparitionem, mihi nihil officit, nam eodem modo ominosum & auspiciatum aliquando in malum sumuntur, cum etiam bonum ea notare possint.

ANIMADVERSIONES

PHILOLOGICÆ

IN

ESAIAM.

CAPUT I.

VERS. 22.

סנאך מהול במים

Occurrit vox semel tantum lecta מהול. Veteres pariter ac recentiores Interpretes *mixtum* interpretantur: *Vinum tuum aqua mixtum est*. Ita nempe *vinum* & *aqua* persuadebant דֶּה מהול *mixturam* utriusque indicare. Non autem probatur, מהל proprie significare *miscere*. Kimchius quidem a patre edoctum se dicit, מהול Arabibus *mixtum* notare, verum Arabes Lexicographi nihil de hac significat. monent. Hebræis מהל *circumcidere*, primario autem *secare*; forte מהל idem notat. Affine certe est. Ita pro מהל Arabes ————— haben. ال seu اول idem significant. Alia ejus generis exstant plurima. Quo autem certior sis, ita in מהל & מהל accidisse, observa apud Thalmudicos מהל *circumcidere* notare, quod ex מהל palam formatum est, & illud æque atque hoc *secandi* habere notionem comprobatur.

Hinc proprie ita vertendum foret: *Vinum tuum aqua secatum est*, id est, *mixtum est* locutione Arabum. Sic in Zjaubario legitur ————— شراب Secuit vinum, id est, miscuit. Sic cum ————— قطع با شراب dicunt Secuit vinum aqua: participium مقطعه absolute aqua dilutum

lutum vinum. Confer omnino quæ notavi ad *Gen.* 40: 11. Verum ne quid dissimulem, superest difficultas, quam observavit etiam *Cel. Gussenius*. Monet ille *vinum aqua mixtum esse*, in vitio non esse apud Orientales, qui vinum aqua mixtum plerumque solebant bibere. Atqui locus noster postulat, ut vitium & corruptio vini indicetur. Hinc ipsi מהול est pro מהול *infatuum*. Conferebam aliquando rad. Arab. هـ pro quo & per metath. هـ quæ *contemptum, neglectum* primario notasse videntur, quod argumentis quibusdam & exemplis a me observatis confirmare possem. Quia tamen de rad. هـ illud Arabes non tradunt, nihil affirmare ausim. Hoc pacto ב in במים esset, ut in illo poetæ:

י — א — מ — ז — ד — כ — ד א ב א ש —

Pro mendace & improbo ipsum traducit:

Sadius in *Gulistan* cap. 4. Ita alias etiam ב apud Hebræos venire ostendo.

C A P U T III.

VERS. 26.

ונתקה לארץ חשב.

Locutio est, cui similis in Sacro Codice nulla alia occurrit. נקה *purum esse* prima fronte hic convenire non videtur; excidium enim & everfionem Urbis hic prædicit Propheta. *Vulg.* ex sensu: *Desolata in terra sedebit.* Lxx. καταλειψθήσῃ μόνῃ, qui *Nikkattha* legerunt. Vulgo ad explicationem hujus loci adducunt Interpretes *Prov.* 14: 4. & *Amos* 4: 6. in primo loco legitur נתתי לכם נקין שנים in posteriori באין אלפים אכוס בר. Neuter plene ad rem est; nam hic נקה est *expilare, deprædando vacuum* & quasi *purum efficere*. Locutio hæc est unice ex Arabismo illustranda, qui commoda & plane similia suppeditat exempla. Verbum خ — ا — ص notat *purum, mundum esse*. Hinc dicunt استخلص المدينة *urbem depopulatus est*, & *deprædatus*: Proprie *mundum reddidit*. *Hist. Tamerl.* p. 307. وقصد الجوانشي والاطراف لاستخلاص. *Terræ oras & plagas petebat, ut ditiones & imperia emundaret*, id est, *exspoliaret, & eorum opes sibi raperet*. Sic alias sæpe in eadem *Hist.* Idem in verbo ص — ي — ا, quod etiam *purum esse* notat observari potest. *Abulphar.* 234. واستصفيهم, *Divitias eorum ad se pertraxit*. Propius *Hist. Tamerl.* pag. 262. ثم سلب عن القلعة.

القلعة غناها وادقها واقصها وادها عن دخايلها وادقها واقصها واقصرها واخلاها وقد استصفاها وادقها واقصها واقصرها
 Tunc castellum illud divitiis suis spoliavit, pauperatumque thesauris suis evacuavit & compila-
 vit, & quidquid in eo erat (in Arab. est album cum flavo) emundavit: נקה ple-
 nissime exhausit. Persæ eodem modo loquuntur. Sadius in Gulistan. دزدان
 کاروان نردند وپاک ببردند Prædones Caravanam invadunt, & cuncta diri-

piunt. In persico est, en zu namen 't 'er rein/ of schoon weg. Dicere etiam
 possemus: Zu maaken 'er 't schoon. At quo plura? En illud ipsum loquen-
 di genus cum verbo נקה. Hist. Tamerl. pag. 162. describit
 auctor everisionem urbis Siwas (Sebaste ea veterum est, Sevastia in Tabula
 Peutinger.) quam ita tradit. والى وقد

Hæc plane nunc sede mutata est & everfa, incolisque
 hac illuc dispersis funditus deleta jacet: hac ruina & depopulatione ob oculos
 posita sic pergit. وما استنقى قهقور سبواس لهما ونه Cum ergo Tamerlanes Sevastiam ad carnem usque & medullam נקה expurgasset.

Dubium non est, quin hic sit verus loci nostri sensus: quod autem alii hinc
 explicent Jer. 30: 11. & 46: 28. נקה לא יקה quasi id sonet, neutiquam ad purum
 putum exhauriam aut perdam, rectene id fiat an secus, nunc non disputo;
 Chaldaeus certe שיצאה לא אשיצנך perdendo non perdam te utrobique reddidit, & re-
 vera commodissimum illud videtur, quamquam & altera versio defendi possit,
 quam Lxx. dederunt & Vulg. Kimchius in hunc etiam sensum exponebat Zach.
 5: 3. נקה ubi Lxx. ἐκδιωθήσεται, unde nonnemo conjiciebat, eos
 legisse. Frustra. Nam & Chaldaeus Joel. 3: 21. נקה bis אחרע ulcisci vertit.
 Porro L. de Dieu huc trahebat insigne illud Justitiæ Divinæ testimonium Exod.
 34: 7. Cui quidem ego hætenus assentiri non possum. Tandem Commen-
 tatores quidam Judæi ita explicarunt locum obscurum satis Joel. 3: 21. נקה
 ubi ultimum illud נקה teste R. Tanchum a quibusdam sumitur sig-
 nificatione الاستبصال radicitus evertendi, hoc pacto: purgabo eorum sangui-
 nem, non penitus exscindam; supple eos. Obiter monendum est de loco hoc
 Esaia, verba illa לא יקם לא יקם non satis recte a quibusdam intelligi: sedere hic est
 dirutum collabi & solo æquari, quare recte Lxx. ἐδαφισθήσῃ. Vulgat. sedebis:
 Recte & Latine. Status de incendio Capitolii.

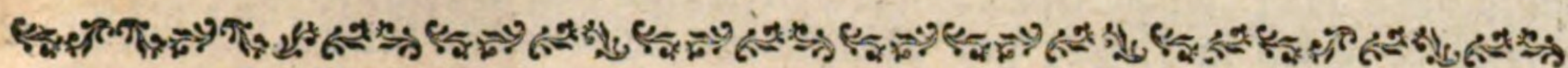
— Nondum rogos ille Deorum
 Sederat.

Hoc Virgilio considerare de Ilio everfo.

— Visum considerare in ignes
 Ilium

Tacit Hist. Lib. 3. Cum omnia sacra profanaque in igne considerent, solum
 Mephitis templum stetit.

CAPUT

C A P U T V.

VERS. 2.

Vinea erat dilecto meo pingui in colle.

ויעזקה ויסקלהו.

Hieron. & *sepsit illam & lapides elegit ex illa*: Lxx *ἐξέσπευσεν καὶ λίθους ἐπέλεξε* in 1. non in 3. perf. De verbo עק non nisi hic lecto atque obscuro proinde ita Kimch. in Lib. Rad. פ"י חפר וכן ברברי רבותי הלך בשרה ומצאו *Verbum עק fodere notat, atque ita occurrit in scriptis Rabbiorum. Menach. fol. 85. in agrum egressus invenit eum sedentem & עק fodientem sub olivis. Addit etiam aliam Interpretationem, quæ cum Veterum mente congruit. Scil. עק כביבותו undique sepsit. Scil. עק כביבותו טבעה עקא in rotundum instar annuli, qui Chaldæis עקא appellatur. Eodem modo Rashi. Sed solidum non videtur ac firmum satis fundamentum hoc, quo עק cingere exponatur. Annulus enim signatorius, qualis עקא Chaldæis est, melius aliunde quam a cingendo nomen traxerit. Ab. Esra igitur parum originationi isti tribuens signif. sepiendi ex Arabismo firmat. בלשון קדר טעמו כמו נדר ומשוכה. Confecta res esset, si satis verum hoc esset. At vereor impositum fuisse Ab. Esræ; diligenter enim mihi inquirenti illud constare non potuit. Solet etiam alias Arabismus falso ab Ab. Esr. in subsidium vocari, ut Joël. 2: 7. & alibi. Habet verbum עק عرف Arabicum convenientissimam loco huic signif. fodere scil. peculiariter fodere terram lapidosam: unde معرفة in Golio exponitur: *Instrumentum quo terra aperitur, ubi aratro non est locus; Nempe quum lapidosa est terra. Mirum in modum id huc congruit. fodit eam & elapidavit. Ita Kimch ex Rabbiorum lingua locum hunc exposuisse vidimus. Hanc etiam tutissimam puto Interpretationem, licet aliter videri posset ex Matt. 21: 33. nisi frequentia in N. T. essent exempla, quæ Sacros Scriptores versionem & Lxx. retinere aliquando, pravam licet, evincant.**

VERS. 7.

ויו למשפט והנה משפח לצדקה והנה צעקה.

Hieron *Exspectavi ut faceret iudicium, & ecce iniquitas, & iustitiam, ecce clamor* Sic Lxx. *ἐμεῖνα & ποιῆσαι κρίσιν, ἐποιήσε δὲ ἀνομίαν.* Qua ratione משפח hic iniquitatem reddant, nullam video, nisi quod ex sensu ita conjecerunt.

Aquila

Aquila teste *Hier.* dissipationem dederat. Rabbini *Ab. Esra* & *Kimchius* ex verbo כפחה & מכפחה in Lege, pro abscessu aut suppuratione sumto, locum hunc explicant: *Expectavit iudicium & ecce suppuratio*, vel, ut alii, *scabies*, Sensus valde incommodus & non apta satis oppositio. *R. Salom.* אטפח חטא על חטא peccati ad peccatum accumulatio; putabat nempe כפח esse accumulare. Alii, *pertinacia*, *contumacia* absque ulla auctoritate. Ego illud מכפח expono, *effusionem sanguinis*; quod eleganter & apposite טפח משפט justitiæ opponitur Arab. טפח notat effundere. Eam signif. in verbo כפח invenio *Job.* 14: 19. Et *Hab.* 2: 15. quod videsis. Speciatim notat hoc verbum quandoque effundere sanguinem, unde טפח tyrannus, homo cruentus. Hunc usum recipit locus hic, & commodissimum efficit sensum; sanguinis enim innocui effusionem a Propheta designari sequens קצק condocet. Ceterum elegantissimam paronomasiam in quatuor hisce verbis observa, quod Hieronymus jam olim in *Comment.* suo adnotaverat.

VERS. 13.

צחה צמה

Aridus siti: Ita vulgo & recte. Illud tantum monere volo, cum forma צחה non recte a צח, ad quod vulgo refertur, deduci queat, Arabiam nobis radicem צח etiam exhibere, quo analogice referatur. Verbum ضحي *clarus* fuit, ut צח, & de sole, *ussit*, præsertim *siti*, quomodo hic usu venit. Ex multis unus *Corani* locus sufficiat. *Sur.* 20: 117. وانك لا نظما فيها ولا نضحي. *Nec sities in ea* לא תצמא, *nec solem patieris* לא תצחה. Plurima alia in hanc rem sub radice ضحي habent Arabes, quæ ex Lexicis peti possunt. Habent & Arabes rad. צח unde ضح lumen solare, & ipse Sol, ut Æthiopes ab præc. צח. Verbum ضضح geminatum manifesta, evidens fuit res, quemadmodum Hebr. צחה sunt explanata, clare expressa verba *Esai.* 32: 4. Alibi plura. Nunc unicum hoc. צחה solet exponi arduus locus in petra; ita *Kimch.* & omnes nostri. Vir in Arabicis impense doctus confert Arab. صحاح quod probare non possum. Ego non dubitem צחה petram exponere, quod est a צח, ut صفا itidem petra a صفي ejusdem cum צח notionis, *clarum esse*: Petram scil. intelligunt levem, duram & omni herba nudam. *Alcoran.* *Sur.* 2. v. 266. مثله كمثل صفوان عليه قراب فاصابه وابل فتركه صلدا. *Est iste instar petrae levis, cui terra inspersa est, in quam quum imber deciderit, duram eam ac levem relinquit.* Vides quid sit צחה & صفوان petra levis. Ceterum unde hanc parabolam hauserit *Mohammed*, nihil est quod moneam.

C A P U T VII.

VERS. 6.

Tendamus in Judam

ונקיצנה

Mire Lxx. ἡ συναλήσαντες αὐτοῖς. An legerunt נקיצנה? nam Arab. قص est confabulari; an potius ad signif. Arab. verbi قبض respexerunt quæ non multum differt. Alcor. 43: 35. نـ قـبـضـ له شيطاناً فهو له قـريـ Conciliabimus ipsi Satanam, eique socium adjungemus. Sed ad rem. Vulg. ex signif. verbi קץ, quæ est evigilare, dedit; suscitemus eam; sic alii. Rectius ex altera ejusdem verbi, tædendi scil. signif. tædio efficiamus eam. Hoc stylo Orientis est obsidione premere: Verbum قـض Arab. est tædio affici & قـضـ اـعـرـبـ aegritudo ex tædio, hoc sæpissime in 3. conj. ubi transit: recipit vim, obsidione premere notat. Hist. Tamerl. pag. 133. Cum Timur ad Multan pervenit, ei se opposui Sjarnik Chan فاقام يحاصرهما وفعد يضاجرها quare obsidione cinctam tædio affecit. Et pag. 276. فاولا مع به محاصرتها Vebementer eam obsidere و التزم به ضاجرها taedio afficere cupiebat, animoque fixum id erat. Et sic sæpissime alibi ضاجر taedio afficere apud Historicos est حاصر obsidere. Contra قـضـ id est, tædio capi, dicuntur, qui obsidione cinguntur, in Abulphar. aliisque, quod ipsum in Hebr. קץ observo in hoc cap. nostro vs. 16. Derelinquetur terra, אשר אתה קץ מפני שני מלכיה. Quum hætenus fugerit Interpretes, affici eos taedio dici qui obsidione premuntur, omnes quos ego vidi Vulg. Lxx. Rabb. Belgae, ceteri ita verba expresse: Derelinquetur terra, quam tu averfarris, propter ejus duo reges. Propius puto & magis Hebraice: Cujus a duo regibus tu taedio afficeris. cum קץ compingendum utique erat, ex creberimo linguæ usu. Divellunt hæc Interpretes, & אשר a קץ regi putant: Cujus taedet, terræ scilicet. At קץ semper cum ב constructur vel cum מפני, adeoque באשר si stabit versio hæc, vel מפני אשר scriptum oportuit.

Kk

CAPUT

C A P U T VIII.

VERS. 21.

נקשה ורעב.

LXX σκληρὸν λιμὸν non satis recte. Hieron. Corruet & esuriet. Cur נקשה *corruet* vertat non video. An ad נקש *illidere* respexit? Hæsitant Interpretes quid proprie illud נקשה hic indicet. Quidam *gravatum* exponunt, seu *indignabundum*. Alii *dure habitum*: partim *induratum*: Alii aliter. Ego ex Arabum stylo monstravi *duros* appellari *famelicos*; ad *Jobum* scilic. cap. 5: 22. ubi legitur בכפן גלמוד. Vocem גלמוד proprie *durum* sonare docui ad *Job*. 3: 7. In *Abulphar*. مكري *durus*, pro mendico, famelico sumitur pag. 299. Sic in illo مكري الفتى في عيشة زهق عالم *Durus est homo in vita sua*, licet sapiens sit. *Durus est*, id est, *famelicus est*, *fame premitur*; quod liquet ex consequentibus. Nam, additur, *si ex sapientia victus concederetur, fame perirent bruta*. Ita alicubi in *Adag. Golii* legisse me memini.

C A P U T IX.

VERS. 5. aliis 4.

כי כל סאון סאון ברעש.

Locus est perobscurus & densissimis offusus tenebris. Connexio cum prioribus repetenda videtur, ut inde lux aliqua affulgeat. Vñ. 3. de quo non una interpretum mens est, ita Belgarum vestigiis insistentes verto: *Auxisti gentem hanc*; nunc suppleo אשר quo nihil familiarius in Hebraismo: *Cujus non magnum effeceris gaudium*; agit de initiis N. T. & regni Christi cujus licet subditos quotidie augebat Deus, gaudio tamen eos non perfundi sinebat, ærumnis scil. & persecutionibus *Judæorum* pressos & fractos: επανοδοσας autem usus quasi, & se ipsum corrigens propheta mox subjungit: *Imo lætantur coram te*, hominibus licet miseri ac ærumnosi videantur, Divino tamen gaudio plena eorum corda sunt, quo perpeffionibus gloriandum ducant; & quidem lætitia, qualis in messe illabi, aut in opimis spoliis captis, hominum animis solet. Hæ meæ in vñ. hunc conjecturæ sunt, cujus sensus non facilis adeo & illustris: Sequitur vñ. 4. ubi causa spiritualis hujus lætitiæ redditur:

Nam

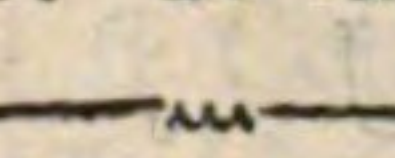
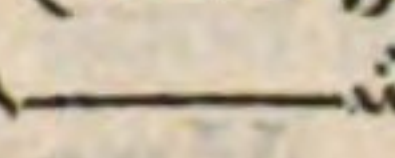
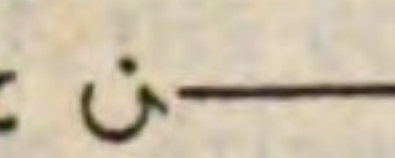
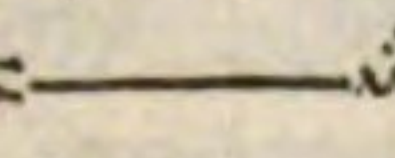
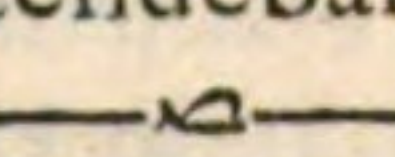
Nam jugum (cœrimoniarum, an Diaboli, nunc non inquirō, neque etiam ad rem nostram, quo erat onusta, & virgam exactoris ejus tu confregisti, sicut die Midianis. Jam sequitur: ושמלה מגולה כי כל באן באן ברעש additur etiam mox ושמלה מגולה. Hæc ita solent verti: Quia omnis conflictus confligentis cum strepitu, & vestimentum cædibus inquinatum. באן verbum est, quod alibi non reperitur, unde vera ejus notio perobscura. At cur confligere reddunt? Ratio in promptu est, quod de רעש tumultu bellico, & vestibus sanguine tinctis, conflictus effectis, in seq. dicatur. Alii eodem fundamento tumultuari exponunt ex voce רעש. Alii strepere, vociferari non alio etiam fundamento. Ingenue id fatetur Kimchius. לפי מקומו צער וצרה ענינו. Significatio verbi ex sensu eruenda est, vel dolor, vel clamor. Ratio certe nihili, quæque gravissimorum sæpe errorum causa est, quod cum alias sæpe tum hoc ipso in loco vel ex Lxx. patet Interpretibus, qui quum idem jus sumssissent, vocem ignotam באן ex aliqua sequentium exponendi, סולא stolam interpretati sunt ex seq. שמלה vestis, manifesto lapsu. Aliam nomine patris versionem citat Kimchius, ubi באן pro calceo sumitur, ex Chald. סין & Thalm. סין calcei, quæ vocabula in Syria etiam & Æthiopia nota sunt, quæ conjectura assensum non meretur. L. Capell. ex Arabismo aliquid tentat: Arabice, inquit ille, شان significat καταιγισιν ignominia afficere, quæ significatio non aliena est hoc loco. Quam vellem id ostendisse Virum Doctum, mihi quidem certe alienior esse videtur. Deinde شان non respondet Hebr. באן quia Aleph medium in verbo Arabico non radicale est, sed loco Jod positum, شبن enim est. Et ego ex Arabismo tentabo, non feliciori forte successu. Hebræo באן respondet Arabum شان Aleph med. radicali, & cum ش, ut enim Arabes Hebr. ש in ش, sic contra ש in ش mutare solent. Id verbi patentis admodum & diffusæ est significationis; Latine uno verbo exprimere non licet, ideoque verbis aliquot (erit enim notius pluribus notatum vocabulis idem fere declarantibus) vim ejus oculis subiciam. Comprehendit ergo Latinorum, facere, agere, intendere, sibi proponere, curare, velle, expetere. Sed meliores, quam ipsos Arabes, magistros non facile inveneris, ideoque ex eorum libris exempla quædam, quæ hujus verbi naturam & usum exhibeant, depromam. Conditionem sæpe, & statum dicit vox באן seu شان. Abulph. Hist. Dyn. pag. 556. كان Singularis eventus, status, conditio. Iterum pag: 229. الملكة جليلة عظيمة الشأن Regina illustris, magnæ conditionis, i. e. dignitatis. Ambiguum ejus usum, ut tam malum dicat quam bonum, ex hoc exemplo cernere est. Histor. Tamerl. pag. 214. وصابر لكل منهم يومئذ شان يغيبه Evenitque tunc temporis unicuique status, quo contentum esse oportuit. Latine ut potui expressi; obscuriora enim sunt verba nec eorum omnem vim Latine facile exprimas. Locus est ex Corona desumptus Sur. 80: 37. ubi eadem verba leguntur; quorum veram significationis efficaciam ex seq. plenius percipies: وجوه يومئذ مسفرة وجوه يومئذ عليها غبرة & באן, sed & غبرة & באן, facies videas pulvere atras impiorum scil. & damnandorum. Hoc alterum est באן. Hæc loco nostro si applies talis foret sensus: Omnes quo tandem statu essent,

essent, quidve demum agerent, tumultu bellico, id enim *רעש* est, vel *terrore Divino*, ut in die Midianis, subito injecto perterritos esse & fractos. Illud tamen heic desidero, quod *שָׁן* hoc pacto passivum esset, sicut etiam est, in exemplis Arabicis, cum actionem hic locus postulet & quidem intentionem, repetitione ejusdem verbi *שָׁן שָׁן* significatam. Activum ergo usum verbi *شان* examinabimus; ubi primo monendum (nam & hoc aliquid facere videtur) ut in loco nostro nomen cum verbo suo copulatum est, sic Arabes nunquam fere verbo *شان* uti, nisi nomen ejusdem radicis conjunctum sit. Ita dicunt *قصد قصد* seu *شان شان* quod ab Arabibus declaratur per *قصد* ad scopum suum perrexit; ea, quæ intenderat, perficere studuit; rem suam curavit; ut hoc quoque pluribus verbis insigne faciamus: sed usum Arabum iterum videre præstabit. Activa ergo significatione *שָׁן* sumitur in *Alcorano*, ubi insignem habet usum, ex quo multa percipies. Sur. est 10: v. 62. *وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَلَا تَتْلُوا مِنْهُ مِنْ قُرْآنٍ وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ* Non estis in actione (ita nunc vertam) aliqua, nec Coranum legitis, ullumve aliud opus peragitis, quin vobis adsimus testes. Omne ergo opus, negotium, actio, quodcunque tandem & cujusmodi agatur, id omne *שָׁן* dici potest. Sur. 24: 62. *وَإِذَا يَهْتَدُونَكَ لِأَعْضٍ شَأْنٍ* Et quum veniam rogabunt te ad quædam negotia sua. Abulphar. Hist. Dyn. p. 216. Chalipha Almanfor ex principibus quendam fraude interfectorum, quatuor satellitibus post siparium se abdere jussis, hæc mandat: *أَنَا صَعَقْتُ بِهَذِهِ فِشَانَكُمْ* Cum ego manus meas complofero tum agite, quod vobis agendum est. Hist. Tam. pag. 15. exstat versiculus hoc exemplo.

لا تـهـقـرن شـان الـعـدو وكـبـدـه
ولـربـما صـرع الـسـود الـثـعـالـبـ

*Ne inimici actionem ullam, & fraudem parvi aestimes;
Nam aliquando & vulpes leones prostravit.*

Vides ex luculentis hisce exemplis, quam longe lateque sese usus & significatio radicis *שָׁן* extendat, ac ei tribus omnes hominum actiones, eamque tanquam nomen generale, omnia humanæ vitæ negotia, tum interna animi, cogitationes & intentiones, tum corporis externa, cujusce tandem sint generis, complecti; ut adeo ea omnia quæ Interpretes excogitaverant, *clamores, tumultus*, ceteraque hic contineantur: *כִּי כָל שָׂאן שָׂאן בְּרֶעַשׁ* Quia omne negotium, omnis actio, aliquid agentis in tumultu fiebat bellico, omnia strepitu, confusione, turbulento concursu agebantur, qualis in die cladis esse solet, quum Vestes sanguine tinctæ sunt, & in eo volvuntur. Perinde autem est, an ad cladem Midianitarum, eorumque confusionem hæc referas cum Belgis, an ad hostes regnum N. T. oppugnantes, qui cæde, sævitia, carnificina in fideles grassabantur: idem enim semper manet sensus verborum. Non possum hic non addere novam Clar. Gussatii conjecturam, qui radicem *שָׁן* ex voce *שֵׁא* Sea, mensuræ aridorum in Scriptura notissimo nomine, explicavit;

cavit; unde conjicit כִּסְאָן potuisse significare *mensurare*, & כִּסְאָן idem cum כִּסְאָ *mensuram*, quod illustrat aliquanto ex eo, quod הִי quiescente prædita verba
 | Nun quandoque affiscant: ut in צֶהָ & אֶפֶן in צֶהָ & צֶעֶן, quibus addo in
 Arabia idem fieri, ut in (illud *Ḥod* est loco *He*, est enim Hebr.
 קֶשֶׁה) & in & aliisque.
 Itaque vertit: *Cum omnis mensuratio mensurantis in tumultu erat bellico*. At-
 que hoc amplius confirmat ex Historia Sacra, refertque ad imperii Midianiti-
 ci tempus, quum *Israeli* servitute pressio propter *Midianitarum* incursiones &
 depeculationes fructus colligendi spatium non concedebatur, unde tumultu-
 tue & continuo cum metu hostium messem fructusque ex agris surripere
 quasi cogeabantur; & hoc sensu כִּסְאָן כִּסְאָן *mensurationem mensurantis* בְּרֵעַשׁ *in tu-*
multu fieri dici. Peracute dicta videntur. Sunt tamen quæ ad hæc habeam
 reponenda: primo illud כִּסְאָן כִּסְאָן Spir. S. die prælii Midianitici (siquidem ad il-
 la tempora verba hæc referri placuit *Gussetio*) factum dicit; יוֹם מִדְיָן enim
 est *prælium Midianiticum*, nam *dies* dicitur *gentis*, qui ejus clade & strage in-
 signis est. Vid. notas meas ad Jobum. Proxime etiam subjungitur, & *vestis*
sanguini involuta, quod prælii est. Atqui ad quam Historiam respici putat
 Vir Doctus, *Gideonis* scil. fruges ex agro furtim colligentis Jud. 6: 11. ea
 prælium hoc antecedit. Illud etiam incommodum videtur, ut frugum col-
 lectio ex agro *mensuratio* vocetur, & quidem *Seæ*, mensuræ non capacis &
 perexiguæ. Tandem quid de Cl. *Guss.* conjectura fiet, si verba ea non ad
Midian referas, sed ad Judæos Christum impugnantes, quæ sententia gravis-
 simos habet auctores. Illud conjectura mea commodi, præ *Gussetii*, habere
 videtur, quod sive huc sive illuc referas, utrobique conveniat. Fere obli-
 tus eram Interpretem *Chaldaicum* eodem fere modo, quo ego feci, locum
 exposuisse: מְהֵרָה וּמְסָכָהוֹן בְּרֵעַשׁ *Omnis eorum negotiatio*, commercium omne,
 quodcumque & quocumque loco agerent, בְּרֵעַשׁ *in tumultu* fiebat, ita enim
 legendum puto pro בְּרֵעַשׁ. Hoc modo verba ad fideles afflictos referri pos-
 sent, quasi eorum omnis כִּסְאָן *intentio*, *propositum*, *actio*, *negotium*, *in tu-*
multu fierent, & *perpetua hostium persecutione*. Malo tamen ego ad ipsos re-
 ferre hostes; quicquid illi agebant, quicquid intendebant, machinabantur,
 aut moliebantur (nam כִּסְאָן כִּסְאָן Arabice est *intendere*, *machinari*, etiam) quicquid, inquam, sive proponebant, *tumul-*
tus id erat & *persecutiones* in Ecclesiam suscitare, *vestesque sanctorum san-*
guini intingere.

✱ ✱ ✱ ✱ ✱ ✱ ✱

✱ ✱ ✱ ✱ ✱ ✱ ✱

✱ ✱ ✱ ✱ ✱ ✱ ✱

✱ ✱ ✱ ✱ ✱ ✱ ✱

✱ ✱ ✱ ✱ ✱ ✱ ✱

✱ ✱ ✱ ✱ ✱ ✱ ✱

✱

C A P U T XI.

VERS. 13.

*Et auferetur קנאת invidentia Ephraimi;
וצררי יהודה יכרתו.*

OMnes fere Interpretes exponunt: *Et hostes, oppugnatores Judæ excidentur.* Ego ex ultimis hujus vs. verbis לא יצר אפרים puto rectius vertendum esse sensu activo, *tforere ex Judæ.* Ut Hof. 13: 2. & Esai. 29: 19. *Sapientes e populo.* Et sic locus controversus Dan. 12: 13. *Qui juste agunt ex multis.* Aliud adhuc de loco hoc monendum habeo, Interpretes צררי & sequens יצר *oppugnatores & oppugnabit* solent reddere. Non rejicio id; attamen alia heic loci horum verborum videtur vis; scil. eadem fere quæ est verbi קנא *invidere, zelotypum esse.* Hanc signif. habet Arabismus, *ضمر* & in 3. *ضمر*. Hinc *ضمر* & *ضمر* *Zelotypia.* Verto itaque totum locum: *Et cessabit Ephraimi Zelotypia, & invidi ex Judæ delebuntur. Ephraim in Judæam Zelotypus non erit, Judæ etiam Ephraimo non invidebit.* In Hebraismo hunc usum admisisse radicem צר liquet ex 1 Sam. 1: 6. ubi vide notas meas.

C A P U T XIV.

VERS. 4.

אֵין שֶׁבַת נִגַּשׁ שֶׁבַת מִדְּהַבָּה.

Difficultatem parit vox מִדְּהַבָּה, quæ alias in Hebraismo non occurrit. Recentiores fere Interpretes Judæi & Christiani Chaldaicam faciunt vocem & a *אור* auro, quod Chaldæi *רהב* efferunt, derivant; *auratam* vertunt alii, id est, *opulentam*, alii *auri exactricem*. Kimch. *Madheba est ex Chald. Dabba aurum, est adjectivum Babelis מִדְּהַבָּה מִלְּהַבָּה quæ tributum auri imperabat cunctis gentibus.* Ab. Esra parili modo: *Madheba est ex Chaldaico, & sic in Kedarena (Arabica) lingua; intelligit autem aurum tributarium.* Ab. Es. in mente habuit Arabum *دابة*. Vulgat. eodem pacto: *Quomodo cessavit exactor, quievit tributum.* Sed durum videtur hoc

מִדְּהַבָּה

tributum exponere, & verbum *aurum tributarium imperare*; quin & tanquam verbum a Chald. usitatum non reperimus: Arabice vero ذهب *est inaurare* in 2. & 4. conj. unde מרהבה *esset inaurans* (transit. est & in Hiphil) quod non convenit. Quod si Chaldæis רהב olim fuisset *tributum imponere*, stulte egisset, paraphrastes Chaldæus, quod signif. illa convenientissima & sibi notissima relicta verterit *vis impii*. Lxx. etiam id ignorarunt; quibus *Madheba* est מַדְבָּה quos pro more secutus Arabs الحرس *dedit*, & Syrus מחפסנה *instigator*, nempe ob præcedens גנש. In re dubia hæc tento. Arabice ذهب *seu רהב est abigere, auferre*. Hist. Tam. المراس *abactus est ab iis princeps*; de militibus etiam prædam agentibus *ون* *dicitur non uno in loco*. Similis est usus pag. 120. ubi de incolis *Dest. Tunc frequentibus istis præliis debilitati, extenuari cœperunt* *و قد كان جلهم ذهب مع قبيهم* *dispergi buc illuc*. Quin antea jam maximæ eorum opes a Tamerlane erant abactæ. Verbum ذهب *etiam aliquando perire notat*. Abulphar. 367. *المال والدواب* *facultas, jumenta* *commeatus perierunt*. In 4. *הרהב* *seu اذهب* *exitio dare* Alcor. Sur. 35: 17. *حيثما يشاء يذهبكم ويأت بخلق جديد* *ubi voluerit perdet vos, et novas producet creaturas*. Sic Sur. 4: 132. ubi eadem fere & sic sæpe alibi. Hinc מרהבה potest esse *exitio dans & perdens gentes*, vel, quod prohabeo, *agens spolia nempe gentium*; quod cum præced. *גנש exactore com-* *mode copulatur*.

VERS. 7.

פצחו רנה.

Locutio Esaiæ familiaris quæ etiam cap. 44 & 54. exstat. De verbi פצה vera notione dubitant docti. Vulgo *personare*, *sonum edere* dicitur esse, vel etiam, quod Bocharto placet aliisque, *exultare*, quia Syris id est פצה. Non recte res instituitur. פצה Hebraice *frangere* notavit unice; Mich. 3: 3. *Ossa eorum פצה diffregerunt*. Quid hic Syrorum significatio? duplicem ergo statuere coguntur signif. ita Kimch. primo פצה *vocis elationem* radici huic tribuit, deinde פצה *confractionem*. Ego sub una hæc notione comprehendo. *Frangere* ut dixi primo notat, quod clarum est ex Mich. ubi Lxx. συνθᾶν & Vulg. *confringere* dederunt. Sic Arab. ف—ض—خ *frangere, rumpere*. Quin & signif. quas sub radicibus ف—ض—خ & ح—ص—و habent Arabes a primaria *frangendi* deflexæ sunt. Ut quum de aurora illucescente dicunt ف—ض—خ & ح—ص—و *phatzaba, fregit* proprie id notat; nam ita loquuntur ف—ض—خ *fidit* ف—ض—خ *fregit* ح—ص—و *rupit* aurora: Et Hebræi eodem modo Esai. 58: 8. ف—ض—خ etiam *probrio afficere* notat, & *vitiare* faminam in Hist. Sarac. p. 99. itidem a primaria *rumpendi* notione. His efficitur פצה Hebræis & Arabibus unice esse *frangere*. Nec aliam significationem postulat.

stulat phrasis nostra פצה רנה quod eo modo dixerunt Hebræi, quo Latini *erumpere gaudium*. Terent. Eun. Act. 3. sc. 5. *jamne erumpere hoc licet mibi gaudium*. Frangere seu *erumpere sermones* locutione Arabum est, palam & cum clamore aliquo aut fragore pronuntiare: פצה רנה *erumpere jubilationem*; elata voce exclamare. Oratores Arabibus פצהים *audiant* فصحاء, & orationem pronuntiare est فصيح פצה. Verbum شقق est *fidit, fregit & gemin.* شقق *diffregit*: inde est شقق الـ كـ لام elata voce pronuntiavit orationem شقق الـ كـ لام *dominus fractionis* a Golio exponitur *altifonus et concitatus orator*. Sic & كلام صاعد In Hist. Tamerl. *elata oratio* اصدع صاعد *rumpere*, quod inter alia est *palam pronuntiare* Coran. 15: 94. اصدع صاعد *Erumpere quæ jussus es*. Apud Romanos *subsellia frangere* dicebantur Rhetores aut Poëtæ, sed ejus locutionis alia videtur esse ratio, quam permultis exemplis illustratam reperies a summo Grævio in Lect. Hesiod. At plane simile est *rumpere voces*, & *rumpere questus* apud Virgilium. Porro *fractio* cum צעקה jungitur Zeph. 1: 10. & pro *clamore* ponitur. Hinc patet quomodo פצה in hac phrasi nihil aliud sit quam *rumpere*. Sic Nonnus dixit ῥήξατο φωνῶν. Et Apost. Gal. 4. ῥήξον ἢ βύησον ex Lxx. Esai. 54. ubi in Hebr. est פצחו רנה Psalm. 98: 3. פצחו ורננו per Hendiadysin est *erumpite et jubilate* pro *erumpite in jubila*. Ipsum etiam Syrorum פצה *exultare* a prima *rumpendi* notione derivatum esse Syrus Interpres ostendit Gal. 4. ubi pro ῥήξον ipse habet אהפצחי. Ceterum פצה *erumpere* ab Hebræis non nisi in lætis rebus invenimus, quare & Syris פציחותא simpl. est *λαρότης* Rom. 12. At Romanis ad alia etiam transfertur. *Erumpere Stomachum* Cic. ad Att. lib. 16. ep. 3. & Græcis ῥήγνυμι de quævis prolatione.

C A P U T XIX.

VERS. 17.

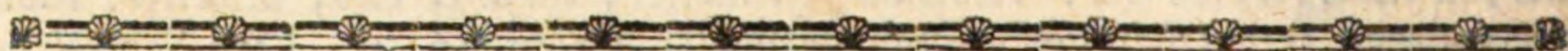
והיתה אדמת יהודה למצרים לחגא.

Vulgata exprimit: *Et erit terra Juda Ægypto in pavorem*. Eodem modo Lxx. illud לחגא, de quo inquiremus, εἰς φόβητρον. Sic Syrus & Arabs, quorum hic لمخوفة in *terrorem*, ille לכורא, quod idem est, habet, & quem majoris facio, Chaldaeus לרחא quod eodem etiam recidit. Veteres hic mire conspirantes, non relinquunt Recentiores Interpretes, qui consona voce לחגא *pavorem, trepidationem* sonare pronunciant, & sine ulla quidem addubitatione, ut adeo in temeritatis invidiam incurrere posset, qui notionem tam in vulgus pervulgatam sollicitare vellet. Præjudicata tamen absque opinione sequen-

sequentia examinentur argumenta. Primum vox hæc, quam alibi frustra quæras, solet ad rad. חננ analogia repugnante referri; quod equidem mirari satis non possum; nam cum ea radix *effusam lætitiæ* sub se contineat, *festum* enim *agere*, *tripudiando*, *exultando signa gaudii mittere* ubique denotat, quæ via, quæve ratione חננ, si a חננ sit, *pavorem* ac *trepidationem* dicere possit, equidem nullus video. Forte huc trahet quispiam Ps. 107: 27. ubi de maris irati procellarumque vi jactatis dicitur יחננו ויגעו כשכור ubi *pavoris* significatio non male conveniret. Errat, qui judicat, ad acerbis periclitantium cogitationes hæc referenda esse; nihil minus: ebrii enim *pavidi* esse non solent; sed eleganter vacillatio instar mero titubantium & huc illuc motitatio innuitur; unde recte Nostri: *Si danssen en waggelen &c. Tripudiant & titubant instar vinolenti*. Alterum, quo recepta significatio damnari potest, argumentum est, formam vocis חננ originationem communem a חננ refugee, quippe quæ ἀναλόγως procedere nequit. Cui tertium subjungi potest, unde origo simul hallucinationis aperietur. Latet ea in verbis proxime sequentibus. כֹּל אֲשֶׁר יִזְכֹּר אֹתָהּ אֵלָיו יִפְחַד Quæ *Vulgat. Omnis qui illius fuerit recordatus, pavebit*. Melius aliquanto Lxx. πᾶς ὃς ἀν ἐνομάσῃ αὐτὴν αὐτοῖς φοβήσονται. Viden' cur חננ φόβητρον & *pavorem* dicere putarint; hoc nimirum illud פחד *trepidare* effecit. Non firmum tamen satis erat fundamentum hoc, quo ad significationem *pavoris* in חננ conclusio fieret; etenim non semper verbum פחד *pavorem* illum mentem loco moventem exprimit, sed ad *festinationem* sæpe & *accelerationem* pertinet, non secus ac Latinorum *trepidare*. Poëta. Lib. 9. *Æneid*.

Ne trepidate meas Teucris defendere naves: id est, *ne festinetis* auctore Servio. Sic Horat. Scoliaſt. ad Lib. 3. Od. 27. *Trepidet*, id est, *properet*, *festinet*. Vid. etiam Non. Marcell. in voce. Res Eruditæ satis nota. Eodem modo Hebræis פחד non parum sæpe simpliciter *festinare* notat. Hof. 3. 5. וּפְחָדוּ אֶל יְהוָה *Et trepidabunt ad Jēhovam*, i. e. *festinabunt*. Ab. Efra ad h. 1. יָשׁוּבוּ בַמְהֵרָה בַּמְרוּצָה פָּתַע פָּתָאָם. *Redibunt festinanter, cursim, cito, velociter*. Idem in חרר altero *trepidandi* verbo observare est. 1 Sam. 16. 4. *Cum Samuel venit Betlehem, tum יחירו trepidarunt seniores in occursum ei*. Aliud adhuc *trepidandi* verbum חפז in eundem usum adhibetur, quod vel ex Lexicis notum esse potest. Contra, quod non inutile fuerit monere, *festinandi* etiam verbis, *trepidandi* & *pavendi* notio subjicitur, uti in verbis כָּהֵן & הוֹשֵׁעַ & מָהֵר ad *Jobum* ostendi. Quid quod adeo non *metum* dicit פחד, & malam habet significationem, ut *lætitiæ* etiam dicere atque bonam habere possit significationem: Ut Esai 60: 5. & Jerem. 33: 9. Quid ergo de voce חננ si *pavorem* non notat, statuemus? Arabismus expediet nos; si invidiosum fuerit Arabismi nomen, ipse etiam Hebraismus noster. Scilicet vox חניי, quæ ter in Sacro Codice occurrit, cujus ego singulare constituo nostrum חנא, unde regulariter iste pluralis est, חנני, ob euphoniā mutato. At quid Interpretes ita facere prohibuit? Veræ in voce חניי significationis ignoratio. *Fissuras* enim dicere putant, quod loco nostro aptari nequit. Lxx. τρυμαλίας & ἑπὰς *Vulg. foramina & fissuras* exponunt: Judæorum Magistri consimiliter: Kimchius בקעי. R.

Salomon שְׁמוֹנִי. Nempe quum נִקְיִי הַסֵּלֶע sint *foramina petrae*, idem plane sonare הַסֵּלֶע חֲנוּי sibi persuadent. *R. Salom.* חֲנוּי fissuras derivat a חָנַג *loca titubationum*, aspera scil. & iniqua montium. *Kimch.* & *Ab. Esra* a rad. חָנַג *circulus* & fastigia prærupta petrarum, quæ rotunda fere iis esse dicuntur, intelligunt. Neutra harum notationum ducit ad fissuræ significationem, quare eam effectam esse & nullius fundamenti satis constat. Utrique etiam formatio repugnat, & ratio denominationis ex æquo satis inepta. Hinc Clariss. Hotting. חֲנוּי ex Arab. حَنِى constitit in loco deducendum statuit, unde nomen حَنِى est نَاحِيَة tractus. Sic חֲנוּי הַסֵּלֶע essent *tractus petrarum*, quod nescio an non incommodi quid habeat. Ego חֲנוּי הַסֵּלֶע proprie *asyla petrarum* sonare puto. Arabice radix حָנַג ultima radicali per حָנַג confugere declaratur; & nomen حָנַג חָנַג & حָנַג per حָנַג *refugium, asylum*. Altissima in petris loca, חָנַג refugia dicuntur ab officio, quod præstant. *Jerem.* 4: 29. *In fugam versa est urbs.* באו בעבים ובכפּים עליו. *Jes.* 22: 5. שׁוּעַ אֵל הָהָר. Vicissim *petra* notat *refugium*, unde in *Psalms*. totiens Deus אֱלֹהֵינוּ audit. Et talia in Arabismo innumera. Vidimus חָנַג esse *refugia*. Inde in hoc loco nostro חָנַג commodissime *asylum, refugium* verto: *Et erit terra Judæ Ægypto in refugium. Quum quis ejus*, terræ Judæ tanquam asyli, *mentionem fecerit*, vel potius, quia חָנַג celebrare etiam & prædicare notat: *Quum quis eam Judæam, seu veram Ecclesiam asylum propositam, celebraverit* יִפְתָּח אֵלָיו *ad eum accurretur*, naar dien zal men ter haaste loopen / *trepidabitur*, notissimo Hebraismo. Potest & aliter, sed non ita commode. Hoc pacto sensus exurgit longe ab ceterorum Interpretum mente diversus. In diversum etiam, in quem nunc bene incido, abierat *Hieronym.* qui חָנַג a rad. חָנַג *festivitatem* dedit: *Et erit terra Judæ Ægypto in festivitatem.* Quem sensum *Sanctius* & *Forerius* a *Polo* citati, amplectuntur. Hoc cum mea interpretatione eodem fere recidit, sed quo minus assentiar, analogiæ repugnantia efficit.

C A P U T XXII.

VERS. 2.

קריה עליוזה

Civitas exultans. Ita omnes Interpretes, tam Veteres, quam Recentiores. *R.* tantum *Fona* alieno plane & diverso sensu hunc locum explicuit, ex usu verbi Arab. فناء, quod *tremorem* dicit & *furorem* ex morte instante. Ita sentiebat *R. Fona*, quod statim subjungatur: *Interfecti tui* &c. Sane significationem hanc postulare videtur *Jerem.* 51: 39. uti illic loci videbimus. Malo tamen hic cum plurimis facere Interpretibus. De diversa tan-

tantum expositione eaque fundamento plane non carente monendum putavi.

VERS. 3.

מקשת אסרו

Lxx. σκληρῶς δεδεμμένοι εἰσι. Vulg. *dure ligati sunt*: quasi a קשה. Sed hoc non ago. Illud docere volo, verbum אסר *ligare* poni pro *captivum ducere*, ut Arabicum أسر Abulphar. أسر منهم من قتل ومنهم من أسر *partim interfecti sunt, partim capti*. Sed hoc pluribus exemplis ostendi ad Hof. 10: 10. ubi etiam sic sumi conjicio. Observes etiam velim ex hoc loco usum pulcherrimum particulæ יח, quam non advertunt hic Interpretes: *Cuncti principes tui fugerunt, partim, ita יח verito, a sagittariis capti sunt: omnes qui inventi sunt in te, captivi partim sunt abducti, aut procul aufugerunt*. At Lxx. cur נמצאך reddunt ἐχούοντες ἐν σοί? forte huc facit, quod Arab. جـ — د idem quod מצא invenire & sufficientem esse, de divitiis & opulentia usurpetur. *Des suffisans*.

VERS. 5.

מקרקר קיר ושוע אל ההר.

Lxx. per πλανῶνται explicasse videntur. Vulgat. *scrutans murum*. Sic Syrus & Arabs etiam. Hodie fere קרקר *diruere* exponunt, aliis tamen aliter sentientibus. Ad Numer. 24: 17. ostendi *struere* convenienter posse notare. Ea significatio & hic convenit: *Dies est perplexitatis & confusionis. Est qui reparat murum. Est qui clamat, Montes petite*. Hic est sensus; in tanta ex hostis adventu perturbatione, alios ad fugam se parare, alios ad defensionem, exclamando, murum esse refarciendum. Hoc plane convenit cum vs. 10. ubi domos dicuntur *dejecisse*, לבצר החומה *ad murum muniendum*. Vid. etiam quædam huc facientia in fine observationis ad Num. 24: 17.

VERS. 16.

Quid tibi hic, aut quis tu hic? quod excidisti tibi hic קבר sepulcrum. חצבי מרום קברו חקקי בסלע משכן לו O tu in alto sepulcrum excidisti, & in petra משכן.

Lxx. σκηνώ Vulgat. *tabernaculum*. Alii *habitaculum, domicilium*. Atque cogitant hic de ædificiis superbis, quæ Sebna erexerit. Non omnino male: at monumentum & Mausolæum ni explicent, frustra sunt; neque vim vocis משכן satis intelligunt; quæ hic *tumulum* dicit & Synonyma est קבר τῷ quod

ex tota oratione, & scopo textus, satis illustre est & perspicuum. Quum autem observatio hæc uni alterive S. Script. loco non parum lucis affundat, ex Arabismo hæc ulterius confirmabo. Arabice verbum *سكن* seu *سكن* *habitare* sæpe *sepeliri* notat, aut *decumbere in sepulcro*. Ita in Hist. Tamerl, p. 322. de morte principum:

ترکوا فسیح قصورهم مرغما الي ضيق القبور

Augusta relinquunt palatia, angustis pro sepulcris:

Tum subjungitur.

سكنوا الثرى — وراعاهم دود الی

Habitant in sepulcro, atteritque eos vermis consumens.

Hic clare *سكن* *decumbere in sepulcro* est. Inde *מסכן* *locus ubi habitatur* potest esse *sepulcrum*, & sic positam invenio vocem hanc *מסכן* in *Histor. MS. Taudadæ Virginis Eruditæ*; ubi quod prius *קבר* *dixerat*, mox nomine *מסכן* insignit: alibi etiam in libro quodam impresso hoc usu sumtum legisse me memini; locum ipsum nunc ad manus non habeo. Non desunt tamen alia exempla quæ rem amplius evincant. *בית* *domus* in *Camuso* inter alia per *קבר* *sepulcrum* exponitur. Sic Eccles. 12: 5. *הלך אדם אל ביתו* *Abit homo ad domum æternam*, id est, *ad sepulcrum*, uti recte Chaldaeus juxta cum plurimis Interpretibus, nimis enim arguta hic *Jarchii* commentatio, qui prophetice ad captivitatem Babylonicam respici putat. Sic porro *מנוח* *mansio* etiam pro *sepulcro* sumitur uti in illo. *אנצל אל מנוח* *translatum fuerit ad domos mortuorum*. Ipsum etiam verbum hoc sensu venit. Ita *אנצל* 4. conj. a *habitare fecit* invenio pro *sepeliit* in Hist. Tam. ubi de sepultura *Tamerlanis* hæc habet auctor. *وَمَشَى قَشْبِيعَ جَنَازَةِ الْمَلُوكِ وَالْجَنُودِ جَاسِرِي الرُّوسِ لَابِسِي السُّودِ وَأَنْزَلُوهُ عَلَى حَفْرَةِ مُحَمَّدٍ سُلْطَانٍ*. *Funus ejus sequebantur reges & milites demisso vultu, nigrisque vestiti — & habitare fecerunt eum*, id est, *sepelierunt eum*, eodem, quo *Mahomedem Sultanum nepotem suum intulerant loco*. Consimiliter apud Latinos *domus* venit. *Marmorea domus* Tibull. 3: 2. Et *DOMUS ÆTERNA*. in inscriptionibus. Sic & *Sedes*. Virg. *Quum sedibus ossa quierunt*. Hoc sensu in Lapidibus sæpissime legere est. Aliud est *habitandi* verbum *ثَوِيَ*. hoc pro *sepultum esse* poni ex *Camuso* nos docet *Goli*. Ita invenio in Hist. Tamerl. p. 322.

امسوا رممها في الثرى وثووا الی يوم النشور

Putrescunt in terra, & habitans, id est, sepulti sunt, in sepulcro jacent,
ad

ad diem usque resurrectionis. Ex hisce exemplis satis luculenter apparet *habitare* quandoque sumi pro *jacere in sepulcro* & *מִשְׁכָּן* *habitaculum* esse *sepulcrum*. Hinc lux clarissima affulget *Psalmo* 16: vs. 9. ubi Christus de sepultura sua sic loquitur *לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל* *Caro mea habitabit secure.* *Habitabit*, id est, *jacebit sepulta*. Nescio an vim hanc verbi *שָׁכַן* satis hic intellexerint Eruditi. Sic *Psalms*. 94: 17. *כִּמְעָה שָׁכְנָה רוּמָה נַפְשִׁי* *Tantum non habitavit corpus meum in sepulcro.* *רוּמָה* proprie *silentium* de *sepulcro* dici satis notum est. Vid. not. Belg. ad *Pf.* 115: 17. Sic *Esai.* 26: 19. *שָׁכְנוּ עַמִּי* *habitantes terram vel sepulcrum*; nam *sepulcrum* notare dixi ad *Job.* 17: 16. plane uti *Arabsjades* supra citatus *Kimchius* & *Vulgatus Interpres* similiter capiebant *שָׁכַן* *Nah.* 3: 18. ubi tamen alia mihi videtur esse verbi vis. Consule, sis, quæ infra ad istum locum annotavi.

VERS. 18.

צִנּוֹף יִצְנַפֵּךְ צִנְפָה כְּרוּר.

Obscurior aliquanto est vox hoc loco occurrens *כְּרוּר* quæ bis tantum in tota Scriptura ac in solo etiam *Esaiæ* occurrit scil. hic & *infr.* 29: 3. Rabbini veteres, qui *sphæram* *כְּרוּר* *Caddur* vocant, pariter ac recentiores, R. *Nathan*, *Kimchius*, *Abrabanel* aliique, quos sequuntur *Pagninus*, *Mercerus*, *Schindlerus*, *Buxtorfius* ceterique Lexicographi ac Interpretes fere omnes *כְּרוּר* in *כ* ad radicem pertinere putant, collata in hanc rem voce *כְּרוּר* *Job.* 15: 24. Hinc in duobus *Esaiæ* locis ubi *כְּרוּר* *Caddur* invenitur, aliud præterea *כְּ* supplere necesse habuerunt, ut sensum planum redderent. *נִצְנַפְךָ כְּכָף הָרָמִין* *Deest Caph similitudinis*, ut monet *Kimch.* in *Libr. Rad.* Itaque *כְּרוּר* *Caddur* utrobique pro *כְּכָרוּר* *Caccadur* positum esse contendunt. Verum cum in nulla vicinarum linguarum vestigium signif. istius, quam *כְּרוּר* *כָּדָר* tribuere solent, *pilæ* scil. satis recte, sub radice *כְּרוּר* appareat, & ellipsis *כְּ* *כָּדָר* dura sit admodum præsertim bis in eadem voce; ego malo *כְּרוּר* *Caddur* secundum analogiam Grammatices resolvere in *כְּכָרוּר* *Cebaddur* ut scil. *כָּדָר* *Caph* hic non sit radicale sed fervile, & ipsum illud *similitudinis*, quod utrobique supplere coguntur Interpretes; ita *Ab. Esra* monuerat *Caph* in *כְּרוּר* *Caddur* fervile esse & pertinere *לְרוּמָה* *ad similitudinem*; *volutando volutabit te tanquam pilam* *כְּרוּר* *Caddur*. Ipsa vox *pilam* notans est *כְּרוּר* *dur* de quo ne quid amplius dubites, rem altius ex Arabismo repetam.

Hebræis veteribus radix *Dur* *דָּר* quæ hodie in *Lexicis* signif. *habitandi* nota tantum est, primario significavit *circumegit*, *in gyrum egit*, *in orbem egit*; quam significat. sub radice *דָּר* nobis conservarunt Arabes. Arabice *دَوَّرَ* est *circumire*: in 2. conj. *دَوَّرَ* *vertere* & *in gyrum*, *orbem agere*: in 4. conj. etiam *in orbem egit*: unde in pass. *أَدِيرَ* *Udira bibi*, *vertigine capitis laboravit*, proprie *in orbem actus fuit*; in decima *circumivit*, *gyrum duxit circa aliquid*, & intransitive *rotundus fuit*. Hinc jam *כְּרוּר* est *pila a rotunditate*, vel quod *cir-*
Ll 3 *cumaga-*

cumagatur ut נלל a נלל. Hinc etiam *habitare* דור *Dur* vocatur, respectu habito ad mores hominum sedes novas & habitacula figentium, qui se domusque suas in figuram rotundam recolligunt, quomodo *Americani* hodiedum; ita دائرة in plurali دور Arabibus est *tribus*, *vicus*, in rotundum collectus, & دورا tentoriorum orbicularis *vicus pagusve*, quales *Scenitæ* habitare solent; effecit quidem vetustas, ut a proprietate verbi recessum fuerit, eaque oblivioni quasi data: verum ita solent in omnibus linguis verba ab antiqua significatione recedere, inque aliqua, quæ a prima deducta esse fere non animadvertitur, remanere. Porro ab hac prima signif. derivatum etiam est דור *Dor*, quod modo *tempus* modo *homines ipsos* notat. *Tempus* quidem *Dor* audit a periodica revolutione, uti قدوير apud Arabes, de anni ac temporum revolutione usurpatur: *hominibus* vero qua ratione nomen a *circumvolutione* fuit tributum? hoc ut inveniam observari velim *Dor* דור proprie dicere *homines* seu *generationem*, non viventem jam aut præsentem, sed venturam & successive generandam. Id patet planissime ex Jos. 22: 27. Quia illud (altare) testis est inter nos & וּבֵין דורותינו אחרינו & inter *generations nostras post nos*. Vides ut cum *hominibus viventibus* conjungantur *generations eorum*, tanquam alii homines demum venturi: ex quibus colligo nomine דור *Dor* appellari *homines*, quatenus inter eos decedentes & succedentes fit quædam *revolutio* quasi ac *circulatio*. Tandem דור & מורה *rogus*, *pyra* hanc significat. arguunt, ligna enim ejus in orbem aggregari solent, denique flamma in orbem fere ascendit.

Antequam finem observationis ad locum hunc faciam, moneo Interpretes in eo vertendo proprietatem verborum Hebraicorum non retinere, nam ita ea exprimunt: *Volutando volutabit te volutatione, tanquam pilam*; ut Belgæ *Op zal u boogrollen* / &c. cum tamen צנף nil dicat præter *obvolvere*, uti patet ex Levit. 16: 4. & derivatis צנף & מצנפה; Itaque potius exponendum puto. *Obvolvendo obvolvet te tanquam pilam*, hoc est, *in figuram quasi globosam te colliget, tanquam pilam*, אֶפְסִיוּתָוּעַן אֵלֶּךָ עַד חִלּוּתָוּעַן / quo facilius de loco te deturbare ac per regiones dispergere possit; ita enim Deus sæpe dicitur impios habere tanquam pilas. Ps. 83: 14. *Deus mi pone eos tanquam pilam, tanquam stipulam coram vento*. Et sic Esai. 17: 13. Quod autem sequitur אֶל אֶרֶץ per ellipsin satis familiarem explicari debet; *ad regionem*; ac si esset *ut protrudaris ad regionem* &c. Ita proprietatem rad. צנף retineo.

C A P U T XXVI.

VERS. 3.

כִּי בַךְ בְּטוֹחַ.

PLurimi Interpretes hæc ita vertunt: *Quia in te speratur*, ut Belgæ: want men heeft op u betrouwt. Non rejicio, quin magis etiam eo propendeo: tamen quia verba alium etiam patiuntur sensum, nihilo priori illa deterio-rem, eum non prætermittendum puto. Ita verti potest: *In te est*, in quo speretur, seu *tu es cui confidi possit*: בַּךְ in te pro tu, ut בְּצֵל in umbra pro umbra Eccles. 7: 12. & יְהוָה שְׁמוֹ in *Jab est nomen ejus*, id est, *Jab* Ps. 68: 5. quem usum alibi ex Arabismo uberius demonstravimus. Sic לְ etiam est pleonasti- cum: unde לְמֶלֶךְ 2 Reg. 7: 2. est simplic. Rex. quæ etiam alias ulterius ex- plicavimus; inde est לְךָ tu simplic. Jer. 20: 4. uti hic בַּךְ. *L. de Dieu ad Jerem.* 17: 4. בַּךְ mihi hic est nominativi casus. Porro בְּטוֹחַ est *cui confiditur*; hunc enim usum partic. pass. induunt. Arab. Dominus est مَخْدُوم proprie *cui servi- tur* a خدم *servire*, وِم ————— س ————— م est *cui secretum confidi possit*, in Hist. Tamerl. a م ————— س tegere. ذهب Cui oculi præstringuntur. Et ut idem plane exemplum habeas مَأْوِل est in quo sperari potest ab أمل sperare: ita de Deo dicere solent. الله خير مَسْؤُول وَمَأْوِل. Optimus est Deus qui invocetur & in quo speretur: بְטוֹחַ אֱמֹל & שְׂאוֹל seu בְטוֹחַ. Sic & Alcor. Sur. 22: 72. ضعيف الطالب والمطلوب Qui querit nihil est & qui queritur ex Diis fictitiis. Eodem modo de homine diceretur בְטוֹחַ qui confidit, Deus vero ipse esset בְטוֹחַ cui confiditur. Certe vs. sequens ita postulare videtur; *confidite itaque in Je- hova*, quia ipse est בְטוֹחַ & in eo צוֹר *rupes est aeterna*, quæ tutissimum præbet & inexpugnabile refugium.

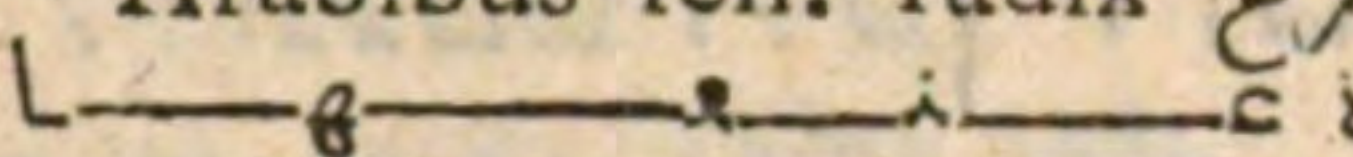
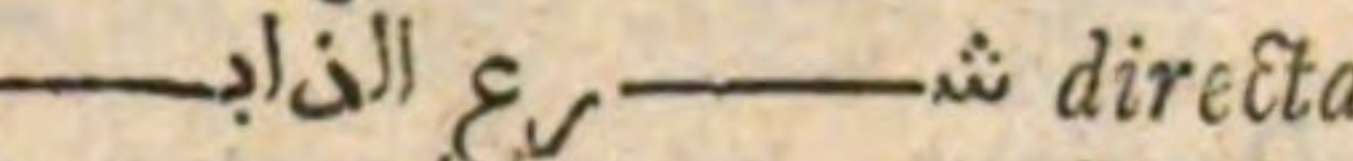
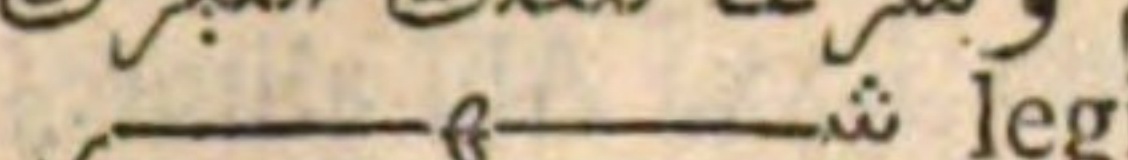
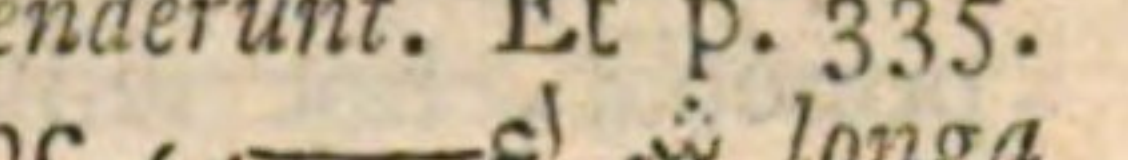
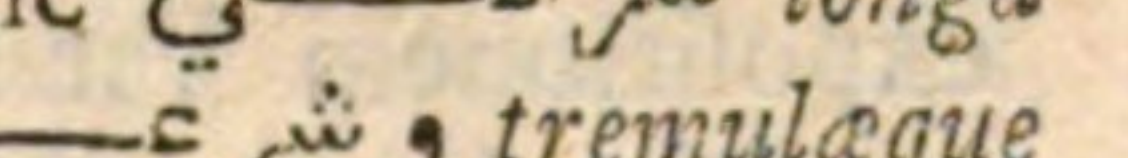
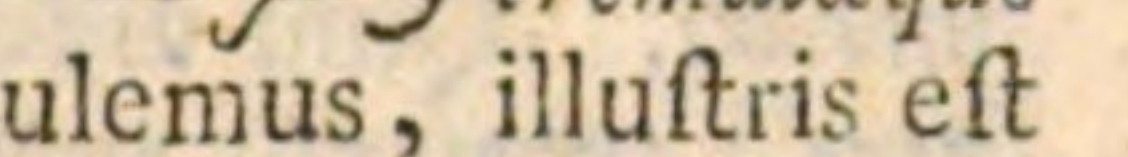
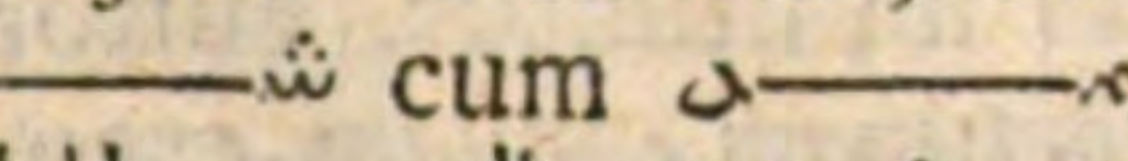
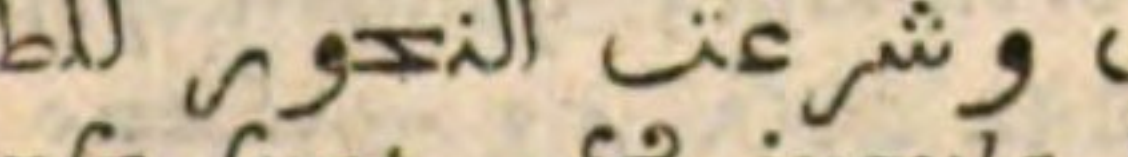
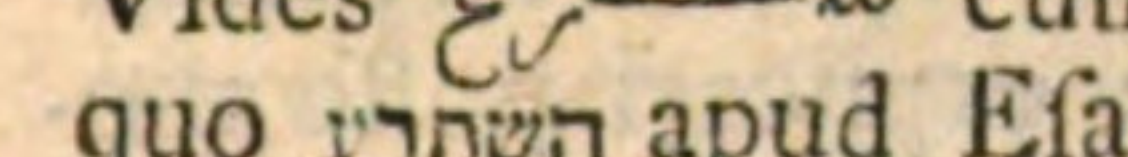
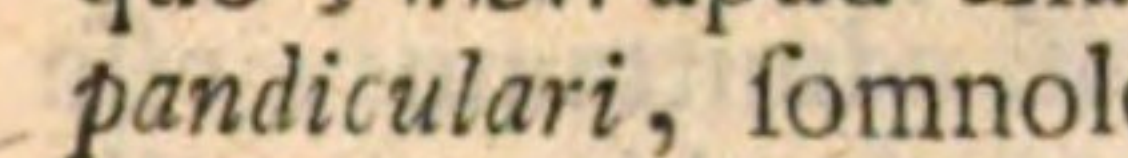
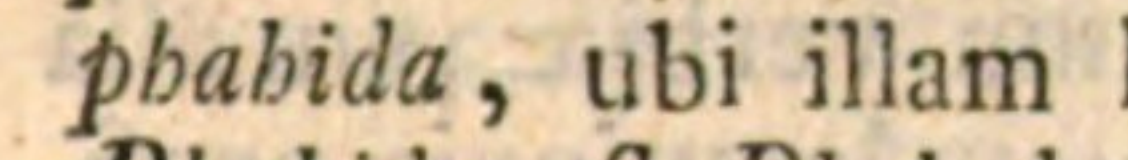
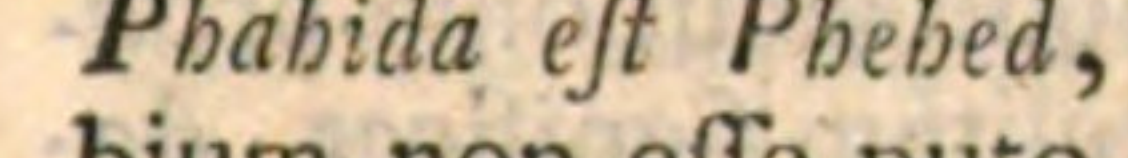
C A P U T XXVIII.

VERS. 20.

קִצְרַת הַמַּצֵּעַ מִהַשְׁחָרֵעַ.

NOn uno hæc modo ab Interpretibus capiuntur. Nihil fani Veteres Lxx. & δουράμεθα μάχεσθαι. Vulg. *Coangustatum est stratum, ita ut alter decidat.* Cur קִצְרַת הַמַּשְׁחָרֵעַ vertat *ita ut alter decidat* non video, nulla enim talis signif. vesti-
gia

gia apparent; sensum exprimere voluit, sed hoc non est considerare, sed quasi fortiri, quid vertas. At Lxx. unde illis השחיר est μάχαι? ex Arabismo, ubi שרע seu شرع & اشرع est *intendere, dirigere hastas*, uti in bello. Sed hæc hæctenus. Ad veram quidem verbi obscuri notionem nihil illi. Neque felicius hic egerunt recentiores, propius tamen accedere videntur: volunt nempe שרע esse *redundare*: Ita omnes *Lexicographi* &, quod miror, etiam *Gussetius*. Auctor est *Kimchius*, qui in *Lexico* suo שרע per ערף declarat, quod est *redundare*. Fundamentum hujus interpretationis est in *Levit.* cap. 21: 18. & 22: 23. solis præter nostrum, hunc, quem expendimus, locis, ubi radix שרע usurpetur. Quod si æquo rem animo ponderare velimus, mirum videri poterit, quomodo signif. hæc Eruditis placere potuerit; adeo locis, ubi legitur, parum quadrat. Quis enim sensum hunc ferat? *Brevior est letus, quam ut redundet*; plane etiam *Levitici* locis ea non convenit, nam שרע quod exponunt *redundantem* membris scil. qui membra habet superflua, טו קלם opponitur *Levit.* 22: 23. quod non *membro aliquo carentem*, ut prave etiam docent nonnulli, constanter licet, denotat, sed cum ex partibus, quæ geminæ sunt, una justo brevior est & contractior. Ita Hebræi omnes, *Chaldæi* item, *Jonathan* & *Onkelos*, *Arabes* excusi duo, *Samaritanus* ac in universum fere omnes; ne autem dubites hisce assentiri, rem ex Arabismo, quod hæctenus non factum video, confirmatam dabo. Magnus quidem *Bochartus* Vir summæ eruditionis, quique in omni doctrinæ genere primas tenet in *Hieroz.* Hebræum קלט contulit cum Arabico قلطي quod *manum* notat aut *pumilionem*, ac de *catellis* pusillo corpore, quos *Melitæos* veteres dicebant, vulgatissime usurpatur: الكلب القلطي *canis Melitæus* sæpe apud *Damirium*. Ipse tamen ὁ μάλυ alibi docet Arabicum قلطي *Kalati* a Græco καλαθίνη, quod est *Melitææ* catellæ in *Adæi* Epigr. nomen, quod *calathæ* circumferatur, deduci potuisse. Quid si *Kalati* sit ipsum *Melitæus*: qui enim φοίνικα in قوقس *Kaukis*, *Phocam* in قوقى *Kauki* corrumpere potuerunt, cur non ex *Melitæo* *Kalati* effingerent. Quid quid sit, illud certum videtur *Kalati* قلطي esse vocem recentiore & extraneam, unde Hebræum קלט solide illustrari nequit. Ego ita instituo. Arabes Hebræum קלט non sub قلطي, quam radicem ne agnoscunt quidem, receperunt, sed sub صلطي seu قلط: ut enim *Chaldæi* & *Arabes* Hebræum קלט fere semper in ט, sic contra ט in ק solent mutare. קלט ergo seu صلطي Arabibus est, *contraxit se in unum, contracta fuit res*. Belg. *krimpen*; ita de panno, quod lotura contrahitur, dicunt صلتى. De membris etiam corporis humani. *Hist. Sarac.* p. III. صلتى *Magno erat ore, labrum autem superius corrugatum habebat & contractum*. Illustrius adhuc & quod rem conficit est exemplum in *Histor. Tam.* pag. 301. ubi قالص seu קלט talem, qualem supra descripsi denotat, scil. qui ex partibus corporis geminis unam habet justo contractiorem. *Tamerlanem* enim, quem leviter claudicasse accipimus, unde & *Claudum* eum *Scytam* vocitat auctor; quique adeo alterum pedem altero breviorē habebat & contractiorem, loco citato قالص, id est, קלט appellat.

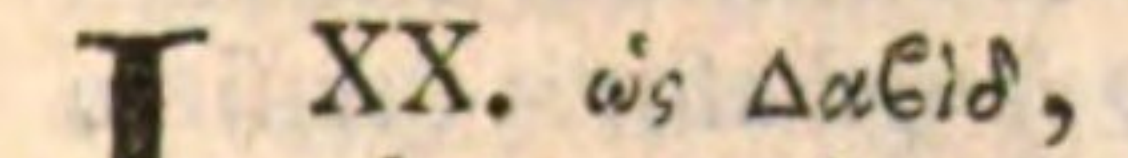
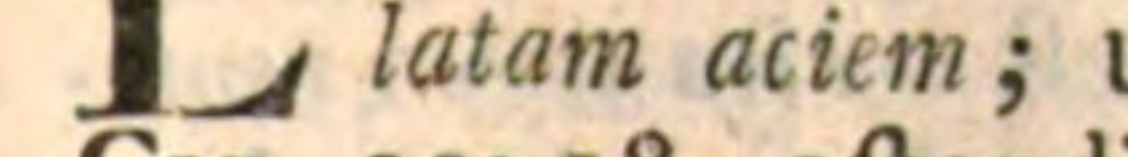
pellat. Si ergo קלוי non deficientem membro, sed contractum iustaque ejus proportionem destitutum, prout evicimus, significat, ei oppositum שרע non membrum redundantem, sed eis iusto longioribus nec proportionem servantibus praeditum notare necesse est: unde efficitur שרע non esse redundare, sed ut קלוי contrahi, ita contra שרע extendi, & in longum protendi significare. Hæc vera & unica hujus verbi notio, qua nulla convenientior excogitari posset loco Jesaiæ. Brevior est lectus, quam ut in eo quis se extendat. Atque hic quidem plurimos ex Eruditis assentientes habeo, qui ita verba exprimenda esse facile viderunt, quo nomine etiam laudandi sunt Belgæ, qui habent, dan dat men zich daar op uitspreken konne. Fundamentum quod ita verterent, præter sensum ac orationis seriem habuerunt nullum. Recte tamen ita versum esse ex Arabismo certo constat. Arabibus scil. radix شرع seu שרע extendere notat aut in longum protendere. Collum protendit camela: directam extendit hastam. Hist. Tam. p. 340. وقد شهرا للعدوان الحسام وشرعا للعتك النبرك in edit. impressa male legitur, & قنبرك vox nihili: Et inimicitiae gladium vibrarunt, hastamque nefandorum facinorum protenderunt. Et p. 335. Hastam rebellionis projecit. Hinc longa tremulaeque directae aut protensae sunt hastae. Tandem, ne plura cumulemus, illustris est locus pag. 115. ubi cum conjugi, illud autem eodem etiam sensu, quo pandiculari, somnolenti more sese extendere. Ita in Alcamus in radice phabida, ubi illam hoc pacto exponit: Phebed, id est, lyncem somno ac pandiculatione referre. Hinc dubium non esse puto, quin pandiculari, extendere se; שרע etiam, non qui membra habet superflua & redundantia, sed qui ex duabus corporis partibus unam iusto longiorem habet & extensioem.

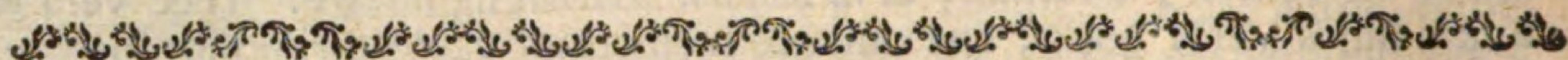
C A P U T XXIX.

VERS. 3.

חנתי עליך כדור

LXX. pilam latam aciem; utrumque prave. Pila non est כדור sed כור, uti supra ad Cap. 22: 18. ostendi. Multo minus כדור est pilata acies. Ex signif. rotunditatis,
Mm

ditatis, quam radici ירו loc. cit. vindicavi, expone; *Castra metabor contra te tanquam in orbem; corona te & indagine cingam, uti in obsidionibus fieri solet: præclare Belgæ: Al zal een leger in 't ronde om u slaan.*

C A P U T XXX.

VERS. 18.

ולכן יחכה יהוה לחננכם ולכן ירום לרחמכם

Propterea expectat Dominus, ut misereatur vestri; & ideo exaltabitur parcens vobis. Ita Vulgat. eodem modo Lxx. Alii aliter. Sensum turbat aliquantum illud ירום. R. Salomon hoc per ירחק expectabit, morabitur exponebat, hoc sensu: *Expectabit Deus & tardabit vestrum misereri.* Hanc expositionem Vir Doctus ex Arabica Lingua firmari dicebat, ubi ירום esset morari. Quid viderit nescio; illud scio روم Arabice id non notare, sed *querere, expetere, velle*; perpetuo ita utuntur. Histor. Tamerl. 302. لا يبلغ Quum fortunam, quam expetebat, attigisset: & mox: اذا كان له في مكان روم Quum locum aliquem petebat; & sic semper apud omnes auctores, quos vidi, nunquam morari. Ex hac signif. locum hunc percommode explicari posse monui ad Job. cap. 17: 4. & ירום & חכה, si Arabicam signif. admittamus, esse synonyma. Fateor tamen, illud mihi ob frequentissimum verbi ירום in alia signif. usum nunc non admodum placere, ignorationemque locutionis profiteri malo, quam vulgatissimam & infinitis exemplis stabilitam significat. deferere. Peculiare autem aliquid in hac phrasi esse mihi persuadeo; vide itaque, an hæc placeant. ירום altum esse, dein efferre se, gloriari notat; inde ita capi potest; *Avide expectabit ut misereatur vestrum, & gloriabitur in vobis parcendo*; ירום gloriabitur, est tanquam gloriosum sibi expetet. Similis est locutio apud Sadium in Gulistan. p. 112. این مملکت بدیدم ان Regni hujus optimates illius videndi studio flagrant: Ita Gent. vertit. In Pers. est; *gloriantur in conspectu ejus*, id est, *ejus præsentiam & conspectum sibi gloriosum expetunt.* Hæ duæ Interpretationes sensum continent menti plurimorum Interpretetum contrarium; qui non breve fore malum vs. præc. denunciatum, sed longinquum & aliquamdiu duraturum his verbis indicari volunt. Ideo Jarchi ירום per ירחק declarabat, *longe aberit a vobis parcendo.* Putem eum a signif. verbi ירום non declinasse, sed ejus rariorem usum aliquem spectasse, ac si ירום, quod proprie altus erit notat, pro longe aberit quasi in altum remotus usurpatum fuerit, quod adeo alienum non est; alta enim remota sunt & longinqua, ut contra רחוק longinquum alicubi pro alto ponitur; hoc liben-

co סנה esse *clypeum* ostendit Arabicum شتره quod eam signif. habet. Porro كنف est *tugurium*, quod est a *tegendo*, ut Hebr. סנה a סנה. Tandem *cingere* & *custodire* primariam agnoscunt *tegendi* notionem, ut in גן *protegere* Arab. simpliciter جن *tegere*; & in סנה. Vel *custodire* & *juvare* كنف ab *alæ* & *tutelæ* signif. in Hebr. סנה *sub alas* & *in tutelam recipere*. Hæc argumento sunt, Arabicum كنف primario *tegere* notare, quod idem in Veteri Hebraismo obtinuisse hîcce locus ostendit; & clarius derivata. Ut סנה *ala*, avis *operimentum*, & ab aeris injuria *tutamen*. Metaph. סנה est *protectio* a *tegendo*; vel potius ab *ala*, quasi *sub alas recipere*, instar avis quæ pullos fovet & sub alis tutatur; interim satis manifesto ad *tegendi* notionem, a qua *ala* nomen traxit, respicitur. סנה etiam est *ora* vestis, quod *alam* referat; tandem est *ora* regionis, quæ ultima est ordine significatio, in qua *alæ* ratio non habetur, sed *oræ* tantum vestis. Sic حاشية *ora* vestis, & regionis in Hist. Tamerl. 307. اطراف ibid. *regiones*, proprie *oræ*. Et sic plurima *oræ* nomina. Hæc adjicere lubuit, ut significationum originem & progressum videres. Nunc in viam redeundum est. Est ergo verbum סנה propria sua signif. *tegere*; inde locum nostrum verto: *Non tegetur amplius Doctor tuus, sed oculi tui videbunt Doctorem tuum*. Christus, cujus hic adventus in carne prædicitur, fidelibus V. T. *tektus* erat per cerimonias legales, quarum ablationem avide expectabant; unde hoc pacto orantes inducuntur: *Exspecto Dominum qui faciem suam tegit* &c. Dominus autem ille Messias est. Non possum hic non addere, quod aliquibus forte alienum videbitur, in verbo סנה *alæ* etiam signif. retineri, & eleganter exponi posse: *Alis non amplius obtegetur Doctor tuus*; Filius scil. Dei, quem hic per Doctorem intelligi diximus, in Sanctuario alis Cherubinarum tegebatur quasi; is enim est de quo David Psalm. 80. canit יושב הכרובים הופיעה O *qui sedes inter Cherubinos effulge, & appare*; ne amplius gloriam tuam intra Sanctuarii terminos & Cherubinarum alas contine, sed effulge per illustrem tuam apparitionem. Ita in סנה primam *tegendi* notionem retineo, & secundam *alæ* non prætermitto. Sed præstiterit forte simplicissime exposuisse.

C A P U T XXXIV.

VERS. I.

שורר תושב כנלתך.

O Ccurrit hic loci verbum obscurius, כנלתך, quod alibi non exstat, nisi in derivato apud Jobum מלה. Radix vulgo statuitur נלה & exponitur, *perficere absolvere*. Hanc notionem suggerit præced. הים cum quo jungitur. Puto

VERS. 20.

אהל בל יצען בל יסע יתרת.

Tentorium, *cujus paxilli non nec transferentur*. Lxx. qui יסע יסעו reddebant, יצען verbo æquipollente יסעו exposuerunt. Eadem ratione Vulg. יצען transferri reddidit. *Chaldaeus* משכנא דלא מהפרק *Tabernaculum*, quod non revelletur. Proprie הפרק *rumpi* notat; inde est, quod in Lexicis nostris יצען *disrumpi* exponatur. Inepte *Kimchii* Pater יצען a rad. יצע deducit, formæ בנין & אלמן & א. Non dubito quin veram verbi signif. nobis suppeditet Arabia. Arabice من — ط — est transferri, moveri de loco in locum, proficisci, idem quod יסע. Abulphar. pag. 415. امنهم على نفوسهم واموالهم. *Securitatem ipsis concessit, bonis fortunisque eorum, sive manerent, sive inde migrarent*. Ita & in Alcorano اقامة in loco subsistere, & proficisci, migrare opponuntur Sur. 16: 82. Arabes pro Hebr. יצען fere semper ط *Dfal* habent. Sic pro זל est ظل, pro צמי est ظمي, pro עצם & ظم, & sic infinita alia. Patet hinc non satis attēdisse Cel. de Dieu, quum scribebat Arabiam nihil hic subsidii ferre; ipse autem Æthiopum usum advocabat, quibus sensu vehendi usitatum est verbum; quod cum usu Arabum convenit, unde transsumtum est. طعينة est pilentum camelinum, quo quis vehitur. Conveniunt hoc modo ציען & ציע, ut apud Arabes قسا & شجن & شجا durum esse, شجن — قسا tristari.

C A P U T XXXV.

VERS. 7.

והיה השרב לאגם וצמאון למבועי מים.

VOX obscurior est. Lxx. ex sensu ἄρδον vertunt, ut & Vulgat. aridam. שרב, usu *Chaldaeorum* in *Targumim* id comprobante, aestum proprie notat, & sic sumitur infra cap. 49. 10. inde intelligunt vulgo in hoc loco, terram aridam, aestu torridam. Satis hoc convenit quidem, attamen peculiarem quandam notionem hic loci illud שרב induere videtur, & idem esse quod apud Arabes voce hinc desumpta سراب. Arabibus pecul. ea vox designat, vaporem quendam meridiano fere tempore eminus in desertorum planitie speciem aquae, aut vasti lacus referentem, quam ab arenis repercussi solis radii efficiunt. Alcoran. Sur. 24. 39. كسراب بقعة يحسبه الذين كفروا اعمالهم. Eorum, qui impii sunt opera instar vaporis sunt in planitie, quem

quem sitibundus aquam existimat. Sensus est: opera impiorum, eos non aliter ac *ערב* sitientem *צמא* spe sua destituere & frustrare. Sic & in Histor. Tamerl. pag. 307. *Campum implebat instar vaporis in planitie, quem sitiens aquam reputat.* De iis qui vana & inania hujus mundi sectantur, iisque decipi se patiuntur, vulgari proverbio dicunt *يختاض عابى عرض السراب*. Speciem petit *ערב* *אין* aquae apparentis. Cel. Golius ad hoc proverbium & in notis ad *Alfragan.* annotat *Curtium* Lib. 7. de hac aquarum apparente in desertis specie quaedam tradidisse: nempe refert, quod aestivi solis vapor arenas accendit, quoque immodico terrae fervore, excitata caligine, camporum non alia, quam vasti ac profundi aequoris species est. Hanc ergo, ut dixi, speciem aquae lacum referentem *ערב* vocant Arabes; atque hinc apparet, quam pulcre *Esaias* *לַאֲנָם* lacum *ערב* *אין* opponat, atque hoc in illud conversum iri promittat. Sequitur *בנוה חנים רבצה חציר לקנה וגמא*. Junius: *In habitaculo draconum, in cubili cujusque eorum.* Scilicet volunt foemin. affix. in *רבצה* distributionis vim habere, quia alias cum praec. *חנים* conjungi nequiret. Nugæ. Verto: *In habitaculo, ubi dracones recumbebant:* Suppleo *אשר*. Ad verbum; *in habitaculo, אשר* in quo, *dracones accubitus ejus* pro *dracones accubitus eorum* Hebraismo solenni pro *draconum accubitus*. Nihil moror, quod Cel. de Dieu a Grammatica alienum dicat, ut singul. foemin. cum plur. mascul. jungatur; miror potius Virum in Orientalibus non hospitem id existimasse, cum hac constructione nihil apud Arabes sit frequentius. In Histor. Tamerl. *بحار اذا هي تدور*. *Maria ecce illa fluctuat*, pronomen est & verbum foemin. cum plur. masc. p. 2. ejus Hist. *اقبالهم عده وروها*. *Climata coluerunt eas;* pro *ea*. Sic *بحار مملكتهم جارية*. *Maria Imperii ejus fluebat*, pag. 94. *ديار بكر استخلصها*. *ibi* est plur. masc. *لهم اعين* affix. sing. foem. plane ut hic. Alcor. Sur. 7: 178. *لا يبصرون بها* *Oculi eis sunt, quibus non cernunt:* in Arab. est, cum qua. Ibidem *لا يسمعون اذان* *lares, quibus non audiunt.* In omnibus his id obtinet, quod de Dieu fieri posse negabat. Quo plura? semper ita Arabes. Nec aliter Hebraei. Job. 39. 14. *רנים העונ בצה* & 14: 19. *מים חשף ספידה* *aquae, inundant effusiones earum terram, ad quem locum etiam ostendi singul. foemin. cum plur. mascul. copulari.*

C A P U T XLI.

VERS. 2.

מי חעיד ממזרח צדק יקראהו לדגלו.

LXX. Τὴς ἐξήγειρεν ἀπὸ ἀνατολῶν δικαιοσύνην, ἐκάλεσεν αὐτὴν κατὰ πόδας αὐτῆς. Laudo quod צדק *justitiam* vertunt, non *justum*, ut solet: eorum tamen versio incommoda est, nec convenientem fundit sensum cum sequentibus. Inde est, quod *Vulg.* צדק *justum* dederit, quomodo ex nostris non pauci. Alii tamen vim substantivi retinentes ita vertunt: *Quis suscitavit ex oriente eum, quem justitia advocabit ad pedem ejus.* Hæc *L. de Dieu* versio est. Celeb. Interpres ita: *Quis ex Oriente suscitavit eum, cui justitia occurrebat ad pedem; non a צדק sed אֶת־צדק.* Mihi צדק retineri placet. Videant Eruditi, an commodior hic sit sensus? *Quis suscitavit ex Oriente, quem justitiam edocuit ad pedes suos: צדק vocare est, & legere; unde ad verbum verteres, cui legit justitiam ad pedes suos. Legere & legendo docere, unde Lectorum nomen.* Ita Arabice צדק usita illimum est, unde قرا in *Lex. Golii* expositum invenies: *Legit, Prælegit alteri: legendo docuit: notat etiam didicit cum ع—ل—ي* unde nihil in *Abulphar.* frequentius quam قرا عليه *legit sub eo, id est, didicit ab eo; sed قرا العلم est scientiam docere apud eundem non uno in loco.* Sic مدرس *legere & docere, unde Lector & Doctor in Abulphar. مدرسة Academia, locus ubi legitur.*

Ad pedes magistrorum discipulos edoceri solitos notius est, quam ut de eo quicquam dicere necesse sit: quis enim illud *Pauli* ignorat, qui se ad pedes *Gamalielis* institutum dicit. Hoc sensu לרגל, sumebat *L. de Dieu* Deut. 33. Ceterum nunc non inquirō, quisnam ille sit, de quo propheta hic loquitur; *Abrahamus* ne an *Cyrus* aut *Paulus*, vel denique, ut alii volunt, *Christus*, inter quos *Hieronymus*: parum id ad rem meam facit, quisquis enim ille fuerit, justitiam Dei edoctus recte dicetur.

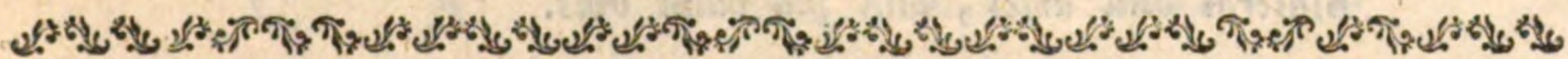
VERS. 26.

Qui annunciavit à principio, &c.

ונאמר צדיק.

Vulgat. Et dicemus, justus est. Rectius Lxx. η̄ ἐξ̄μ̄ν ὅτι ἀληθῆς ἐσιν. ubi tamen rectius ἀληθῆς *verus est; non vera.* Arabice صدق notat *verum esse, & صديق & صادق verus, verax.* In eodem negotio prædictionis *Alcor. Sur.*

21: 39. *وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ* *Quandonam erit, quod promittitis? Si veri estis* צדיקים. Sic Sur. 27: 73. & quamplurimis aliis Surat. 19: 55. *اذْكُرْ فِي الْكِتَابِ لِسْمِ هِيبِلْ أَنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ* *Mentionem fac in Libro Ismaelis, erat enim verus in promissis, & Propheta missus.* Sic eodem plane modo צדיק est *verax* in promissis Neh. 9. 8. & puto locutionem illam frequentissimam למען צדקתך non infrequenter de *veracitate* Dei debere intelligi. Sic infra c. 43: 9. צדק & אמר אמת sunt Synonyma. Inde explicandus Psalm. 51: 6. *בדברך לֹא תחזק חזקתך* *Veracitatem enim intelligi* לֹא בדברך satis ostendit, & omni exceptione major Paulus Rom. 3: 4. ubi ex h. l. *veritatem Dei* probat; neque aliter postulat verbum *אֱמֶת* *ἀληθεία* sæpe est *veritas* אמת respon- dens in Lxx; & *ἀληθεία* a Syro Interp. Luc. 17: 17. *קושתא* *veritas* redditur. Contra *אֱמֶת* Mal. 2: 6. est *פֶּשַׁע* & inde *μαμὼν* *ἡ ἀδύναμις* est *Mammon fallax, instabilis.* Hebræis enim *stabilia* נאמנים, id est, *vera* dicuntur, ut *שכר אמת* Prov. 11: 18. est *merces stabilis*: contra *פֶּשַׁע שֶׁקֶר* ibidem est *merces instabilis*; ita enim iste locus intelligi debet: *אֱמֶת* autem in N. T. *fallaciam* notare probo ex Joh. 7: 18. & Rom. 3. vl. 5. coll. vl. 7. Patet hinc *veri* & *justi* notiones apud Orientales confundi. Ex vi autem sensus *vera* signif. attendi & hauriri debet. Idem apud Latinos Atticosque Scriptores usu venire docet Priscian. Lib. 18.

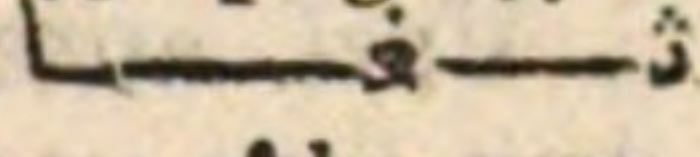
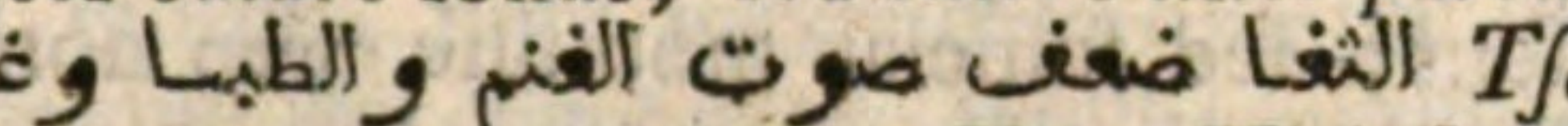

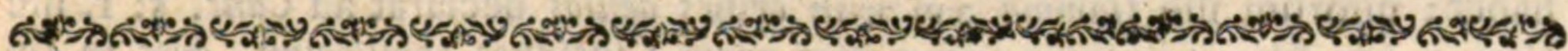
C A P U T XLII.

VERS. 14.

בְּיֹלְדָה אִפְעָה.

Verbum *פֶּעָה*, quod frustra alibi in Sacro Codice quæras, incertæ est no- tionis: Lxx. *καρτερεῖν* explicant, procul dubio quia *החאפֿק* quod eam ha- bet significationem, antecedeat. Vulgat. *loqui*: *Sicut parturiens loquar*, fri- gide nimis & dilute. Kimch. *עָפָה* *exclamare* exponit usum citans Thalmudico- rum, de quo Buxt. Lexic. Thalmud. videatur. Belgæ nostri *uitschreeuwen*. Hanc versionem, quia nonnulli *אִפְעָה* *viperam* vertendum esse volunt, con- firmabo, & simul veram verbi signif. ex Arabismo eruam. Ansam præbet Targum Estheræ a Buxt. Lex. Thalm. citatum Cap. 1: 2. Locum inspicienti hæc occurrerunt. *בֹּוֹת מִגִּיחַ נָהִימִין דּוֹבִין חֲסַפִּין אֲמִרִין פִּעִין* *Boves mugiunt, leo- nes rugiunt, ursi uncant, agni balant.* *עָפָה* ergo est ovium & agnorum vox, & *balare* notat. Sic Arabicum *لَبَّاسٌ* quod est *pro פֶּעָה*, ut mox docebo, a Golio exponitur: *Balavit aut similem edidit vocem; de ove, capra, dorcade.* Hinc Prov. *لَا تَلْبَسُ* *Non est ipsi balans*, id est, nihil possi- det fortunarum: primario autem & maxime propria significatione *لَبَّاسٌ* *balatum ovium contentiorem, quem in partu edunt* indicare monent Arabes. Ita

„ patur, sed de clamore in partu. Sic Esai. 42: 14. „ Ac deinde nomen פועה hinc explicatum dat. Addit ὁ μέγας obstetricis Ægyptiæ nomen פועה *Pbaub* ab eadem esse significatione. Vides ὁ πάνυ eandem jam verbi propriam signif. posuisse; addubitanti autem mihi, quo fundamento id assereret, (Locus enim Esaiæ, quem solum ad id citat, non satisfaciebat; nam dicitur & alibi פועה כולדה unde tamen concludere non licet פועה proprie dici de *clamore in partu*) tandem in Operis ipsius part. 1. inveni, quæ eum spectasse non dubito. Hæc quia huic observationi ingens addunt pondus, eamque tanti Viri iudicio suffultam Eruditis probatiorem fore scio, non possum non verba ipsius huc transferre. exstant ea Hierozoïc. par. 1. Lib. 2. cap. 45. pag. 471. Lond. „ Quid? si Hebræis vetustioribus פועה idem fuerit quod „ quod non simpliciter *balare* sonat, sed *balare inter parturiendum*. Alcamus. „ *Tsaga est intentio vocis* „ *ovis aut capræ aliarumque in partu.* „ Hanc Viri Summi conjecturam aliquanto forte probabiliorem reddidi exemplis istis luculentissimis supra adductis, quæ quam facile Arabes *Phe* in *Tse* commutare soleant, demonstrant.

C A P U T XLVII.

VERS. 3.

חשפי שבל & גלי צמחך *Sume molas, mole farinam*
 detege crura, transi flumina.

Babyloniorum servitus hic graphice depingitur; duæ hic leguntur voces, de quibus variant Interpretes, שבל & צמח. De prima quidem צמח, eam Lxx. reddunt κατακάλυμμα, prout hodie legitur; tempore autem Hieron. simpliciter κάλυμμα lectum fuit, uti ipse testatur. Speciatim hic κάλυμμα intelligendum est de velo, quo mulieres verecundæ caput tegebant, quod recte vidit Arabs, qui ὁ Lxx. κάλυμμα نقاب reddidit, quod est *operimentum capitis muliebri*. At Syrus gener. החפיה. Sic R. Jona, teste Kimchio Lib. Rad. רבי יונה פירש בו החסיה R. Jona tsamma per velum exposuit. R. etiam Salomo intelligit חסיה שער *quod crines tegit*: ubi eadem opera originem vocis ostendere voluit, nam חסיה in Thalm. est *operire*. Facile est videre, quid eos ad hanc sententiam adduxerit, nempe verbum גלי retege. Aliter plane Hieron. qui צמח turpitudinem vertit, seu *verenda muliebria*, monetque Symmach. חסיה hic reddidisse τὴν σιῶπην σου, quod nos, inquit, *exprimere possumus taciturnitatem tuam, quod taceri debeat præ verecundia*. Quod & in Cant. Cant. legimus, ubi sponsæ pulcritudo describitur, ad extremum infert: *Absque taciturnitate tua; nolentibus, qui Sanctam Scripturam interpretati sunt, transferre nomen, quod sonaret turpitudinem*. Quibusdam deinde interjectis ra-

tionem versionis suæ reddit: Ergo צמח verenda mulieris appellantur. Cujus etymologia apud eos sonat sitiens tuus, ut inexpletam Babylonis indicet voluptatem. Putat ergo Hieron. צמח quæ vox quater in Sacr. Cod. invenitur, hic & Cant. 4: 1, 3. & 6: 7. dicere pudendum mulieris a radice צמח sitire; quæ notatio ferri nequit; nec enim צמח tsamma potest esse a צמח, nec significatio illa locis Cantici commode aptari potest. Videamus loca. Quam pulchra es amica mea, quam pulchra es? Oculi tui ut columbarum מבער לצמח Latinus Interp. ex mente Hieron. absque eo quod intrinsecus latet; & Lxx. consimiliter ἑκτός τ' σιωπῆσεως σκ. quod quomodo intelligi debeat Hier. verba supra citata docebunt.

Verf. autem 3. Sicut fragmen mali punici, ita genæ tuæ מבער לצמח. Eadem sunt verba cap. 6: 7. Non putem hic occulta mulieris intelligi; in quam rem multa dici possent; sed sufficiat monuisse מבער non posse verti præter, unde ista Interpr. sponte corruet. Cur vero Lxx. צמח σιωπῆσεως σκ dederint, aperit Arabismus ubi صمت צמח est filere, sed de his alias. Interim nota Thau in צמח ipsis radicale esse. Accedat tandem vulgatissima & hodie fere recepta vocis צמח interpretatio, quæ Ab. Esram & Kimbium auctores habet; quorum ille tsamma השער הרב crines densos declarat ad Cant. 5: 1. hic clarius ציצית צמח השער שמפניך האשה על פניה לי"ט צמח Cincinnos capillorum, quos in facie disponit mulier. Li trezzi Italice. Hæc signif. pulcherrime quadrat omnibus locis: Cant. 4: 1. Oculi tui ut columbarum, è medio cincinnorum tuorum. Sic Belgæ: tusschen twee vlegten: Et sic in ceteris locis, ubi vox reperitur. Huic versioni ne subscribere dubites ob Veterum auctoritatem, efficiam ex Arabismo, unde origo vocis aperte ostendi potest. Scil. Arab. طم est plectere, idem quod ضمير per quod a Lexicogr. solet exponi. ضمير autem pecul. de comis plectendis solet usurpari, unde ضمير & ضمير est cincinnus plexus. طم ergo plectere notat, præsertim comas; unde طموم plexus nexusque capillus apud Zjaubar. Porro Arab. طم esse ab Hebræo צמח mutatione ט פ in ט non opus est, ut moneam; Chaldæi enim & Arabes fere semper Tsade in Thet mutare solent. Hæc de צמח. De altera voce שבל non minor est fluctuatio; hinc plantam alii, alii talum, quidam tibiam, Hieron. humerum intelligunt: Procul dubio respexit Hier. ad rad. שבל bajulare. Gen. 49: 15. ויש שכמו Kimchius pedem sobel dictum vult a שבל semita. Ita ille in Comm. ad h. l. in Lexico vero dubitat, utrum pes sit an crus. Belgæ talum intelligunt; horum expositio eo nititur, quod cum seq. שוק crus jungi videatur; at eadem ego ratione capillos plexos esse evincam, si cum præc. צמח copulavero. Nescio an attentionem mereatur Rabinorum Interpretatio, cujus meminit Kimch. in Lex. qui שבל שבל explicabant קלופי שבלה דנהרא decortica arundines fluviatiles. Tandem in partes vocandi sunt Lxx. Interpretes, qui mihi vocem vere interpretati esse videntur; πολλὰς scil. vertunt, quos sequitur Syrus, qui חרות canos habet, & Arabs, qui شمر crines. R. Mose Cohen ab Esra laudatus ita sentiebat; sobel esse השער הזרע Cincinnos in genas pendulos. Addit Ab. Esra והבין שאין לו ופירושו לפי מקומו בלא ראייה Certum est non esse voci huic parem, inter.

interpretatio autem ejus ex loco hauriri potest; sed absque certa probatione. Præfidium tamen huic sententiæ afferet Arabica lingua, in qua سبولة est coma, casaries; sic in pent. Erpen. pro Hebr. גדל פרע est سبولة يكثر nutrit caesariem. Radix سبل est demittere; اسبل الذيل demisit laciniam in Histor. Tamerl. sæpissime. De crinibus apud Geograph. Nubiens: Clim. 2. part. 8. de foeminiis magnum regem Indorum in solenni equitatu comitantibus. Armillis ex auro & argento manus pedesque ornantur;

واسبلن شعوره من عباي ارداهن

& capillos suos ad nates dimittunt.

Itaque, ut finem faciam, mihi maxime verisimile est שכל & צמה conjungenda esse, & utrumque de crinibus & capillis intelligendum, nudatio autem comæ mulieri indecora erat. Confer Num. 6: 15. & 1 Cor. 11.

CAPUT LIV.

VERS. 8.

בשצפ קצף

VOx ignota est & incertæ significat. שצף קצף. Lxx. ὀργισμὸς ὀργισμός. Vulg. in momento indignationis. Scil. ex præced. vs. id repetiisse videntur. ברנע קטן. Ita Kimchius ex sensu. Significatio vocis ex sensu intelligenda; parva ira, prout dixerat (vs. præc.) parvo momento. Sic Ab. Esra אין ריע לו והטעם כמו מעט Non similis est voci, ex sensu parum denotat. Merito tamen dubitare quis posset de hac recepta signif.; cum in nulla vicinarum linguarum talis notionis sub שצף vestigia appareant; neque etiam ex contextu satis id liquido constet. Errant enim Viri Docti qui putant שצף & עולת in seq. hemist. opponi, nam non שצף sed עולת רנע opponitur. Mihi longe probabilius arridet שצף ex Arabismo diverso plane sensu explicare. Radix شظف seu שצף (י Hebr. verti in ط Arab. non est quod ulterius moneam) Arab. notat durum, vehementem esse: شظاف Sjadsiphon durus: شظاف seu שצף durities, vehementia: Inde malo: In vehementia iræ, abscondi momento faciem &c. Plane etiam auctoritate hic destitutus non sum; nam pari sensu Syrus dedit ברנע רנע in ira vehementi. R. etiam Menachem ab Jarchio & Kimchio laudatus explicabat בחרי אף in ardore iræ. Nulla ergo ratione שצף parum esse docetur.

C A P U T LVI.

VERS. II.

מקצהו.

Hærent hic Interpretes, & valde dissentiunt. *L. de Dieu* nova ratione: *Ex præcipuis eorum.* At קצה *præcipuum* notare, non satis probat Vir Doctus. Ex Arabica locutione عن اقصى exponendum monui ad unum omnes; quam phrasin pluribus illustratam videbis ad Gen. 19: 4.

C A P U T LXL

VERS. 6.

חיל נזים תאכלו ובכבודם תחימרו.

COpias gentium comedetis, & in gloria, id est, divitiis (πλάτω Lxx.) eorum superbietis. Ita Hieron. Lxx. reddunt θαυμασθήσεσθε. Solet plerumque ad radicem אמר verbum hoc referri, & תחימרו positum extendunt pro תחמו ab תחמו in Psalm 94. ubi vertunt efferre se. Non valde repugno, literæ enim א & ח sunt permutabiles; exemplum tamen huic mutationi plane simile nondum allatum vidi. In Arabismo frequentia exstant exempla, ut radices, quæ Aleph primam habeant, etiam per Fod, seu potius ejus loco Vau primæ efferantur; ut اءء & وءء, & اءء, pro quo etiam فءء — وءء aliaque plura. Apud Hebræos etiam radix יח ab יחור eadem est permutatione facta. Egregie huc facit quod apud Abulphar. يءء — يءء sæpe ponatur pro يءء — يءء Ita pag. 546. Hist. Dyn. يءء — يءء positum est pro يءء — يءء captivus, & يءء — يءء captivitas pro يءء — يءء pag. 548. Sic pag. 383. اءء — يءء captus est, & sic aliquoties. Ita in Camus etiam legitur يءء — يءء poni pro يءء — يءء coram me. An hinc est quod Chaldaeus, יחור Zach. 11: 13. sumserit de אמריכלא quasi אוצר? comprobatur hoc etiam porro contrarium in האמרי Esai. 30: 21. quod pro חמינו positum esse claret ex textu. Hoc modo תחימרו vertemus vel efferre se, vel dominari, prout apud Arabes يءء — يءء sumi monui ad Psal. 94. Interim incertum satis videtur, an תחימרו recte ad אמר referri possit, si eum obtineat

tineat usum, quem ad Psalm 94. nove ex Arabismo protuli, præsertim, præter insolentiam hujus permutationis, quod radix *מר* alia significatione in Sacro Codice occurrat *Jerem.* cap. 2: 11. *ההמר נוי אלהיו* *An mutavit gens Deos suos*, ut recte *Vulg.* & *Lxx.* nec potest aliter, quod luce clarius est ex contextu: *מר* origo ex loco hoc patet idem notare quod *מר*, atque hæc radices sæpissime confundi solent. Sic *פוח* & *ירע* & *רוע*. *יקן* & *קין*. *יצר* & *צור*. *יטב* & *טוב*. Sic pro *מר* etiam *מר* dictum hic *Jeremiae* locus ostendit, frustra que anomalia a *Grammaticis* hic ponitur. Hinc ita conjicio: Arabice *مَرَف* idem est quod Hebræis *מר* vel *מר* *mutare*; inde est *versari*; hunc usum *מר* etiam induit, uti ad *Jobum* monui; *versari in re* dicitur apud Arabes, præsertim in 5. conj. *مَرَف* qui libere & ex arbitrio & potestate re utitur. Hoc loco nostro satis convenit; potest etiam aliter. Verbum *מר* a prima *mutandi*, *commutandi* signif. peculiariter notat, *prospexit de commeatu*, *sibi comparavit commeatum*. Idem etiam *مَرَف* dicit ab *mutandi* primaria notione. Inde in *Hitphabel* *התמר* erit *sibi ipsi commeatum acquirere*, quod seriei orationis mire convenit. Fateor tamen inclinare me magis ad *Vulgatam* sententiam, verbum ad radicem *מר* esse referendum. Oblitus fere eram *תמרה* *Job.* 20: 18. nihil quicquam æque commode notare, atque *commeatus* *comparationem*: *Et secundum copiam commeatus sui non exultat.*

C A P U T LXIII.

VERS. 3.

וַיִּזְנוּ נִצָּחִם עַל בְּגָדֵי.

Hieron. *Et aspersus est sanguis eorum super vestimenta.* Ita & *Lxx.* *נצח* *μα* hic dederunt, quamquam versio eorum hic tota corrupta sit, & confusa cum *vs.* 6. *Arabs* etiam & *Syrus* *דם* *sanguinem* efferunt. Sic *Rabbini* etiam. *Raschi* *נצחם* *דם* *שהוא תוקפא של אדם* *Nitscham est sanguis eorum, quod in eo robur sit hominis.* *Kimchius* *נקרא הדם נצח לפי שהוא חיי האדם וחוקו* *Sanguis Netsach vocatur, quod vita sit hominis & robur ejus.* Nec aliter *Ab. Esra* & *R. Levi.* Putant scil. *נצח* aliquando in *Sac. Cod.* *robur* notare, ut *1 Sam.* 15: 29. & alibi. At *veritatem* illic potius denotare aliisque in locis monui ad *Hab.* 1. Cum autem nec *veritas* hic conveniant, nec *æternitas*, aliud quærendum. Arabice radix *נצח* seu *نَضَحَ* *spargere*, *aspergere* notat. *نَضَحَ الدَّم* est *sanguinis aspersio.* *Æthiopibus* etiam usitatum verbum, unde *1 Pet.* 1: 2. *παντίσμεν αἷμα* & *Æthiops* dedit *דם* *נצח* inde si *sanguinem* dicere *נצח* putemus, commoda constabit denominationis ratio, vel si simplicem vocis vim retineamus, planus etiam emerget sensus: *Et quod ex*
ijs

iis spargebatur, sanguis scil. in me aspersus est. Eodem modo vs. 6. se habet; ubi tamen sanguis magis proprie locum habebit.

C A P U T LXIV.

VERS. 5.

כבנר עדים בל צדקתנו.

Variæ sunt Interpretum expositiones. *Jarchi* כלבש מרחק כבנר מאוס שיהיה *instar vestimenti removendi & fœtentis, de quo omnes abjiciatur exclamant; עדים in Targum הכרה remotiōni respondet. Verum est Hebr. כר per אערי in Targum reddi, inde tamen עדים derivari nequit, quia Dagesatum est. Kimchius: עדים סתגנום ספחת עריא: ויש מפרשים סתגנום הרה מעריא: Exponi potest עדים ex Chaldaico עריא abscessus. Alii ex Chald. מעריא, quod prœgnanti respondet in Targum. Tandem lacera & detrita vestis potest intelligi. Ultima illa Interpretatio fundamento caret, nec satis convenit, quia pollutam vestem hic dicere voluit Propheta. Quod ad secundam מעריא non parturientem notat, quod ad rem faceret, sed gravidam simpliciter. Repugnat etiam Dagesh in עדים; quod & primæ expositioni adsensum præbere impedit. *Ab. Esra* a עור prædari & ער præda vestem ab hoste spoliāam, adeoque sanguine tinctam intelligit. At primo עור esse prædari aut ער prædam non satis apparet; tum si esset, hic certe locum non haberet, ob Dagesh forte. *Miror Cel. Hotting.* qui עדים nostrum ex Arab. د — ع explicari posse putabat, quod aquam perennem notat, unde exponere deberemus: *Vestem aquarum perennium*, quæ iis elui necesse habeat, ait *Vir Doctus*, quod nimis violentum est & inconcinnum. Veteres Interpretes miro consensu עדים בני de panno menstruatæ intellexerunt. Lxx. ἡμέρας ἀπὸ καθαρίσεως. Vulg. *Pannus menstruatæ: Arabs خرقعة الطائفة* quod idem est: Sic *Syrus, Chaldaeus* etiam מרחק, quod eodem recidit, nam מרחק Chald. menstruum est. Hæc versio dubio procul efficaciter loci sensui satisfacit, ideoque in Ecclesiam fere est recepta. Eam ex Arabismo confirmasse juvabit. Arab. عور notat numerare: inde د — ع a numerando vocatur *Status mulieris*, quo cum ea rem habere nefas est, ob menstrua; aliamve impuritatem. Ita in *Alcor. Sur. 65: 4.* & alibi. Forte etiam ערה hic positum est pro נרה quo peccati impuritas exprimitur *Zach. 13: 1.* *Ain & Nun* quandoque permutantur. Sic عفریت: اذ — ط — ا & اعط — ا austerum esse: ا — ط — ا & ف — ا: ف — ا — ك — ا invertere & ف — ا — ك — ا Vafer: ف — ا — ك — ا vellere & pro eo ف — ا — ك — ا in Appendice Golii. Et sic alia bene multa.*

Prius

Prius tamen magis arridet, & eo quidem magis quod Hebræis radicem עיר unde עיר usurpatum in *Psalms* primario numerare notasse putem, de quo alias scribemus.

CAPUT LXVI.

VERS. 20.

בסוסים וברכב ובצבים ובפרדים ובכרכרות.

PRædicitur fore, ut gentes undequaque Hierosolymas confluant in equis, & in curribus, & in rhedis, & in mulis, & in כרכרות *Circaroth*. Extrema illa vox ambigua valde & incertæ est significationis: *Jonathan* vertit חושבנות *laudes*, quod quo modo cum præcedentibus cohæreat ipse viderit. Ita tamen, ut sibi constaret, versum voluit; idem enim מכיר 2 Sam. 6: 14. *laudentem*, prave licet, reddiderat. Neque alibi radix כרכר reperitur. *Chaldaum* secutus est *Raschi* qui *Circaroth*, cantica ludentium exponit & saltantium, pressius verbi *Circer*, quod saltare est, notionem referens. Lxx. Interpretibus sunt *umbellæ*, ut & *Arabi*, qui طلالات, quod idem est, habet. Aliis Græcorum *φορεῖα*, id est, *vehicula* exponere placuit, quibus fere consentit Hieron. *carrucas* vertens. *Rabbi Menahem* ridicule, כבשית, id est, agnos intelligebat, quia scil. כר id sæpissime notat; unde & hoc nomine *Ab. Efræ* vapulat. Tandem plurimi ex recentioribus; Judæi omnes, si *farchium* & *Menab.* exceperis, Christiani etiam quam plurimi *Circaroth* sumunt de *dromadibus*. Duæ hic sese offerunt sententiæ, quæ aliquam speciem habeant; reliquarum autem inutilem omnino duco refutationem, adeo fundamento omni aut ratione destituuntur. Prima earum est, quæ *Circaroth* esse vult *vehicula* aut *carrucas*: quod non aliunde ortum videtur, quam quod curribus illud & rhedis צבים subungi viderent; adde *vehicula* כרכרות *Circaroth* potuisse dici, quasi saltatoria a verbo כרכר *Circer*, saltare, prout dicitur *Nab.* 3: 2. מרכבה מרכבה *vehiculum saltat*. Speciem, ut dixi, habet hæc sententia, præter vero speciem nihil. Probabilior mihi longe & convenientior videtur eorum sententia qui *dromadas* interpretantur; quum enim partim equis, alios curribus & lecticis, partim mulis Hierosolymas confluxuros dixerat, reliquum erat ut *camelorum* mentionem faceret; neque enim verisimile est Prophetam tam nobile & Orientalibus usitatissimum jumenti genus prætermisisse, quod solum fere itineribus faciundis & oneribus gestandis sufficiens natum est. Unde Arabibus cameli سفاري من الـ سفاري *naves terrestres* vocitati, quia ut mare invium esset sine navibus, sic vastæ Asiæ solitudines prorsus essent inaccessæ, nisi camelos creasset Deus. Hinc in Alcorano sæpe tanquam ingens Dei O. M. beneficium creatio Camelorum celebratur.

Ufus eorum & utilitas ex Sacris Literis abunde etiam cognita. In originem vocis inquirens, in hac sententia confirmor. Eam sic aperit *Kimchius* in *Libr. Rad.* נקראו הגמלים או הכהמות הלכות כרכרות לפי שכרוב קלוחם ומהירות דומין שמוקרין *Vocantur cameli aut alia quævis jumenta levia, Circaroth, quod levitate sua & velocitate saltum mentiantur.* Nescio an *Kimchio* quasi per nubeculam aliquid affulserit; interim certum est verissimam esse hanc notationem, quod ex Arabismo manifesto constat. Scilicet Arab. مرقص est saltare; de camelo autem properare. *Camus:* مرقص البعير اذا سار سريعا *Camelus dicitur Rakatfa saltare, quum properat.* *Histor. Tamerl.* pag. 137. *Quum autem cameli ignem sentire cœperunt* مرقصت ووقعت ووقعت ووقعت *tum ejulare illi, & subsultare & versus elephantos ferri.* Sic apud *Sadium* in *Rosar.* مرقصت ووقعت ووقعت ووقعت *Mox religiosi istius camelum saltare vidi, qui infessore dejecto viam deserti cepit.* Eadem ratione verbum مرقل tripudiare per مرقصت *velocem esse exponitur in Camus, atque ibidem ناقه velox.* Hebraice רקד est salire, saltare: hæc signif. etiam in Arabia recepta est, unde مرقصت exultatio præ alacritate; hoc etiam in celeritatem transfertur, unde مرقصت properanter incessit: مرقصت accelerator, festinus: مرقصت Certus incedendi modus, nempe idem qui مرقصت alias, ut videtur, seu incessus volutarius; jure autem hic quæri posset an מרקרה apud *Nah. cap. 3.* non celeritatem aliquam, una cum saltandi notione comprehendat. Non difficulter certe ab saliendi notione significatio celeris deflectitur; agilitas enim & celeritas saltui inest, unde omnes fere linguæ hanc metaphoram admittunt. At speciale aliquid hic adest, unde *camelis* præcipue & proprie saltum tribuant Arabes, quum properant; atque inde penitus rationem nominis *Circaroth* inspiciemus, simulque apparebit non esse quævis jumenta velocia, uti addubitabat *Kimchius*, sed nominatim *Camelos*. Nimirum ad naturam pertinet camelorum, ut fidium aut vocis dulci sono capti, saltare incipiant & in pedes se & vehementiorem cursum conjicere. *Camelos* cantu delectari docet *Sadius* in *Gulistan*, pag. 190.

اشتهر بشعر عرب در جالنت و طرب
کردن و فست تیرا کنج طبع جانوری

Camelus carmine Arabis in gaudio & exultatione est;
Te si ejus (musicæ) delectatio non ceperit, perversum es animal.

Leguntur & hæc:

شتهر را جی شور و طرب در سرست
اکر ادبی را فست باشد خرسست.

Camel-

*Camelum quum capiat musices amor & delectatio,
Hominem si non itidem mulceat, asinus fuerit.*

Ulterius hæc, simulque cantum ad cursum eas & velocitatem incitare sequens docebit historia ex Rosario. *Cum ad Mechil Bene Helal pervenimus* كودكي سياه انر جي عرب بدر اميد واوانري بر اورن كـه
مرغ انر هوا در اوردي اشتر عابدرا ديدم كـه برقص در اميد
وعابدرا بپنداخت وراه بپايان گرفت كـه تم اي شبيج در جپواندي
انر كنند و تـرا اذـر نـي كـه نـد
Ecce puer quidam niger ex tribu Arabum profiliebat, qui cantare occæpit voce, quæ aves cælo deduceret: Camelum religiosi in saltum conjici vidi, & eo dejecto viam deserti petere. Hic ego: O bone, animal afficit vox; tene vero non mulcebit!

Narrat ad h. 1. *Gentius* de servo quodam, qui omnes Domini sui camelos uno die cantu suo interemerat. Nimirum quum mira vocis suavitate polletet, eos cantus dulcedine eum in modum ad cursum excitaverat, ut tridui iter velut rabidi, uno die conficerent; unde oneribus depositis deficientes expiraverint omnes. Hinc in Oriente Præcentores vulgo camelorum, quos *Kurakiri* propria voce dicunt, a verbo *Canora* voce modulatus est, & camelos ad cursum incitavit ductor. Idem *حد* dicitur quod a Golio exponitur *propulit camelos, canendo*, & qui cantu impellit *حد* *Hadin* audit; & *Sjadin* a verbo *شدا* *canora voce cantando camelos propellere*. Hæc aliquanto latius profecutus sum, quia nihil quod sciam de hoc camelorum ingenio & proprietate in libris Græcorum aut Latinorum; tum quod non exigua luce locum nostrum perfundant; plane enim hanc camelorum naturam exprimit vox *Circaroth*, quæ vi sua notat, *lætas saltatrices & veloces*. Hæc etiam est ratio cur *saltandi* verba ad *velocitatem* camelorum exprimendam adhibeantur; nempe cum præ lætitia *saltare* incipiunt eadem opera levissime feruntur & viam celerrime secant. Sic *لسـتـطـرب* *ad lætitiâ excitare*, quum de camelis dicitur notat eos in cursum propellere, teste *Camus*. Ab *saltando* ergo, id est, summa celeritate, & exultando, seu gaudio quo se in cursum conjicere solent cameli, Hebræi eos *Circaroth* appellaverunt. Quod autem *Circaroth* potius nominet Propheta term. fœm. non *Circarim* camelos mares, ea potest dari ratio *ἑρσενας ἢ καμήλων ἡσωνας εἶναι θεῖν τῶν θηλέων*, camelos mares impares esse fœminis in currendo; quod legi in *Herodot.* Lib. 3. cap. 127. Arabibus certe fœmellas etiam ad vecturam aliosque usus præferri solere, docet nos Celeberr. *Golius* Adag. Arab. XIII. Eodem modo *dromadem* in fœm. gen. efferre amant Arabes *راحلة* quæ juxta *Zjauhar.* pecul. est *تصلح* *Camellus clitellis ferendis apta*. Quamquam alii *He* non fœmininum hic habeant sed emphaticum, & utrumque comprehendere velint sexum. Hoc interim teneamus *כרכות* hic esse, quæ Arabibus *رواحل* Thal.

Thalmudicis נמלי פרחי *Cameli volantes*, Græcis δρόμαδες dicuntur, de quarum incredibili celeritate nihil nunc attinet dicere. *Dromadæ* vocantur ab *Isidor.* & *dromedarii* ab *Hieron.* unde nobis דרומדאריסן. Conferri nunc velim, quæ summus virorum *Sam. Bochart.* de hac voce Erudito Orbi communicavit *Hieroz.* part. 1. Lib. 2. cap. 4. ubi *Circaroth*, *camelos dromades* esse ostendit; & nonnulla ibidem hæcce nostra non parum firmantia deprehendes.

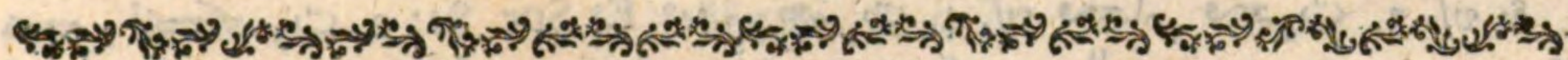

ANIMADVERSIONES

PHILOLOGICÆ

IN

JEREMIAM.

CAPUT I.

VERS. 5.

בְּטֶרֶם אֶצְוֹרְךָ בִּבְטֶן.

MAsora parva hic annotat: וְלֹא יִתֵּן in אֶצְוֹרְךָ redundare. Putant scilicet futurum esse ab radice יָצַר *formare*. Hinc *Nathan* in *Concord.*, *Kimchius*, ceterique *Lexicographi* ad יָצַר futurum hoc referunt. Nulla est necessitas anomaliam hanc admittendi; nam יָצַר & צוּר significationes suas confundunt. Arabibus verbum צוּר *formandi* per creationem significatione familiarissimum est, & sæpissime in Alcorano usu venit: *واحسن الله صوركم* Surat. 64. *Deus formavit vos*. Utrobique est צוּרְכֶם. In Sur. 3: 4. ne plura nunc loca adferam, locus est nostro plane similis:

هو الذي يصوركم في الرحم

Ipsè est qui formavit vos in utero.

An hæc est ratio cur Arabs Erpenianus in Deut. cap. 32. יָצַר aliquoties *الخالق* *creatorem* reddiderit? Superstitiosus alias est Hebraismi observator.

Oo ;

CAPUT

Verbum in 4. *אשרי* *associare est cultui idololatræ deditum esse.* Unde *אשרי* seu *אשרי* *idololatræ sunt sexcentis in locis Alcorani.* *אשרי* etiam & *אשרי* *cultores idolorum conjunguntur in Hist. Tamerl.* *אשרי* *associatus est idolum, & אשרי* ejus plurale, in Corano non raro *Idola* vocitat Mahomed. An hinc *אשרי* *Nisroch* Assyriorum idolum? an itidem Propheeta Idololatriam eorum redarguens, simul speciem ejus & Assyriorum ad imitationem in cultu *Nisrochi* factam eam indicare voluit? Longe petita videntur, & tamen vera esse possunt. Confer ex vl. 24. *אשרי* unde simul patet, non hic semper in eadem persisti metaphora, quod hic objici forte potuisset.

CAPUT V.

VERS. 8.

סוסים מוזנים משכים היו.

Difficultas est in voce *משכים*. Quidam id pro *משכים* *mane surgentes* sumunt: *Tanquam equi bene pasti mane surgunt.* Quæ interpretatio in multis laborare videtur: Primo cur qui a libidine notati in uxores proximi hinnire dicuntur, mane potius quam vesperi aut nocte in Venerem exardent. Deinde *משכים* pro *משכים* dici posse, caret exemplo & auctoritate. Tandem, si vel id detur, Hebraicum non est *משכים* *mane surgunt* cum dicendum foret *משכים* *הם*. Vulgatus, Lxx. Aquila, Symmachus, Theodotion *משכים* videntur ad *משך* retulisse, priores obscurius, at clarissime tres ultimi, qui *ἐλκοντες* reddunt, id est, *trabentes*. Ab. Esræ sunt *equi Tusci*, nam Hebræi *משך* *Tusciam* explicant, quod improbat Bochartus. *משכים* esse a radice *משך* vero maxime est simile. Arabice *مسك* seu *משך* est *capere, tenere, continere*; hæ significaciones ab Hebraismo non alienæ videntur. Exod. 12: 21. *משכים* *tenete apprehensum & capite*: Et *continere* Job. 38: 31. *משכים*, quod Lxx. *φραγμόν* dederunt. Inde dicunt Arabes *الغذا البدن* *Continet corpus cibus*; & *مسك* seu *משכה* est *alimentum, quo continetur corpus*; & *مسك* apud Poëtam Kotrob *بالضم* cum Damma, *Muscho* a Scholiaste exponitur *الغذا البدن من مسك* *illa ex cibus quæ corpus tenent*, id est, *compactum reddunt & robustum.* Et *משכה* est *vir robustus, validus*: Vides quo tendam: *משכים* sic erit idem fere quod præcedens *בנה* *bene pasti*. Hinc explicari potest: *Equi bene pasti & alti*, vel etiam, *equi bene pasti & robusti*. Quod si tamen usitatioem verbi *משך* notionem, quæ *trahere* est, retinendam putes, cum Græcis supra citatis verti poterit *equi trabentes*.
Maschim

Maschim pro *moschechim* ex Chaldaismo, ut *pharsin* פרסין Dan. 5: 25. & sic Chaldæi semper. *Equi trabentes*, sunt incitati, rapidi. Phrasis est Arabum, quibus جذب est *trabere*, unde فرس جذب *equus trahens* est سريع *rapidus*. Et verbum جذب *trabere* in sept. conj. in Zjauhar. exponitur cito, velociter incessit. Sic a خالج itidem *trabere* est اخلج in Camuso præstans ac velox equus, Verbum سلب etiam est *trabere*, unde nostrum siepen; inde est سلب *Salebon, rapidus incessus*. Et سلب القوايم *Equus pedes trahens* est, qui celeriter fertur in Zjauhari. Et ipsum verbum in 4. conj. اسلبت traxit camela, id est, celeriter proripuit se, in Camuso.

C A P U T XI.

VERS. 19.

אני בכבש אלוף יובל לטבוח.

L XX. ὡς ἀρνίον ἀκάνον. Chald. בחיר *electam oviculam*, segregatam ad mactandum. Non recte. Hieron. ut *agnus mansuetus*. Ad hoc L. de Dieu: *Mansuetum*, quod scimus, אלוף nusquam denotat. Fallitur Vir Doctissimus, nam expresse docet Golijs ex Lexico Maruphidis الف etiam notare *mansuefactus* fuit. Interim nihil cogit nos, ut ita vocem capiamus, & quia exemplo id caret, malo exponere: Sicut ovis assuefacta. אלוף aliquoties *assuetum*, & inde *amicum* notare pluribus ad Prov. 2. 17. docui. Intellego autem oviculam, quam quis sibi assuefecit. Confirmat hoc, quod Arabibus شاة الوف *Ovis Aluph* hoc sensu veniat. Locus est apud Bochart. in Hieroz. qui ovem *mansuetam* hic verti debere jam docuerat. Al Camus in voce مروم ita habet. شاة مروم الوف *Ovis Rawum* & Aluph dicitur, quæ lingit vestes educatoris sui. Viden non esse *mansuefactam* proprie aut *cicuratam*, illud enim natura sua erat, sed *assuefactam*, a teneris eam educando. Fatendum tamen est, aliter paulo hæc in Lexico Zjauharii legi, hoc modo. شاة مروم الوف non مروم quæ notant: *Ovis Aluph* est, quæ lingit vestes prætereuntium se. Sic *Aluph* potius *mansuetum* dicere videtur. Fui ut ovis *Aluph*, tam *mansueta*, ut illorum etiam vestes lambam, a quibus ad lanienam rapior. Quod vere de Christo dici potest. Non opus est tempus terere in refutatione eorum, qui *Aluph* hic bovem vertunt. L. de Dieu præ *assuefacta* ove malebat ovem *amicam*, *amicabilem*. At radix אלו proprie *amicitiam* non dicit, sed *consuetudinem*, quod alias latius ostendimus.

Ibid.

Ibid. נשתיתה עצ בלחמו

Chald. נרמא סמא דמוחא במיכליה. Illud עץ lignum de venenato fumfit ligno. נשתיתה per נרמא vertit, ut Lxx. & *Vulg.* qui μὲλαιν & mittere. נשיכה legisfe videntur, ה pro ל & ה pro כ sumto. Varie locus ab Eruditis exponitur. Videatur *L. de Dieu*. Conjiciebam olim Arabicum لحم hic convenire, quod per لب etiam declarant Arabes, id est, cor & medullam arboris. Belgarum tamen versio nunc magis arridet, quæ certe simplicissima videtur. *Perdamus arborem cum fructu ejus*: לחם similiter fere sumtum invenio apud Arabes. Ita in *Tophail*. Dissert. لحوم الفواكه *Pulpa* in fructibus. Et ثمرات ذات لحم *Et fructus quæ pulpam habent*, לחם. Ratio, cur in hanc sententiam propendeam, est, quod addatur: *Exscindamus eam, & in memoriam non amplius veniat nomen ejus.* Hoc est, *delere arborem cum fructu.*

C A P U T XIII.

VERS. 21.

Quid dices cum visitaverit te?

ואת למדתי אתם עליך אלפים לראש.

LXX. καὶ σὺ ἐδίδαξας αὐτοὺς ἐπὶ σὲ μαθήματα εἰς ἀρχὴν. iis μαθήματα sunt: similiter *Hieron.* erudisti in caput tuum. Hodierni Interpretes ita fere: *Et tu docuisti eos contra te duces esse & in caput tibi.* Non sperno hoc; elegantius tamen adhuc verti posse video hoc pacto: *Et tu docuisti eos amicos esse contra te, in caput.* Amarulentissimus est Sarcasmus. Tu Babylonios tibi amicos esse docuisti; scilicet: ראש ut in caput tibi sint, tibi que imparent. Hoc cum præced. interrogatione, *Quid dices?* mire convenit, quo ostenditur, aliud a Babyloniiis expectasse Judæos, quam ut se opprimerent: אלוך *amicum* Hebraice sonare, satis multis evincitur exemplis, & ex Arabismo confirmatur. Vid. not. meas supra ad *Prov.* 2: 17. Vel hoc etiam nomine versio hæc præferenda videtur, quod אלוך *ducem*, principem nunquam notet, nisi ubi de Idumæis sermo sit, ut *Gen.* 36. & *1 Chron.* 1. unde Idumæorum propriam esse vocem conjicere licet.

C A P U T XIV.

VERS. 9.

למה תהיה באיש נדרם.

INcerti sunt hoc loco Interpretes, & in diversa abeunt de vera significatio-
 ne vocis, semel tantum in Scriptura occurrentis נדרם. Hinc vagum qui-
 dam, ut Hieron alii *defessum*, *defatigatum*, ut Salom. Jarchi, *ignavum* aut
timidum alii, ut Belgæ; *attonitum* denique aut *obstupefactum* plurimi reddide-
 runt *Kimchium* secuti, qui ita in *Libr. Rad.* ענינו כאדם מבוהל שלא יוכל להעזר בעת צרה *significatio ejus est, instar viri attoniti, cui subveniri cladis tem-*
pore nequit. ESPERDUTO, *vernacule.* Ibidem etiam patris sui expositionem
 subjungit, qui vocem ex Arabismo illustrare conatus est, ubi eum qui מכוסה
deliquium cordis (lego enim הל- patitur ex morbo, vocant מרהום.
 Quid tandem ex his fluctibus certi emerget? Patrem *Kimchii* Arabismo suf-
 fultum sequare? At parum convenit ea significatio, & quod magis est, non
 ea est vis verbi Arabici مدهوم, ut morbi doloribus deficientem dicat, sed *obru-*
tum in genere, & *oppressum* notat. Celeb. Lud. Cappell. alio modo in Arabis-
 mo præsidium quærit. Verba ipsius hæc sunt: „ Arab. دهم significat,
 „ *accidere, supervenire*, quæ signif. optime hic quadrat, cur esses *sicut vir*
 „ *superveniens*, ut idem sit cum eo, quod vs. præced. dixit viator pere-
 „ *grinus*, qui desleat ad diversorium. „ Judicium Viri Magni & κριτικωτά-
 τας desidero. An دهم est *supervenire* tanquam viator? minime vero, nam
 aliter Arabes docent, aliter etiam ipse Capell. quum *accidere* ponit, & id qui-
 dem recte & Arabice, nisi *accedere*, ut sibi constet, scriptum oportuit, in
 quo quidem errasset. Deinde an a נדרם *supervenire* נדרם est *superveniens*? pa-
 rum id accurate, nec quid scriberet, satis attendisse videtur Vir Doctus,
 cum eum, cui *supervenitur*, passivum enim est, notet. Denique quam op-
 time hic quadret Vir *superveniens*, alii viderent. Viri Doctissimi vestigia
 premens certiora veroque magis propiora ex Arabum libris depromam. Ara-
 bice دهم & diminut. دهم significat العظمى casum aliquem
gravem, calamitatem ingentem: verbum autem دهم *Dabama*, *accidit, de im-*
provviso supervenit, & obruit aliquem malum: Histor. Tamerl. pag. 18. وع-
 الخطب المدلهم ولم يعلم احد البلاء كيف دهم *Communisque fuit teterrima cla-*
des, nec quisquam calamitatem animadvertit, quo pacto de improvviso acciderat.
 inde مدهوم seu نדרם erit, *calamitatibus ac infortunio obrutus & pressus*;
 qua significatione contenti esse possemus. Plus tamen mihi sub verbo hoc
 latere videtur, habetque apud Arabes singularem usum, qui mire loco
 nostro quadrat. Scil. proprie ac præcipue usurpatur de incurso subitaneo &
 oppressione bellica, unde دهم est جيش عظيم *numerosus exercitus*; verbum
 Dabam

Dabam ^{373.} *exercitu undequaque cingere & obruere. Abulphar. Hist. Dyn.*
 ولم يحترس من الفرنج بل أهملهم ولم يشعر إلا وجوسلين صاحب تل 373.
a Francis autem sibi non cavit, imo neglectui ha-
buit, nec prius animadvertit, quam Justinus Tel Bassjeri Dominus illos de im-
proviso exercitu obruit, & oppressit. Ita & Histor. Tamerl. pag. 91. ولم
 يشعر إلا والتتار قد دهمته وعساكر الجغتاي خيلا ورجلا حطمته
ante animadvertit, quam Tatarum ipsum abruerunt, exercitusque Sjagataei tam
equites quam pedites ipsum fregerunt. Sic pag. 340. Regiones autem Samar-
candæ immunes ante ac securæ fuerant malorum, & invasionis bellicæ, quod
Timur in vivis esset. فحين دهمهم أولئك المعتزون اذ أهمل العذاب هـــــ
Quum vero incursionibus hostilibus obruerunt eos impii
illi, pœna ipsos oppressit, unde ne suspicabantur quidem. Quæ ex Alcorano,
pro more istius auctoris perpetuo, petita sunt. Hinc expono, hostibus
undique cinctum, & oppressum, quod orationis seriei mirum quantum conve-
nit. At quid esset tanquam Vir (ἀνὴρ, fortis vir & strenuus) multi-
tudine hostium oppressus iisque succumbens, tanquam strenuus bellator qui
nec salutem sibi afferre nec evadere potest.

C A P U T XV.

VERS. 7.

Et ventilabo eos בשערי הארץ in portis terræ.

Sunt ex Interpretibus qui per *portas* hic intelligunt, *Castra & oppida præ-*
sidiaria: Sic Belgæ nostri: *Doorten* / dat is, uiterste frontiersteden / land-
 palen / sterkten. Non temere ita nec sine causa Eruditiss. Interpr. sensisse Ara-
 bismus ostendit. Vox *ثغر* aperte ex Hebræo *שׁ* est deflexa: *שׁ* enim Hebr.
 fere semper in *ث* ab Arabibus mutatur. *שנים* *duo*. Arab. *اثنان*, *tres* *ثلاث* Arab.
ثلب *octo*, *שמונה* Arab. *ثمان*, & infinita ejus generis alia. Illud *ثغر* a Golio
 exponitur *locus regionis hostico confinis*, præsertim, monente Meidanio, *inter*
montes angustior. Notum est angustos per montes transitus, quibus fines ab
 hostium irruptionibus levi præsidio tuti præstantur *πύλαις portas* Græcis dici.
 Eosdem *ابواب* etiam Arabes vocant, quod idem notat. Famosissimæ illæ
Caspiae portæ, Arabibus audiunt *باب الابواب* *porta portarum*, ut Turcis *دەری*
Demir kapi, *porta ferrea*, & Pers. *دربند* *Derbend*, id est, *porta arcta*.
Pylæ amanicæ hodie *karakapou* audiunt, vocabulis Turcicis *قره قبی* id est,
nigra porta. Hinc patet Arabibus, Persis & Turcis *portas* esse regionum fi-
 nes montibus præclusos. *ثغر* quidem seu *שׁ* etiam hoc sensu venit, latius

tamen id verbum extendi solet, & simplic. *præsidia in finibus* denotat. Abul. phar. 194. *misit ad præsidiarios* الثغور *limitum ut Sergio insidias struerent.* Sic Histor. Tamerlan. 287. *Et ex provinciis hostibus oppositis præsidiis; Reges Sultani.* Et mox ibidem: *Oppida etiam dicuntur quæ in finibus contra hostem posita sunt.* Camus in *Amida*, mediæ ævi Scriptoribus celebratissima Mesopotamiæ urbe *oppidum est ex collimitaneis contra hostem præsidiis.* Hodie a Turcis *Kasjar*, id est, *nigra Amid* appellatur. Sic in *Hist. Tam.* p. 289. *Indorum* *Kasjar est inter fines Chataeorum* حدى الخطا والهند *unum ex portis*, id est, *præsidiis finium.* Sic & Abulpheda *Antiochiam, Adanam, Masifam, & Tbarsum* vocat *munimenta extrema Syriæ præsidia portas.* Alium usum peculiarem in voce *portas* obser- vo ad Dan. 2. 29.

VERS. 8.

הפלתי עליה פתאם עיר ובהלות.

Misere torquet locus hic Interpretes. Mentem meam ad Jobum aperui, ubi *עיר* ex Arab. *turbatio mentis* exponi percommode posse monui. Tali sensu *عير* infin. 5. conj. apud Sadium legitur in Gulistan pag. 358. *Iste Dervisi i. e. religiosus*, *انيمى tenuit constantiam neque mente fuit turbatus.* Inspice locum & vim verbi plenius perspicias. Proprie verbum *عير* est *alterare*, quod ad mentis turbationem etiam sequior deflexit Latinismus. Confer nunc cum hisce notas meas ad Job. 17: 2. Lud. de Dieu nostrum *עיר* dolores exposuit, qui Hebraice *עיר* alias. Hoc ex Chaldaismo se habere dicit. At *עיר* ea notione Chaldaeis ignoratur, quare ejus Interpretationem admittere non possum. Lxx. *τρεῖς* dant, ut ego feci.

C A P U T XXVI.

VERS. 18.

היה נבא.

Fuit prophetavit: Ita ad verbum. Vulgat: *נבא* pro *נבא* positum putavit: *Fuit Propheta.* Lxx. *נבא* omiserunt; forte quod constructionem non intelligerent. *Fuit prophetavit* locutio est Orientalibus pervulgatissima pro simplici

plici prophetavit Abulphar. p. 322. كان سيرة الي بلاد فارس Fuit misit
eum in Persidem. p. 361. ان كنت ما علمت Si fuisti non novisti, pro si
non nosti. Semper ita Arabes. Sufficiat unam ex Alcorano Suratam citasse.
Sur. 74: vl. 47, 48, 49. لم نك نطعم المسكين: وكنا نخوض مع Non fuimus cibavimus pauperes. Fui-
mus immisimus nos juxta cum aliis in vanitatem. Et fuimus abnegavimus diem
judicii. Non repugnabo tamen, si participium potius esse quis conten-
dat, nam id Hebræis familiaris est. Vid. mox vs. 20.

C A P U T L.

VERS. 5.

צִיּוֹן יִשְׁאַלוּ דֶּרֶךְ הַנָּה פְּנֵיהֶם.

VUlgat. in Zionem interrogabunt viam: Sic Lxx. ἕως Σιών ἐρωτήσουσι τὴν ὁδὸν.
Ac sic צִיּוֹן לִצִּיִן esset, & צִיּוֹן cum יִשְׁאַלוּ copulandum. Aliter hodie: De Zione
interrogabunt. Et hi præpositionis ellipsin statuere coguntur. Ego malo:
Zionem petent. Ut Latinum petere, sic Hebræum שָׁאַל & rogare & tendere notas-
se putem. Arabice اراد طلب & quaerendi, orandi verba etiam ita usu ve-
niunt, licet nihil Lexicographi. Abulphar. pag. 183. يخذ علي طريق سجستان
اريد خراسان Segestaniae viam caepit, petens Sinam. Sic pag. 234. اريد خراسان
Chorosanam petebat. Eodem modo verbum طلب ejus eadem plane vis est
ac verbi سأل Hist. Tamerl. p. 182. عاد نكي حلب راجعا طالبا بلاد Hale-
bum reflexit, rediturus & regiones suas petiturus. Vid. Hist. Sar. p. 57. Et
sic aliquoties, quæ hic culumare nihil refert. Ita quidem constructio proba-
erit, nec supplemento opus. Ipsum Arabicum hoc سأل alicubi hoc
sensu legitur, at locum dare nunc non possum.

VERS. 6.

Oves errantes sunt populus meus.

רְעִיָּהֶם הִתְעוּם הָרִים שׁוֹבְבִים

Vulg. Pastores eorum seduxerunt eos, feceruntque vagari in montibus. Vide-
tur legisse שׁוֹבְבִים, quam etiam lectionem Masforethæ annotarunt per קרי Keri.
Paulo aliter Belgæ nostri; qui tamen Keri etiam, non בהיב Chetibh sequuntur:
Sp haddenze geboert na de bergen. Alii etiam תֹּרֵי קְרִי præhabentes montes re-
bellare

bellare fecerunt eos, nimirum quia in montibus idola colebant. At quum gravissimorum auctorum iudicio *τῷ Chetibb* potius standum sit quam *τῷ Keri*, si commodus emergere possit sensus, videamus, an non eundem cruere valeamus. Verba prout in textu Hebræo scripta extant, ita sonant: *Pastores eorum palare eos faciunt per montes rebelles*; quod epitheton quum montibus non recte convenire putarent, illud *שׁוֹנִיִּים* in *שׁוֹנִיִּים* mutandum censuerunt, infeliciter satis. Elegantissimam ego locutionem & vere flosculum Hebraismi ex Arabia explicatum dabo. *Montes rebelles* Stylo Orientis, sunt *difficiles, alti, prærupti montes*. Arabice *صعاب* est *refractorius fuit*; inde est *صعاب* *rebellis*: hoc arduis montium apponitur in *Hist. Tam.* p. 51. *في جبال عاصبة واممكن وغرة*. In montibus rebellibus & locis difficilibus. Et pag. 184. ejusdem Histor. *و بعض تشبث بانيال الجروف العاصبة*. Alii arreptis quasi laciniis petrarum rebellium delitescabant: *petræ rebelles*, id est, arduæ, & accessu difficiles. Iterum pag. 152. *و تمنع بمن معه و صعي*. Accessumque prohibuerunt ipse & qui cum eo erant, in locis rebellibus, id est, inaccessis, & salebrosis. Eodem modo ab *ابي* refractorius, *aversus* dicitur *الامكن الابية* *loca refractaria*, id est, *aspera, ac salebris accessum prohibentia*. Hinc facilis etiam explicatio loci difficilis *Tbren.* 3. 11. *דרכי סורי ויפצחני* *Via meæ rebelles sunt*: ita nempe jubet Ab. Esra *סורי* hic sumere pro *rebelli*, ex signif. qua occurrit apud *Hof.* 4: 16. *וַאֲכַל בָּרָה סוּרִיָּה* *vacca rebellis, refractaria*. Hoc ita explicare solent; *cum via meæ rebelles sunt, tum discerpit me*. Ego malim: *Via meæ rebelles sunt*, id est, *impervia, asperæ salebrosæ difficilesque*, quod cum vers. 9. præc. omnino convenit. At plura de hoc loco serie sua & ordine dabimus, nunc monuisse sufficit eum non incommode huc referri, atque hoc pacto conjecturam meam de *montibus rebellibus* non parum posse stabiliri. Neque diffors loquendi ratio est *Prov.* 18: 19. ubi de munimento dicitur, quod sit *נִפְסֵעַ* *rebellis*, hoc est, *inaccessum, & inexpugnabile*; quem locum suo etiam ordine diligenter satis explanatum invenies.

VERS. II.

Quoniam exultasti & extulisti te insolentius, o direptrix haereditatis meae

כִּי תִפּוֹשִׁי בַעֲנָלָה דִּשְׁנָא וְתִצְהַלִּי כְאֲבָרִים.

In his & præcedentibus *Chetibb* sequi malui, quam *τῷ keri*, ut semper fere præhabendum est, nam absque necessitate hic appositum fuit; alloquitur enim propheta *Babelem* *בָּבֶל* ut ait D. Kimchi, & deinde an non æque efferre licet, *הִשְׁמַחִי שְׂמִי* *Exultas direptores*, quam vs. 10. præced. *הִיָּה כְשָׂרִים* *fuit Chaldaei*. Omnino recte se habere *Chetibb*, probant quæ de constructione Arabica plur. masc. cum sing. fœm. scripsimus sup. ad *Jer.* 2: 15. Sed hæc hæctenus; nunc in verborum, quem non eundem exprimunt Interpretes,

tes, sensum inquiramus; ubi statim occurrit radix ignotior פִּשׁ, cujus veram ac indubitatam signif. ego nondum stabilitam video. Fluctuant eruditi & in diversa rapiuntur. Ex Veteribus quidem, qui quatuor in locis, ubi solum hæc radix legitur, quatuor ei diversas tribuunt notiones, certi quicquam haberi nequit; his ergo omissis recentiorum vestigia legamus: *R. Kimch.* in *libr. rad.* verbo פִּשׁ tribuit עֵנִין רַבִּי notionem multiplicandi, quem certi fere Judæi ac Christiani sequuntur, inde in *Lexicis* פִּשׁ expositum invenitur multiplicare, crescere; hanc significationem fulcire etiam conantur Viri Docti ex Chaldaismo; Chaldaice פִּשׁ id fere dicit, utpote Hebræo פִּרָּה *fructificare* in *Targumum* respondens. Videamus an recte. Quatuor ut dixi locis radix hæc occurrit. (nam quod ad *Nab.* 3: 18. illud huc non pertinere ibidem demonstratum reperies). Ea sunt Jeremiæ hic locus, *Hab.* 1: 8. & *Mal.* 4: 2. cum nomine derivato quod est *Job.* 35: 15. Sume primo locum hunc nostrum: *Extulisti te insolentius פִּשׁ multiplicata es ut vitula triturations, & hinnisti ut equi.* Quo pacto fluunt hæc aut inter se coherent? aut quid vitulæ triturationi multiplicatio adscribitur, præsertim quæ sit *fæcus* & *propaginis*, nam verbo פִּרָּה *fætificare* respondet illud פִּשׁ in *Targum.* aut qua tandem ratione, ferocientis animus ac lætitia gestiente sese efferentis, vitulæ multiplicanti comparabitur. Efficacius adhuc recepta signif. refellitur ex *Hab.* 1: 8. *Leviores sunt pardis equi ejus &c.* פִּשׁ פִּרָּה. verte hæc ex vi verbi *Chald.* פִּשׁ *fætificarunt equites ejus*, & cachinnos merebere. Sunt ergo Interpretes, qui פִּשׁ pinguem esse reddunt, non alio nixi fundamento, quam quod non male id convenire videatur; quum tamen ad *Hab.* 1: 8. deventum est impediti hærent, neque explicare se possunt, nisi alia iterum signif. hinc quidam diffundunt se equites, alii abundant, alii aliter. L. de Dieu verbum obscurius illustrare aggressus est ex *Æthiopica* lingua, ubi פִּשׁ notat sanum esse; at vide quam parum hoc emphasin locorum expleat; *ferociisti Babel, sana fuisti ut vitula triturations, & hinnisti ut equi: Hab.* 1. *Leviores sunt pardis equi ejus, equites ejus sani sunt*; quæ longe infra orationis majestatem subsidunt. Sed defendat quidem quod quisque sentit, sunt enim judicia libera, nos institutum persequemur, nec certis quibusdam destinatisque sententiis addicti quasi & consecrati, quid sit in quaque re maxime probabile cum sæpe alias, tum ipso in hoc negotio studiose inquiremus. Quam ergo libertatem sibi sumferunt Interpretes, verbum פִּשׁ ex Chaldaismo illustrandi, quam & L. de Dieu ex *Æthiopica* lingua, eandem & mihi ex *Arabismo* non gravate concessum iri confido; eo magis quod significationem nobis sistat tam aptam ac tam egregie vim omnium locorum explentem, ut verisimilitudinis gradum superiorem (ulterius enim progredi non possum) attigisse videar. Scilicet Arabice فاش seu ut scribitur فاش quod Hebræo פִּשׁ (seu etiam ut puto פִּשׁ ob *Malach.* 4: 2. ubi est *Chirek* & derivatum פִּשׁ *Phison* fluvius) respondet, notat superbire, ac per فخر quod idem est, a *Lexicographis* Arabum declaratur: فاش & فاش gloriosus, superbus, & فاش in Camus est فاش gloriatio, superbia, fastus. Nulla certe significat magis conveniens posset excogitari loco *Hab.* 1: 8. קלו כנמרים סוסיו פשו. פִּרָּה

פרשיו, five enim פרשיו cum plerisque Interpretibus *equites* vertas, sensus emergit aptissimus, *superbiunt, gloria efferuntur equites ejus*, five quod ego quidem verius puto, *equos* potius intelligas, planior longe & elegantior efficitur oratio, hoc pacto: *Leviores sunt pardis equi ejus, superbiunt, gestiunt fastu, קאטרוס quadrupedes ejus*. Nemo equidem paulo humanior ignorare potest quam egregie & naturæ convenienter *superbia* equis tribuatur, quos Poëtarum Summus *Lib. 3. Georg.* dixit.

—— Gressus glomerare superbos:

quosque omnes auctores a fastu & a superbia præcipue describunt. *Homer. Iliad. 6.*

Κυδίων ὑψῆ δὲ κάθη ἔχθ ———

Superbiens, caput effert.

Ex Arabibus audias *Damirium*, qui ita de equo: قى طبع الـ فرس Ex natura ipsius (scil. פרש equi) fastus est & superba exultatio. Atque hic non possum non repetere, atque lectori in mentem revocare, quod jam ante in *Jobo* attigi ad cap. 6: 10. Hebræis & Arabibus *equum* a fastu & superba exultatione nomen traxisse. Sacra etiam Scriptura *equis* alibi *superbiam* adscripsit, ut in *Job. cap. 39: 21*. Quod autem פרש non *equites ejus*, sed *equi ejus* hoc loco reddendum esse contendam, cum exemplis, tum fundamento non caret. Illa satis multa annotata jam sunt ab L. de Dieu, ad *Esaï. 22: 22*: usu verbi Arabici فرس quo frequentius nullo ad *equum* indicandum utuntur, id comprobante; quin & *Belgae* nostri פרשים equos perden reddere non dubitarunt *Esaï. 28: 28*.

Hoc in verborum serie ac complexu fundatur; ταυτολογον enim illud פשו פשו si ita vertas: *superbiunt equites ejus & equites ejus e longinquo veniunt*, at verte, *superbiunt equi ejus, equites autem e longinquo veniunt*, & apte fluet oratio; neque iure quis opponat idem incommodum oriri ex mea versione, nam bis etiam *equos* hoc pacto dicturum Prophetam in priori hemistichio, quis enim adeo in Scripturis hospes est, qui neciat sæpe eos eandem rem repetitis at diversis exprimere vocabulis, ענין אחד כמלות שניה idem mutatis vocibus, ut ajunt Rabbini, ut quos primum פרשים equos vocaverat, eos postea alio nomine פרשים sonipedes appellaret *Propheta*. Sed pergamus in adstruenda nova a me posita significatione; ubi statim prima fronte apparebit mirifice eam loco nostro *Jerem.* etiam convenire, *Babelem* enim lætitiæ gestientis & superbæ ferocientis ream hic arguit *Propheta*, כי תעמתי quia gestisti כי תעמתי quia elata fuisti; modum duplici comparatione indicat, quarum altera ab equo hinniente & exultante cum superbia petita est חניניו חניניו *Hinnitum instar equorum edidisti*, altera a vitula tritillante, quæ in area, media inter frumenta, ore ex lege non ligato, præ pabuli abundantia gestit & exultat

tat θηρ. Huc facit Lxx. seniorum versio: ἐσχιρτήσατε ὡς βοτάνη ἐν βοτάνῃ. *Exsiliistis ut juvenci in herba*; licet ea quoad omnia proba non sit. Ita vitulas pabuli copia ferocientes accepimus a Poëtarum patre *Odyss.* 9. ubi de iis ita canit.

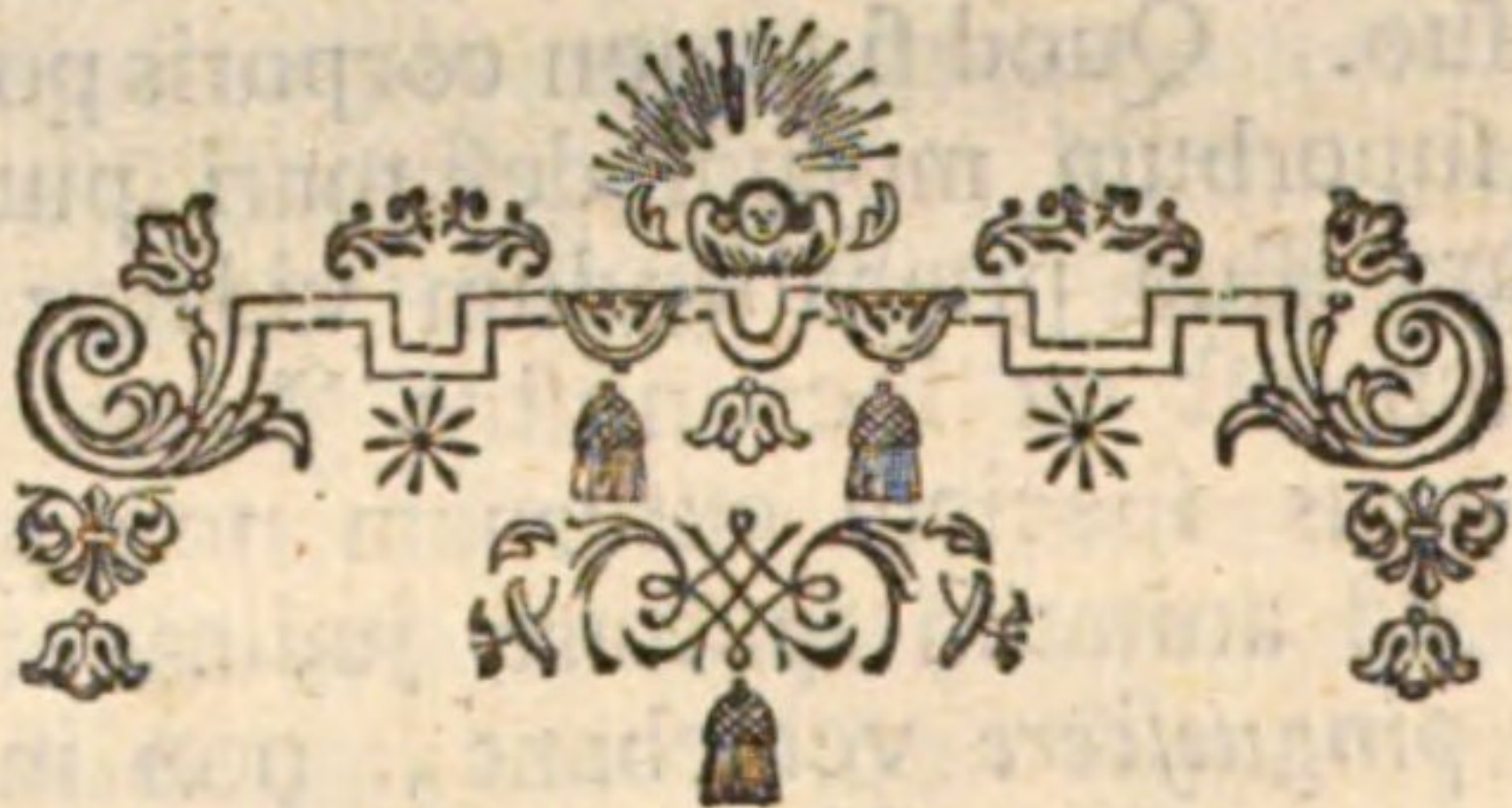
—— ἐπὶ τῇ βοτάνῃ κορέσωνται
Πᾶσαι ἅμα σκαίρουν ἐναντίας ———

postquam herba saturæ sunt
Omnes simul oppositæ exultant.

Porro huc facit etiam, quod Arabes animalia pabulo affluentia gloriari & superbire dicant; unde hæc eorum locutio الناقة مجدت superbivit, *gloriata est camela*, id est, *pabulo virenti abundavit & satura fuit*. Hinc fluit etiam, & eodem modo procedit explicatio tertii loci ubi verbum nostrum פוּש legitur, qui est *Malach.* 4: 2. וּפְשַׁח כְּעוּלֵי מִרְבֵּק, ubi iterum oi Lxx. σκιρτήσετε ὡς μογάδια ἐκ δεσμῶν ἀναιμύδια *Exsilietis ut vituli ex vinculis soluti*, quibus scilicet in area devinciebantur: Ego verto & *superbietis ut vituli in area triturantes*. Quorum verborum sensus ex modo dictis planus est & perspicuus. Obiter moneo Magn. *Boch.* פוּשֵׁי עוּלֵי מִרְבֵּק *vitulos in area triturantes* notare, luculenter demonstrasse in *Hieroz.* suo. Quod si tamen corporis potius habitum pinguiorem, quam exultantis superbum motum designari putes (quamquam meo quidem iudicio extremum illud præhabendum videtur, scil. ut ad animum referatur, quod apertum est ex loco nostro *Jerem.* ubi שָׁמַח est & עָלָה & נָהַל quæ utique ad corporis speciem externam non pertinent.) Si igitur ad corpus potius quam ad animum spectare judicaveris cum eruditis quibusdam Interpret. qui *pinguescere* vertebant, non inde significatio a me posita debilitabitur aut evertetur. Nam & *superbire* ad corpus translatum est, & eum, quem volunt Interpr. corporis habitum exprimit; obesi scil. & pinguis. Fidem faciet *Phiruzabadius* in *Camus.* ديص اشرو بطر والمسال *Daitsa est protervus fuit & superbia insolens, at de pecore, plenum, distentum fuit adipe*. Eodem modo فخر *superbire* usurpatur; unde in MSS. quodam legi فخره *agri superbi*, id est, *pingues*, & نخور *palma superba* in *Camus* exponitur, magno trunco crassisque & lætis ramis prædita; neque dubito fere quin de pecore obeso & pingui Arabice recte dici possit فخر *superbivit*, quamquam nullum ejusmodi exemplum lectum fuerit.

Ultimus, cui nova nostra signif. aptari debet, locus est *Job.* 35: 15. quem mihi juxta cum ceteris obscurissimum esse fateor. *L. de Dieu* locum ita vertebat: *nunc quia non multum est quod ira Dei, Jobum visitavit* ולא ידע בפש מאד *neque curavit prosperitatem admodum*, Deus scil. sensus ex mente Viri Docti hic est; omnem prosperitatem Jobi non prohibuisse Deum, quo minus eum affligerit; *non novit prosperitatem*, ut *non novi vos*. Multa hic dici possent; pauca in medium conjiciam. Primo *nosse* ידע pro *curare* non construitur cum ב. Secundo verba non apte cohærent & se sequuntur. Alii aliter. Com-

modissime ita verti posse puto: Nunc quia non multum est, quod ira Dei Jobum visitavit; neque Jobus pœnas dedit secundum superbiam suam magnam: Vel propter superbiam suam, & ירע ad ירע, non multas dedit pœnas. ירע cognoscere per puniri explico, quem usum verbo huic vindicavi ex Arabismo ad Jobum cap. 21: 19. ubi clare ירע est pœnas dare; quidni ergo & hic, præsertim quum præced. פקר אפו postulet. פש hic verto superbiam; & intelligo impietatem; superbum enim esse stylo Sacrae Script. est impium esse, de quo multa invenies ad Job. cap. 36: 9. Sic גאים superbi sunt impii Psalm. 140: 6. & 94: 3, 4. גאים & רשעים conjunguntur. Vid. etiam Jerem. 13: 15, 17. in quo ult. ניה superbia pro contumacia & impietate in Deum manifesto sumitur. Similis plane est locutio Esai. 9: 8. populus ירע בנאורה cognoscat propter superbiam, id est, ob eam pœnas luet. Hoc pacto verisimile satis reddidisse me puto radicem פש nihil aliud esse quam superbire, ut Arabum فاش; atque inde ratio etiam nominis פישן constabit, qui fluvijs ab superbia dictus videtur, ob frequentes inundationes & extra alveum divagationes, quod superbire vocant Orientales; uti luculentissime ostendi in Animadvers. meis ad Jobum, quæ hic non repetō.

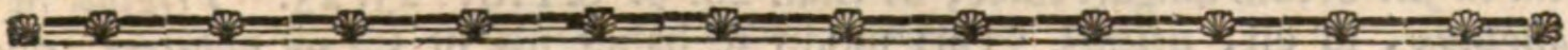

ANIMADVERSIONES

PHILOLOGICÆ

IN

THRENOS
JEREMIÆ.

CAPUT I.

VERS. 16.

Propterea ego ploro, oculi mei manant aquas — filii mei desolati sunt

כי גבר אויב.

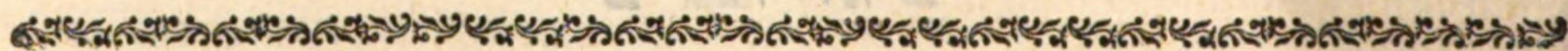
LXX. & Vulg. *Quia invaluit hostis; alii, quia vicit hostis; non improbo; attamen fortius & nervosius verti potest; quia superbus est & insolens hostis; certe victoriam hostium non semper sequitur miseria illa, quam hic deflet Ecclesia, sed hæc ab hoste superbo & victoria abutente proficiscuntur. Superbire dicitur hostis quum victoria insolentius utitur, omniaque rapit & vastat. Hist. Tamerl. p. 64. ubi de capta Ispahan: استظالوا عليهم superbi in eos fuerunt quomodo? جعلوهم كالخدم mancipiorum eos loco habuerunt, imo eo insolentiæ pervenerunt, ut fæminas, quas tangere nefas est, violarent; aliaque quæ illic videri possunt. Verbum גבר est superbire bis in Jobo cap. 15: 25. erga Deum יהגבר superbus est, & cap. 36: 9. & extra Hithpab. in Kal, ut hic, Genes. 7: 24. uti explicui ad Jobum cap. 36: 9. quæ consule, si res tanti est. Ibidem etiam invenies vocem גבר sæpe pro superbo & insolenti poni usu Arabum id confirmante, quæ hic repetere non vacat.*

VERS. 19.

Sacerdotes & senes mei in urbe.

גווע.

Non magni est ponderis, quod jam monebo, Eruditis tamen & linguarum studiosis non ingratum fore confido. Arabice جوع unice est, fame aut inedia laborare, quam quidem signif. Hebræo גווע obtrudere nolim; attamen rationem quandoque aliquam induisse id verbum puto, unde Arabes suam notionem receperint. Expirare vel spiritum ducere in genere est illud גווע, unde aliquando speciatim anhelare præ fame, vel fame confici & enecari quasi notasse, valde verisimile est ex hoc loco nostro; nam post expirarunt statim subjungitur; *Cibum sibi quæsierant ad animam reficiendam.* Atque hinc ad Arabas transiit, qui illud processu temporis, uti fieri assolet, emollierunt, inediam seu famem omnem verbo גווע indicantes. Exemplo res illustrari potest. Verbum עיי notat lassum, languidum esse, speciatim autem ad languorem ex siti ortum alligari solet; ut Esai. 29: 8. & Prov. 25: 25. *Frigida לעיפה languida, id est, sitienti.* Pari modo se habet שוק ut شوف appetere, quod in Pibei usitatum est, & de appetitu & siti iterum spec. venit; ut Esai. 29: 8. & Psalm. 107: 9. השביע נפש שוקה saturavit animam appetentem, non famelicam, ut male nonnulli, sed sitientem; ut præclare Belgæ; nec aliter postulat השביע saturavit, nam id siti sedandæ adhibetur. Amos. 4. 8. Esai. 58: 11. Prov. 30: 15. Sic Latini. *Saturavit se sanguine civium*, apud Cicer. in Philipp. Et in illo; *fatia te sanguine, quem sitisti.*

C A P U T III.

VERS. II.

ררכי סורר.

LXX. κατεδίωξεν ἀφρηκόπα. Legerunt ררך & ex Arabico signif. accerserunt. ررك persequi usitate. Sed his missis vera inquiramus. Vulg. *semitas meas subvertit*; ex sensu non recte. סורר in Hebr. semper contumacem aut rebellem notat, & eam vocis sign. hoc loco retinere jubet Ab. Esra, verba tamen non explanat. Sic fecerat Chaldaeus, qui habet סורר via mea refractaria est. Hanc versionem confirmabo. *Via contumax* est via, qua exitum non invenias, impenetrabilis, difficilis, iniqua. *Arcem rebellem* explicuimus ad Prov. 18: 19. *Montes rebelles* ad Jer. 50: 6. esse scil. eos aditu difficiles,

ficiles, 'iniquos. Ita hic *viæ rebelles sunt imperviae.* Hist. Tamerl. pag. 51. *جبال عاصية* *montes rebelles*, id est, *difficiles, petrae rebelles* pag. 184 & pag. 152. *منع في الاماكن العاصية* *Munivit se in locis contumacibus*, quæ aditum præcludebant. Et pag. 17. *Novi hic alicubi viam occultam* *مسالكها ابدا لا تطاها الخطا ولا يهتدي اليها الاقطا* *femitæ ejus rebelles sunt*, quas nunquam gressus calcarunt, nec *Kathæ* aves per eas duces se præberent. Ita hic: *Viæ meæ rebelles sunt*, (sing. cum plur. pro more) id est, *difficiles sunt nec exitum præbent*: quod cum præc. probe convenit, ubi dixerat *גור דרכי* *obstruxit, obsepsit vias meas.* Neque alia erat mens Raschii, qui *אמר* *vepre* exponebat, *sentibus obseptam viam*; quam notationem tamen cum *Efra* improbo. Qui *נור* nostrum ad rad. *נור* referunt, id absque exemplo faciunt, &, ut ostendi, absque necessitate. Hisce nunc eleganter subjungitur: *Et discerpit me*, ex asperitate scil. difficilis viæ. Lxx. hic mire vertunt. *κατέπαυσε με.* Dicerem eos ad Arabum *فسح* *spatium, otium fecit* respexisse, nisi series verborum potius *κατέπαυσε* postularct.

VERS. 60.

דאיתה כל נקמתם.

Vidisti omnem *ἐνδύλαξιν* *eorum*: ita reddunt: Lxx. omnem vim vocis *נקמה* exprimentes. At Vulg. *furorem* habet, quod revera melius convenit; nam *vindicta* hic non nisi improprie quadrat. In eundem plane usum atque hic adhibitum video. Arab. *نقمة* *vindicta*, pro immani crudelitate, in Hist. Tamerl. pag. 437. *Erat princeps magnus* *عظيم* *nobilis*, *ولم يشمه* *quem Deus veste immanitatis texerat, nec minimo odore misericordiæ imbuerat.* Ibi *רחם* *misericordia* & *נקמה* *vindicta* opponuntur, unde *crudelitatem* indicare in propatulo est. Atque hoc locus noster postulare videtur: *Vidisti omnem feritatem eorum.* Ceterum non obscura ratio est, qua ratione *vindictæ* appellatio ad *feritatem* possit transire.

VERS. 62.

Labia adversariorum והגיונם *in me toto die.*

Labia hic aperte *maledica* sunt, ut *לשון* *lingua* absol. pro *maligna*, & *maledica*, quomodo & Latini. Additur *והגיונם* quod Lxx. & Vulg. *meditationes* eorum vertunt. Ego malletm ex Arabico *هجا*, quod est *irridere, subsannare*, unde *هجان* seu *הגיון* est *contumeliosa insectatio*. Nunc ostendam qua via verbum *הגיון* apud Hebræos in *detrectandi* usum declinaverit, atque inde ad Arabes transierit. *הנה* quod notum est primo est *meditari*, dein *eloqui* sed cum

aliquo originis respectu, ut submissiorem & meditationi aliquatenus affinem dicat locutionem. Hic jam medium per se verbum in utramque partem usurpatur, tum in bonum sæpe, tum in malum, qua notione fere sola Arabes receperunt. Ita *susurri* Latinorum *submissæ* proprie *voces* pro *detractionibus* noti sunt. Exemplo hæc ulterius confirmari possunt. Verbum *שח* synonymum est *שח* & æque atque hoc *meditari* primario notat; mox hujus naturam imitatum *eloqui* at submissius, ut *monui*, etiam notat; tertio denique *susurrare*, id est, *obtrektare*, vel *irridere*. Perspicuus in hanc rem est Psal. 69: 13. *שח בי* *garriunt de me*, ut Belgæ: *Si klappen van mi*. Videatur locus. Atque in hunc usum *שח* a Magistris adhibetur. Berach. fol. 31: 1. *לא יעמד אדם להחפיל מתוך שיחה* *Non assurget homo ad orandum ex Sicha*. Glossator explicat *שיחה ליצנה* *Sicha est jocus*. Optime nunc succurrit locus Prov. 23: 29. ubi *שח* non male ita fumeretur, quod & Belgæ annotarunt. Ceterum ipsum nostrum *שח* etiam a Rabbiniis pro *susuratione* sumtum inveni Berach. cap. 4. fol. 28: 2. in hac regula, *מניו בניכם מן ההניין* *Liberos vestros ab joco aut dicacitate retrahite*. Nugantur Glossatores qui multa quærunt, nec exitum hic inveniunt. Rem acu tetigit, qui intelligit *משיחה חלדים*, nam *Sicha* ut vidimus est *jocus*.

VERS. 65.

Da ipsis

מגנת לב.

Locus difficilior est: *Kimchi* ex patre suo exponit *operimentum cordis* de morbo lethali, quem Arabes *غاشية* vocant. Ad rem facit exemplum, nam *غاشية* est Arabibus, quod Hebræis *מגנת* vel *מגנת*. Est autem *غاشية* Arabibus *Animi deliquium*, a verbo *غشي* *tegere*, unde *غشي* *obtectus* fuit, id est, *animi deliquium passus est*, proprie, ut recte Rabbiniis monet, ex morte appropinquante. Coran. 33: 19. *Quum eos timor invasit, eos ad te respicere vides*.

تدور أعينهم كالذي يغشي عـ لـ من الموت

Ut ex morte deliquium passi, sic oculos torquentes.

Neque hæc expositio ab Hebraismi natura est aliena: nam idem in verbo *מגנת* apud Hebræos fit; tamen nescio quomodo minus hoc in loco mihi aridet. Arabice *مجننة* seu *مجننة* est *furor lymphaticus*, qualis a *Dæmone*, qui *جن* dicitur, oritur. Sæpius in *Alcor*. ita usurpatur; neque hoc a prima verbi *מגנת* significatione multum recedit; nam *dæmones* *جن* dictos tradunt Arabes, quod oculis nostris non attingantur, & in occulto maneant.

Sed propius ad Hebraismum accedere puto hanc explicationem, ut *tegumentum cordis* intelligamus de *obduratione* & *traditione in obstinatam mentem*.

Ita

Ita aliquoties in *Alcorano* Mahomedes, *علي سماعهم & علي قلوبهم غشاوة* aliaque. *Oculi, aures, corda eorum tegumentum habent impositum*; ut indicet profligatissimam impiorum pervicaciam. In hanc mentem concedunt *Kimchius, Vatabl. Castal.* alique. Quin ipsum nostrum *לד מנה* vel certe inde declinatum aliquanto & deflexum hoc sensu venit in *Corano*. Scil. pro *נן* non tantum dicunt *جن*, sed *سكن* Gim in *Kef* mutato, cujus frequentissima ad Jobum dedimus exempla. Inde plur. *سكنة* quod ad *מנה* quam proxime accedit, simili, atque hic sumtum puto, sensu in *Alcorano* celebratur. *Cor. 17: 48. وجعلنا علي قلوبهم اكنة Et imposuimus cordibus eorum مנה tegumenta, quo sensu? ان يفتقرون Ne intelligant.* Eadem leguntur *Sur. 18: 55. & compluribus locis aliis.* Sic in Homilia *Eliae* Patriarchæ, *قهقرت الاكنة عن القلوب والاذهان* recessere tegumenta a cordibus mentibusque, *מנה*.

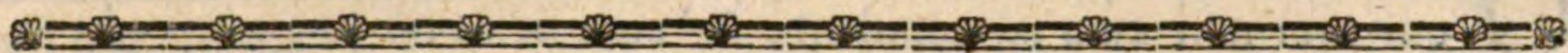

VERS. 13.

ובקעתי רוח סערות בחמתי.

Recentiores fere Interpretes ita vertunt: *Et frangam illum parietem, vento procelloso in ira mea.* Duplex hoc pacto supplementum obtruditur, primo הו illum post בקעת, & deinde ב ante רוח; accedit & hoc incommodi, quod de muri istius destructione vñ. demum seq-
agatur. Vulg. rectius: *Erumpere faciam spiritum tempestatum:* Sic Lxx. ἰσχυρὸν πνοήν, quæ versio proba videtur. Ventus frangere vel findere dicitur, quum vehementer flat. خرف fregit, laceravit notat; inde dicunt خرف الريح
fregit ventus, id est, flavit: Gol. ex Maruph. & Zjaub. خريق & ريح
Ventus frangens, vehementer & rapide spirans, convellens tentoria, addit Meidanius, qui est absolute خريق. Sic منخرق est flatus venti. Eodem modo similes cum verbo قصف locutiones formant; frangere notat illud verbum,
ut in illo Abulphar. 240. م — ب — ن — ك — و — ب — ن — ان — ي — ن — ق — ص — ف — ط — ه — ر — ا — ذ — ق — ص — ف — ح
Nihil impedit quominus Dbaberum frangatis, sicuti arbor a vento diffringitur. Inde est ريح قاصف Ventus fran-
gens. Alcor. Sur. 17: 71. يرسل عليكم قاصفا من الريح Immittet in vos ven-
tum frangentem, pro quo sæpius est عاصف ريح, quod idem notat; عصف est
pro عاصف, nam ع & ق apud Arabes literæ sunt permutabiles. عصف الريح
ergo

ergo est פ—פ—פ est *fregit ventus*, valide & vehementer spiravit, uti *Goli*us habet. Ad hunc modum Hebræis פ—פ—פ esset *fregit, fudit ventus*, cum vehementer & cum impetu spiraret, unde in Pihel פ—פ—פ *frangere fecit Deus*, est *spirare ventum, flare facit vehementius & cum fragore. Et frangere faciam ventum procellosum in ira mea.* Eodem modo פ—פ—פ Esai. 28: 2. optime ab *Hieron.* redditum est, *turbo confringens*; nam פ—פ—פ exponitur per פ—פ—פ *scidit, fudit, fregit.* Et sic in Chaldaismo. Inde פ—פ—פ exitium, ut פ—פ—פ, quod in *Targumim* Hebr. פ—פ—פ respondet exitium notanti, a פ—פ—פ pro פ—פ—פ.

C A P U T XVI.

VERS. 47.

כמעט קט.

Turbat sensum illud פ—פ—פ, si a פ—פ—פ *tædere* exponendum sit; unde Veteres fere omiserunt: *Hieron. minus, pauxillum minus.* Sic *R. Salomon* per *pichot* declarat Veteri voce Gallica, Italis *picciolo, parum quid.* Ita & *R. Nathan, Ab. Esra* alii, omnes propter adjunctum פ—פ—פ. Aliquid ipsis lucis affulsit, nec tamen exitum invenerunt. פ—פ—פ ex Arabismo est, *parum id duntaxat*, quo pacto commodissimus emergit sensus. Arabice פ—פ—פ *duntaxat*, cum פ—פ—פ pleonastico plerumque פ—פ—פ. *Camus* in פ—פ—פ monet illud dici פ—פ—פ *de aqua salsa duntaxat.* Infinita ubique occurrunt exempla, quæ hic cumulare necesse non est: illud tantum docebo, non solum פ—פ—פ, sed & abjecto פ—פ—פ nude פ—פ—פ usurpari, quia id a *Lexicographis* non annotatur. *Abulphar. Histor. Dyn. pag. 447.* פ—פ—פ *Ex eis ne unum quidem duntaxat captivum ducebant?* Sic *p. 502.* פ—פ—פ *Ne ulli quidem incolarum ejus agnitus.* Et *pag. 267.* פ—פ—פ *ne momento quidem duntaxat id speravi;* quamquam ibidem פ—פ—פ notione communiore unquam etiam sumi possit. Hac notione פ—פ—פ pro *duntaxat, solum*, esset ab signif. verbi פ—פ—פ *præcidere*, quam sub radice ea significationem omnes statuunt *Rabbini*: nec male ea *Job. 8: 14.* convenit, uti *ibid.* monuimus. Hæc in eorum gratiam, quibus פ—פ—פ hic loci adverbium visum est; interim diffiteri nolo *taedendi* notionem admitti posse, eo quo *Belgae* fecerunt modo: *Parum id erat, pertaesum est;* vel hoc pacto: *Brevi pertaesum est;* nam פ—פ—פ sæpe ad tempus refertur, quod probatione haud indiget.

C A P U T XXIII.

VERS. 5.

ותון אהלה תחת.

OPtime Lxx. ἐξεπόρνευσεν ἡ Οὐλαὶ ἀπ' ἐμῶ. Aliter Recentiores Interpretes, qui תחת non cum תון copulant, sed cum אהלה conjungunt: אהלה תחת *Oboia* quæ *sub me* est, quæ mihi tanquam uxor viro subiecta est. Ego puto תחת cum תון connectendum esse, cum Lxx. *Et scortata est Obola sub me*, id est, *me rejecto*; uti תחת etiam sumitur 2 Sam. 3: 2. quem locum vide supra expositum. Legisse me memini من دون & نرني دون quem locum si nunc proferre possem, confectam rem putarem: atque opportune nunc incido in Hof. 4: 12. יזנו מהחת אלהיהם. Nihil etiam differunt locutiones, quas ad 2 Sam. 3. adduxi, دعا من دون الله *invocare sub Deo*, cujus innumera in Corano dantur exempla. Attamen ne quid dissimulem, altera versio etiam defendi potest; non quidem exemplo ex Sacr. Script. quod sciam, sed ex Arabum simili loquendi modo. En plane geminum. Alcor. Sur. 66: 10. امرأة نوح وامرأة لوط كانتا تحت عبدين من عبادنا *Uxor Noae & uxor Lothi, erant sub servis duobus, ex servis nostris*, id est, *utraque earum, uni ex fidelibus servis nostris matrimonio juncta erat.*

ותענב על מאהביה. Ibid.

Sic וס. 9. אשר ענבה עליהם. Et וס. 16. תענב עליהם. Et וס. 20. ותענבה על. In his omnibus locis Hieron. *insanire* vertit, *amore* scil. At Lxx. constanter ἐπιτίθεται. Non video unde. Recentiores tam Judæi quam Christiani *amare*; *amore ferri* explicant. Recte id fieri locorum sensus palam comprobatur: genuinam tamen verbi significationem ignorant; *amare* simpliciter non denotat, quod constructio על ostendit, non enim dicitur, *Amare super aliquem*. Hinc quidam vim partic. על hic enervare student. Frustra. *ענב* proprie est *admirari*, *admiratione duci*, Arabismo id probante عجب *Miratus & admiratione ductus fuit*. In 2. conj. & 4. in admirationem induxit. Res est manifesta, nec exemplis comprobanda. Illud tantum, quia nihil in Lexicis, ostendendum erit, peculiariter, de admiratione amoris, ut apud Hebræos, verbum usu venire. Alcoran. Sur. 2: 219. لا تـنـكـحوا المشركـات حـتى يـؤمـنـوا ولا المشركـة حـتى يؤمـنـوا ولا تـنـكـحوا المشركين حـتى يؤمـنـوا ولا المشركـة حـتى يؤمـنـوا

מוֹמֵן דְּחַיִּים מִן מַלְאָכֵי שָׁמַיִם וְאֶלֶּיָּהֶם
Ne uxores ducatis fœminas idololatriæ deditas, donec fidem amplexæ sint, serva enim vere credens muliere Idololatriæ dedita dignior est et si admiratione, & amore vos affecerit Neve Idololatriis nubatis, donec credant, servus enim fidelis viro Idololatra præstat amore ejus licet & admiratione captæ sitis. Plus ergo dicit quam amare, & est, admiratione deperire & insanire, uti non male Hieronimus.

CAPUT XXIV.

VERS. 21.

הַנִּנִּי מַחֲלֵל אֶת מִקְדָּשִׁי גֵּאוֹן עֹזְכָם מַחֲמֵר
 וְעֵינֵיכֶם וּמַחֲמֵל נַפְשֵׁכֶם.

VEertit Hieron. *Ecce ego polluam sanctuarium meum, superbiam imperii vestri, & desiderabile oculorum vestrorum, & super quo pavet anima vestra.* non male per *superbiam imperii* redditum puto, nam ita Arabice etiam usurpatur. Eodem modo *sumsit* Hieron. Gen. 49: 3. *quod transfert, major in imperio: sed hæc hæctenus. Obscurius paulo est illud Hier. super quo pavet anima vestra. At non ea est vis verbi quam pressius exprimunt Lxx. ὑπὲρ ὧν φοιδοῦνται αἱ ψυχὰς ὑμῶν. Differunt etiam hic Lxx. & Hieron. in eo, quod illi tanquam de filiis & filiabus dictum acceperint, atque cum sequent. copulaverint, hic vero cum præcedent. & tanquam de templo. Veram & propriam vim locutionis hujus non satis recte intelligunt Eruditi, ideoque in diversa abeunt. Ego in hanc rem confero *vs. 25. hujus cap.* ubi hæc repetuntur: *quod hic est, id vs. hoc 21. est.* At quid dicit *super quo pavet anima vestra*? Hier. reddit: *Super quo requiescit anima, quasi dicas, quod tollit, sustinet animam.* Idem dicit in Arabismo; *enim in Camus per* exponitur; *id quo quis sustinetur & fretus est. Lxx. ad superbiam retulisse videntur, quo quis effertur. At rectius mecum intelligas: Id ad quod quis desiderio fertur. Ita notat Deut. 24: 15. Prov. 19: 18. unde etiam explicandus est Ps. 24: 4. non desiderio in res vanas fertur, ac proinde nihili est *keri* loci istius. Idem si dicit, uti satis est verisimile, ex recepta *parcendi* signif. in hoc, hoc erui non poterit. Conjicio primario notasse, uti Arab. *ferre, portare* Synonymice cum verbo, atque inde alteram illam *parcendi & tolerandi* significatio.**

cationem derivatam esse, cujus rei in omnibus fere linguis exempla sunt satis obvia. Ipsum hoc נָפַח *parcere* notat Gen. 18: 24, 26. & Job. 34: 31. Et sic *tolerantiam* indicari puto Ps. 99: 8. אֵל נִשָּׂא הָיִיתָ לָהֶם Arab. جَلَّ—•—•—•—
etiam *tulit, pertulit, patienter toleravit, pepercit.* Sensu simplici hic sumo
מחמל *ad quod desiderio, ut ostendi, fertur anima.* Sic Arab. جَلَّ—•—•—•—
י—•—•—•—י *ad rem latus est desiderio.* Sensus hoc pacto non multum
a præcedenti מחמל עינים recedit.

C A P U T XXVIII.

VERS. 3.

Sapientior es Daniele.

כל סתום לא עממוך.

TRia sunt in universum loca, ubi radix עמם occurrit. Multi Interpretes putant verbi veram notionem esse, *tegere vel obscurare*; ex usu, inquit Cl. Buxt. linguæ Chald. qui tamen non plane satisfacit; nam עמם Chald. *obscurari* de oculis tantum dicitur, quomodo est a עמ seu ע—•—•—•—; nam hujus formæ geminantia ultimam rejiciunt. ע—•—•—•— quidem præter cæcum esse, *obscurum esse* etiam notat: unde Abulphar. لَبَعَمُوا عَلَى النَّاسِ quo homines laterent; sed hæc signif. non convenit inf. cap. 31: 8. quemadmodum nec ع—•—•—•— intricata, *difficilis fuit res*, unde ع—•—•—•— arduum, *aliquid intellectu*, quod certe pulchre hic quadraret; at quum non eodem modo ceteris id locis conveniat, eam notionem non admitto. Nihil tutius video quam Arabum ع—•—•—•— seu עמם huc advocare, quod notat, *vilis, communis fuit.* Ea signif. omni procul dubio in Hebraismo olim obtinuit; nam inde עַם est *populus, plebs*, ut Arab. ع—•—•—•— inde alibi jam explicatum dedimus locum Thren. 4: 1. tentemus & in reliquis. Primo in hoc loco: *Omne reconditum vilem non reddet te aut plebejum*; עמם plur. cum סתום sing. ex Hebraismo jungi posse si probare vellem, operam luderem, præsertim quum כל collectivum addit. Sensus est, non imperitum te & plebejum ostendet, sed ejus solutio sapientem te & supra vulgus solertem demonstrabit. Eadem est ratio inf. cap. 31: 8. *pulchra arbor עממיה vel cedri ipsam non vilem redderent*; id est, eam sua altitudine non vincunt ac superant. Hæc verisimilia satis Arabum parilis plane loquendi modus non parum confirmat. Hist. Tamerl. pag. 244. قزوينی فصاحتہ كلام الاسود بن يعفر *Vilem redderet ejus eloquentia orationem Alaswadi Ibn Jafari.* Et pag. 32. ظبية قزوينی *Dorcas quæ ipsas Hour viles redderet. Hour sunt virgines paradisi Mahometici ab oculorum pulcritudine, qua dorcadas referunt, nomen sortitæ;*
nam

nam *حور* est quum *album albi & nigrum nigri oculorum intenditur*, quod præsertim in *dorcadibus* invenitur. Iterum pag. 363. *ن* — *س* — *د* — *ي* *يرزى* *formae bonitate pulcherrimas sponfas superabat*; in Arab. est *viles reddebat*. Eadem est in hac locutione ratio. Abulph. pag. 264. *Si Deus vitam protenderit* *لبعضن سرجيس* vel *Sergium ignominia afficiet*, vel ut *Poc. dedit ad pudorem rediget*, id est, *eum praevertet*. Consimilia & in hisce est ratio. Hist. Tam. 396. *وينشي في حبيته ما ينسي القضايد*. *Carmina pangebatur in amicam suam, quae Zeidounia facile carmina oblivioni darent. Zeidounia carmina per Orientem celebrata admirabili elegantia, a Veziro Abilwalid Ibn Zeidoun, Andalusio in amicam suam Hebaba filiam Mostacfi Chaliphæ composita. Sic p. 382. وانست قصته قيس ولا يلى*. *Historia amorum ejus oblivioni dabatur Kis Leilam, Sjirinamque cum Pherbado; amantium paria Persica hæc, illa Arabica in Oriente celebratissima. Nec abludunt hæ duæ phrasæ, pag. 146. اذا استنطف البراعة اسكت اهل البراعة واذا وضع الناي بغير سحق عود اسحق وابى*. De Kotbo Mauzelensi Musico præstantissimo. Quum arundinem inflabat, ad silentium redigebat (id est, vincebat) optimos artifices, eandemque arundinem (Persicum est) *ذ* — *اي* *ori applicans, procul esse jubebat testudinem Isaaci ejus patris. Ad loci hujus intellectum faciunt quæ leguntur in Les Contes Arabes: Isaac étoit un des plus excellens joüeurs du luth a Bagdad, sous le regne de Haroun Arrasjid.*

VERS. 23.

נפלל חלל בחובה.

Veteres illud *נפלל* a *נפל* *corrueunt*. Vulg. & Lxx. *πεσόντων*. non a rad. *פלל* explicarunt. Optime quidem id convenit, & forte verum est; attamen quia non alias a verbo *נפל* talis occurrit formatio, tutius videtur radicem *פלל* retinere, licet *Kimchius* & quidam ex nostris in eadem sint sententia. Vellem quidem *נפלל* *judicabitur exponere vel judicium exercebitur*, si modo *פלל* hunc usum reciperet, quod non invenio, cum illud *נשפט* sit. Clar. Guffet. a *פלל* *reputare* Genes. 48: 11. *Et reputati mortui in medio ejus sunt*; quod cum seq. non apte cohæret, neque commodum fundit sensum. *נפלל חלל בחובה* *Hæc constructio illud, quod נפלל* *indicatur, tribuit חרב* *gladio* *נפלל בחרב* *Ubi sane nihil æque quadrat, atque נפל, cadet confossus gladio; sed, ut dixi, Lamed istius verbi duplicari non solet: quæ autem tertiam duplicatam gerunt, ut נפלל & נפלל* *extra eam formam non apparent. Arabice פלל* *notat rumpere: id sæpissime ad bellum translatus est, rupta acie fugare vel occidere. Timur. Histor. pag. 30. قتلتي وف* *Occidisti, de improvise peremisti* *ف* *neci dedisti.* Illustre est exemplum in eadem hac Hist. pag. 170. quod cum loco nostro

plane convenit. وَبَرَزَ مِنْ ذَلِكَ الْكُفْرُ
طَائِفَةٌ مِنْهُمْ proprie,
لَهُمْ مِنَ الْأَسْوَاقِ ut monui,
pro- أَيُّهَا الْمَلِكُ notat ruptam hostis aciem in fugam dare; sed & occidendi notio
diit ex exercitu isto manus circiter bis millium, quibus ex Leonibus Syriæ oc-
currerunt circiter ter centum, qui eos gladiis فَلَا straverunt. ل tacite sub isto verbo comprehenditur, ut exempla docent; quod & in Lati-
norum *fundere* & *prosternere* simili sensu usu venit. Potest etiam verbi فَلَا
omnis signif. hic retineri, si concipiamus *Zidonios* eruptionibus ex urbe ob-
fessores lacessentes, qui eos male habitos & rupta acie fractos in urbem
se recipere cogant; quod satis clare indicatur per voces עליהם מכניב. Non
possum non hic adjicere, quæ mihi præterea in mentem venerunt: scil.
rumpere, *dissecare*, *scindere*, *incidere* (nam omnes has notiones ל
induere potest) esse primam apud Hebræos verbi פָּלַל & formalem, ut vo-
cant, significationem, quod si evicero, indubitata erit satis loci hujus ex-
positio. פָּלַל est *judicare* vario respectu, vel ut *Judicem* summum, vel ut
arbitrum, vel simplicissime *æstimare*. Gen. 48: 11. *videre faciem tuam non*
אָרְבִּירָבָר *arbitrabar, existimabam*. Esai. 16: 3. *Afferte consilium* עֲשֵׂי פִלְיָה male
vulgo, *facite judicium, judicium exercete*; hic nihil aliud est, quam
æqua rei æstimatio, discretio. Hoc quomodo a ל fit deductum, do-
cebit radix נָרַץ quæ itidem *rumpere* notat aut *dissecare*; uti in
Corano Sur. 67: 8. قُطِعَ مِنْ الشَّجَرِ الْأَيْمَنِ
ruptus fuit, crepuit ira. Inde est נָרַץ *judicium*
discernendi; apud Eutych. Ann. Alex. eodem sensu, quo apud Esai. פִּלְיָה
& pro Græco φρονέω Arabs penes me MSS. dedit נָרַץ
Luc. 1: 17. *Arbitrium* præterea dicit פָּלַל Deut. 32: 31. & sic Exod. 21:
22. tandem *judicium* proprie dictum Job. 31: 11. & sæpe alias. Hæc sunt
a ל ut ל *arbiter* a verbo ל *dis-*
secare, & ל *phatston* est *incisura*, ut ל & *dissecatio*;
& inde *judicium*, unde *dies ultimi judicii* יَوْمَ الْفَاتَةِ
Faun' ol'phatsti vocatur. Ab eadem radice est ל &
ל *Judex* سَال, uti Arabes declarant. Sic
Secare lites apud Horatium non uno in loco est *dirimere, componere*; &
Græci ita loquuntur; quin in omnibus fere linguis id obtinet, & proba-
tione ulterius non indiget. Illud nunc tantum mihi præveniendum est du-
bium, quod moveri posset, signif. *orandi* quam *Hithpab*. hujus verbi pos-
sidet ad primariam *secandi* notionem non posse reduci. Sed nulla est diffi-
cultas; non enim a prima *secandi* sed a secunda *judicandi* signif. *orare* de-
ductum est in הַפִּלְלִי quia qui *precatur*, inquit Cel. Gussset. „ *Sese arbitrum*
„ *ac compositorem esse vult in negotio de quo orat, ut is a quo pendet juxta*
„ *ejus propositionem decernat & agat.* „ Alia adhuc objectio occupanda mi-
hi est,

hi est, quæ adferri posset ex eo, quod *rumpendi* significatio nusquam, neque vel unico tantum in loco apud Hebræos apparet. Respondeo idem in aliis etiam verbis observari posse. Ita רוּר indubie satis primariam habet notionem *rotundi*, uti apud Arabes دَوْر, & tamen non nisi semel a signif. occurrat. Vid. me ad Esai. 29: & 22: 18. צַמַּח primario *filere* notavit, ut צַמַּח צֶדֶק; inde נִצְמַח *exscindi*, uti נִרְמַח itidem *exscindi* a רָמַח *filere*; neque tamen *silendi* signif. illam in Sacro Codice invenire est. Similia plura addere possem.

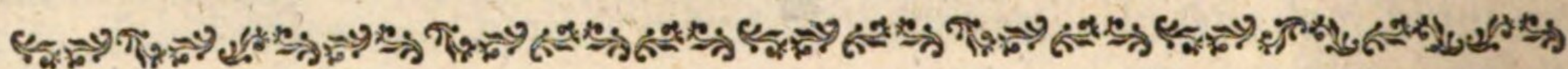

ANIMADVERSIONES

PHILOLOGICÆ

I N

DANIELEM.

CAPUT II.

VERS. 18.

*Et ingressus est Daniel domum suam, Ananiæque & Misaëli
& Azariæ negotium indicavit: Ut quærerent misericor-
diam a Deo, ne perirent Daniel & socii ejus*

*עם שאר חכמי בבל cum ce-
teris sapientibus Babyloniæ.*

ITa Interpres Latinus ceterique omnes; unde Danielelem tresque ejus Socios inter sapientes Babyloniæ annumerare necesse est, cum tamen Hebræi fuerint; difficultatem hanc, modo ea difficultas censi possit, tollerem ex Arabismo שאר חכמי non reliquos sed omnes sapientes reddens. Daniel & socii cum omnibus Babelis sapientibus. Certe Daniel a sapientibus Babelis distinguitur infra cap. 4: 6, 7, 8. & clarius vl. 18. hoc tamen cap. 2. cum iis confundi videtur. Vid. etiam cap. 5: 8. ubi iterum distinguitur. שאר seu سائر non tantum reliquum notat, verum etiam significatione omnis non raro occurrit. Sadi Gulist. g. 40. Regem Mahmudem quidam ex regibus Chorosanæ hoc pacto in somnis vidit; toto corpore in pulverem verso, oculos tantum in oculis suis versando circumspiciebat שאר חכמי. Omnes sapientes, שאר חכמי est in Persico, interpretationem ejus dare non potuerunt: ita etiam pag. 116 & 140. ejusdem auctoris. Abulphar. Hist. Dyn. 526. Ei peritia erat egregia الفلسفة in omnibus שאר פי Philosophiæ generi.

neribus. Et pag. 537. *Omnes sectae ac gentes, & سائر المذاهب والامم* *Omnes regiones* pag. 555. unde in *Hist. Sar.* pag. 36. eadem verba non recte dedit Clar. Interpres, *reliquas provincias*, cum debuisset, *omnes*. *Hist. Tamerl.* pag. 174. *regionum omnes reges, & שאר מלוק*, in ead. *Hist.* pag. 411. *seu שׂאר* cum *כל* *omnis* conjungitur. Frustra ergo usum hunc vocis *سائر* improbant *Grammatici* ac vulgi errorem vocant, cum ab gravissimis iisque disertissimis auctoribus eam ita usurpari videamus. *Abulphar.* eodem modo *باقي* quod *reliquum* est, pro *omni* posuit pag. 549. *Hist. Dynast.*

VERS. 35.

והו עור מן אדרי קיט.

R. Saadias, Ab. Esra, Jarchi & Kimch. *עור* per *glumam* declarant. Ita postulat sensus nec potest fere aliter. *Lxx.* tamen & *Vulg.* *κονιορτόν* & *favillam* dant; in quo hallucinati sunt, ut mox videbimus. Originem vocis requirens *Kimch.* hæc conjicit. *אולי עור חסר נ"ן מן געורת של פשתן*. Forte *עור* est a *stupa lini abjecto Nun.* Aliter docet *Arabismus* & quomodo *עור* *gluma* sub radice *ע* *excaecare* contineatur ostendit. Scil. *عور* Arabice seu *עור* & *لنعويرها* *وضرها للبصر* *festucae* *قذي* *exponitur* per *عوار* *excaecant* *עור* *quia* *oculis nocent.*

VERS. 49.

ודניאל בחרע מלכא.

Vulg. *Daniel autem erat in foribus regis.* *Chald.* *שער* ex *Hebræo* *שער* *porta* formatum convenit cum *Arab.* *قاعة* quod Arabes per *باب* exponunt, id est, portam. Ex hoc loco quidam eliciunt *Danielem Ostiarii* apud regem munus obiiſſe, quæ mera est hallucinatio: *In porta regis* nihil aliud est quam *in aula regis*, ut præclare *Lxx.* & docte *ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ βασιλέως.* *Aula* *Imperatorum Orientalibus* *porta* dicitur. *Hist. Sar.* pag. 120. *لم يجتمع بباب احد مــــن الخلفاء من الوزراء الى القضاة ما اجتمع بباب الرشيد* *Non in ullius unquam Chaliphæ aula tot convenerunt Veziri aut judices* &c. *atque in aula Razjidi:* pro *aula* utrobique est *porta* in *Arabico.* *Abulphar. Histor. Dyn.* pag. 354. *Ajunt primum sapientem, qui eo notatus est quod se regum famulitio addiceret, fuisse Aristotelem, cum Philosophi priores, eo abstinerent* *ولا يقربون ابواب السلاطين* *neque ad aulas Imperatorum accederent:* in *Arabico* est *ad portas:* Sic sæpe alibi. Eodem modo *سدة* *Sudda*, *porta* usu venit in *Histor. Tamerl.* pag. 129. *حصل الوقوف علي كتاب مجهز من الحضرة الايدخانية والسدة العظيمة* *Vidimus litteras transmissas a Majestate Ilchanica,* *ع* *a porta*

CAPUT IV.

VERS. 17.

ובמאמר קדישין שאלתא
 & ad decretum vigilum res sit
 & ad verbum, id est, jussum Sanctorum negotium hoc.

ITa שאלתא simplic. verto: *Res, negotium*. Sic Arabice مسألة *questio* simplic. *res*, notat, monente Golio ex *Pent. Erp. Gen. 24: 66*, ubi مسائل *questiones* ponitur pro Hebr. דברים *res*. Sic *Deut. 30: 1*. *Et quum evenient tibi* جميع هول المسائل *omnia hæc, omnes hæc questiones*, id est, *res*, דברים ut in Hebræo: Sic sæpe alias. Et quidni æque שאלתא *questio* simpl. pro *re* potest fumi atque דבר quod *rem* notans proprie locutionem significat & verbum. Vulgo vertitur: *Et hæc petitio est in verbo Sanctorum*, non apto sensu. Commode succurrit nunc Syrorum צוולטא *voluntas* a צבי *velle, petere*: hoc in N. T. infinitis in locis simpl. *rem* notat, & sic צבו infra 6: 18. simpliciter est vertendum.

VERS. 19.

Tunc obstupuit Daniel

בשעה חדא

Vulg. *quasi una hora*. Sic & Lxx. qui בשעה legerunt. Nostri: *in een ure lang* & sic ceteri. Mihi non credibile videtur Daniele in conspectu Regis avide interpretationem somni expectantis horæ spatium obstupuisse, neque id fieri potuit nisi deliquium eum passum esse statuatur. שעה Chaldæis & Arab. ساعة non horam solum notat, sed momentum etiam, ut Belg. stondt utrumque. Supra 3: 6. וואן בה שעתא *stonden aan*. Hic autem *breve tempus* notat: sic Arab. ساعة *Saatan*. in Acc. id est, בשעה *ad breve tempus*. Abulph. 199. وسكت *Et siluit ad tempus aliquod*, ونهض *tunc surrexit*: Hist. Tam. فتسكّر *senex ad aliquod tempus meditationi immersus mansit*. Nec aliud postulat חדא nam id nihil dicit aliud, quam Belg. een: *een stonde / een houte* עד. Sic cap. 6: 18. היתה אבן הודה *adductus est lapis*; Belg. ut Chald. een steen. Cel. Guffetius etiam שעה hic loci præcise horam notare posset negat in *Appendice*.

VERS. 32.

Juxta voluntatem suam facit in cælo & terra

ולא איתי די ימחא בידה.

Non est qui resistat manui ejus; ita vertit Vulg. sensum dat, non verba: Quidam: Non est qui prohibeat manum ejus, quia מחא Thalmud. dicitur esse prohibere. Vir Doctus ex Syrorum dialecto, quibus מחא constringere est; non est qui constringat manum ejus. Verbum מחא Chaldæis & Syris est percutere, quam vim Belgæ retinentes ita vertunt: En daar is niemant die zyn hand afflaan kan. מחא tamen nusquam est afflaan/ id est, avertere: verbo מחא signif. constringendi item frustra tribuitur. Affert Vir Doctus Joh. 13: 4. שקל סרונה מחא כחצוהי, sed ibi מחא etiam ferire notat. Belgice exprimens ver- to: Huij nam een sint/ en sloeg 't om zyne iendenen. Corruit ergo hæc exposi- tio; nec huic loco iste usus convenit. Ego hunc locum nostrum ita de ver- bo ad verbum verto: Nec est qui eum super manum percutiat. Quomodo nos Belgice dicimus; ober de hand slaan/ quum ab aliqua nos alium re prohibere exprimimus: Sic Arabes loquuntur. ضرب usitate est verberare. Inde dicunt على يده ضرب manum ipsi percussit, id est, impedivit eum, prohibuit: En daar is niemant die hem op de hand slaan/ of tot hem zeggen kan; wat doet gy? Locutionis satis frequentis plura exempla suppeditabit Buxtorf. Lex. Thalm.

C A P U T VI.

VERS. 19.

ובח טות.

LXX. ἡ ἐνομήθη ἀδειπνῶ. Sic Vulg. R. Saadia & Ab. Esra hanc signif. Lex Arabismo confirmant. Negat Clar. Hotting. in *Lexico Harm.* se hanc signif. in Arabismo reperisse. Non recte attendit Vir Doctus: nam Arab. طوي studio nihil comedere est, præsertim vespera, teste Saadia. Et in eodem hoc negotio voce طوي utitur Abulphar. *Hist. Dyn.* 81. ubi hanc historiam narrat, eisdem plane verbis وبات طوي Et pernoctavit incæna- tus. Hæc expositio hoc pacto indubitata satis videtur; in aliud tamen incli- nat R. Saadia, qui illa בח טות a quibusdam sumi testatur de virginibus puellis. Scil. בח pro filia & טות jejuna sensu metaph. quæ virum non gustavit, id est, experta est phrasi Arabum. Ipse, ut monui, in hunc sensum inclinat; Et puellas virgines & psaltrices (ita בחן vertit) ad se non intromisit. Hoc mo- ris

ris fuisse regum istorum simul addit, nec male; nam & Salomon habuit suas *cantatrices* Eccles. 2. & hujus apud Reges Orientalium moris plena sunt historicorum monumenta.

Ibid. רחון

Vocem hanc alibi frustra quæras, ideoque obscurior est. Lxx. ἰδέσθαι, & Vulg. *cibi*. Hallucinati sunt, quia modo dixerat *Darium incænatum* mansisse. *Kimch.* eodem sensu *mensam* vertit ex Rabbinica dialecto. Quæ R. Saadia sit mens, modo est expositum; similiter *Ab. Esra* נגינות ושיירות *pulsatio fidium & modulatio*. Hoc *Belgæ* nostri amplexi sunt; idque a רחה deducunt, quod tristitiam expellat. Sed vim verbi si examines, coactam esse & nullius momenti notationem istam facile animadvertes; semper enim רחה Hebræis & Chaldæis impellere ad lapsum notat. Vid. Psalm. 36. 3. & 56: 14. Et nunquam aliter. Neque etiam רחון *instrumenta musica* esse possunt a *pulsando*, nunquam enim רחה *pulsare* notat, sed constanter *impulsionem ad lapsum* continet, addita aliquando *humili afflictione*. Psalm. 36: 13. *Ceciderunt impii, רחון adfliti sunt ad terram, nequeunt surgere*. R. proinde Saadias aliter instituit rem, & a רחה *lætari* per metathesin vocem deflectit. Ego ad Arabicum رحن recurro, quidni enim; radicale statuamus? رحن, Arabibus *fumare* notat; in 2. conj. رحن *fumigare, suffire*; رحن & رحن *suffimentum*. رحن *thuribulum*. Et *suffitum ad se non admisit*. *Suffimenta* coram regibus in conviviis eorum aut comissionibus solere incendi res nota est. L. de *Dieu* eadem hic mecum sentit, de qua re gaudeo.

C A P U T VII.

VERS. 5.

ולשטר חר הקימת

Buxtorfius alique magnæ auctoritatis Viri hæc ita vertunt: & *Dominatum unum erexit*. Omnino male; nam שטר nunquam *dominatum* dicit. שטר etiam non sunt *dominatores*, uti ad Exod. 5: 6. ostendo, ubi in veram muneris istius denominationem inquiri. Monet Cel. Buxtorf. Hebræos שטר legere per Sin vel Samech & exponere *ad latus unum*; quia שטר iis est *latus*. Si Schin desideras, Arabes dabunt; ii שטר *latus* vocant. Alcor. Sur. 2: 139, 144. ستر ستر *obverte faciem ad latus templi Meccani*. Lxx. μέρος Vulg. *partem* dederunt. Et hic usus in Arabismo notus est. Hist. Sar. pag. 18. ستر

يشطر من معه ut ad eos proficisceretur cum שטר parte eorum, quos secum habebat.

VERS. 25.

Sanctos Altissimi.

יבלא.

LXX. παλαιώσθ. Vulg. conteret, nempe ut vestem detritam. Revera יבלא est παλαιῶν. commodior tamen forte hic signif. Arabica verbi בלא fuerit. Arab. בלא est ærumnam, calamitatem immittere, & Balaon بلا ærumna, miseria, afflictio. Sanctos altissimi misere perdet; hoc commodius quam vetustate atteret. In Hist. Tamerl. aliquoties lego بعذاب بلاء cruciatu misere eum afflixit. Et بالعذاب بلوهم multifariis eos pœnis afflixerunt.

C A P U T VIII.

VERS. 12.

ועשתה והצליחה Et dejiciebat veritatem in terram
 & fecit & prosperavit.

TUrbat Interpretes illud & fecit, quod sensum minus planum reddit; quidam suppleant & fecit hoc, scil. de quo antea. Belgæ nostri etiam pronomen suppleant, en dede het. Elegantissimæ locutionis sensum & verum usum aperiam ex Arabismo. Fecit & prosperavit ex Arabismo nihil aliud est fere, quam simplex prosperavit, quo pleonasmo nullus apud Arabes est frequentior cum verbo جعل facere, quod Hebræorum עשה respondet: Hist. Sar. pag. 146. وجعل يقول & fecit dixit, pro & dixit. Hist. Tamerl. pag. 342. وجعل يستشير Et fecit consuluit ipsum, pro consuluit ipsum. Abulphar. Histor. Dyn. pag. 187. وجعل عايشة تنادي Et fecit Ajesba & vocavit, pro & vocavit Ajesba. Hariri. وجعل يودع من يشبعه Et fecit valedixit, qui eum deducebant, pro & valedixit; at quid exempla hic cumulem? ex una Tophaili dissertatione, libello haud magnæ molis, plus centum ejusmodi locutiones proferri possent. Idem pleonasmus occurrit 1 Reg. 8: 32. Tu audies ex cælo ועשר ושפפה & facies & judicabis servos tuos; facies & judicabis pro simplici judicabis. Iterum hic hærent Interpretes. Adde etiam Judic. 9: 16. ועתה אם באמרו ובחמם עשיתם ותמליכו ארז אנימלך. Solent hic עשיתם separare a seq. ותמליכו hoc pacto: Et nunc si vere & cum integritate fecistis, quod

quod *Abimelechum regem constitueritis*; ego non dubitem *עשיהם וחמליכו* conjungere: *Si vere fecistis & regem constituistis*, pro *si vere regem constituistis*. Tandem huc refero Dan. 11: 7. *Et veniet contra munimenta regis Aquilonis* ועשה נהם החוץ *Et faciet ea & capiet*, pro *& ea capiet*. Vulg. עשה נהם vertit *abutetur eis*: non recte. Alii *faciet contra ea*; quod non patitur Hebraismus. Est vir in Hebraicis subactus, qui ita rem instituit: *Suppleri videtur pronomen aliquid, facere aliquid* ועשה נהם *& faciet aliquid contra eos*; aliquid scil. *respondens negotio proposito, cui opponeretur, nihil agere*. Belgice id exprimeres, *En hy zal wat tegen haar uitregten*. Age vero, experiamur an id ferri possit. Sumam 1 Reg. 8: 32. ועשה ושפחה quod nostro huic עשה החוץ finitimum loquendi genus esse prima statim fronte apparet; verte ea & facies aliquid, & judicabis, הן זולת wat uitregten en opdeelen / & intolerabilem esse enuntiationem facile concedes. Restat igitur ut locutio ad pleonasmum reducatur, atque eo, quo feci, modo explicetur. Neque obstat, quod illud נהם intercedat, cum potius ex mente mea dicendum fuisset נהם עשה החוץ *faciet & capiet ea*: nunc cum נהם in medio sit positum, alius videri posset sensus emergere. Nulla est difficultas, nam & ita Arabes solent. Histor. Tamerl. pag. 263. *و جعل للموغول ايضا يفعلون ذلك مع الجفائي* fecerunt *Mogulenses etiam egerunt ita cum Sjagataeis*. Clarius adhuc apud Eutychn. Alexandr. in Annal. pag. 6. *و جعل الفسق والجور ونها عنها* *Et fecit injustitiam & impietatem & prohibuit utramque*, pro *و جعل ونها عنها* *fecit & prohibuit impietatem & injustitiam*. Sicut ergo in hac locutione *fecit injustitiam & prohibuit* tantundem valet ac *prohibuit injustitiam*, ita in loco Danielis *fecit ea & cepit* nihil aliud notat, quam quod simpliciter diceret *cepit ea*. Vid. quædam amplius ad Gen. 31. 26.

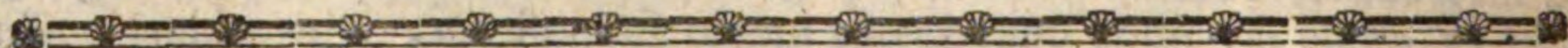

ANIMADVERSIONES

PHILOLOGICÆ

IN

H O S E A M.

C A P U T V.

VERS. 13.

יגהה מכם מזור.

Hieron. *solvere poterit à vobis vinculum.* Nec *solvere*, nec *מזור* vinculum notat. Ad radicem *מזר* respexit forte, vel *מזר* synonymum habuit cum *מזר*. Arabice certe *مزر* est *constringere*: *نهرت البعير* Camelum cinxi, in Camus: *مروار* cingulum: Lexicon Alcamus. *الزوار جبل يجعل بين التصدير والحقب* Ziwar funis est medius inter pectorale & posterius cingulum. In Lexico Schindleri legitur: Chald. genus phalerarum (imo cingulorum, ait Bochartus) quo cameli ligabantur. Hieronymo esse ligare patet ex Esa. I: 6. *non est circumligata*, ipso vertente. Jerem. etiam 30: 13. *ad alligandum* reddit. Hinc Bochartus explicat *מזור* Prov. 30: 31. *Cinctum lumbis*. Sed hæc hæc hactenus. hic *ulcus* est, & *mederi*, uti videtur. Sed difficultas est in phrasi *מזר מכם* *יגהה* *medebitur a vobis ulcus*; quapropter hoc positum dicunt pro *medebitur vos ab ulcere*. Jarchius hinc *יגהה* *amovebit* vertebat, tanquam pro *יגהה*. Quid si *מזור* simpliciter *ulcus vestrum* dicat? nota est casus Genitivi. Job. 6: 25. *מה הוכח מכם* *qualis est redargutio, redargutio vestra?* *Met bestraffen han u lieden*. Frustra hic supplementa cogitant Interpretes, nam ita Arabes semper fere loquuntur, æque atque nos, uti ostendi ad Prov. 26: 7. Dubium movere posset, quod *מזר* præponatur; verum hoc ne quem detineat. Arabes ita frequenter faciunt. Coran. 69: 46. *قطعنا منه الوتين* *præcidimus venam ejus ab eo* *venam*, pro *venam ab eo*, sic alias etiam in Corano: in Histor. Tamerlan.

Tamerlan, frequentissime idem observari potest. p. 66. *منه على الامر* in transitu ejus: In Arabico est; ab eo in transitu. Ibidem iterum. *جاءتني* Donec supervenit omnibus ad unum: In Arab. est, ab iis primo & ultimo, id est, primo eorum & ultimo.

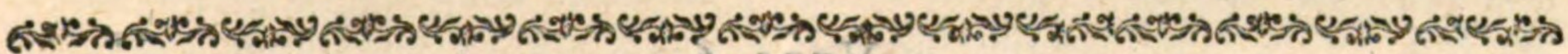

C A P U T VII.

VERS. 5.

יום מלכנו החלו שרים חמה מין.

LXX. *caeperunt reddunt*, ut & *Hieron.* *supra*, *hic fure-re.* Videntur pro infinitivo sumsisse a חמה. Etiam *Chaldaeus* החלו per *caeperunt* exponit. At punctatores & Rabbini חל a חלה *agrotare* acceperunt, חמה autem alii tanquam pro חמה *ardorem*, alii, retenta propria vocis significatione, *utrem* explicant. חמה hic omnino *uter* est. At quid tum חמה מין? Explico simpliciter: *utrem vini.* Ut Arabes *كاس من شراب* poculum vini. *מן* notam esse Genitivi casus multis exemplis ostendi ad Prov. 27: 7. Vide etiam annotationem praecedentem. Alicubi in Observationibus L. de Dieu consimiliter חמה מין explicasse memini.

C A P U T VIII.

VERS. 6.

שבבים יהיה עגל שמרון.

Vulg. in araneorum telas erit vitulus Samariae. Audi *Hieron.* in Comm. Nos ab Hebraeo didicimus שבבים proprie nominari araneorum fila per aerem volitantia &c. Sed ut Hebraeus iste *Hieronymo* imposuerit vereor; talis enim sign. in Hebraeorum libris non invenitur. Si שבבים mendose legissent, posset haec signif. exculpi ex Arab. *شـ* *intexere*, unde *Bochartus* etiam עגביו derivabat; vel respicere tunc potuit Hebraeus ille ad *Tbalmud.* של בוכיא. Lxx. nihilo rectius: *πλανῶν ἢ ὁ μόχθος Σαμαρείας*, respicientes verbum שוכב. De *Japheto* testatur *Ab. Esra* eum eodem modo locum intellexisse, ואינו נכון haud recte. *Chaldaeus*, *Rashi*, & *Kimchi* fragmenta per שבבים indicari putant. Hos sequuntur fere omnes. *Bochartus* etiam & *Hottingerus*; utrique autem

Tt

rad

rad. ponunt *Thalmudicum* שבר *frangere*: pace dixerim tantorum virorum, ea signif. firmis rationibus stabiliri non potest. Exemplum enim unicum, quod profert *Buxt. in Lex. Thalm.* ab aliis aliter exponitur, & revera exponi debet. שבר quidem est *fragmentum*, sed alterius est originis. Quid ergo? recte censeo שבבים *fragmenta* exponi, sed originem aliunde repetendam. Nempe שבר Hebræis est *ardor, flamma*; hoc alibi ostendi esse ab Arabico شب *excitare flammam, ignem*. Ab hac eadem rad. est שבבים pro *fragmentis, scindis*, quibus scil. ignis foveri & fuscitari potest; Arabice شوب & شب. Sic شوب sunt *fragmenta ligni*, a verbo وقد *arsit*: سحور a Golio exponitur *parvula ligna*, vel omne id, quo accenditur *clibanus*. Radix est سجر *accendere ignem*: ثقاب & ثقوب *fragmenta lignorum, lignula, stipulave* apud Golium, a verbo ثقب *ardere*; sic *cremia* apud Latinos a *cremando* & φεγγα Græcorum αἶψα & φεγγειν. Ceterum ut de *Hieron.* explicatione aliquid addamus, fieri potuit ut *aranearum fila per aerem volitantia* שבבים dicta sint ab ardore & æstu, quo excitari solent; quemadmodum ب—ه—ل est *pulvis per aerem volitans* in *Camuso* ab ب—ه—ل *ardere*; sed hoc plane incertum est, & licet non esset, tamen alteram signif. *fragmentorum* tanquam longe convenientiorem præhaberem. Interim patet hinc, quam absque ratione שבר vulgo & male *scintilla*, cum *flamma* sit, a שבר *frangere* significatione nihili, deducatur.

C A P U T IX.

VERS. 6.

הנה הלכו משר.

Vulg. *Ecce profecti sunt a vastitate.* Sequitur מצרים תקנצם מן הקברם. Putant plurimi ex Interpretibus prioribus verbis fugam *Israëlitarum* ex terra sua indicari, posterioribus locum quo se recipiant: *Ægyptus recipiet eos* vel *congregabit*, ut habet *Vulg.* Hoc sensu *Chaldaus* etiam vertit. At Lxx. aliter hæc conceperunt, quum vertunt; πορεύονται ἐν ταλαιπωρίᾳ Αἰγύπτῳ. Certe si vs. 3. hujus cap. inspiciamus, fuga ex terra *Israël* hoc vs. denuntiari non potest; nam vs. 3. jam dixerat: *Non habitabunt in terra Domini, Ephraim in Ægyptum revertetur, & in Assyria pollutum comedent.* In *Ægyptum* ergo fuga jam delapsos eos hoc vs. videt Propheta, non tamen Dei vindictam eos effugisse sic indicat: הלוכו משר *Ecce intereunt fame, Ægyptus colligit eos in sepulcrum, Memphis sepeliet eos.* Ita totum locum vertendum puto, cujus nunc singulatim rationem reddam. הלך *Abire* sæpe de morte sumi apud Latinos, Græcos & Hebræos probationis fere non indiget; videat tamen, si quis addubitet, Psalm. 125: 5. ubi הלך est *exitio dare*. Confirmat usus Arabum.

C A P U T X.

VERS. 7.

Excisus est rex Samariæ;

בקצף על פני המים.

Vox inusitata & obscurior $\eta\kappa\pi$ distrahit Interpretes. Vulg. *spumam* intelligit. *Chaldaeus* ܠܚܝܬܐ *fervorem* dedit; hic autem *Escume* id notat, ut vult *Raschi Gallus* & *Kimchius*. Sic hodierni Interpretes fere omnes $\eta\kappa\pi$ *spumam* habent, ut & *Belg. nostri*, qui schuym ; neque difficile est divinare unde hanc notionem excogitaverint; scil. $\eta\kappa\pi$ est *irasci* & quidem *ira effervesce*, uti vulgo creditur, ac si $\eta\kappa\pi$ primaria signif. nihil aliud diceret quam *effervesce*; ab *effervescencia* autem aquarum *Spuma* existit; quod eo magis placuit, quod adderetur על פני המים . Hisce sequentia oppono: primo $\eta\kappa\pi$ *irasci* ab *effervescendi* metaphora dici incertum est, & ut mox ostendam, falsum, *feroris* ergo signif. sublata, *spumae* illa vehementer labefactatur: Secundo apud *Joëlem* cap. 1: 7. ubi itidem $\eta\kappa\pi$ seu ܠܚܝܬܐ occurrit, *spumae* signif. non convenit; unde *Vulg.* parum hic constans, *decorticationem* vertit; *Chald.* & *Raschi* inepte *iram*, rectius *Græci* $\kappa\lambda\alpha\sigma\mu\acute{o}\nu$ & $\sigma\upsilon\gamma\kappa\lambda\alpha\sigma\mu\acute{o}\nu$, ut ostendam. Tertio auctoritati *Vulg.* oppono *Lxx.* qui $\eta\kappa\pi$ non *spumam*, sed $\phi\rho\acute{\upsilon}\gamma\alpha\nu\alpha$ *cremia* exposuerunt; nec absimiliter *Kimchius*, qui sibi constans hic & apud *Joëlem* קליפת העץ *cortices ligni* intelligit. Ex Arabismo rem extricabo. Arabice $\eta\kappa\pi$ seu كسر est *frangere*, *rumpere*. *Abulphar.* pag. 240. $\text{بينكم وبين ان ينقص طاهر انقصاف الشجر من الريح}$ *Nihil impedit quominus Dbaherum frangatis, ut arbor a vento diffringitur.* ف est *ventus frangens* in *Corano*, quam locutionem alibi explico. ܠܚܝܬܐ apud *Zjaubar.* & *Ibno Maruph* est *fractus arboris ramus*. Hinc patet *Græcos* optime apud *Joëlem* ܠܚܝܬܐ $\sigma\upsilon\gamma\kappa\lambda\alpha\sigma\mu\acute{o}\nu$ reddidisse; & *Syrum* & *Arabem* ܠܚܝܬܐ & نقصاف , id est, *discerptionem*. Nempe minus recte in hoc loco nostro $\phi\rho\acute{\upsilon}\gamma\alpha\nu\alpha$ dederunt, quam veram vocis $\eta\kappa\pi$ signif. esse mihi vero maxime est simile, quod quomodo a $\eta\kappa\pi$ *frangendo* derivetur palam est; atque æque vox hæc vocibus על פני המים *super aquas*, quam *spuma* conjungetur: Similem metaph. adhibet *Moham.* in *Corano* *Sur.* 23: 43. $\text{فاخذتهم الصبغة وجعلناهم غثاء}$ *Pæna ipsos corripuit, eosque quisquilias fecimus aqua asportandas.* غثاء teste *Zjaub.* sunt *quisquiliæ*, *arborum folia*, *festucae*, quæ deferuntur ab aquæ fluxu. Ab hac *frangendi* aut *rumpendi* primaria notione $\eta\kappa\pi$ *irasci* potuit dici, quasi *ira rumpi* dicas, quæ locutio & *Latinis* nota est & *Græcis*. *Arabes* ita loquuntur: كسر *rupit, fregit, dissecuit*; inde in pass. est كسر *من*

ن الغبط in *Histor. Tamerl. & Alcorano* Sur. 67: 8. *Ruptus fuit ira.* Qui קצף *irasci* a *servendo* dici volunt, frustra sunt; in nullo enim Orientis dialecto *fervere* קצף est; neque si חרה, יחם & *irascendi* alia verba *fervorem* denotant, inde statim assumere licet, idem in קצף accidisse; illa enim exemplorum agmine se defendunt, quæ *fervoris* notionem iis evidenter tribuunt; at קצף nusquam pro *fervere* invenitur; neque linguarum peritis ignotum esse potest, variis sæpe metaphoris verba in eandem conspirare significationem.

VERS. 10.

באותי ואסרם ואספו עליהם עמים
באסרם לשתי עינותם

Cum pleraque omnia, quæ in Prophetia *Hosæ* continentur, tam quoad res, quam quoad verba, haud exigua obscuritate premuntur, tum locus hicce in primis: in quo explicando quot fere Interpretes, tot diversæ proveniunt Interpretationes.

Primum monendum est mihi, *Masorethas* pro עינותם *fontes eorum*, quod est in textu, legendum proponere עינותם *iniquitates eorum*; in quem sensum jam olim *Hieronymus* Lxx. secutus vertit: עינותם לשתי עינותם *propter duas iniquitates eorum*, quem non pauci sequuntur. Verum infeliciter valde ac contra ingenium lingue mutatio hæc instituta est: genus enim repugnat, cum שתי *duæ* fœminini sit, at עינותם masculini generis, neque hic ad enallagen generis recurrendum est, cum ista figura absque summa necessitate admittenda non sit. Mirum autem fortasse videbitur quod עינותם fœmineum genus terminatione præferens, masculinum esse dicam; ita tamen omnia, quæ observavi exempla, docent, neque diversum ullum animadverti. Psalm. 38: 5. עינותי יכבדו. Psalm. 79: 8. עינות ראשנים. Esai. 59: 2. עינותם היו מבורלים. ne plura nunc enumerem. Et quis nescit quam plurima apud Hebræos masculina pluralem habere terminationis, non potestatis fœmininæ. Jam vidimus, mutationem illam haud bene succedere, neque bene legi עינותם a עין *iniquitas*.

Minori studio ii refelli possunt Interpretes, qui עינותם *habitationes, mansiones*, quasi a מקן exponunt; aut *fulcos*, quasi a מענה seu potius מענות ut legitur in textu, quæ mens est *Ab. Esræ & Kimchii*, & hisce assentientium Belgarum: *Als ik ze binden zal in haar twee boeren. באסרם לשתי עינותם*. Huic versioni, quia plerosque in ea acquiescere video, hasce oppono rationes: Primo עינותם unquam *fulcum* notasse valde dubitem; unico enim in loco, ubi tantum occurrit, convenit ea quidem notio, neque tamen plane necessaria est, Psalm. scil. 129: 3. Unde nec ea a Veteribus Interpretibus agnita fuit. Convenit etiam *afflictio*, aut ut Vulg. *prolongaverunt iniquitatem*: id est, iniqui in me fuerunt, affligunt me diu multumque. Vides hoc pacto fundamentum, quo עינותם *fulcos* reddunt, non leviter subruui ac moveri. At detur

eum esse vocis עֵינָם significatum, quid voci huic commune cum עֵינָהוּ, quod & alterius est formæ, & aliam præfert radicem. Sed & hoc concedatur עֵינָהוּ esse *fulcos*, quis tandem iste erit sensus? *Quum ligabo eos ad duos fulcos eorum.* Quid hic *fulci*? quid *duo fulci*? aut quo tandem pacto *fulcis alligabuntur*? Quam aliena hæc interpretatio, quam longe petita, quam parum ad rem! Mitto jam באָסרִים coacte reddi, *cum ligabo eos*, quod esset באָסְרֵי אֲתָם. illud tantum addam, cum textus Hebraicus legat עֵינָם *fontes eorum*, non עֵינָהוּ, id est, ut illi volunt, *fulci eorum*, vel hac sola ratione receptam versionem immensum labefactari, tutiusque multo תִּפְּ Chetibb quam תִּפְּ Keri posse adhæreri. Huic ergo viæ insistens R. Salomo ita verba extricare conatur: *Ad ligandum eos* עֵינָהוּ לְשֵׁי *ad duos eorum oculos*, instar vitulæ aut vaccæ, cui inter arandum oculos utrimque religare solent. Atque in hanc mentem Jonathan paraphr. habet; כְּמִסַּר פְּרָנָא עַל הָרִחִין עֵינָהוּ *Sicut ligatus par boum ad duos eorum oculos.* Aliter tamen exemplaria nostra verba Jonathanis præferunt. L. de Dieu hoc pacto rem expedire conatur: *Et congregabuntur adversum eos populi באָסְרִים conspirantes, in ambos ipsorum oculos*; conspirant ut ambobus eos oculis privarens, quod extremæ est miseriæ. Hæc vir Doctus. Quod si sensus hicce placeret, nec quid impediat video, commodiore longe ac Hebraismo convenientiore modo verba explicarem. Illud enim in L. de Dieu versione incongruum videtur, quod primo non verbum אָסַר de *liga*, id est, *conspiratione* usu veniat, sed verbum קָסַר: tum, si concederetur illud hujus naturam imitari, constructio repugnaret, dicendum enim fuisset עַל שֵׁי non לְשֵׁי; denique durius videtur & insolens: *Conspirare in oculos.* Limpida magis & naturalis, ac Hebraismo propior erit dictio, si ita verba exprimas: *Et congregabuntur adversum eos populi, ad duos eorum oculos ligandum*; eodem, quo Vir Doctus, sensu. *Ligare enim oculos est excæcare.* Ita dicunt Arabes شَمَلَ عَيْنَيْهِ *ligavit oculos ejus*, id est, *lumine privavit*, cujus locutionis exempla quædam ex Abulphar. & Hist. Sar. dedi in specim. meo *Observ. ad Gen. cap. 3.* Sic & a verbo كَفَّ *ligare dicunt* كَفَّ بَصَرَهُ in pass. *ligatus fuit visus ejus*, id est, *occæcatus & extinctus fuit.* Toph. Dissert. p. 9. تَخْبِيلُ حَالٍ *Animo finge statum cujusdam, qui cæcus natus sit.* In Arabico est *ligatus visus.* Fundamento etiam interpretatio hæc non destituitur ex Hebraismo: phrasis enim illa quæ bis apud Esai. legitur, עָרַם עֵינָיו *excæcavit oculos ejus*, vera ac propria verborum significatione notat, *ligavit oculos ejus*, prout loco citato aperui. Magis tamen huc faceret, si vera esset, quam ibidem loci proposui conjecturam, אָסְרִים *ligatos* apud Esai. cap. 61: 1. nihil aliud esse quam *cæcos.* Est tamen, quod tum hanc, tum Farchii etiam expositionem labefactat & evertit, quod linguæ consuetudo perpetua ferat, ut עֵינָם *fontes* sint, *oculi* עֵינָם dicantur; neque diversum unquam exemplum observavi. Itaque & hic, si accurari interpretis officio defungi velimus, illud עֵינָם de *fontibus* erit explicandum, quod ut justo procedat modo, non capio pro voce numerica, quid enim *duo* essent *fontes*? verum deduco a verbo שָׁתָה *bibere*, unde est שָׁתָה *potatio* Eccles. 10: 17. Hinc talis evadet sensus: *Ad potationem fontium eorum.* Vel, si omnino puncta retinenda sunt,

sunt, *ad potationes*, formæ pluralis *קְלֵי עֹדֵד* ac similia. *Fontes eorum* vocat, terræ Israëliticæ abundantiam, ac rerum omnium affluentiam, inexhaustasque & perennes mellis, ut loquitur Scriptura, ac lactis scaturigines. Ad has epotandas hostes Israëlis congregarentur. Unicum est, quod negotium mihi juxta cum ceteris Interpretibus facessit, sermonemque liquidum alias ac leniter decurrentem turbat; *בְּאֵסְרָם* nimirum, quod hisce *לְשֹׁנֵי עֵינוֹתָם* conjungi solet, ac eo quidem, quod *Lamed* ל post *אֵסַר* id denotet, cui quid alligatur, ut Gen. 49. *וְיִתִּי אֵסְרִי לִנְפֹן עֵירָה* *viti alligans pullum suum*. Incommodus vero hoc pacto reddetur sensus, nec juste procedens, si illud *בְּאֵסְרָם* cum sequent. copuletur; qua enim ratione dici possit *ad alligandum eos potationi fontium*, equidem non video. Coactus igitur ad Arabismum confugio, atque *עִמָּם* non sequentibus aggrego, sed cum præcedenti *עִמָּם* conjungo. *Abulphar. pag. 150. Hist. Dyn. Apparuit in cælo signum mirum* *وَبَرَدَتْ حُرَامَةُ الشَّمْسِ* *Remissusque toto anno fuit calor solis*. In Arabico pro toto anno est *السَّنَةِ بَاسِرَهَا* *ان الارض بَاسِرَهَا* *اعطبتها لتموجين*. Et pag. 428. *Universalis ego terram Tamusjino dedi* *אלארץ באסרה*. Iterum pag. 130. *misitque eos* *إلى بلاد المشرق بَاسِرَهَا* *per universum orientem, Indiam usque* *وإلى أقصى* *extremos Sinas*. Sic in *Histor. Sar. pag. 220.* *imperioque universam regionem montanam subjecit* *أولنبل באסרה*, *id est*, partem Persiæ ita dictam, *Partbiam* alias appellatam. Non recte *Erpenius*. Plura ac luculentiora suppetunt exempla, verum hæc sufficere puto. Unicum tantum addo ex *Locmanni Fabul.* *العالم باشرة يحب الحياة الدنيا* *Mundus profecto universus vitam diligit mundanam* *עולם באסרו*. Ita & *Hoseas* *עִמָּם באסרם* *populi*. Totus ergo locus ita vertendus: *voluntas mea est* (proprie, in voluntate mea est, quem Arabismum, cum alii, tum ego ad Jobi cap. 23: 13. *aperui*) *ut castigem eos; itaque congregabuntur adversus eos* *בְּאֵסְרָם* *populi universi*, alias *כלם* dicunt Prophetæ, *לְשֹׁנֵי עֵינוֹתָם* *ad epotandos eorum fontes*; quod quo modo intelligendum sit, jam supra declaravi. Ne tamen contentione magis, & dissentienti infana libidine (quam invidiam toto animo deprecor) quam veritatis studio duci videamur, diffiteri nolo, locutionem hanc, licet sensum perfacilem reddat atque perspicuum, non satis genuinum Hebraismum redolere; mihi hoc saltem, aliis secus judicare licet; quapropter ita libentius, coactius licet nec æque fluide, verba exprimerem: *Itaque congregabuntur adversus eos populi, ad ligandum eos, quid tum? ut epotent fontes, ad fontium epotationes*. Non possum hic non addere, si ita *בְּאֵסְרָם* capere velis, percommode illud ac Prophetiæ scopo convenienter intelligi posse de *abductione in captivitatem*, quum enim *Deorum Israelis* deportationem in *Affyrin* *vs. 5, 6.* Regis etiam *vs. 7.* prædixisset, hoc *vs.* universam totius populi calamitatem & exilium ab *Affyriis* imminens denuntiat. Magis hoc etiam orationis series postulat, hostium enim irruptionem in terram captivæ multitudinis deportatio consequi solet. Hoc usu verbum *אֵסַר* seu *أسر* Arabibus frequens est, scil. *captivum abduxit in bello*, ut *Goli*us exponit. Sexcentis hoc ex Arabum Historicis petitis exemplis confirmari posset; verum ex multis

١٠٠٠ وقتل من — *Abulphar. habeto. Histor. Dynast. pag. 381.* *Multi-
 que ex eorum exercitu cæsi, multi etiam
 capti sunt. Iterum pag. 378. Cæsaque est magna eorum multitudo, decem para-
 sangarum spatio insequentibus ipsos Gorgianis ويقتلون ويأسرون* *cædentibusque
 capientibus, occiderunt autem eorum
 plerique, captivi vero abducti quater mille. Et p. 473. وأدخلت
 Exercitus autem Mo- عساكر المغول إلى المدينة ونهبوا وأسروا البنين والبنات
 gulenses urbem ingressi, ea direpta, pueros وفتلوا وفتلوا وفتلوا وفتلوا
 ligarunt in Arabico est. Adde Hist. Tam. p. 282. وأخرجوا ما لهم فبيأه
 Opes eorum in prædam, uxores captivas وفتلوا وفتلوا وفتلوا وفتلوا
 liberos vinctos abduxerunt. Unde patet *idem esse quod שנה; Hebræis
 etiam ita אמר venisse monui ad Jesai. 22: 3.**

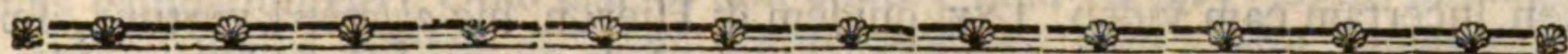

ANIMADVERSIONES

PHILOGICÆ

IN

O B A D J A M.

CAPUT I.

VERS. 3.

שכני בחגוי סלע.

Interpretes טוֹ in שכנִי mere habent paragogicum. Ego vim affixi hic & alibi retineri ostendi ad Genes. 49: 11. חגוי quod vulgo absque probatione, *fissuras* notare docent, vi vocis *asyla*, *refugia* significare ex Arabismo palam feci ad Esai. 19: 17. ubi ejus singulare exstat. Sequitur שכני & מרום שכני, quæ pro שכנִי & לכך sunt posita; Arabes sic solere monui ad Jobum cap. 18: 4. ubi exemplum habes ex eloquentiæ apud Arabas facile principe *Hariræo*. Recte ergo *Vulg.* utrobique *tuum*; neque hoc nomine taxandus.

VERS. 7.

לחמך ישימו מזור תחתך.

Novum ille hic incipiat colon a priori membro per *Atnach* discretum, tamen Interpretes illud לחמך ad antecedentia rejiciunt, *prævaluerunt tibi viri pacis tuæ אנשי שלמך qui comedunt panem tuum*. Ita לחמך vertit *Vulg.* Sic. *Chald.* אכלי פחורך *qui ad mensam tuam comedunt*. Supplent אכלי prout plene exstat Psalm. 41: 10. quapropter hæc rejicere non ausim. Difficultas tamen est, ut dixi, novum hic incipi sensum; quæ tollitur, si ita vertas: *Carnem*

Vv

tuam

tuam ulcerosam tibi ponunt. לחם esse carnem quandoque, diu est quod Eruditi monuerunt. Quibus addo belli signif. sub hac radice hinc repetendam esse, tanquam *faire du carnage*. Lxx. & Vulg. מור insidias, vertunt; ut & Chaldaeus, qui חלקא habet; qua ratione aut fundamento non video.

VERS. 16.

לעו והיו כלא הוי.

Occurrit verbum obscurius לעו, ut vulgo ponitur; quod *absorbere* notare putant Interpretes Judæi & Christiani; vel intransitivam potius ei tribuendam volunt significationem nonnulli, *absorberi*. Tria in universum exstant loca, ubi verbum reperitur; scil. præter hunc Jobi cap. 6: 3. & Prov. 20: 25. Non præfracte rejicere velim receptam hanc significationem: valde tamen incertam eam video. Lxx. quidem & Hieron. hic *absorbere* vertunt, scil. quia מור præcedebat, ut & Chald. qui חלקא habet, quod Raschi tamen aliter explicat, *Etourdissou* scil. hodie *étourdissement*. At aliis in locis sibi non constant. Job. 6: 3. Lxx. לעו explicant φασλον εἶναι. Vulg. *dolore plenum esse*: Chald. אישחלהי *fatigari*. Prov. 20: 25. לעו קרש reddunt Lxx. ταχύ τι ἴδιων ἀγιάσαι. An Arab. واه quod est *avide* & leviter rem aggredi, respexerunt? num potius rad. واه temere aliquid effutire. Chaldaeus וקריר qui votum concipit *Sanctitatis*. Vulg. sui hic satis similis: *Devorare Sanctos*. Sic fere hodie: *Devorare Sanctum*; hoc sensu: *Laqueus est homini, devorare Sanctum*; ואחר נדרים *Et postea votis requirere*. Locus est perquam difficilis, cujus diversissimæ sunt Eruditorum expositiones. Causa est, quod לעו *absorbere* hic reddendum putant. Revera si לעו בקרש *absorbet Sanctum* notat, qua tandem via sensus explanetur non video. Quid enim? an Sanctum, seu caro, ut volunt, Sacrificiorum contra legem devorata requiri potest votis? nihil tale in Lege. Hæc difficultas alios verba ואחר נדרים a priori sententia disjungere coëgit, & duplicem ponere laqueum: *Devorare Sanctum*: & *post vota inquirere*, num scil. solvere velis, an potius ea dissolvere. Referri hic potest, satis manifesto duo cola sibi respondere, neque duplicem sententiam esse fingendam, alias enim ut in priori לעו dixerat, sic in posteriori בקרש dixisset. Tum hoc adde, בקרש non esse *inquirere* & *ad examen revocare* aliquid. Kimchius putabat לעו hic posse sumi בלשון נדרים hoc sensu: *Laqueus est homini temere ut nuncupet; Sanctum esto: Atque tunc de votis inquirere*. Huic suffragaretur Arabismus ubi واه est *temere effutire*; attamen rejicio hanc interpretationem, quia signif. ista omnibus locis non quadrat; tum etiam quod בקרש non notet *ad examen revocare*. Vidimus jam signif. *absorbendi* nec certam esse adeo, nec commodam, & a suis auctoribus deferri. Arabicum واه eam possidet significationem, qua tribus locis convenientior nulla inveniri posset alia. Nempe واه exponitur per خاب & بطل *Vanus, irritus, frustraneus fuit*. Videamus loca. Job. 6: 3. לעו בקרש. Lxx.

Lxx. Chald. & Vulg: *absorbendi* sign. hic non agnoscunt, ut supra vidimus. R. Levi נחמני *perduntur*. Raschi מנומנים *submissee pronuntiantur*; non a לוי *absorberi*, quod *absorbeantur* quasi, uti videri posset, citat enim Obad. vi. 16. ubi *stuporem* eum explicare monui; hic autem *stuporem* se debilitatemque, *linguae*, qualis ebriorum esse solet, intelligere declarat. Huic iterum faveret Arabismus, ubi لـي — است est *temere effutire*, & اخطأ *errare in dicendo*. Hæc a *vani* notione, quam verbo ליעה tribui posse conjicio, non longe absunt; strictius tamen retinere eam volo hoc pacto; *Ideo verba mea vana sunt*, φαντα ἐστίν, quod varie præc. vel conseq. aptari posset. Prov. 20: 25. *Laqueus est homini* ילע קרש ואהר גורים לבקר *quum Sanctitas vana est* & inanis, *votis eam quærere*. Hic est sensus: Quum vera quis sanctimonia destitutus est, eamque in votis suis & cultu externo quærendam putat, atque ita in cortice hæret religionis, salutemque sibi ex operibus istis externis promittit, illud equidem laqueus est misere animas irretiens, & in certissimam trahens damnationem. Quid clarius hoc effato, quid verius? Arabs id diceret ان بطلت القدس *contra* حقك تقي *quum vera est*, nam بطل *vanum esse* & حق *verum esse* sæpissime opponuntur. Tandem videamus de loco Obad. ubi etiam convenientissima est signif. nostra, ולעו והיו בלא היו *Et vani erunt*, id est, *in vanum, in nihilum recident*, & *erunt tanquam qui non fuerant*. Verba خاب *frustra esse* & بطل *vanum esse*, per quæ עליה declarari dicebam, sæpe hunc usum assumunt. Apud Metaphysicos بطل *vanum esse* constanter notat annihilari, apud Historicos frequentissime, *aboleri, extirpari, perire*. Sic يستحكم بعذاب وكن خاب من افترى *Perdet vos pæna, & frustra est, qui Deo mendacia assuit. Frustra est*, est *extirpatur, perit*. sic sæpe alibi. Negotium non facessit בלען Prov. 23. unde לוי *gula esse* dicitur, quid ni enim ad בלע quod indubie *absorbere* notat referatur, unde בלען *gula*. Arabice certe بلع & مبلع *gula est a بلع*. Idem sensisse videntur *Aben Esra* & *R. Levi*, בלען הבלעה exponunt, nulla mentione radicis לוי facta, sed clare ad בלע respicientes. Raschi ex Chald. vocis signif. לחיים *maxillas* intelligit, nam לוי in Targum לחי respondet.

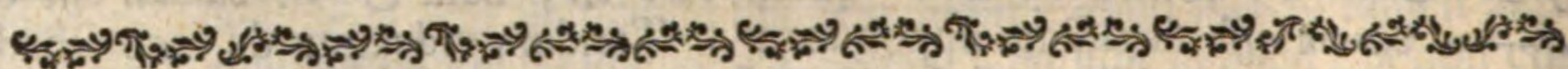

ANIMADVERSIONES

PHILOLOGICÆ

IN

N A H U M.

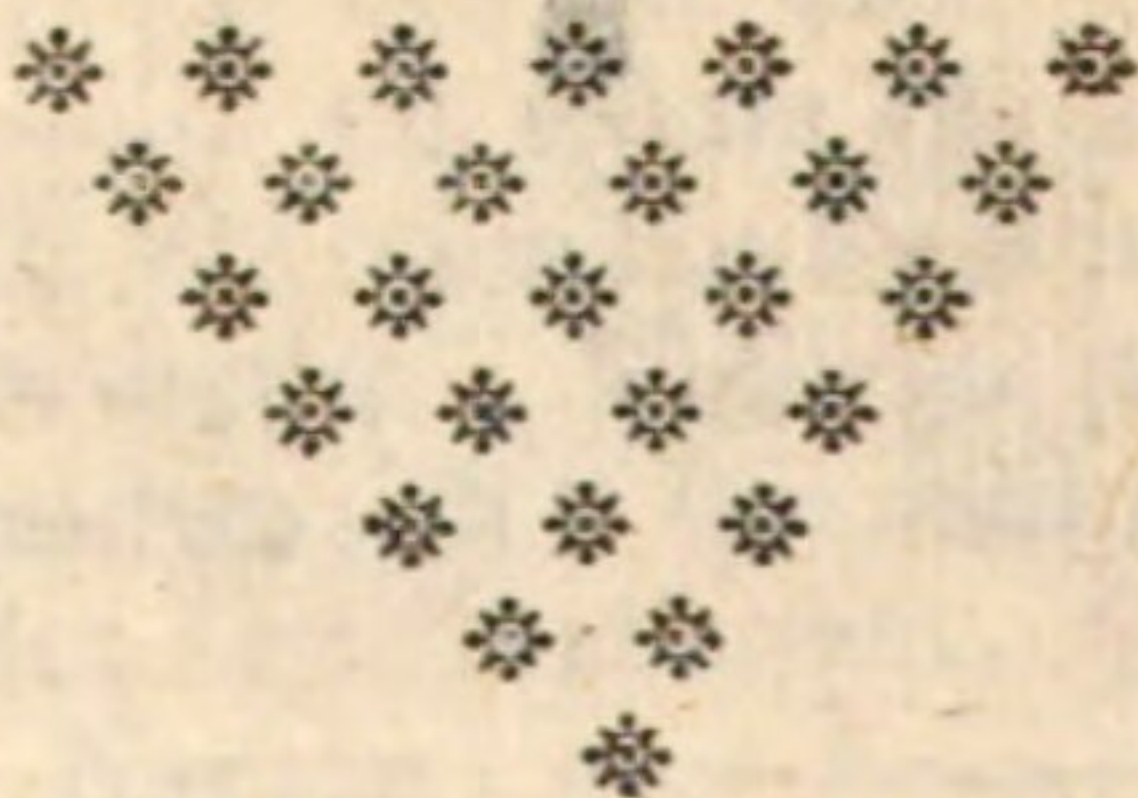
C A P U T I.

VERS. 12.

Sic ait Dominus

אם שלמים וכן רבים וכן נגזו ועבר.

LXX. κατάρχων ὑδάτων πολλῶν, ἢ ὅπως διασαλήσονται. Legerunt. וְשִׁמְהוּ. וכן נגזו. Rectius *Vulg.* Si perfecti fuerint, & ita plures, וכן נגזו sic quoque attendentur & pertransibit. Eodem modo illud וכן sumunt cum aliis Interpretibus Belgæ; quasi a rad. נג & opportune conferri jubent *Esai.* 7: 20. Alii a נג avelluntur, vel abscindentur. Lxx. διασαλήσονται; quod non spernendum. Radix enim נג hoc sensu potissimum venit, uti ostendi ad *Psal.* 90. R. Salomo similiter locum explicuit hic, & ad *Num.* 11: 31.

C A P U T II.

VERS. 7.

Et Hutzab in exilium acta est

ואמהתיה מנהגות כקול יונים מתפפות
על לבבהן.

Non una Interpretum de verbis hisce mens est. *Vulg. vers.* ita habet: *Et ancillæ ejus minabantur, gementes ut columbæ, murmurantes in cordibus suis.* מנהגות vertit *minabantur*, id est, agebantur pecorum ritu. Festus *Agasones equos agentes, id est, minantes.* Ceterum est נהנן sæpe esse minare, ut *Pf. 80: 2.* נהנן כצאן יוסף. *Qui minat ut oves Josephum;* tamen ea significatio hic non convenit, quia מנהגות est transitivum & vim habet activam, unde male in passivo expressum fuit a *Vulg.* Supplet dein ante כקול *gementes*, quod in Hebraico, ubi semel נהנן pro minare sumseris, non apparet. Alii מנהגות vertunt *deducentes*, & duplici supplemento sensum expediunt, hoc pacto: *Et ancillæ ejus deducentes (supplent eam) instar columbarum voce (supplent iterum gementes) & pectora pulsantes.* Belgæ nostri duplex etiam supplementum immittunt, pronominis scil. *illam*; *zullen ze geleiden* / cum in Hebraico tantum sit; *zullen geleiden*; & dein כקול als [met] een stemme der duiven.

Supplet & paraphrastes *Chaldaeus* cum *Aben Esra* verbum *gemere* in hoc loco. *Aמהתיה מנהגות כקול יונים* *Ancillæ ejus ducunt & incedunt post eam, gementes instar vocis columbarum.* Nec sine ratione ita ab Interpretibus fuit repositum, nam & sensus omnino hoc postulabat, & naturæ columbarum apprime conveniebat. Nihil enim frequentius omnibus in linguis, quam ut gemitus columbis adscribatur. *Esai. 38: 14.* אהנא יונה *gembam ut columba.* *Lxx.* ὡς περισσεῖ ὅτι μελετῶ. quod non recte *Vulg.* expressisse videtur, *meditabar ut columba*; *meditari* enim, quod sciam, de columbis querulis non dicunt Latini, ut Græci de iis μελετῶν. sed in viam: Arabibus columbæ species *Onun* ————— audit, quam ita dictam testatur *Demirius* a verbo גמל *gemere.* Græcis τρύγων *turtur* dicitur ἀπὸ τῆς τρύγειν. & verbum γένειν *gemere* (stennen Belgica voce consonante) columbarum etiam proprium est, unde apud *Theocr.* ἔσεινε τρύγων. Tandem *gemere* apud Latinos peculiariter de columbis dicitur. Auctor *Philomelæ*:

Et castus turtur atque columba gemunt.

Hisce adducti viri quidam Eruditi, & ut supplementa evitarent pro מנהגות *du-*
centes

tuus, vel *diffudit se*, vel *latitavit*, & similia veram verbi notionem & originem ignorantes. Ipse etiam *Kimch.* & *Libr. Rad.* locum hunc explicare ausus non est, contentus monuisse a *Jonathane* redditum esse *אתכררו עם* *dispersi sunt populus tuus*. Ut tandem certi aliquid Eruditis proponam, relicta *rad.* recurro ad Arabicum *נפש* seu *نش* — *نفس*, quod significationem habet egregie adeo loco huic convenientem, ut eam hic admittere proclive sit. Scil. *نش* — *نفس* dicitur de gregibus ovium, camelorum &c. quum sine pastore divagantur & neglectui habentur, nemine curante aut dirigente. Ita dicunt *نفسه* — *نفسه* sine pastore vagata fuit & neglectui habita grex. Annotant etiam *Lexicographi* peculiariter dici *نفس* si noctu id fiat; nam *ل* — *ل* dicitur de grege, quæ libere evagatur *لا يرعى* noctu & interdium sine pastore: at verbum *سجاوب* — *سجاوب* quum noctu tantum *ط* — *ط* *Sjaubarius*. *Alcoran. Sur. 21: vf. 78.* *ان* — *ان* *Et Davidem & Salomonem*, quum judicarent in agro, quum in eo libere devagaretur grex populi. Optime Gallice expressit *Ryerius*: *Dans le champ ou les troupeaux du village étoient entrez la nuit sans bergers*. Vides eum omnem significatum verbi *نش* — *نفس* exprimere. Dicunt porro *نفس* — *نفس* *Ibil Naphasch* noctu sine pastore divagantes cameli; & *نفس* — *نفس* relinquit eum incustoditum, ejus nullam gerit curam. De nihilo non est, quod verbum *نفس* special. noctu evagari notet; nam hoc cum præced. convenit, ubi pastores dormire dicuntur, & difficultatem congregationis adauget, quæ noctu non æque facile atque interdium fieri potest. Lotus ergo locus noster ita vertendus: *Somno sopiti sunt pastores tui, ó Rex Assur, decubuerunt magnifici tui* *πολύες λαόν*, *populus tuus* tanquam grex sine pastore noctu divagatur per montes, nec est qui eos congreget. Ubi insuper notari meretur, *ק* — *ק* etiam esse pastorum proprium, quum oves dispersas congregant; patet id ex *Ezech. 34: 12.* ubi Deus; postquam *Israëlem* gregi dispersæ comparasset, addit se eos tanquam pastorem esse congregaturum *eosque* ait ex terris *congregabo* *ועיית* & *pascam* eos in montibus *Israëlis*. Non putem cuiquam hanc expositionem improbatum iri eo nomine, quod *Cholem* in *Naposchu* occurat, ac proinde radicem *נפש* potius postulet: nam quis ignorat etiam apud Hebræos multa verba in *Kal Cholem* possidere, ut *יכל* *Jachol*; *יג* *Jagor*, *קטן* *Katon* & similia; apud Arabes autem omnia fere verba *Cholem* in prima conjug. recipere possunt. Ceterum *נפש* in cujus significatione ponenda fluctuant Interpretes, proprie *superbire* dicere, ut *نفس* ex conjectura aperio ad *Jerem. cap. 50.*

Ibid. VERS. 18.

נִמּוֹ רֵעִיךָ מֶלֶךְ אֲשׁוּר יִשְׁכְּנוּ אֲדִירֶיךָ *dormitant pasto-*
res tui, ó Rex Assur, יִשְׁכְּנוּ magnifici tui.

Turbat hic Interpretes illud יִשְׁכְּנוּ; nam cum שָׁכַן *habitare* notet, significatio ea cum prioribus non recte cohærere visa est; non enim apte hæc fluunt, *dormitant pastores tui, habitant magnifici tui.* Unde *Vulg.* maluit יִשְׁכְּנוּ reddere *sepeliuntur*, quem secutus est *Kimchi* in *Comment.* suo: *Erant quasi jacerent in sepulcro*, & in *Lex ad h. l.* מְנוּחָה הַמּוֹת *intelligenda est quies mortis*, atque ad hoc adducit locum *Pf.* 94: 17. Certum est verbum שָׁכַן aliquoties in *Sacro Codice* eam vim habere, quam ei hic tribuunt *Vulg.* & *Kimch.* quod pluribus etiam ex *Arabismo* illustravi ad *Jes.* 22: 16. quo minus tamen hoc loco שָׁכַן ita capi possit, hisce efficitur rationibus. Primum, שָׁכַן absolute positum non significat *jacere in sepulcro*, ubi autem ita sumendum sit circumstantiæ loci indicant; ut *Pf.* 94. quem citat *Kimch.* ad eam signif. restringitur שָׁכַן quia conjunctum sit cum מוֹת *sepulcro* ita ab *silentio* dicto. Eodem modo *Esai.* 26: 19. cum עָפָר conjungitur itidem *sepulcrum* notante: conf. not. meas ad *Job.* 17: 16. in *Pf.* 16: 9. Christus tanquam ex sepulcro loquitur: *Caro mea יִשְׁכְּנֵנִי secure.* Verum hic nihil tale quicquam apparet, quod signif. hanc admittendam indicet.

Deinde ne quidem ea loco nostro recte convenit, quid enim *sepultos* & *terræ mandatos* necesse erat dicere pastores, ut inde gregis divagatio oriatur, cum sufficiat eos vel *mortuos*, vel lenius adhuc, *somno sopitos* dixisse; proinde inconcinne valde *sepulturæ* mentio hoc loco fieret. Postremo aliud exigit conjunctio cum verbo נִמּוֹ *dormitaverunt.* Refutatione sententiæ hujus viam aperire volui *Arabismo*, ubi enim *Vulg.* versionem non convenire concesseris, nulla huic loco explicando ratio supererit, nisi ex *Arabica lingua.* Examina enim sensum, quem dant Interpretes, qui a *Vulg.* recedunt, & coactum admodum aut obscurum eum animadvertes: *Et habitant magnifici tui*, quod cum præced. non cohæret; rectius paulo *Gallic. vers.* *ils se sont tenus en leurs tentes*; sed & illud coactum, neque satis apte antecedenti נִמּוֹ *dormitarunt* respondet, neque etiam שָׁכַן recte ita exponi potest: est quidem *habitare in tentorio*; *σκηνα* *Græca* voce conveniente; at plane id differt a *rester dans les tentes.* Et sane adeo difficile est hoc loco illud יִשְׁכְּנוּ convenienter orationis seriei explicare, ut non dubitarint audaciores Critici ex *Lxx.* virali versione novam procudere lectionem, ut scil. pro יִשְׁכְּנוּ legatur יִשְׁכְּבוּ *cubabunt, dormient*, quia *Lxx.* hic κοιμίζουσιν dederunt. „ Est autem (sunt verba *L.* „ *Cap.*) illa τῶν *Lxx.* lectio hodiernæ hoc loco præferenda, hodierna enim „ coactum admodum & obscurum parit sensum, illa vero planum & aper- „ tum &c. Ut ergo hodiernam lectionem probam esse ostendam, simulque veram verbi hujus significationem in hoc loco eruam, noto radicem שָׁכַן quæ *habitare* fere semper notat, primario significare *quiescere*; ita scil. *Arabum Lexico-*

Lexicogr. significationem verbi hujus ن — ك — س ordinant; primo *quiescere*, dein *habitare*; habitatio enim quies est; jure autem me signif. *quiescendi* primariam stabilire patebit ex 1 Chron. 17: 9. ubi שכן & רנו *commoveri* opponuntur. Conferri etiam velim *L. de Dieu* ad Ps. 68: 19. unde videbis idem cum *mecum sentire*. Ab hac prima signif. *quiescendi* proclive est sensum loci hujus planum reddere & apertum, hoc pacto: *Dormitant pastores tui, o rex Assur, quiescunt magnifici tui; quietem autem somni hic intelligas necesse est, ut cum anteced. ננו conveniat; nempe idem mutatis verbis repetitur a Propheta. Verbum שכן seu נ — ك — س ab Arabibus ad quietem nocturnam somni notandam usurpari duobus exemplis ex Alcorano docebo. Surat. 40: v. 63. ال — ذ — ج — ل — ك — م ال — ل — ت — س — ن — و — ا Deus est, qui fecit vobis noctem, ut in ea quietem somni capiat ل — ت — س — ن — و — ا. Iterum Surat. 28: 72. ال — ل — ت — س — ن — و — ا س — ر — م — د — ا — ل — ي — ي — و — م — ال — غ — ي — ا — م — م — ن — ال — ه — غ — ي — ر — ال — ل — ه — ي — ا — ت — ب — ك — م — ب — ل — ب — ل — ت — س — ك — ن — و — ن Dic, videtisne si Deus continuum vobis protenderet diem usque ad resurrectionem, quis esset Deus præter Deum verum Alla, qui noctem vobis immitteret ل — ت — س — ن — و — ا ut in ea somno reficiamini. Alia suppetunt exempla, sed hæc sufficere puto. Non parum roboris observationi hinc accedit ex eo, quod duo *quiescendi* verba ננו & שנה in similem usum adhibeantur ab Hebræis; scil. ad quietem somni notandam: illud Esai. 57: 2. י — נו — ח —ו — ע — ל — מ — ש — כ — ב —ו — ת — מ *Quiescent in cubilibus suis*; hoc Ps. 127. 2. uti ibi ex Arabismo ostendo; sic & س — ج — ا — ت de quiete nocturna usurpatur, ne Græcorum *ἀναπαύεσθαι* & Lat. *quiescere* nunc memorem.*

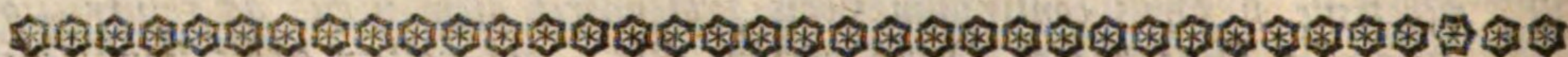

ANIMADVERSIONES

P H I L O L O G I C Æ

I N

H A B A C U K.

C A P U T I.

VERS. 4.

לֹא יֵצֵא לִנְצַח מִשְׁפָּט.

LXX. ὃ διεξάγεται εἰς τέλος κείμενα. Vulgat. *Non pervenit usque ad finem judicium.* At נִצַּח nunquam rei finem denotat. Vulgo sumitur sensu, qui etiam verbis τῶν Lxx. tribui potest, *duci lites nec dirimi: In æternum non prodit judicium.* At tunc potius dicendum fuisset; לֹא יֵצֵא לִנְצַח מִשְׁפָּט. Adde mox subjungi מִשְׁפָּט מִקֵּץ. Ergo aliquando יֵצֵא. Commodissime exponetur: *Verum non exit judicium, sed perversum מִקֵּץ.* sumo ut Arab. نَصَحَ veritas, non fucata sinceritas. Hanc explicationem confirmare videtur Esai. 42: 3. ubi eadem est locutio מִשְׁפָּט יֵצֵא מִקֵּץ. Quod Esaiæ est לא־מִתָּה, in Habacuko לִנְצַח est. Sane loca quædam occurrunt, ubi נִצַּח veritatis potius quam æternitatis notione sumetur. I Sam. 15: 29. נִצַּח יִשְׂרָאֵל לֹא יִשָּׁקֶר. Quidam: æternitas Israelis. Alii: Victoria, נִצָּח. Alii: Robur Israël non mentitur. Magis puto apposite & opposite: *Veritas Israël non mentitur.* Thren. 3: 18. אֲבִיר נִצַּח וְתוֹחֲלִי מִיְּהוָה. Non convenit hic æternitas, unde multi iterum robur: Quidni potius? *Veritas mea & spes periit apud Dominum,* id est; spes quam ex integritate & sinceritate mea conceperam. Sic videmus Jehizkiam ad מִתָּה: veritatem suam provocare Jesai. 38. Itidem נִצַּח veritatem dicere videtur Job. 34: 36. uti ad illum locum monui in Animadv. in Jobum. Tandem sic sumi potest Prov. 21: 28. Adeoque certa videtur significatio hæc, ut putem non male eam hujus radicis primariam statui posse, unde

incon.

inconcussa firmitas, indeque aeternitas deducantur. Ita in ~~pos~~ fit. Monendi etiam & urgendi significata commodè hinc derivabuntur.

VERS. 6.

Ecce fuscitabo Chaldæos הגוי המר והנמהר

gentem acrem & velocem.

Ita verto, quia ut Latinis *acer* dicitur, qui *fortis est*, teste Servio & Non. Marcel. sic מר eodem sensu hic venire puto. Arabice certe radix مر amarum esse ad robur & virtutem usitatissime transfertur, unde مر Mirra robur, potentia; & مر ذى idem qui مر قى in Zjauh. fortis, robustus, validus. Sic in Alcor. Sur. 53: 6. hæc duo conjunguntur مر قى nempe & مر ذى Sic مر مر acris est validus, fortis. Contra מר quod fortem proprie sonat, de amaro sumtum invenio Jud. 14: 14. in ænigmate Simsonis מר מר מר de forte exiit dulce, quæ non opposita videri possent, nisi acris & fortis notiones confundi constaret. Eodem modo Chald. מר fortem esse, ad acrimoniam refertur in Thalmude; & Arab. مر acrem esse videtur ab Hebr. מר transsumtum. Si tamen מר מר de amarulentia potius & acerbitate Chaldæorum hic capere lubeat, non multum repugnabo.

הולך למדחבי ארצ לרשת משכנות לא לו. *Ibid.*

Vulg. *ambulantem super latitudinem terræ, ut possideat tabernacula non sua.*
 quomodo hic fumi possit, quædam videri poterunt ad Deut. 33:
 20. *quod domos, tabernacula stricte sumtum denotat, moneo latius*
extendi posse ad ditiones, regna, dominationes. Arabicum ك—س—م—ن
domus est; pro regione sumtum invenio in Corano Sur. 34: 14. ل—ق—د
 ك—ان ي—س—ك—ن—هـ—م—ايد—حنا ن ال
Erat Sabiis in domo sua ع—ن ي—ن—ش—ال
signum: Paradisi duo ab austro, فـ septentrione. Domo, id est, ditione.
Sic Sur. 28: 58. & 29: 37. & 20: 128. Abulph. Hist. Dyn. p. 3. de Sinensibus
Cingunt territoria eorum (in Arab. مساكنهم محيطه باقصي مشارق المعمورة
domus) qua longissime ad Orientem spectat terra habitabilis. Sic pag 34. ubi de
Hebræis س—ك—ن—هـ—م—ب—لاد ال—شام
Sedes eis erant regiones Syriae. Pari modo داي domus re-
gionem denotat. Abulph. p. 79. الفرس اوسط الامم داي Persæ mediam
inter ceteras nationes domum habent. Sic in Alcorano etiam. Hujus plur. ديام
Didr unice fere regiones, regna designat. Mesopotamia hodie Didr becir
audit, Arab. ديام التاقامي Domus Becri. Sic

Φυσιογνωμονέσιν & quam Ijas, in regione Basræ sic dictus Judex, qui ex signis externis de culpa aut innocentia hominum felicissime judicabat. Has signif. — induere videtur a — equum notante, quasi acrem & equinam dicas contemplationem. Equis hoc pacto visus ὀξύτητα tribui videmus; de lupis res clara est & probatione haud indiget; hoc autem magis חרי ad visum referre placet, quod additur ערב *Acutiores sunt visu, quam lupi vesperini*; id enim ὀξύδεξιαν immensum auget, quod noctu cernant. Lupos autem in tenebris cernere abunde testantur Scriptores. Adifis Hieroz. Boch. cap. de Lupis. Interim moneo Boch. illud חרי referre ad animum, & tam lupos quam equos hic ὀξεί & acres dici, quia quidquid agendum sibi proponunt acriter exsequuntur, & summa contentione. Virgil.

Et genus acre luporum:

Atque iterum

— acri Gaudet equo.

Hanc animi ὀξύτητα in verbo חרי contineri ex Arabismo docuit Vir Magnus.

Ibid. ופשו פרשיו ופרשיו מרחוק יבאו

Vulg. *Et diffundentur equites ejus, equites namque ejus de longe venient.* Lxx. quibus repetitio illa odiosa videbatur, unum פרשיו ex vers. sua omiserunt: פשו autem reddunt ἐξωπάσσονται, an quod פרשיו legerint? quia פרס Arab. est equitare. Vulg. qui diffundentur vertit, ad rad. פוץ videtur respexisse. Hodie vel abundabunt, vel multiplicabunt, vel denique sani erunt. Ego nove: *Et superbia exultant equi ejus.* Verbum פוש, in cujus vera signif. non consentiunt Interpretes, nullam æque omnibus in locis signif. admittit, quam *superbia*, quod ad Jer. 50: 11. late ostendi: פרשיו equos verto, non equites, quia tautologiæ speciem haberet oratio, si utrumque פרשיו equites verteremus; neque obstat quod in præced. jam כוסים dixerat, nam est אגון אחור במלוח quod Scripturæ familiarissimum est. פרש equitem esse & equum docuerunt jam L. de Dieu ad Esai. 22. & Boch. Hieroz. p. 1. L. 2. c. 6. Sic Arabicum פרס — utrumque notat. Apud Latinos idem usu venit: Macrob. Saturn. Lib. 6: cap. 9. *Omnes antiqui Scriptores, ut hominem equo insidentem, ita & equum quum portaret hominem, equitem vocaverunt & equitare non hominem tantum sed & equum dixerunt.* Ex Ennio citat Boch. *quadrupes eques.* Quæ ad ulteriorem hujus explicationis intellectum faciunt ad Jer. 50: 11. videri possunt.

CAPUT II.

VERS. 15.

הוֹי מִשְׁקָה רָעָהוּ מִסֶּפֶּחַ חֲמַתָּךְ.

VÆ potanti amicum suum, id est, tuum, ut Job. 18: 4. ubi vid. not. m. Qui infundis venenum tuum, quin & inebrias. Ita verto מִסֶּפֶּחַ a signif. verbi מִסַּח apud Arabes. Vulg. illa מִסֶּפֶּחַ חֲמַתָּךְ vertit: *mittens fel suum*: Lxx. ἀνατροπὴ δολέας. Quid viderint non video. Ex nostris alii vertunt: *Addens venenum tuum*, alii a חֲמַתָּךְ *adjungens lagenam tuam*. Sed hoc potius esset מִסַּח: sensum etiam minus clarum efficit. Ex Veteribus Theodotion *fundendi* signif. in hac radice agnovit, quum hic vertit ἐκ χύσεως מִסֶּפֶּחַ. In hac Interpretatione confirmor ex Jobi cap. 14: 19. אֲבָנִים שֶׁחֲקוּ מִן הַשֹּׁטָף סִפִּיחָהּ עַרְיָ אֲרָץ *Montes cadentes defluunt, saxa transferuntur de locis suis. Lapides comminuunt aquæ; addunt Interpretes vulgo, & pulvis terræ inundat sponte nascentia sua*: quæ infra majestatem præcedentium longe subsidunt, quod jam monui ad Jobum. Addo in hac exposit. multipliciter impingi. Primo שֶׁחֲקוּ fœmin. jungitur cum עַרְיָ quod semper mascul. est, unde hic עַרְיָ naturam vocis אֲרָץ imitari comminiscuntur Interpretes: Secundo סִפִּיחָהּ quod naturaliter ad proxime præcedens referri debuit מִן scil. cum subsequenter nequitur. Tertio nulla reddi potest ratio, cur terræ desolatio & everfio, quam his verbis describi consentiunt Eruditi, ad *sponte nascentia* determinetur, præsertim cum non quævis *sponte nascentia* dicat סִפִּיחָהּ, sed *frumenti* tantum, scil. quæ ex præcedentis anni resectis aristis sponte renascuntur. Tandem שֶׁחֲקוּ metaph. hic, non proprie accipere coguntur. Hæc omnia evitantur si סִפִּיחָהּ intelligamus de *effusionibus, fluxibus*. *Lapides comminuunt aquæ, eorumque fluxus inundant pulverem terræ: pulvis terræ pro terra usitatus est Hebraismus; qui etiam in Dan. occurrit.* תִּשְׁטַף סִפִּיחָהּ est ut רִגְגִּים תִּעֲוֹב Job. 39: 14. & לא תִּמְעַר אֲשֵׁרֶיךָ Pf. 37: 31. Et sic forte Jer. 22: 22. רֹעֵי תְרֵעָה רֹחַ *Pastores tui ventum pascunt*, non ut vulgo solet. In Arabismo nihil est frequentius. Lxx. in hoc loco Jobi סִפִּיחָהּ ὄψις reddunt. Non multum differt Arab. مَسَحَ quod *imum montis pedem* dicit. Tertius locus, ubi מִסֶּפֶּחַ *fundere, effundere* notare videtur, est Esai. 5: 7. quem vide suo loco. Quartus hisce adjungi potest, at non adeo evidens, Job. 30: 7. *Effunduntur* יִכְפּוּ forte *præ mœrore*; ut mox inf. vs. 16. cum הִזְחִיף. Sed נִכְפּוּ hic deest; quod tamen semper adest. Vir Doctus *vulnerantur*: An *fusio* hic *sanguinis* respici potest? hæreo. nec quicquam satisfacit. Commoda etiam est *fundendi* notio ad vim & naturam derivatorum explicandam: מִסֶּפֶּחַ *sponte renatum*, quasi, quæ terra fundit: מִסֶּפֶּחַ *abscessus, apostema, suppuratio major*, est locus quo humores purulenti confluunt:

confluunt: Esai. 3: 17. *צפח* quod multi *decalvabit* exponendum censent, *defluvium* dicet *capillorum*, *vertice defluere faciet capillos*; quamquam *malignorum humorum affluvia* satis etiam commode hic intelligi possint. Hæc ab *aggregando*, quam vim vulgo nunc *צפח* attribuant, incommodius & violentius multo deducerentur. Quid si tria illa loca, ubi *aggregare* vertunt, ad signif. *fundendi* revocare possimus. Veteres certe Interpretes hanc signif. ignorarunt, & ubique ex sensu & varie reddiderunt. Primus est locus I Sam. 2: 36. *אֶל אֶחָת הַכֹּהֲנִים* *Aggregatio* hic convenit, fateor; non tamen ita Veteres. Lxx. *παράβησόν με* ex sensu. Vulg. *dimitte me*: Chaldaeus *מִנִּי* *præfice me*. Forte, *effunde mihi unum ex Sacerdotiis*, id est, *largitor*. Arabibus, aliisque linguis, *fundendi* verba ad *largitionem* transferuntur quod satis notum est I Sam. 26: 19. *מִחֶסֶתְךָ בְּנַחֲלָת יְהוָה* Lxx. *μὴ ἵσμεῖσθαι*. Vulg. *ut non habitem*: Sic Chald. *מִלִּמִּיר* *ne habitem*. Tinto: *Ne effundam me cum Domini hæreditate*. Varie id posset explicari; intelligi potest de *effusione ad templum*, de qua Psalm. 42. quorsum ducit, quod mox subjungitur. Hanc usum in Arab. *فاض* observare est, quod in 4. *effundere* usurpatur ad *confluxum* & impetum, quo ad sacra feruntur homines, indicandum. Vid. Alcor. Sur. 2: v. 193. Atque sic tandem *נִכְפְּחוּ* Jes. 14: 1. poterit exponi *effusi feruntur*. Sic Arabice *effundi* est *præcipitem ferri instar torrentis*; in verbis *فاض* & *دوف* aliisque potest etiam *confluunt* reddi. Ignoscant Eruditi si peccatum fuerit; in re obscura & difficili omnes veri inveniendi vias tentare licet. Plene hæc satisfactura non confido, & multa opponi posse video; atque *aggregandi* signif. in tribus hisce locis retineri poterit, donec aliunde certiora doceantur.

ANIMADVERSIONES
PHILOGICÆ
IN
ZEPHANIAM.

C A P U T I.

VERS. 14.

קול יום יהוה מר צרח שם גבור

XX. **L** φωνὴ ἡμέρας κυεῖς πικρὰ ἢ σκληρὰ τέτακται. *reddunt:*
 עפ ipſis eſt א שום ultimum: נכור ad vſ. ſeq. rejectum eſt. Vulg. ער
 ex ſenſu reddit *tribulabitur*. L. de Dieu totum locum ſic vertendum
 putabat: *Vox diei Domini amara eſt, clamat; ibi eſt fortis, ſeu: En*
fortem, qui te bello petat. Videtur Vir Doctus vim verbi ער ignoraffe,
 quæ non ſimplic. *clamare* eſt, ſed *auxilium, opem inclamare*. Hanc vim ver-
 bo huic ſubjectam fuiſſe docet nos Arabiſmus; ubi صرخ eſt *exclamare* ut
 auxilium feratur; in 10. استصرخ ſæpe apud Hiſt. *opem implorare, in auxi-*
lium advocare: inde صريخ eſt βοηθός Alcor. Sur. 36: 43. لا صريخ لهم وهم
 لا صريخ لهم *Non eſt qui opem ipſis ferat, neque liberabuntur.* In 4. conj. اصرخ
 seu صرخ eſt cum clamore *in auxilium venire;* βοηθεῖν. Alcor. Sur. 14: 27. ما
 اصرخي *Non vobis ego, nec vos mihi opem feretis.*
 Inde lux loco Jeſai. 42. 13. יצירה quod explico: *Tanquam auxiliator victorio-*
ſus exclamabit. Inde ratio etiam conſtat nominis צרה quod *arcem, propugna-*
culum notat; unde auxilium ſcilicet expetas contra hoſtem adventantem.

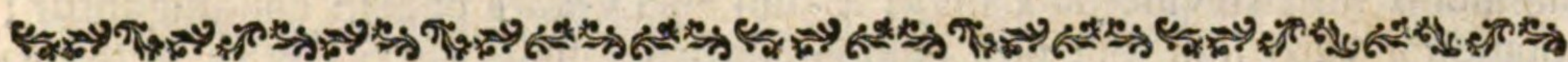

ANIMADVERSIONES

PHILOLOGICÆ

IN

ZACHARIAM.

CAPUT I.

VERS. 17.

עור תפוצנה ערי מטוב.

IRe non possum in eorum sententiam, qui פוץ *dispergi* hic explicant, & de *dilatatione* & *extensione* intelligunt: *Et extendentur adhuc urbes meæ propter bonum.* Minus etiam eorum arridet Interpretatio, qui פוץ *superspergi* exponunt. Proba omnino est & sequenda vers. *Vulgat.* *Adhuc affluent civitates meæ bonis.* Verbum פוץ Arabice est *affluere, abundare, exundare*: *In Camus* *Crevit aqua, donec fluxerit torrentis instar.* Hanc puto primariam esse radicis hujus notionem, unde secundo *dispergi* quasi *effundi, diffundi.* Certe פוץ *effluere, effundi* notasse, patet etiam ex Prov. 5: 16. ubi vide n. m. & Job. 40: 6. quod alias ostendi. Non moror, quod *diffringi* quandoque significare dicatur vox, ut Jer. 23: 29. פוצץ Hab. 3: 6. יפוצצו & Job. 16: 12. יפוצצני quæ signif. ab *exundando* derivari nequit; nam ad radicem פוצץ hæc referenda puto: *Arabice est diffringere.*

C A P U T III.

VERS. 9.

מַשְׁחִי אֶת עֵוֹן.

Verti solet: *Amovebo, removebo iniquitatem.* Sensus est satis commodus, at duplex in Hebraismum peccatum. Primo *מִשׁ* *recedendi* signif. semper est intransitivum & *amoveri* notat. Secundo, *amoveri* non denotat, nisi cum præpos. *מִן* constructum, unde proprie *amoveri* aut *recedere* designare non puto, sed *moveri, mutari.* Confirmat hanc coniecturam Arabismus, in quo radix *م ش* *inconstantiam* dicit & *mutationem.* Ex *Micha* etiam quodammodo firmari videtur Cap. 2: 4. ubi *הִמָּר* *mutare* & *הִמִּשׁ* conjunguntur; notandum vero illic loci non cum *מִן* construi, unde illa *אֵיךְ יִמָּשׁ לִי* vertenda sunt: *Quomodo mutat mihi?* Nunc ad rem. Lxx. ex altera verbi *מִשׁ* vel *מָשַׁח* significatione, hic vertere maluerunt: *ἡλεσάσω τὴν ἀδικίαν.* Quo sensu id intellexerint, nunc non disputo. Mihi etiam *palpandi* significatio hic perplacet, seu *palpando manum ducere super aliqua re,* & id explices licet *delere.* Arabica radix *م ش* & pro eo *م ش* utraque *delere, abstergere* est, quæ ab Hebr. *palpandi* signif. profluxisse puto. Sicut autem Græci & Latini *palpandi* verbo, propter convenientiam, *inquirendi* illi, hi *demulcendi,* & *deliniendi* notiones subjecerunt, sic Hebræos *delendi* eidem verbo tribuisse existimo. Sic *מָשַׁח* est *manum duxit super re; palpavit, & delevit.* Vertere ergo licet: *Et delebo iniquitatem terræ, &c. Delere peccata dici ad stylum Spirit. S. notissimum est.*

C A P U T VII.

VERS. 5.

הָצֹם צִמְתָּנִי אֲנִי.

Numquid jejunium jejunastis mihi ego. Pleonasmus est *ἐμφατικὸς*, ab Eru-
ditis nondum recte satis perceptus; scilicet ut affixo subjungatur pro-
nomen ejus personæ. Exemplum primæ hic habemus. Sic 1 Sam. 25: 24.
אֲנִי אֲדֹנָי הָעֵץ *in me ego, Domine, peccatum est.* Ex Arabibus sexcenta ta-
lia observari possunt. *Hist. Tamerl. p. 53. كَانِي اَنَا كُنْتُ الْجَاضِرِ*
Tānquam

Tanquam si me ego praesentem vidisset. Sic pag. 353. *Ubinam* *est portio mea ego.* Abulphar. p. 43. *Filii Israëlis* *لكن انت لکن* *In te tu rebelles non fuerunt, verum in me ego.* *ما يدريک انت* Ubi etiam exemplum secundæ, quale & hoc pag. 221. *quid docuit te tu.* p. 54. *انک انت الله وحدک* *Sciant populi, te tu solum esse Deum te.* Nihil hac phrasi in Corano est frequentius *انک انت الوهاب* Sur. 3: 6. & 2: 121. *انک انت السميع* v. 122 & 123. iterum, & infinitis aliis in locis. Vid. nunc quæ notavi ad Psalm. 9: 7. ubi consimilis est pleonasmus, quem non intelligebant Interpretes. Aliquando pronomen præponi solet, ut Genes. 49: 8. *Febuda*, *אתה יודון אחיך* *Tu laudabunt te fratres tui.* Exempla ex Arabibus ad istum locum dedi. Hinc explica 2 Chron. 28: 10. *הלא רק אתם* variant Interpretes. Belgæ: *An non vos, estis illi? Vobiscum sunt reatus.* Propius aliquanto *de Dieu: An non profecto vos estis, quibuscum reatus sunt.* Suppleri vult *אשר*. Nihil eo opus est. Verte absque supplementis: *An non profecto, vel tantummodo vos vobiscum sunt reatus; pro simplici, an non vobiscum sunt reatus.*

VERS. II.

אוניהם הכבירו משוע.

Locutio quæ etiam Jes. 6: 10. invenitur, & Jes. 59: 1. Arabes eadem plane ratione, nisi quod pro *כביר* habeant radicem *קר* Alcoran. Sur. 6: 25. *جعلنا في اذانهم وقرا* *Aures eorum graves fecimus.* Sur. 41: 44. *يؤمنون وفي اذانهم وقرا* *Qui non credunt, eorum aures graves sunt.* Ceterum *קר* Hebræis primario gravem etiam notasse ostendo ad Prov. 17: 27.

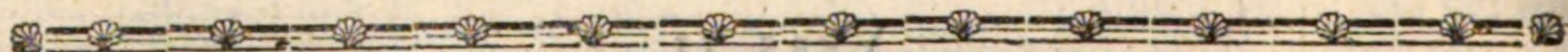
CAPUT IX.

VERS. 13.

דרכתי לי יהודה קשת מלאתי אפרים.

Plerumque hoc sensu ista exponi solent: *Tetendi mihi Febudam arcum, implevi Ephraimum tanquam pharetram sagittis.* Disjungunt quæ copulanda erant. Scilicet *מלאתי* ad præcedens *קשת* pertinet, vimque ejus & significationem intendit. *Tetendi arcum, implevi* Hebraismus est, pro *valide attraxi*: sic Jerem. 4: 5. *קראו מלאו* *Clamate, implete*, id est, *clamate fortiter*, uti vertit Hieron. Sic Arabes loquuntur. *املا النزع في القوس* *Implevit attraxit*

attrahere arcum: sed & absolute dicunt *implevit arcum*, plane uti Hebræi. 2 Reg. 9: 24. מלא בקשת. Locutionem ellipticam esse dixi ad istum locum, & subintelligendum esse *וירך*, ut apud Arabes *فزع*. Fieri tamen potest ut alia adhuc loquendi ratio fuerit. In *Camuso* legitur *اداف* *implevit arcum*, id est, *attrahito nervo incurvavit ad longitudinem sagittæ*. An arcum tanquam lunam semiplenam considerant, quem validissime attractum, ut cornua utrimque coire videantur, *impleri* dicunt? Dicunt etiam *اغرف في القوس* *submersit arcum*, quod *Goli*us exponit: *Quoad potuit tetendit, traxitve arcum*. In *Camus* in radice *داف* diversa paulo ratione. *Demersit sagittam in arcum*, scilicet *tam valide arcum extendit, ut sagitta in eo demergi videatur*. Utramque locutionem in Sacris Literis invenire mihi videor; Psalm. 18: 35. *נחתה קשה נהושה ורעוה* quæ verto: *Descendere fecerunt brachia mea arcum aneum* Et Psalm. 38: 3. *נחתו בי חצין* *descendere factæ sunt contra me sagittæ tuæ*: sed ulterius hæc suis locis examinare visum est. Adi Animadvers. nostras ad loca citata. Interim hæc nostra ita reddenda videntur: *Tetendi mihi Judam arcum, valide attraxi Ephraimum*.

C A P U T XI.

VERS. 8.

וּתְקַצֵּר נַפְשִׁי בָהֶם וְגַם נַפְשִׁי בַחֲלָה בִּי:

DIsquirunt Interpretes de vera signif. verbi *בַּחֲלָה*. Lxx. *πορῶ* vertunt: *Vulgat. variare*: Recentiores *aspernari, fastidire*. Id eliciunt ex præced. *קצר נפש* quod *fastidire* exponunt; atque huic Synonymum volunt *בַּחֲלָה*, propter illud *גַּם* etiam. Non satis attendunt, nam *קצר נפש* quod proprie *angusta, contracta est anima* significat, nunquam est *aversari, fastidire*, sed *tædere, tædio premi, contrahi, angi*. Vid. exempla Jud. 10: 16. & 16: 16. Num. 21: 4. Inde, si idem dicit *בַּחֲלָה*, *tædere* potius notare dicerem. Arabice radix *جـ* unice & usitatissime *avarum esse* notat; libenter equidem eam signif. Hebræo *בַּחֲלָה* adsignarem, quia radix ea non alia convenientiore signif. in ulla vicinarum linguarum invenitur. Convenientissima est notio ea Prov. 20: 21. ubi MSS. & Codices antiquissimi constanter *מבַּחֲלָה* legunt. Vid. quæ ego ad locum istum. Ut & huic loco eam aptem, cum Hieron. *יִתְקַצֵּר נַפְשִׁי* *Et contracta est anima mea in eis* verto, quod explicari potest *avara fuit*. Fateor *קצר נפש* sæpe aliter, & de *tædio* sumi; at nihil impedit, quo minus aliter hic intelligamus. Sic Latinum *contractus* ex locorum circumstantiis *ægritudine pressum* dicit & *avarum*. Arabicum *ضاق* *angustus fuit* itidem *tædio premi* alias notat, alias *avarum esse*. Eo autem facilius *קצר נפש* hic *avaritiam* dicere

dicere intelligi poterat, quod cum verbo בחל conjungeretur. Exemplis res illustrari amplius potest. רחב לבב *Psal.* 101: 5. malum est, & *superbum* notat. At 1 *Reg.* 4. 29. רחב לבב est *sapientia*. Phrasis נשא הרפה aliter sumi debet in *Psal.* 15: 3. aliter vero *Psal.* 69: 8. quod loca conferenti patebit. נשא pro vario situ, nunc *tollere peccata* & *condonare*, nunc *pœnam eorum portare* denotat. Similia plura in Hebraismo omnibusque linguis ostendi possent. At forte necesse non est, tam accuratam inter קצר נפש & בחל convenientiam quærere. Vertamus: *Tædet me eorum, nam & illorum anima avara fuit in me.* Qui Christum 30 siclis, אור היקר *pretium ingens!* vendiderunt, an non avari in eum fuerunt? Fateri tamen debeo דם expositionem hanc ægre pati; ideoque quæro an non *avarum esse*, *parcum esse* in aliquem, fastidium aut tedium, satietatem indicare possit. Certe in Alcorano اشـــــ Avari sunt in vos, vicino sensu usurpatur. Tentabo adhuc aliter: Phrasis est usitata Arabum بالشى tenax fuit rei, id est, magni fecit ejusque curam habuit. Inde est מבהלה id, *cujus quis tenax est, quod magni facit.* Ita dicunt الولد مبخلة *Proles res est, cujus tenaces sumus.* Hinc verto: *Et tedium eorum cepit animam meam, quin etiam anima eorum, an tenax mei fuit?* Interrogatio est, quæ vehementer negat. Nequaquam & illi mei tenaces & cupidi fuerunt, sed fatias eos & tedium mei cepit. Per interrogationem sensum sæpissime extricandum esse infinitis exemplis demonstratur. Videantur *L. de Dieu Animadv.* eandem etiam interrogationem, fortissimam esse apud Hebræos negationem nemini ignotum esse existimo.

VERS. 16.

הנער לא *Ecce ego suscito pastores, pereuntes non visitabit*
 & יבקש *confractæ non medebitur.*

Hebræa illa הנער לא יבקש diversimode capiunt Eruditi Interpretes. נער certies in Sacro Codice *puerum* sonat. Illud hic loci non quadrat. Hinc Rabbini, ut aliquid quod ad rem facere videatur, dicant, *pueri* nomine intelligunt *oviculam*, seu ut quibusdam ex iis placuit, *tenerum* e grege *agnum*. At præterquam quod נער non alibi uspiam nisi de hominibus sumatur, illud maxime in hac Interpretatione desidero, quod נער *oviculum*, vel *agnum tenellum* si notare posse detur, non satis hoc orationis instituto convenire videatur; quum enim de נכחיה *pereuntibus*, de נשברת *confractis*, de נצבה *lassis*, ut mox dicam, è grege loquatur, נער absolute positum nullo modo convenit, & vitium quoddam designare hoc verbum omnino verò est simile. Hoc *Ab. Efram* נער exponere coëgit שה אור הקטן *Oviculam perditam*: Et *Jarchium* השומות שאין יודעות לבא אל הדור *Stultas oves, quæ causam adire nesciunt.* Hos sequuntur nostri. Veterum Interpretum alia de hoc verbo mens fuit, quod versiones eorum palam ostendunt. Lxx. enim ἐσχατισαμένον hic habent, Hieron. *dispersum*. Chaldaeus ראחשלטו *quæ migrarunt.* Hanc verissimam esse puto In-

terpretationem, quam confirmat Arabum verbi *נער* usus, & locus parallelus ex *Ezechiele*, Cap. 34, 4. ubi quod hic *נער* est, illic *נרח* vocatur, id est, *expulsa* seu potius *oberrans*, nam *נרח* ubi de grege sermo est, non *vi ejici* & *dispelli*, sed *a caula aberrare* notat. Ita apud *Golium* verbum *ندح* exponitur; *dispersæ & longius a caulis suis digressæ sunt oves*, uti fit *pascendo*. Proinde qui *Exod.* 23: 4, *נח* erat, is *Deut.* 22: 1. *נרח* appellatur. Idem notare nostrum *נער errantem* icil. condocet Arabismus. Verbum *نعر* est *huc illuc oberravit*. In *Zjauhar*. *النعر من الرجل* *Nairon* de viro, qui nullo loco quiescit, sed continuo oberrat. Et apud *Giggejum* in *Lexic.* *النعر* instabilis, sedes mutans. Addam aliam interpretationem, etiam ex usu verbi *נער* apud Arabes. *نعره* *asilum* notat vel *tabanum*, verbum *نعر* ab *asilis infestari* exponit *Golius*: *نعره* *æstro percussus*. Hinc *נער* forte erit, *æstro percussus*. Sed hoc incertum pono: prius ut simplicius præhabeo.

Ibid. הנצבה לא יכלכל

Duplex & opposita est Interpretum de his verbis mens. Una *Hieron.* est & *Lxx.* & *Syri* Interpretis. Vertit *Hieron.* id quod stat non enutriet. *Syrus*: *רקים לא יתרכא* *stantes non alet*; per *stantes* videntur *sanos* *ὁλοκλήρως*, ut *Lxx.* habent, intellexisse, ut contra *jacens* est ex morbo decumbens. Alia plane est *Chaldaei* Interpretis mens, qui *נצבה* hic sensu contrario sumit, de iis quae immobiles subsistunt, loco se movere non possunt. Hoc sequuntur *Jarchius* & *Kimchi* qui in *Lexico* *נצבה* declarat *שה החולה העומדת במקומה שלא חוכל לזוז* *Ovis morbo languens, subsistens, quae loco se movere non valet*. Sic *Belgæ*: *Stantem*, id est, *lassam non feret* *לא יכבול* uti *Kimch.* sed *כלכל* in *ferendi*, *portandi* notione nusquam occurrit. Ceterum *נצבה* de *lassa* & *aegra* hic accipi, perplacet; nam id series & ordo verborum postulat. Collatio etiam loci paralleli id confirmat. *Ezech.* 34: 4, 16. est primo *אברה* *perdita* quæ hic *נצבה*, tum *נרח*, quæ hic *נער*; deinde *נשכרה* utrobique, tandem *החולה* *aegrotans*, quæ hic *הנצבה*. Arabismus dubitare amplius non finet. Verbum *نصب* Arabice est *stare*. Ita & *Hebræis* notasse palam est ex derivatis *נציב* *statua* & *statio*, & *נציב* *capulus*, ut Arab. *نصاب السيف* a *stando*. Sic *قائم* itidem *capulus* a *قام* *stare*. Secundario *נציב* *stare* apud Arabes *lassum esse* notat. Ratio in propatulo est. *Alcoran.* Sur. 18: 61. *واذ انزلنا من السماء ماء فاصبوا فيه ايمانهم* *Quumque trajecissent, dixit puero, affer quo vescamur, nam ex hoc itinere nostro subiit nos defatigatio, lassitudo* *نصب*.

Hunc locum ideo cito, quia lassos cibo refici & sustentari opus habere indicat; atqui id *Hebræis* *כלכל* est. Verto ergo: *Lassam non sustentabit*. Verum quia in *Ezech.* *חולה* *aegram* huic voci respondere vidimus, *aegræ* signif. & hic admittenda videtur. Hanc etiam exhibet Arabismus, nam *نصب* a *lassi* signif. etiam *aegroti* notionem assumit: *نصب* *morbo laboravit*. *مرض* est *مرض* *morbus* in *Camus*: *مرض* est *مرض* *aegrotans* *مرض*, per quam vocem *Chaldaeus*

daeus חולה apud *Ezech.* cap. 34: 16. reddidit. Radix etiam צב vicina, ad quam נצב nostrum solent referre, apud Arabes & *standi* primariam possidet notionem, & *agrotandi* alteram. Apud *Golium* צב وصب *agrotavit*: in 4. conj. او صب *morbum intulit Deus*. Nomen وصب *morbus* plur. وصاب *agrotus, morbidus*. وصب *morbo affectus*, proprie *consistere factus*. Hinc non dubitandum est, quin נצב hic *lassam & morbidam* dicat. כלל non expono *portare*, sed *sustentare*, & חוק quod in *Ezechiele* legitur, quomodo & *Kimchius* in rad. נוה, & *Chaldaeus* qui hic ינוה vertit, eodem verbo quo apud *Ezech.* loc. cit. חוק reddiderat. Verbo addendum est, radices, quæ primam Nun & Je habent, sæpissime apud Hebræos æque atque Arabes permutari aut confundi. Exemplum in נצב & צב vidimus. Sic יקש & נקש. Et נקע pro יקע, & נקף pro יקף, sic נפה cum יפה. Apud Arabes جتاش & نكتة pro وكتة, نصف cum وصف, & نكك cum وكتب pro وكتش & وكتش pro وكتش, si id ageretur, colligerem.

Ibid. בשר הבריאה יאכל ופרסיהן יפרק

Lxx. ἢ τὰ κρέα τῶν ἐκλεκτῶν καταφάγεται τὰ τῶν ἀσραγάλων αὐτῶν ἐκσρέψῃ. *Hieron.* *Carnes pinguium comede, & ungulas eorum dissolvat.* Lxx. בריים אוליב etiam ἐκλεκτῶν reddunt a rad. ברה. Alii σερεμνίως solidos. At rectius *Hieron.* *pingues*. An *robustos* proprie aut *sanos* signat vox, quia Arabice بصرى *creare*, secundario est *sanare*? Incertum est; mihi potius a rad. ברה *alimentum capere*, unde ברה *alimentum*, nomen traxisse videntur, quasi *altitia*. Huc facit quod 1 Reg. 4: 23. בקר ירעי & בקר יראים distinguantur, utrumque *pingues* dicit, at hoc *pascuales*, illud *domi saginatas & altiles*. *Ezech.* 34: 20. פריסה פרק *ovis pinguis* manifesta ab radice ברה origine. Sequentia פרק פרסיהן *ungulas frangit* verti solet, quod nostri exponunt, malum pastorem oviculas suas per aspera & invia acturum, quo pedes diffindantur. Pro hac Interpretatione advocari posset locus ex *Ihren.* cap. 3: 11. ורכי כורר ופסני *Via mea rebelles sunt*, id est, *asperæ, iniquæ*, prout ego ad istum locum, & *discerpfit me*. Ordini tamen verborum convenientiorem fore puto hanc Interpretationem: *Carnes pinguium devorat, etiam ungues earum avellit.* Hyperbole est, quæ ne quidem minimum a rapacibus istis lupis verius quam pastoribus relinqui indicat. Sæpe ita Arabes loquuntur. *Alcamus.* أخذ الشئ بظلمة *totam cepit rem*: proprie *rem cum ungula sua*. In *Golio* etiam ex *Zjāubari* legitur: *Cepit rem بظلمة totam* (ad verbum *cum ungula*) *nullam relinquens partem*. Sic & أخذ الشئ بظلمة *tota res, res cum ungula sua*. Nescio an notari mereatur, Arabicum ظلم idem esse præcise, quod Hebræum פרכה, unde Arabs *Levit.* 11: 3. מפרכה פרכה *dat* بظلمة. Sic dicunt porro حتى الظفر *ad ungulam usque pro plenissime*; itidemque cum حافر, quod proprie *ungulam equinam* significat a حفر *fodiendo*, quia ungulæ crebro motu terram fodit, atque atterit equus. *Job.* 39: 20. de equis: يفرون بعصم *Fodiunt in valle*. Vana

na ergo est *Jarchii* expositio, qui per *equos fodientes* hic *insidiantes* in *valle equites* intelligebat. Sed in *viam*. Dicunt ergo cum hac voce Arabes حتى الحافر *ad ungulam usque equinam*, id est, *ne minimo quidem excepto*. Commodè nunc & peropportune incidit locus *Exod. 10: 26. Greges nostri nobiscum ibunt* לא תשא פרסה *ne ungula quidem relinquetur*. Græcorum etiam & Latinorum linguas tales ἀκρίβειας habere, notius est, quam ut ego ostendere debeam.

C A P U T XII.

VERS. 10.

והביטו אלי את אשר דקרו וספרו עליו:

TUrbat hic Interpretes עליו quia non concordat cum præcedenti אלי. Et respicient ad me, quem transfixerunt. Et plangent super illum; potius super me dici debuisset. Hoc magni nominis Viros sentire coëgit, Deum Patrem esse, qui loquitur hic, & sensum sic ordinare: Et respicient ad me patrem, cum eo quem transfixerunt filio, & plangent super eum. Vitabitur inconvenientia hæc, si illud in עליו non de persona sed de re capiamus: Et respicient ad me quem transfixerunt. Et plangent ea de re, nempe conversi ex Judæis, super quos Spiritus gratiae effusus erit, plangent super horrendum illud peccatum, quod Dominum gloriæ cruci affixerint. De Judæis convertendis hæc dici, præter ea quæ de effusione Sp. S. in eos dixerat Propheta, comprobatur etiam והביטו אלי quæ phrasis amorem & fiduciam, seu potius spem reperiundae in aliquo salutis constanter indicat. In Arabismo affixum He Hebræorum Vau usui referens, rem non minus designat quam personam. At longe utilius fuerit versionem nostram ex ipsa scriptura confirmasse. Job. 36: 33. עליו plurimi Interpretes ea de re exponunt. Et Amos אשכנזי אvertam illud. Similiter explico Eccles. 8: 15. Non est bonum homini, nisi edere, bibere, gaudere, והוא ילנו בעמלו vertunt: Nam hoc adhaerebit ei, id est, hæc sola erit portio ejus: vel, ut Vulg. hoc solum secum auferet. At primo ליה in Kal constanter est mutuo accipere. Secundo ליה adhaerere non notat, ut alias docebo. Verto: Nam hoc est quod mutuo capiet ex labore suo. Sic suppleo אשר. At nec eo opus est: Nam hoc mutuo sumet illud ex labore suo: Hoc illud pleonasmus usitatus. Eadem ratione עליו explicandum videtur Job. 14: 22. propter id, ea de re, vs. præc. memorata. Ceterum Belgæ non alieni fuisse videntur ab eo in hoc loco nostro sensu, quem tribuo עליו, nam in notis עליו explicant. Propter detestandum peccatum. Et quid lugerent eum, quem vivum vident, & gloria & honore coronatum?

CAPUT

CAPUT XIII.

VERS. I.

מקור נפתח.

Fons patens habet *Vulgat.* & Lxx. τὰς τὸ πηγάδι διανοιόμεναι & מקור legerunt. Scio quæ hic de fonte aperto & cuivis patenti dici possunt, cui opponitur גל נעל & מעין חתום ad quem nemini nisi solo sponso aditus patebat, in *Cantico*. Hæc ex Orientalium ritibus immensum illustrari possunt. Ambigo tamen an non alius sit verborum sensus; nam & hoc pacto commode satis exponi possunt: *Scaturiet fons*. Et sic forte nativa vis vocis מקור magis servabitur. מקור נפתח plane uti Esai. 35: 6. נבקעו מים ונחלים Orientalium solennis est locutio, ut *fontes, aquas findi, aperiri* dicant quum *erumpunt*. Verbum פתח in multis verba *findendi* imitatur. Esai. 28: 25. est *findere terram aratro* quod alias Hebræis est פלח *findere*. Cant. 7: 13. פתח סמור *fidit grossulus*, id est, *prorupit*, locutione Arabibus usitatissima. Verbum פתח ad *scaturigines* adhibitum fuisse, confirmat Arabum usus in voce فتح, quod exponitur *aqua è fonte manans*.

ANIMADVERSIONES

PHILOLOGICÆ IN MALACHIAM.

CAPUT II.

VERS. 16.

וכסה חמם על לבוש.

LOcus est qui forte nullum Interpretationum finem inveniet. Vulgo vertitur: *Et tegit, celat violentiam veste sua.* Recte id improbat *L. de Dieu*, neque Hebraismum id pati demonstrat, כסה enim post non id quo tegitur, sed rem tegendam semper denotare docet. Hinc explicandum foret, ut *Lxx. & Vulg.* fecerunt: *Operiet iniquitas vestimentum ejus.* Hoc iterum diversissime intelligunt. *Cel. de Dieu*, vestem hic de fide conjugali explicat: *Et operit violentia vestem ejus*, id est, adversus fidem conjugalem violenter agit. Mirari satis non possum Viros Eruditos tam diu in hoc loco hæsisse, nam cum phrasis כסה חמם aliquoties in Sac. Script. exstet, verus ejus sensus hic latere eos non debuisset. Non notat ea locutio, celare violentiam, quod ferri nequit, nec כסה חמם על לבוש est operit violentia vestem, quia

quia hic על a כסה non tegitur, at a propiori חסם, sed כסה חסם constanter denotat: *Operit violentiæ pœna*. כסה, *tegit, operit instar vestis, vestit*; Arab. *vestire*, *vestitus*, *amiculum*. Hebræis consimilem habuit usum. 1 Reg. 11: 29. מתכסה בשלמה. *Pœnam, maledictionem homini incumbentem sæpissime Spiritus S. vestire dicit & operire instar vestis*. Vid. Psalm. 109: 18, 19. חסם pœnam violentiæ sæpe notat, ut חסם peccati pœna, ון iniquitatis pœna, aliaque consimilia. Jud. 9: 24. חסם לבוא ut veniat violentia, id est, pœna violentiæ, uti monent *Belgae*. Phrasin חסם eo quo dixi sensu sumi patet ex Hab. 2: 17. חסם לבנון יכסך *Violentiæ contra Libanum pœna operiet te*: Prov. 10: 6. *Benedictiones in caput justi*. חסם ופי רשעים יכסה חסם. *At os improborum operit violentia*, pœna violentiæ in eos recidit. Et vs. 11. *Os justi fons est vitæ*, puta, *sibi ipsi חסם ופי רשעים יכסה חסם*. *At os impiorum operit iniquitas; iniquitatis pœnam adeoque mortem* (ad Rom. 6.) *sibi contrahit*. Vidimus illud חסם reddendum esse, *Operit instar vestis iniquitatis pœna*; inde necessario על לבוש a חסם regi dicendum erit. Verbum חסם cum על construitur. Job. 21: 27. על חסמו *Contra me violenti estis*. Quid ergo est על לבוש violentia contra vestem? Nihil æque ad rem facere video, quam si לבוש uxorem interpretari liceat. Arabice لباس ita usurpatur. *Alcor. Sur. 2: 183. ليلتكم ليلة الصيام الرقت الى نسائكم هن لباس لكم* Nocte jejunii permissus vobis est congressus cum uxoribus sunt enim eae vestis vestra. Apud Golium conjugem exponi reperias. Similiter *انراى* & *لحاف* vestem notant & uxorem. Eo hoc mihi verosimilius videtur, quod verbum etiam לבוש vestire in Psalm. 65: 14. *φιλότητι μιγῇται* significare videatur. Confer not. mea in eum locum. Totum ergo vers. hoc pacto commodissime verto: *Quia odio habet* (Deus אלהים ex vs. præc.) *Sjallach repudiatorem* (formæ gallab, gannab quæ frequentativa fere sunt, ut & apud Arabes). *Et aperiet eum pœna violentiæ in vestem suam*, ונשמרו. *Ideo caveatis vobis*. ultimum hic ideo est; ut 2 Reg. 15: 16. כי לא פתרו ויך. Duplici ratione dissuadet a Divortio & uxorem, quod vs. præc. dixerat בנר באשה. Aliquando exponere tentabam: *Operiet eum pœna violentiæ על לבושו pro vestimento suo*, uti Psalm. 109. ההי לו קללה כבנר יעטה. At stare hoc non potest, quia על ita nunquam apparet. Si לבוש de uxore sumi displicet, cape illud cum *L. de Dieu de fide & protectione conjugali*, at alio quam iste sensu: *Et operiet eum iniquitas contra fidem matrimonialem*. Sic Arab. *vestis est ثوب in Camus*, id est, *profectio*.

F I N I S.

D I S S E R T A T I O
 P H I L O L O G I C A
 D E
 V E R B I S
 E T
 S E N T E N T I I S
 AMBIGUA ET DUPLICI SIGNIFICA-
 TIONE PRÆDITIS.

Est inter literatæ Orationis lumina atque ornamenta arumen aliquod subtilius limatum, quod emergit ex ambiguitate vocabuli unius pluriumve, ad sensus diversos sese porrigentium. Ejus figuræ argutioris præcipuus usus, atque, ut sic dicam, regnum, obtinet in dictis falsis, & vel aperto vel occulto aculeo pungentibus. Magnum quoque locum occupat in ænigmatibus, scirporum labyrinthis, similibusque lusibus ingenii artificiose contextis. Neque tamen non eadem seriis vel maxime & severis etiam sententiis sese admoveri patitur, si occasio faveat, & res ipsa invitet belleque respondeat; præsertim ubi dedita opera aliquid recondimus; quod non nisi a sagacioribus vestigari ac persentisci volumus.

II. Summus hujus ingeniosi acuminis mirator simul & artifex extitit Romanæ Eloquentiæ Princeps, five ille sales & jocos spargeret jucundissimos, five ænigmaticas captiones implicaret, five gravibus verborum & sententiarum telis adversarios configeret, five quo alio pacto copiosissimæ suæ dictionis flumen ac fulmen exereret; ut vere de ipso, quod ipse de *Crasso*, pronunciare liceat, nullius graviolem, simulque omni festivitate conditiorem Orationem unquam viguisse; cumque omnium sit venustissimus & urbanissimus, omnium tamen gravissimum & severissimum merito celebrari.

III. Non nimis magnifice equidem de universo hoc genere sensisse videri posset *M. Seneca* Controv. 3: 18. ubi perstringit *vitium ex captione unius verbi plura significantis nascens*, cujus auctor *Pomponius*, Atellanarum scriptor, id *Laberio* tradiderit, ab eo transmissum ad *Ciceronem*, qui illud *translulerit ad virtutum studia*, id est, tanquam Oratorium insigne ac decus usurpaverit, & auctoritate sua aliis imitandum commendaverit. Apparet tamen non temperatum figuræ usum damnavisse *Senecam*, sed modum in *Cicerone* requisivisse, quem innumerabilia hujus monetæ procudisse arguit; prout sane luxuriosus & intemperans hac in parte deprehenditur, Confularis scurræ labecula propterea adpersus, atque etiam, ubi in gravibus ac severis ex ambiguo ferit, haud satis memor, illustrissimis quibusque ornamentis fastidia adhærescere, si nimis crebro ingerantur, & prædulcium vel promptissimam esse satietatem.

IV. Judicium quoque suum de hisce venustis argutiis, vel dicam, argutis venustatibus, interposuit *Quintilianus* L. 6: 3. *Amphibolias* quidem viles & obscuras ab oratore suo removens; non tamen in totum excludens *verba duos sensus significantia*, quibus tunc locum concedit quum *belle respondent*, & *rebus ipsis adjuvantur*. Adducit deinde exemplum, quod vel solum sufficere ait, ut hoc genus ambiguitatis non plane repudietur, quod nempe accusatori *Milonis* identidem interroganti quo tempore occisus esset *Clodius*, quo argumentum factarum sub vespera insidiarum inde arriperet, regesserit acerrimus *Patronus*, *Sero!* Concedens equidem *Vesperis* interfectum fuisse sceleratum caput, sed simul innuens *longe ante* monstrum illud hominis e medio tolli debuisse, ne tantas turbas & ruinas in Republica edere potuisset.

V. *Vossius* ὁ πᾶν *Instit. Orat.* L. 4. sect. 7. ad *Syllepsin* Oratoriam acumina hæcce revocavit. Est autem a Rhetoribus tradita σύλληψις, quum vox anceps communiter usurpatur, & ex ambigua ejus indole plures simul sensus significantur. Subjicit deinde inter alia *Plautinum* illud, *Versutior es, quam rota singularis*. Ubi *versutus* tum proprie in rota verti volvique solita, tum improprie in ingenio ad omnem formam *versatili*, ac *versipelli* valet. *Ciceronis* quoque *syllepsin* adducit ex oratione pro *Rosc. Amer.* Cap. 29. qui *Syllanæ* tempestatis miseras tangens, *eosdem*, per ista tempora, ait fuisse *sectores collorum & bonorum*. Ubi *sectores collorum* sunt qui *cervices secabant & præcidebant*, qualis erat, *Catilina*, reliquumque cruenti dictatoris satellitium: *sectores bonorum* vero qui *proscriptorum bona emititia sectabantur*, vel potius *secabant & sub hastam redacta dividebant*, ad quod *sectionum auctionalium* etymon a *Donato* etiam laudatum, omnino alluisse puto Oratorem, quia si a *secando* descenderent *sectores* illi bonorum, minus concinne diversa commiscuisset, quæ nunc pulcre a *secando* derivata in una sede consistunt.

VI. In sacris quoque literis σύλληψις figuram non ignorari submonuit idem Vir magnus, tum in comparatione, ubi id multo frequentissimum, tum vero & extra comparationem, adducto vexatissimo illo dicto Domini Jesu *Job.* 12: 32. *Ego vero, quum elevatus fuero e terra, omnes ad me traham.*

ὁψωθῶ

ⲉⲩⲱⲛⲁ ⲉⲁ ⲧⲏⲥ ⲕⲏⲥ. Adhibitum ibi a Christo autumat verbum Syriacum ⲉⲩⲱⲛⲁ *tolli in sublime*, quod cadat tum in eum qui suffigitur cruci, tum etiam in eum, qui e medio sublatus, abit in Caelos. Utrumque illum sensum a Domino intentum fuisse pro haud dubio ponit, quum priorem clare expresserit Evangelista, posteriorem magis Judæos spectasse ex sequentibus liqueat. De quo quid nobis iudicii sedeat, commodius tum dispiciemus, quum quæ Vossius tantum delibavit ex sacris profanisque scriptoribus, uberiore exemplorum copia illustraverim.

VII. Redordior, unde initium sumseram, a dexterrimo teli hujus fabro, Cicerone, qui L. 2. a de Orat. docet, *Ambiguum per se ipsum probari id quidem vel maxime: ingeniosi quippe videri vim verbi in aliud, atque ceteri accipiant, posse adducere: sed tamen admirationem magis, quam risum movere, nisi si quando in aliud genus ridiculi inciderit.* Id observare utile fuerit adversus Veteres & Recentiores bene multos, qui in solo risu, qui est vel tenuissimus ingenii fructus, ex ambiguo dicta valere arbitrati sunt; adeoque haud adeo multum huic subtilitati argutæ & spleni titillando unice destinatæ detulerunt. In eundem finem spectat hæc præceptio; *Ambigua in verbo posita non in re, non sæpe magnum risum movere, magis ut belle & iitterate dicta laudari.* Quibuscum consonat illud, *Et ambiguo dicta quæ vel argentissima putantur, non semper in joco, sæpe etiam in gravitate versantur.* Apponitur pro specimine dictum honestum & laudabile P. Licinii Vari, qui Africano illi majori, coronam sibi in convivio ad caput accommodanti, cum ea sæpius rumperetur, urbane non minus quam graviter dixerit, *Noli mirari si non convenit: Caput enim magnum est.* Scilicet Capitonibus accensebatur Scipio, idemque maximum Reip. Caput erat ac Columnen. Concludit deinde, *Nullum genus esse joci, quo non ex eodem gravia & severa sumi possint.*

VIII. Quæ nil nisi risum jocumque habent ambigua, vel solus Plautus, pleno, quod ait ipse, modio aut trimodio harum deliciolarum curiosis admetietur: qualia sunt, *Quasi myrteta juncis, item ego vos virgis circumvinciam* b. Et, *Callum aprugnum callere æque non sinam* c. Itemque ex genere ænigmatico illud;

Apud fustitudinas ferricrepinas insulas.
Ubi vivos homines mortui incurfant boves. d

Sed hoc genus universum latissime alias fufum; in præsentī circumcidimus. Nihil enim ingenuo pectore dignum satis ex hisce elucet; atque extra scenam vix tolerari posse videntur; quanquam Ciceroni talia etiam exciderint, quod vel ex, *Ego quoque tibi jure favebo* e, notum est, quo in Coqui filium Candidatum, suffragia corrogantem illulit, *Juris Coctiorem hominem*, ut Plautina phrasi id explicem, quam *Doctiorem*, subinnuens.

IX. Amputamus præterea figuratum amphiboliæ morsum, qui ad amaritudinem

a Cap. 62. b Rud. 3: 4: 72. c Pœn. 3: 2. Pers. 2: 5: 4. d Asin.
 1: 1: 21, 22. e Quint. 6: 3.

tudinem pergit, & instar *hami angulosi* lethaliter fauciat. Ejus naturæ fuit non inuentum ceteroquin responsum, quo Octavius, Ciceroni recitanti ajens, *non audio quæ dicis*, appetitus fuit, *Certe solebas bene foratas aures habere* ^a. Id eo pertinebat, quod Octavius Libya oriundus ferebatur, quibus mos erat *aurem foratu effæminare*, ut *Tertulliani* formula utar, vel *molli-bus fenestris cavare*, quam phrasin in re simili posuit *Juvenalis*. Acerbissimum quoque erat ænigma in Fonteji accusatorem Pletorium emissum, quum diceret Orator *Matrem ejus, dum vixisset, ludum, postquam mortua esset, magistros habuisse* ^b. Sensus scommatis est, quæ *magistra* fuerat nequitiae, post mortem *sub magistros* auctonarios & hastam pervenisse. Sed, ut dixi, haud lubet id genus jctus sanguinantes prosequi, atque in medium conferre; quædam tantum ex iis, quæ sese mihi obtulerunt, excerpam, in quibus festiva quædam suavitas, gravitate temperatur; vel etiam censorium aliquid & severum relucet.

X. Principem in hoc censu locum sibi jure suo vindicat pulcherrimum Hannibalis dictum ex ambiguo feriens castigansque Regem Antiochum ^c. Is, referente *Macrobio*, vel potius *Gellio*, ingentes copias, adversus Romanos comparatas, insignibus aureis argenteisque refulgentes, Imperatori Pæno ostentabat. Frena, ephippia, monilia, phaleræ, Elephantum cum turribus, currus cum falcibus, omnia oculos pompa & splendore præstinguere. Ibi tum rex apparatissimi, ut putabat, ornatisimique exercitus contemplatione gloriabundus rogare Hannibalem, *Ecquid satis* esse hæc omnia crederet Romanis? Enim vero *satis*, respondit Hannibal, *plane satis*, etiam si avarissimi sunt. Censoria profecto mente ac voce ignaviam regis, imbelliamque militum, tanquam ad prædam Romanis augendam pretiose armatorum, perstringens.

XI. Graviter quoque non minus quam facete Lucilium quendam tetigit Appius Claudius major. Is in senatu premebatur eo nomine quod agros publicos a pecore ejus depasci dicerent, qui lege Thoria erant elocati videlicet, & scripturæ obnoxii. Hic vero Appius, quasi hominem defensurus, *Non est*, inquit, *Lucilii pecus illud: erratis: ego liberum puto esse. Quæ lubet pascitur* ^d. Allusit ad ζῶα ἀντρά vel ἀφτρα, quæ Diis sacrata *Libera* per excellentiam vocabantur, quippe quæ sine custode *vagæ* dimittebantur: suavitatemque dicti auxit, quod præter expectationem feriretur ille, cujus defensio suscepta videbatur.

XII. Aliquid de figura inexpectati, quæ gratiam incredibilem affert, continet etiam jucundissimum ambiguum *Ciceronis* ipsius in Orat. pro *Flacco* Cap. 18. Ubi legationem & testimonia Provincialia, adversus *Flaccum* missa, mirifice eludit, inter alia hæc ponens. *Nam Princeps legationis Lysanias adeptus est ordinem senatorium: sed cum Rempublicam nimium amplecteretur, peculatus damnatus, & bona, & ordinem senatorium amisit. Qui Rempublicam, communemque salutem fovet, neque in nimii unquam reprehensionem incurrit,*

^a Macrobius. 7: 3.

^b Quintilianus. 6: 3.

^c Macrobius. 2: 2. Gellius. 5: 5.

^d Cicero. de Oratore. 2: 70.

rit, neque pro peculatore gradu motus est. Sed hicce legatorum Princeps rem id est pecuniam publicam nimis dilexerat, privatamque in domum avertérat, qui aculeus quam graviter ex inexpectato fauciet, nemo non persentiscit.

XIII. Non indigna est quæ hic ponatur festiva ambiguitas qua pro Cluent. Cap. 59. Cauponem quendam, qui reum onerabat, ex virtutibus suis ornatum ac depexum dimisit. *Atque etiam*, inquit Orator, *ut nobis renunciatur, hominem multorum hospitem, A. Binnium quendam, coponem de via Latina, subornatis: qui sibi a Cluentio servisque ejus in taberna sua manus allatas esse dicat. Quo de homine nihil etiam nunc dicere nobis est necesse. Si invitaverit, id quod solet, sic hominem accipiemus, ut moleste ferat, se de via decessisse.* Annotavit Manutius facete dictum esse ambiguo sensu, hominem multorum hospitem quod in nobilibus viris laus sit, in caupone quæstus, laude carens. Sed interius quid hic delitescit. *Multorum hominum esse* in laudem dici potest, & in vituperium. *Multorum hospitem esse* prima fronte præfert tabernam celebrem, & copiosam, quam honesti homines frequentent: altius paulo si pertentaveris, senties aculeum in quo vilitas, & colluvies, ac fæcis quasi sentina continetur: plus adhuc salis ex ancipiti spargit clausula. *Invitare enim & accipere* dicuntur hospites, qui laute tractant. *Invitat etiam qui provocat & irritat. Accipitur item, qui verbera aufert & plagas.* Solens invitabat tabernarius Binnius, etiam posteriori illo sensu, satis promptus, ut videtur, & pugnax. Hinc ansa joco, quo invitatus, id est falso testimonio provocatus, ait, sese hominem, ut dignus esset, accepturum.

XIV. Non uno ambiguo, eoque vehementi, usus est in secunda Catilina-ria Cap. 10. ubi intimos gregales Catilinæ graphice pingit. Mitto quod genus hoc proprium Catilinæ appellet, de ejus delectu, immo vero de complexu ac sinu. Mitto quod velis amictos induxerit, non togis: tantum produco finem istius periodi, quæ præter expectationem cadens, & acriter castigans profligatissimam sodalium illorum intemperantiam, ita sonat. *Quorum omnis industria vitæ, & vigilandi labor, in antelucanis cænis expromitur.* Oratio, si quid judico, severa, gravis, personæ consulari congruentissima, in qua acumen & pondus de palma decertant; *Vigilantiam, industriam, laboremque indefessum*, ac ad omnia promptum in lucubrationibus, aliaque antelucana diligentia, *ad libidines & perpotationes*, reliquaque opera nequitiae convertens.

XV. Perfalsa perque faceta sese offert amphibolia in Orat. pro Rosc. Amer. Cap. 20. in cujus subtilissima acie sese frustra exercuisse video præstantissimos interpretes. Locus paulo longior ille quidem, sed quem ferme integrum adducere cogimur, ad explicationem nostram rite instruendam. Invehitur acerrime in accusatores qui illa tempestate anserum canumve ad instar omnia tribunalia circumstrepebant. *Anseribus*, inquit, *cibaria publice locantur, & canes aluntur in Capitolio ut significant, si fures venerint noctu; quod si luce quoque canes latrent, cum Deos salutatum aliqui venerint, opinor, iis crura suffringantur, quod acres sint etiam tum, cum suspicio*

nulla sit. Similis est accusatorum ratio. Alii vestrum anseres sunt, qui tantummodo clamant; nocere non possunt: alii canes, qui & latrare & mordere possunt. Cibaria vobis præberi videmus: vos autem maxime impetum facere in eos debetis, qui merentur: deinde si voletis, etiam in suspitione latratote. Sin autem sic agetis, ut arguatis aliquem patrem occidisse, neque dicere possitis, aut quare, aut quomodo; ac tantummodo sine suspitione latrabitis: crura quidem vobis nemo suffringet; sed si ego hos iudices bene novi, literam illam, cui vos eo usque inimici estis, ut etiam eas omnes oderitis, ita vehementer ad caput affigent, ut postea neminem alium, nisi fortunas vestras accusare possitis. Mirifico acumine tota illa complexio pertexta est. Anseres qui nil nisi clamare possunt. Canes qui simul latrare, simul mordere valent; Cibaria ipsis publice præbita; admirabiliter sane ex ambiguo, nec tamen obscura; obscuriusculum paulo, quod de cruribus suffractis inferitur, in quo jam turbatum fuit, ab iis, qui non satis adverterent, & canibus crura suffringi, ubi baculo dedolantur, & item hominibus nequam ubi in crucem tolluntur. Consimilis vis residet in *Litera* vehementius ad caput adfixa, in qua alluditur ad lapidem in caput latratoris canis impactum, ad quam similitudinem primam literam Calumniæ, five ex veteri scriptura Kalumniæ, K. videlicet, ferreis delatorum frontibus inurendam submonet. Sequitur jam id in quo vel summa virtus hujus periodi consistit, quum dicitur usque eo huic tristi turpique *Literæ* inimicos esse illos calumniatores, ut etiam eas omnes oderint. Si viris doctis id accedimus, *Kalendas* omnes erit substituendum, quasi æris alieni magnitudo, simul objiceretur. Qui retinent quod in textu est, frigide explicant, nisi quod summus Grævius jocum ex ambiguo agnoverit, quo clamatores hinc odisse dicerentur omnes doctos & literatos oratores, qui calumnias detegere & canibus istis os obstruere solent. Cl. Verburgius legendum autumat ut etiam *Kappa* omnia oderitis. Quid in eo lateat leporis ac salis vellem adjecisset Vir Doctissimus. Mihi, ut verba se habent, omnia limpidissima & lepidissima videntur. Odio unius *Literæ*, infamis illius, K. omnes in universum literas odisse ait hosce canes & anseres delatores; quippe qui omnium literarum ac doctrinarum expertes agerent, & ne prima quidem limina bonæ mentis salutassent. Ansam ministrabat, quod stigmate perustum hominem, *Literatum* ridicularie appellarent, uti notum est ex Plautino joco non uno. Ergo loci nostri genuina facies hæc est. Vos, qui *Literati* homines magno vestro merito audiretis, mavultis odio illius tituli & elogii, frontibus vestris inscribendi, *Illiteratum* componere gregem, atque a primis etiam humaniorum disciplinarum elementis abhorretis. Pulcrum profecto ambiguum, ex duplici sensu *Literati* & *Illiterati* sese luculenter exerens: cui cumulum imponit accusandi verbum dexterrime in fine collocatum, & gladii instar ancipitis secans.

XVI. Labet nunc porro per saturam effundere, quæ latius tractata tædium parerent. pro *Rosc.* Amer. Cap. 52. reperio, *Arbitrantur isti bonorum emtores, vos hic tales viros sedere, qui excipiat eos, qui de suis manibus effugerint.* Inspiciatur proxime prægressa comparatio, & apparebit sedendi vocabulum duplici sensu fœtum esse, qui sese tum ad iudices sedentes, tum ad insidentes milites

milites diffundat. Ibid. Cap. 35. extat hic lusus. *Habeo dicere, quem contra morem majorum, minorem annis sexaginta de ponte in Tiberim conjecerit. Dicere etiam posses fecerit depontanum, fluvio videlicet submersum. Iterum Cap. 44. Intelligo, judices, me propemodum errare, qui cum Capiti Sex. Roscii mederi debeam, rediviam curem.* Respicit ad Capitale crimen Roscio intentatum, atque illuc proverbialem formulam opportune flectit: proverbium quoque commode atque insignite adversus Antonium intorsit, *Si meus ille stilus, ut dicitur, fuisset, mihi crede, non solum unum actum, sed totam fabulam confecissem* ^a. Languet interpretatio Erasmi, neque ad dicti vim ac nervum penetrat. *Stilus est graphium, aut cuspis qua literæ in tabulis ceratis exarantur.* Sed hic intelligi vult orator pugionem, quo confossus & confectus est Caesar, cujus necem designat sub uno solum actu, melius Reip. consultum fore innuens, si Antonio quoque confecto, tota Tragædia confecta & absoluta fuisset: Consimile est illud ad C. Cassium, in quo seriæ mordacitatis vigorem ponit Macrobius ^b. *Vellem idibus Martiis me ad cœnam invitasses, profecto reliquiarum nihil fuisset: nunc me reliquiæ vestræ exercent.* Subest hisce aliquid Allegoricum, quod etiam adhibuit pro Murena Cap. 26. *Descendi in campum cum firmissimo præsidio, & cum illa lata insignique lorica, non quæ me tegeret, (etenim sciebam Catilinam non latus aut ventrem, sed caput & collum solere petere).* Nempe Catilina in proscriptione Sullana fuerat sector collorum simul & bonorum, atque etiam capita abscissa suamet per urbem tulerat manu. Quid cum *Lumen Curiae* appellat Sex. Clodium? diceret hominem splendide laudari, quum acriter notetur, tanquam sub cujus ductu & auspiciis Curia flagrarit, quum P. Clodii corpus ibi subfelliis, tribunalibus, mensis, & codicibus librariorum subjectis cremaret, uti ex argumento Asconii in Milonianam discimus. Vide etiam quam false Antonium ornet. ^c *Quid ad hæc tandem? expecto eloquentiam tuam. disertissimum cognovi avum tuum. at te etiam apertiore in dicendo, ille nunquam nudus concionatus est, tuum hominis simplicis pectus vidimus.* Perstringit vesaniam Antonii, qui Lupercalibus discurrebat nudus; turpissimum ei objectans facinus dum prima fronte candorem pectoris & perspicuitatem orationis avitam tribuere videtur. Ejusdem est acrimoniæ, & anticipis vehementiæ, quod sequitur. ^d *Sed quoquo modo nobiscum egeris, dum istis consiliis uteris, non potes, mihi crede, esse diuturnus, etenim ista tua minime avara conjux, quam ego sine contumelia describo, nimium debet diu populo Romano tertiam pensionem.* Mista est ironiæ amphibolia. Tertium denupta Antonio Fulvia, erat avarissima, minime tamen avaram nunc designat, quod maritis suis haud parceret, sed eorum vitæ veluti prodiga foret, dum eos suis furiis inflammaret, non tam ad Reip. quam ad suam ipsorum perniciem. Ita P. Clodium, primum maritum, perdiderat fatalis hæcce pestis. Ita secundum tori socium C. Curionem. Similem Antonii exitum, veluti tertiam quandam dotis pensionem, non diu tardaturum esse vaticinatur. Argutum & hocce ejusdem Philippicæ Cap. 39. *Quemadmodum illinc abieris, vel potius pæne*

Aaa 2

non

^a Philipp. 2: 14. Adag. Chil. 1. Cent. 10. 65.
Cap. 43. ^d Philipp. 2: 44.

^b L. 2: 3.

^c Philipp. 2.

non abieris, scimus; primum abire turpem fugam signat, posterius pæne non abiisse spectat ad periculum necis ei intentatæ. Aculeum altiore quoque inesse suspicor in hac sententia Capitis 20. Phil. 2. postea custoditus sum a te, tu a me observatus. Scilicet custoditur qui colitur, itemque qui cavetur & suspectatur. Eadem ambiguitas versatur in τῷ observari; quod cultum simul & cautionem complectitur. Ex Philippica undecima succurrit grave dictum. Accedit Saxa nescio quis, quem nobis Caesar ex ultima Celtiberia Trib. Plebis dedit, castrorum antea metator, nunc, ut sperat, urbis. Innuit loca urbis ejus decempeda quasi divisa & descripta esse ad direptionem. In duodecima fefellit interpretes magna pars elegantiae^b. Restat Aurelia via. Hic quidem etiam praesidia habeo. possessiones enim sunt P. Clodii; tota familia occurret; hospitio invitabit; propter familiaritatem notissimam. Negat se tuto legatum ire posse ad Antonium; quacunque via perrexerit, praesentissimum vitae periculum imminere. Ironiam ergo subesse, recte monuit Manutius. Sed adjungendam puto amphiboliam, quia praesidia a Cicerone non in bonum tantum, sed etiam in malum frequentantur, pro firmamenti violentiae & tyrannidis.^c Habe modo ex Agraria secunda hoc documentum. Suum praesidium in capite ac cervicibus vestris collocabunt. Anceps & illud, tota familia occurret, ut hospitali grato scilicet, imo vero ut hosti, intra castra inimica delato. Multo autem venustissimum τὸ hospitio invitabit. Formulae sunt Comicae hospitio pungi excipere, invitare verberibus, & similia, quæ familiari sermone terebantur. Dicit ergo sibi a familia Clodiana, cui probe notus erat, paratum esse hospitium, quippe qui verberibus vulneribusque largiter esset accipiendus.

XVIII. Inter Græcos summe quoque potest polletque hoc in genere *Aristophanes*, qui ex fonte ambigui largiter suos hortulos rigavit, atque hanc potissimam inventionis frequentat venam, ubi aculeum altius figere ipsi propositum est. Horum partim tota in risu jocoque versantur, partim jucundam quandam decentiam gratiamque spirant: partim admirabili gravitate ita temperantur, ut ea ne Catonis quidem forte refugeret ac reprobaret levitas.

XIX. Ridicularium est & plane comicum, quod ludit in *Pluto* vs. 1205. & seq.

Καὶ μὴν πολὺ τῶν ἄλλων χυτῶν τάναντία
 αὐταὶ ποιεῖσι, ταῖς μὲν ἄλλαις γὰρ χύτραις
 Ἡ γράως ἐπὲς ἄνωτάτω. ταύτης δὲ νῦν
 τῆς γράως ἐπιπολῆς ἐνεῖσιν αἱ χύτραι.

*Enimvero multum aliis ollis diversa
 Hae faciunt ollae: aliis enim illis solet
 Anicula superne innatare: hac vero nunc
 Aniculâ super natantes insunt aulae.*

In scenam inducitur *Anus* impositas capiti ollas ferens: jam γεαῦς *anacula* Græcis etiam significationem præbet *crustula* illius *rugosa*, vel *spuma* concretæ quæ ollis bullientibus supernatat. Inde *ansa* joco, cui idem pretium ponimus, quod inest in, æque *callere ac callum aprugnum callet*: aut, *Ego quoque jure tibi favebo*, aut in *Siculorum* dicto, *jus Verrinum esse nequam*: captationibus & argutiis non illo genuino sale conditis, & stomachum facile moturis, si plus semel audiantur. Ejusdem valoris est, *Solam Doricam Musam lyrae aptavisse*, α τὴν δωρισὶ μόνην ἀρμόττεσθαι τὴν λύραν. In hominem donis ac numeribus inbiantem, δωροβόρον: quem mox addit inde a puero aliam harmoniam discere non potuisse quam δωροδοκίῃ. *Dorica* alias *harmonia* proverbio laudabatur, & Δωρισὶ ἀρμόττεσθαι dicebantur quibus *justa* inerat *temperatura*, atque *concentio*, unde dicti illius lepos adjuvatur. Aliquanto facetius est illud.

Ὁ δεσπότης πέπραγεν εὐτυχέστατα.

Μάλλον δ' ὁ Πλάτῳ αὐτὸς ἀλλ' ἢ γὰρ τυφλῷ

ἔξωμάτωται, ἢ λελάμπρυνται κόρας

Ἀσκληπίϊ παιῶν' εὐμενὲς τυχῶν.

Cum hero meo actum felicissime,

Præclarius Pluto cum ipso: pro cæco quippeni

Exoculatus est, & pupillas splendicat;

Æsculapium nactus medicum faventissimum.

Ancipitis lusionis vim ac gratiam pandit Scholiastes. Δέον εἰπεῖν ἀνέβλεψε ἢ καὶ θαρῆς ἔσχε τὰς ὀφθαλμοὺς, ἐξωμάτωται εἴπε ἢ λελάμπρυνται. παίζων γὰρ ἐπαμφοτέρως λέγεις ἔθηκεν. ἐξωμάτωται γὰρ ἢ ἀντὶ τῆς ἐκκέκοπται τῆς ὀφθαλμοὺς δύναται νοεῖσθαι. ἢ ἀντὶ τῆς ἐν τῶν ὀφθαλμῶν ἀφῆρέθη τὸ κάλυμμα. Ὁμοίως δὲ ἢ τὸ λελάμπρυνται, ἀλλ' ἢ καὶ θαρῆς ἔσχε τὰς ὀφθαλμοὺς, ἢ ἀλλ' ἢ τῆς λευκώμα ἐν αὐτοῖς ἔσχε. Quum dicere debuisset, *visum* recepit, & *puros* habuit *oculos*, dixit potius *Exoculatus est* & *splendicat pupillis*, ludensque ambiguas dictiones posuit. *Exoculatus est* quippe & de eo, cui *squamæ* *oculos* *velantes* *demptæ* *sunt*. similiter *splendicat*, & in eo, qui *puram* *aciem* *oculorum* *recepit*, & in eo cui *albugo* *ac* *glaucoma* *lumina* *vitiavit*. Latine, ut potui, expressi, quod a Græci sermonis interiori cognitione pendet; quum alias *exoculatus*, itemque *splendicans* in *luminibus* *oculorum* nullam subeat ambiguitatem apud Romanos. Dabo tamen aliquid quod quam proxime accedat. *Albescit dies* locutio est *Ammiani Marcellini*, & *Apulejus* dixit, *die inalbente*, quum *dilucescit* summo mane. Inde *albescere lumina oculorum* audaciuscule quidem, sed non plane invito veteri *Latio* dici possent, quæ ex longa nocte cæcitatis incipiunt patefieri. Eadem tamen *lumina* ex adverso *albescere* etiam non male dicentur, atque *inalbescere*, quum vitio illo, quam *albuginem* vocitarunt *Medicorum* filii, obsidentur.

XX. Plus adhuc falis & acrimonie exerit vocabulum κναμοτρώξ in *Equitibus* vs. 41 ubi plebem Atticam in scenam inducit sub persona Domini, qui

Aaa 3

lit

a Aristoph. Equit. vs. 985. & vs. 992.

b Aristoph. Plut. vs. 633. & seq.

fit *rusticanis moribus præditus*, κυαρμωδῶς, *Fabarum Esor*, & *bilis fervida*. primus loci adspectus ingerit *fabam* & *cicerem* vilis popelli cibum quotidianum. Sed penitior consideratio ducit ad *fabas* quibus Athenientes in judiciis utebantur pro calculis, albas alias, alias nigras: easque *rodere* ait civitatem, quæ lites ex litibus ferebat, & *lycophantiis* victum sibi vitamque comparabat. In quam rem consuli poterit Scholiastes: nec non summus *Casaubonus* ad hunc locum.

XXI. Singularis quoque est elegantiae, quin & gravitatis ultra foccum asurgentis, quod reperio in *Nubibus* vs. 53--55.

Οὐ μὲν ἐρῶ γ' ὡς ἄργῳ ἦν, ἀλλ' ἐσπᾶσθαι

Ἐγὼ δ' ἂν αὐτῇ θοιμάτιον δεικνύς τοδὶ

Πρόφασιν, ἑφασκόν. ὦ γύναι λίαν σπαθᾶς.

Non sane ociosam eam dixerim, sed magis operis prodigam

Quare ego ipsi palliolum commonstrans bocce

Prætextui quod esset: ajebam, o mulier, nimis prodige texit tu.

Paterfamilias rus olens & squalorem vitæ incultioris, dolet sibi contigisse uxorem magnificam, sumtuosam, procacem, decoctricem, mera unguenta & cruceos odores spirantem, *strenuamque* in omni nequitiae genere *operariam*. Non ergo inquit, ἄργῳ *ociosa*, *operis expers* jure ea a me appellaretur, quum deprehendatur σπαθᾶν *prodige operari*: quod ut ei sub honesto quodam velo & prætextu opprobrem, in manus sumto palliolo *O mulier, inquam, profecto prodiga operis es, σπαθᾶς λίαν, nimis densam texit telam nimis multum licii texendis tuis telis insumis*. Dicti ingeniosissimi acumen & suavitas in eo versatur, quod ἄργῳ & σπαθᾶν propriam sedem obtineant in opere textorio. Qui ἰσὺν ἐργάζεσθαι ut loquitur *Ælian.* 12. 57. *tela operari* non curat, ἄργῳ Græcis audire potuit, restrictiore quodam usu, quasi ἄεργῳ uique dictus. Contra σπαθᾶν illum dicunt, qui *luxuriat in tela contexenda, atque subtemen nimis densum immittit*. Inde porro migrarunt id verbi, ad *luxuriam in dilapidandis, decoquendisque bonis suis* designandam. Hunc posteriorem usum præcipue respiciens *Comicus*, ita tamen verba & res attemperavit, ut primitivam vim sollertissime huic contextui inluserit, & figuram ex ancipiti multo pulcherrimam concinnaverit, quæ gravissimis dictis palmam dubiam facere posse videtur.

XXII. Quantus vero in hisce artifex fuerit, longior hicce contextus demonstrabit, totus ambiguus dexterrime locatis refertus; *Equit.* vs. 258. in *Cleonem* Reip. peculatorem sic invehitur *Chorus*.

Ἐν δίκῃ γ', ἐπεὶ τὰ κοινὰ, πρὶν λαχεῖν, κατεσθίεις

Καί ποσὺ κάζεις πιέζων τὰς ὑπευθύνους σκοπῶν

Ὅτις αὐτῶν ὠμὸς ἐστίν, ἢ πέπων, ἢ μὲν πέπων

Κῆν τιν' αὐτῶν γινῶς ἀπραγμὸν ὄντα ἢ κεχηνότα

Κατα-

Καταγαγῶν ἐν χειρὸν ἡσυχάζων διαβαλῶν ἀγκυρίσας
 Εἴτ' ἀποσρέψας τὸν ὦμον, αὐτὸν ἐνεκολάβησας.

Et merito quidem vapulas, qui Rempublicam, ante quam capias, devoras.

Et tanquam ficus decerpis premens obnoxios explorantque

Quis eorum crudus sit, aut mollis aut non mollis.

Quod si quem noras facilius & bians qui existeret.

Hunc tu e Cherroneso educens, concutiens, uncino rapiens.

Averso deinde humero buccellæ instar deglutiebas.

Loci ex allegoria simul, simul amphibolia conflati sensum feliciter expressit ὁ πᾶν Casaubonus, ita commentatus. Quemadmodum qui ficum ex arbore cupiunt edere, prius explorant premendo, sitne matura an non: sic Cleon perditurus aliquem civem, ut ejus bona rapiat, prius explorat sitne ille oportunus injuriæ. Partem deinde verborum, ex ancipiti pungentium, egregie explicuit; partem intactam reliquit; partem quoque in aliud figuræ genus longiuscule deflexit. Obhæsit præsertim ad verbum ἀγκυρίσας uncino rapiens, pro quo scribere jubet ἀγκυλίσας exponitque illud ἀγκυλίζειν suffragines ferire astu, superpernere, subnervare adversarium, quasi ex arte palæstrica novæ translationis accessio hic facta foret. Magnus Scaliger in notis ad Euseb. ἀγκυλίζειν retinet, similiterque e palæstra exponit, quasi valeret collum adversarii flexu brachii sui implicare, eumque ita suffocare. Eodem detorquet quoque v. 263. ἐνεκολάβησας, vel potius, flagitante metro, ἐνεκολάβισας ut monuit Cel. Kusterus. Id Scaligero denotat constrictionem & nexum arctiorem quo luctatores se invicem strangulant. Sed rectius ceteri interpretes omnes istud sive ἐγκολαβεῖν, sive ἐγκολαβίζειν sumere de buccæa deglutita. Videamus, hisce præmissis, an humeris magnorum virorum subnixus pumilio, aliquid forte detegat, quod nondum satis perspectum fuerat. In v. 258. τὰ κοινὰ, πρὶν λαχεῖν, κατεσθίεις, Rem publicam, ante quam sortiaris, devoras; signat summam cupiditatem hominis, qui quasi oculis jam comederat, & absorberat omnium civium bona ante, quam ad honores & magistratus accessisset. Fundamentum huic acuto dicto præbet, quod turpe sit πρὸ διανομῆς ἀρπαζεῖν ante distributionem rapere: atque ut monet Scholiastes, ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τῶν ἐν τοῖς δείπνοις ἀρπαζόντων πρὸ διανομῆς, metaphora ducta ab iis qui in cænis rapiunt non expectata distributione. Jam v. 269. ἀποσυνάζειν argutissime positum est, significat enim non tantum ἀποθλίβεῖν τὰ σῦκα ficus decerpere & deripere Cleonem, quas oculis ante devorarat, sed etiam sycophantam & calumniatorem agere, unde Scholiastes hunc præcipuum scopum Poëtæ respiciens ἀποσυνάζειν exponere non dubitavit συνοφαντεῖς sycophantias exerces. In πιέζων premens, ni fallor, complexus est poetæ tum pressionem explorantis, num acerbæ ficus, num maturæ; tum oppressionem, vel potius expresionem & extorsionem donorum, quod ipsum observavit Scholiastes: καλῶς ἐπήνεγκε πιέζων, ἐπεὶ ἀποθλίβει τῆς συνοφαντείας ἢ πιέζει δωροδοκῶν pulcre intulit illud premens, quando quidem exprimebat ille sycophantiis vexatos, munera captans. Porro σκοπῶν ambigue est tum dispiciens, tum insidians.

dians. Facetissime verò lusit in ὥμους, *crudum immaturumque fructum* flectens ad homines *injuriis minus opportunos* designandos, sive illi essent πένητες *pauperes durique mortales*, sive σκληροὶ ἢ δυσκαταμάχῃτοι *asperī, intractabiles, & spoliari vinctique haud ita parati*. Eadem festivitas in πέπων, *fructus maturus ac mollis*, quo signantur *divites*, sed *ignaviores, molliores & vere pepones*, quos Græcus sermo terit in convicio. Iterum κεχρηότα tum ad *ficum biantem præ maturitate*, tum ad *hominem oscitantem, & inertem* commonstrandum, posuisse videtur, ut ipse vñ. 264. 265. declarat, qui sit αἶμνοκῶν *agni instar mitis*, ἢ τρεμῶν τὰ πράγματα & fugitans litum. sequitur vñ. 262. ἤγαγῶν, quo in vocabulo agnosco vim *rami adducti & attracti*, nec non *rei in Urbem criminibus & calumniis pertracti*: quomodo Cleonem Cherronenses divexasse annotavit Scholiastes. Dispiciatur interim an illud ἐκ χερρόνης etiam altius aliquid recondat. Ibidem διαβαλὼν principe loco sonat διασείων *concutiens*, veluti qui arborem quatit, fructum dejecturus: secundo διαβολή *calumniandi vexatio ac concussio* apertissime hic consignata extat. Sed quid jam ἀγκυρίσας? Fluctuant Scholia; in quibus reperio ὑποσκελίσας, ἤξας, ἤπαλαίσας; *suppernans, confringens, lucta sternens*: quasi esset verbum *palæstricum*. Additur, ἀγκυρίσμα esse εἶδος παλαίσματος *luctæ speciem*, ut & σκεῦος ἀγρευτικὸν σύκων *instrumentum, quo ficus captantur*. Apud Hesychium quoque legas, Ἀγκυρεῖ, ἐν ἣ τὰ σύκα λαμβάνουσιν. Illum significatum hic primario esse respiciendum totius Allegoriæ ratio & series pervincit. Ἀγκυρίζειν ergo est, ut vertimus, *uncino rapere*; nam quæ ficus *concussione* non cadebant, eas *uncini dens* deripiebat. Ea est commoda imago *clandestinarum artium*, quibus Cleon bonis evertibat eos, quos aperta *calumniæ & concussione* destruere non valuisset. Ubi quidem mea nihil retulerit, si quis hoc secundario sensu figuram e palæstra ductam contenderit; nam primarius ille stat, unde secundarius arcessatur; atque ita duplici notione adauctum illud verbum deprehenditur. Expediendus restat vñ. 263. ubi avertens, torquensve bumerum, puto, Cleon, consideratur, partim, ut qui in sinu gaudens abiret, præda & bolo suavi ditatus; partim ut qui tamen conspici nollet capturis & venationibus injustis miserorum inbiasse; sed furta & fraudes suas diligenter contegeret. In quem sensum conduplicatum sese etiam præbet verbum novissimum ἐνεκολάβετας *buccellæ instar degluti- visti*, pro quo metrum non tam ἐνεκολάβισας exigit, quam ἐνεκολήβασας: iudice Clar. Hemsterhuisio nostro, cujus limatissimæ crisi fascēs submittimus. Res interim manet eadem, quum κοληβάζει, Hesychio, sit ἐοσίει, ἤπινει. Nec non affine κολοιβάζειν reddatur per ὁπάκτως ἐοσίειν. Idemque monuerit ἐνεκολάβησε pro κατέπιεν aliis scribi efferrique ἐνεκολήβασεν. Jam vero *buccellæ instar devorat* tum qui avidius glutis suum bolum, tum qui clanculum aliquid genuino suo comminuit, in ventremque demittit: quod utrumque in peculatorem huncce mirifice quadrat.

XXIII. E Græcia Latioque decerptis quibusdam flosculis, in quibus Ambiguitatis decentissimæ honos relucebat, domum revertimus, id est, in Orientem remigramus; ubi Figura hæc regnat, tanto latiore sibi campum sumens, quanto proclivius Linguae Orientales eam amplectuntur, quanto-
que

que commodius eandem exferunt; cœlo quoque ipso, & vividiorē populorum istorum ingenio illuc impellente.

XXIV. Larga talium meslis ex Arabia huc convehi posset. Sed ne intus, quod dicitur, mihiq̄ canere videar potius, quam publicæ utilitati servire, quiescere ista jubebo, donec forte succenturiatum evocentur, & explicationibus Sacræ Scripturæ a me proponendis, si opus fuerit, aliquid luminis & momenti adjungant.

XXV. Aggrediar itaque, mora omni amputata, ad insignia quædam dicta Biblica, ex Fonte, quem aperuimus, declaranda, ac majori luce perfundenda. Quo in cursu, per sane ancipiti, & lubrico, si quid pes fefellerit, si quid oculus caligaverit, si quid minus e solido lucere deprehendatur, & placido objurgatori, & aspero vituperatori una litura satisfaciemus, neque committemus, ut fœtus nostros tenero nimis amore dilexisse videamur.

XXVI. In genere ænigmatico nobilitatus est nodus ille Simsonius, quem ex ambiguo implicatum & contextum fuisse, nemo est, qui ignoret. מִרְמָלֵי יֵצַא מֵאֲכָל וְיָצַא מֵאֲכָל *A Consumtore prodiit Cibus, & ex Acri prodiit Dulce.* Jud. 14: 14. Nihil repugnantius prima fronte dici poterat: *Consumtorem* & *Confectorem* omnium rerum, *ex se parere* & *procreare escam*; itemque, quod *instita* & *innata* quadam *acrimonia* atque *amaritudine* erat præditum, id *ex se fundere dulcedinem*, enimvero talia hæc erant, quæ nullo pacto sociari, unaque in sede morari posse videbantur. Ex Labyrintho igitur illo nunquam sese expeditivissent sodales Simsonis, nisi cum vitulo ejus arantes, ex ea didicissent, Illum *Consumtoris* & *acerbi* vocabulis *Leonem* intendisse, qui *acri* & *acerbo impetu* quicquid corripuit, *conficit*, *consumitque*: in quo ipso nihil sane declinaverat Simson ab usu Linguae suæ, cujus dialectus opulentissima hæc ipsa verba אֲכָל אֲכָל *Comesfor, Consumtor*; & אֲכָל אֲכָל *vel אֲכָל אֲכָל* *Acris*, inter epitheta generis Leonini agnoscit, *Leonemque* ita præcise etiam signari patitur.

XXVII. Ex hoc genere Ænigmatico ductum mihi videtur grave & severum dictum Hof. 4: 17. חֲבוֹר עֲצָבִים יִשְׂרָאֵל הָנָה לוֹ *Sociatus est Idolis Israël: Omitte ipsum.* Sic Veteres, sic Recentiores magno consensu: eamque sententiam res & series universa extra dubitationis aleam collocant. Confirmat eandem vis ac potestas vocabulorum חֲבוֹר in *societate*, & עֲצָבִים pro *Idolis* passim occurrentium. Ea ipsa tamen vocabula in sinu suo continent alium adhuc significatum & sensum, a superiore longe diversum illum quidem, sed tam appositum, tam pulcre nexum ac colligatum cum filo orationis, & similitudine in vs. 16. suscepta, ut eum a Propheta intentum fuisse vix ac ne vix quidem dubitari posse videatur. Scilicet cum *Vacca refractaria* & *libidinis stimulo furcata* comparaverat populum idololatriæ furore atque oestro percitum. prosequitur deinde חֲבוֹר עֲצָבִים *Ephraim notatus, maculatus, fœdatus, & iniustus est vestigiis & notis vinculorum, quibus stimulata oestro suo animalia coerceri & constringi assolent.* Id dicit Vates. Non novus hic furor populum istum, istam Vaccam corripuit: inveteratus est morbus ille: in medullas ac viscera,

jam inde a teneris unguiculis, implicitum sæviit malum: id quod declarant tot liventes maculæ, tot vinculorum Libidinanti animali injectorum altius impressa signa, quæ quum indomitum non minus quam vetustum esse morbum hunc demonstrent, *הנה לו* *Omittere ipsum*, penitusque furori suo relinquere melius fuerit, universo populo in perpetuum exilium emisso. *infinitivum* pro *imperativo* assumpsi, ut cum majore stomacho rotundior exiret increpatio: quod genus elegantia nunc persequi non vacat.

XXVIII. Magis est ut vocabulis *חכור* & *עצבים* significationes a me productas vindicem. Ac de priori quidem ambigere non finit derivatum *חכירה*, itemque *חכירה*, pro *maculis liventibus* *Esai.* 1: 6. & 53: 5. & *Prov.* 10: 30. Adde huc *חכירה* *Jer.* 13: 23. in *maculis* & *varia pelle* pardi. Usus ille, Arabibus quoque perfamiliaris, fluxit a *lineis ductibusque serie quadam inter se aptis nexisque*; quæ est totius thematis *חכור* primigenia indoles. Inde *coagmentari* secundario; inde *consociari*, inde aliæ notiones dimanarunt; inde quoque *Variari*, *variis maculis notari*: ut adeo mirum amplius videri non possit *חכור* tum *associatum*, tum *lineis*, *virgis*, *maculis*, longa serie, *notatum*, designavisse. Requirerent fortasse nonnulli uberiores hujus originis deductionem, verum propositi ratio illuc deflecti haud patitur: atque de cetero fatis confido, pauxillulum illud, quod in medium dedimus, sat luminis, ad causam nostram firmandam, esse sparsurum.

XXIX. Videamus & alterum *עצבים*. Vis radice fere constituitur in *inferendo dolore*: unde *Deastros* nomen hoc invenisse autumant, quasi vel *terricula* dicas, vel *dolorem* cultoribus suis *allatura simulacra*. Commodius aliquid inspecta primitiva potestas ministrabit. Ea in *vinciendo*, *nervisque* & *tendinibus* firmitus colligando sita fuit. Id discimus ope Arabum, quibus inde *עצב* est *nervus*, itemque *nervorum* in corpore *implicatio* & *contextura*. Hinc pulcherrime *Job.* 10: 8. *ידך עצבתי ועצבתי* *manus tuæ vinxerunt me ac perfecerunt*. id est, *venis arteriis, nervis, tendinibus, contexuerunt*. Admirabiliter etiam *Prov.* 5: 10. *Quare saturarentur alieni viribus tuis; ועצבך ונעצבך* *nervi tui essent in domo extranei*. Iterum *Prov.* 14: 23. *בכל עצב* in *Omni Nervo*, quo de, ob elegantiam, ex duplici significatione vocabuli adjuncti מותר redundantem, mox uberius agemus. Inde jam porro *עצב* ————— notat *corporis pulchra contextura præditum*; ex quo fonte, *עצב* proprie designare crediderim *simulacrum affabre fictum, eaque arte elaboratum, ut vivere ac spirare videatur*. Diverſo flexu illud *vincire* tum in corpore, tum in animo percrebuit pro *dolore afficere*, quasi dicas *nervo vinculoque adducto male urere*. Hinc in *עצבים* *vincula* quoque inesse dilucet; & quidem *vincula urentia*, notis inde & maculis lividis remanentibus. Quod si præterea linguæ genius tulerit, ut *עצב* speciali usu adhiberetur in *vinciendo libidinoso animali*, ecquid hæſitationis superesse poterit, quin *חכור עצבים* ab *Hosea* enunciatur sit posteriore illo sensu, quem eruimus. Atqui id ipsum Arabum critici monent, indeque loquendi quasdam formulas adducunt, quarum vestigium unum alterumve ex reliquiis Biblicis alia occasione proferetur.

XXX. In propatulo nunc est *חכור עצבים אפרים* ex ingenio linguæ duplicem posse

posse fundere sensum, alterum, *Associatus idolis Ephraim*, alterum, *vinculorum maculis viventibus perustus*, & quidem eorum vinculorum, quæ ob *Oestrum Libidinis* fuerant injecta. Quemnam præfers, Erudite Lector? Animi pendes, credo, atque hinc & hinc paria te trahunt momenta. Forte etiam posterius illud nescio quid adblanditur, & prius missum facere suadet. Ne persuadeat tamen velim; utrumque enim pulcre consistit; neque nullo pacto veri fit simile, prophetam, cuius cogitationi sese uterque sensus offerre debuit, non utrumque etiam comprehensum voluisse, & gravissima figura ex *Ancipiti* connexuisse, quæ arctissime inter se cohærebant; quippe propterea *vinculorum notis*, & plagarum divinarum maculis *perustus* erat populus Israëliticus, quod *idolis suis agglutinatus & affixus*, inde sese avelli non pateretur: ac proinde in posterum sibi furorique suo relinquendus foret.

XXXI. Venio nunc ad venustum dictum *Prov. 14: 23.* cuius mentionem par. xxix. intuli. *בכל עצב יהיה מותר ודבר אפתים אך למחזור.* Vertitur. *In omni labore erit emolumentum, sed verbum labiorum, tantum ad inopiam.* declaratur. *Labore improbo & indefesso parari abunde*, quæ ad vitam victumque pertinent: contra, *ubi verbis tantum res geritur, manu cessante, ad egestatem deveniri.* Haud pœnitenda est sententia; sed longe pulchrius aliquid natura linguæ admittit, quin exigit, in priori utique membro. *In Omni Neruo erit emolumentum.* Id valet. *Si nervus omnis intenditur.* Si non intra verba subsistitur, sed manus operi admovetur, idque *omni virium contentione*: subolfacio hic proverbialem formulam, qua *בכל עצב Omnis Nervus*, absolute ponebatur, atque negatus in aliquo, *languidum & omissum in opere*, adfirmatus, *summe strenuum* indicabat. Inde ansam sumsit Rex sapiens dictum hoc artificiose concinnandi, *בכל עצב in omni Neruo*, id est, *si fiat*, id quod dici solet, *ut omnis Nervus exeratur*, tum enimvero *יהיה מותר erit emolumentum.* Hoc ipsum autem altius aliquid recondit. Nam *emolumentum, residuum, abundantia*, quæque alia ab hominibus eruditis hic ponuntur, non sinunt penetrare in leporem ex duplici significatione illius vocabuli efflorescentem. Primaria potestas nempe radicis *נר* est in *firmitate nervi aut funis*: inde *מיתר* pro *funis densiore* quo tentoria firmantur. *Funis tentorii* transfertur in Oriente ad *fortunas & statum*; ut *funem firmum* habere dicatur, cuius *fortune fundatæ* sunt & *stabiles*, hæreditate quoque earundem ad posteros transmissa. Hinc *מיתר* quoque assumit suam illam vim, quæ in *abundantia* omnium bonorum versatur. Sic ergo *Emolumentum מותר* promittitur ad *בכל עצב omnis nervi intentionem*, ut manifesta fiat allusio ad *מיתר Funem tentorii*, & *Fortunas* egregie constitutas, quas hæc industria acerrima consequetur, quasi dixisset parœmiastes, *Nervus tibi tuus Funem pariet*, cuius dicti suavitas plenius percipetur, si ut Latinis, *Nervus figurate industriam*, ita *Funis quoque rem familiarem probe stabilitam* expressisset. Cl. Coccejus aliquid etiam novi tentaverat, exhibens, *Omni Vasi erit aliquid superstes*; quod tamen, ut frigidiusculum, mox neglexisse videtur.

XXXII. Non possum, quin verbulum adhuc subtexam de *עצבים Prov. 5: 10.* Ego par. xxix. *Nervos reddidi; reliqui fere interpretes Labores*, id est

est *divitias dolore & labore multo partas converterunt*. Nondum fatis mihi liquet *עושר* opes & *divitias* ista via significavisse. Neque tamen notionem illam dimittendam censeo. Teneatur illa; sed a *nervo* ducta, qua figura *Nervi belli*, *Reipublicæ*, *rerum omnium*, protriti sunt Græcis, Latinis, reliquis gentibus. Expendatur jam dictum, a domo meretricia, tanquam a gurgite insatiabili, improvidam ætatem deterrens. *Ne saturentur alienigenæ tuis viribus; neve nervi tui sint in domo extranea*. Haud dubie *nervi corporis* principe loco fignantur: aliquid tamen loci quoque reliquerim *nervis crumenæ*; quemadmodum & *Vires* *בשר*, tum proprie *in corpore*, tum improprie *in fortunis & opibus* valere existimaverim.

XXXIII. Artificiosissimum porro est dictum illud nemini non dictum, nemini tamen, præfiscini, intellectum fatis *Prov. 22: 6. הנהג לנער לפי דרכו גם כי יקר לא יסור ממנה* *Initia puerum secundum rationem viæ suæ, etiam quum senuerit inde non discedet*. Sensus patet omnibus. Acumen & Lusus multo venustissimus adhucdum latet. Is e tribus vocabulis emergit *הנהג* in quo *Palati imbuti*, *פי* in quo *Oris mandentis*, *קרן* in quo *Menti pendentis* inest significatio; quæ ita adumbramus. *puero PALATUM imbue pro ORE viæ suæ: etiam quum MENTUM pependerit ei, inde non discedet. Palatum imbutum est initiatio*, ac prima illa tenerrimæ ætatis institutio, cujus odorem a testa recenti nunquam iterum exui & deponi volumus. *Os viæ* est ille *vivendi mos*, quo Liberos nostros, postquam in viros pervenerint, usuros esse speramus. *Mentum pendens* extremam pingit senectutem. Ita *Palatum*, *Os*, *Mentum*, cum simplicitate & litera sua in figuram traducta, pulcherrime in unam hanc sedem conveniunt, ad præceptum gravissimum tanto efficacius commendandum, atque etiam memoriæ adfigendum.

XXXIV. Hanc ex interiori vocabulorum indole ductam suavitatem assequi non potuerunt Eruditi homines, quod unde *הנהג* *initiare, instituere, imbuere, dedicare* descenderet, minus compertum haberent. Coccejus ait hoc verbo *rei novæ primam usurpationem* signari. Recte vero. Sed quæ proprietates extitit? & quo ex fonte illa notio emanavit? Non expedit vir summus. Non expediunt etiam reliqui Lexicorum conditores. Unus *Avenarius*, more suo, ad adfinitatem recurrens literarum, cognationem habere dicit cum *נחה* *directus*, quod *initiare* sit aliquid *dirigere*: quod quidem ego cassa nuce non emerim. Expediunt nos Arabes, quibus *الحنك* est *palatum*; Hebræis *הנהג* contractiore forma. id ad radicales *הנהג* Lexicographi nostri retulerunt. Sed orientalibus ipsis potius fidendum; suntque talia bene multa ab Hebræis contracta, *אף* pro *אפה* *Nasus*. *בנה* pro *בנה* *Filia*. *תה* pro *תה* *dare*. *מהנה* pro *מהנה* *domum*. *אמה* pro *אמה* *Veritas*. Inde propagata significatio ipsius verbi *הנהג* *אמה* in *kal*, *Manso dactylo*, aliove quo dulciculo crustulo, *fricuit palatum infantis, ut ad titillationem, ac dulcedinem inde perceptam sugere pergat*. Id planissime est Latinorum *imbuo*, quatenus *imbutum* Veteribus erat, quod *cujuspiam rei succum bibit*, ut *Festus* docet: a *bua*, id est *potu qui infantibus præbetur sugendus*. Ut autem *imbuere* illud traduci amat ad *initia & elementa doctrinæ*, quibus *tenera ætas tingitur atque inficitur*; item.

itemque ad *initiamenta* & *primordia usus religiosi*, quibus aliquid *consecratur*: sic Hebræum *מן* partim per *instituere* & *erudire*, partim per *consecrare* & *initiare* recte transferetur, si modo retineatur, a *palato imbuto* & huic vel illi gustui *assuefacto* metaphoram derivatam fuisse.

XXXV. Videamus etiam de ultimo vocabulo *מן* *senuerit*, *pendulo mente fuerit*. Scilicet, ut fit in tenuibus reliquiis, ad radicis *מן* indolem, quam stirps inseverat, penetrare non valuit industria interpretum, nec *מן* *senex*, unde nomen nactus fuerit, demonstratum. Si *Avenario* id accredimus, dictus fuerit a *מן* *prosilire*, qui in multos jam *dies prosiluit*. per *Antiphrasin* maluit *Forsterus* indidem, quasi dicas *minime alacer in prosiliendo*. Mallem manus abstinuissent viri docti, quam tam incocta & incondita prodidissent. Quanto melius *Arabes*? qui *מן* — *מן* *exponunt senem decrepitum & pendulo jam mento affectum*. *מן* Hebræis non tantum *barba*, sed & *mentum*, ut docuit, auctoritate Arabum succinente, *Bochartus Hieroz.* 1: 756. Quin princeps illa statuenda est significatio, plane ut *γέρον*. prius *mentum*, mox *barbam* denotavit. Neve quis suspicetur a *barba* forte *barbatum* posuisse Hebræos, ad *senem* indicandum; fæminime quoque efferri moneo *מן*, non *barbata* utique, sed *propendulo & eminulo mento decrepita*.

XXXVI. Ex *Proverbiis* hic quasi gustulus esto. Habeatur etiam specimen aculeatum non minus quam severum *Jer.* 8: 24. Concipitur ibi *protopoeia* Judæorum terrore impressionis hostilis consternatorum, & arces effugiaque circumspectantium. *Quid desideramus?* inquirunt, *recipiamus nos in tutum, & urbes munitas intremus*, *וְנִרְמָה שָׁם כִּי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ הִרְמֵנוּ וַיִּשְׁקֵנוּ מִי רָאשׁ*. Multum negotii facescit illud *וְנִרְמָה*, quo in verbo totius sententiæ cardo versatur. pluri vertunt. *Et sileamus ibi*, nam *silere nos fecit Jehova Deus noster*, *& potionavit nos aquis venenatis*. Referunt autem *silentium* illud ad *attonitæ mentis stuporem* alii, alii contrario plane sensu ad *quietem & incolumitatem*; alii ad aliud quid, quæ persequi longum foret. Omnes in anomaliam duriores inciderunt sive radix capiatur *רָמָה*, sive *רָמָה*, atque adeo in sensum languidiores; quibus duobus incommodis mederi poterit thema *וְנִרְמָה*, nusquam alibi in sacris obvium illud quidem, sed quod Arabes nobis fideliter custodiverunt duplici significatione, quam utramque summa cum dignitate ac gravitate hic complexus est propheta ad seram nimis pœnitentiam, inter lacrymas uberim euntes, inculcandam.

XXXVII. Nempe hocce verbum *וְנִרְמָה* Arabibus sonat partim *pœnitere*, partim *compotare*, & *וְנִרְמָה* nunc *pœnitentem* designat, nunc *compotorem*, quod *compotationem* ferme sequatur *pœnitentia*, & quidem *sera* atque *inutilis*, cui usus alligari solet. Jam vero haud difficulter intelligere est, in lingua, quæ duplicem hanc ideam uni radici innexuit, pulchras patere allusiones, multasque existere posse occasiones, ubi gemina hæc potestas uni contextui quam nervosissime aptetur. Fallor ergo, aut hæc arridebit sententia. *Quid nos desideramus? congregemur intra munimenta; ibique compotores agamus seræ pœnitentiæ. Nam Jehova Deus noster nos male perdidit potionavitque aquis Capitis.* Tota Oratio ex verbis dupliciter ferientibus contexta

videtur. Datur ea *sodalibus* in vino, lusu, nequitia omni, qui hactenus minas a vate intentatas secure riserant, & inter compotandum exagitare soliti fuerant. Hi jam impressione necopinata hostium expergefatti, & inter agitata quasi hilaria oppressi, in hæc verba erumpunt. *על מה אנחנו יושבים* *Ut quid nos desidemus?* primo *ישב*, est *sedere ad compotandum*, secundo, *moras nectere*. pergunt. *האספנו ונבוא אל ערי המבצר* *congregemur* potius *intraturi intra urbes munitas*. Non qui *gregales* egimus *socordiae* atque *luxuriae*, eoque nomine in confessus nostros læti intrabamus; agmine nunc facto gregem componamus fugientium, intraque mœnia nos recipiamus. subdunt deinde, *ונרמה שם*. *Et ibi seram agamus pœnitentiam*. Hæc prima est locutionis facies, ex prima illa thematis *נרמה* notione sese exerens, cui in scena hac lugubri locum esse concedendum nemo negaverit. Ecquid vero altera quoque notio excludi poterit? *Et ibi compotores simus*. Haud putem profecto; quum verbum *השקה* *potionavit* imaginem hanc evidentissime subjiciat. *Compotores* non jam *vini* amplius, sed *lacrymarum*, quas *sera* nobis exprimit *pœnitentia*, ac proinde *נורמה* in omni sua amplitudine. In formula *מי ראש* *Aquæ capitis* geminata item potestas statui potest. Primo enim quatenus *Caput* *Serpentis* pro *veneno* ac *felle* ejus frequentatur, intelligitur *potio venenata*, *fellita*, *amarulenta*. Secundo *Aquæ Capitis* commode ad *lacrymarum imbrem* referuntur ut *Cap. 9: 1.* dicitur, *utinam Caput meum aqua, & oculus meus fons esset lacrymarum*. Hæc vere *potio amarulenta*. Hoc tamen non nimis urgere velim, quemadmodum nec satis adhuc liquet de verbo *הרמנו* *male perdidit nos*, in quo similiter grave quid & dirum ex *amphibolia* inditum fuisse autumen, quod cum reliqua serie concinat, & similitudinem a *sodalium compotantium confessu* desumptam, suffulciat: quod quale sit tum dijudicabitur, quum retrusior natura radicis *רמם*, ejusque late fusa, variasque per metaphoras manans potestas, copiosius cognoscetur.

XXXVIII. Ejusdem acrimoniæ, ex ambiguo pungentis, & criminum memoriam graviter ac severe refricantis, est alia adhuc *prosopopoeia* ejusdem capitis *vs. 18.* adhibita *עלי יגון עלי לבי דוי* *Fluctuant interpretationes*, præsertim circa formam illam insolentiolem, nec alibi obviam *מבליגית*, in qua totius sententiæ vim ac virtutem consistere palam est. *Belgæ* dant. *Recreatio mea est in dolore: in me cor meum languidum est*; idque de *pastu* multas *inter lacrymas* sumi solito explicant. *Calvinus* traxit ad *contumaciam* improborum, hoc fere sensu, *quam magis me offirmo & roboro, tam magis infirmor & oneri succumbo*. Ad Deum tanquam piam vocem *Coccejus* directam putat, *O Tu qui es recreatio mea super dolore, super me cor meum elanguit*. His omnibus *מבליגית* est substantivum verbale. Aliis participialis forma placuit, Unde de *Dieu*, ne alios aliter tentantes nunc adducam; *O consolatrix mea adversus dolorem; in me cor meum ægrum est*; cujus ego vestigia pressi in *Orig. Hebr. Cap. 1.* ubi genuinam significationem thematis *בליג* illustratam dedi.

XXXIX. Toto hinc cælo dissidet interpretamentum vetus, cujus meminere *Munsterus* & *Vatablus*, quo *מבליגית* declaratur per *Rictum flendo diduxi*. Hoc unde haustum sit, expediri non potuit, ac proinde spretum fuit. Ego
in

in eo glossmate scintillam micare video priscæ veritatis, nimiis postea tenebris obrutæ, ad quam denuo protrahendam opitulabitur *Hieronymus*; qui versionem Vulgatam; *dolor meus super dolorem*, emendans, sic commentatur. *In Hebræo non tam dolor est*, qui Græce dicitur *ὠδίνη*, quam *μεδίαμα*, quod nos interpretari possumus rictum oris dolore contracti, & habentem risus similitudinem. *Ἐμφαλῶς* autem hæc ex persona Dei legenda sunt, plangentis eversionem Hierusalem & ejus miseras non ferentis. Postremum illud, Deo verba hæc adaptans, plane rejiculum. prior pars sana & solida est. Nempe ut ex callatione linguæ Arabicæ patescit, בלג veteribus Hebræis nihil aliud proprie fuit, quam *renidere* *μεδῖαν*, quam potestatem tempore *Hieronymi* nondum oblivioni datam fuisse apparet. Os quoque *districtis* & *nudatis dentibus renidens*, sive illud in *risu* vero fiat, sive in *dolore risum mentiente*, בליג vocant Arabes, & אבליג eum cui albis dentibus renidere solenne est. Hinc jam unice dictum *Jeremiæ* exponendum arbitror, qui *Filiam Zionis*, vaticinia sua irridere solitam, sed nunc *risum Sardonium* ridere coactam, graphice pingit. *O quæ mihi renides super dolore: in me cor meum contabuit.* עלי לבי דוי per *Mimesin*, qua *Zionis* ringentis, & præ acerbitate dolorum exclamantis vocem imitatur. Eam compellat sarcastice מבלתיני *Ridibunda mea*; *quæ mihi diducto rictu & albis dentibus renidere solebas.* Dupliciter id intelligendum videtur. primum est; *Quæ me measque minas restrictis dentibus ludificabaris.* Alterum. *Quæ mihi nunc longe alium risum ridere cogeris, intolerabilis doloris, atque adeo furoris immedicabilis indicem.* priorem sensum, forte & posteriorem, perspexit quoque Chaldaeus, cujus hæc est paraphrasis. על דהו מלעיגין לקבל נביא דמתנבן *propterea quod irrisores erant Prophetarum, qui ipsis vaticinabantur, cordolium & gemitum adducam super ipsos propter crimina ipsorum: de ipsis dixit Propheta, Cor meum condoluit.* Insinuat quod supra monui, esse *Mimesin* in לבי דוי. Tum *Sarcasum*, & *risum contumeliosum*, in vates *stringi* solitum, clare exprimit: obscurius autem in *cordolio* & *gemitu* alterum illum *risum Sardonium* complexus esse videtur. Quicquid sit, non debet ille, non potest, hinc abesse præcedenti enim versu inducti erant *Serpentes, Basilisci, adversus quos nulla valeret incantatio*, id est, quorum pestem & perniciem nihil morari posset, nihil mitigare. Jam vero inter letales effectus pestiferorum ictuum est sæpe numero *furibundus risus*, quem vetus proverbium *Sardonium risum* nuncupavit, quum *rictu diducto*, & *restrictis dentibus anima misere exhalatur.* Unde pulcre non nemo dixit. *Sardonice herbis populum exsaturatum putem; moriuntur & rident.*

XL. Quamvis ex Proverbiis, in quibus potissimum figura ex ambiguo nascentis adhiberi amat, nihil ultra in medium conferre decretum mihi fuerat; blanda tamen vi trahi me sentio ad locum aliquem concedendum dicto *Salomonis*, bis inculcato, admirabiliter venusto fane, sed ad cujus decus ac pondus adhuc penetrare non sivit duorum verborum, quibus sententia innititur, abstrusa indoles. Cap. 18: 8. & 26: 22. dicitur דברי נרגן כמתלהמים והם יררו חררי כטן & נרגן. Vis dicti residet, ut apparet, in duobis illis vocabulis מתלהמים. Prius sibi satis inspectum & exploratum autumant Viri Docti, *susur-*
ronem,

ronem, delatorem reddere soliti. Posterius מלהמם incertius esse & obscurius haud diffitentur; arguente istam obscuritatem conjecturarum fluctuatione & Veterum ac Recentiorum magna discrepantia. Nec mirum, quum extra geminam hanc sedem radicis לה nullum remanserit vestigium, unde aliquid saltem vel e longinquo subodorari daretur.

XLII. Quid Antiqui hic viderint, vel potius quomodo nihil omnino perviderint, paucis stringamus. LXX. quidem Cap. 26: 22. dederunt λόγοι κερκώπων μαλακοί, ἃ τοι δὲ τὸ πρῶτον εἰς ταμιεῖα σπλάγγων. in priori loco sententia nostra penitus transmissa. *Sermones assentatorum molles &c.* Videlicet *caudae adulanti malacum & blandum* convenire videbatur. Rectius, ad vim גרנן *Aquila*, λόγοι τονθευσῶ γοητικοὶ *Verba susurronis sunt incantatoria.* Quod non plane de nihilo esse infra submonebitur, & quo e fonte forte fluxerit, liquebit Symmachus, λόγοι γογγυσῶ ἐν παρέργῳ. *Theodotion* λόγοι ἐν θυμῷ ὡς ἐξ ἀπλόμενοι. Inde arreptum *Vulgati* illud, *Verba bilinguis quasi simplicia, & ipsa perveniunt ad interiora ventris.* Id *Hieronymus* sic exponit. *Bilingues sunt haeretici, qui prava persuasione locutionis suae mentes simplicium velut pestifero veneno ita corrumpunt, ut ad sanitatem difficile pervenire possint.* Multum diversus abit *Chaldaeus* מלוי דשנושא סרכנן ליה ומחתן ליה לעומק דשיו *Verba tumultuosi faciunt ipsum inclinari ac descendere in profundum inferorum.* Id ita expressit *Syrus* מלוהי דחבננא רמין לה בבישתא והגין מחתין לה לחונא דשיו *Verba pigri, complicatis brachiis residem agentis, conjiciunt ipsum in malum, eaque ipsum demergunt in penetralia inferorum.*

XLIII. Recentiorum consimilis est diversitas atque inconstantia. R. *Nathan* in *Concord.* & *Kimch.* חלקים blanda, glabra assumerunt verba, sensu scilicet illuc invitante. *Aben-Esra* eodem sensu duce excogitavit verba מכותרים ומחכים *tecta & semet velantia, qualia solent esse obrectatorum.* quem quo fundamento Cl. *Gejerus* ajat ex Arabica lingua sic convertisse, equidem non exputo, quum nec illa auctoritas ab *Aben-Esra* advocetur, nec adeo advocari potuerit, longe aliud themate להם inter Arabes sonante, ut mox patefcet. R. *Salomon* uno verbo monet מלהמם explicandum esse ab להם *Contudit.* Sed qua via ac ratione, non adjunxit. Illa alliteratio placuit etiam R. *Levi*, cujus interpretamentum est, verba susurronum esse sicut eorum qui se simulant percussos & contusos ictibus, ut inde commiserationem moveant; quod quum *Piscatori, Belgis, Coccejo*, etiam arridere potuerit, profecto in angustum redactas copias cernere est. Diverso flexu. *Mercerus*, verba susurronis sunt sicut vulneratorum, id est, quibus homines vulnerentur, seu ictibus similia, quibus gravia imponuntur vulnera. Quod quam durum & coactum sit, nil dicere attinet. Subtilius quid extuderat R. *Immanuel* a *Reuchlino* laudatus, verba susurronis sunt velut percussiones leves, & tamen penetralia cordis transfigunt. Neque tamen tale id est, ut ullum momentum facere possit apud Eos, qui sententias probe librare callent, & justa in trutina exigere.

XLIII. Omnes hos omnis ætatis ac memoriæ conatus huc congerendos, in conspectuque ponendos esse censui, ut æqui rerum arbitri existimare possint, ecquippiam in superioribus productum sit, ubi pedem tuto figere liceat,

ceat, & an non res ipsa & ratio jubeant, limpidiores circumspicere fontes, ad veritatem, multum diuque jactatam, in tranquillo locandam. Illam jam ex parte eruere occupaverat Cl. Capell. in notis Criticis ad Prov. in subsidium vocato Arabum *م—ع—* להם in quarta Conjug. *inspiravit*, divinitus quasi *instinxit*; ut sententiæ vis & suavitas hæc sit, *verba susurronum sese sensim ac sine sensu insinuare in aures, animos, cordis penetralia; haud secus atque Oracula quædam*. Ejus ego vestigium persequens in animadversionibus Philologicis, quæ juveni exciderunt, & illum Capelli sensum paulo majore luce adfeceram, & ex alio adhuc significato ejusdem thematis להם quo valet in prim. Conjug. *deglutivit buccellam*, aliam quoque interpretationis viam indicaram, huc redeuntis; *verba susurronis sunt tanquam bucellæ quædam, quæ deglutiendæ dantur; & quæ leniter in penetralia ventris descendunt*. Enimvero haud pœnitet operæ. Uterque sensus habet quo se commendet; & quo, nisi vehementer animi falsus sum, palmam iis, quæ præcesfere, auferat. Non diffitebor interim nonnihil mihi scrupuli sæpiusculè injectum esse ex eo, quod quum me paria ferme momenta hinc & inde moverent, non satis quo me acclinarem, reperiebam; nullus dubito quin idem scrupulus Lectori quoque meo oboriri possit, non sine causa postulanti, ut qui aliorum coarguo inconstantiam, ipse saltem constans inveniar, atque ad liquidum rem perducam. Id ipsum vero jam nunc me præstiturum esse spero, discussa dubitatione, quæ meque aliosque distringere posset, quidnam potissimum ex duabus expositionibus, quas Arabum lingua ministrat, sequendum haberemus. Nihil optione, nihil ancipiti cura opus est. Res est in vado; atque in portu navigamus. Utramque enim vim & *inspirandi & deglutiendum præbendi* multa cum dignitate ac gratia huic proverbio sic intexuit Rex Sapientissimus, ut nihil rotundius uberiusque, ulla in lingua, efferri queat.

XLIV. Id cuivis sese sponte ingeret, jucundoque acumine insinuabit, statim atque aperuero altiusculè retrusam proprietatem thematis רגן quod semel tantum in *Kal*, quinquies in *Niphal* prostat, & in Dictionariis nostris declaratur *murmurare, mussitare, susurrare, susurronem agere*. Loca sunt, præter duo illa in quibus versamur, *Jes. 29: 24. וְהָיוּ יְלָמְדוּ לִקְחָ Deut. 1: 27. וְהָיוּ בְּאֵהֱלֵיכֶם*. similiter *Pf. 106: 25. in part. Niph. Prov. 16: 28. גִּרְגֵן*. Ex hisce diligentissime inter se collatis, & acerrima meditatione subactis, id tantum colligere datur, indicari *pravum affectum cum indignatione & murmure, cum infamatione & susurro, cum aliis animi exulcerati signis atque indiciis*. Hoc vero unde Veteribus Hebræis visum fuerit derivare, ex reliquiis Biblicis nemo mortalium elicuerit, & seque aliosque implicant, qui ex collatione acri locorum omne illud lumen hauriri posse disputant, quod ad vim verborum penitus introspectiendam desideratur. Cl. Stock. ex conjectura assumpsit principem notionem *strependi*. Ut generatim רגן valuerit *obstrepere, sive ex impatientia cordis indignantis, sive ex pruritu maledicendi*. Est tentamen Viro Docto haud indignum. Sed quum neque in Bibliis illa proprietas usquam diserte compareat, neque in dialectis etiam cognita sit, minus prudenter pro solida inculcatur. Ne nunc dicam, formam *Niphal*,

& emphasin locorum non satis exprimi per illud *obstrepere*. *Forsterus* ex affinitate cum רגל *pedibus incessit*, itemque, *obtrectavit*, sat fundamenti sibi habere visus est ad vim רגל figendam in *delatione*, & *delatoria calumnia*. Sed nil fluxius infidiusque hac vicinitate literarum. Rejiculum quoque, ferme dixeram ridiculum, acumen *Avenarii*, Latinum *grunnire*, cujus consonæ in רגל comprehenduntur, arripientis, ut sit *infamare grunniendo*. Ad talia devenitur, ubi justī fontes negliguntur. Arabes quod Hebrææ matri acceptum tulere, id unice ei refundere valent. His ر ————— ن magno & multo usu conteritur, per diversas Metaphoras fustum, quarum ordo apud *Golium*, id est, *Zjaubarium* ita proponitur, ut nec caput, nec pes, compareat. Scilicet sic solent in lingua patria Lexicographi, atque primigenia sæpe idea, ut in vulgus sat nota, insuper habita, improprias loquendi formulas tantum exequuntur, & prout sese sub manibus dederint enarrant. Qui specimen cupit, inspiciat *Non: Marcellum* de verborum significationibus. In *Originibus* etiam exempla e *Golio* adducta sunt. Aliud documentum præbebit verbum, in quo nunc versamur. Ejus primitiva potestas est in *confracescere*, & *rancorem situmque contrahere*. Sic in *Camuso* ر ————— ن *Butyrum* ejus *confracuit*, non satis nempe inter liquandum expurgatum: quando necesse est ut sensim sine sensu situm colligat fracidum, rancidum, mucidum. Inde figurate ر ————— ن *confusum turbatumque fuit negotium*, quasi tu dicas *confracuit* eorum *negotium*, & ex liquido evasit *perturbatum, ingratum, exulceratum, rancidum*. Est etiam ر ————— ن & ر ————— ن *diutius constitit, commoratusque est alicubi*: præsertim *jumentum libero pastu privatum, omnique idoneo pabulo*. Id planissime est a *situ*, ut veluti *mucere* dicatur aliqua in fede, qui longiorem ibi moram trahit. *Schimmelen* nobis, & *verschimmelen*, Poësi nostra istam figuram quoque recipiente. In *jumento corrupto ob pastum excursusque negatum* etiam communis noster sermo id admittere posset. Transfertur præterea ad *affectiones febriles in corpore*, ut *mucidiior rancidiiorve* sit, qui e *febricula* languet sibi que *displicet*. Ad *animum* porro traductum, luculentam præbet imaginem *affectus turbati*, & veluti *rancorem trabentis*; plane ut *rancor* etiam Latinis signat *exulcerationem animi simultate suffusi atque infecti, occultumque suum odium obtrectatione, murmuratione, susurro exercentis*.

XLV. Applicemus insignem hanc figuram *Deut. 1: 27. & Ps. 106: 25*. Amplius aliquid utrobique requiritur, quam *murmuratio* aut *susurrus delatorius*, agitur enim de gravissimo illo crimine, quo irritatus Deus juravit, neminem illorum hominum terram, quam occupare detrectabant, esse visurum. Conflatum erat id criminis ex *ignavia, incredulitate, exulceratique adversus Deum & Mosen animi rancore*, quo spargere non dubitabant, quod odio eos haberet Deus, ideo ex *Ægypto* eduxisse, atque nunc *bellicosissimis & robustissimis nationibus Emoritarum delendos objecisse*. Hoc signantissime expressit *Moses*, ורגנו באה-יבא נולו-יבא *Nolulistis adscendere, & confraculistis, rancuistis, ignavo & maligno situ exulcerati subsedistis in tentoriis vestris*. Similiter *Psaltes*. Habes in hac imagine *murmura*, habes *malignas & multa acerbitate suffusas*

XLVI. Apparet jam, illam esse nativam indolem prioris vocabuli נרנן , ut inde commodè dictum utrimque secans concipi atque efferri queat. Eadem est natura atque conditio posterioris Vocabuli מהלמים . Illius thema להם au-
ctum fuit primitiva notione deglutiendi & quidem cito, atque uno haustu. Il-
lam fugitivam vim Hebrææ matri restituunt Arabes, quibus لله — ع — م
declarante Zjaubari apud Golium est Cito ع una vice glutivit. Et الله — ع — م
actio verbi apud Giggejum ex Camuso est cum quid cito voratur ع uno
haustu deglutitur. Hinc Heluo وم — ع — م , להום & م — ع — م . Mitto alia bene multa, quæ hanc potestatem, tum proprie, tum
improprie, diversisque sub metaphoris, in illustri locant; qualis est figura
a Bocharto jam adducta ad illustrationem Job. 39: 27. Hieroz. part. i. pag.
144. اللههم ألفرض ألعرض Deglutivit equus terram pro rapido cursu emensus est. Subjungo tantum, quod
cum causa nostra unice conjunctum est, in 4. Conj. اللههم — ع — م , الههים,
exponi inspiravit, quasi tu dicas, deglutire fecit, cujus forma infinitiva
م — ع — م اللههم Giggejo est, quod in animum ع mentem immittitur.
Inspiratio, quae animo ع memoria suggeritur. Exempla produxi ex Arabibus
in animadversion. editis, ibidemque originem aperui hujus locutionis, ex eo,
quod Divinitus inspiratum quid cum buccellæ deglutita comparetur, secun-
dum notissimum emblemata Jerem. 15. Ezech. 3. Apoc. 18. Inde est, quod
in Divino fere instinctu adflatuque usurpetur, qui potentissime & intime homi-
nem implet, simul semelque penetralia ventris, recessus abditissimos cordis per-
vadens. Theologis hinc Mubammedanorum م — ع — م اللههم in-
spirator audit bonus Angelus vel Genius, quem unicuique inde ab ortu ad-
junctum volunt, ut وسوس ووسو susurratorem appellant malum cujus-
libet genium. Audi Algazalium in via ad Paradisum sic philosophantem الله
تعالى وكل بي كل بى ادى من آدم ملكا
يدعوا الى الخير يقال له الم — ع — م ولدعوة
الهام وسلط في مقابله شيطانا يدعوا العبد الى الشر يقال له وسواس
Deus Ter O. M. cordi hominis cujusque custodem imposuit An-
gelum, qui excitat ad bonum, appellaturque م — ع — م اللههم Inspirator, ع instinctus ejus
Inspiratio. Ei adversarium addidit Satanam, qui instigat cultorem ad
malum, cui nomen Susurrator, ع instigutio ejus vocatur Susurratio.

XLVII. Cuncta hæc profundiorẽ Proverbii nostri mentem inspiciendam

præbebunt. Ac primo quidem si proprietatem omnium verborum preamus, נֶרְנָן *rancidum*, *rancore contactum* aliquid *ac corruptum*, haud sane tale est, quod quis *avide*, *raptim*, & *uno haustu*, delicatæ buccellæ instar, *glutire* velit; non tale etiam quod jam deglutitum *in penetralia ventris descendisse*, id est *stomacho bene sedisse*, jucundoque sensu *in viscera sese trajecisse* dici queat: quum omnis rancor nauseam pariat, stomachumque & intimas ventris sedes quatiat. Contraria omnia obtinent, secundo, si figuratam & impropriam נֶרְנָן *rancore suffusi* & *infecti* vim attendamus: etenim *rancidissima* quæque *verba*, ex *rancido pectore* & *ore* profecta, quibus aliorum fama carpitur, ob infaustam illam, qua mortales laborant, malignitatem, pro suavissimis bolis *uno haustu glutuntur*, & tanquam si ex *Oraculo* quodam, *instinctu sacro*, manassent, *in penetralia mentis sese insinuant*, ibique sedent, non sine interiore quodam sensu voluptatis, tam alteque figuntur, ut revelli inde nequeant. Defino in duplici hac positione, quæ tum propriam, tum impropriam omnium verborum faciem declarabit. דבר נֶרְנָן לא כחלהם ולא ירר הוא *Res rancida non glutitur pro delicata buccæ: nec bene sedeant illa ventris penetralibus.* Attamen דברי נֶרְנָן כחלהמים והם יררו חררי בטן *Verba rancida hominis rancore suffusi, avidissime deglutuntur*, & tanquam ex *inspiratione* quadam *hausta* combibuntur, *in medullasque ipsas* & *viscera trajiciuntur*, cum *jucundissimo titillatu*.

XLVIII. Reperio porro, ut ad aliud specimen me conferam, vocabulum חָפַל *Ezech. 13: 10, 11, 14, 15.* duplici potentia donatum, tam opportune, tam nervose, ut summam orationis virtutem ibi efficiat. Introducuntur Pseudoprophetæ, qui *informem & ruinofam maceriam*, ab Hierosolymitanis structam, id est, *fiduciam vanam & caducam* in externa Legis observantia, in fœderationibus, in pacificationibus, in aliis humanis præsidiiis, positam, *teſtorio specioso illo quidem, sed doloso, incrustabant*, id est *mendaciis suis perlitam & expolitam* pro *inconcusso munimento incolumitatis publicæ* commendabant. Hos Propheta appositissime notat tanquam חָפַל חָפַל, duobus vocabulis adhibitis, quæ *futilitatem* hujus *linimenti* qua proprie, qua improprie, consignatissime exprimere valebant. Id se omnium oculis ingeret, simul atque obscurata hætenus origo radicis חָפַל diluxerit. Subjicitur ei pasim *insulsum, insipidum, fatuum, stolidum*, quod elicuere viri docti ex *Job. 6: 6. An comedetur חָפַל absque sale.* Is ipse tamen contextus aliud monere potuisset, si enim חָפַל per se *insulsum* notat, languebit illud *absque sale.* Proinde maluit Coccejus vim *inconditi*, & *quod non est paratum ut oportet.* Sunt etiam qui notionem fixerint in *Caduco & deciduo* ob affinitatem cum חָפַל *cecidit.* Sed frustra profecto in primitiva & propria significatione constituenda operam consumunt magna ingenia, ubi ne unicum quidem exemplum Biblicum illam exhibet & repræsentat. Quicquid de חָפַל remansit, id omne in translata & secundaria ratione versatur, unde, sine aliis subsidiis, ad nativam indolem penetrari non posse, tam clarum est omnibus, qui linguarum naturas tractant callentque, quam sol meridie lucet. Hoc etiam atque etiam expendant, velim, veritatis Hebraicæ amantes, ne dum *novitati* se obviam ire existimant,

existimant, eam potius fovisse, & genuinæ antiquitati obicem posuisse deprehendantur. Antiquam & veram proprietatem hujus radicis illi soli recludere possunt, qui eam ab Hebræis exceptam constanti usu asservarunt in saliva tenuiore, & sputo fluido. Id Arabibus *سـطـو*, sputit; expuit salivam tenuiorem; salivavit; & derivata *سـطـو* ac *سـطـو* sputum fluidius. Exponitur etiam minime fragrante odore fuit os, peculiari-ter, propter neglectum aromatum usum; quasi dicas salivavit os ejus & jejunum oluit sputum. Hinc cibus salivans *חפל* natus est, nil habens quod odoratum gustumve titillet, sed contra salivæ instar fluidæ, dilutæ, jejunæ fastidium movens. Figurata illud salivans, jejuni instar sputi fluidum ponitur pro vanis, futilibusque verbis. Utrumque intenditur *Job. 6: 6.* *היאכל חפל מבלי מלח*. An comedetur salivans, nullo sale præditum. Duo exprimuntur salivans, & insulsum, ad futilem vanitatem talium sermonum coarguendam. Subjungitur mox figura continuata *וירר חלמה* non sane albumen vitelli ut reddi solet; non sputum sanitatis ut inficere quidam Rabbiorum, sed sputum fluidum somnolentie; id est, nugæ futes somniantium. Proprie ajunt Critici Arabum *وירر* locum invenire in saliva tenui quæ sponte ex ore dimanat, infanti puta, aut fatuo: quo pacto differt a *חפל*, cui inest illius salivæ ejeção & expulsio. Hinc *1 Sam. 21: 14.* de Davide fatuum simulante *וירר רירו אל זקנו* Et salivam suam ad barbam suam defluere sinebat. Respondet Gallicum *bave*, unde *bavette* est linteum pectorale infantis salivæ excipiendæ. Inde traductum est *bavard*, salivator, pro homine insulso & futiliter loquaci; & *bavarder* salivare, futilia & insulsa garrere. Eadem tralatio placuit Hebræis. *Thien. 2: 14.* Prophetæ tui viderunt tibi *שוא וחפל* Vanum & Salivans, vel Salivatam si velis. *Jer. 23: 13.* In Prophetis Samariæ vidi Salivationem *חפלה* Salivantem futilitatem. Idem quoque salivans vel salivatam commodam sedem occupat in calce diluta & fluida, unde Hieronymus haud male cæmentum absque palea apud *Ezech.* intelligebat; neque etiam debita laude frustrandus Cl. Capell. qui jam in notis Criticis ex Arabica notione sputi elicuit cæmentum dilutum, adducta formula Gallica, qua informi & caducæ structuræ sic illuditur, tanquam *de boue* & *de crachat*, coalitæ e cæno & sputo. Ex quibus jam tandem efficimus cogimusque, quum *חפל* incrustatores salivati intulit Propheta, eum jucundo artificio tum salivantem & futilem calcem, tum futilia & nugatoria dicta, quæ in voce *חפל* natura linguæ amplectebatur, conjunxisse: incrustationis etiam vocabulo ad utrumque se peropportune porrigente, quippe quod & calci, & fuco mendaciovæ adplicari amat.

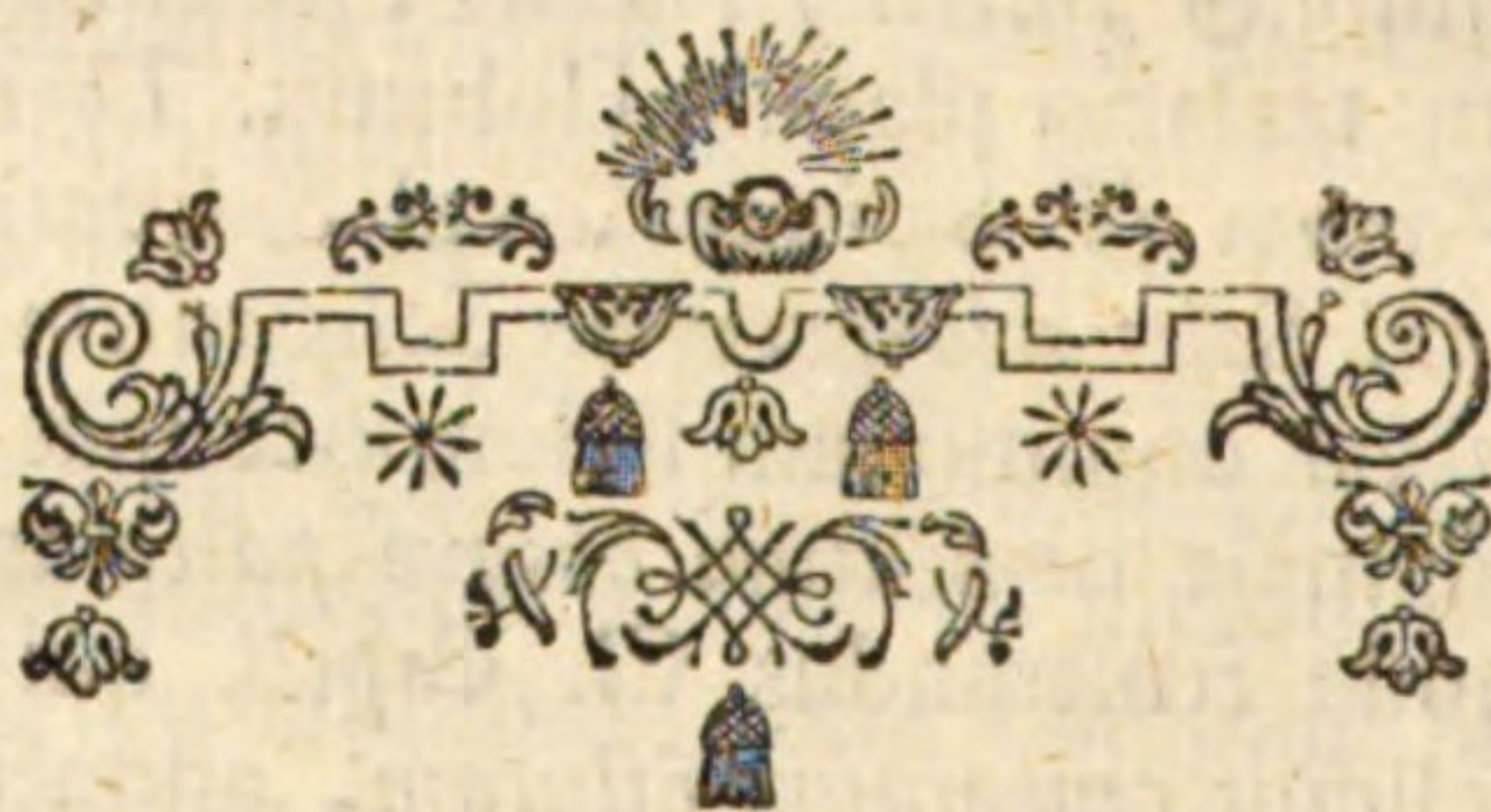
XLIX. Longius, quam putaram, me evectum video: stringam nunc porro vela, & si quid tædii creatum, id reliquorum brevitate exemplorum diluam, atque compensabo. Pulcherrime extulit *Jeremias* Cap. 2: 22. *בכרה קרה* *Dromas levis* implicans corrigiarum modo vias suas. Multa est versionum varietas, quas jam persequi non lubet. Dabo tantum quod se mihi ex figura ambigui obtulit. Primo *شـرـطـو* corrigiis instrinxit, implicuitque potest transferri ad cursum, cameli præsertim, cujus ea indoles,

alterno pedum glomeratu agilem. Inde شـركي est *modus currendi celerior.* parilis tralatio assumpta est sub شـرج longioribus interstitiis consuere, *con-*
texere. Unde *Camelus Velox.*

Texens alterno glomerata volumina cursu

Ut imagine utar *Silii* L. 4: 31. Conferatur quoque *texere fugas & vesti-*
gia cursu impedire *Æn.* 5: 593. Hic primus loci adspectus. Alter nascitur
ex altero adhuc significato, quo شـركي auctum fuisse docent Arabes,
quum illud in *pravis cultibus & religionibus* *Uni Numini injuriosis* frequen-
tant; quasi dicas *uni Deo innectere & illigare participes honoris*; jam vero in
eo est *Jeremias* ut *Idolomaniam* gentis suis vivis coloribus pingat, ac pro-
inde mens ejus sic demum cumulata & expleta tenebitur.

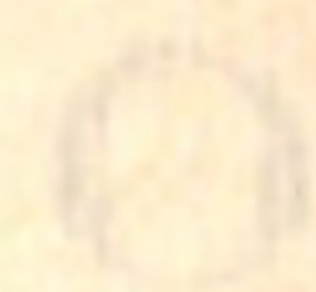
L. Expediamus etiam verbulo mirificam vim & gratiam, quæ ex am-
biguo relucet in *Psal.* 104: 32. המביט לארץ וחרער *Qui adniscat terræ & con-*
tremiscit. Radix נבט ut in *Originibus* demonstratum est complectitur *nictantia*
vibramina fulminis simul & *oculorum.* Utrumque hic conjunxit *Psaltes*, &
quum *nictum oculi* divini proponit, simul *ictum & vibramen fulminis* cogita-
tioni aptissime subjicit.

D I S S E R T A T I O
P H I L O L O G I C A S A C R A
D E
M U L I E R E S E D E N T E I N E P H A .

C A P U T P R I M U M .

Correspondence between the

MULIERE SEDENTE IN EPHA.
DE
PHILOGICA SACRA
D I S S E R T A T I O

OBSEVATIO

 D I S S E R T A T I O
 P H I L O L O G I C A S A C R A
 D E
 MULIERE SEDENTE IN EPHA.

A Pud omnes, qui scripta prophetica non indiligenter volutarunt, in confesso est, singularem plane esse characterem Zachariæ, ejusque visiones sublimitate sua quandam quasi vertiginem offundere. Inter eas circa controversiam, longe obscurissima est scena *Mulieris in Epba* Cap. 5: 5--11. quam excutiendam fuscipimus, periculum facturi, num forte ad emblematicos ejus colores illustrandos, tenebrasque quibus circumfusa jacet, evincendas, aliquid opis conferre valeamus. In hoc autem argumento pertractando ita curam operamque nostram adhibebimus, ut statim conjecturæ nostræ copiam Lecturis faciamus; subjunctis deinde, vel indicatis, præcipuis Virorum doctorum Interpretationibus; ut quid ad veritatem propensissimum esse videatur, dijudicari ab omnibus possit; quando, si nihil aliud, id consecuturos nos esse speramus, ut, quorum in hoc genere viget acumen, atque longa palæstra subactum judicium, stimuletur industria, ad profundissimam hanc materiam doctrinæ suæ lumine copiosius perfundendam, & sententiarum fluctu jactatam hac in parte veritatem in portu collocandam.

C A P U T P R I M U M,

Conjecturam nostram exponens.

O Rdimur a brevi delineatiuncula mirificæ hujus Visionis. *In scenam inducitur Epba, Hebræorum [mensura frumentaria major, in eaque mensura residens Mulier Una, Improbitalis titulo notata, quam, in medium*
Ddd
Epba

Epha conjectam, massa plumbi superinjecta, & orificio vasis imposita claudit conditque, avehendam mox, cum illo suo carcere obscuro, in terram Sinearum, id est, Babyloniam, ope & ministerio duarum faeminarum, quae grandioribus alis ciconiarum instructae, & ventum praeterea in alis habentes, desubito prodierant, ut modium, vel verius medimnum, cum inclusa sua sarcina, per nubes, caelum inter & terram, vectum transportarent in terram Sinearum ad domum Improbitali ista in terra edificandum, eamque illuc super sua basi destituendum, ac constabiliendum.

II. In hisce involucris pandendis, atque ad scopum suum, si forte, revocandis, haec sese commodissima offert via & ratio, ut, quod specie verim mentem pepulit, praemittamus, atque continuo filo per textum demus: causae nostrae firmamenta ac praesidia deinceps subjuncturi, & accuratius quoque examen suscepturi omnium figurarum, ut hypothesis nostra cum nexu vaticinationis, itemque cum legibus doctrinae Hieroglyphicae conspirare deprehendatur.

III. Assumimus ergo, id quod pauci Interpretes negabunt, & infra adstructum dabitur, principium Capitis nostri quinti, subemblemate voluminis volantis, & domum furis ac perjuri consumentis cum lignis & lapidibus ejus, delineare gravissimum fulmen maledictionis, quo universa tandem natio perjura & sacrilega Judaeorum cum Domo & Religione sua umbratili deflagraret. Haec jam serie & connexionem invitante, visionem nostram artificiosis coloribus depingere putem Synagogae Judaicae cum Templo suo exustae, vel dicam ex cineribus Templi sui emerisae, ulteriora fata; conditionemque longe miserrimam, quam seculorum decursu sustineret, atque etiamnum sustinet, expulsa Dei matrimonio, & in Carnalis suae spei pistrinum tremendo judicio inclusa.

IV. Procedit ergo in medium, seque oculis Prophetarum mirantibus offert, *Epha* vi. 5, 6. *Trimodium*, mensura frumenti notissima. Emblematicam imaginem *Epha* illa exhibere videtur *Carnalis Spei*, qua degeneres Abramidae gloriosas & amplissimas promissiones Patribus factas e caelo in terram devocabant, & arctissimis cancellis circumscribebant, pro spiritualis copiae inexhausto Cornu, & frumenti mystici ubertate affluentissima, cujus fidem fecerant tot illustria Oracula, sibi angusto & crasso suo ingenio substituentes *Trimodium* quasi aliquem bonorum terrestrium.

V. Haec symbolica Judaismi carnalis figura, porro, diu satis in terrae sanctae finibus conspecta, & tolerata, Templo jam flammis hausto, egredi cogitur vi. 6. Non conceditur amplius caecae genti, haec cerebri sui ludibria fovere in sedibus ad plenitudinem tantum temporis usque condonatis. In exilium proinde agitur *Epha* illa, & locis hactenus infestis expulsa, in perpetuum faceffere & demigrare jubetur.

VI. Excussa hunc in modum avitis patritisque sedibus *Epha*, in justitiae ac severitatis divinae documentum luculentissimum, proponitur, & omnibus terris praebetur conspicienda. Enarrante enim mysterium Angelo *וְהָיָה עֵינֵי הָאֱדָמִים בְּלִי הָאָרֶץ* Haec oculus eorum in universitate terrae vi. 6. Locutio est multum vexata,

vexata, cujus diversissimas Interpretationes, pro cursu quem nobis descripsimus, aliquantisper seponemus, mentem nostram aperuisse contenti, huc redeuntem, *Oculum* hic tantundem valere ac rei *verum & præsentissimum conspectum*, pro ut sese oculis omnium ingerit, atque *indubitatis signis manifestat*. Id quo fundamento asseram, postmodum opportunius reddetur. Nunc tantum haud incuriose attendi & perpendi velim singularem vim affixi pronomini in *ay* *Hæc Ephæ est Oculus eorum*, nempe qui in superiori visione vs. 3 & 4. *furis ac perjuri* stigmate inusti fuerant, quos hic jam nominare dedignatur Dei Spiritus, & aspernanti silentio intelligendos relinquit.

VII. Ergo igitur, *Hæc Ephæ est Oculus eorum in universitate terræ*, in hanc sententiam sese porrigit & explicat, *Symbolicum* hocce *Trimodium* repræsentare, & veris atque vivis characteribus reddere genuinam imaginem religionis Judaicæ, prout sese cunctis gentibus ingerit, religionis, quæ sibi, ex fœdere Dei cum Patribus icto, improba cupiditate promittit terrestrem possessionem Canaanis, & intra hanc *mensuram* Vatum suorum splendidissima promissa terminat concluditque.

VIII. Non abhorret interim a vero, quamvis haud multum inde nobis accedat, nec sane quicquam decedat, formulam nostram *וזה עין Hæc est oculus eorum in universitate terræ* latius adhuc manare, & ad finem usque Capitis vim suam diffundere; ut *Ephæ* in theatrum productam doceat Angelus, ad depingendum, in oculisque totius terræ defigendum, gravissimum Synagogæ Judaicæ fatum: quippe quæ, Justo Dei judicio, *in hanc Carnalem suam spem*, velut in ergastulum quoddam, esset compingenda, & tristi exilio mulctanda: quo in statu calamitosissimo per longum temporis tractum toto terrarum orbi obversaretur.

IX. Ad hujus casus atrocitatem nos præparat instruitque versiculus 7, ita Hebraice conceptus *והנה כבר עפרה נשאת וזאת אשה אחת יושבת בתוך האפה. Et ecce massam plumbi sublatam, & HANC MULIEREM UNICAM sedentem in medio Ephæ.* Ita verba non usque adeo dilucida quod ad structuram, commodissime digeri posse videntur. Est quoque in re ipsa aliquid obscuritatis. Non liquet enim an moles hæc plumbea aliunde sit advecta, ideoque *sublata*, & per aërem *portata* dicatur; an potius statim ab initio adfuerit, proque operculo infervierit. Posterius si sequamur, invitante filo, sensus erit, *levato plumbeo operculo*, quod *Ephæ* contegebat, in medio ejus notatam fuisse a Zacharia *Mulierem*, quam antea nondum observare, & oculis usurpare potuerat. Sin prius amplectamur, concipiamus necesse est theatrum desubito mutatum in *vacuo* ante *trimodio* repræsentasse *Mulierem*, cum *massa plumbi* divinitus missa, & cervicibus ejus desuper imminente.

X. Quicquid horum fuerit, de quo nobis judicium non arrogamus, comparet in medio Ephæ *Mulier*, *Synagoga* nempe *Judaica*, ista persona, istoque titulo, frequentissime convestita. Consignanter ea vocatur *אשה אחת* *Mulier una, unica, solitaria*, res sibi suas habere jussa, matrimonio veteris Mariti exacta, & longæ *viduitati* ac *sterilitati* damnata, *fessura* multis diebus, juxta Hoseæ consimile vaticinium, *nulli juncta viro, nullis etiam scortationibus*

bus illigata, sed tristi mancipata solitudini, *sine Rege, sine principe; sine sacrificio, sine statua; sine Ephedo & Theraphim*. Cap. 3: 3, 4.

XI. Est vero perquam opportunum & elegans quod *Synagoga* introducatut *sedens in medio Ephæ*. Nempe *Spei Carnali* inde a teneris unguiculis innutrita, hanc tanquam *aulam* suam occupabat. *Residebat* in ea, cum fastu & supercilio, ad instar Reginae, si placet, ad cujus pedes adoraturæ essent omnes gentes. *Residebat* quoque, cum torpore & ignavia, crassis affixa elementis, & huic suæ prædæ veluti incubans.

XII. Sed quid sibi vult *plumbi talentum levatum*? Emblemate hoc adumbrari putem illud sive *velum*, sive *plumbum*, sive *operimentum*, certe *prægrave pondus* quod cordibus improbæ gentis jam inde ab ultima memoria incubuit, & post repudium ei missum multo pressius adhuc esset incubiturum, eum *immenso* quodam *onere maledictionis divinæ*, quod ineluctabili mole *Synagogam* opprimeret, atque in *Epham* suam, velut in caliginosum carcerem concluderet.

XIII. Huc utique nos manu ducunt Colores vs. 8. adhibiti, ubi *Mytagogus* angelus, *Hanc esse Improbam* dictitans, *Eam conjicit in medium Ephæ*, & *lapidem plumbeum orificio ejus superimponit*. De titulo fronti hujus Mulieris inusto quasi, verbulo dixisse suffecerit, iis sese sceleribus adstrinxisse *Synagogam Judaicam*, ut jam non *Improba* ac *scelerata* audire mereatur, sed tanquam ipsissima *Improbitas*, per ora totius orbis justissime traducatur.

XIV. Quæ autem hætenus Regina *federat*, seque in promissionibus Abrahamo ejusque semini factis insolentius efferebat, *conjicitur*, atque adeo *deicitur in medium Ephæ*. Pænæ loco genti crassæ, & in spe carnalium bonorum superbienti, infligitur, ut hanc veluti *custodiam* habeant, & pro *solio* vel *grata sede*, experiantur *tenebricosum* aliquod *pistrinum*, in quod compacti & detrusi miserum trahant spiritum sub execratione publica Dei hominum; que.

XV. Huc manifesto pertinet *lapis plumbeus orificio Ephæ superinjectus*: & prægravante mole *Synagogam* in hocce suo ergastulo ineluctabiliter coërcens, ubi obstructo omni lumine, usura cœli intercepta; & respiratione quoque ademta, sub *infinito pondere obdurationis suæ*, itemque *execrationis divinæ*, contabesceret.

XVI. Reperiret tamen, qui deploratas & conclamatas ejus res recreare anniterentur, miserrima *Synagoga*. Ecce enim, juxta vs. 9, duæ *emicant mulieres*, *habentes ventum in alis*: quibusque *alæ erant, similes alis ciconiæ*, *Epham subvehentes inter terram & cælum*. Ambigi posset, prima fronte, an amico ergo infelicem captivam animo processerint hæ mulieres, an potius inimico, ad illudendum in ejus calamitatem, eamque pro pila inter nubes jactandam. Sed dubitationem hanc decernit vs. 11. ubi sublationis & aversionis hujus finis constituitur in *domo ei ædificanda*, eamque *super basi sua collocanda*, quod tale esse videtur, ut non nisi a benevolis, & singulari studio erga *Synagogam* affectis, intendi ac proficisci potuerit.

XVII. *Mulieres* in symbolica veterum sapientia depingunt plerumque *Dactores*,

doctores, qua bonos, qua malos, qui vel Religioni serviunt & Veritati, vel Impietati & Mendacio operam suam addicunt. Est ergo emblemata appositissimum ad Judaicæ gentis *Antistites* designandos, qui *Synagogam* afflictam *susciperent*. *Duæ* introducuntur *mulieres*, ad indicandos *duos famigeratissimos ordines* magistrorum, *Doctores* inquam *Hierosolymitanos* & *Babylonios*, qui quamvis locis diffiderent, una tamen voce, mente, conatu, impetu, in id incumberent, ut miseræ gentis suæ reliquias confoverent, & spes Synagogæ tantum non penitus extinctas resuscitarent.

XVIII. Hasce mulieres Hieroglyphicas quum *alis* instruit scena nostra, & quidem *vento plenis*, ac præterea *ciconiæ alas referentibus*, tam disertus *ciconiarum* character haud quaquam supervacuum censeretur debet. Haud amo luxuriam. Non ergo me immittam in subtiles lusus, vitreo plerumque fulgore imponentes, quibus Emblemata *ciconiarum*, obscenioris pabulo pastarum, & crepitante rostro *crotalistras* agentium, ad *Doctores Judaicos* traduci & applicari posset. suffecerit nobis sub hac insigni figura *Vitam volaticam*, *vagam*, *errabundam*, & cum perpetua migratione ac remigratione conjunctam digito demonstrasse; quorsum etiam spectat forte *ventus* hisce *alis additus*, quem tamen potius revocaverim ad incredibilem *vanitatem*, & *superbiam*, qua, *Kabbalistarum* *Thalmudistarumque* natio elata & inflata ferretur, ad *Synagogæ* deploratas opes refarciendas, & in pristinum dignitatis culmen subvehendas.

XIX. Eo pertinere posset quod *Mulieres* nostræ dicantur *Epham* evexisse *terram inter & Cælum*. Cælo videlicet *Synagogam* suam vindicarent cæcæ gentis Magistri, *Cælestemque* esse *sponsam* creparent, quantumvis Deo hominibusque invisum dirum pateretur exilium, & tenebrosissimo carcere inclusa jaceret. Ubi tamen sequentia curatius perpendo, & prophetæ interrogationem, *quorsum abducunt illæ Mulierem?* cum responsione ei sub juncta examino, paulo aliter res digerenda esse videtur. Si sedem inter astra Ephæ nostræ tribuisset visio, in medioque cælo stabilem Ei mansionem assignasset, quod præclari quidam interpretes, hypothese velificantes, assumunt, pari forsan gradu stare possent hæ cogitationes cum aliorum haud absimili, diverso licet in campo, explanatione. Sed quando insequens series aliud inculcat, tutius, credo, fuerit, *sublationem* hanc *inter terram & cælum* exposuisse de *longinqua asportatione*, impetu vehementiori per aëra ac velut *nubes* facta, grandiloqua formula omnibus in linguis concelebrata. Quo pacto *Synagogam* hic deprehendimus, fatalis & decretorii sui exilii miserrimos errores iubeuntem, comitantibus eam, atque adeo fideli opera ac manu sustentantibus suis Magistris, num forte alicubi tandem conquiescere ac tranquillam stationem obtinere daretur.

XX. Huc utique tendere videtur vatis interrogatio vs. 10. qua hæsitabundus ab Angelo exquirat, *Quorsum illæ deferunt Epham?* Concipio Zachariam in mirabili hocce theatro vidisse *Epham* inter nubila cæli nunc huc nunc illuc devectam, & multiplici errore circumactam, *alatis* ejus *gestatricibus* volatum suum crebro commutantibus, & continua migratione similitudinem *ciconiarum*

rum ipsis impositam strenue implentibus. Rogat proinde quorsum tandem hic cursus recursusque essent evaluri, & quid de novissima forte Captivæ Vagabundæ, atque in omnem ventum expulsæ, decernendum haberet.

XXI. Hoc jam fatum explicat, & clausulæ loco consignat responsum vñ. 11. *Ædificandum Ei domum in terra Sinear; ut ibi stabiliatur ac statuatur super basi sua*, שִׁנְאָר Sinear, vel Sennaar, ut veteres pronunciarunt, esse inter prisca *Babyloniae* nomina neminem fugit, dubitationem omnem eximentibus locis *Gen.* 10: 10. & 11. 2, 9. & *Esai* 11: 11. & *Dan.* 1: 2. itemque *Jof.* 7: 21. Σενναάρ τῆς Βαβυλωνίας tamen, ut *Hestæus Milesius* rerum Phœniciarum vetustus auctor vocat, strictius sumtum, „est locus Babylonis in quo fuit campus Dura, & turris quam usque ad cælum hi, qui ab oriente moverant pedes suos, ædificare conati sunt, notante *Hieronymo* ad *Daniel*: Cap. 1. Rationem nominis non adeo obscuram putat summus *Boch. Geogr. Sacr. L. 1. Cap. v.* „quum enim שִׁנְאָר excutere valeat, eoque verbo Deus utatur *Job.* 38: „13. *impios e terra excuti* dicens, merito terram שִׁנְאָר Sinbar vocatam statuit, quæ excutit, id est, cujus incolæ justo Dei judicio in omnes mundi oras excussi sunt & dissipati, dum insanam illam Babylonicæ turris substru- tionem moliebantur. Id genus etyma, quantumvis speciosa, semper habui suspecta, bene multas ob rationes, quas in præsentī deducere longum foret. Observo nunc tantum mirifice sibi tum Judæos, tum Christianos indulsisse in hoc vocabulo. In *Breschith Rabba* Cap. 10. est qui pronunciet שִׁנְאָר dictam *Babyloniam*, שִׁנְאָר נִגְעָה quod eo excussa sint cadavera diluvii. Alius mavult, quod ipsa excussa esset a præceptis divinis, quæ Israëlitis tantum data fuere. Alius denique, quod principes ejus fuerint שִׁנְאָר pueri. Quæ sane cassa nuce non emerim. At si *Origeni* & *Hieronymo* id accredimus, שִׁנְאָר est excussio dentium, si *Erasmo*, qui ex *Basilio Magno* hausit, erit fætor eorum, si aliis denique, dentium fæditas nuditasve signabitur: quæ vitrea fracta dicerem, una cum allusionibus inde elicitis, nisi magnis nominibus parcendum foret.

XXII. Seposito ergo obscuri vocabuli etymo, quod defectus necessarii luminis, & seculorum vetustas, ad liquidum perducere haud finit, dispiciamus qua ratione in terram Sinear avecta dici queat *Synagoga* Judaica, ibique post ædificatam sibi *Domum*, super *Basi* sua collocata & constabilita fuerit. Ubi quidem duplex sese offert sensus, literalis & simplicior alter, alter sublimior & cum arcana potentia istius appellationis conjunctus.

XXIII. Si literæ tenacius adhærescamus, in *Babyloniam* jure meritissimo a Doctoribus suis translata & devecta inducitur *Synagoga*, postquam terræ sanctæ sedibus eliminata fuit, quia illuc celeberrimæ gentis *Academiæ* commigrarunt, & per mille annos satis feliciter floruerunt. Rem hominibus eruditæ abunde notam, annalibusque Judæorum testatissimam, latius exsequi nihil attinet: submoneo tantum, admirabilis providentiæ specimen in eo re- luxisse, ut quæ in orbe Romano a continuis cladibus, ad internecionem favientibus, respirare vix posset natio, sub Parthorum ditone benignam refrigerii auram experiretur. Hoc temporis intervallo ædificata est *Synagoga* Judaica

Judaicæ *Domus*, quæque *sacrorum communitas* ac *Religio* sub ruinis Templi sui procubuisse atque exspirasse videbatur, vires resumfit, seque, adnitente longa Misnicorum ac Gemaricorum doctorum serie, denuo extulit, firmi ac suis fundamentis subnixa ædificii speciem præferens. Eadem quoque tempestate *super Basi sua stabilita & constituta* fuit Synagoga, quum Kabbalistarum & Thalmudistarum systematibus per otium in Babylonia elaboratis, *Impietas & incredulitas Judaica* immensum quantum adaucta est, seque, tantis suffulta firmamentis, etiamnum probe communitam jactat, ad omnes Christianorum oppugnationes edurandas.

XXIV. Sublimiorem & mysticam *Babyloniae* potestatem si assumamus, imaginem illa ministrabit *confusionis*, in cujus, ut sic dicam, centrum ac meditullium *Synagoga Judaica* a doctoribus suis deportaretur, mendacii & erroris machina interim tam callide a veteratoriis ingeniis effabricata, ut nullis hætenus tormentis, opibusque humanis, labefactari potuerit. Quod summis nunc fastigiis delibasse suffecerit, quum præcedens paragraphus huc quoque lumen suum diffundat, & amplificatio atque applicatio eorum, quæ hic copiose edissertari possent, sese omnibus ultro sit ingestura.

ORATIO

ORATIO

SABAEORUM.

REGINA

SABAEORUM.

Ecc

ORATIO

DE

REGINA

SABAEORUM.

O R A T I O
 D E
R E G I N A
S A B A E O R U M.

Illustria sunt decora, atque ornamenta, quibus *Regnum Salomoneum* olim in *Judaea* effulsit.

In illud, sapientia Numinis rem admirabiliter moderante, congestum, quicquid cumulatissimam imaginem exhibere posset *Regni Mes-siae*.

Praesertim, prout illud ultimis diebus in summo splendoris culmine esset refulsurum.

Amplitudo ditionis, qualem nullus alius Rex *Judaeae* tenuit.

Florentissima pax, tranquillitas, *temporum felicitas*, sanguine contaminata.

Opulentia fidem ferme super-scandens.

Sapientiae Justitiaeque connubium suavissimum in Rege supra reliquos omnes hisce Regalis solii firmamentis Divinitus dotato.

Religionum Ceremoniarumque Majestas, per Magnificentissimi Templi substructionem ad fastigium incomparabile educta.

Regum Vicinorum honorificae *Legationes*, *munerationesque*, maximi principis amicitiam, ac gratiam, certatim ambientium.

Adventus denique *Reginae Sabaeorum* e remotissimis a *Judaea* oris, velut aemulatione quadam, excitae, ad tanti Dominatoris virtutes, quibus aures undique replebantur, ac circumsonabant, coram cognoscendas, explorandas, devenerandas.

Hujus postremi, & splendidi sane, Argumenti, discussionem, ulterio-remque illustrationem, splendori hujus diei, locique gravitati, convenientem judicavi.

In eo evolvendo primum quam paucissimis stringam *Characteres* valde insignitos quos *sacra Historia* 1 *Reg.* 10. ultro oculis ingerit, ad *Regionem*, unde potens haecce Domina adventarit, internoscendam.

Deinde praecipuas saltem tangam opiniones hominum Eruditorum, in re Evidentissima non omnino conspirantium.

Postremo, sententiam quae & plurimos tulit calculos, & unice vera esse potest, iis praesidiis ac firmamentis communiturum me spero, quae ne minimum quidem dubitationis cuiquam sint relictura.

Longa spatia. Non abutar tamen illustris confessus benevola in me audiendo lenitate; neque committam, ut ultra *Horam*, quod legitimum actioni huic spatium favor publicus ultro elargitur, sermo sese meus nunc provehat. Hac compendii lege, ac conditione; quam mihimet reverentia vestri injungo, gratiam quoque vestram mihi redemtam, conciliatamque, confido.

I. Principe loco enotandi nobis *Characteres*, quos sacer contextus confertos non minus, quam illustres, offert, ad *Reginam* hancce, *Regionemque*, unde advenit, primo oculorum conjectu dignoscendam; si quis *Geographiae*, atque *Historiae veteris*, lumine non deficiatur.

Id adeo omnibus in praesenti licebit experiri, qui me suspenso pede simul, simul iudicio, sequi haud dedignabuntur.

I. Primus *Character* sub titulo *Reginae Scheba* nobis sistit *Regnum* tam celebre tunc tempestatis, ut nudo nomine *Notitiam* sui dare potuerit, neminique *Judaeorum* illud vel pro *situ*, vel pro *dignitate*, ac *potentia*, fuerit ignoratum.

II. Hujus *Regni Domina* audivisse dicitur *Famam Salomonis*. Est *secundus Character*, quo efficitur, illud non eo sub coelo jacuisse, quo parca *Judaeorum*, & *gloriae Salomoneae* cognitio penetraverit. sed in quod magni & magnifici hujus Regis gesta, multa cum laude, & celebratione multorum, commode potuerint permanere.

III. Fuerit ergo necesse est, (hunc *tertium* pono *Characterem*) tale *Regnum*, quod *Judaeorum* commerciis tunc temporis coeperit frequentari: per quorum canalem & *Fama* tam clara *Salomonis* ad *Regnatricem* hancce pervenerit, & *fiducia* ad eum tanquam Regem, quicum *Amicitiae* jura colebat, accedendi eidem potuerit conciliari.

IV. *Quartus*, quem indicabo, *Character*, paulo abstrusior quidem ille, nec tamen silentio praetermittendus: dicitur videlicet audivisse *famam Salomonis* לשם יהוה ad nomen *Jehovae*.

Variant interpretamenta phraseos sic satis implicitae.

Sunt qui reddant. *Audivit famam Salomonis, & nomen Jehovae*. Ut hujus divini nominis religiosa veneratione vel maxime sedibus suis excita, & *Hierosolymas* adducta fuerit.

Alii malunt, *Famam Salomonis in nomine Jehovae*: quod explicant, de iis quae in nomine *Jehovae*, veri, uniusque, Dei, gerebat; non, ut reliqui Reges gentium, in nomine Idolorum.

Aliis placet, additamentum hoc pertinere ad *sapientiae Salomoneae* praedicationem

cationem insigniorem, quam vere *Divinam*, ac *Divinitus inspiratam* omnes uno ore concelebrarint; non ex humanis tantum fontibus haustam, qualis *Ægyptiorum*, *Chaldaeorum*, aliorumque decantata illa inter populos sapientia.

Sunt denique, qui referant ad *cultum unius veri Dei*, quem *Salomon* Magnificentissimi Templi substructione non *Judæis* solum suis, sed & reliquis *Orientalibus*, præmonstraverit.

Mitto alios adhuc conatus; qualis ille multorum, quibus nomen *Jehovae* est *Messias*, quasi *Regina* nostra credidisset *Salomonem* esse *Messiam* divinitus promissum.

Confectarium inde a multis exsculpi video hocce. Jam ante, quam iter ad *Salomonem* fusciperet *Regina* nostra, unius Dei cultricem eam, ad lumen Naturae, extitisse: venerabili *Bedae* propterea honestata nomine, *Sanctae*, *Electae*, & *Admirabilis Feminae*.

Istam religiosam mentem *Reginae* confirmari censent ex *vs. 5.* ubi Templi *Salomonei* publica ministeria & sacrificia cum veneratione sacra adstupet: nec non ex *vs. 9.* ubi hasce pietatis plenas voces rumpit. *Benedictus sit Jehova Deus tuus: qui te benevolentia complexus, solio te imposuerit Israël. Aeterno Jehovae in Israël amore factum, quod te constituerit ad jus & justitiam exercendum.*

Hæc mera verba fuisse, auribus data; atque ex ore mulieris a Dei unius cultu alienæ per *hypocrisin* emissa, nemo specie vel minima contenderit.

Uterius interim in quæstionem sic satis curiosam nunc non descendo.

Illud tantum verbulo adstringam, pro scopo in quem collineamus: *nec omnino incognitum fuisse nomen Jehovae* in Regione, unde princeps nostra oriunda: *nec vel ipsam, vel comitatum ejus*, a Numinis illius agnitione externa saltem abhorruisse.

Hos intra fines si stetero, non est quod verear, ne cuiquam narrationis sacrae limites excessisse videri queam.

Vel sic *Character* hicce quartus perillustis ad *Regionem Scheba* interstingendam, pro iis qui *faciem orbis terrarum* extra fines *Israëlis*, *Religionumque* statum in *Regnis*, quae tunc temporis florebant, non penitus ignorant.

V. Ad quintum progredior *Characterem*. Regnum *Scheba* tale fuerit par est, ubi *sapientiae priscae* studia vigeabant; ac præsertim *aenigmata* artificiose texta, *parabolae* illustres, *ingeniosi sermonum maeandri*, *sententiosaeque dictionis lumina & acumina* tanto in pretio erant, ut cum ad istam cotem ingenia exacuerentur, tum ad eandem simul explorari solerent.

Hanc notam nobis offert vocabulum *Hebraicum* חֵדָּה *Aenigmata*: proprie, secundum *Originem* radicis, *obliquationes*, *sermones obliquati*, *figurati*, in *Allegorias*, *parabolas*, interiorisque *Eruditionis*, & *venustatis* medulla repletas, *sententias deflexi*: quibus *sapientiam Salomonis* tentatura accessisse memoratur nostra *Regina*.

VI. *Sextus Character*. Natio *Sabaea* talis esse debuit, quæ sibi, præ reliquis nationibus, *sapientiae aenigmaticae*, *figuratique sermonis* florem, & honorem, arrogabat.

Huc manifesto ducit illud, *ad tentandum Salomonem in Ænigmatibus.*

Qui alium tentare sustinet, is eo ipso se non parem tantum, sed & superiorem, ponit.

Ridicula res; rejicula narratio; si *Regina* nostra non hoc in genere excelsisset: *sibi*que palmam aliis præcerpere posse visa esset. Nec *sibi* tantum, sed & *genti* suae; cujus haud dubie gloriam antiquam & sustentatura, & ambitione muliebri ostentatura, cum *Salomone* congressum, certamenque, adfectavit.

Plura hanc in rem congerere esset, ansa vs. 4.

Nec non versus 6 & 7.

Sed promissi memor, vestrae haec sagacitati relicta, & commendata, velim.

VII. *Septimus Character.* Non *pauperis* cujusdam *Regni*, sed *opulentae Regionis Domina*, in scenam inducitur: quippe quae cum gravi valde exercitu advenisse referatur.

Intelligite *Comitatum numerosum* simul, simul *splendidum*, & *Regali paratu* sese inferentem.

Hoc quum ultro in oculos incurrat, non est quod quæsitis coloribus exornetur, aut pompa verborum amplificetur.

VIII. *Octavus Character* talem nobis repræsentat *Regionem*, quae *Camelorum* copiosos nutrit greges: *Domestica* enim *vectura* usam nostram, ad longinquum iter emetiendum, res ipsa abunde attestatur.

IX. *Nonum Characterem* exhibent *pretiosissima navium terrestrium*, (sic *Camelos* vocitant Orientales) *onera*. *Aromatum* nempe *fragrantissimæ species*, quas *שמים* *suavitates renidentes* appellat sacra Historia.

Horum *aromatum* effertur *copia*, effertur *præcellentia*, quum nihil par, aut secundum, in *Judaeam* unquam advectum commemoratur.

Habetque singularem *Emphasin*, quod vs. 10. inculcatur, *nunquam tales odores allatos* sive *multitudine*, sive *præstabilitate*, quales *Regi Salomoni* attulerit *Regina Sabaeorum*.

Hinc nemo non confestim agnoscit eam *Regionem*, quæ *Odorum Aromatorumque* unica sit in *Terris Nutricula*; hoc ipso nomine ac titulo in famam ac nobilitatem per omnes gentes dimissa.

Josephus *Antiq. Jud. L. S.* etiam *Balsami viviradices* a *Nostra* advectas tradit; quod præcellentissimum germen hujus *Reginæ* munere *Judaeam* quoque deinceps decorarit. Id ego in medio, nunc quidem, relictum velim. Non tamen de nihilo ea traditio. Sed huic notae, extra contextum nostrum positae, non insisto.

X. *Decimus Character Auriferam* offert eandem *Regionem*. Scilicet, inter alia magnifica dona, & *Aurum* advexisse narratur *multum valde*, vel potius, *multo præstantissimum*. Ejusdem *auri* centum & viginti *Talenta* donasse *Salomoni* dicitur.

Quanta ea summa, ad computum *Judaicum* exacta, discutere nunc non licet.

Submo-

Submonuisse fuffecerit fuisse haud dubie *proprii fructum agri*, beataeque Regionis beata ac nobili vena editum partum: quae enim *sapientiam & suam* & gentis suae ostentatura veniebat, etiam domesticas, terraeque suae sinu largissime fotas, fusasque, divitias simul ostentasse, pulchrum sibi duxit atque gloriosum.

Undecimus Character auri pondus decusque cumulat radiante splendore lapidum pretiosissimorum. Et has fuisse ditionis Sabaeae nativas opes, quibus non tantum Salomonem voluerit cohonestare, sed etiam gentis Regionisque suae cumulatissimam felicitatem, ac gloriam, locupletissimis veluti testibus comprobata dare, res ipsa, & narrationis series, scopusque, tam clare evincunt, ut nemini hac in parte quicquam dubitationis haerere queat.

Gemmiferam ergo fuisse Reginae nostrae patriam, liquido concludere est. Nota insignior ad veram ejus sedem figendam admirabiliter praelucet.

XII. *Duodecimus Character.* Regnum Sabaeum tale omnibus, narrationem sacram rite expendentibus, obversetur necesse est, in quo *magnificentia* obtinuerit & *superbia aedificiorum*, *supellectilium*, *mensarum*, *ministeriorum*, omnisque paratus regifici ac principalis. *Magnificentia* tamen antiqua, rudiuscula, necdum architectura amussitatore, & subtilissimis artibus Tyrorum, Sidoniorumque, expolita.

Hisce recentioribus adminiculis instructus Salomon, vicinorum Phoenicum industriosis ingeniis, manibusque, ea excitaverat palatia, illud construxerat templum, illa praetoria ac viridaria machinatus erat, in quibus *materialiam superabat opus*: atque auri, argentique, pretia artis dote, & ornamentis, obscurabantur.

Idem judicium feratis, velim, de *Suppellectili superba*, de *Vestimentorum paratu*, de *Consessuum*, *Epulorum*, *ferculorum*, *ministeriorumque pompa*.

Omnibus hisce regaliter innutrita, regaliter assueta potens nostra Domina; nihil simile se extra sedes suas inventuram autumans, (ut fere fit in iis, qui se & sua magnifice circumspiciunt) stupore defigitur, ad conspectum *Magnificentiae Eruditae*, ut sic dicam, atque *expolitae*, qualem necdum oculis suis usurparat.

Hic genuinus sensus vs. 4 & 5. cap. 10. ubi *conspecto omni apparatu Salomonis in epulis, mensis, ministeriis, officiis, reliquoque cultu aulae Salomoneae*, nullum amplius *spiritum retinuisse* memoratur; professâ simul, adeo non praesentiam minuisse ea, quae fama concelebrarat, ut ne dimidium quidem Regalis illius cultus, ac splendoris, ad aures pervenerit, quem coram fuismet oculis adspectaret.

XIII. *Decimus tertius Character.* Regnum Scheba eum tenuit situm, unde *terrestri itinere Hierosolyma* potuerint adiri, absque ut vel mare trajicere, vel *hostilem permeare regionem*, necesse fuerit.

Arguit hoc comitatus gravis valde.

Arguit numerosum camelorum agmen.

Arguit *pretiosissimarum sarcinarum vectura*, quas per *intuta marium*, atque *infesta locorum*, deportare non sinebat prudentia.

Arguit

Arguit reliqua rerum series : cui jam quidem ulterius insistere nec vacat, nec opus.

XIV. *Character decimus quartus.* Idem tamen Regnum Scheba longinquo intervallo diremtum fuisse ab Hierosolymis, scopus narrationis pervincit; gloriam Salomoneam amplificantis ex eo, quod ex remotissimis oris tam splendida & opulenta visitatrix ad eum accesserit.

Ad Reginae quoque nostrae laudem & decus, eadem distantia sedium, vastissimis spatiis dissepitarum, pertinet: quam scilicet immensi itineris fatigatio, ac molestia, non deterruerit, a Salomonis sapientia coram suspicienda.

Utrumque Dominus Jesus tanquam ex ipso sacro contextu ab omnibus ultro agnoscendum inculcat Matt. 12. quum ait, Regnam Austri consurrecturam in Judicio adversus nationem Judaicam, quod ab ipsis Terrae finibus adventarit, ad Salomonis sapientiam audiendam: quum plus quam Salomon inter eos adesset, seque omnium urbibus, aedibus, oculis, auribus amantissime ingereret.

XV. Ex eodem Domini Jesu testimonio decimum quintum elicio Characterem: quum enim insigniatur Titulo Reginae Austri, nullum relinquitur dubium, quin Regnum hocce respectu Judaeae ad Austrum longius declinarit.

Id non finiverat Historicus sacer, quod nemini Judaeorum incompertus foret nobilissimae Regionis ad ipsa Austri penetralia recessus, & recta linea descendens divergentia, quae ad Oceanum usque Indicum, extremamque oram climatis Australis, pro notitia Geographica illorum temporum, procurreret, atque propagaretur.

Quid? quod dubitare nefas, quin jam tum appellatio Austri, quae Sabaeorum imperio maxime Australi in continenti Asiae ab antiquissimis ejus cultoribus imposita, etiam foris eidem adhaeserit; atque omnium ore ita fuerit contrita, ut sive Scheba sonaret quis, sive Austrum, in Judaea, idem Regnum designasse censeretur: ut proinde plenissimo jure Dominus Jesus Regnam Schebae in Regnam Austri potuerit convertere.

XVI. Jam delassatas characterum longo agmine aures respirare tandem jubeo, atque in decimo sexto, eodemque ultimo, interquiescere.

Regnum Sabaeum tale fuerit oportet, cujus Lingua cum Salomonis Hebraica tam arctam habuerit cognationem, ut sine interprete transigi potuerint quaecumque in Historia Sacra enarrantur;

De tentatione per Aenigmata ingeniosissime nexa.

De eorundem promptissima per Salomonem resolutione, ita ut nihil Ei occultum, obsignatumve, manserit: sed Reginae indicarit, quicquid in corde habuisset, i. e. quicquid nodosissimarum Quaestionum atque interrogationum expromississet.

De admiratione propterea Sapientiae Salomoneae, & quod ne dimidium quidem ad Eam perlatum fuisset, de tanti Regis penetrantissimo judicio, ingenii que vere Divini luminibus, atque ornamentis.

De percussae mentis stupore, ad confessus, discubitusque, cum Regni proceribus, omnemque Regis tum publicam, tum privatam conversationem, beatissimos

tissimos praedicando mortalium, quibus tantam Sapientiam, perenni e fonte manantem, jugiter audire concederetur.

De *Celebratione* denique, & *agnitione Dei Israël*, ejusque in *Salomonem*, populumque *Israëlis*, *eterno amore*; ac *felicitate* inde ad omnes redundante.

Cuncta haec, si per interpretem acta, quam *gravitatem*, *dignitatem*, *evictionem*, *demonstrationemque*, habere possint, nemo explanaverit.

Nervum omnibus hisce incideret, atque adeo animam inde eximeret, qui hoc contendere sustineret.

Concludo itaque, plus quam verisimile esse, *a priori*, i. e. ex ipso filo narrationis Sacrae, *Linguam Sabaeam*, & *Hebraeam*, eandem fuisse, *Dialecto* tantum leniter discrepantem.

Hoc si a *posteriori* deinde, per *Experientiam*, comprobari, atque ad *solidissimae Demonstrationis* lumen, & robur, perducı queat, neminem tam difficilem fore confido, ut assensionem nobis suam sit denegaturus.

Decurso primo hocce spatio, nullus ambigo, A. H. quin ad tam lucidos *Characterum* distinctissimorum radios ultro recognoscatis omnes, ubinam gentium, ac locorum, *Regio Scheba*, cum opulenta, & *Sapientiae Salomoneae* aemula, eademque admiratrice, Regina, sit quaerenda.

Mirabimini quoque, ac fortasse nonnihil indignabimini, si dixerı, in re manifestissima, & ne umbram quidem dubitationis admittente, hominum *Eruitorum* sententias neutiquam consonare.

Dicerem hanc esse *Fundi nostri calamitatem*, quod etiam in apertissimis saepe dissentiat: nisi cernerem hoc ipsum admirabiliter ita a Summo Numine ordinatum; ut per ventulos dissensionum, ac collisionum, *Area Veritatis*, & *Solidioris Doctrinae*, nitidetur, atque ab omnibus paleis perpurgetur.

In tres praecipue opiniones discessio facta.

Prima est; quae Auctorem habet, & signiferum *Josephum*. Is L. 8. *Antiq. Judaic. Cap. 6. Sect. 5.* nobis narrat; *Aegypto & Aethiopiae simul imperitasse* nostram *Reginam*, nomine *Nicaulem*, cujus & *Herodotus* mentionem fecerit, quae trecentis & triginta *Pharaönibus*, quorum ultimus *Socer Salomonis*, successerit &c.

Longior Fabula, quam ut hic inferi, nedum confutari, queat.

Tantum dicam, eam plus decem *vitiis Historicis* hiare, ac pellucere, alias producendis.

Ruinossimae, quam moliebatur, substructioni praemuniverat jam lib. 2. cap. 20. *Juvenem Mosen*, quum *Aethiopes Aegyptum persultantes*, dux a *Pharaöne constitutus*, represisset; terrorem vicissim *Regioni isti intulisse*, atque aliquoties *fusos, fractosque*, intra *Sabam*, urbem *Regiam Aethiopiae*, compulso obsedis; quam urbem postea *Cambyses*, a sorore indito nomine, *Meröen* appellavit.

Videtis *Scheba* *Historico Judaeo* esse insulam *Meröen*, quam in *Aethiopia*, supra *Aegyptum*, duo magna *Nili* brachia efficiunt.

Hoc sacra, hoc profana, *Historia* penitissime ignorat.

Merito ergo in spongiam mittitur: una cum lepidissima accessiuncula; Fi-

liam Regis Saba, cui Tharbis nomen, conspecti e moenibus Mosis amore captam, patriam ei urbem sub conditione matrimonii prodidisse; quod & a Mose cum ea contractum.

Pulchrum, credo, judicavit, Judaeorum Legislatori eam aptasse Eabelam, quam Minoi Cretenfi Graecia circumdedit.

Sed in haec excurrere jam haud licet: ac talia vel attigisse, est eadem funditus convellisse.

Ad secundam accedo opinionem, quae missa AEgypto, ex Aethiopiae intimis sedibus Reginam nostram evocat.

Hinc multi Veterum, non pauci quoque stant Recentiorum.

Rationes ferme huc redeunt.

1. Quod appellatio *Austri*, & finium terrae in Evangelio, illuc tendat, quodque *Habesinia* australissima & remotissima esset Regionum tunc cognitarum.

2. Quod navigationes in partes quasdam, & portus, Aethiopiae institutas a Salomone; vix dubium esse queat.

3. Quod Aethiopiam Auro, Gemmis, & Aromatibus satis foecundam tradant Veteres.

4. Quod sacer contextus, finita narratione de Regina Schebae, subjungat, vs. 15. ad eandem rationem ab omnibus Regibus Arabiae aurum ad Salomonem largiter confluisse. Ergo Scheba, inquit, extra Arabiam quaerenda.

5. Quod apud Aethiopes feminae saepiuscule sceptrum tenuisse commemorentur.

6. Denique quod Historia Aethiopica inter alias domos Regnatrices exhibeat Familiam Salomoneam longo Regum agmine multa per secula insignem.

Ut omnes sentiant, quantum fundamenti ac firmamenti subsit traditioni isti Aethiopicae, paucula mihi ex eorum fontibus delibanda.

Narrant: „Reginam Maquedam nomine, quum ex Mercatore suo Tamerino de Salomone ea audivisset, quae fidem supercanderent, cum Magnatibus Regni iter in Judaeam suscepisse; eamque veri Dei cultum ibi haustum, secum in Aethiopiam revexisse. Zonam quoque Eidem a Salomone solutam, indeque felici partu editum Filium, cui Davidis imposuerit nomen.

„Hunc postea Hierosolymas transmissum, Sacris Mosaicis rite initiatum, quum a Genitore Rex Aethiopiae declaratus esset, solemnique ritu inunctus, nobilium Israelitarum stipante Caterva ad patrios Lares fuisse reditum; ut novi Regni, aulaeque sanctioris ministeria capefferent.

„Adfuisse & turbam Legisperitorum, interque eos Azariam, Filium Zadoci pontificis, qui ceremoniis & cultui Divino praesideret.

Pergulam vobis aperui pictorum: ne vero parum splendide pingere viderentur, pro cumulo superimpositum: „religiosissimos hosce Viros Arcam foederis Tabulasque Decalogi ei inclusas, in Aethiopiam secum asportasse, e Templo surrepta tunc, quum abitum molirentur, quod illud singulari Dei providentia incustoditum, valvis ultro de nocte patentibus, ad hoc ipsum faciendum invitasset. Non

Non lavabo *AEthiopem*, in confutandis, quae nemo praeter *AEthiopem* unquam vel auribus admiserit.

Si quis interim, sepositis somniis; aliquid veri subesse posse autumarit *traditioni* & *famae* isti, ob alias illas, quas supra adduxi, rationes, is difficultates hasce *Historicas* & *Criticas*, secum expendat, velim.

Primum omnium, rogo, *AEgyptumne* trajecerit, in itinere hocce emetiendo, *Regina AEthiops*, an *Arabiae Felicis* late praetensas regiones; an potius per *mare Rubrum* classe advecta censeretur? Quicquid horum eligatur, laqueum neget inexplicabilem; si ad rei discussionem descendatur.

Observo, secundo, *AEthiopes* nusquam in sacro codice *Scabae* appellatione insigniri.

Tertio. *AEthiopia* supra *AEgyptum*, evincente summo *Bocharto*, in *Luda* in sacris vocitatur.

Quarto. Non *Camelis* ea regio abundat, & excellit, sed vastis *Elephantorum* molibus.

Quinto. Eadem Terra non usque eo *Aromatifera*, ut flos delibatisimus omnium odorum, qualis nunquam ante, vel post, allatus, inde in *Judaeam* potuerit perveni.

Sexto. Rarior quoque ibidem *gemmarum* copia.

Nec *AEthiopes*, septimo, in tantam *subtilitatis* & *sublimitatis* *AEnigmati*-*cae* famam unquam emissi, ut inde *Salomonis aemula*, & *exploratrix*, accessisse judicetur.

Habebant quidem auri nobiles venas: habebant *Dialectum* cum *Hebraica* apprime convenientem, quae ex *Arabia Felice* illuc cum Colonia *Jostanidarum* transfretaverat: sed tamen & hi, & reliqui *Characteres* omnes, multo cumulatius quadrant in ipsam *Arabiam Felicem*.

Defluxisse me sentio ad *Tertiam sententiam*, quae longe plurimos hominum *Eruditorum* calculos abstulit.

Nomina & Auctoritates qua *Veterum*, qua *Recentiorum*, cum e *Judaeis*, tum e *Christianis*, nunc non produco.

Non recludo quoque *Orientalium* scrinia, in hoc ipsum magno, firmoque, consensu, conspirantium.

Veris armis, & demonstrationibus a materia ipsa suggestis, talia decernenda arbitror.

Praeluceat ergo filum *Characterum*, quos justa serie delineavi, atque rem sagacibus, & veritatem amantibus arbitris, dijudicandam tradat.

Primo *Scabae* appellatio, quamvis etiam aliis quibusdam regionibus competat, (tres enim *Scabae*, conditores gentium, a *Mose* indicati) citra ullam tamen controversiam signantissime eminet in *Arabiae Felicis* meditullio.

Celebrant ibi sacrae Literae, celebrant profanae; *Regnum Scaba*, potens, dives, auro, gemmis, odoribus, reliqua rerum lautissimarum affluentia; *Beatum*.

E sacris vobis ultro succurrat necesse est, quod *Ps.* 72. praecinitur in *Salomonem*, ut *Messiae* typum, ubi *vs.* 10. habemus *Reges Scaba*, & *Seba*,

donaria offerent, & vs. 15. *Et vivet, dabitque ei quisque de auro Scheba, pro eoque vota jugiter suscipient; toto die benedicent ei.*

Allusum ibi summa cum venustate, ac gravitate, ad solemne officium salutationum, quo Reges Sabaei in Arabia Felice decorabantur.

Id ex *Antiquitatibus Regni Femanensis* clariorem in diem educendum, liberioribus spatiis remissum sepositumque maneat.

Psalti succinit Jesajas, cap. 60. quod totum in gloria Ecclesiae N. T. ad summum splendoris culmen provehendae sub fine dierum, decurrit. Ejus vs. 6 & 7. triplex Arabia ad Christi fidem aggreganda his coloribus inducitur.

Agmen effusum camelorum cooperiet te, dromades Midianis & Ephae. Omnes ex Scheba tibi adventabunt, aurum & thus ferent. Cunctae oves Kedarenae tibi congregabuntur; & arietes Nabataei tibi ministrabunt.

Prius membrum *Petraeam* pingit *Arabiam*; medium *Felicem*; posterius *Desertam*.

Apud *Jeremiam* iterum cap. 6. vs. 20. rogat Deus, quo mihi thus ex Scheba, & calamus odoratus ex regione valde longinqua? Ubi *Arabiam Felicem*, *thuris* & odorem illam celebratissimam *Nutriculam*, nemo non agnoscit; secundum illud *Manilii Lib. 5.*

Eque Arabum silvis mulcebit odores,

Et Virgilii.

Molles sua thura Sabaei

Apud *Ezechielem* denique cap. 27. vs. 21. habemus, *Arabia, & omnes principes ejus, Negotiatores Tui, O Tyrus! Mercatores Seheba & Regina tecum commercia exercent, cum capitalissimis aromatum, omnique lapide pretioso, atque auro.*

Hisce auctoritatibus sacris ita concinunt profanae, ut rem simul copiosius enarrent ac declarent.

Audiatur, primo, *Agatharchides Gnidius*, qui sub *Ptolemaeo Philometore*, vel potius successore ejus *Ptolemaeo Alexandro* floruit. Ejus excerpta nobis *Photius in Bibliotheca* asservavit.

Inde paucula haec delibo.

„ Gens Sabaeorum his *Dedebis*, (i. e. *Arabibus* auriferam incolentibus) adjacent: omnium per *Arabiam* maxima, atque omnigenae felicitatis domina.
„ Namque tellus omnia per se fert, quae ad vitae commoda apud nos proveniunt. Pecorum ibi innumerabilis multitudo. A noenitas & fragrantia totam oram maritimam replens, advenis voluptatem praebet verbis, & fide, majorem. Nempe ad ipsas litorum crepidines largum nascitur *Balsamum*, & *Casia* longe praecellentior, quam quae alibi habetur.

„ In mediterraneis Sabaeorum magnae & densae se attollunt silvae: arboresque myrrhae, thuris, ac cinnamomi; cum palmis & calamo odorato, laete virescunt.

„ Hinc

„ Hinc quid amoenitatis jucundissimae habitatores afflet, ac permulceat,
 „ nullus sermo explanaverit.

„ Quicquid enim ad nos pervehitur odorum, longinquitate temporis ex-
 „ oletam & habetata spirat suavitatem.

„ Ibi ipse divinus maturitatis flos, vigorque recentissimus, hauritur; sic
 „ ut qui illuc e nostris deferuntur, immortalium se ambrosiam, mortalita-
 „ tis obliti, haurire opinentur.

„ *Saba* oppidum, sic pergit idem scriptor, unde genti universale nomen
 „ inditum, in monte situm non adeo magno, omnium in *Arabia* est pulcher-
 „ rimum.

„ Rex absolutissimo gaudet dominio, nulli rationem reddens administratio-
 „ nis. &c. &c.

„ Nulla in orbe natio *Sabaeis* opulentior, quippe qui apud se recondunt
 „ quicquid ex *Asia*, atque *Europa*, in commercii venit rationem.

„ Hi auro *Syriam Ptolemaei* efferferunt.

„ Hi aviditati *Phoenicum* lucrosissimas peperere nundinationes: ut mille
 „ alia praeteream.

„ Regnat apud ipsos magnificentia non solum in toreumata, admirabiliter
 „ sculpta, poculorumque caelaturas, sed & in lectos, in mensas, in uni-
 „ versam suppellectilem; opulentiam luxuriamque nostram longe supergre-
 „ diens.

„ Scilicet complures etiam regalibus, ut facile aestimare est, opibus prae-
 „ pollent.

„ Ajunt quoque, columnas illis esse inauratas, atque adeo totas argen-
 „ teas: quin fastigia & fores domorum phialas distinguere pretiosis lapillis
 „ contextas.

„ Consimiliter mesostylia, columnarumque ambitus, ac fascias, iisdem
 „ interstinctas, speciosissimum praebere adspectum.

„ In summa. Quicquid apud alios populos divitiarum, apud *Sabaeos* lon-
 „ go praeminet intervallo.

„ Atque haec quidem, sic tandem concludit *Agatharchides*, ad hanc usque
 „ aetatem de iis praedicantur.

„ Quod nisi possiderent sedes longius semotas ab iis qui arma & exercitus
 „ suos ad omnia convertunt, alienorum praemiorum essent oeconomi ac
 „ custodes, qui nunc suorum sunt arbitri; quando mollities & luxuria, opu-
 „ lentiae comites, ad longum tempus libertatem retinere alias haud va-
 „ leant.

Haecenus scriptor ille antiquissimus, cujus e fidelissima relatione multa
 colligere datur, quae nunc summis tantum fastigiis libata in fasciculum ad-
 stringam.

Primo, tempestate *Agatharchidis* Regnum *Sabaeum* pervetustum jam fuisse.

Secundo. Opulentissimum totius terrae.

Tertio, artibus sic satis florens, cum aliis, tum iis, quae ad paratum, &
 splendorem pertinent.

Magnificentia ergo, quarto, in templis, in aedibus, in supellectili omni, superbissimum.

A *Demitoribus* gentium potentissimis, quinto, propterea appetitum semper, sed a nemine unquam subjugatum: ne tactum quidem; ad id temporis.

Quod, proinde, sexto, ab externis armis & exercitibus, se invictum, intactumve, praestiterit; partim naturae beneficio, & situ inaccessio: partim *unius Familiae Regnatricis*, quae omnibus provinciis *Arabiae* imperitabat, fundatissimis viribus opibusque, quas nulla gravis discordia intus sciderit, atque labefactarit; ad beatissimam Regionem peregrino vindici, victorique, pro praeda objiciendam.

Agatharchidi adjungam *Diodorum Siculum*, illum *Antiquitatum & Historiarum* promum condum. Is *Biblioth. Historicae* L. 2. *Arabiae Felicis* descriptionem ita exorditur.

„ Terra montanis subjecta ab *Arabibus*, quos *Debeos*, *Auriferos*, vocitant, inhabitatur.

„ Hi camelorum armentis pascendis unice vacant; iisque ad omnia vitae commoda utuntur.

„ Ex his contra hostem pugnant.

„ Horum tergis onera vectant; & cuncta expeditissime peragunt.

„ Horum lac bibunt. Hi nutrimenta praestant. Dromedariis totam regionem percurstant.

„ Per medium fertur amnis, auri secum ramenta vehens, tanta copia, ut limus, circa ostia ejectus, rutilet plane atque coruscet.

„ Magna vis auri praeterea e cuniculis, a natura ipsa factis, eruitur; idque non ramentis colliquatum, sed sua sponte natum; inde *Apyron*, ignis expers, appellatur.

„ Minimum frustum, modico nucleo par est: maximum, nucem Regiam ferme aequat &c.

„ Ejus tanta ibi profusio; ut cum ferro illud aequali pondere lubenter permutent.

„ Hos sequuntur *Sabaei*, prae aliis *Arabiae* gentibus populosi; illi enim *Arabiam Eudaemonam*, *Felicem*, *strictius ita appellatam*, tenent, omnium rerum quae apud nos in pretio, effertissimam &c.

„ Eam totam naturalis quaedam fragrantia perfundit: quod pleraque omnia, quae praestantissimos flant odores, ibi sine ulla defectione vigescant, atque procrecant.

„ In maritimis oris Balsamum & Casia.

„ In Mediterraneis opaci saltus, in quibus celsae thuris myrrhaeque arbores, cum cinnamomo, palmis, calamo odorato, aliisque aromatibus fragrantissimis.

„ Divina plane, omnique oratione major, inde suavitas exhalat; lateque diffunditur; ipsos praeternavigantes, & longius a continenti remotos, demulcens.

„ Veris enim tempore excitatus e terra ventus, auras odoriferas in vicinos

„ cinos mari tractus transmittit, & recentis floris virtute vivida intimis
 „ sensibus sese subtilissime inserit; insinuatque.

„ Gentis hujus Metropolis, quam *Saba* vocitant, monti injecta.

„ Reges habet ἐκ γένους διαδεχομένους successionē gentili imperitantes, i. e.
 „ qui ex eadem Familia Regnatrice jure hæreditario succedant.

Fidelissime id a *Diodoro* expressum, alibi jam communi: nam *Historia Arabica* Reges *Sabaeos Tobbaos* appellat, i. e. *successores*.

„ *Pergit porro.* Haec natio *Sabaea* non finitimos solum Barbaros, sed re-
 „ liquos etiam mortales omnes divitiis, omniumque rerum pretiosissimarum
 „ affluentia, exsuperat.

„ Nempe in commerciis pro exigui ponderis mercimoniis grandia auferunt
 „ pretia.

„ Idcirco ab antiquissimis retro temporibus, propter situs longinquitatem,
 „ Ἐκτοπισμὸν, a nemine unquam subacti, vastative, ἀπόρρητοι, auri argenti-
 „ que velut fluctu inundantur &c. &c.

„ Toreumata possident aureorum argenteorumque poculorum; lectos
 „ item, ac mensas, fulcris argenteis: aliamque supellectilem magis quam
 „ credi potest sumtuosam.

„ Porticus templorum, & domuum, partim inauratas, partim argenteas,
 „ in capitellis columnarum, effigies sustinent. Laquearia, & fores, auro
 „ pretiosisque lapillis confertas phialas ostentant.

„ Quin in universam substructionem sumtus profusissimos impendunt; au-
 „ ro, argento, ebore, gemmis, aliisque quae inter homines magnificentissi-
 „ ma, aedificia sua decorantes.

„ Vel sic tamen, ἐκ πολλῶν χρόνων, per multas aetates illabefactam reti-
 „ nent felicitatem; propterea quod παντελῶς perfectissime, omni modo, re-
 „ moti sint, & seclusi, ab iis qui propter cupiditatem possidendi alienam
 „ opulentiam suam putant praedam.

Haec *Diodorus* sub *Julio Caesare* & *Augusto* ausus; ut rem omni dubio va-
 cuam, ac publico orbis testimonio comprobata: omnia enim se ex *Regiis*
Alexandriae commentariis hausisse testatur: vel & auditu percepisse ex iis, qui
 suismet oculis cuncta perlustrarant.

Tertius hisce accedat *Strabo*, *Geographorum* facile princeps; qui sub *Au-*
gusto item vixit.

Ille ex *Artemidoro Ephesio*, qui de *Geographia* scripsit sub *Ptolemæo Lathyro*,
 pag. 7/8. sic *Arabiam interiorem* enarrare aggreditur.

„ Auriferis *Arabibus*, *Dehebis*, proxima est Felicissima *Sabaeorum* terra,
 „ gentis maximae.

„ Apud hos thus, myrrha, cinnamomum, nascitur. In ora & Balsa-
 „ mum &c. &c. cum aliis odoratissimis.

„ Homines ibi propter summam omnium fructuum copiam, atque uber-
 „ tatem, otiosam delicatamque agunt vitam.

„ *Mariaba*, *Sabaeorum* urbs Regia, nemoroso in monte jacet.

„ Sub Rege sunt, judiciorum omniumque rerum arbitro, ac Domino.

„ Tanta

„ Tanta apud eos Aromatum abundantia, ut pro farmentis, & materia
 „ igni faciundo, casia, cinnamomo, ceterisque utantur.

„ Hi ex mercatura ditissimi, supellectilem auream argenteamque *παμπλήθη*
 „ multo copiosissimam possident. Vasa, lecti, mensae, crateres opercula-
 „ ti, domus iisdem sumtuosissimae: quippe quarum fores, parietes, tecta,
 „ ebore, auro, argento, lapidibus pretiosis interluceant, atque variegen-
 „ tur. „

Nihil in hisce, quod non intime cum praegressis consonet. atque conspi-
 ret: nisi quod *Mariabam* vocitet, quae aliis *Saba*.

Nodum solvet *Abulfeda*, Geographorum *Arabum* Coryphaeus.

Is docet, *Metropolin Femanae*, seu *Arabiae Felicis*, duplici nomine adfe-
 ctam olim, *Saba* & *Maraba*; hanc subtexens suo more descriptionem: *inter*
Marabam & *Sanaam* (ea *Femanae* Regia, tempestate *Abulfedae*) *trium*,
quatuorve, *dierum iter*: *jacetque nunc vastata*. *Erat olim Regalis sedes Tob-*
baorum, sive Successorum, e domo Joctanidaea: eratque sita in extremis montibus
Hadramautae.

Alia multa, curiosissima, deinde e suo penu expromens *Strabo*, quae jam
 seponere cogor, sub finem *Libri Decimi sexti* haec subserit.

„ Horum Arabum opulentiae testem praeterea laudare licet *Alexandrum*
 „ *M.* qui eam, ut fertur, Regiam suam constituere decreverat, quum ex
 „ *India* rediisset.

„ *Nempe irritatus quod nec prius, (quum Syriam & Aegyptum perdomuis-*
 „ *set:)* *nec posterius, (quum ex Indiis victor remeasset,)* *ulla eum legatione*
 „ *coluissent; superbulos hosce potentiae suae contemtores castigaturum sese mi-*
 „ *nabatur. Sed molimina haecce mors subito interveniens disturbavit.*

Ecquid cernitis dominationem *Sabaeam* velut *Aquilae in nido* residentem,
 formidolosissimos quosque gentium Domitores secure risisse?

Expertus id non sine nominis *Romani* labe *Augustus* quoque *Caesar*: qui
Aelium Gallum, Aegypti, praefectum, iussit *Sabaeos*, reliquamque interio-
 rem *Arabiam*, armis attentare.

Infelicissimam expeditionem fuse exequitur *Strabo*, eodem *Lib. 16.* qui
 optime poterat, *Aelio* quippe perfamiliaris; ex ejusque ore cuncta denar-
 rans. Contextum longiuscule excurrentem nonnihil contraham, omis-
 sis, quae circumcidi poterunt absque dispendio. Sic ergo ille pag 780-783.

„ Proxima *Romanorum* expeditio, quae nostro tempore, duce *Aelio Gal-*
 „ *lo*, in *Arabiam* facta est, permulta ejus regionis peculiaria docuit.

„ Nempe *Augustus Caesar* in *Arabiam* illum misit, ut gentes & loca per-
 „ tentaret; nec non *Aethiopicos* fines, & *Troglodyticam*, continentem *AE-*
 „ *gypto*, iisdemque finitimam; ut & *Arabicum* finem, qui angustus valde,
 „ *Arabes* a *Troglodytis* dirimit.

„ Hos sibi vel adungere decreverat, vel subjungere: inaudiverat enim
 „ eos *ab omni aeo*, *ἐκ πάντος χρόνου* ditissimos esse; qui argento, auroque,
 „ aromata sua commutarent, itemque lapides pretiosissimos: in ea quae
 „ aliunde importantur, nihil omnino impendentes. Itaque se vel *locupleti-*
 „ *bus amicis* usurum sperabat; vel *hostes locupletes* subacturum.

„ In

„ In hanc autem spem amicitia Eum *Nabataeorum* erexerat; qui se arma
 „ juncturos promiserant. Itaque hisce subnixus *Gallus* expeditionem ador-
 „ navit. Sed decepit eum *Nabataeorum* procurator *Syllaeus*, qui se ducto-
 „ rem viae, & adiutorem ad omnia, pollicitus, omnia insidiosè egit: nam
 „ nec tutam navigationem, nec viam, monstrans; aviis anfractibus, locis-
 „ que omnium indigis, importuosis dorsis maris, occultis cautibus, stag-
 „ nisque coenosis, eos objecit.

„ Hocce primum peccaverat, quod longas naves construxisset, *Aelius*,
 „ quum navale praelium futurum esset nullum: quando ne terra quidem bel-
 „ licosi valde *Arabes*, institores potius & mercatores, nedum mari.

„ Errore intellecto, construxit onerarias naves CXXX; quibus ad decem
 „ millia peditum *Romanorum* ex his qui in *AEgypto* erant; nec non socio-
 „ rum, quorum quingenti *Judaei*, imposuit. *Nabataei* mille cum *Syllaeo*
 „ intererant.

„ Post multas aerumnas, vexationesque, quinto decimo a navigatione
 „ die in *Album pagum*, maximum *Nabataeorum* emporium, perventum:
 „ amisiss multis navigiis, &c.

„ Id *Syllaei* effectum improbitate, negantis terrestri itinere in *Album pa-*
 „ gum copias duci posse; quum tamen illuc, quin & ultra, mercatores cum
 „ camelorum & hominum multitudine, ab exercitu parum differente, tu-
 „ tum & a commeatu copiosum iter e statione in stationem instituunt.

„ Haec ideo *Gallo* obvenerunt, quod *Nabataeorum* Rex *Obeidas*, nihil
 „ admodum publica, ac praesertim bellica, curans (vitio omnibus *Arabum*
 „ regibus communi) omnia *Syllaei* procuratoris potestati permisisset. Is ve-
 „ ro omnia dolo: cupiens, opinor, Regionem interiorè speculari, & ur-
 „ bes aliquas ac gentes una cum *Romanis* subigere; ut hisce mox, fame,
 „ labore, morbis, aliisque quas struxerat fraudibus, absumentis, earum Do-
 „ minium ipsemet teneret. &c. &c. &c.

„ Enimvero *Gallus* ex *Albo pago* tandem cum exercitu movens, per ejus-
 „ modi duxit loca, ubi, malitia ducum viae, aquam camelis subvehere co-
 „ geretur. Hinc multis demum diebus in terram pervenit *Arthae*, qui
 „ *Obeidae* affinitate junctus erat. Is *Gallum* amice excepit, donavitque:
 „ sed *Syllaei* proditio & hanc Regionem difficilem fecit trajectu, triginta
 „ demum diebus, per invia, emetiendam. Post hanc *Nomadum* terram
 „ ingressus est, magna ex parte desertam vere. Ea *Ararena* vocabatur.
 „ Rex erat *Sabus*. Hanc diebus quinquaginta per invia peragravit itine-
 „ ra; usque ad urbem *Agranorum*; pacatamque ac fertilem regionem.

„ Horum Rex fugam arripuit. Urbs primo impetu capta. Hinc post
 „ sextum diem ad flumen perventum. Ibi *Barbari* in aciem progressi:
 „ quorum ad X. millia cecidere. Ex *Romanis* duo tantum desiderati.
 „ Nempe penitus imbelles, armis imperite utebantur, arcu, lancea, gla-
 „ dio, funda, bipennibus magnam partem. Inde urbem cepit *Asca* di-
 „ ctam, a rege derelictam. Hinc ad *Athrulla* oppidum deventum, cui
 „ facillime expugnato praesidium imposuit: & frumenti palmularumque

„ comportato viatico ad urbem *Marsyabas* procescit, quae *Rhamanitarum*
 „ gentis, sub *Ilasaro*.

„ Hanc adortus, sex diebus oppugnavit: mox aquae inopia premente,
 „ abstinit.

„ *Duorum* tantum *dierum* itinere se ab *Aromatifera* regione abesse, e cap-
 „ tivis percepit.

„ Sex totos menses in itinere, culpa ductorum, contriverat: feroque
 „ intellecta fraude, per aliam viam regressus, nonis castris *Anagrana* re-
 „ diit; ubi praelium confectum fuerat: undecimis deinde castris ad *septem*
 „ *puteos*, a re ipsa nomen habentes. Hinc porro per pacata in pagum
 „ *Chaalla*, aliumque iterum *Malotha*, ad flumen situm. Inde per deserta
 „ exiguam aquationem habentia, in vicum *Nera*; sub ditione *Obeidae*; ma-
 „ rique adjacentem. In reditu iter totum sexaginta diebus confectum, in
 „ quo prius sex menses consumserat. Hinc in *muris* *stationem* exercitum
 „ in diebus undecim trajecit: inde *Coptum* transgressus, quicquid copiarum
 „ utile remansisset *Alexandriam* perduxit. Ceteros non hostis, sed morbi,
 „ fatigationes, inedia, confecerat. *Septem* duntaxat in bello perierant.
 „ Has ob causas non multum fane *Expeditione* haec profuit vel ad locorum
 „ cognitionem &c. &c.

Eandem hanc invasionem *Dion Cassius Lib. LIII.* breviter attingens, sub-
 jungit. „ *Hi primi, atque, ut mea fert sententia, etiam ultimi Romanorum,*
 „ *eousque in Arabiam Felicem bello progressi: Athlulorum enim tenuis, quae in-*
 „ *signis est urbs, pervenerunt.* „

Pro nihilo scilicet reputabat *Dion*, quae *Trajanus* deinceps molitus, qui
 cupiditatis oculum illuc quoque adjecisse memoratur.

Nempe omnis ille impetus ad *Nabataeorum Petram* fractus, atque summa
 cum confusione *Imperatoris Romani*, ultimum ibi discrimen vitae adeuntis,
 retusus: nedum ut victricia arma per interiores illas sedes explicuerit.

Rem a *Dione Cassio* relatam *Epitome Xiphilini* summam enarrat.

Eandem fortunam expertus imperator *Severus*; qui *Arabicis tropaeis* incla-
 rescere gestiens, in ipso aditu harum Regionum ita exceptus fuit, ut amisso
 exercitu, vitam inde pro praeda vix abstulerit.

Et hoc a *Dione* ac *Xiphilino* traditum, fufiuscule *Herodianus* in ejus vita
 profecutus.

A reliquis *imperatoribus Romanis* nihil postea ne tentatum quidem, adver-
 sus nostros *Sabaeos*: donec tandem *Antiquissimum* hocce & *opulentissimum Reg-*
num domesticis malis fatiscens, suis quoque succubuit fati; volvente seculo
 sexto, tempore *Justiniani*; 70. ante *Mubammedem* annis: quum *Aethiopes*
 five *Habesini*, ab ipsis *Arabibus* intro vocati, quod impotentissimam tyran-
 nidem ultimi *Joctanidarum* amplius perferre non possent, ad perbreve tem-
 pus rerum ibi, per *procuratorem*, potiti fuere: mox ab *Arabibus* inde ope
Persarum expulsi iterum: qui & ipsi vicissim per *Mubammedem* ejecti: univer-
 so nomine *Arabico* ad unius *pseudo-Prophetæ* & religionem, & potentiam;
 novam ultro sese adjungente; atque formidolosissimam illam *Dominatio-*
 nem

nem *Saracenicam* erigente, quae *Romanum Persicumque imperium* simul uno velut ictu fulmineo contrivit.

Longiuscule in *Nominis Regnique Sabaei* catenatam hancce feriem evecta oratio, non dispendia vobis temporis, sed commodissima compendia quaefivit.

Nempe reliqua omnia sponte nunc dilucescunt, ad finemque decurrunt.

II. Cernitis enim ultro, qui secundus erat *Character*, quam facile terra marique per *Arabiam Petraeam*, cujus magnam tunc partem obtinebat *Salomon*, Regis illius fama ad *Sabaeos* potuerit dimanare.

III. Cernitis quoque *tertio*, ut commercia crebra, ita *Hospitii* quoque iura, per *navigaciones Salomoneas* in *sinu Arabico*, totoque *Mari Rubro*, id est, *Indico*, qui *Arabiam Felicem* ab *Austro* praefluit, atque praecingit, inter *Judaeos* ac *Sabaeos* intercedere debuisse.

IV. In Veteri hocce *Regno Sabaeo*, per *Jostanidas*, quod alia occasione supra omnem dubitationem subvehetur, condito, *unius Dei* notitiam aliquam remanere potuisse, nemini mirum videbitur; qui ad *Originem & prosapiam* felicissimae gentis, e *Domo Heberi* hanc in *Coloniam*, *juncto* *tredecim* fratrum agmine, *immiscae*, attenderit. Quid *Antiquitates Arabicae* hic suggerant, suo tempore exprometur.

V. Nemo quoque hisce *Sabaeis* non ultro concesserit *priscae Sapientiae Orientales* illam saltem partem, quae in *Aenigmatibus*, *Allegoriis*, *parabolis*, *sententiosisque dictis* granditer & venuste efferendis versabatur.

Si enim ulla, *Arabum* certe, ingenia, naturali quodam impetu hoc in genus rapiuntur, idque cum subtilitate tum sublimitate admirabili sustinent.

VI. Quid? quod hac tanquam *praerogativa* quadam *Sapientiae*, & *eruditae gloriae*, supra reliquos populos sese divinitus auctos jactitent. Quam vere, non discutio: sit vana ista gloriatio. Ea tamen jam vanitate nobis opus est, ad sextum *Characterem Reginae Sabaeae* debito in lumine collocandum; quippe quae *aemula* simul & *Tentatrix sapientiae Salomoneae* accedere ausa; cum suis sibi acuminibus *aenigmaticis*.

VII. De *opulentia* jam porro *Regni* illius incredibili.

VIII. De *Camelorum* gregibus numerosissimis, hanc veluti *patriam* sedem colentium.

IX. De *Aromatum* flore, honore, vigore exquisitissimo.

X. De *Auri Obrusci*, & vere *Ophirii*, praestantia, & copia profusissima.

XI. De *gemmarum*, *lapidumque pretiosorum* exuberantissima varietate, dignitate, praecellentia.

XII. De magnificentia ex his omnibus oriunda, in aedificiis, in supellectilibus, in omni cultu paratuque vitae splendidioris: de his omnibus, inquam, quae *septimum*, *octavum*, *nonum*, *decimum*, *undecimum*, *duodecimumque Characterem* constituebant *Regni Sabaei*, ne verbum quidem superaddo.

Eam tamen mihi reservans libertatem, ut ex aliis adhuc scriptoribus *Graecis*, *Latinisque*, easdem hasce materias latius persequar: iisdemque cumulum, & complementum, imponam ex monumentis *Arabum*, eandem & opulentiam,

lentiam, & magnificentiam, Regionum *Femanensium*, Regnique *Sabaei*, celebrantibus.

XIII. Expediamus & reliqua uno quasi curriculo, quo metam mihi, vobisque finem, contingere detur.

Deprenditis ergo, *decimo tertio*, e *Sabaeis*, media in *Femana* sitis, terrestri itinere citra ulla maris, hostilisve nominis, discrimina, tanto comitatu tutissime potuisse perveniri.

Scilicet interior *Arabiae Petraeae* pars, quae *Femanam* attingit, partim ditioni suberat *Sabaeorum*, partim connubiis vinculisque publicae, ac privatae, amicitiae, iisdem adjuncta erat. *Idumaea* i. e. exterior pars *Arabiae Petraeae*, tunc tempestatis *Salomoni* parebat: ac proinde nihil in tanta via invium, nihil infestum.

XIV. Vel sic tamen, *decimo quarto*, e remotissimis plagis excitata nostra Regina, & vere a finibus terrae; quia *Sabaea* ad Oceanum Indicum procurrit, ejusque patentissimo aequori late praetenditur, ad extremum *Austrum*: tota jacens sub primo *Climata Australi*.

Quanta autem fuerit intercapedo locorum hinc colligere licet; quod tota *Sabaea*, (juxta veterem Geographiam) jaceat in primo *Climata Australi*. Hoc secundum *Geographos Orientales* latitudinem occupat milliarium 442. Secundum *Clima australe*, in quo *Mecca* & *Medina* sitae, latitudinem tenet milliarium 402. Tertium *Clima* cujus in medio fere *Hierosolyma*, latius adhuc tenditur; unde jam ad minimum septingenta miliaria exhibunt; quae Regina nostra debuerit emitiri.

XV. Per se quoque jam patescit, quam signanter Regnam *Austri* appellarit Dominus *Jesus*, cujus Regnum universum sub climate australissimo orbis tunc cogniti.

Sed sciendum insuper, *Arabes* *Syriam* vocare *Sjam*, i. e. sinistram, quod ad septentriones late procurrat; *Arabiam Felicem* autem *Femen* vel *Faman*; dextram, quod in ultimum usque *Austrum* porrigatur.

XVI. Ad *Decimum Sextum*, eundemque ultimum, delatus Characterem, vela, jam dudum contracta, ponens, portum felicissimis auspiciis invehor. Praestructum scilicet, a priori velut, universae narrationis sacrae seriem eo tendere, ut Reginae *Sabaeae* patriam Linguam, cum *Salomonis Hebraica* summam tenuisse affinitatem, *Dialecto* tantum leniter distinctam, statuatur.

Hoc a posteriori, per *Experientiam*, eo demonstrationis atque evictionis perducitur, ut nihil ullo in genere *Literarum* evidentius, completius, cumulatius, dari queat.

Nempe vel hodierna *Femanensium Dialectus* gemellae sororis faciem offert, si cum *Hebraea* contendatur. Praecipua enim differentia in accentu consistit, quem ubi *Hebraei* in ultima locant, ad penultimam collocare solent: ut penultimo loco positum *Hebraice*, ad antepenultimum subducunt.

Vetustior illa, quam *Sabaeanam* & *Hadrumenticam* vocitant *Arabes*, propiore adhuc vinculo, quod per ipsum *Accentum* adstringebatur, *Hebraicae* erat connexa, atque ad commercium sermonis citra ullam difficultatem conjuncta.

Veritatis

Veritatis hujus probationem ut publice in me suscipio, ita hoc anno eam me publice exhibiturum, Deo vitam, viresque, largiente, spero.

Quando interim hoc genus *probationum*, quod ex penitioris cognitione *Linguarum* efflorescit, ad paucissimos intimo sensu convictionis penetrare potest, finem faciam in observatione, ineruditos juxta atque Eruditos advertere ac ferire apta. *Regnum Sabaeum* in *Arabia* haud dubie *sororiam* cum *Hebraea Lingua* cognationem tenuit, quod,

Nomina Regum omnium per omnem seculorum seriem:

Nomina regionum, & provinciarum &c.

Nomina urbium &c.

Nomina montium, fluviorum, lacuum:

Nomina omnium in universum locorum:

Nomina hominum utriusque sexus:

Quicquid est reliquarum *denominationum publicarum, privatarumque*:

Id omne *Hebraica* nota sit *percussum, signatumque*.

Guttula vos magno e mari ditissimarum materiârum exsperfi.

Plura nunc addere vetat verecundia.

Vetat dignitatis & vestrae, & meae, hoc illustri in Confessu, ratio.

Attingenda tantum *quarta sententia*, quae *Reginam* nostram *Arabiae Felicis* & *Aethiopiae* simul, tanquam alterius *Joctanidarum* Coloniae scepra tenuisse, statuit.

Haec adeo nobis non officit, ut causae nostrae majus etiam robur ac firmamentum circumdet: sed laciniam hanc in praesenti sepono; ac reservo majori, quod nunc prae manibus, molimini, de *Origine Imperii Sabaei* per *Coloniam Joctanidarum*: atque perpetua successione *Tobbaorum Jemanensium*, e Regnatrice illa domo; usque ad occasum Regni antiquissimi, paucis annis ante *Muhammedem*.

Jamque, munere perfunctus, alacrior, quam suscepi, onus annuum humeros gravans, in meis fortiores devolvo: atque opportunitatem, descendens, praebeo, promulgandis Literis Honoratis, quae *Rectorem Magnificum* novi hujus anni *Academici* declarabunt.

D I X I.

ORATIO

P R O

S T U D I I S

HUMANITATIS.

ORATIO

PRO

STUDII

HUMANITATIS.

O R A T I O

P R O

S T U D I I S

H U M A N I T A T I S.

QUod nunquam mihi usu venturum fuisse, quovis pignore posito contendissem, id hodierno die, solennique hoc actu experior, ut mihi Magistratum Academicum exuturo, Orationemque in splendida Panegyri habituro, Virtutis Religionisque amantissimorum hominum gravis accidat præsentia; quique mihi stimulos adhibere solent, perexiguamque dicendi, qua præditus sum, facultatem sublevare & accendere, ii nunc ex adverso, quicquid in me est virium, quicquid impetus, quicquid ardoris, debilitent, retundant, extinguant.

Delicias facere equidem Vobis viderer, arcesfitisque ambagibus, & fucosis pigmentis lenociniisque ex rhetorum officina & myrothecio depromptis, suspensarum attentionem aurium venari, nisi vehementior quædam oris confusio, verborumque non ex facili fluentium, sed velut eluctantium labor, concussæ insolitisque fluctibus jactatæ mentis proderet æstum, fidemque dictis adstrueret atque adfirmaret.

Sane altius conturbor, & tantum non consilio, propositoque excutior, ubi vestros in me oculos defixos sentio, Collegæ devenerandi, ceterique Viri, qua natalium splendore, qua amplissimis muneribus conspecti, vestraque erecta atque excellens naturæ materies indolesque, vestra me dignitas, & virtutum, quibus floretis, exaggerata celsitudo, commonet, ne quid severis auribus, ne quid castis mentibus, ne quid personæ, quam sustinetis, gravitate & amplitudine alienum indignumque proferam.

Vocem vix expediens tardescit atque præpeditur lingua, palatoque obhæret,

Hhh

ret, ubi per vos oculos circumferenti, florentissimi juvenes, qui ad hunc sapientiæ mercatum, atque hoc Deo, Religioni, & Virtuti dedicatum Sacrum, undique gentium ac terrarum affluxistis, plurimorum modesto sanguine fervens vultus, ex oculisque emicantes igniculi & scintillæ honestatis probitatisque, hanc mihi dicunt legem, ne quid ore exire patiar, quod non cum sanctissimis illis disciplinis, quibus se totos dederunt, in quorumque adyta se penetrare gestiunt, sit conjunctum, firmaque consensione conspiret.

Adstupetis mihi cuncti, & quid insubidi fœtus parturiam, quid mali monstri emoliri parem, quod bonorum reformidet ac subterfugiat conscientiam, attoniti cum animo vestro volutatis.

Eloquor an fileo? Vel potius impetum, quem dare paratus sum, titubante lingua damno ipse ejuroque? Sed filere quid potest, qui orator ad vos processit, vosque, programmata valvis publicis proposito, domibus vestris excitavit, sibi ut dicenti vacivas ædes aurium locaretis, ambitiose veneratus est?

Multo minus quod domo attulit, ejurare sustinet, cui curta admodum in supellectile constituto, simul bona ejuranda foret copia, fractoque & abjecto, si subitariam ordiretur novæ orationis telam, ex tam frequenti atque illustri corona discedendum.

Proinde animum instringam necesse est, & perruptis, quæ me circumvallant, repagulis, excussa vestri, Viri Graves, Juvenesque Probi, verecundia, & strenue consumto pudore, gradum obfirmem. Jacta est alea. Rubicon hicce tramissus est. Vela ventis sunt permittenda, altumque hoc ingressis, quicumque nos fremitus, quæcunque murmura, quicumque fluctus, quæcunque involutura est tempestas, cursus nimirum fortiter tenendus est, ne in ipso adhuc portu ancoras moliens, armamenta expediens, & rudentes immittens, raticulam allisisse, & turpe naufragium fecisse dicar.

Vos interim non optimæ hujus notæ, non coelestis & defœcatae venæ adolescentes, queis de pejore luto metalloque ficta præcordia, quotquot inter nos degitis in vitia faciles & effusiores, quos pro continentia & modestia, libido & licentia exercent, qui omnes senum severiorum rumores non unius æstimare didicistis assis, benevolentia vestra, & prolixissimo favore, invidiam, quam vobis velificaturus, in me commovere sustineo, repensate, & partim admirabundo vestro silentio, partim lætis admurmurationibus, festisque plausibus me amplectimini, quo oratio mea his tanquam secundis subvecta atque inflata ventis, quem obstinavit exitum, commodius feliciusque consequatur.

Vos equidem novo sermonis genere demulcere atque demereri animus est. Ad gratiam ego vestram studiosissime viam adfectare, vobisque me penitus insinuare, animum induxi meum. Gravem illam & severam personam, quam mihi Theologi dignatio, quam duplicis muneris imponit ratio & momentum, vos ut mihi devinciam, debendique constituam reos, valere jubebo. Demam supercilio nubem. Fimbriatæ frontis rugas explicabo. Deliberatum est,

est, fixumque animo fedet, vobis me totum dare, vobis cerviculam hanc jactare, vestrisque vitiis novo pabulo alendis, adfusoque quasi oleo acriorem in flammam concitandis, hanc impertire vocem, hæc impendere latera.

Satis diu cervicibus vestris tetricus & infrunitus incubui pædagogus: satis diu horribili vobis insonui flagello. Flectam institutum; viæ priori contrarius ibo: odiosi cenforis adpersam mihi maculam eluam ac delebo. Piget, pertædet, pœnitet doloris, quem sæpe numero vobis inussi, dum cupidinis pravi elementa, clamorosus plagosusque morum præceptor, eradere contendi: dum effervescentem illum corruptæ naturæ impetum edomare atque contundere annisum sum: denique dum animi vestri male sanas & capitales lubidines, non tam refrenare, quam ex imis medullis extirpare, cumque radicibus, atque ipsis adeo fibris, revellere laboravi.

Rusticanus nempe & antiquus homo, haud ex cultu limati hujus ac perpoliti seculi, imbiberam, probitate & bonis artibus, non moribus prætextatis, ad edita & senera doctrinæ templa esse grassandum: Musarum Sacra, nisi castræ religiosæque mentes afferantur, pollui & incestari: perridicule Eruditionis fluminis inundatum, interiorumque literarum scientia madidum protendi pectus, nisi Religionis, nisi in Deum pietatis, nisi in homines caritatis & officii elementis imbutum præcultumque sit, atque hisce haud fluxis & evanidis, sed solidis, sed æternis opibus ornamentisque circumfluat.

Ad laxiorem interim solutioremque disciplinam juventutis rationes viæque incubuere. Omne in præcipiti stetit vitium. Adolescentium tum hic, tum alibi versantium, magna pars animose fortiterque rigidum illud virtutis excussit jugum, constrictæque ac compressæ sub sanctis parentum oculis cupiditates, liberum vacuumque adeptæ campum, sese ejiciunt ac profundunt universæ.

Proinde non est quod verear, ne bilis vobis in nasum provolet, acrique exardescatis stomacho, si, quod ipsi præ Vobis fertis, liberisque & verbis & factis usurpatis, serpere in vobis ac luxuriare dixerim vanitatem, ambitionem, superbiam petulantiam, irreligionem, aliaque id genus semina bene multa, quæ, grassantis instar filicis, neglectis naturæ agris innascuntur.

Tolerabitis facile vocem hanc in blanditiam professo oratore, reliquæque ejus placentiæ donabitis. Corruptus ille vester & corruptor, æger & flagrans animus, haud minoribus quotidie pascitur & inritatur cupidinum suarum nutrimentis, quam libidinibus, a teneris inde unguiculis, ardescit. Multorum visceribus luxuriantia hæc elementa tam altis defixæ hærent radicibus, tamque saturo colore, ac velut veneno tinctili, infederunt, ut nisi cum ipsis, quas perbiberunt, medullis, succoque vitali, ac novissimo venarum sanguine, exire nolle minentur.

Hujus ego effrenatoris juventutis teneras ac delicatas aures, non committam ut mordaci ultra vero radam ac convulnerem, eique inaudito quodam ac invisitato indulgentiæ genere, priscam meam severitatem, ut spero confidoque, resarciam, atque cumulatissime compensatam dabo; omnibusque, qui in vitiorum curriculo frenum momorderunt, lætum me proli-

xumque elargiar, non intra hujus tantum acroaterii parietes, nostræque Academiae cancellos (forte enim nemo adhuc vestrum tam strenue sanctioris modestiorisque disciplinæ lupata ore depulit, ut magnificis illis dictatis, quæ in medium daturus sum, sese credere, ac libero impetu permittere sustineat) sed vocem hanc per omnes exire & dimanare jubeo Academias, quaquaversum disseminatas, cunctaque illa Adolescentulorum læta ac densa complector examina, qui longe lateque sacratissimas Musarum sedes perfultant, templaque Religionis & Probitatis, in tabernas & officinas licentiæ atque immodestiæ corruerunt: Venereos nepotulos, cuticulæ sacerdotulos, qui e Circæ poculis longa severioris disciplinæ duxere obliviam, exutoque homine verrem alii luto amicum, alii immundum & ad sordes suas identidem revolutum canem, alii denique caprum petulcum, & cornibus torva minantem induerunt, quæ pulcrum beatumque ad strepitum citharæ, Sirenumque blandimenta, cessatum ducere curas.

Hisce festivis fraterculis, sannionibus, petulanti splene cachinnonibus, ceterisque id genus sodalibus, quos circumfilit agmine factò ludibundarum cohors cupiditatum, adeo non lubricam illam & præcipitem rotam, quæ frena audire recusat, severo adstringam sufflamine, ut contra habenas ipsis sim effusus, campumque aperturus, in quo decurrentes, & exultantes, atque adeo triumphantes, nobilissimæ Eruditionis titulos cum nobilissimo vitiorum, in quibus dediti sunt, amore, copulare, atque blandissimo vinculo connectere licebit.

Ecquid beo vos, lepidissima capita, qui in studia tanquam blattæ in pelvim involatis? Ecquid in cælum vos humeris meis sustollere videor, quum insignes laureas, quum lemniscatas palmas, quum famæ splendida monumenta, quum celebritatis opima spolia & tropæa, quum viridem immuncmque senectæ gloriam vobis ostento & promitto, ex dissolutissimo studiorum curriculo; vobisque ad Eruditionis principatum, supremumque Musarum culmen, aditum recludo emunioque, non per aspera cautium, non per salebrofa clivorum, non per confragosa præcipitiorum, quæ veræ sapientiæ solidæque doctrinæ candidatis eluctanda esse, vetus illud meum & antiquum dictabat supercilium; sed medios per flores violasque, medias per delicias & voluptates: atque adeo non medullitus adamatis illis vitiis vestris recisis, aut ullo pacto coercitis, ut contra florida hæc & vernans semita, uberrima iis pabula & perennia nutrimenta sit summissura, atque ex aureo illo copiarum cornu profusura.

Non tam obtusa gestatis pectora, quin pulcre persentiscatis, nullam quatuor principum Doctrinarum tam splendida promissa, spesque tam lautas atque opimas posse implere: partim enim solo titulo, partim artis suæ principiis ac fundamentis virtutis stirpe ac radicibus efflorescunt, vitioque odium inextinguibile bellumque internecivum indixere. Deflandæ vobis sunt tristiores illæ & severiores scientiæ. Hasce fastidiosas Dominas, quæ rubro supercilio vestri similes ac sacrariis suis & adytis penetralibus adspernantur, taliumque se contactu contemnerari odiose occulant, non humiliore vos vultu
crista-

cristaque respuatis, fastidiatis, proculcetis, & obteratis necesse est, quo illis censoriae frontis fastum rependatis, earumque superbiam ac nasum ulciscamini.

Sed jam tacito me verberatis convicio, quasi uncis indulserim naribus, corvumque hiantem splendide sim ludificatus; quæ enim spes doctrinarum arcem insidendi, Eruditionisque principatum occupandi illis, quos principes scientias abjicere, & fastidiose calcare jubeo? vel id quod suspiciosa vobis insusurrabit animi conscientia, quos quæsito hoc colore extra castas lucidasque Musarum sedes procul eliminare, & tanquam profanam turbam facemque in Morboniam amandare velle videor.

Negare nolim, haud penitus ex vano hanc vobis offundi suspicionem: sed eam jam nunc discutiam, & nisi vehementer animi falsus sum, supergrediar cogitationes vestras, magnificeque pollicitationum mearum fidem religionemque præstabo.

Favete linguis: circumcisis enim ambagibus, ac remotis velamentis, quibus me adhuc bonorum nimia implicuit reverentia, involutam animi mentem nudabo atque expediam. Arrigite aures Pamphili, quodque prægrande arcanum jam dudum pectore evolvere, in sinumque vestrum transfundere commeditor commoliorque, tanquam e Tripode proditum, ipsiusque Apollinis, literarum præsidis, Oraculum, venerabundi excipite, altoque pectore decondite.

Græce Latineque sciendum est. Græcis Latinisque monumentis immorandum atque adeo immoriendum est. Interioribus hisce & mellitis literulis, quas ipsæ manibus suis finxere Gratiae, omnis vester labor, vires omnes, omnis denique vita transmittenda & devotanda est. In Grammatices, Antiquitatum, Historiarum, Loquentiæ, Critices, & Poetices amoenissimis pratis, & semper florentibus ridentibusque viridariis, spatiandum atque exultim juvenandum est. Fonte præsertim Caballino labra proluenda sunt. quid labra? pectus irrigandum; pectus commadefaciendum est, Pegaseium ut melos liquido gutture cantare immortales cycni, perennique ac beata vena fundere possitis, complectar brevi. Divæ Humanitatis Sacra colenda sunt. Ad Humanitatis limina ex templa dies noctesque excubandum est. Ab Humanitatis denique sacrosancto afflatu instinctuque, tanquam unici vestri Numinis, pendendum est.

Hic vero nolite committere, Gravisissimi Academiae patres, Theologi, Juris Consulti, Medici, Philosophi, vosque in primis lucida Orbis Eruditi Sidera, qui Græcarum Latinarumque literarum decus magnifice illustratis, inter nosque tutamini, ut frontes vestras, satis adhuc faciles & porrectas, collecta nubecula adducatis, aculeosque in me erigatis indignationis & irarum, quasi immodestas Humanitatis opes immodestis jactando adolescentulis, & tanquam morbosarum patronam nutriculumque cupiditatum ostentando, ingenuas illas multoque liberalissimas artes delibare ac deflorare animus esset, quibus non minus splendoris & dignitatis ipsi affunditis, quam vicissim ab illis reportatis. Non enim de illa mihi sermo est Humanitate, quam Vos,

partim tanquam provinciam vestram splendide sustinetis & exornatis, partim altioribus vestris disciplinis insigne circumdeditis lumen & ornamentum; quæ Religioni Virtutique emancipata & addicta, Theologiam Reginam percolit & Dominam, ceterarumque principum doctrinarum comitem sese proficitur & administram. Sanioribus ea nititur principiis & elementis, quam ut tantos induens spiritus, crescentemque inflans utrem, nidum se præbeat superbiæ, flabellum vanitatis, ambitionisque fuscitabulum atque irritamentum. Sed eam suis elogiis orno vehoque Græcam Latinamque literaturam, adolescentibusque, qui neque modo neque modestia in famam ire, per oraque virum volitare gestiunt, commendo, quæ ancillari jugumque pati nulla didicit, quæque nulli omnino scientiæ, ne illi quidem, quæ cœlestem Majestatem, Religionisque Augustam præfert faciem, fasces submittit: sed ipsa suis virgis securibusque stipata, ardua graditur cervice, veteris Latii dominam; lateque orbis terrarum Reginam, nobili altoque patefaciens incessu.

Hujus interiorem dum pando disciplinam, mysteriaque refero & evulgo, ne ipsis quidem Literarum Humaniorum professoribus maximam partem introspecta, sed majorum Liberi Liberæque Eleusiniarum Eoptis, unde ad nos per rimulam dimanarunt, excussa tantum atque explorata; ceras vobis affigite, Eximii Juvenes, quotquot bonæ sobriæque Menti litastis, auriumque admoveate spissamenta, illa de nave petita, quæ Sirenum scopulos, cantusque Acheloios remige effugit furdo. Vos autem, quos rapit ad scenam ventoso Gloria curru, indulgentissimi atque promissa sua ubertim exsoluturi doctoris vocem, sitientibus combibite auriculis, vosque ad recentem audiendi vigorem alacritatemque innovate.

Ut autem inde carceres laxem, cursumque admittam orationis, unde cuncta mortalia impetum viresque sumunt, Ambitionis equidem magnificentissimum imperium haud ignoratis, qui toto illam animo hausistis, penitisque induistis medullis. Onerent hanc vulgares illæ & humiliores animæ, quæ Modestiae sese & Virtuti constringendas dediderunt, proque funestissimo ac feracissimo malorum, quæ terris unquam incubuere, seminario, invidiosis traducant nominibus: vobis, alta & nobilia pectora, gloriæ immensa cupiditate sublata, sol mundo subductus, Ambitionisque opibus comminutis & regno deletis, decus omne sepultum extinctumque videretur.

Hæc dies noctesque faces vobis incutit, & altius anhelare, magnis vos nominibus insertare, ad principem denique locum adspirare ut sustineatis, acribus vos admonet stimulis. Hæc per ora hominum, per urbes, per regna, per ultimos terrarum fines, albis vehi gaudens quadrigis, nasci non fuisse decernit, nisi ad summum gloriæ fastigium escendere, atque principalis majestatis radios spargere daretur.

Hosce erectos celsosque spiritus ne mihi solis Alexandris, Cæsaribus, aliisque orbis terrarum domitoribus pulcre fedisse, in animum inducite, qui in pulvere, in sole, in lituorum strepitu, armorum paratu, gladiatorumque fulgore populos in ditionem redegerunt, regiones victoriis peragrarunt, terrorem sui circumtulcrunt, liberis cervicibus jugum impresserunt, lateque se
victores

viatores & rerum Dominos ferentes, e tholo Immortalitatis nomina sua suspenderunt, sacrisque Gloriæ fastigiis decora sua adfixerunt.

Nimis abjectas, tenebrisque & angustiis obsitas proderetis mentes, atque amplitudinem Literarum Elegantiorum detrectaretis ac detereretis; nisi consimilem illustrioremve campum patefieri crederetis illis, qui se generoso ambitionis ardori in vita umbratili, ac delicato Musarum secessu, ferendos vehendosque permittunt. Et Humanitatis sub ductu atque auspiciis, formidolosus ac sanguinolentus exercetur Mars, cornibus tubisque classicum occinitur, gladii stringuntur, tela vibrantur, victoriæ deportantur, triumphus ducuntur, tropæa excitantur, intactæ cervices jugo subduntur, infinitum paritur imperium, postremo, templum penetratur Immortalitatis, & fama Æternitati consecratur.

Hæc Reginae Humanitatis dignitas, hæc majestas, acrius vos feriet, & jubare suo ac radiis perfundet ac complebit, ubi quantis præpolleat opibus, quam vastoque utatur dominatu, in oculis mentibusque vestris defixum dederit.

Primo quidem nobilissimam Palæmonis artem exercet, & Archigrammatici illius invidendo exemplo, qui secum & natus & moriturus prædicabat literas; literarum principatum summo sibi jure vindicat; quippe quæ Græci Latini-que sermonis, cujus e fontibus omnis elegantia, omnis homine digna eruditio dimanat, primordia, elementa, structuram, posituram, flexuram, artificiosissimos modos, omnemque interiorem vim ac rationem sola recludit expromitque.

Patentissimum deinde Antiquitatum pelagus sinu gremioque suo amplectitur, perque omnium populorum instituta, celebritates, solennia, qua late patet orbis, plenis invehitur velis.

Temporum mox vetustissimorum replicat renovatque oblitteratam atque intermortuam memoriam, & regnorum imperiorumque fastis, & libris annalibus, effulta, ac circumstipata, tanquam seculorum incorrupta atque integerrima testis, lucidissima veritatis fax, orbis terrarum ocellus atque alter veluti Sol, vitæ absolutissima magistra, admirabiliumque rerum inexhausta quædam promacunda præsidet, verendumque præfert Numen.

Qua copiosissima suppellectile & instrumento succincta, pleni frena theatri capessit atque moderatur, aureoque Eloquentiæ flumine, & vibrantis Orationis fulgore extra se raptos, in stuporemque confixos mortales, quocunque lubido tulerit, numerorum suorum habenis circumagit, ictuque potentius fulmineo animos perrumpit, percellit, sacroque sui complet horrore.

Sola quoque, quum cetera doctorum turba, quid loquantur, ignorent, veriloquia edit, & clavem gerit auream, qua abstrusissimas verborum origines, & alte recondita etyma, ex rudibus & tenebris vetustatis eruit evocatque.

Arbitra porro & Domina sedet omnium ingeniorum, quæ suis sese monumentis posteritati credere sustinuerunt, & Græcæ Latinæque linguæ cunabula, incrementa, florentissimum culmen, mox decrementa, atque occasum,

sum, in numerato habens, omnesque dicendi leges tanquam digitos percalens suos, vel verius, pro arbitrato figens refigensque, Critico suo Tribunali non tantum adstituit quicquid nobilium ignobiliumque scriptorum Græcia Latiumque extulere, verum etiam discussio religionis terrore, qua se inviolabili tanquam arce adhuc circummuniverant Sacri Scriptores, eos in ordinem cogere, censoriæque virgulæ notis, ac ceris suis miniatulis afficere & castigare nulla dubitat.

Denique mortalium adspersa linguam & consortium, immortalium sese inferit contubernio, Deoque plena, ac frenis concussa Phœbi, ætherio rapitur volatu, sublimique vertice sidera ferit; Thracio vate potentius gerens plectrum, quod fluminum lapsus moretur, rapidos sistat ventos, feras commulceat, silvas trahat, auritas fidibus canoris ducat molliatque quercus, utque semel expediam, universam rerum naturam sub leges suas mittat.

Hoc præcelsum Humanitatis culmen qui conscenderit, atque hanc Divæ nostræ opulentissimam potentiam qui ingenti animo occuparit atque usurparit; hunc omnes Alexandri Cæsaresque, omnes decantati vetustæ vel recentis memoriæ Heroës, fastigio suo præumbrare, palma exspoliare, rebusque suis gestis obscurare, in cassum tentarent. Non inaniis vos araneisque oppleo & irretio, auræ popularis Aucupes & Venatores; non vento fumoque laudis avara pasco pectora; non gloriæ avidissimos oculos animosque vano strepitu ac fulgore præstringo alludioque: sed sua tantum decora atque ornamenta scientiarum atque omnis Eruditionis præsidii ac moderatrici arrogo vindicoque.

Hæc pleno se lumine efferent, atque illustrem in modum refulgebunt, quum sacrum illud peplum, auratumque velum, multijugi eruditione illudum intextumque, circumlustraverimus, quo Pallas nostra in templo Sapientiæ præsidet: quumque vos per latisimas illas oras, ac veluti provincias, circumduxero, quas sub ditione ac potestate Humanitatis positas, primis supra lineis umbrisque deformavimus.

Redordiamur ab gravitatis dignitatisque plenissima illa arte Grammatica, quam qui tenuem & jejunam esse cavillantur, tenuem ipsi & jejunum nudant animum. Hæc enim, magni Quintiliani iudicio decretoque, vel sola, ex omni studiorum genere, plus habet operis, solidæque eruditionis ac utilitatis, quam ostentationis. Hujus mysteria ad plenum exhausisse, hujusque imperio auspicioque Græcorum ac Romanorum ditissimas linguas subegisse, contrivisse, percalluisse, & severis legibus ac præceptis temperasse & constrinxisse, nonne tantundem est, si calculos rite subducamus, ac universam Græciam Latiumque ditione presisse, sub jugumque suum subjunxisse?

Antiquitates earundem gentium, religiones, cerimonias, ritus, mores, disciplinam, qua sacram, qua civilem, qua militarem terra marique; rem forensam, rem domesticam, rem publicam, rem privatam; rem nummariam, frumentariam, vestiariam, calceariam, quæque id genus alia plenis hic modiis aut trimodiis effundere esset & cumulare; harum Rerum vastissimum, inquam, mare, vastiore pectore condidisse; Herculeo labore, ex
vetu.

vetustatis tenebris in lucem vindicasse; duraturisque mandasse monumentis: nonne illustrius, & ad posteritatis memoriam commendatius vobis videri, par est & verum, quam gentes illas & regiones ferro flammaque evastasse, cæde ac sanguine funestasse, & gladiatoriiis cursibus cruentisque victoriis obtrivisse ac pessum dedisse.

Caliginosam temporum noctem Historiarum face evicisse: omnes omnium populorum fastos annales, blattis tineisque ereptos, evolvisse atque excussisse: imperiorum, regnorum, rerum publicarum, ortus, progressus, occasus, perlustrasse: bella, paces; victorias, clades; civitatum, qua late orbis hicce patescit terrarum, res florentes, res afflictas, in promptu habuisse; earumque conversionum ac vicissitudinum penitissimas causas introspexisse: dominantium consiliis assedisse; eorum pectoribus aure quasi sua incubuisse; imperandi secreta, regumque consutos dolos, & alte retrusa molimina vestigasse, ac tanquam in cubilibus suis deprehendisse: nonne id est, si verum pati livor potest, in omnium seculorum dominatum sese capacissimo spiritu immittere? supremum quendam præsidem gerere rerum humanarum? ipsaque sceptrigerorum fata, fortunas, bonam malamve famam moderari, & superbissimis tyrannis, nutu numineque suo, terrorem admoveere? Quæsitam si meritis superbiam sumatis, vetustæ memoriæ promi condi, hasce, fremit licet invidia, & ruptis crepet ilibus, unicuique vestrum concelebrare licebit voces.

Regum timendorum in proprios greges,

Reges in ipsos imperium est mihi:

Clarus giganteo triumpho,

Cuncta supercilio movebo.

Verendum fane surrigitis supercilium, & plus quam Giganteos deportatis triumphos, valentissimi Athletæ, qui Historiarum palæstram pancratice & basilice exsudavistis. Vos enim Constantinos ex fastigatissimo gloriæ domicilio, in quo eos Vittatorum natio, præmiis scilicet inescata & bolo delinita, collocavit; præcípites deturbatis, omnibusque maculis perustos, tanquam nefarios parricidas, importunissimosque gladiatores & latrones, æterna mactatis ignominia. Vos Julianos ab eodem Infulato ordine oppressos, laceratos, atque ultra inferos omnes amandatos; extincta communis invidiæ flamma, & transfugii vel depulsa vel elevata labe, Cælo asseritis, virtutumque velut unica specimina ac miracula, siderea arce donatis, & lucidas inire sedes, ducere nectaris succos, atque adscribi quietis Deorum Ordinibus jubetis.

Vos non tantum universam Historiam Ecclesiasticam, in qua haud exigam arcem & præsidium rebus suis locat gens Theologorum, avaritia, superbia, ambitione, & dominandi partesque fovendi libidine, ab sacerdotibus corruptam, contemeratam, & nusquam non malo ulcere affectam esse, invictis scilicet argumentis, quæ vester vobis ministrat fundus, revincitis:

verum etiam, quod grandius affert momentum, ipsa Mosis antiquissima & devenerata monumenta, Hebræorumque Sacros annales, quibus obnoxioris & obtusioris ingenii homines fidem religionemque suam serviliter addicere & subjugare solent, Vos jugi expertia & arrecta Colla, Vos sagacis & acutæ naris Corcula, eodem quo ceteri omnes fastus, gentiumque memoriæ, gradu loquere se tenere edicitis; & Divinam illam, quam ostentant, auctoritatem, quæ mentis præstinguit aciem, & fulgore suo libertatem vestram urit prægravatque, strenue exploditis & retunditis: quippe qui domesticis affluitis indiciis & documentis, omnibus omnino Legumlatoribus in more positum fuisse, Numinis alicujus crepare majestatem, atque ad vulgi terrorem stuporemque sibi circumfundere.

Vos etiam, Viri Herculani, cælo capita alta ferentes, vastissimum illud Dæmonum regnum, quod vulgares tremiscunt animæ, cum omnibus portis opibusque infernis, ex Historico vestro armamentario depromtis validissimis tormentis, argumentorumque vestrorum ponderosissimo ariete & catapulta, quatefacere, labefactare, perrumpere, dissipare, magno animo fuscipitis & sustinetis.

Hic vero quis potis est, pollenti pectore Orationem condere tantis pro facinoribus, tam sublimique gestorum gloria? quisve tam alte se Eloquentiæ fontibus immergit atque ingurgitavit, ut immortalia hæc munera ac præmia vitæ humanæ, quibus Stygis e fluctibus tenebrisque relevamur, digno verborum honore remunerari, justisque præconiis afficere ac celebrare valeat?

Herculis in posterum ingentia conticescant facta; & nobilissimi illi fileantur labores, quos amplificatrix veri vetustas ventosis laudibus super astra tulit: Vos mœnium inferorum quassatores & Poliorcetæ, novique monstrorum domitores, nodosioris pondera clavæ alte reductis illis toris vestris & lacertis libratis, gravioresque multo infligitis ictus, quibus pestes illas comminuat & debelletis, quæ cæcas mortalium mentes perplexis implicant superstitionibus, diesque ac noctes inanibus eas terriculamentis incurfant, ac velut Furiarum ardentibus tædis exagitant & divexant.

Sane levis tantum umbra volitabit Clavigerum illud Herculis nomen, omnesque ejus celsæ adoreæ deflorescent atque emorientur, si cum Heroicis vestris ausis, æternoque honore florentissimis palmis ac victoriis contenduntur. Vos enim non Nemeæi terroris immanem frangitis hiatus, nobilesque ejus exuvias humeris circumjicitis: sed fulmineum illum abyssi Leonem dextræ vestræ fulmine sternitis & deponitis; spoliisque onusti inceditis Diaboli, quem vasto rictu circumfremere, altaque ventris voragine prædas animarum inhiare, ex terriloquis vatum dictis credulum imbibit vulgus.

Vos non Hydram venenatis colubris vallatam, & per ictus, per cædes, novis capitibus succrescentem, ipsisque mortibus fœcundam, contunditis; sed pestem, Lernæa illa infinitis partibus diriozem eliditis, & admotis flammis extinguitis: superstitionem dico, malorum omnium vere Lernam, colluviem,

colluuiem, atque orbis terrarum tanquam sentinam, quæ & ipsa secto corpore firmior per damna, per plagas, ab ipso ducit opes animumque ferro. Vos non tripectoram tergemini Geryonæ vim molemque, fortiore affligitis pectore; ternasque una plaga conficitis animas: sed integram Legionem, unum corpus insidentem, profligatis, orisque vestri vel tenuissimo diffatis spiritu. Vos non ferreis unguibus rostrisque armata Stymphalia monstra, configitis, ex ipsisque nubibus descendere jubetis: Sed Spirituales illas in aëre Potestates ex alto dejicitis, telisque vestris impurissimos Spiritus confoditis & jugulatis: omnibus Harpyis rapaciores obscenioresque. Vos non asperum, acerba tuentem, & immanibus spirarum voluminibus sinuosum serpentem, qui nemoris aurei fulgentia obsidebat mala, explicatis, prædaque sua evolvitis: sed longo multoque vulnere Antiquum illum & Rurum porrigitis Draconem, qui ipsas stellas & sidera mundi in terram voluminosa cauda detraxisse creditur; quem felicitatem humanam in Paradiso subsedisse, funestisque pomi epulis pervertisse, non est quod quis ultra sibi persuaderi patiatur. Denique non Orci janitorem Cerberum, furiale caput centum anguibus munitum, & trifauci latratu Manes terrentem, edomatis, catenisque revinctum Grajas per urbes trahitis: sed ipsam Aulam Plutonium, Acherusia templa, & Regna pallentia quatitis & subvertitis; Stygiumque Jovem ferrugineo exturbatum folio, cum immensis Dæmonum exercitibus, & satellitum constipatissimis ordinibus, ferro vinculisque oneratis, retortisque tergo brachiis, magnificentissime triumphatis.

Macti virtute estote, fortissimi Palæstritæ, & Duellatores optimi; Heroida illam dextram vestram, qua se ostendit, sequimini; tam nobilique cædi ac stragi instate. Discussio omni Eumolpidarum metu, terrores illi Phlegetontis Tartarei, qui lætabilem hanc vitæ auram lucemque, mortis, & æternæ quidem mortis, nigrore suffundunt, neque ullam voluptatem puram esse liquidamque permittunt, foras præceps sunt agendi, & sedibus humanis eliminandi.

Infinittæ adhuc religiones mortales gravant, superstitionisque arctis illigant nexibus: religiones, quæ caput a cœli regionibus exertantes horribili super adspectu incumbunt, acresque imponunt dominos. Has contra oculos tendere firmoque gradu obsistere, vestri tantum muneris, vestri est roboris, & Heroicæ virtutis. Hanc inritate, hanc omnibus stimulis & calcaribus inflamate; ut claustris naturæ refractis, nec fama Deum, nec fulmina, nec minitancia ruentis machinæ murmura, vos comprimant ac refrenent, quin victore illo vestro ac contemptore animo, mundi flammantia calcetis mœnia; & gravi illa religionum mole pedibus subiecta, vicissimque obtrita, nobilissima vos victoria Cœlo exæquetis.

Sed alius, haud minus celsus, rerum nobis nascitur ordo; sublimioris adhuc meditationis pondus excipiendum & sustentandum est: cum quo utinam dicentis increfcerent viriculæ, ad justamque altitudinem evectæ, dapili copia eloquutilis facundiæ efflorescerent. Eloquentiæ enim Numen mihi

& incredibilis potentia pandenda est, Oratoriæ præsertim, quæ in concionibus & multitudine dominatur, in cœtibusque fartim stipatis, tamquam sua in aula, triumphat. Hac Quintiliani artifice manu pexa, circumtonsa, & detornata, magnique Roscii ardentissima actione, ac vitali igne, inflammata; nihil vel ad fortunas exstruendas, prædasque agendas, uberius & quæstuosius; vel ad nomen suum Dis superis miscendum, astrisque inferendum, illustrius & magnificentius; vel, quod nunc potissimum sectandum erat, ad arcem rerum invadendam, principatumque exercendum, potentius ac dominantius; ne mente quidem ac cogitatione informare atque attingere potestis.

Hujus fascibus securibusque qui cinctus circumstipatusque inceserit, non solum dulcibus amiculis & sodalibus, rem, opem, præsidium, salutem, pro arbitratu dispensabit, atque invictæ robore dextræ adfirmabit: verum etiam, quod caput est, inimicis suis, & invidiæ felle suffusis adversariis, magnitudinem suam si allatrare, & vel contra hiscere sustinuerint, inopiam, solitudinem, calamitatem, infamiam, ipsa morte acerbiora imponet vulnera, & maximam malam rem mandabit.

Gravissime proinde veteres bellorum inventricem, armorumque vibratricem Pallada nostram, torvo ac truculento induerunt vultu; & non mundo muliebri, imbellicque instrumento effeminarunt; sed masculo robore ac terrore circumdederunt: Capiti conum imponentes insignis galeæ, & cristas comantes, duellico circumtremes nutamine; Pectus impenetrabili præmunientes lorica; Dextræ tremebundam & minacem insertantes hastam: denique Lævam Gorgonei capitis trifulcis sibilis, & monstrosa Ægide horrificantes: crediderim equidem, (quamvis ad tam sublimem meditationem, artisque suæ gloriam, humiliores illæ & degeneres vulgare Literatorum animæ adspirare nunquam sustinuerint, de tantoque forte mysterio, ne per Portam quidem Eburneam unquam commoniti sint) ut vividissima extaret imago, & eminens atque expressa exsculperetur effigies, bellatricis & sanguinantis Eloquentiæ Oratoriæ: cujus armis, paratuque formidolosissimo, qui sese vallaverit ac circumsepserit, quicquid increpuerit minarum irarumque, non, Medius Fidius, cristatæ cassidis æra, non gladii, non lorice, non ipsa Martis adamantina tunica, validius in acie præstiterit munimentum, ad impetus assultusque hostiles refutandos retundendosque: quemadmodum, ex adverso, ubi acrem animi virtutem Præliaris exstimulavit Dea, ad pavorem terroremque inimicis ultro incutiendum, non falaricæ magnum stridentes, non amentatæ hastæ, non telorum & missilium nubes, non lapidum saxorumque nimbi, non globorum conglomerata agmina, non nitratopulvere excussa tormenta, cruentam magis cladem stragemque ediderint, aut latiore aperuerint limitem, ad victrices catervas per demessa hostium cadavera explicandas.

O inexhaustum & nunquam intermorientem opum invidendarum fontem ac scatebram! O Potentissimam Opulentissimamque Divarum Eloquentiam! O orbis terrarum Dominam ac Reginam Vim Oratoriam! quibus ego te veham laudibus, quo verborum afficiam honore? Tu

Tu ex fortissimorum Rhetorum officina & armamentario, a summo vertice ad imum pedis solum, tota Cataphractaria, & ferreo munimine, hamatisque laminis conferta atque contexta, non jam corporibus, quæ sola gentium perdomitoribus patuere, vim adhibes; sed in animos irrumpis, intimaque concutiens præcordia, omnes mortalium motus affectusque obnoxios tibi reddis, nutumque tuum & moderamen vereri cogis.

Tu sternere, excitare; frangere, recreare; extinguere, inflammare; componere, perturbare; famæ tradere, infamare; cuncta denique pro arbitrio imperioque miscere pollens potensque, victrix te ac triumphatrix infers, pullosque tuos atque alumnulos, qui palmas oratorias strenuis dentibus admomorderunt, non tantum pullatæ turbæ humeris inequitare das jubesque, verum in ipsis etiam diadematorum ac purpuratorum cervicibus collocas, eosque tibi ac tuis stipendiarios habes, atque vectigal pendere subigis, quibus populorum greges tributa & vectigalia dependunt.

Ad hunc celsitudinis & potentatus gradum quam multos, omni seculorum memoria, Linguae in mucronem exasperatæ & ardescantis, impetus, vehementia, & gladio ancipiti penetratior acies, subvexerit, Regumque imposuerit capitibus; si percensere ingrederer, dies me atque hic deficeret habitus.

Unum nunc, qui instar gerit omnium, ceterorumque luminibus splendore suo facile obstruit, memorasse satis habebo, ingentem illum Petrum ab Arretio, elegantiorum literarum, & Humanitatis illius, quam laudamus, haud dubie principem, summumque Oratorem & Poëtam. Hic Martii spiritus orisque mordaci acrimonia, urenti sale, vibranti vigore, quin imo fulmine terrifico, non tantum Sacerdotum, verum etiam Principum Flagellum celebrari, ab omnibusque prædicari, voluit meruitque; indeque sibi æternos induit titulos, & nomen suum, excuso etiam numismate, tanquam supremi dominii insigni, in famam posteritatisque memoriam emisit, quod sublimi verbere, non tergis tantum insonuerit vittati gregis, verum etiam potentissimos id tempestatis Dominatores, & non unius orbis Domitores Carolos, Philippos, Franciscos, ad flagra deduxerit sua, atque limina sua & altaria muneribus venerari, ad pedesque suos procumbere, & stipendiis tributisque servitutem auctorare coegerit.

Hoc, hoc demum est, opes, potentiam, dominatum, ipsamque adeo Tyrannidem capeßere, ejusque jucundissima perfrui voluptate, Eloquentiæ Duellatricis armis telisque horrentem ac minacem, cum Petro Arretino, Europæ, universique orbis, terrore, fulmina jaculari; tonitrua torquere; cælum, mare, terram miscere; superbulorum, qui Sacerdotii Imperiique Infulis præfulgent, humeris equitem vestari; admirandisque lacertis, nunc frameas destringere, nunc gladios intentare, nunc ficas vibrare, nunc venena spargere & dissipare; postremo omnium mortalium, nullo ordinis honorisque discrimine, colla ac capita persultare.

Ite nunc gentium victores, victrici lauro crinem innectite; aurato in curru sublimes atque resupini stete; nobilia fercula ostentate; catenata trahite

agminā; triumphum magna pompa circumducite; Capitolia scandite; opima figite spolia; palmasque vestras Jovis in gremio Æternitati dedicate. Bellicæ vestræ laudes obstrepuntur & obruuntur clamore militum. Multum sibi ex iis centurio, multum cohors, multum turma decerpit. Alienis subnixa viribus & lacertis, victricia arma circumtulistis. Haud propriam vobis usurpatis gloriam. Orator noster, domesticis tantum accinctus copiis, privisque opibus & lacertis suffultus, quum tam nobilia designet facinora, solusque per se, & suis viribus, omnium mortalium, ipsorumque adeo Regum & Imperatorum cervices obculcet, atque insultet; & alios post currum triumphalem tractos jugulet; alios sub hasta & præconis voce divendat; sine milite, sine turma, sine cohorte; ipse Imperator & Exercitus: nonne omnes clamores plaususque vestros, omnes vestras victorias & triumphos, magnitudine sua obumbrat, vosque celebratissima bellorum fulmina, fulgore nominis sui, vel verius fulgure, delet & extinguit?

Cedant arma togæ; concedat laurea linguæ.

Quod si jam militaris ac triumphalis noster Orator, pace orbem donarit, gladioque vaginæ reddito, quietem & otium pati voluerit, ne sic quidem sublimi e culmine descendere, beatissimorumque regum unctis & præpinguibus fortunis fasces demittere cogetur: quin, ex adverso, omnem regalem magnificentiam, lumine ac fulgore suo præstinguet, ac longe infra majestatem suam subfidere jubebit.

Detineat nos paulisper tanti splendor spectaculi, tamque illustris claritudinis radios, summis saltem rerum fastigiis, libemus, avidisque oculis hauriamus.

Ecquid regalius, ecquid gloriosius? quam magnorum coetuum undis decumanis sese invicem trudentibus, atque omni populo, effusissimo audiendi ardore, humeros densente, unum consurgere, unum pleni habenas theatri fuscipere; & nusquam insistente, nusquam intermittente cursu, ceu perenni e scaturigine, Isæo torrentius, verborum profundere flumina; aut veluti hibernas nives, Ulixeo illo impetu glomerare; venæque Oratoriae fecunditate, & inexhausta ubertate, mille oculos, mille aures, mille animos; non dico irrigare, atque admiratione respergere, sed in stuporem, sed in sacrum quendam horrorem, sed in attonitæ mentis ecstasin atque excessum demergere?

Ecquæ tanta principalis fortunæ paratusque species, dignitas tanta, tanta sese extulit pompa & majestas, quantam præfert & diffundit, figurarum ornamentorumque splendidis insignibus, pretiosis monilibus, radiantibus stellulis, omnique bracteato, segmentato, ac tessellato opere illusa, interstincta, atque undique circumlucens oratio? Hic Iyriis ahenis saturata purpura, & non uno murice tincta ardent dibapha: hic pellucida Serum micant tremuntque vellera: hic omnibus concharum prædis nobiliores scintillant margaritæ: denique hic gemmarum, ignesque spargentium lapidum, tanta fulgu-

fulgurat vis & copia, ut omnes Cræsi Crassique cristas tam regifico apparatusi substringere cogantur.

Ecquæ opulentissimorum sceptrigerorum horrea existunt, tantis congesta gazis? ecqui tam alti montes auri argentique ullis in thesauris confurgunt? quantas sibi divitias opesque copiosi sermonis, domi construit, & tanquam Phryxæo ariete exspoliato, exaggerat Princeps Orator: quibus ille gazis thesaurisque non draconis instar incubet, avaroque circumplexu adhærescat, sed quos larga & liberali manu effundere, & quaquaversum disseminare, summæ deputet felicitati.

Ecquæ fortunatorum dapilia & opima convivia, tam opiparis unquam dapibus, tam lautis ferculis, tam divino symphonicorum modulo, tam suavis omnium sensuum escis illecebrisque nobilitata sunt, famamque posteritatis meruerunt, quantis deliciis ac delinimentis pascitur, pascitque, vengrandis noster Orator? Ille, Ille instructissima ostentat fercula, & dapes plus quam Lucullæas: Ille omni symphonico concentu modulatiore melodia, aures animosque titillat & demulcet: Ille, eruditi vere luxus convivator, odoro imbre convivas suos perpluit; & nunc mellitos verborum globulos, ac dulciaria sesamo & papavere sparsa jaculatur; nunc croceum cinnamumque stillat rorem; nunc delicatissimis floribus ac violis discumbentes perfundit; nunc denique ex lecythis & pyxidiculis Dionis Prusæi, vel Maximi Tyrii, eam unguentorum dissipat fragrantiam, qua epulantium corda incredibili voluptate delibuta reddantur, &, ut ita dixerim, inebrientur.

Prius Oceanum manu expleverim atque vacuarim, quam exuberantem hanc Elocutilis Copiæ affluentiam & opulentitatem exhauserim: quemadmodum & vires meas debilitati sentio, nimioque fulgore quasi absorberi, ubi auratum illud folium, lucentibus gemmis distinctum, suspicio, in quo Diva Pitho, alta gerens sceptrum, residet, per magnificamque ejus aulam & Regiam, oculis meis obambulo, cujus columnæ, laquearia, parietes, pavimenta, universa denique substructio, partim solido auro, argento, ebore præradiat; partim claris ardet smaragdis, & flammæ imitante pyropo; partim tessellato emblemate, & crusta vermiculata renidet; diemque sibi suum, nolente etiam sole, præstat: Ut Phœbi mihi palatium videre videar, quod vivis & vibrantibus coloribus mirificus ille artifex Naso depinxit.

Tam celsam ac coruscantem sedem occupanti Humanitati, nova decora, nova affundit ornamenta, Gygis annulus, dextra refulgens, cujus plus quam magica potentia, modo nemini vestigando, cælum, mare, terras, pererrat, omniaque penetralia, omnia vetustatis claustra, Sibi patere imperat.

Nempe haud contenta Regina nostra, communi illa, & in propatulo posita Eruditionis suppellectile, recondita & alte abstrusa vocabulorum viscera inspectare, atque ad vivum persequere gestit, & ne minimas quidem voculas sub manus suas venire patitur, quas non, quæ, & unde domo sint, edere jubeat, & vel malo, fidiculis, atque omni tortorum instrumento admotum, fateri cogat.

Quod si misellæ ipsæ sibi exciderint, &, præ senio ac vetustate, ne minimum

num quidem originis suæ vestigium aut volam prodere possint, divinam suam promit virgulam, cujus pollenti nutu, non auri venas, non metallorum fontes, referet, sed ab ultima inde antiquitate oblitteratam, & ipsis quoque, qui florentibus vigentibusque linguis usi sunt, extinctam verborum indolem, scaturiginem, & notationem, imis radicibus eruere, & vel ex Democriti puteo in lucem retrahere valeat.

Tantum hoc ponderis habet ac momenti, tantumque dignationis & excellentiæ professori Literaturæ, & Humanitatis deliciolo, interius hocce confert artificium, ut supra ipsos Græcorum Romanorumque viros principes, atque in patria lingua volutatissimos, caput summo attollat jure, qui quæ ipsi nunquam subodorari sunt etyma & veriverbia, suis in cubilibus indagare, atque sagacissima, & veluti postico Sibyllæ afflata nare, deprendere callet.

Rugosa fanna aërem sorbeant, sublimiorum, ut salutari gaudent, scientiarum doctores, splendidamque hanc Varronis artem ludibriis vexent: nihil esse jejunius, ac macilentius, vociferentur, quam injuria temporum obrutis, & altius demersis verborum originibus expiscandis impallescere: ipso etiam mysticorum aërio campo magis lubricum & anceps esse Etymologicum studium in vulgum jactitent. Vobis, Varroniana proles, nihil uberius, nihil solidius, hoc vestro subtilissimo videtur artificio, exploratumque est, tum demum salvam fore summam Rempublicam, quum vocum, etiam vilissimarum, fugitivam indolem ab cunabulis inde usque, ultimisque natalibus, retrahere licebit.

Neget Theologici supercilii triste pondus, vel hilum referre, modo Cælum, dies noctesque, ardenti prece votoque adspiretur & anheletur, ejus vocabuli a prima stirpe inolitum ingenium adspexisse: Vos literosi Anatomici, syllabarum profectores, & volanti cultello Chironomontes, Cælum vos vertice tangere, vere prædicatis, & fastidiosam nationem, tanquam terræ filios, ex alto despectatis, qui sive quod sideribus Cælatum sit, sive quod minime Celatum & occultum sit, sive quod Cavus sit altifonus cœli clypeus, suspensusque ejus fornix & palatus, hoc nominis ei impositum esse, discussis, sepultæ dudum memoriæ tenebris, luce meridiana clarius, evincitis & demonstratum datis.

Cavillentur Consulti & Caussidici lucripetæ, flocci pendendum esse, modo tenso folle domum remeare, & aureos montes incubare detur, aurum unde appellationem invenerit, in promptu habuisse: Vos inaurata statua donandos, & triumphali monumento posteritati tradendos vos esse, decernitis; si aurum vel ex Hebræo, vel ex Græco fonte emanasse, vel etiam Latio venam suam primitivam debere, palam feceritis; sive quod mentes auruncet fascinetque: sive quod aura sua & splendore, omnium mortalium oculos animosque præstringat atque illectet.

Inficias eant Æsculapii popæ ærumnosi, vel ciccum interdandum esse, num morbi pestisque notationes & etymologicas rationes eviscerare valeas, modo malorum istorum fontem atque originem investigare, atque ab ægro corpore depellere detur. Vos ipsam Hygiam comitem & pedissequam trahe-

re,

re, & omnes morbos pestesque excantare posse, vobis videbimini, si prius, vel corruptionem virium, vel fatum vitæ, ex Græca stirpe: posterius, vel a pessum eundo, vel a peredendo, id nominis induisse, decumbenti & animam agenti immurmuraveritis.

Abnuant angusta & vapida Philosophorum pectora, solidæ sapientiæ vel ramentam deteri, si unde vocabuli derivata si origo, minus rite teneatur. Vos eos demum sapientum gloriosissimo titulo dignabimini, quibus non tantum a palato, gustum explorante, appellationem hanc fluxisse compertum est; verum altius adhuc penetrare, atque in Laconica dictione, succum sonante, ipsa saporis incunabula venerari datum fuit. Hoc qui vestra e disciplina imbibit, hunc verum merumque sapientiæ succum hausisse prædicabit, hunc bellum saperdam celebrabit, atque hunc tanto ceteros sectæ suæ populares antistare pronuntiabit.

Quanto Delphinis Balæna Britannica major.

In altissimum hunc gradum evecta, & supra habentem nubila terram sublimata quum sit Diva nostra, haud est, quod quis miretur, si pro ingentibus gestis palmisque, ingentes spiritus, ingentes sumat glorias; & nobili fastu caput ferens, Aristarchique induens pulchrum supercilium, Criticum suum acumen & numen, ipsos etiam Cæsares, magnosque illos Romanorum Consules, abjectis imperii insignibus, venerari, atque adeo horrere doceat: omnesque in universum scriptores, qui monumentis suis posteritatem sibi devinxerunt, qua sacros, qua profanos, ad Tribunal suum procumbere, legesque suas & imperia pati, jubeat.

Hæc est humani generis tutelarum illa Dea; cujus unius luce ac radiis, illætabilis ignorantia & barbariei nox depulsa est, quæ cunctis aliquando terris incubabat; omneque Eruditionis lumen & decus extinxerat. Hujus unius benigna & præpollente manu, infinitæ fordes maculæque absterse, infinita persanata sunt vulnera, quæ non tantum integritatem nitoremque veterum monumentorum delibant, verum ipsas illas principes, ut se ferunt, scientias & disciplinas defædarant, atque internecone delere meditabantur: quas laudes si uberiore sermone exequi ingrederer, nec initium nec exitum inveniret oratio.

Vereretur etiam, si hunc in campum exspatiarer, ne obsoleta nimis & contrita sectari, haud obesæ naris hominibus, videretur: quot enim non splendide & magnificæ volitant Orationes, in omniumque manibus versantur, quibus ipsi Humanioris Literaturæ Antistites, immortalia sua merita & munera, ingrata oblivione, & æruginosis malignorum invidiolis, minui & extinguere haud passi, pervictum dederunt, sine ipsis, eorumque lumine Critico si fuisset; non ceteris tantum disciplinis, verum etiam ne Theologiæ quidem, sanitatem, dignitatem, atque majestatem suam, factam tectamque servari potuisse; evidentissimumque imminere periculum, ut cuncta ab æstu barbariei iterum absorbeantur, & tetra nocte, atque illuvie errorum sepeliantur,

statim atque ipsi serenum suum condiderint jubar, radiosque terris præbere negaverint.

Ne itaque actum agam, aut vestigiis incurram Virorum, hac in arte excellentissimorum, qui ferentibus ventis, & plenissimo velorum sinu, hæcce laudum suarum spatia emensi sunt; alia mihi ratione & via instimulandi estis, Gloriarum & Ambitionis Candidati, ad nobilemque Critices palmam capesendam inflammandi.

In Græcis Latinisque monumentis qui habitat, & ceteris omnibus studiis, tanquam nugis & quisquiliis amputatis, dies noctesque volutatur, tandem condignum hocce laborum, & fuliginis, quam nocturnis lucubrationibus imbibit, præmium reportat, ut numerosissimum illum veterum Scriptorum exercitum, tanquam supremus dux & Imperator Reipublicæ Literariæ, lustrare, sub ordinesque & signa cogere, atque deribere pro arbitrato possit; eique absolutissima fiat potestas, alios ut principe loco donet, alios de gradu deturbet; alios primorum ordinum creet ductores, alios ad famulæ turbæ conditionem, & lixarum calorumque sordes detrudat, atque omnibus in universum, alta sede juridicus sedeat & quæstor, judiciaque trepidis reis fortatur, ac dispenset.

Huic Dictatoriæ potentiae ne Ciceronem quidem suum eximet fastigium, quo minus Latino Consuli, violatæ Latinitatis grandis dica impingatur, acrique convicio aures probe probeque effricentur. Summo hoc fulgens magisterio castigatissimam & limatissimam Horatii linguam, quantumvis Quiritium inclamet opem fidemque, ad exactiorem revocabit regulam, & politiore lima splendescere docebit. Infinitum foret cetera id genus persequi. Ad aliud prævertere melius fuerit. Hic Latii parens, novusque Romulus aut Camillus, de jure Civitatis quæstiones exercebit, atque e loco superiore pronunciabit. Hoc ore Latino dignum; illud e media emerfit Barbaria. Hoc elegans, & incredibili florens venustate; Illud inficetum, putidum, rus merum. Hæc structura plena & sonans allabitur; illa teretes & meliori succo innutritas haud placat aures. Est hæc stribligo, sartagoque loquendi. Cerebrum tam absongo horridoque verbo cui non excuteretur. Silices prius meus concoxerit stomachus, quam scabrosam adeo, verrucosamque orationem. Faceßat in maximam malam crucem, tam importunum vocabulum, eoque se auferat, unde sinistrum pedem intulit.

Guttula tantum vos respergo, ex immenso illo mari, in quo delicias facit, & regnat, Aristarchi præclara soboles; quibus & hoc, tanquam satellitibus suis, vacuum solutumque esse jussit Diva Humanitas, ut nulla Manium cinerumque reverentia, veteres illos vexare, raptare, distrahere, lacerare, minutis ictibus ferire, secare, urere, excarnificare, truci laniena exercere, vulneribus conficere & contrucidare liceat, modo Medicam manum, & salutarem opem profiteantur & prætexant: idque adeo non per dedecus, & famæ detrimentum, ut, ex adverso, illustre inde nominis decus ad eos redundet, eorumque tituli inter Criticorum Coryphæos, & literati orbis Principes, consecrentur, atque in perennem seculorum memoriam immittantur.

Mag.

Magnas invidendasque concelebro opes, quæ vel ambiciosissimi capaces spiritus, gloriæque flagrantissimam sitim satiare possint.

Sed hæc mera sunt crepundia, cirratorumque nuces, & nugæ multo maximæ, præ quod Humanitatis terminis & cancellis coerceri negans Critica, & astris celso vertice æqualis gradiens, revulsis religionum & anxietatis superstitionis repagulis, quibus plebeja pectora terrentur, ipsos etiam sacros Scriptores, qui divinum & falli nescium afflatum præferunt, jugum suum accipere, Heramque & supremam Arbitram fateri imperat.

Ridere libet Domine & Dictatrici nostræ, meticulosæ illa & obnoxia Theologorum ingenia, qui Cœlestis inspirationis & auctoritatis splendore fracti, atque oppressi, vix judicii arbitriique oculos erigere, & contra tollere sustinent: multoque tutius esse pronunciant, obvoluto vultu adorare, quam Cœlorum reverentiam ac majestatem nimia confidentia violare.

Spleni non imperat, quum ab iisdem illis Religiosis, magnifica projici audit verba, & ad vulgum atque mulierculas ostentari, Divinam quandam providentiam, pro monumentis prophetarum atque Apostolorum excubasse, atque ut quam minime contaminata ad manus nostras devenirent, pervigilem curam agitasse: quasi Excellentissimæ illi Naturæ, a rebus nostris semotæ, longeque sejunctæ, quicquam accederet decederetve, si illibatiores Mosi, Davidi, Esajæ, aliisque Hebræorum scriptoribus, integritas constaret, quam Platoni, Pindaro, Homero, Ciceroni, Horatio, Virgilio, aliisque seculi sui omnisque memoriæ, ornamentis & miraculis.

A cachinno non temperat, quum omnes Summates, Medioxumos, Infimates Præsules, partim cæco, partim factioso fervore, non tantum pro sacrorum Codicum intaminata sanitate, tanquam pro aris & focis depugnare videt: verum etiam cœlestes illos quidem, sed irritabiles animos, fluctus in simpulo movere, atque in mimo paratragœdiari cernit; tanquam si sacrilegii nefandam maculam conciperent, temeratorumque gregem augerent, qui qua præfidentia, in libris Græcis Latinisque, Criticum mucronem destringunt, & Censoriam virgulam calefactant, eadem ac gemina audacia, teli sui aciem, in sacris Vatum monumentis, strenue exercent, ne situ ac rubigine obducatur, & minium, notas, obelos, stigmata, pro arbitrato dispensant.

Alia & meliora sapere, ac quam longe opus hoc Censorium, absit ab irreligiosa & nefasta temeritate, docere potuisset & debuisset, illustris ille Marcus Meibomius, nobile, non Græcæ tantum, Latinæque, sed etiam Hebrææ Critices prodigium, ac demerso in tenebras orbi novus incedens Lucifer.

Hic quum, haud secus atque olim Hercules operas Eleorum regi locavit, in Hebræo Codice, quem infinitis mendarum examinibus insideri, Lyncea acie deprehenderat, eluendo atque expurgando desudaret, & ex Criseos suæ dictatis regulisque, ima summis misceret, atque nunc verba expungeret, nunc sententias exturbaret, nunc integros versus exulare juberet, nunc universa etiam capita convelleret & labefactaret, adeo non scelere sese affinem credidit, contemneratæque religionis labem suscepisse sibi visus est, ut quo-

tidie labiorum sacrificia decies millena summo Numini obtulerit, identidemque, ubi magnum, & tanto Censore dignum, opus sub manibus procedebat, ingeminaverit. *Laudatus sit Deus, Laudabile nomen ejus. Quas ego grates, quas tibi persolvam laudes, luminis auctori fontique, qui immensi splendoris radiolo hanc mentem insinuasti, tantamque gaudiorum materiam Orbi, ex hoc Critico pectore expromi, & illucere jussisti.*

Careret orbis terrarum tam demissis Deum supplicandi simul, simul gratulandi, formulis, nisi ipse noster criticorum princeps & Antesignanus, solennibus & propriis verbis eas præivisset, atque votiva veluti tabella in Aede Memoriae suffixisset: qui & hoc modestiæ suæ egregium atque unicum specimen posteritati transmittere voluit, soli Numini acceptum sese referre, quod tantum Sacrae Critices donum, inde a captivitate Babylonica deperditum & confepultum, ipsisque Haggæis, Esdris, Nehemiis denegatum, possidendum usurpandumque sibi commisisset: simulque gratanter professus est, si tanto pro beneficio ac munere, divina altaria condigno victimarum honore adolenda sibi essent, non Hecatombas immolandas, sed millenos, & amplius, candidos auratosque tauros sibi incumbere jugulandos, pro ter millenis, & quod excurrit, fœdissimis maculis, multoque pure exulceratis vulneribus, quibus partim turpi ignorantia, partim supina socordia, partim vesana audacia & libine librariorum & operarum, ab ultimis inde seculis, sacrosanctum Veteris Testamenti monumentum obsessum oppressumque jacuisset.

Hic vero cavete, eas cicatrices, easque intelligatis laves, quas, omnibus linguis, haud satis introspecta genuina origo atque indoles imponit: hisce tam magis urgueri sacrum codicem, quam magis vetustatem fert, in ultimamque adscendit seculorum memoriam, omnes sani æquique rerum judices arbitrantur: exploratumque habent, eas non nisi antiquissimis orientalium, & præsertim Arabum, monumentis adytisque perlustratis & excussis, percurari atque depelli posse.

Verum non is erat magnus Meibomius, ut vastum spiritum tam exilibus curis impenderet: jatraptis, & patellariis medicis opellam hanc transmisit habendam, queis vacat omnes orientis angulos perreptare, atque ex viva adhuc & florentissima Hebrææ matris propagine & dialecto, emplastra & malagmata repetere, quibus se linguæ sanctæ injurias relevare, ejusque male affecta membra, novo vigore ac decore recreare posse gloriantur. At vero ingens Criticus nobiliorem sibi desumere voluit provinciam, eamque sibi medicinam admovendam esse decrevit, quam, multos jam per annos, ceromatico collo in Græcæ Latinæque Critices palæstra exantlaverat, semperque sibi ferrum & flammam præsto esse jussit, quibus Davidi tabidum effoderet oculum, Esajæ crus fractum amputaret, Jobo suppuratum brachium præcideret, Ezechieli tumentem strumam excicaret, Omnibus carcinomata, & alte hærentem visceribus pestem, extirparet.

Tam splendido in munere & curatione, facem prælucebat tanto Æsculapio, omnibus seculis quæsitæ, omnibus ignorata Hebræorum Metrice, quæ ut cum hoc auroræ prænuntio nata, atque in lucem edita erat, ita, pro dolor!

dolor! eo extincto simul occidit, antiquisque tenebris obruta & demersa jacet. O deplorandum & luctificabile orbis terrarum fatum! O damnum nullis unquam remediis refarciendum, nullis pretiis redimendum! O stultam Principum Regumque avaritiam, & auri facerrimam famem, quibus ego te diris & devotionibus mactabo! Tu rebus humanis majorem diem, candidioresque soles invidisti: Tu mortalia pristinae nocti iterum damnasti & mancipasti; quod lucidi hujus Phosphori Criticum numen, debito munerum tributorumque honore, propitiare pigra sis.

Etenim ut excellentissimam artem justis præmiis condecorare discerent Mæcenates, (neque enim lucrum inhiale siccum hominem, cui aquæ Potori nomen a sobrietate inditum, vel suspicari fas fuerit) utque mysterii haud gratis evulgati, sed magno Imperatorum Regumque ambitu, & majoribus adhuc donis præmiisque, foras evocati, laus decusque tanto illustrius floresceret, negavit bonus senex, se Criticam hanc Scripturarum clavem esse exprompturum, nisi auro contra rependeretur.

Lapsus sum; ne universus quidem hic terrarum globus, in fulvi metalli glaciem, Midæ alicujus attactu, revinctus, tantum pensasset arcanum; quum tamen se aliquot centenis aureorum nummorum millibus haud difficilem imperviumque fore, professus sit, ad eamque munificentiam Imperatorem, Principes, atque omne nomen Christianum ultro invitaverit.

Sed in altiori adhuc fastigio Tribunal suum collocat Diva Critice; eoque adspirat, quo ne Ipsi quidem Meibomii animos sustollere unquam ausi sunt. Ubra scilicet Palladis, a teneris inde unguiculis, bibere, avidisque haustibus ducere solita, venas ac medullas suas non tinxit, non coloravit, non infecit, sed penitus penitusque saturavit purpureo illo Eloquentiæ succo, qua solos Græcos Latinosque, tanquam pupulos suos & delicias, Natura dignata esse videtur, cujusque divina plane ac cœlestis temperies, sublimis spiritus, & simplicitate mista majestas, in aureæ illius ætatis foetu ac progeie, ad miraculum usque effloruit.

Hoc virginali Musarum lacte, ac sacrato latice, enutritus ac saginatus Criticus, non aliam orationem pro sana integræque agnoscet, quam quæ hisce e fontibus & scatebris dimanat: atque omne in universum dicendi genus, quod non ad Fabii, Rhetorum principis & vexillarii, laboratissima præcepta excultum, perpolitum, elimatumque sit, tanquam delicatissimi sui stomachi odium fastidiumque adspernari, & corrugata nare procul a se aspellere non dubitabit.

Hanc autem unicam veræ Eloquentiæ speciem formamque, a Cicerone ad summum splendoris culmen subvectam, quum sacri scriptores nunquam aspexerint, animoque informarint, fierine poterit quin in gravissimam Ciceroniani alumni censuram incurrant? eosque nunc humi adhærescere, nunc lutulentius fluere, nunc salebris & incilibus hiare, nunc incultu illuvieque sermonis horrere, nunc opima & adipali Asianorum dictione tumere, nunc aliis laborare vitiis pronunciet: tam censorieque increpitos dimittat, ut gratiam iis facturum videatur, si scite politeque loquendi tantum laudem palmamque

que iis adimat, ac non simul religionem, debilitet convellatque, quam sine palæstra Ciceroniana, sine Fabiano nitore, sine lautitiis illecebrisque Terentianis, scripto consignare, mortalibusque insinuare, in animum induxerunt. Hunc Rhinocerotis Censorium nasum, non nisi Apollineo nidore placandum, gessit, in sacrosque auctores erexit, splendidum illud Humanioris disciplinæ decus fidusque Petrus Bembus, Leoni Decimo, magnanimo illi Elegantioris Literaturæ Altori Statorique, a secretis deliciisque, quem Petrum, non tam purpura Romana, atque a Pontifice proximi sacerdotii infulæ decorarunt, quam Eloquentiæ, quam Poëtices, quam Humanitatis immortalia ornamenta atque insignia illustrarunt, in famamque atque perennes titulos ire iusserunt.

Hic ne incredibilem dicendi venerem gratiamque, qua vigeat, præfloreret, Ciceronis Deos immortales ab interitu revocare maluit, quam unius Christianorum Dei nomine atque honore, limatulas illas suas atque politulas Ciceronianas chartas commaculare: idemque Serenissimo Venetorum Patrum Confessui exemplum præbuit, ut Pontificem Maximum solenni adoratione veneraturi, Eum Deorum Immortalium sacras vices gerentem consalutarent.

Delicatulī adeo palati, & sublimis gustus Criticus, quo loco graduque Hebræorum Vatum Apostolorumque monumenta locaverit, vel me tacente, sagaciter subodorabimini, ne tamen non vox mea, officio, quod in præsentia suscepit, fortiter defuncta videatur, haud vos celabo, tam mirifico in pretio sacros auctores habuisse hocce Musarum unicum delictum, & Humanitatis columnen, ut Pauli epistolas, *Epistolaccias* patrio idiomate insigniverit, & perhonorifico misellarum litterularum titulo, thuri piperique involvendo sacraverit; & sancte dejeraverit, si lacrymosas chartas, occinente cornice evolutas, & non nisi multo labore exsudatas, vel semel adhuc exantlare haberet, periculum fore præsentissimum, ne omnis sibi Latinitatis flos honosque exaresceret, & Ciceronianæ venæ limpitudo crassis Hebræorum sordibus oblimaretur.

Eamus nunc homines Theologi, Gratiis ac venustatibus omnibus iratis in miseram hanc lucem editi; & surdo palato, hebeti gustui, omniumque sensuum stupori, inde a tenebris damnati; Paulos, aliosque Divinos scriptores, immensis præconiis vehamus, & copiosos, uberes, grandes, cellos, heroicis sensibus affectibusque exaggeratos, ac vere Cœlesti ore spirituque supra omnes Demosthenes & Cicerones sublimatos, percelebremus: Vos Humanitatis præstitites, Græcæque ac Latinæ Eloquentiæ præsides ac propugnatores, tantum dedecoris & detrimenti, in Literatam vestram Rempublicam, ab illiterato illepidoque grege importari, haud lentis oculis animisque adspicietis, importunasque illas glorias, quibus Elegantissimæ vestræ, & omni numero absolutissimæ disciplinæ, majestatem, nos turba minuimus violamusque superstitiosa, animose & magnifice depulsabitis, atque artis vestræ excellentissimis luminibus, tantam labem ac maculam offerri & offundi, gravissime indignabimini, nec minus acriter ac vehementer ulciscemini.

Eamus

Eamus Veterum Oraculorum miratores, qui vitam non vitalem ducemus nisi sitim quotidie ex Sioniis hisce fontibus restringere, & pectora irrigare daretur: Eamus, &, impresso labris digito, adoremus præfulgentis & inaccessi solii radios, ex splendidissimis vaticiniis emicantes: stupeamus torrentis ingenii redundantem ubertatem, ardoremque, quo Prophetæ graves, excelsi, magnifici, incedunt, eorumque oratio acris & incensa sese effert, & novis identidem pabulis atque alimentis ignescit & inflammata fertur, ut Pericle potentius fulgurare & tonare, Platone illecebrosius animos illabi & insinuare, Demosthene pugnacius & lacertosius percurrere ac prosterne- re, ipso denique Cicerone imperiosius mentes, quodam veluti clavo, gubernare & moderari nobis videantur. Vobis, quibus Sionis colles præbi- cipite Parnasso, Musarum vestrarum amoenissimo domicilio, steriles & emor- tui deputantur, quique Heliconia thyma dies noctesque circumvolitatis, flo- riferis ut apes in saltibus omnia libant, omnia sic itidem Apollineorum vatium aurea dicta depascentes, vanæ tantum umbræ & species volare videntur pel- liti illi Fatiloqui gentis, cujus incultum & turpiter hirtum ingenium, excel- lentem illam Eloquentiæ vestræ imaginem, ne suspicere quidem, nedum ca- pere atque tueri potuit: omnemque illam tanto opere buccinatam a nobis amplitudinem, sublimitatem, ac Cœlesti Rege dignam Majestatem, si ad ve- strum illud eminens atque expressum exemplum contendatur, tumidam quan- dam, ac ventosam, & Asiatici cœli sidere afflatam grandiloquentiam & pom- pam pronuntiabit: vel verius, meteora quædam, scintillantes faces, ig- niculos haud ex solido lucentes, & flammarum sparsos globulos, ex incensa affectuum exhalatione, evanido fulgore vibrantes.

Macti estote tam nobili stomacho, tamque erudito & eleganti fastidio, Græcorum Latinorumque librorum helluones, quibus ex alto nausea com- movetur, atque intestina concutiuntur, ubi Hebrææ modulatorem modera- toremque Lyræ, quasi omnes Horatios Pindarosque altifono plectro delere meditaretur, Dei sui laudes auditis concelebrare. Quod auctoritate ac Ma- jestate sit circumvestitus, & jubare veluti amiculo circumfusus, Cœlos tan- quam vela & aulæa intendat: aulasque suas & sacra palatia in aquis contabu- lans & coagmentans, nubium triumphali curru vehatur, ventorumque alis libratus incedat; igne ante faciem ejus vorante, & degrassante, ejusque la- tera atris nimborum globis, & tempestatibus undique circumstipantibus.

Non Dircei instar cygni multa aura levare sed nubes & inania captare, ac præcipitem ruere decernitis, eundem illum plectripotentem Abramida- rum Regem, quum mortis implicitus laqueis, Stygiisque Orci gurgitibus hau- stus atque circumdatus, Jehovah, præsidii, arcis, propugnaculique sui, præ- sentissimum Numen, hisce coloribus expingit. Inclamatus a me Jova, im- ploratus a me Deus meus, vocem meam de suo exaudivit palatio, meaque ad eum quiritatio, in ejus penetravit aures. Tum commota contremiscere tellus, & concussa montium fundamenta cohorrescere; namque nasus exar- serat illi. Fumum naribus exhalans, ardentem ignem faucibus ejaculans, prunisque exardeicens, proclinato cœlo descendebat, ac subiecta pedibus
suis

fuis caligine, Cherubo inequitans volabat, seque ventorum alis suspensum librabat. Circumjecerat autem sibi latebram tenebrarum, nimbosarumque aquarum, & spissarum nubium quasi æthereum umbraculum. Quibus nubibus a fulgore Ipsum antecedente exuberantibus, grando & corusci ire carbones. Et Jehova in Cœlis intonante, Altissimoque suam edente vocem, grando & corusci ire carbones. Telaque sua vibrans, Cœlos jussit diluviare, tortisque fulminibus eos colliquefecit. Et nudati sunt aquarum gurgites, imæque moles patefactæ mundi, ad increpationem tuam, Jehova, ad spirantem ex naribus tuis turbinem.

Hæc, hæc esse aurea flumina, hæc corusca fulgura, hæc altioris & Divinæ cujusdam mentis immensa pondera, infra quorum decus & magnificentiam, Pindari, Horatii, omnesque illi testudine sua nobilitati fidicines, quantumvis sibi sublimi vertice sidera pulsare videantur, confidant, nos humilia & angustis circumfessa pectora jactemus: ad hanc cœlestem grandiloquentiam, veluti ad venam, ex ipso Patre luminum largiore impetu emanantem, toti religiose inhorrescamus, attonemur, & venerabundi procumbamus: Vobis queis beatiore vena madefieri quotidie conceditur, quique Parnassidum Nympharum Nectare, & succo Ambrosio ebrias, suaviterque faucias mentes geritis, has inconditas, despumato vestro judicio, & grandiores carminis offas, male digeritis transmittitisque, & tanquam ampullas & sesquipedalia verba, aures teneras & scitule tornatas verberantia, expeditis atque exculcatis.

Eamus itaque, postremo, quibus Christiani gregis pascendi, sanctique Spiritus perenni ubere, ac jugibus aquis, enutriendi, incumbit munus: non tam Pindarici, quam Davidici fontis plenos vividosque haustus ardente siti capiamus; non tam Virgiliano Ovidianoque, quam Esajano stylo penitus contingui atque inundari gestiamus, ex uberrimisque vaticinorum Dei virorum pratis, gemmantes flores, odorata ferta, suave olentes corollas, ex alto ductas figuras, gravissima emblemata, vibrantia orationis lumina & insignia, inexhaustum denique, ut misellis nobis videtur, ac vere Divinum verborum ac sententiarum apparatus undique carpamus, instruamus, & supplicationibus, concionibusque nostris intexamus. Verba precantia Electis & Fidelibus Jesu Christi præituri, Deumque ore publico veneraturi, gloriosissimis illis titulis Sacrosanctum Numen convestiamus, quibus ipse se regaliter circumdedit, quosque ministerio Vatum suorum Ecclesiæ in gremio commendavit. Omnium aures, oculos, animos Cœlestis Patris reverentia ac sacro horrore perfusuri, atque e facibus terrenis sublime evecturi, Eum compellemus Tremendum agminum exercituumque Dominum, qui præpotenti nutu coelum, terras, maria concutit & collabefactat. Cujus immensam gloriam siderea compages lætis ignibus undique exultans, oculosque adludens, canoro modulatu concinit ac concelebrat, arcano illo mutoque sono ultimas terrarum oras penetrante. Qui lumen habitat inaccessum, eos spargens radios, eum vibrans fulgorem, quo omnis mortalis acies debilitetur & hebescat, quemque ipsi Seraphici spiritus, obnuptis alarum tegumen-

to vultibus, adorare cogantur. Ad cuius folium coelestibus scintillis circumlucens, & igneo fluvio cinctum, milles milleni apparent satellites & stipatores, angelorumque innumeræ myriades iussa capeffunt; ventorumque ac flammæ ritu faceffunt.

Qui e palatio fuo fefe efferens, & cacumina calcans terrarum, montes fub pedibus fuis contabefcere; valles difcedere, & ceræ infar, æftu iætæ, eliquefcere cernit. Qui minis fuis mare increpitum exficcat, magnæque abyffi profunda arefacit, pifcium innumera fobole præ fiti intermoriente. Qui coelos conveffit lugubribus, ac veluti facco involvit cilicino. Qui folus immortalitatem poffidet; & quem penes omnes in univerfum gentes non guttam in fitula, non ramentum pulvisculi ad bilances implere valent.

Hæc aliaque id genus magni & tremendi Regis infignia, & folennia decora, Coëlo ipfo demiffa, calente pectore, ardentibus oculis, composito vultu, difpanfis manibus, agitato corpore, actione omni inflammata, ipfaque mente fupra nubes quafi eduéta, eodem Spiritu quo vatibus infufa funt, Deo noftro refundere minuti Oratorculi conemur; & per laxa & numerosa templorum fpacia, Seraphicum illud Ter Sanctum Jehovæ Exercituum ingeminemus, ad cuius fonum limina poftesque intremant, populique corda intimo venerationis fenfu iétuque concutiantur. Vobis Heroica, & plebejis fuperftitionibus intacta atque intemerata pectora, dithyrambico cothurno defævire, fefquipedalia verba eructare, bullatas nugas ampullari, vitiofo ventofoque tumori plenis velis indulgere, Bacchanal exercere, omnibus denique Evii Patris thyrfio in furorem datis Mænadibus & Mimallonibus, cum fuis raucifonis & perterricrepis bombis, acrius furere atque infanire videbimur; nosque cum Dei noftri horroribus & religionibus, longum valere jubebitis.

Eo jam videor fubvolaffe, ut altius contendere non poffit; faftusque regale fpirantis vel laxiffimum finum me impleviffe, negare equidem haud fufinebitis, ftudiofi Adolefcentes, qui tanquam flos juventutis delibatus, cornua arrigitis, atque Ambitionis in gremio pulcra & præclara omnia minamini.

Sublimior tamen adhuc impetus volatusque mihi arripiendus eft, quem dum adorno, atque exhaurire molior, utinam mihi alatus ille Poëtarum cornipes terga commodaret, & Pegafo, Sacro illo Pegafo, magnum per inane invehi, & aftra fuperfcondere daretur. Jam dudum fane Orationem meam ad fe rapit, univerfamque abforbere poftulat, Divina illa Poëtica, quæ Dædaleis librata pennis, grandiumque alarum remigio levata, æthereas appetit domos; in altosque nubium tractus fefe condens, centeno gutture nititur, & immortalis ore recinit refonatque.

Hic vero non poffum non vehementius modettiam emirari Reginae Literaturæ, quæ, Humanitatis titulo, fefe fupra reliquas doctrias tantum extuliffe contenta, quantum humana inhumanis, vel etiam pecuinis, antecellunt, non Divinitatis potius fumerit honorem splendoremque, quippe quæ, Pierius ubi calor & æftus incidit, acremque animi vim succendit, non hu-

manis ultra cancellis circumscribatur, sed coelestibus quibusdam stimulis, & furore Divinitus immisso, rapiatur: quam ob causam viros Poëtas, tanquam magnos Coelitus natos, & omnis sapientiae Patres Ducesque, suspexit atque devenerata est universa antiquitas, eorumque nomen ac memoriam religione & caerimonia Deorum immortalium consecravit.

Huncce Divini cujusdam spiritus afflatum instinctumque quicquid creperint, atque etiamnum crepent, qui altius rebus mortalibus capita extollunt, sapientiaeque, qua humanae, qua divinae, Patres & Antistites sese ferunt; solis Vobis, solidis & verbis & factis, vindicare, immissaque manu asserere datum est, Heliconis beatissimi cives & incolae: Vobis, Phoebeis oloribus, honorem hunc proprium perennemque sanxerunt, ingeniorum supremæ Dominæ & Arbitræ, Pegasides Sorores: Vobisque, albæ gallinae filiis, decus hoc potenter arrogarunt.

Ludificari vobis suave prolubium est, & naso adunco suspendere Infultum ordinem, nostrorumque temporum Eumolpidas, qui non Cithæronis sacratissimis collibus, sed Sionis vertice, non ab Apolline, sed a Jehova Exercituum adspiratis incalescunt ignibus. Faceto eos sale vestro perfricare, longeque ac late ridendos propinare, splendida vobis dictat, bilis, quum pro concione sese jactantes, atque in pullato popello, & mulierum coetibus, tanquam sua in aula, dominantes, vultu lacunaribus affixo, spiritum ex alto evocant, atque e coelo sermonem prolestant.

Vobis, vobis, simul atque pennipotentis vestri mannuli dorsum inscendistis, profiteri & prædicare fas jusque est.

*Est Deus in nobis, agitante calescimus illo:
Sedibus æthereis Spiritus ille venit.*

Sane quid Divinius quam, post foecundos calices, pulvere potum, madidisque alis, cum Rudiae alumno, ad carmina fundenda proflire; & Dominis Cyrrhæ Nysæque possessa, Phoebi, inquam, & Bacchi amabili ardore inflammata pectora concutere, & immixtis habenis Poëtico furori tradere? Quid coelestem magis instinctum, atque ex alto illapsum prodit spiritum, quam Pierio sub antro Delphicam laurum commordere, & vocalissimum eloquium canoris ac late resonantibusnectere modis: vel Entheum quatere thyrsus, & centum sibi voces, centum ora, centum linguas, etiam in culice dicendo, deponere? Quid fiderei & purioris ætheris afflatum, atque beata commercia, potentius adstruit? quam Deo plenum, & Apollineo oestro percussum, ungues rodere; digitos ipsos demordere; auriculas circumscalpere & rubefactare; frontem tundere; caput verberare; oculos celeri rotatu versare, aut uno in obtutu, trabali velut clavo, figere; crebro pedis ictu pavementum vexare; gravidum pectus spisso succussu subsultuque exagitare, tensis faucibus Cantatrices Deas inclamare; follicantibus buccis pulmonum ventos urguere; ardentem camino massam percoquere; denique foecundum uterum felicissimo nixu dissolvere, carminisque foetum excludere, quem ex ipso Jovis capite profluuisse, liquido jurare sit.

O im-

O immortalium religioso honore cultuque dicandum Numen ac Lumen poëticum! O coelestium fatu edita Diva versificatrix! quibus ego te titulis ornamentisque induam? qua opima satis atque exuberante oratione, inexhaustam tuam foecunditatem, tuumque ventrem partumejum, novos usque & usque fructus, coelo dignos, superfoetantem decantabo?

*Non mihi si linguae centum sint, oraque centum,
Ferre vox, omnes Fœtus comprehendere formas,
Omnia Venarum percurrere nomina possim.*

Vestræ opis, Vestræ viviparæ virtutis est, Phoebæi Vates, mirabile illud lætis Phrygibus fumen superare, nunquam visis triginta mamillis clarum, scrofaque alba, Æneadis rem prolemque portendente, foecundiores, nunc robustioris carminis frustra editis, & Sophocleo hiatu Tragicum bacchantes, buccas rumpitis, ingentique enixu molimini, quod pulmo, animæ prælargus, anhelet: Nunc Pindarici fontis haustus non expallescit, sed profundo illo ore, torrentis instar, late diluviem meditantis, per audaces dithyrambos verba contorquetis, & devolvitis: Nunc Alcæi vel Orphei aureo plectro, sonum sacro silentio dignum movetis, cui non tantum functorum Manes, & pallentes umbræ, bibulas præbeant aures, sed etiam Eumenidum capillis impliciti angues, cristas submittant, & bellua centiceps, caudam remulcens, atterensque, trilingui ore, tanquam Orcum triumphanti aduletur: Nunc Stentorea voce Heroicum intonatis, cornua quod vincatque tubas, & vasta mente arma virumque sonatis, currusque, & equos, & facies adspicitis Deorum, qualisque Rutulum confundat Erinny: Nunc campo decurritis,

Per quem magnus equos Auruncæ flexit alumnus,

& stricto Satyræ ense, Lucilii in morem infremitis, aut cornibus fœno insignitis prælia meditantes, pedibus pulverem spargitis: Nunc Troïuli instar, læti & alacres volitatis, & mordentibus salibus, acrique sanna vernas agitis equites, & liberali manu alapas dividitis & dispensatis: Nunc numerisque animisque Archilochi, truces deproperatis jambos, aut celeri & famoso hendecasyllabo arrosoribus vestris laqueum mandatis, mediumque ostenditis unguem: Nunc Æoliæ more puellæ, aut amabili illo atque amatorio pede Anacreonteo, calores vestros fidibus committitis, & verba chordis sociantes, Lyæum Patrem, curarum domitorem, Dias Aganippides, auream Venerem, illique semper hærentem Cupidinem, cum gratiarum gratiosissimo concelebratis choro: Nunc flebili elego saxi & quercubus opploratis, & vocem moriente cygno dulciores, lacrimis toti exstillatis, & guttatim contabescitis miselli amatorculi: nunc eodem modulo triumphos canitis, & beati lectuli memores, gaudia vestra, ac læta furta, posteritatis memoriæ consecratis.

Dicite io Pæan, & io bis dicite Pæan:

Incidit in casses præda petita meos.

Nunc Rubri hortorum Custodis sacris initiati, Ovidii ad exemplum, aut Arbitri elegantiarum, liquido plasmate mobile guttur conluitis, & patranti fractoque oculo eliquatis, lumbum quod intret, & tremulo versu urticam scalpat;

————— *Incendi quo frigidus ævo
Laomedontiades, & Nestoris hernia posset.*

Nunc denique graviore thyrso icti, & insolito oestro furentes, avia Pieridum loca peragratiss, nullius ante solo contrita, indeque insignibus coronis tempora velatis, unde perpaucorum frontes sequacibus ac circumlambentibus hederis sunt redimitæ: atque proculcatis terri loquorum vatū minis & religionibus, horrores animorum tenebrasque radiis veluti solis, ac lucidis melioris diei telis discutitis; claraque cæcis mortaliū mentibus lumina præpendentes, eos acrium dominorum jugo degravatas cervices exuere docetis.

Hæc sunt Divinitus percussæ incensæque mentis illustria documenta. Hoc est insidens pectori excutere Numen. Hoc est ipsum induere Deum, ejusque frenis & calcaribus temperatum, concitatum, & admissum inter sidera spatari, Cœlitum epulis adhiberi, Divos inter laureatum, fluidoque lumine tempora nimbatum, recumbere, purpureo ore Ambrosia vesci, &

————— *Mediis discumbere in astris
Cum Jove, & Iliaca porrectum sumere dextra
Immortale merum.*

Faceſſant in posterum inficetæ illæ & importunæ Suffenorum vocolæ, qui felices vestros jactant cineres, Viri Phœbolepti & Musopatacti, e tumulisque vestris ac fortunatis favillis, leviori cippo contactis, rosas violasque subnaſci atque excreſcere venditant: præficarum miserabiles nœniæ! omnibus fistulis exhibilanda mortualia! quasi vero Heroes Pegaseos in Orcinum thesaurum contrudi, familiæque & peculio Proſerpinae aggregari fas verumque foret.

————— *Non ego quem vocas
Dilectæ, Mecænas obibo:*

Nec Stygia cobibebor unda.

Absint inani funere nœniæ:

Luctusque turpes, & querimoniæ:

Compeſce clamorem, ac ſepulcri

Mitte ſupervacuos honores.

Hæ

Hæ sunt Phœbeis alitibus dignæ voces, qui negata vulgaribus cœtibus via iter attentantes, celeres quatunt pennas, invidiaque, & ipsa Libitina majores, udam humum spernunt, per liquidumque æthera lucidis immortalium sedibus sese immiscent. Venusino quis fidem detrahat cygno, mortis infinitum imperium hoc epinicio insultanti?

*Exegi monumentum ære perennius,
Regalique situ Pyramidum altius:
Quod non imber edax, non Aquilo impotens.
Possit diruere, aut innumerabilis
Annorum series, & fuga temporum.
Non omnis moriar. —*

Quis vel minima vanitatis labecula adspargere ausit cœlesti contubernio congruentem animæ altitudinem, & astris æquales spiritus, in quos uno ore cuncti concinunt conspirantque Vates? quum Alipedem Gorgoneum, Tyrio ostro instratum, & phaleris bracteisque sonore tinnientibus exornatum, inscendentes, sese terris eripiunt; & canorem, pro sua quisque virili, liquido gutture emittunt, quo valles, montes, maria, extremæ terrarum oræ, ipsaque coelorum convexa resultent;

*—— — super alta perennis
Astra feror: nomenque erit indelebile nostrum,*

Hæc sunt Literarum Elegantiorum immensa, nullisque terminis coërenda spatia; hi ditissimi & opulentissimi Humanitatis fontes, & scaturigines; quibus qui ad plenum sese ingurgitaverit, immane dictu est, quam rapido cursu volatuque se vulgari illi Doctorum turbæ, & fæci, quantumvis superbo principum titulo refulgeant, sit exempturus, ac veluti Jovis armiger ales, vastis pinnis subvectus, inconnivaque oculorum acie vicens, purissimum æthræ locum conscensurus. In hoc altissimum domicilium, augustumque fastigium, qui sese generoso nisu sustulerit, atque Dædaleo Icaro velocius immiserit, simul miserabitur, simul ludificabitur curvas illas in terram animas, & coelestium inanes, quæ in caligine & tenebris volutantur, & fumo ac vitreo fulgore seque, aliosque, pascunt.

Hic, si ex supremo Literatæ Majestatis folio terras despectare, & lumina per Religionum Præsides, Justitiæ Antistites, artis Æsculapiæ Antesignanos, Sapientiæque Procures ac Primipilos circumferre vacaverit, non temperabit quin effuso cachinno concussus, inexpletumque ridens hanc vocem rumpat.

—— — It nigrum campis agmen.

Haud secus ac si formicarum nidificia burrire, vagisque discursibus late fervere videret.

*Suave, mari magno turbantibus æquora ventis,
 E terra magnum alterius spectare laborem:
 Suave etiam, belli certamina magna tueri,
 Per campos instructa, tua sine parte pericli.
 Sed nil dulcius est, bene quam munita tenere
 Edita doctrina Sapientum templa serena:
 Despicere unde queas alios, passimque videre
 Errare, atque viam palantes querere vitæ.*

Hic vero recentia, atque multo spatiosissima sese laxant curricula, quæ oculo permetiri, ac animo complecti nullus possum, ad quorumque vastam amplitudinem, vel Lyncea lumina torpescerent, atque heberent.

Exigendum scilicet nobis est, atque ex fundamentis præclare jactis enudandum, quanta in inanitate versentur, quantumque Elegantioribus Literis ludibrium debeant, omnes illi Vittati, Togati, Palliati, & Barbati Patres, qui principum Eruditorum titulo tumentes, capita altius sustollunt, & dictatorum sumunt supercilium, quum tamen Reginae nostræ, cacularum militarium, semilixarumque, gradum, vix tueri posse videantur.

Huc proinde adeste omnes sannarum facetæ vernilesque species; ciconiarum crepitantia, & a tergo pinsentia, rostra; auriculæ albæ Arcadici pecoris; & Sirio vapore afflatæ exertæque linguæ: Vestram Humanitas opem, vestram vocat poscitque fidem. Fortem firmamque navate operam Heræ vestræ, quæ suis ipsa manibus vos effinxit, & fodicantibus fauciantibusque aculeis donavit.

Ulcisci ardet potentia opumque suarum turbatores, perversores, usurpatores: qui rerum humanarum divinarumque Dominam, ex principe, quem insidere solebat & debebat, loco, præcipitem egerunt, atque in imo subsellio vix precarium gradum retinere, & languentem trahere spiritum permittunt.

Vulsa barba exagitare, & longis siphonibus implere gestit, importunos illos clamatores, & promercalium nugarum institores, qui in literariis mercatibus nundinisque, speciosis Theologorum, Juris prudentum, Medicorum, & Philosophorum nominibus, paupertinas reculas, & pannos multis jam seculis detritos atque obsoletos, pro purpura, auro, gemmis, solidisque mercibus venditantes, Principatum sibi arrogant sapientia, ex ruinisque ac spoliis elegantioris Literaturæ crescunt fulgentque.

Sed non sic abibit. Haud impune ultra officinam suam frigere, dignitatem jacere, majestatemque minui ac pollui patietur. Dominatricibus illis disciplinis elatos inflatosque retundet spiritus. Ex Eruditionibus folio deturbatum ibit ventosas illas & futes scientias, quæ vano fulgore tecta præferentes sceptræ, suum incubant imperium.

Has imperiosas Dominas fucum facere adolescentulis, & glaucoma oculis incuriosæ juventutis objicere, demonstratum dabit: simulque pervincet, eas, ut dominatum male partum fulciant adfirmentque, eadem, qua sese invol-

involverunt, ignorantia, omnes suos sectatores implicare; altissimamque quandam rebus humanis invehere noctem, & spissas tenebras longe lateque diffundere, quarum beneficio praesidioque libere grassentur.

Quod tamen vobis in aurem dictum sit, &, tanquam grandius arcanum, bene tutis, & nulla rimula perfluis, pectoribus commendatum & concreditum velim; Divae nostrae stomachus non tam adversus Juris, Medicinae, & Philosophiae patronos ac cultores conferbuit, quam in rigidos illos & tetricos sacrorum praesides iras ignescere, & duris ossibus dolorem inardescere sentit.

Fervido sane sub pectore mascula turget bilis, liberisque inæstuat praecordiis, ubi oculos circumfert & permittit, per odii fastidiique plenissimos illos morum magistros, & superciliosos pedagogos, qui sanctitatem, qui religionem, qui Numinis caeremonias, qui severi & districti Judicis novissimum tribunal, immensis stipatum terroribus, qui adamantina fata, horrendos carceres, aeterna tenebrarum vincula, & suppliciorum atque cruciatuum intolerandam atque ineluctabilem molem, dies noctesque ostentantes, cervicibus humanorum truculenti saevique incumbunt Rhadamanti, omniaque elegantioris & hilarioris vitae gaudia, atque praemia, corrumpunt & contaminant.

Hanc infelicis ominis colorisque nationem ut fastidit, penitusque perosa est Humanitatis nostra, sub ferula plorare haud assueta, omnisque jugi impatientissima, ita universam, nullo discrimine, mordacissimo aceto perfundere, & nigro sale macerare, cum animo suo statutum atque deliberatum habet. De eadem omnes fidelia denigrabit, & ridiculariis notis oblinet perspergetque. Summos, medios, infimos Antistites, atque universum Theologorum nomen, stigmatibus inustum, in ludum jocumque publicum exire atque dimanare jubebit.

Tam justo, inveteratoque, pullati ordinis odio fastidioque tenetur, ut ne Viri quidem, multa Humanitate tincti, & Linguarum, Antiquitatum, Historiarum, Eloquentiae, ipsiusque etiam Critices mysteriis imbuti initiatique, indignationem ejus effugere, & verbera ac castigatricia flagra a tergis suis redimere mereant. Omnia eorum promerita, infausta maculat deletque communitas, neque quemquam, qui adduci potuit, ut inter nigrum gregem nomen suum profiteretur, virgarum immunem elabi patietur: sed cunctos, tanquam viles pullos, infelicibus ovis exclusos, vexabit, raptabit, laceraabit, omnibusque circulis & senaculis, in quibus Democritei agitantur pulmones, & cachinnante risu dissilitur, carpendos, rodendos, vellicandosque dedicabit.

Quid Theologos loquor? ipsam Theologiam, tanquam omnium doctrinarum superbissimam, Dominatricemque fastidiosissimam, haud æquis oculis adspicere, & tolerare, potest Humanitas; Divinamque ejus auctoritatem, suis luminibus officientem, quantumvis constabilitam, & altissimis defixam radicibus, vel per cuniculos sollicitandam, vel aperto etiam Marte arietandam sibi proposuit, utut periculum sit, ne fragili dentem quaerens illidere, solido offendat, & obnixae adamanti crepent malæ.

Tanti

Tanti nimirum est, morem animo gessisse; tanti est, forti atque indomito pectori frena permisisse; tanti est, gliscentem, & novis identidem fluctibus surgentem bilem, sine helleboro, expurgasse.

Hoc autem opus quod periculosa plenum sit alea, atque propter irrobortas superstitiones, cineri doloso subpositos intentet ac minetur ignes, artes suo cum corde, a multo tempore, volutavit, coxitque, & technis ac machinamentis grassatura, non in solos Theologos, Dictatricemque illam Theologiam, liberrimo impetu invehetur, ejusque fundamenta ex imo labefacere & revellere aggredietur; verum etiam, dicis causa, utque nubecula se induat, Legum Consultos, Medentum auxiliares manus, Philosophantium spissa examina, arripiet atque laceffet, cum iisque non decretoriis armis depræliabitur, sed lusoriis tantum & umbratilibus velitabitur.

Horum ordinum viros primarios, partim palpo mulcebit ac deleniet; partim vulturios togatos, harpyias forenses, canes venaticos tribunalia circumlambentes, sanguisugas, Libitinæ popas & victimarios, hirsutos postremo Lucumones, sapientem barbam pascentes, appellitabit, aliisque id genus jocularibus elogiis, & splendidis ornamentis mactabit, ut invidiæ flamma ac tempestas averruncetur; quam adversus se concitaret, in caputque suum derivaret, si solam atratam gentem, quæ ad vulgum gratiosa est, & opibus ac potentia populari viget floretque, cornuto ardore appeteret; omnem interim belli molem ad Theologiæ mœnia quatienda & subruenda compulisse contenta, de eaque jam ante victoriam triumphum canens.

Ingentibus hisce pugnis plus quam athleticè pugnatis, & atroci illa ac rigida doctrina, cum impotentissimis suis Censoribus, & importunissimis Catonibus profligata, sedibusque humanis exturbata: reliquis quoque vietis, veteriosis, atque rancidis disciplinis, in quas non tam internecino atque inexpiabili ardet odio, in ordinem redactis, & furcas ac jugum humili collo induere subactis; ad sublimiores palmas adoreasque adspirabit, atque illustriora adhuc præliorum certaminumque discrimina capeffet, Palladis duellica proles, invicta virago, Regina Humanitas.

Alto sub pectore fixum servat, immotumque animo sedet, non tantum scholastici & umbratici pulveris excussa sibi sceptrâ, obnixis manibus pedibusque, repetere & recipere; verum etiam omnibus & velis & remis contendere, ut ex angustissimis fortunis, & privatae vitæ sordibus, in quibus repere, ambitionemque suam imaginario regno pascere, cogitur, præclaro nisu atque molimine sese explicet, ad verumque & solidum dominatum emergat.

Quotidie lentis ignibus uritur & excrucietur, tenebris, & pulverulento scholarum pædori, ac veluti Litterario pristino damnatam, quæ sola in regnorum purpura, in imperiorum legationumque luce, in magistratuum splendore, in fascium securiumque terrore, sese circumferre atque jactare deberet.

Acribus doloris stimulis præcordia suffodi sentit, indignationemque ac fremitum clauso vix compescit labello, ubi sentinæ illuviem squaloremque subire

subire jubetur, inamabili hoc atque illiterato seculo, quæ supra omnes viros principes in puppi præsidere, clavum regiminis tractare, & gubernacula rerum publicarum moderari, aptam natam summo sese jure prædicat.

Sane quid natalium illustre decus, & alti sanguinis stemmatisque fulgor? quid nobilis & generosa pectoris bene nati indoles? quid exaggerata & virtutibus florentissima animi magnitudo? quid rituum jurumque patriorum copiosissima scientia? quid in civitatibus regendis longo usu atque experientia occallatæ manus? quid in aularum sinuosis ac multa ambage intextis mysteriis subacta ac contrita ingenia? quid imperatoriis ac militaribus artibus innutrita atque irroborata corda, ad bella pacesque administrandas, civitates severis legibus vinciendas, fluctuantes populorum undas moderandas, imperium stabiliendum & propagandum, omnium civium res fortunasque temperandas, summam Rempublicam denique, & communem salutem tranquillo in portu collocandam, & domi militiæque conservandam, valebunt, & ponderis ac momenti habebunt, si cum Humanioris Eruditionis discipulo, atque Græcorum Latinorumque librorum medulla bene pasto & obefato alumno componantur?

Non mihi credite, sed ipsi nostræ Divæ, omnem hanc excellentium bonorum amplitudinem, omnia hæc principum virorum dona, & ornamenta, si in alteram lancem conjiciamus, in alteram vero totam, quanta quanta est, Humanitatem, Græcis Latinisque monumentis coopertam, & omni sua supellectile Grammatica, Antiquaria, Critica, & Oratoria undique fartam constipatamque, carminibus quoque involutam cedro linendis, & scombro atque aleces non metuentibus, omnia præponderabit, ac proclivi vehementique nutu ac momento deprimet, elegans nostra, & perpolita, omnibusque numeris consummata Literatura, quæ, tollant licet Equitesque Patresque cachinnum, omnium in oculis mentibusque depositura & defixura est, sibi Imperitorum sceptrum ac moderamina, sibi Legum Judiciorumque habenas, sibi Magistratuum insignia & ornamenta, sibi tergeminos civitatum Honores, sibi splendidissimas ad Imperatores Regesque Legationes, sibi, ut paucis absolvam, omnia Munia, qua civilia, qua militaria, deberi, & cuncta sui esse regni, suæque ditionis ac potestatis, pervictum demonstratumque dabit.

Hic vero flaccescentes jam auriculas, quasi obsipata aquula, novo vobis vigore recreari, ac læto sanguine increfcere atque increbescere, ex alacriore vultu, arrectioribusque vestris studiis deprehendo, Gloriosa Ambitiosaque corda, ex oculisque vestris plane atque perspicue legere posse videor, novissimam orationem meam incredibili vos inflammasse desiderio, ductu auspiciisque Humanitatis, hinc cœlestem, & vitiis gravem atque inexorabilem, disciplinam illam Theologicam eradicandi, & penitus extinguendi; illinc dignitatum honorumque, fastigia ac suprema culmina in sua quisque patria, conscendendi atque insidendi: utque hac in parte flagrantissimæ vestræ cupiditatis sitim expleam, hianti ore expectatis.

M m m

Facerem

Facerem equidem lubens volensque, nisi negarent sapientes, opes omnes simul semelque effundendas, cum aliisque communicandas esse: ne itaque, dum vos locupletare, ingentibusque mysteriis cumulare studeo, omnes meos thesauros exhaustisse, cumque pulvisculo & ramento, quicquid gremio complectebam, in alienum sinum transfudisse perhibear, ex improvviso sermonis telam, ad dimidium vix pertexam, præcido, & ardua hac Sparta commodiori occasione reservata, solenne illud oratorum, terram jam, portumque tangentium, pronuncio

D I X I

ORATIO

INAUGURALIS

D E

TABERNACULO
MOSES.

Q. Now, you say that the defendant was not in the room at the time of the shooting?

О И Т А Я О

IN AUGURALS

D E

TABERNACULO

MISSISSIPPI

2 m m M

ORATIO INAUGURALIS DE TABERNACULO MOSIS.

RITUUM omnium qui inter *Israëlitas* olim viguere, Meditullium fuit
Tabernaculum Mosis.

Idem *Antiquitatum Hebraearum* commune Centrum.

Opportunum duxi, hinc novi muneris praeludia auspicari.

Qui quam brevissime dicere decrevi, amputata omni mora, rem ipsam, quam nunc in medium fero, aperiam, atque aggrediar.

I. Primo *generatim* evincam *umbratilem* huncce *Cultum* excellentius quid ex Dei intentione pinxisse, ac figurasse.

II. Secundo illud *spirituale*, *sublimius*, *Coeleste*, quod involucris hisce inclusum, evolvere, in oculisque ac sensibus defigere conabor.

Vel brevitate hujus introductiunculæ favorem mihi vestrum, *Aud. Human.* conciliatum, animosque ad exigui temporis audientiam mihi præbendam erectos confido.

I. *Tabernaculi Mosaïci* spirituales vim, ac virtutem, adstructurus, ordior ab ejus *origine & institutione*, quam fidus ille in domo Dei minister *Moses* nobis consignavit *Exod. cap. 25.*

Ejus *vs. 8.* Deus ipse in sacro monte cum *Mose* agens, & sacrarii inter *Israëlitas* construendi fabricam, supellectilem, paratumque omnem accu-

ratissime delineans, atque ante oculos expingens, hac utitur sanctione: *sic faciant mihi sanctuarium, ut habitem in medio eorum.*

Subjungitur *vs. 9. secundum omnia quae ego Tibi ostendo, ad exemplar Tabernaculi, & ad Exemplar omnium vasorum, sic faciant.*

Idem repetitur, atque religiosissime inculcatur *vs. 40. Vide ut facias omnia ad Exemplar quod Tibi in monte praemonstratum.*

Non humanae ergo inventionis haec constructio.

Non superstitionis cujusdam imitationis *Aegyptiorum.*

Sed divinae & institutionis, & dedicationis: per quam *Israëlitae* commonebantur, haec esse ut Elementa, sic Rudimenta, sublimiorum veritatum, Figurasque simul & umbras coelestis illius cultus, in quem spes fidesque verorum *Abrahamidarum* prominere deberet.

Sic certe *Apostolus* ratiocinari docuit ad *Hebr. 8: 5. Qui Exemplari & umbrae deserviebant coelestium, quemadmodum Mosi, Tabernaculum sacraturo, Divinitus editum: Vide ut omnia efficias ad Exemplar, quod tibi in monte est ostensum.*

Idem, secundo loco, ita firmare est. A Deo ipso conceptus, delineatus, praescriptusque cultus, aliquid habeat necesse est, quod sanctissimae ejus Naturae, ac perfectionibus, respondeat; neque ullo pacto fieri potest, ut ceremoniis spiritu ac veritate omni vacuis absolvatur.

Ergo cortice illo, & apparatu externo, internus includitur nucleus; qui & in praesenti spem fidemque sanctorum potuerit pascere; & visibilia ipsis pignora stiterit rerum invisibilium; & tandem, remotis involucris, in *Oeconomiam Coelestem* exire debuerit atque terminari.

Spiritualement, tertio, *Tabernaculi* potentiam arguunt magnifica illa Elogia, quibus *cultum Leviticum* passim ornant, ac concelebrant, Sacri scriptores.

O Beatos! quos Tu propinquare facis, ut Tecum habitent; ut in atriis Tuis versentur.

Ut cervus anhelat fluentia aquarum, ita anima mea sitit Deum, Deum vivum: quandonam intrabo, atque coram facie ejus comparebo!

Altaria Tua, O Deus, Altaria! Quaeque alia ejusdem adfectionis flagrantissime complura.

Ad idem hocce, quarto, vincendum, argumentari licet, ex more solemnium sacrorum vatum, quo *cultum spiritualement N. T.* praecinunt, atque praepingunt, figuris, & coloribus, desumptis a *Tabernaculo Mosaico*, ejusque *Ceremoniarum* choragio.

Instar omnium nunc esto splendida illa figuratio *Malach. 1: 11. Ab ortu solis ad occasum, Magnum erit Nomen meum inter gentes: & in omni loco sacer suffitus atque oblatio pura Nomini meo admovebitur.*

Propius adhuc, & intimius, illud *Esaj. 54: 2. Canta sterilis, quae non peperit, fragorem ede jubilando. Dilata locum Tentorii tui, & aulae Tabernaculorum tuorum sese extendant; ne cobibeas; protende funes tuos, atque paxillos tuos firmiter pangito. &c.*

Infinita talia prostant, quae omnis pagina verbi *Prophetici* cujusvis oculis ingerit.

Ratio

Ratio alia nec est, nec esse potest, quam quod omnia sacra *Mosaïca* in hanc lætissimam faciem melioris *OEconomiae*, tanquam in medullium suum, tenderent, atque conspirarent.

Subnecto, *quinto*, quod præcedentem argumentationem illustrat, simulque causam hancce novo firmamento pervincit.

Scilicet scriptoribus N. T. quoque in more positum, ut Sacro-Sanctam nostram Religionem informet, ac delineent, phrasibus a cultu *Mosaïco* transfumtis. Defungar in præsentī illustri illo contextu 2 Cor. 6: 16. *Quae communitas Dei cum Idolis? Vos enim Templum estis Dei viventis: quemadmodum dixit Deus: inhabitabo in ipsis, & in medio eorum ambulabo &c. &c.*

Respicitur ad *Lev. Cap. 26: 12.* ubi *Typica inhabitatio Dei inter Isrælitas* iisdem verbis expressa.

Hanc in *novo* demum populo compleri, Deoque dignum sensum, effectumque, fortiri, ut dubio vacuum, assumit *Apostolus*; indeque officia sanctimoniae validissime infert, atque adstringit.

Copiosus in allusionibus hocce genus magnus ille gentium Doctor, nunquam fane id commissurus, nisi universum apparatus Ceremonialem praeditum fuisse agnovisset spirituali virtute, & potentia nunquam abolenda; sed sub meliore *OEconomia* cumulum & complementum suum adeptura.

Ad hoc ipsum, sexto, stabiliendum utar insigni illa formula, qua Ceremoniae *Mosaïcae Isrælitis* tanquam aeternum duraturae commendantur.

Hae formulae sunt *חמור* in omnem perpetuitatem non solum, sed & *לעלם* in omnem aeternitatem.

Capitali hinc errore collectum a *Judaeis*, Vet. Test. *OEconomiam* nunquam fore abrogandam.

Hos confutaturi multi, ita disputant, aeternitatem in Sacris etiam de spatiis finitis, ac finiendis, frequentari.

Id mihi nec verum, nec in hoc certe conflictu tutum satis, firmumque, videtur.

Hebescet omnis acies *Judaïca*, atque arma ex manibus decussa, in caput eorum recident, si locutiones illae applicentur, ut profecto applicari possunt, & debent, ad dignitatem interiorem omnium Ceremoniarum: quarum medulla, veritas, spiritus, aeternum vigerent, atque sub meliore *OEconomia* umbratilibus suis involucris exempta florerent.

Ejusdem est naturae, septimo, quod *Tabernaculum* cum præcipuis suis Ceremoniis appellitetur *sanctitas sanctitatum*.

Caeca & præfracta natio ad eundem hic scopulum adhaerescit, & nil sanctius, diviniusque, dari posse pertendit.

Non adhæsisset, si ad interiorem illam sanctitatem, & virtutem, quam urgemus, mentes angustae, humiles, & terrenis Elementis adfixae, sese attollere valuissent.

Descendimus hinc ad *Octavum* praesidium, ac robur, causae. Diserta nempe testimonia *Apostolorum*, veritatem hanc ex professo adstruentium, atque adversus *Judaeos* sui temporis emunientium.

Genera-

Generatim de universo *Cultu Ceremoniali*, ad *Hebr.* 10: 1. &c. speciatim de *Tabernaculo*, ejusque cum ornamentis, tum religionibus sacratissimis ad *Hebr.* 9. per totum caput: ad *Hebr.* 10: 12. & 13. & 1 *Petr.* 1: 2. aliisque locis: quibus quidem nunc immorari, nec lubet, nec licet, nec fane necesse est.

Finitimum huic, in quo & finem faciam hujus eviſtionis, omnia praegreſſa reſumens ſimul, ſimul amplificans, quod quicquid *vetus OEconomia umbratilitate* praeluſit, *ſpiritualiter* nunc demum, cum ubertate, & abundantia *unſionis Chriſtianae*, exiſtere edoceamur.

Habemus, videlicet, ut ſupra jam viſum, *Tabernaculum Dei* inter homines, & inhabitationem ejus glorioſam.

Habemus *Sanctum ſanctorum*, quod quotidie intrare jubemur per viam recentem, & vivam, quae nobis initiata per *velum*, id eſt, per Corpus Chriſti, in cruce fractum, ſciſſumque noſtra ſub maledictione: ad *Hebr.* 10: 19.

Habemus *Arcam foederis*, & *Solum gratiae*, ad quod jugiter accedendum Duce & Auspice vero noſtro Pontifice: *Hebr.* 4: 15: 16.

Habemus *Sanctum*, cum *Altari aureo*, in quo preces & gratiarum actiones perpetim adolendae.

Cum *aurea item menſa*, dapibus Coeleſtibus lautiffime inſtructa.

Cum *candelabro aureo*; inter cujus *ſeptenas Lampades* Rex Eccleſiae deambulet: *Apoc.* 8: 3. & 9: 13. & 1: 12. *Hebr.* 9: 2.

Habemus denique *Atrium*, cum *Altari aeneo*, de quo jus non habeant edendi qui *Veteri Tabernaculo* deſerviunt, & adhaereſcunt. *Hebr.* 13: 10.

Nec non cum *Lavacro* regenerationis, & perpetuae ſanctificationis, cujus aquis luſtralibus abluti, ut *ſpirituale ſacerdotium ſpirituales* immolamus hoſtias, & Deo corpora noſtra ſiſtimus viſtimas vivas, ſanctas, acceptabiles, in cultu rationali. *Rom.* 12: 1.

II. Satis alte jacta fundamenta: iis nunc porro ut contemplationem ſuperſtruamus *Tabernaculi ſpiritualis*, ad quam praegreſſa vos oratio evocavit, attingendae nobis diverſae, multumque discrepantes fane, *Hypotheſes*, qua *Judaeorum*, qua *Chriſtianorum*: attingendae inquam, nam eaſdem nunc excutere, atque examinare, quid vacuive tinniant aut vitioſi demonſtrare, nec ſplendor illuſtris hujus confeſſus, nec gravitas dignitasque permittit hujusce actionis.

En leviffimas tantum ſtricturas.

Prima *Hypotheſis* veterum Hebraeorum, ut ex *Joſephi* & *Philonis* allegoricis expoſitionibus cognoscimus, obhaereſcit in *phyſica conſideratione univerſi*, tanquam *Domicilii* magnifici; ut ſpatiis diviſi, ita ornamentis diſtincti, quam magnificentiffime.

Ex poſterioris illius *Lib. 3. de vita Moſis*, pro ſpecimine nunc tantum ap-
pono, „ *Tabernaculum* fuiſſe *domicilium*, ac veluti *Templum* hujus univerſi-
„ *tatis*: cujus quatuor *Elementa Aulæis* ex *Byſſo*, *Purpura*, *Hyacintho*, &
„ *Cocco* contextis, fuerint expicta; quatenus *byſſus* e *terra*, *purpura* ex *aqua*
„ proveniat: *aërem* colore referat *hyacinthus*: denique igni aſſimilis ſit *coccus*
„ intenſiffime rubens.

„ *Arca*

„ *Arca* posita in *adyto*, ait idem *Philo*, si ad *naturam* applicetur, intel-
 „ ligenda *propitia Dei potentia*: sin ad *mores*, significavit *mentem sibi ipsi pro-*
 „ *pitiam*, quae compescat *brutam & inflatam arrogantiam*; est quippe *Arca*
 „ *vas legibus recipiendis* sacratum. Per *Cherubinos*, quae sunt *imagines volu-*
 „ *cres*, quidam ajunt significari utrumque orbis *hemisphaerium*; nam totum
 „ *coelum* est *volucre*: Ego vero intellexerim potius duas *supremas summi en-*
 „ *tis potentias*, *conditricem & reſtricem*.

„ In *sancto*, medium inter tria ornamenta locum occupans, *Altare* odo-
 „ ramentorum, debitam *pro terrenis aquatilibusque* gratiarum actionem inges-
 „ sit: haec enim mediam mundi regionem tenent.

„ At *candelabrum*, australi lateri additum, *australes luminarium astrorum*
 „ circuitus; ejusve septem *lampades*, totidem *planetas* figurarunt.

„ Versus *septentriones* denique *Mensa* cum *pane & sale* fuit locata, quod
 „ *venti Septentrionales* maxime vegetent &c. &c. &c.

Expletos Vos gustulo hocce existimem, A. H. neque quicquam talium deli-
 ciarum ultra appetituros.

Altera eorundem, sed *Kabbalisticis* jam subtilitatibus sese tradentium, *My-*
sticum Tabernaculum sibi confingit, & fabricat, in *Animae* per *Deum* occu-
 patae facultatibus interioribus & exterioribus: in qua *Cor* sit *Sanctum sancto-*
rum. *Sanctum* sese referat ad *sensus internos*. *Atrium* ad *externos*.

Tertia est Hypothesis quorundam ex nostris Doctoribus, quae *physicum*
 adſpectum cum *spirituali* conjungens, *Atrium* refert ad *Regionem aëream*
 & *aetheream*, qua oculis nostris exposita patet: ubi *Deus* in *Christo* primum
 quaerendus sit ab iis, qui supra aethera ad lucidas Beatorum sedes subvehi
 gestiant.

Eadem *Tabernaculum anterius*, sive *Sanctum*, locat supra expansum stel-
 liferum, quod nemo scansurus sit, nisi qui se sacerdotem in terris praesti-
 terit Deo dignum.

Tabernaculum interius denique, sive *Sanctum sanctorum*, secundum hanc
 sententiam repraesentavit *tertium Coelum*, sedem supremam gloriae & Maje-
 statis divinae, in quam *consummati* tandem fuscipiantur &c.

Quarta Hypothesis aliorum, quam *Foederalem* appellare liceat, ita calcu-
 los ponit.

Ut *Atrium* pertineat ad *Foedus Naturale*.

Sanctum ad *Foedus Legale Mosaicum*.

Sanctum sanctorum, postremo, *Foedus Evangelicum* depingat.

Quinta, quam mystici Doctores in coetu *Romanensi* condidere, ad *Kab-*
balistarum illam quam proxime accedit, nisi quod ut posteriores *Judaica* sua
 principia; sic priores *Christiana* sequantur: ad interiorem inhabitationem
 Summis Numinis in *Anima*, ejusque tribus spatiis, *Atrio*, *Sancto*, & *Sancto*
sanctorum, coloribus undique conquisitis instruendam.

Cuncta haec quum severius examen sustinere nequeant, & suamet sese
 implicatione satis confutent, missa facimus.

Sed non tam contractis, complicatisque, velis, praetervehi licet, sextam
 Nnn Hypo-

Hypothesin, quae a Viris doctrina & ingenio praecellentibus ad plausibilem speciem redacta, consentientes fere calculos meruit omnium ferme, qui sacris hisce inter nos enucleandis industriam suam dicarunt.

Hanc brevi in tabella delineasse, oculisque vestris subiecisse, operae pretium fuerit.

Generatim quidem assumitur, quod & a nobis superius adstructum, *Tabernaculum* cum omni suo *apparatu cultuque* praepinxisse *statum Novi Test. sive administrationem* illam *Gratiae* quae sub meliore *OEconomia* vigeret.

Ad distincta *Tabernaculi spatia*, eorundemque *Ornamenta*, quod attinet; ea sic ferme digeruntur.

1. Ut primo *Atrium* repraesentet *Ecclesiam*, secundum *OEconomiam externam & formam visibilem*, &c.

Hoc in *Atrio* collocatum *Altare aeneum*, directe referri solet ad *Christum*; qui idem sit *sacerdos, victima, & Altare victimam sanctificans*: quatenus sui ipsius oblationem semel in terris peractam palam omnibus offerat, atque proponat.

Ubi *Materia* illius, *Lignum acre obductum*, nonnullis signat *statum humiliorem Christi*: aliis *Lignum* humanam fragilemque naturam, *AEs* divinam robustiorem interpretantibus.

Labrum AEneum e speculis conflatum, iterum *Christum* denotasse dicitur; quatenus est *Fons Davidis apertus contra peccatum & iniquitatem*.

2. *Sanctum* porro quod spectat, id figurasse traditur *Ecclesiam internam & invisibilem*, quamdiu in Terris adhuc degit, atque diversatur.

Ibi *Altare aureum*, hoc in systemate, est *Christus*, ut intercessor, cum ipse suavissimos Deo adolens odores, tum preces & gratiarum actiones suorum infinita intercessionis suae virtute imbuens, atque perfundens.

Additur *Lignum* hujus Altaris iterum *Humanitatem*, ut *aurum Divinitatem*, adumbrasse: aliis *aurum* ad *gloriosum Christi statum* revocandum esse censentibus.

Candelabrum aureum plurimis figura est ipsius Ecclesiae internae, luminibus *Spiritus Sancti* collustratae: sed alii ipsum *Christum*, ut Fontem omnis luminis & hic adspectant.

Mensa aurea denique, cum *panibus propositionis*, nonnullis est *Verbum Evangelicum*, *Christum* ut *panem vitae* sistens in medio, atque offerens: nonnullis ipse *Christus*; eadem sub relatione fidelibus semet comedendum praebens.

3. *Sanctum Sanctorum*, postremo, *Coeli supremi* augustissimas sedes pinxisse creditur: cum aliquo tamen dissensu, *locusne* magis, an *status Coelestis*, sit considerandus.

In eo *Arca foederis* iterum *Christo*, ad dextram patris culmen gloriae obtinenti, applicatur.

Ad eundem quoque reducitur *Schechina*, sive gloriosissimum illud symbolum *Numinis* super *Arca* residentis; *Lux* inquam, *nubi involuta*: in *nube* iterum *Humanitatem*, in *lucē Divinitatem* invenientibus plerisque: aliis tamen

men solam in hoc symbolo *Divinitatem Christi* agnoscentibus; ut in ipsa *Arca* solam *Humanitatem* auro immortalis gloriae decoratam, atque convestitam.

Summa tantum delibavi fastigia; amputavique sylvam quandam rerum cuique vel spatio, vel ornamento *Tabernaculi* adjunctarum: in qua ab ingeniis, fertili inventionis vena praeditis, mirifice luditur atque luxuriatur.

Inde iis, qui de *OEconomia V. T.* ejusque *Ceremoniis* non magnifice sentiunt, ansa porrecta, omnem *spiritualem significationem* *Tabernaculo Mosaeico* detrahendi, atque universum hocce genus una spongia delendi.

Alii moderatiores, *generatim* quidem sublimius quid sacris hisce praepictum admittunt: sed nihil *speciatim*, adhuc quidem, evolvi atque explanari posse contendunt: nisi forte in iis, in quibus diserta *Apostolorum* auctoritas nobis praeluxit.

Non equidem infitebor, saepiuscule & mihi, materiam hancce commeditanti, graves obortos scrupulos, quorum nonnullos hic expromere non verebor.

Inconcinnius, primo, videbatur, & cum rationibus justae symmetriae non satis conjunctum, ut toties nobis *Christus*, variatis *Typis*, sistatur.

Altare aeneum, *Christus*.

Lavacrum item, *Christus*.

Altare aureum, *Mensa*, *Candelabrum*, *Christus*.

Arca, *operculum propitiatorium*, *Schechina*, sive *nubes praeradians*, & super *Arca*, tanquam *Throno*, residens; *Christus*.

Respondetur, id sapientissime ita ordinatum, ut quum exuberantissima virtutum perfectionumque copia, quae in Mediatore refulgeret, una imagine comprehendi non posset, tot illustribus ea picturis repraesentaretur.

Speciosius id, quam solidius, repositum.

Accedit, secundo, quod quum *Christus* sit *Dominus domus*; sacrorumque in ea supremus Administer, qui tanquam *Pontifex Maximus* spirituali sacerdotio N. T. in Coelestiore cultu obeundo praebeat, non satis juste digestum videatur, ut ornamenta domus cum Domino, apparatusque & instrumentum *Ministerii*, cum ejusdem Duce, ac praefule, toties commutemus.

Non reperio quoque, tertio, *Analogiam Christum* inter, & *Altare*: in cuius *Focum* perenni atque irrestincto igne flagrantem, *Christus* semet ut *hostiam piacularem*, unus pro omnibus, immisit; nec concoquere possum, ut *Christus* tanquam *pontifex* & *victimam*, sese super semet ipso, tanquam *Altari*, cremandum tradidisse concipiatur.

Ad hoc specimen, reliqua omnia de *Lavacro*, de *Altari aureo*, *Candelabro*, *Mensa*; de *Arca foederis*, quorum ratio eodem plane modo comparata, facile dignoscentur, atque a vobis ipsis, A. H. pro sagacitate ingenii, iudiciiue soliditate, poterunt dijudicari.

Habet & hoc, quarto, non leve incommodum, quod quum omnia in *Tabernaculo Spirituali N. T.* *Spiritualem* exigant rationem ac relationem, *Atrium* tamen ad *Ecclesiam externam* revocetur.

Quinto, denique, minus quadrans; quod *Sanctum sanctorum* ad *Coelum supremum* restringatur.

Incommodissime quidem, si *loca Coelestia* cogitentur: sed nec satis commode, si *status gloriae post mortem*, aut *resurrectionem*, unice hoc *sacratissimo penetrali* designatus statuatur: quando & *Sacrae literae* nobis *Sanctum Sanctorum* in ipsis terris recludunt; & *harmonia partium Tabernaculi* exigit, ut, quemadmodum *Atrium*, & *Sanctum*, sic *Sanctum* quoque *Sanctorum* a *spiritualibus sacerdotibus* N. T. intrari, atque religiosissime frequentari queat.

Eo jam deventum, ut nostra nobis *Hypothesis* tandem sit aperienda Prae-struere, & praemonere liceat, ut si, quod fieri profecto posset, nec nos satisfecerimus subacti arbitris iudicii, neque illud rotundum, tornatum, omni ex parte aptissime nexum, ac coagmentatum, quod hic desidero, dare valeamus, nihil inde derogari veritati, quam prima parte Orationis adstruetam dedi.

Manet, manet, spiritualis *Tabernaculi* virtus, ac potentia, etiamsi nostra necdum acies illuc sese queat penetrare.

Neque par est, ut propter nostram hebetudinem sapientiae Dei vel tantillum deteratur.

Enitamur interim vel labfante gressu, quo nos *Analogia* horum Sacrorum invitat.

Manum scandenti tendit, simulque vestigia fulcit, ac firmat, *Apostolus ad Hebr. 12: 22. &c. Accessistis ad montem Zionis, & Civitatem Dei vivi, Hierosolymas super Coelestes & myriadas Angelorum. Panegyrim & Ecclesiam primogenitorum in Coelis conscriptorum; & Iudicem omnium Deum, & spiritus iustorum consummatorum. Et Novi foederis Mediatorem Iesum, sanguinemque adspersionis meliora loquentem quam Abel*

Cernitis Coelo ac Terrae unum attribui *Tabernaculum*, quod *invisibili, immateriali, spirituali* ratione admirabiliter expleat, ac praesentissima sistat, quae stante V. T. *visibili, materiali, elementis ac rudimentis* Mundani cultus alligata ratione, adumbrata fuere.

Cernitis cum *panegyri primogenitorum in Coelis*, hoc est *Ecclesia triumphante*, unam in *Civitatem*, atque adeo *Domum Dei*, *sedemque* religiosissimae ejus venerationis, consociari ac coalescere *panegyrim primogenitorum* atque *Electorum* in terris: ut eundem cum ipsis *Cultum* concelebrent in spiritu ac veritate.

Cernitis perennem gaudiorum materiam, inde ad *Coelites* recentibus semper venis, rivisque, redundantem.

Ad quorum tamen promulgidem, & fruitionem, etiam *Fideles* hisce in Terris admittantur, si spem fidemque suam in *Mediatorem Iesum*, *sanguinemque adspersionis*, ea qua par est religione desigant, atque quotidiano pietatis, virtutis, sanctitatisque, studio exercent.

Hoc jam *Spiritualis & Coelestis* cultus meditullium, spiritibus consummatis, & ad *consummationem anhelantibus* in fide, ex aequo commune.

Tabernaculum hocce *Coeleste* tribus *spatiis* distinguitur *Atrio*, *Sancto*, & *Sanctissimo penetrali*.

Atrium,

Atrium, est primus gradus admissionis ad Deum, ac spiritualis cum Eo communionis.

Sanctum, est gradus interior ac penitior.

Sanctum sanctorum penitissimus, suavissimus, familiarissimus, idemque cel-
fissimus, ac cumulatifissimus.

Hi gradus, haec spatia Domus spiritualis, ornamentis cuique convenienti-
bus instructa iterum, ac distincta.

In *Atrio* se objicit, primo, *Altare Aeneum*, tanquam *Focus Dei irrestin-*
cto igne ardore, ac *fulgore*, completissimam offerens imaginem *justitiae Vindi-*
catricis; quae ut aeternae maledictionis fulmine ferit Majestatis Divinae lae-
forem, ita tamen *placabilem* se praebet, & offert, si debita *satisfactio* & *ex-*
piatio praestetur.

Ibidem quoque, propius ad *Sanctum*, adstans *Lavacrum Dei*, insinuat, qui
ad Deum accedere molitur, non *Justificationis* solum, sed & *Sanctificationis*,
indigere.

Tum *inchoatae* per *regenerationem*,

Tum *continuatae* jugiter, ac *consummandae*.

Gemino hoc beneficio aucti *Sanctum* suo jure intrant, atque ad *interiorem*
cum Deo *communionem*, cujus illa *sedes* figuram praebuit, penitius admittun-
tur; *reconciliationis*, *pacis*, *amicitiae* cum Deo jucundissimo sensu perfusi ac
delibuti.

Collustrantur in ista interiore *AEdē septem Lampadibus*, quae coram *thro-*
no relucet.

Hi sunt *septem Spiritus Dei Apoc. 1: 4.* qui universam *Domum Dei* Divina-
rum *veritatum* splendore, *virtutum* fulgore, *gaudiorumque* inde exuberantium
corusco jubare illuminant, condecorant, differenant.

Deliciantur ibidem ad *Mensam Dei*, *pane* non solum, sed & *vino* dapfi-
lem; quod hic non adstruo, sed ut facillime comprobandum assumo.

Haec *Mensa*, cum *dapibus sacris Altaris aenei*, sistit nobis *convivium* illud
in monte *Zionis apparatus* omnibus gentibus; *convivium pinguium medullato-*
rum, & *vinorum defaecatissimorum Jes. 25.* ad quod simul cum *Coelitibus* con-
celebrandum *Fideles N. T.* invitantur.

Omnes lautissime accepti, tractatique, ad *Altare Aureum* adpropinquant,
sub ductu magni Pontificis, ejusdemque potentissimi Intercessoris.

Consignat hoc *Altare* propensam, prolixam, constantem, semperque pa-
ratam, *Dei voluntatem*, & *εὐδουλίαν*, qua & *Christi Domini* fragrantissimis in-
tercessionibus delectatur, & gratiarum actiones, precesque reliquas,
quae ab *Ecclesia* tum *triumphante*, tum *militante*, istius fragrantiae virtute
imbutas, tanquam jucundissimos suffitus acceptat, *in odorem acquies-*
centiae: Apoc. 8: 3.

His *Dei convivis* & adoratoribus plenum quoque jus attributum in *Sanctum*
sanctorum sese penetrandi: quippe quod *nullo* amplius *velo*, i. e. extantis
memoria peccati, praecclusum.

Id *velum* in cruce *Christi* penitus diruptum.

Disertim id tum *Historia Evangelica* insinuat: tum *Apostolus* inculcat *Hebr. 10: 20.* *Habentes ergo, fratres, fiduciam intrandi sanctissima loca, in sanguine Jesu, via quam nobis initiavit recentem ac vivam per velum, i. e. per carnem ejus: (nempe peccatis nostris olim onustam:) & sacerdotem magnum super Domo Dei: Accedamus cum vero corde, plenaque fidei persuasione. &c. &c.*

Illustris ille contextus mysterium *Sancti Sanctorum* nobis unice declarat: ex eoque luce meridiana evidentius, eo designatum intimum & altissimum gradum reconciliationis; ac familiaris ad Deum accessus: quem nihil praeepediat amplius, nihil interturbet, partim in Terris pro Ecclesia militante: partim in Coelis pro triumphante sanctorum Choro.

In ejus loci sanctissimi recessu collocata *Arca foederis*, haud dubie repraesentavit *Thronum gratiae*; ad quem quotidie piis precibus accedere, atque advolvi jubentur; quotquot in *sacrario Dei* spirituali versantur.

Idem quoque *Thronus gloriae*.

Utrobique *שכינה* *Gloriosa Dei Residentia*, ut vocabulo utar vim *Hebraeam* utcumque adumbrante, vel dicam potius *inhabitatio, cohabitatio, & praesentissima conversatio*: partim ad gratiam in Terris, partim ad gloriam in Coelis, sacerdotum spiritualium Choris impertiendum; atque intimae secum vel communionis, vel unionis, gaudiis eosdem complendum.

Habetis, Aud. Hum. longe lateque diffusi Argumenti conspectum compendiosissimum.

Habetis simul omnis Religionis *Mosaicae*, omnis *Theologiae Typicae*, centrum: in quod omnia undique confluant, ac collineent, quae ad *Israëlis* vel *Ecclesiam*, vel *Rempublicam* sacratiorum, pertinent.

Sive consideremus *Loca Sacra*,

Sive *Personas Sacras*,

Sive *Res & Ceremonias Sacras*,

Sive postremo *Tempora Sacra*, & solemnia.

Has quatuor *Classes*, quae Corpus constituunt *Antiquitatum Hebraicarum*, enucleanti, a *Tabernaculo Moysis* oculus nunquam deijciendus.

Has diligenti cura versare, volvere, ad verum scopum, finemque, revocare, est in *Domo Dei* habitare, non jam veteri illa, atque umbratili; verum spirituali, atque adeo Coelesti.

Ne committatis itaque, quotquot inter *Theologiae* cultores nomen profitemini, ut non cunctas hasce materias vobis quam familiarissimas reddatis.

Omnes hae *Classes*, promptissimas atque potentissimas claves vobis ministrare possunt, quarum ope:

Et verbum utriusque *Testamenti* aperire:

Et *Mysteria Regni Coelorum* referare:

Et *Christianae* Religionis decora, atque ornamenta, pandere:

Et Munera atque officia sanctissima quae populo *Christiano*, ut spirituali sacerdotio, incumbunt, ad conscientias manifestare, ac demonstrare valeatis.

Ne *literalem* quidem sensum verbi Divini intelligunt, sed sua in domo peregrinantur, qui haec sacra non intelligunt, in iisque peregrini aut hospites versantur.

Et

Et versantur tamen nimis, nimis profecto, multi in *Academiis*, atque bonae mentis officinis publicis, qui ut *Linguae Hebraeae cognitione* aliquo numero, ac loco, habendae, vix vacare dignantur; ita *Antiquitates Hebraeas* vix a limine salutant: in publica subsidia videlicet, & *Commentatores* securiuscule recumbentes: ut *alienis oculis*, semi saltem caeci, *conclavia Domus Dei* perlustrent: eademque alienis pedibus, gressibusque, perambulent: claudii, ad omnemque passum claudicantes, vel & lapsabundi indecore.

Depellite maculam hanc a munere, omnium, meo quidem iudicio, excellentissimo; si ejusdem decus simul, simul pondus, condigne sustineatur: atque solidam Eruditionem sapientia docendi, & vivendi integritas, atque sanctimonia, commendent.

Depulistis, enimvero, jam magna ex parte, a nostra utique *Academia*, hancce labem, praestantissimi juvenes, qui excellentium *Theologorum*, *Philosophorum*, ac *Philologorum* magnis exemplis, hortatibus, stimulis accensi, & *Patriae* promittitis ornamenta, & *Ecclesiae* praeclara fidera, per nobilem illum impetum, quo in omnem *Literaturam*, *sacram* juxta ac *profanam*, una cum studiis Vestris gravioribus, exarsistis.

Ardentes interim inflammo, currentibus calcaria subdo: atque ut Vestris utilitatibus in nova, quam auspico, Provincia, totum me addico, ita Vestram mihi formam, fidamque, operam addictam confido. Sic amoenissimus *Antiquitatem* sacratum fundus largo Vos foenore ditabit, atque adeo *Thesaurum Ecclesiae* per Vos cumulabit.

Hic est celsus ille finis scopusque, splendidissimi Proceres, *Academiae* Statores Munifici, quem rebus nostris pervigili cura intentus animus Vester sibi in perpetuum praefixit: ut quae *Scientiae*, ac *Doctrinae*, vitam Humanam vel muniunt, & tuentur, vel ornant, & consumant, una cum saniore ac solidiore *Theologia* hocce in *Sacrario* sapientiae ad egregium publicum crescant, florescant, & recentibus identidem auctibus eniteant.

Hisce in stationibus collocastis, & toti Erudito orbi lucere iussistis Viros in omni doctrinarum genere consummatos: atque *Academiae* faciem illaetabili decessu, decubituve, magnorum Luminum, obscuratam innovastis, evocato ad nos lectissimo praecellentium ingeniorum flore ac honore.

Huic Vestro, Viri Illustriss. Ampliss. laudabili, & nunquam satis praedicando, studio *Ecclesiam*, *Vitam humanam*, *Eruditionem*, demerendi, si & ego in novo munere, quod post immortalis nominis *Theologos*, J. TRIGLANDIUM & T. H. HONERTIUM, mihi demandatum voluit honorifica Vestra de me existimatio, aliquatenus subservire valuerō, votorum meorum consequar summam, meque gratias illas vobis rependisse judicabo, quas exaggerata Vestra Sapientia a me & nunc, & in omne reliquum tempus, exigit, atque expectat.

D I X I.

ORATIO

O R A T I O

F U N E B R I S

I N

O B I T U M

VIRI CELEBERRIMI

LAMBERTI BOS.

ORATIO

FUNEBRIS

IN

OBITU

VIRI CELEBRIMI

LAMBERTI BOS.

O R A T I O

F U N E B R I S

I N O B I T U M

V I R I C E L E B E R R I M I

L A M B E R T I B O S.

UT domicilium suum in ferena ac tranquilla luce collocavit Immortalis Deus, ita mortalium sedem tenebris ac fluctibus objecit.

Illud super astra subvectum, & semper ridente intectum ac circumfusum æthere, neque nubes infusant subtexuntque, neque venti quatunt, neque nimbi, alii alios trudentes & protelo quasi agentes, adspargunt, nedum violant.

Hanc vero regionem infra nubes depressam abjectamque, & umbris mortis involutam, procellæ sanguine & lacrymis gravidæ circumtonant, & atroces volvunt jactantque tempestates, quæ gaudia, si qua fulserunt, necopinato luctu contaminant, & lætam rerum faciem squalore fœdant.

Acerbum nobis omnibus luctuosumque hujus rei documentum hoc in Templo constituit summi ac præpotentis Nummis voluntas.

Personabat, ante hos perpauca dies, religionis hocce & sapientiæ Sacrum lætis vocibus, festoque, ut ita dicam, strepitu rumpebatur: quum in hanc dignitatis sedem, splendore Patriæ & Academiæ Patrum solennem pompam illustrante, producebantur duo præcellentia & Capitalia ingenia, ut studiis juventutis præficerent, damnumque quod obitu abituque magnorum virorum feceramus, refarcirent.

At O volucres & fluxas hominum spes! O ancipitia & lubrica vitæ curricula! Quam cito illa omnia ex plausu ad planctum, ex gaudio & voluptate, ad luctum & lacrimas reciderunt!

Conscendendum statim ferale fuit pulpitem, lugubriaque sumenda in atroci, quam nec opinato vibratum telum imposuit, plaga, qua raptum in igne

nostri Ordinis & Litt. Orbis decus, atque in flore ætatis extinctum. Cujus aureo Orationis flumine toties hi parietes atque hæ exedræ resonuerunt.

Vix lugubria deposuimus, quamvis iis positis haud quaquam exuimus mœrorem: cum ecce novum nobis imprimitur vulnus, & qui nondum sedatus erat dolor novo impetu recrudescebat.

In robore enim ac veluti meridie vitæ mortis tenebris mergitur aliud iterum Professorii nominis ornamentum atque Reip. eruditorum grande lumen.

Merito ergo lacrimis oculi madent, & in excessu Clar. BOSSII luget uxor domusque, mœremus & nos, & studioforum squalet chorus, gemituque hujus sacræ ædis parietes circumsonant; & pullati atratique omnes tristitiæ & luctus insignia ostentamus.

Sed quoniam Divini fati, quod omnibus ab æterno scriptum est, adoranda est lex, & non tam occidit, quam Cœlo novum, ut sperare par est, fides surrexit, in vitamque immortalem se emerfit, Clarissimus defunctus, cujus mortales exuvias pio officio gremio terræ commendandas executi sumus: non male sano nos luctui permittamus, sed ægritudinis nostræ allevamentum potius in grata laudum & virtutum ejus commemoratione celebrationeque quæramus.

Atque utinam dolor copiosos efficeret atque eloquentes, vimque accenderet atque eloquentes, vimque accenderet dicendi, quam ego, cui triste hoc parentandi munus Patrum Academicorum auctoritate est impositum, per laudes optimi & candidissimi pectoris plenis veherer velis, ejusque æternam memoriam in animis vestris tanquam in templis consecrarem.

Nunc vereor ne ægritudo & triste desiderium si quid in me est facultatis, quod sane non est, hebetet, retundatque. Splendoremque nominis BOSSIANI non tam in illustri posuisse, quam imminuisse ac detrivisse videar.

Quando tamen gravissimam hanc Provinciam ad me pertinere censuistis Amplif. Senatus, vestramque mihi auctoritatem defugere religio fuit, conitar quantum potero, & difficultates, quæ me circumvallant, quas ambitioso declamatorum more exaggerare, ex conscientia tenuitatis meæ, nihil attinet, pietate eluctari conabor.

Vos omnes qui exequias Carissimi Capitis frequentia vestra honestastis, ab atrocitate communis vulneris avocatos paulisper & abductos animos mihi adhibete, atque paucula ex laudum uberi segete, qua virtus effloruit defuncti, libantem, secundis auribus & pio silentio sublevate.

Quando laudabile vitæ curriculum, quod emensus est Cl. Def. per summa fastigia persequi ingredior, in oculisque vestris ac mentibus defigere, res ipsa jubet inde impetum sumere, Orationemque admittere, unde intercepti fideris nostri lux primum emerfit.

Excellens atque erecta indoles, ex fonte delibata Divinitatis, nusquam non mortalibus dispensari potest.

Non nobilem illum ignem, quem Cœlum adflatur, aut natalis soli adspirat nobilitas, aut ejusdem contra obscuritas extinguit præfocatur.

Non

Non tamen nihil habere momenti decrerim, ubi primum vitales auras ducamus, quod ingenium soli coelique, in corporis mentisque habitu vehementer dominetur.

Nostrium nascendi fors non vervêcum in patriam crassumque Bœotorum aërem abiecit, sed in Capitalium ingeniorum benigna ac foecunda matre, magnorumque Virorum feracissima extulit regione.

Floret enim florebitque hac laude terra Frisia, & facile finitimis palmam præripit.

Sed vereor ne ambitiose facere videar, & assentatoriæ orationis illecebris insidias auribus struere, si in campum hunc cursum permittam orationis.

Tum & hæc me subit feritque cogitatio, impetumque quem dare paratus eram, sufflammat, communem esse in laudationibus de splendore Patriæ locum, ad ravimque usque occentatum, quo aures vobis verberare & cerebrum excutere mihi religio est.

In Frisia ergo suavissimam hanc lucem primum hausit Noster, ortuque suo Worcumum illustravit superioris seculi anno septuagesimo, Novembris die 23. Habet hoc non ignobile oppidum, quo censeatur, sed in annales ibit, doctosque fastos incunabulis Viri, qui literarum gloria, æternam sibi condidit famam.

Altis ruinis merfa sepultaque jaceret Stagira Macedonum nisi magnum illum felici nixu edidisset Aristotelem; qui Stagiritis nomine Patriam memoriæ posteritatis, nunquam delendæ, commendavit.

Hic lucis usuram accepit ab honesti admodum loci ordinisque parentibus, quod quidem ego, quamvis circa natalium vel lucem & splendorem, vel tenebras & sordes magna in inanitate multos mortales versari non abnuam, in haud exigua tamen felicitatis parte collocaverim.

Patrem igitur habuit, Reverendum & Doctiss. Virum JACOBUM BOSSIUM, S. S. Ministerii Candidatum, & Gymnasii literarii Worcumani Rectorem.

Hic Leovardia oriundus fuit, originemque duxit ex spectata istic loci familia, quæ in ista nostra Metropoli seculo floruit superiore, sed, ut fit, mascula stirpe præcisa & sequiore sexu in alia transeunte nomina, nunc fere oblitterata est & extincta.

Matre editus est GERHARDA DE HAAN, Filia Viri Integerrimi KEMPONIS DE HAAN, inter honestioris ordinis ministros Supremæ Frisiorum Curiae. Hic ortus fuit ab KEMPONE RINICIO DE HAAN, qui Quæstor fuit Jurium Supremæ Curiae.

In ea emicuere omnia corporis animique bona, quæ exemplum feminei decoris ornare possunt; sed immatura morte rapta, in floreque ætatis phtili, quam pestem in filium etiam, pro dolor! propagavit, absumpta est: omnibus sui ingens relinquens desiderium, nostrumque orbans matre indulgentiæ & pietatis insignis.

Ut primum autem involucris infantiae, tenebrisque illis, quibus immortalem animi mentem circumfudit nascendi conditio, se emergere atque ex-

plicare occoepit, femina scintillasque prodidit bonæ eximiæque cujusdam indolis.

Ut enim tenera herbula, ubi se ex sinu terræ erupit, læta vernantique viriditate spem & cogitationem commovet uberis segetis. Ita unguiculi sæpe tenelli, & pueriles infantilesque adeo anni multis signis atque argumentis declarant, quæ quantaque futura sint ingeniola, ubi bonis cultibus imbuta succreverint, & doctrinæ præceptis corroborata adoleverint.

Patrem ergo, qui in nascentibus ingeniis, quorum studia moderabatur, tractandis pertentandisque non poterat non vehementer subactus esse, in herbescente quasi primumque efflorescente filiolo, indoles advertit, perbibendis literis, capeffendisque studiis mirifice apta: bonæque spei implevit, fore ut ad eruditionis immortalem laudem grassaretur, summumque Musarum conscenderet fastigium.

Ubi ergo id ætatulæ passâ est ratio, viresque labori huic subsistere posse videbantur, Latinis Græcisque literis, quibus omnis elegantia & humanitas continetur, eum tinxit: illudque ei præclarum commisit semen, quod post tam læte se extulit, tamque uberes effudit fructus: eos uberiori messe cumulaturus, nisi hanc expectationem, quam orbi literato concitaverat, mortis intercepisset atque afflisset calamitas.

Hac felici sub cultura, naturæ bona, quibus circumfluebat, ingenii benigna vena, acre & solidum judicium, celeres illi in arripiendis quæ traduntur motus, morumque, quod caput est probitas & verecundia, unde ineuntis ætatis optima ducitur commendatio, in dies magis ac magis sese probebant, igniculi que illi, qui candidissimo pectori insiti a natura erant, acrius acriusque emicabant, & magna omnia ac præclara minabantur.

Hoc quam non ex solenni laudationis arcessam formula, & more tralatio jactem cognoscite.

In hanc amplissimam sedem honoris & virtutis juvenis admodum ab Illustr. Patriæ & Acad. patribus, qui excellentia ingenia domi nata, atque in sinu civitatis eorum enutrita, fastidioso contemptu non delent & abjiciunt, sed omnibus summæ laudis ac gloriæ accendunt stimulis, productus erat atque Litt. Orientalium Professioni Ordinariæ admotus Clar. & Vener. Theologus CAMPEGIUS VITRINGA, quem viridi inter nos senecta florentem, & hoc suum decus in simillimum sibi filium propagantem, læti gratantesque videmus.

Ex ephebis nondum excefferat noster, qui Clar. VITRINGA cognationis vinculo connexus erat, quum novum hoc lumen familiæ honestissimæ accessit, Matremque BOSSI, Vener. collegæ materteram, ut gaudio perfudit, ita nescio quo præfagio movit fore ut filius, quem erectæ indolis vi superiora capeffere videbat, ad idem culmen, si studiorum spatia decurrere liceret, proveheretur, in quæ sororium fulgere tam maturo ortu, in sinu gaudebat.

Sed non licuit optimæ femina, quam sagaciter mota fuisset, eventu adfirmatum videre: brevi enim post tabe pulmonum extincta est. Excedens autem

tem

tem hoc carissimum suum pignus Clar. Cognato moribunda voce commendavit, petiitque ut currentem inflammaret, facesque ei & calcaria subderet; ut tandem aliquando in idem emergeret fastigium, in eodemque dignitatis gradu collocaretur.

Hisce ergo domesticis stimulis, & hoc præclaro exemplo accensus noster, depositis rudimentis, ferulæque subductus, doctrinarum fontes frequentare, Græcisque & Latinis scriptoribus se ingurgitare, eamque elegantioris doctrinæ & humanitatis sitim explere, quam natura ipsa ei attribuisse videtur: tanto sane cum proventu, ut pectus inde eruditionis flumine inundatum, & præclarissimarum rerum scientia madidum retulerit.

Ab hisce initiis & fontibus quum deflueret ad hominum existimationem, fama ejus excitavit Graviss. Ampliss. quæ Virum D. HECTOREM à GLIN-
STRA, prætorem piæ memoriæ, ut eum in florentissimam invitaret domum, studiisque filiorum moderandis adhibeberet, ut iis non tantum eruditionis suæ copia, sed etiam diligentiae & virtutis exemplo facem præluceret.

Hac lauta satis & honesta dum fruitur conditione, suo Marte, vel sua potius Minerva in Græciam navigavit, & per literarum ac disciplinarum Græcarum magistros vela dedit, constantemque tenuit cursum. Non animum ejus retardare, non ardorem, quo inflammatus rapiebatur, restinguere vastum illud atque immensum pelagus, quod sibi emetiendum cernebat ante, quam in Græcæ eruditionis summa gloria, tanquam in portu posset conquiescere.

Nimirum Musæ Grajæ hominem sibi ab incunabulis devinxerant, eumque ad laudem & decus splendidissimæ linguæ amplificandum e multis millibus adoptarant, in sinumque suum receperant, secretoque instinctu, & secundo in studiis flatu adspirare, magisque ac magis eum ad exitum optatum pervehere non intermittebant.

Vetus etiam Latium sibi perlustrandum sumpsit, linguæque Latinæ auctores assidua volutavit manu, ex quibus præter antiquitatis copiosissimam suppellectilem & instrumentum, eum traxit elegantis & limpide fluentis orationis succum, eumque eloquentiæ colorem, quo postea scripta sua, aere perenniora, adpersit, condivit, & ab interitu vindicavit.

Ciceronem vero, illum ditissimum beatissimumque omnis copiae & elegantiae fontem, adeo amplexus est, ut se penitus ei immerferit, totumque quasi imbiberit, atque in sanguinem suum transfuderit. Cujus meditationis illustre specimen in adolescentia editum exhibere possem, nisi verba in pauca conjicere orationemque compendifacere temporis angustiae flagitarent.

Ad studia autem, quæ tam feliciter affecerat, profliganda perficiendaque Academiam Patriam ingressus est, Anno superioris seculi nonagesimo quarto, die 29 Augusti, Rectore Magnifico BERNARDO FULLENIO Mathescos, cum viveret, Professore longe Celeberrimo.

In hæc spatia immissus, historiarum amplissimum campum permensus est ductu & auspiciis Celeberrimi COETIERII, Collegæ nostri Conjunctissimi. Ab Clar. RHENFERDIO, decessore meo, literas Hebraicas & Antiquitates Sacras hausit.

Maxime

Maxime autem pependit ab ore Celeberrimi consobrini, jam dudum in cathedra Theologica collocati, & Historiam præterea Ecclesiasticam tradentis: quicum etiam egit de studio Theologiæ optima illa via & ratione exhauriendo, qua qui decurrunt, vel Ecclesiæ vel Academiæ ingenti præsidio & ornamento esse possunt.

Verum quum manibus Musarum quasi fictum formatumque videret cognatum suum Celeberr. Collega ad Sacra Græca tractanda, lumenque insolitum eis infundendum, majorem ei in modum auctor fuit, ut linguæ Græcæ incudem identidem dies noctesque tunderet, in adytaque ejus altius altiusque se penetraret: quod si faceret, in tanta penuria eorum qui hac in palæstra desudare sustinent, fieri non posse, quin tandem optatam laborum contingeret metam, in summumque dignitatis escenderet gradum.

Gravissimum consilium, ab optimo affectu atque judicio profectum, lubens volensque amplexatus est *ἐμμανεῖτης*, atque hisce suis dulcissimis deliciis vigilas, vires, vitam denique transmissit & consecravit.

Sed jam tempus erat, ut quam ipse vim & copiam eruditionis atque humanitatis imbiberat, in alios diffunderet, doctorisque fusciperet personam.

Honestissimam itaque heic loci, inter Musarum alumnos, humeris suis imponi desideravit provinciam, litteras Græcas cum auctoritate tradendi, cujus ei facultatem volentes lætique contulere Patres Academici anno superioris seculi 96. die 13. Octob:

Sed minor erat scena hæc, quam ut amplas viri dotes caperet; majus eæ deposcebant theatrum, unde latius dimanare posset ad publicam opinionem, lucemque suam spargere & disseminare.

In hoc brevi productus est, ab munificentissimis nostrorum studiorum altoribus statoribusque, & titulo præmiisque Græcæ linguæ Prælectoris honestatus & auctus, ejusdem seculi anno 97. die 18 Febr.

Hanc Spartam quum summo cum applausu ornaret, in eaque divitias opesque Græcæ eruditionis, quas indefesso labore collegerat & domi construxerat, tum domestice tum publice etiam panderet, edito egregio specimine animadversionum in loca bene multa N. T. palmam tandem, ad quam a teneris adspirarat, quæque caput ejus cingere jam dudum gestiebat, reportavit, Professioneque Ordinaria Græcarum litterarum, quam vacuum ei fecit excessus Cl. BLANCARDI, fuit decoratus hujus seculi anno 4. die Febr. 7. In hoc amplissimum munus immissus fuit solenni inauguratione pridie Eidus Junias ejusdem anni, Orationemque habuit gravitatis & dignitatis plenissimam *De Eruditione Græcorum per Colonias eorum propagata*: qua maximam quam de se concitaverat cogitationem egregie confirmavit; adversariamque sibi propositam splendide sustinuit.

Hic ego quid vobis memorem, qualem se Academiæ exhibuerit virum, personamque sibi impositam quanta cum dignatione & honore gesserit?

Non patitur optimi Collegæ verecundia & modestia, qua eum mirifice præditum fuisse omnes tenetis, me verboſo carmine identidem in laudes ejus recurrere. præterea subit animum vereri, ne dum amplificare studeam, ejus
minuam

minuam etiam gloriam. Denique quæ vis orationis consequi posset quæ ipse in Græcarum rerum siti flagrantem contulit juventutem, quam largosque interiorum literarum fontes patefecerit iis, qui se duci huic & doctori in disciplinam tradebant. Dixisse satis habebō, quæ, in hac Musarum fede, dilapsa fluxerant nobilissima studia, desertaque & inculta jacebant, Eum revinxisse, exfuscitasse, atque ad decus illud & splendorem renovasse, quo inter nos læte vigent florentque.

Hanc dum ita magnifice sustinet & ornat Provinciam, jamque ultra annum ætatis quadragesimum cœlibem vitam exigit, Sociam circumspicere cœpit, cujus in suavitate acquiescere, & a continuis laboribus respirare posset: sanctissimoque sibi connubii vinculo junxit lectissimam Matronam FELIAM SINEDA, honesto ortam loco, naturæque ac fortunæ bonis pulcre florentem. Secundum Vidua, novissime luxerat Reverendum Virum GERARDUM HORREUM, Verbi Divini Ministrum in *Paroecia Virginis* quæ *agri Biltani* est; ex quo duplici prole aucta, virile secus stirpem PETRUM HORREUM S. S. Ministerii Candidatum, ad præclaram spem famamque adolescere videt.

Non infœcunda Materfamilias nostrum quoque bis parentem fecit, PETRONELLA & GERARDINA JOANNA, quæ dulcissima conjugalis tori pignora, infantiae limen necdum egressa, orbitatem ac solitudinem suam deplorare, matrisque acerbum mœrorem lacrymarum consortio diluere non possunt.

Ite interim, piæ lacrymæ, non vestræ tantum, O funera mater, squalidaque domus, sed nostræ quoque: ite, ac genas ubertim rigate, interpellatum tam mature pulcherrimæ vitæ cursum; mortisque tristem ac severam vim, orationem desubito nostram intercipere & opprimere. Ad hujus tenebras & horrorem ante quam propius accedamus, non committam, ut Viri præstans virtutis indoles, dotes insignes, vitæque ac morum secta gravis, antiqua, candida, & ingenuæ simplicitatis plena, non debita in luce locetur, memoriæque vestræ non majorem in modum commendetur. In oculis quoque vestris defigi par est & verum, egregia eruditionis monumenta, quibus sibi nunquam intermorituram ad posteros peperit nobilitatem, quorumque laudem nulla obruet vetustas, nulla inobscurabit oblivio.

Hæc quod contrita omnium manibus sint, in sinuque gestentur, paucis defungi jubent, & summa tantum libare fastigia, operumque titulos. Primus felicitis ingenii partus editus ineunte hoc seculo, *Exercitationes Philologicæ in Novum Testamentum*. Per sane modestæ, sobriæ, solidæ, & copiosissimæ eruditionis lumen spargentes. Hoc sibi libro viam ad Professorii muneris dignitatem, jam ante apertam, permunivit. Recentavit ejus editionem Cl. defunctus anno hujus seculi XIII. multis accessionibus locupletatam. Auctarium quoque adjecit, *Dissertationem de Etymologia Græca*, ubi ut singulare prodit acumen & sagacitatem, ita viscera se linguæ ad vivum secuisse atque perspexisse, luculenter ostendit.

Anno volventis seculi septimo, in lucem emisit *Observationes Miscellaneas ad loca, cum Novi Fæderis, tum exterorum Scriptorum*, ejusdem cum superioribus illis, id est optimæ atque elegantissimæ, notæ. Quibus subjungi voluit & ad posteritatem propagari, illustre literaturæ Græcæ specimen, quæ in florentissimo cognato, **HORATIO VITRINGA**, **CAMPEGII F.** jam prima in adolescentia eminebat, & præclare se efferebat.

Edidit haud longo intervallo post, *Ellipses Græcas*. Opusculum longe utilissimum, quodque clarissimam faciem præfert ad salebras & difficultates, quibus cognitio peregrinæ, & intermortuæ linguæ interciditur, superandas. Omnibus in linguis defectum dominari, ellipsique nominum, verborum, pluriumve sæpe numero vocum simul, magnas offundi tenebras, neminem fallere potest qui vel a limine humaniores literas salutavit.

Has perrumpere, atque ad alte retrusam ellipsium rationem penetrare, haud vulgaris operæ est & curæ: atque haud scio, an nulla fecundior mater exstiterit regularum, exceptionum & observationum, ne dicam nugarum & quisquiliarum, quibus Grammatici artem prægravant, & odii fastidique plenam reddunt, quam hujus arcani ignoratio. Libellus ob insignem utilitatem non in Belgica tantum nostra recusatus est, verum etiam Lipsiæ denuo typis expressus, cupidissime diripitur.

Splendidissimam deinde concinnavit editionem Græcæ Versionis quæ septuaginta Virorum dicitur, quæ ceteris editionibus non præstat tantum, sed longo præstat intervallo, in quo neque veram cuiquam laudem me detraxisse, neque falsam BOSSIO affinxisse, omnes exploratum habent, quibus præclarum opus evolvere datum est.

In domestici exercitii usum, delineavit etiam, & succincte ac dilucide informavit antiquitates Græcas: tandemque publicum donavit Novis in Scriptores Græcos animadversionibus anno seculi decimo quinto, adjuncto specimen Observationum Latinarum. quod nisi mors studiorum & laborum prosperrimum hunc cursum abruptisset, ambigi fas non est, quin ex divitissimo ac copiosissimo ingenii ac doctrinæ penu orbem literatum magis magisque sibi devinxisset.

Temperies nostro contigit sanguinea, proba, robusta; corporisque in justam staturam erecti, ac multa oris dignitate præditi, habitus firmus, nervosus, solidus, in laboresque duratus: quod tam malignum ac ruinosum fore, haud facile sperasses, nisi quod juventutæ nullus tam lætus existeret flos, quem non acerba derepente metat mors, virilis ætatis nullum tam vegetum robur, quod non ejusdem impetus sternat atque obterat.

In pulcrum dignitatisque plenissimum domicilium, vel verus hospitium, animus immigravit, egregiis donis bonisque prolixè cumulatus atque exornatus. Inerat vigor & alacritas, cuius aciem nulla fatigatio frangebatur aut retundebatur; inerat ingenii beator fons; inerat iudicium acre, limatum, ac perpolitum: quibus cumulum adjiciebat memoriæ mirifica felicitas.

Hanc pectoris optime nati vim ac præclaram indolem, recti cultus roborarunt, & in majus meliusque provexerunt. Acuit præterea atque accendit diligentia

diligentia indefessa ac plane singularis, ardorque quem nihil extinguere poterat, nihil retardare.

Studiis suis quasi affixus, ægre se ab iis divelli patiebatur, somno quoque quietis & laxamenti tempora invidens & suffurans, horasque suas perparce dispensans, & amicis ac familiaribus impartiens.

In amplissimis hisce dotibus, eruditionisque opibus ac divitiis, quod summum ac ferme Cœleste est, rara ac sibi propria modestia alios supra se omnes collocabat, atque adeo non elatos gerebat animos, spiritumque & arrogantiam fumebat, ut nimis de se tenuiter, nimisque demisse, si id fieri posset, sensisse videri deberet, solusque sua bona, ac reconditæ doctrinæ thesauros ignorasse: quamvis, meo quidem animo, non tam bona sint, quam malorum irritamenta, & flabella vanitatis literæ & scientiæ, si animum superbia, tumore & cæco sui amore inflant, & transversum agunt. Vilis interim annona est eorum, qui etiam curta admodum in re, sibi unice placent, se, pavonum in morem, magnifice circumspiciunt, suas semper laudes crepant, & tantum non inaurata statua se dignos ipsi prædicant.

Hi ut alios omnes præ se spernunt & abiiciunt, ita quicquid ab aliis proficiscitur, ac in commune defertur, carpunt, rodunt, vellicant, ac *tangunt male singula dente superbo*. Summorum quoque atque illustrium hominum leviculis insultant erratis, in eosque, si quid humani passi sint, inclementer sæviunt. Ab hac quoque impotentia, & inanitate sejunctissimus fuit noster. Aliorum operibus suum, vel majus etiam, ponebat pretium. Aliorum errores nudare, & publicæ ignominie exponere, nunquam sibi pulchrum duxit, illiberalisque habuit ingenii, alienæ laudis detrimento splendorem aucupari. Ubi autem eruditorum hominum lapsus & errata tangebat, invitum se facere, & necessitate adactum satis apparebat, ne eorum auctoritas veritati gravis foret: eamque semper hac in parte moderationem adhibuit atque humanitatem, ea censuras suas condivit lenitate, ut neminem unquam læserit, quam plurimos sibi obligarit & debendi fecerit reos: quam generositatem si universa Criticorum natio induere posset, non tanto animorum ardore inter se de rebus etiam nihili concurrerent, neque optimis studiis levitatis affricarent maculam.

Inter ceteras autem Viri dotes, propria quadam ac præcipua laude afficeretur, singularis ejus ac pene incredibilis candor, & prisca simplicitas, qua paucos pares, neminem habuit superiorem. Hæc ut meliora tantum peccata insidet, ita nihil magis animum prodit vitiis infectum, quam sub persona vivere, & quæsitis artibus ac malo fuco nativam faciem occultare. Utinam diuturnior nobis harum virtutum usura fuisset; sed sapientis non est, in hoc inconstantie & mortis regno propriam sibi possessionem polliceri, aut non ad quosvis etiam atrocissimos casus paratum armatumque opponere pectus. Eo non parum mihi in præsentia opus esse sentio, quod intimis sensibus commovear, ubi Exitum Viri Orationem meam spectare video. Hic ut verbis sane ingratis parcam, defungi ex more liceat narratione Medici Experientissimi & Celeberrimi, Collegæ conjunctissimi PETRI LATANEI.

Quantum valeat, ad vitæ humanæ perniciem, innati morbi dira lues, pthysis inprimis declarat, quæ, ubi demum confirmata, nulla arte, cura vel diligentia se superari patitur: at contra jugiter serpens ad seram plerumque posteritatem propagatur. Cujus vero luculentum nobis hodie documentum exhibet nuper fato functus Eximius Collega LAMBERTUS BOS, qui prospera hætenus, nec non constanti valetudine usus, longam annorum seriem polliceri videbatur: vigeabant in eo, pari passu, mentis & corporis vires, utriusque labores recte ferebat: præter firmam & validam membrorum structuram, ipsi inerant externa quævis integræ sanitatis indicia, si intensius æquo rubentem vultus colorem exceperis, qui interdum sanguinis æstum, vel etiam quandoque intus delitescentem pulmonis intemperiem significat. Dum autem ille omnia vitæ munia commode sustinet, & suscepta quævis alacriter exequitur, ad severiora, ut plurimum, studia animum intendit, de obscuro quodam continuo & diuturno dolore, qui dextrum latus infestat, parum sollicitus, qui tamen, ut jam tristis docet eventus, quid omnino sinistri portendebat, & quo tandem corporis robur penitus devictum. Porro sub finem Octobr., anni superioris, quæ tunc hinc inde grassabatur, felre peracuta correptus est, eaque æstu immodico, siti, anxietate, vigiliis, etiam deinceps intenso dextri lateris dolore stipata, qua jam dudum nidulans & sopita doloris causa fuit excitata, ulcusque in pulmonibus confestim peperit, unde mox emanat molestissima tussis; excreationes erumpunt cruentæ, fædæ, purulentæ; ipsum denique, ut interna ulcera solent, pabulum elargitur feбри continuæ lentæ, quæ sensim corporis habitum depascitur viresque conterit. Huic morbo gravi & difficili debellando, præsidia sedulo adhibita eousque profuisse videbantur, ut minus deinde æger a cibis alienus esset, immo eorum prudenti usu utcunque vires reficerentur; evanuit insuper diuturnus ille dolor, sputa fluidiora facta sunt & minus fæda, qui nuper molestus & difficilis, facilis evasit in utroque latere decubitus, remisit quoque nocturnus sudor & febris levior visa est. Quæ prospera, dum nos inani recuperandæ salutis spe lætant, uti hoc in morbi genere sæpe fit, absque prævia ulla causa sensibili, frequens derepente exoritur dejectio fætida, qua denovo, nec dum confirmatæ, vires protinus elabuntur & diffuunt. Variis tum demulcentibus auxiliis Diarrhæa vix subacta, statim vis morbi versus superiora dirigitur, mox ideo exsurgit angustia gravis, cardialgia, nausea, quæ symptomata subito excepit febris exacerbatio gravissima, cujus vehementia vires residuæ, morbi diuturnitate, fractæ & debiles magis magisque resolvuntur, unde paulo post, videlicet biduo ante mortem, grave illud animi deliquium, quo arteriæ pulsatio penitus evanuit; elapso quodam haud modico temporis intervallo, revixit quidem qualiscunque pulsus, sed inordinatus & formicans, qui tactu vix percipitur. Ab omni æstu, dolore, alioque affectu tum æger immunis visus est, quod viribus resolutis, fatiscens natura ulterius morbo obsistere nequeat. Ita tandem depresso vitali spiritu, ejusdemque collapsa virtute, in angustioribus vasis nonnulla concrepant corpuscula, e quibus postremo vitæ die, juxta utramque sinistri lateris maxillam enascitur tumor, durus, livescens, plane insolitus, quo etiam tempore prodiit fames inopina & mali ominis. Denique tanta symptomatum caterua obrutus æger, ejusque viribus demum extinctis, 6. Januarii, hora circiter nocturna prima, e vita discessit.

Beatos

Beatos vero illos, qui in Domino moriuntur! non tam e vita excessisse, quam mortis ac peccati se vinculis explicuisse, atque in veram vitam, immortalitatisque lucem evolasse censendi sunt. Hanc nobis, haud leve in solatium tristis nostri desiderii, spem fidemque de Defuncto nostro adfirmant, non vita tantum universa, virtutum multa florens luce, & Spiritus Sancti professâ vim vorticordiam ac regenerantem: verum etiam exitus Christiano homine dignissimus. Dum enim nostro machinas ac tormenta sua admovet novissimus hostis, mortisque & peccati domicilium quatefacit; exterior quidem homo ejus, fluxaque ac caduca pars debilitata & dejecta fuit; sed interior interim homo magis ac magis erigi ac roborari, seminaque solidæ pietatis, fideique vivæ, quæ beato pectori inseverat Spiritus Gratiae, se prodere ac luculenter efferre cœperunt. Declarat hoc mirabilis plane constantia & animi fortitudo, vel, ut rectius dicam, patientia sub Dei manu, in longinquo ac perdifficili morbo. Declarat invictum pectoris robur, fidei clipeo munitum, quo adventantis mortis tela & terrores intrepidus excepit, & discussit. Declarant Sacrae lectiones, quibus decumbens & lecto affixus ab Optima uxore recreari & sustentari frequenter voluit. Declarant ardentia suspiria, quibus se in Cœlum persæpe extulit, in ejusque se gaudia spe atque cogitatione immittere visus est. Declarant teneri & pii animi motus, quibus extrema suorum officia, Celeberrimorum præcipue Collegarum & Cognatorum, insignium Theologorum, CAMPEGII VITRINGA Patris & Filii, nec non Reverendi admodum Viri D. ZAAGMANS, amplexus est; quum pro eo apud Deum multis cum lacrimis intercederent, immensamque Christi Domini misericordiam, & Victricia merita implorarent. O ter quaterque beatos, quibus hoc pacto finiri datur, & ultimam illam pugnam depugnare! Animamque sigillo Spiritus impressam inter suorum preces Deo Patri & Christo Redemptori commendare: ut expers omnium malorum, æternis redundet ornamentis, immortalis gloria circumfluat.

Salve nove Cœli civis, Beate BOSSI! qui ex fluctibus & tenebris hujus vitæ, tranquillum illum invecus es portum beatitudinis æternæ. Tu inter cœlestes orbes mortalitatem jam nostram calcas, & ex alto despicias: atque in serenissimo illo Divinitatis æthere noctem nostram miraris, & cadaveris tui rides ludibria. Salvete Sancti Manes & æternum valete. Nos sicut Te, Collega nobis quondam Carissime, impense amavimus, ita gratissimam uti memoriam nunquam deponemus.

D I X I.

DISSERTATIO
THEOLOGICO-PHILOLOGICA
DE
UTILITATE
LINGUE ARABICÆ

ПРОЛЕГОМЕНА.

Q q q

nam

nam Versio LXX. Virorum, cui primas ut plurimum deferre solent, verene an falso nunc non tango, ducentis & quinquaginta minimum annis post captivitatem Babylonicam, in qua Lingua Hebræa corrupta fuit & pura esse desiit, conscripta est; ut ex ea sola vocis semel tantum occurrentis veram & indubitatam significationem stabilire non possimus; Syriaca & Arabica, quum maximam partem ex Græca LXX. virali effictæ sint, uti conferenti facile liquebit, ea maiorem non habent auctoritatem; Chaldaicis paraphrasibus Thalmudici magnam quidem tribuunt auctoritatem, uti ex pluribus locis constat, ut Mass. Sanhed. fol. 94. & Megill. mox in principio. fol. 3. pag. 1. אלמלא דחורנומה דהאי קרא לא הוה ידענא מאי קאמר *Nisi exstaret istius loci Targum, plane nescirem quid diceret.* & ex Rabbinorum Commentariis, quod illi qui ea legerit ignotum esse nequit; tamen cum non tam versiones quam paraphrases sint, minor earum in vera vocis notione adstruenda videtur auctoritas: Alias Versiones consultus omitto. Hæc non ita accipi velim, quasi nullam vel exiguam Versionum Orientalium, Græcæ aut Latinæ utilitatem & auctoritatem esse censerem, plane id a mente mea alienum est, plurimum enim iis deferendum existimo; hoc tantum volo, sola nos, vel Græca vel Chaldaica aliave Versione nixos indubitatam obscuræ vocis significationem stabilire non posse, sed tantum ex conjectura. Exempli gratia, verbum *ץ* in Lexicis significat *disrumpi*: quod non dubito quin ortum suum habuerit ex Targum Jonath. qui Esaj. 33: 20. *משכנא דלא מחפרק אהל בל יצען* transtulit *Tabernaculum quod non disrumpitur*: cum tamen vera vocis significatio sit *transvehi* seu *loco migrare*, uti inferius ostendam.

Itaque cum tot obscuritatibus & difficultatibus Linguam Hebræam premi videamus, qui tandem eas superare & ex iis emergere poterimus? ut accuratam ejus linguæ cognitionem acquiramus: respondeo cum Viris Doctiss. Seldenis, Graviis, Pocockiis, Bochartis, Hottingeris, Ludovicis de Dieu, Capellis, Castellis, aliisque bene multis, ad id omnino requiri cognitionem filiarum Linguæ Hebrææ, Dialectorum ejus dico, Chaldaicæ, Syriacæ, Æthiopice, Samaritanæ, Arabicæ linguarum. Omnes eæ linguæ Dialecti tantum, ut dixi, non diversæ ab Hebraica Linguæ sunt; quemadmodum Dorica, Æolica, Ionica, Attica, unam tantum Græcam constituunt linguam. Harum Linguarum Utilitatem passim in scriptis suis ostenderunt Viri modo memorari, Pocock. in *Not. miscellan. ad Port. Mosi.* Bochart. in *Pbaleg.* & præsertim Hieroz. Lud. de Dieu in *Commentar. in V. Testamentum.* Hotting. in *Lexic. Harmon. Orient.* & *Smegmate Orient.* ubi plus quam quingentas voces ex Arabica Lingua illustravit. Capellus passim in *Not. Crit. Ludolf. in Comm. Hist. Æth.*

Arabica autem Lingua quanto cæteras copia & amplitudine superat, tanto feliciori successu opes, quas a matre Hebræa Lingua accepit, eidem postliminio restituere valet, ut merito commendatissima sit: Hac sola omnibus fere difficultatibus sese extricavere Rabbinorum Doctissimi Aben Ezra, Kimchius ex traditione patris, Ibn Jannahus & Raschi: Kimch. *Præfat. in Librum Radicum* sit ait: *ואשר לא אמצא לו חכר במקרא אביארו מלשון הנביא* Cui vocabu-

to socium in Scriptura non invenio, adducam illud ex lingua Hagarena. (seu Arabica.). Sic Cant. 2: 5. ad vocem רפרני ita commentatur Ab. Esra; רפרני מוקוני id est; בלשון ישמעאל כמו חוקוני *confortate me*: Recte sane, nam רפר pro *confortare*, *suffulcire*, usitatissimum Arabibus est, & eum significationem hic necessariam esse optime animadvertit Ab. Esra, nam jungitur ut synonymum cum כמך *sustentare*: Hanc Ab. Esra expositionem amplexi etiam sunt Belgæ Doct. Ondersteunt מך &c. Iterum Hof. 13: 5. ad verba ארץ תלאובות sic Ab. Esra; ארץ צירה וצמא וככה בלשון *Est terra arida & siticulosa*, & sic in lingua Ismaëlitica. Clarius in hunc locum D. Kimchi; בארץ תלאובות בארץ צמאה והיא המדבר והביא אא"ל ראיה *In terra siticulosa*, prout *est desertum* (deserti enim hoc versu mentio fit) *pater vero meus fel. mem. illustravit vocem hanc ex lingua Arabica*, quod dicant לאב אלרגול (1.) *lab al-rajil* hoc est, *sitivit vir*. Hæc vocis תלאובות ἀπαξ λεγομένης derivatio ex Arabismo, multis parafangis anteit Salomonis Iarchi etymologiam, cui תלאובות est תל שאובין *tumultus in quo appetimus omne bonum, at non invenimus: quasi תל שאובין tumulus desiderantium*. Nimis longum foret, plura Rabbionum loca afferre, cum in verbis obscurioribus fere semper ad Arabicam Linguam recurrere soleant, quanquam, ut verum fatear, quandoque satis imperite, cum non adeo probe ipsis cognita fuerit. Ut Cantic. 8: 5. Ab. Esra & Raschi מתחברת exponunt per מתחברת *associans se*, eo quod רפקת Arab. idem sit quod חבורה *societas*; sed scire debuissent, aliam prorsus esse vim vocis in octava quam in prima conjug., nam התרפק seu رفق non *associare se*, sed *inniti* notat, proprie cubito, (unde Chald. מרפק *cubitus*) verti ergo debet, *quæ cubito innixa est*, ἐπιστηριζομένη LXX. & *innixa* cum Vulg.: sic Belgica nostra Versio habet, Die haer liespich leunt: significatione *cubito innitendi* verbum רפק familiare satis est Æthiopibus, nam in N. Testam. Æthiopico sæpe est *accumbere mensæ*, Alias Ab. Esra παρερμηνείας ex lingua Arabica infra notamus.

Accedit ad hæc Rabbionum testimonia auctoritas Christianorum, tum Patrum, ut Hieronymi, qui *Præfat. in Daniel.* sic fatur; *Sciendum est Job cum Arabica lingua plurimam habere societatem & se multa in Jobo ex Arabico sermone transtulisse* alibi testatur; tum Theologorum nostri sæculi non ex infimis; Poli, cujus verba postea videbimus, Zanchii, Riveti, &c. &c. Petr. Ravanell. Biblioth. Sacr. *Aben Esra referente Paulo Fagio asserit שמים idem significare quod altum vel supra, id quod probat ex lingua Ismaëlitica, quæ plurimum affinitatis habet cum lingua Hebræa.* Locus Ab. Esra, ex quo Fagius hæc hausit, est Genes. 1: 1. ad vocem שמים: ubi sic commentatur: מעם שמים נובה ומעלה וכן בלשון ישמעאל שרבו על מחבנות לשון הקדש *Significatio, cælorum (2.) est altitudo*

Qqq 2

(1.) In omnibus Exemplaribus impressis, quæ vidi, רגול per dalet legitur; male procul dubio, nam id Arab. *Virum* non notat.

(2.) Quanti hæc etymologia præstat illa Rabbi Salomonis ad Gen. 1. c. שמים מים. *Quod שמים מים ibi aquæ sint,* (Cælum dicitur שמים) *quod שמים מים ibi aquæ sint,* אש ומים שערבן זה כזה ועשה מהם שמים:

altitudo & eminentia, & sic in lingua Ismaëlitica, cujus plurima pars cum lingua Sancta convenit. Respicit ad rad. Arab. أ ل م *altum esse*, unde س م م *cælum*, ab altitudine & eminentia sic dictum, oppositè ad א ר צ *terra*, ab Arab. rad. أ ر ض *infimo loco positum esse*, depressum esse.

Objici solet a quibusdam, nefas esse, matris Hebrææ voces, ab ejus filia, quin etiam una ex natu postremis, Arabica, quæ Ismaëlitica ab Ismaële nuncupata est, deducere. Sed falsum est Linguam Arabicam ortam esse Ismaëlis demum tempore, cum a י ר א Jara filio י ק ת Joktan nepote Heberis Gen. 10: 26, 27. quem Arabes ي ج ر ب Jarab filium Kahtan appellant, originem traxerit, ut uno ore omnes in universum testantur Arabes. Vid. Lauhar. Lex. is enim iis primus est qui د ل *deflexit linguam suam a Syriaca ad Arabicam*. Obiter nota, Orientales Linguam Syriacam primævam & antediluvianam statuere. Idem sentit Theodoretus *Quest. 51. in Genes.* Præterea posteri Ismaëlis a veris Arabibus distinguuntur, vocantur enim ع ر ب *Arabes Arabizati*, ut ita dicam, seu *Arabismo donati, ascititii*, cum ex Jarah oriundi ع ر ب *Arabes puri, genuini* appellari soleant; quia vero non minima pars Arabum ex Ismaële originem ducunt, factum est, Arabes & Ismaëlitas confundi, & ut ع ر ب usu venire. Ut Gen. 37: 25. 27. pro Hebr. י ש מ ע א ל י ת *Ismaëlitæ* Onkelos habet ע ר ב י מ *Arabes*, sic Saadiæ Versio Arabica ع ر ب Erpen. *Pentateuch.* ع ر ب Perfica Iawasii ع ر ب Targ. Hierosolymit. ע ר ב *Saraceni* transfert; sequioribus scilicet temporibus eo nomine venire cœperunt: Sic Arabicam linguam ab Ab. Esra semper fere י ש מ ע א ל י ת *Ismaëliticam* vocari ex exemplis supra allatis constat. Quod igitur Giggæus in *Thes. Arab.* referat, Arabes Ismaëlem Arabicæ linguæ auctorem facere, id non aliter intelligi debet, quam de lingua Arabica ع ر ب ية *pura seu defæcata*, quæ ع ر ب ية *Dialectus Koraisji* dicitur, qua Alcoranum conscriptum tradunt: Videtur autem Ismaël eam ad normam Hebraicæ Linguæ, a qua forsan longius recesserat, revocasse.

Ex hisce fatis patet, quam dilutum sit argumentum ex novitate Linguæ Arabicæ petitum, cum nec Syriaca, nec Chaldaica antiquitate inferior sit.

USUS autem Arabicæ Linguæ, quæ ob miram fertilitatem & copiam cœterarum facile princeps dici potest, tam late diffusus patet, quippe qui ad nullum non eruditionis genus sese extendat, ut justum volumen digna ejus argumenti pertractatio requirat; unde ne Dissertationis Academicæ limites excederem, tantum ejusdem in vertenda S. Scriptura *Utilitatem* & *Necessitatem* ostendendam mihi elegi, exemplis aliquot luculentis, subsidio Linguæ Arabicæ explicando loca obscuriora & intricatiora, de quorum vero & genuino sensu apud Interpretes nondum constat: Viri Docti Po-

cock,

sint, vel ut אש ignis & מים aqua, quæ Deus inter se commiscuit, & exinde cælos confecit. Priorem derivationem hausit ex Beresc. Rabba sect. 4. fol. 6. col. 4. posteriorem ex Mallech. Chagig. fol. 12.

cock, Bochart, Hotting, aliique multa quidem passim hinc inde & hoc argumento scriptis suis interseruerunt, nihilominus & posteris observanda reliquerunt. Consule Hotting. *Smegm. Orient. & Thesaur. Philolog. pag. m. 501 & 502.* Pocock. *Not. ad port. Mos. Capelli Notas Criticas Boch. Hieroz.*

S. I.

Gen. 3: 8. *Et audiverunt vocem Domini Dei ambulantis* בְּנֵן לְרוּחַ הַיּוֹם *in*
borto. הִיֹּם הַיּוֹם Hic fere quot Interpretes, tot diversæ sunt senten-
 tiæ. Quidam duas hasce vocolas separant & vertunt *ad ventum*, vel *ad*
auram הַיּוֹם *hoc ipso die.* Major tamen Interpretum pars conjungendas esse
 voces censent, diversissime autem reddunt. Onkelos למנח יומא *ad quietem diei*,
 cui assentitur Arabs Erpenianus دَوَّالْ ————— in *quiete*
diei, ut & Jonathan Uzielides, ut vulgo saltem dicitur: Hi procul dubio
 pro יוֹם legerunt יוֹם Targum Hierosol. habet לחופא ריומא *in robore diei*, me-
 ridie puto. Perfice redditur بهوای اسرونی *in aura ejus diei* sed constructio
 hoc non patitur. Arabs vertit ر ————— *in motu diei*, qui *vento* excitatur, forte oculos intendit in 1 Reg. 19: 12. ubi
 insolito venti motu præsentia divina indicatur: alii aliter hunc locum ver-
 tunt, & varie accipitur, certi vero nihil determinari potest. Quid si ex Ara-
 bisimo verterem *ad vesperam diei*, seu *die in occasum præcipitante*, ut lo-
 quitur Tacit. Arab. رواح يوم notat *vesperam & tempus pomeridianum*, τὸ δειλι-
 νόν, quemadmodum a LXX. Viris optime redditum est; non raro Græci LXX.
 ex significatione vocum Arabica versionem concinnarunt, ut Gen. 2: 3. ברא
 ברא vertunt ὁ Θεὸς ποιῆσαι, legendo pro ברא *creare* ברא per da-
 leth μεταστοιχείωσι iis familiarissima, Arabice دأ ————— *incipere* no-
 tat: Quis vero Capello credat, eos החל legisse, cum id immane quantum
 a ברא distet. Sic Deut. 32: 42. פ מראש פרעות אויב LXX. ἀπὸ κεφαλῆς ἀρχόντων
 ἐχθρῶν, *de capite principum inimicorum*; راع فرع Arabice *principem, pri-*
matem significat. Infinita alia exempla afferre possem, sed alterius sunt loci.
 LXX. secutus est Hieronym. *post meridiem*, & Syrus *retrocedente die.* Sane
 ad vesperam Adamo factam esse hanc Dei apparitionem constans est tradi-
 tio; Ab. Esra in hunc locum sic ait, וזה יהיה סמוך לערב *hoc accidit prope ves-*
peram. Ipsam horam diei non ignoravit R. Salomo, cujus commentarium,
 quia vocibus, de quibus hic agimus, lucem afferre conatur, huc transcri-
 bere inutile non erit; לאותו רוח שהשמש באה משם וזו היא מערבית שלפנות
 ערב חמה באה במערב והם מרחו בעשרית *Ad illum ventum, ubi sol occidit, intelligitur*
autem (ventus) ex vespertino tempore, quod adventante vespera sol est in occiden-
te, etiam ipsi (primi parentes) rebellarunt hora decima seu quarta pomeridiana
nobis: alii tamen Adamum rebellasse sexta diei hora ut Ibn Sora, alii tertia,
Adamum rebellasse sexta diei hora ut Ibn Sora, alii tertia, tradunt. Circa
horam nonam, id est, tertiam pomeridianam Deum Adamo collocutum ex
παράδοσει Orientalium refert Patricides Arabs.

§. 2. Cantic. 8. 14. בְּרַח דָּוִד: Φύγε ἀδελφεὶς μου, LXX. *Fuge dilecte mi*, Hieronym. Votum quod minime a sponsa Christi, quæ hic loquitur, optandum fuit, cum ejus adventum & apparitionem ἐπιφάνειαν ἀγαπᾷ diligat. 2 Timoth. 4: 8. eumque ardentissimis precibus efflagitare debeat. vid. Apocal. 22: 17. & 20. ἔρχε Κύριε Ἰησοῦ. Quidam Interpretes *fuge* sumunt pro *propera*, quia quisquis fugit properat; non tamen accessus; qui optari debuit, sed recessus fuga properatur; alii aliter explicant; sed quo tandem modo τὸ *fuge* accipiatur, nunquam solida ratio dari poterit, quare Sponsa, quæ Sponsi Christi incarnationem & adventum ferventibus desideriis exspectabat, unde sæpe *præstolantis* nomine venit & *querentis* Mal. 2. eum *aufugere* velit. Arabice verbum بَرَح — non tantum *fugere*, *recedere*, notat, sed etiam *apparere*, *conspicuum evadere*: Qua significatione recepta, omnis plane difficultas tollitur; quid enim in ore Sponsæ congruentius poni potuit, quam *appare dilecte mi*, ἔρχε Κύριε; Mitto jam, verbum hoc Arabibus specialiter usu venire in apparitione capræ vel dorcadis, cervæ, &c. quarum mentio hic statim subjungitur, *Appare dilecte mi*, وَرَمَا لَنْ لَاحِظِي أَوْ لَعَفَرِ الْهَيْلِمْ & *asimilator capræ aut hinnulo cervarum in montibus Aromaticum*.

§. 3. Deut. 32: 26. אֲכַרְתִּי אֶפְיָהֶם אֲשֶׁנִּיתָה מֵאֲנוּשׁ וְכָרַם LXX. εἶπα, διασπέρω αὐτοὺς, πάντως δὲ ἐξ ἀνθρώπων τὸ μνημοσύνην αὐτῶν. Obscuritas est in voce אֶפְיָהֶם: Samaritanus vertit רַוִּינִן *Ira mea sunt*, quasi scriptum esset אֶפְיָהֶם: Syrus *ubinam sunt*, ut habet Vulg., quasi אֶפְיָהֶם: Sed unicam tantum esse vocem satis patet. Solet plerumque verti; *Angulabo eos*, id est, *angulatim profli-gabo eos*, vel *in angulos* & *terræ extremitates relegabo eos*, vel denique *ex omnibus angulis eos ejiciam*. Vides quam incerta sint hæc omnia. Arabice verbum ل — فَاة notat *exscindere*, *funditus delere*, ejusdem cum ل — فَاة significationis. Unde verto, *Exscindam eos*. Sic Versio Arabica اَنْفِيْهِمْ *consumam eos*, *finem eorum faciam*. Si quis relegationem in extremos terræ angulos hic intelligere velit, quod hodie Judæis accidisse videmus, qui nusquam terrarum non sunt dispersi, ei manifeste adversatur vers. sequens, ubi Deus dicit, sese minas has executioni non mandaturum propter hostium malignitatem, ne jactent יָדֵינוּ רַמָּה וְלֹא יִהְיֶה פֶּעַל כָּל זָמַר *manus nostra excelsa*, & *non Jehova*, *fecit hæc omnia*.

§. 4. Thren. 4: 1. אֵיכָה יָעַם הַזֶּהב LXX. πῶς ἀμαυρωθήσεται χρυσίον. Hieron. *Quomodo obscuratum est aurum*. ex significatione Arabica verbi يَعم *Obnubilari*. Verti etiam posset, *Quam vile factum est aurum*. Nam يَعم Arabice *vilem*, *communem esse* notat. Qua etiam significatione priscis Hebræis hoc verbum usu venisse dubitari non potest, propter derivatum עַם *populus*, quidni ergo hanc hoc loco admittamus? præsertim quum singularem quandam sensus elegantiam ea sufficiat: Queritur scilicet Propheta, אֵיכָה *aurum*, hoc est, procures & primates gentis Judaicæ adeo a Chaldæis contem-tui haberi, ut עַם *plebis* loco ab iis habeantur, & cum infimæ fortis hominibus reputentur: Vel si Metaphoram hic non admitti velis, talis emerget sensus; quod aurum illud, quod antea sacerrimo Dei cultui consecratum erat, & Sanctum habebatur, a Chaldæis ad idololatriam & luxuriam eorum adhibea-tur. *Quam eviluit aurum*.

§. 5. Thren.

§. 5. Thren. 4: 9. מוֹבִים הָיוּ חַלְלֵי חֶרֶב מִחַלְלֵי רֶעֶב שֶׁהֵם יוֹכֵי מִדְּקָרִים מִחֲנוּכֹת שָׂרֵי Me-
lius fuit occisis gladio, quam interfectis fame. Ita vertit Hieronymus; reli-
 quorum verborum sensum non bene assecutus est; *quum isti extabuerunt con-*
sumti a sterilitate terræ: quod aliter reddiderunt LXX. Ἐπορεύθησαν ἐκκεκνημέν-
 νοι ἀπὸ γειννημάτων ἀγῶν. Pro יוֹכֵי eos legisse יוֹלֵי ab יוֹלָא πορεύεσθαι *abire* con-
 tendit Capellus: Verum minus id fit verosimile, quod talis μεταχειρώσεως nul-
 la sint exempla: LXX. ita verterunt ex Arabica lingua, quod iis familiare esse
 supra vidimus; ubi verbum وَنَب unde in futur. يَنْب notat *fluere*,
 ut Hebr. נָב a quo derivatum est, (ut וְצֵה וְצֵה *præcipere*, pro צֵה: Quod
 post captivitatem Babylonicam etiam Hæbræis (3.) usurpatum est, uti con-
 stat ex Esdra cap. 8: 17.) & πορεύεσθαι, ut nulla mutatione literarum opus
 sit. Cæterum locus est obscurissimus, & qui Interpretes vehementer tor-
 quet, nam דָּקֵר *transfodere* sensum minus commodum efficit, *quod illi fluant*
transfossi a proventibus agri. Consule eos si lubet. Omnis difficultas tolli
 potest, ac pariter sensus elegantissimus emergere, si verbum דָּקֵר sumamus
 significatione ejus Arabica, *turgere cibo, repletum esse cibo* دَقَّ *quum*
isti perfluant repleti ventres proventibus agri: inde occisorum gladio conditio-
 nem longe excellentiorem esse quam interfectorum fame argumentatur Pro-
 pheta שֶׁהֵם יוֹכֵי &c. quod (illi) occisi gladio fluant quidem ex vulneribus, non
 tamen ut nos, qui in vivis remansimus, diuturna ac perpetua fame exare-
 scentes præ annonæ penuria languidam vitam protrahunt a fame excoquente
 discrutiantur, sed ciborum copia satiati ac referti, gladio ceciderunt. Præstat
 sane cito perimi, quam longa fame enecari.

§. 6. 1 Sam. 1: 6. וְכַעֲסָהּ צָרָה *Affligebat quoque eam æmula ejus*, Hieronymus.
 LXX. hic fere nil sani habent. Quid sit צָרָה *æmula* docet nos Kimchius in
Commentar. ad hunc l. sic ait; כל שתי נשים לאיש אחר נקראות צרות לפי שהן אויבות זו לזו *Due ejusdem viri vocantur צרות Dsarrot, quoniam ut plurimum inimi-*
tias inter se gerunt. Credo Kimchium hæc a patre suo accepisse ex Lingua
 Arabica, ipse enim eam non scivit, in qua צָרָה eam habet signifi-
 cationem quam tradit, scil. *Mulierem, quæ cum alia communem habet mari-*
tum, a צָרָה in 4. Conjugat. צָרָה prior uxori alteram addere:
 Unde explica locum Lev. 18: 18. אִשָּׁה אֶל אֲחֻתָּהּ לְמָה תִּקַּח לְצָרוֹ *Optimam nomi-*
nis rationem etiam reddit Kimchius, quod ut plurimum inimicitias inter se ge-
rant: צָרָה enim est *hostiliter agere*, nam

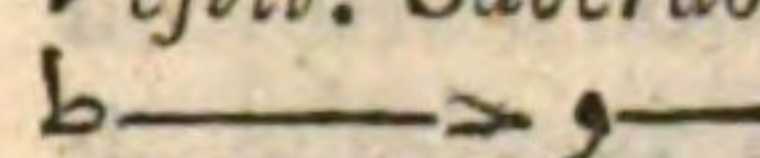
Nec regna socium ferre, nec tedæ sinunt.

ut loquitur Senec. in *Agamemn.* Hanc vocis צָרָה cum Arab. convenientiam
 etiam notatamprehendi a Clariss. Sikio *Euangel infant. in Not. pag. 44.*

§. 7. 1 Sam.

(3.) Mira certe est Linguarum vicisitudo & permutatio, sic كُتْبٌ *tessera*, quod
 non ἀπὸ τῆς Κυβιστῶν, sed ab Arab. كُتْبٌ kâb. in plurali kyyb *talus*, ἀσφαλα
 derivandum est, postea iterum in Arabicam Linguam irrepsit kube كُوبَةٌ
 ita enim ab Ekteri Turcice exponitur كُوبَةُ دِيدِ كُورِي اِيُون *Elkubē est lu-*
dus quem Nerā vocant. بَؤْمٌ est ab Hebr. בָּמָה quod posterioribus temporibus ite-
 rum irrepsit, בָּמָה apud Rabbinos.

§. 7. 1 Sam. 14: 32. ויעש העם אל השלל Καὶ ἐκλίθη ὁ λαὸς εἰς τὰ σκῦλα, secundum LXX. Interpretes. Iterum hic vertunt ex Lingua Arabica, nam يَعْمَلُ quod Hebr. *facere* notat, Arab. *κλίνειν* *deflectere* est. Hieronym. *versus est populus ad prædam*. Quum vero Masorethæ vel quicunque sint auctores קרי *lecti* & כתיב *scripti*, animadverterent יַעַשׂ significatione *faciendi*, *Et fecit populus ad prædam*, non convenire huic loco, lectionem turbarunt, & ויעט *irruit* legi voluerunt, ex collatione loci 1 Sam. 15: 19. ויעט אל השלל *tu autem in prædam ruiſti*: Sed cum diversæ sint res gestæ, potuit Scriptor diversas locutiones adhibere. Nos vero non moratur, quod Thalmudici תו קרי dicant esse הלכה למשה מסיני *Traditionem Moſis ex Sinai*, Mass. Nedar. Cap. 4. adeoque θεόπνευστον, cum id sano sensui repugnet, unde nec ipsis Rabbiniſ hoc probabile fit, quibus alias grande nefas a Thalmude dissentire vid. Kimch. *Præfat. in Proph.* & Eliam in *Maſor*. Neque etiam Esdras, ut multi Viri Docti putant, קרי & כתיב auctor dici potest, cum id probari non possit, & tam facile rejicitur quam obtruditur: Dein verisimile non est Esdram *Lectionum marginalium* esse auctorem; ob multas ineptas mutationes, ut est תו קרי honestatis & verecundiæ causa; de qua exstat Regula apud Eliam Levit. אמרו ר"ל כל הרבנים הכתובים במקרא לנגאי קורין אותן לשבח *Dicunt Rabbini ben. mem. omnia verba quæ in Bibliis scripta sunt turpiter, legunt ea honeste*. Quemadmodum Esaj. 36: 12. pro חוראיהם *stercora eorum*, legendum substituitur צואתם *Excrementum eorum*: quasi honestior vox hæc esset præ illa, inepte! Quid enim religioni ducamus ea legere & pronuntiare, quæ Sanctissimus Dei Spiritus scriptis consignari voluit; & verbum יָחַד *deponere alvum* Arabibus in quotidiano sermone familiarissimum est: Pluribus rationibus contrarium evinci posset, sed hæc non sunt hujus loci: Sæpius etiam Viri Doctiss. lectionem marginalem respuunt & כתיב *scriptum* præferunt: Quin omnes fere ita comparatæ sunt, ut utram sequaris lectionem, sensus emergat commodus. Cæterum sufficere posset interpretatio hujus loci quem ex LXX. Virali Versione subsidio Linguae Arabicæ modo adstruximus; alia tamen succurrit forte non rejicienda; Verbum يَعْمَلُ Arab. etiam *irruere* notat, quod pulcre heic quadrat; nam sine ulla mutatione habemus sensum, quem ex קרי *lectione marginali* inferre voluerunt. Quia vero hic de lectione Masorethica egimus, subjungam locum Jerem. 9: 8. ubi etiam lectionem immutari volunt: Verba Jeremiæ sunt; שחץ שוחט לשונם *LXX. Βόλις τιτρωσκεισα ἢ γλῶσσα αὐτῶν*. Hoc est verbis Hieronymi; *Sagitta vulnerans lingua eorum*. Arabs LXX. secutus نصاله قتيخس *Cuspis pungens*: Masorethæ pro שוחט substituunt שוחט hoc est, *tracta, ducta, sagitta ducta*, quemadmodum Kimchius explicat in Commentar. ejus verba hæc sunt; והקרי שוחט קרי *Est שוחט קרי* *quod tractum ductum dicit אפילט vernacule, hoc est (sagitta) super cotem ducta ad acuendum eam*. Sed efficta est ista significatio, nec ulla auctoritate fulta; nam שוחט non *ducere*, sed *jugulare, mactare* est Dilutum nimis est, quod eam elicere velint ex ritu *mactandi* apud Judæos, quod mactatio ab iis peragatur דוּכְדוּ *ducendo & reducendo cultrum per jugulum bestię*; de quo videri

Videri potest Maimonid. Hilchos Sechita Cap. 3. זהב שחוט 2 Chron. 9: 15, 16. 1 Reg. 10: 16, 17. secundum Hebræos non est *Aurum ductum*, sed זהב שנמה *Aurum quod in fila duci potest*. De quo vide Celeberrimum Præsidem *de Vestit. Sacerdot. Hebræor.* Forte שחוט illustrari poterit ex Lingua Arabica, ubi est *arboris montanae genus*, ex quo arcus & sagittæ parari solent præstantissimæ teste Jauhario in *Lexic. Orientalibus* autem, ut & Græcis Latinisque, valde usitatum est arma præstantiora indigitare, vel a loco in quo parantur, vel ab artifice, vel denique a materia ex qua fiunt. Sic هندوانى & هند Arab. est *Ensis penetrans*, sic dictus ab هند *Hind* India *Ensis Indicus*, Indicum enim ferrum sensibus conficiendis optimum est. مشرفى etiam est nomen gladii acutissimi uti patet ex Abulola Poëta Arabico in encomio gladii cujusdam Principis;

غـرامرة لـمـسـا فـمـشـرفـى *

Duæ acies ejus sunt duæ linguæ (ensis) Musrephici. Musrapha مشرف vocatur Regiuncula quædam eminens, inter Syriam & Arabiam Petræam, ubi optimi gladii cuduntur. Ab artifice denominari non minus iis familiare, ut رديـى Rudeini apud Abulolam aliosque est *Hasta recta*, quod in laude hasta, sic dicta a fœmina quadam, cui *Rudeina* ردينة nomen, quæ concinnandis in rectum hastis operam dabat: Jauhar. Ita شحوت forte est *Sagitta Sjaubet*, ex illa scil. arbore confecta, quæ tum temporis notissima inter Judæos esse potuit, ut inde occasionem cœperit Propheta summam eorum maledicentiam notandi. Jonathan vertit גיר די כחריק *Sagitta quæ acuta est*: ut Syrus *Sagitta acuta*. Non rejicienda est Kimchii expositio, quæ forte verissima est; sic ille ad hunc locum; חץ שחוט ר"ל כמו שחוט שהוא הורג בן הרגים הם. Hoc est, *Sagitta שחוט est sagitta jugulans, occidens, sic illi occidunt homines maledica eorum lingua, quod famæ detractentur.* Aliis שחוט est substantivum formæ & יוכל עונב *Jugulatio, Sagitta jugulationis*, quod eodem redit.

§. 8. Jobum sine cognitione Linguae Arabicæ intelligi non posse, adeo certum est & evidenter liquet, ut a nemine id negari potuerit: Nam cum in Arabia vixerit Jobus, qui fieri potuit, ut nativam Linguam sermonibus non inferuerit: Quin & suspicari liceat, Linguam, qua Liber Jobi conscriptus est, genuinum illius temporis Arabismum esse; ut necesse non sit eundem a Jobo Arabice conscriptum, & a Mose Hebraice versum confingere. Ad Arabicam Linguam in vertendo Jobo sæpius recurrisse se scribit Hieronymus præfat. in Jobum; *Hæc translatio, inquit, ex ipso Hebraico Arabicoque sermone, & interdum Syro, nunc verba, nunc sensus, nunc simul utrumque resonabit.* Hieronymo suffragatur Doctissimus Polus Bibl. Critic. præfat. in Jobum; *Multæ voces hic occurrunt prioribus temporibus ignotæ, & plus quam centum voces quæ alibi non occurrunt, partim Syriacæ, partim Ismaëliticæ.* Et memoriæ prodidit Hottingerus *Thesaur. Philolog. pag. 501.* Magnum Theologum Francisc. Gomarum sibi coram testatum esse, se ad Arabicam Linguam ani-

num appulisse, quia Jobum sine ea intelligi non posse videbat. Arabis mos in Jobo dudum observarunt Viri Docti Ludovic de Dieu in *Commentar.* Bochartus in *Hieroz.* Hottinger. in *Thesaur. Philolog. & Smegm. Oriental.* Hinkelm. nupere in *Præfat. Alcorani a se editi*: Ad quos Curiosum Lectorem remitto, tantum meas hic proponere observationes & conjecturas contentus.

§ 9. Job. 6: 27. לֹא יִתְּנוּ חֲפִילוֹ וְחִכּוֹ עַל רִיעָכָם LXX. *Ἐπ' ὀρφάνων σπιώ' πλεε, ἐγκαλεσθε δὲ ἐπὶ φίλων ὑμῶν.* Ita ultima verba rectissime vertunt ex usu Linguae Arabicæ, in qua كَرِهَ notat *insilire, irruere*. LXX. Viros sæpissime ex Arabismo vertisse supra monuimus, præsertim in hoc libro, uti vel ex solo hoc Capite constat, ita vs. 3. hujus Cap. וְכִי לֹא vertunt, *τὰ ῥήματα μὴ ἐσι φαῦλα.* Arabice لَفِيَ est *φαῦλα, futilia, inania effutire.* Iterum versu 25. כִּי מִרְיָו נִכְרַזוּ אֶמְרֵי יֵשׁוּ illi; *Ἀλλ' ὡς εἶπκε φαῦλα ἀληθινὰ ῥήματα.* An ignorant כִּי מִרְיָו Hebr. *fortem, vehementem esse* significare? minime vero, ut ex aliis locis patet; Verum respexerunt ad significationem verbi Arabicam, مَرْضٍ Arab. *debilem, infirmum, φαῦλον esse*: Sic Esaj. 9: 8. וְכִי שָׁלַח *Emisit Deus verbum.* LXX. *Θάνατον ἀπέστειλε κύριος.* *Misit Dominus mortem*: וְכִי Arabice *Θάνατος* Mors, ab Hebr. דָּבַר *Pestis, λοιμός.* Hieronymus reddidit; *Subvertere nitimi amicum vestrum.* Procul dubio respexit ad significationem *fodiendi*; fodiendo enim subvertitur quid. Verum quo minus *fodere* hic significet, repugnat constructio verbi cum עַל *super*: nam quid est? *Foditis super amicum vestrum*, nisi forsan aëra fodere vellent. Porro commode etiam hæc significatio convenire Job. 40: 25. יָכִיזוּ עָלָיו חֲבֵרִים *An irruent in eum [Behemoth] sodales.*

§. 10. Job. 11: 18. וְנִבְטַחְתָּ בִּי יֵשׁ חֲקוֹה וְחִפְרָה לְבִטָּחָה תִּשְׁכֵּב Hieronymus; *Et habebis fiduciam proposita tibi spe, & defossus secure dormies.* Videtur locum accepisse de sepultura Jobi, quemadmodum etiam Chaldaeus חִפְרָה reddit per חִקְרָן בִּי קְבוּרָה *Domum sepulturæ (sepulcrum) præparabis.* Verum de sepulcro & morte sermonem non esse clare ex sequentibus elucet. Verisimilior longe est conjectura R. Salomonis, Jobum valla & munitiones circa domum effossurum, ut sese ab incurfibus hostium & latronum tutari posset. Simplicior longe est sensus, quem elicimus ex Arabismo, حَفَرَ Arab. *protegere, tutari*, quod intransit. sumi potest, حَفَرْتُ *tutor, protector*; مُرَافَقَةٌ *præsidium, tutela.* LXX. ultimam pericopam ita reddunt; *Ἐκ δὲ μερίμνης ἢ φρονίδος ἀναφανέεται σοι εἰρήνη.*

§. 11. Job. 14: 7. כִּי יִשְׁרַח עֵץ וְיִצְרָה יֵרֶחַ וְיִקְרָה עָלָיו יֵשׁ Optime LXX. *Ἐστὶ γὰρ δένδρον ἐλπίς, ἐὰν γὰρ ἐκκοπῇ, ἐπὶ ἐπανθήσει.* Hieronymus; *Lignum habet spem, si præcisum fuerit rursus virescit.* Significatio illa *virescendi vel pullulandi* in Arab. lingua tantum nota est, نَوَّحَ in quarta conjugatione نَوَّحْتُ quæ Hebræorum Hiphil respondet, *revirescere* notat. Proprie de herba exarescente vel arbore succisa usurpatur, ut hic omni sua emphasi occurrat. Lud. Capellus aliam conjecturam affert in *Not. Crit. in Jobum.* Sic ille Verbum نَوَّحَ hoc loco eadem significatione accipi debet qua

” نَوَّحَ

„ *ف* — *ل* — *خ* apud Arabes, quæ vox illis significat *relinquere post se*
 „ *superstitem & successorem*, diciturque proprie de hominibus, qui quum
 „ diem suum obeunt, post se successorem liberosque superstites relin-
 „ quunt; quæ significatio apta metaphora & eleganti hic arbori accommo-
 „ datur, quæ excisa repullulat, novamque post se relinquit propaginem,
 „ sibi quasi decedenti successuram. Hæc Capellus. Sed non opus est hic
 metaphoram statuere, cum verbum illud pro *revirescere & repullulare* Arabi-
 bus satis familiare sit, unde *خ* — *ل* — *ف* *herba post aliam marce-*
scientem germinans, vel *quæ germinat æstate post tempus vernum*. R. Revi יחי
 exponit יחי להצמיח גזע אחר רמוש בלע"ו.

§. 12. Job. 16: 10. יחי עלי יחמלאן Optime hunc locum vertit Doctiff. Mer-
 cerus, *Pariter contra me congregantur*. male tamen addit, verbum *מלא* inter-
 dum pro *congregare* sumi, id quod adstruere conatur ex Esaj. 31: 4. מלא רעים
 &c. L. de Dieu in Comm. verti posse putat, *pariter contra me impleverunt se*,
 ex significatione phraseos Syriacæ Act. 5: 3. *Cur ita Satanias implevit cor tuum*;
 & Esth. 7: 5. אשר מלאו לבו לעצמה בן. *Quem implevit cor ejus ut hæc faceret*, id est,
 quis adeo audax fuit; sed quominus hic ita sumatur, facit absentia vocis *לב*
cor, quæ isti loquendi modo formam dat. Versio LXX. habet; *κατέδραμον ἐπ' ἐμοί*,
κατέδραμον ἐπ' ἐμοί, *pariter me insectantur*. Ex Arabismo verto, *pariter con-*
tra me conspirant: nam *ל* — *מלא* in 6. Conjug. *ملا* notat, *unanimi con-*
sensu conspirare in aliquem, construct. cum *علي* ut hic fit.

§. 13. Job. 18: 12. שלו הייתי ויפררני *Tranquillus eram &* Vis op-
 positionis hic aliam postulat significationem quam *disrumpere* vel *confringere*,
 quæ sunt verbi *פרר* significata, *agitationem* vel *commotionem* scil. quæ tranquil-
 litati opponuntur. Arab. *ف* — *פר* — *פר* notat *confringere*, *diffringe-*
re, ut Heb. & dein *agitare*, *commovere*, quæ significatio est hujus loci; *Tran-*
quillus eram & commovit me, *δίσταλσε*, a *ف* — *פר* — *פר* *moveri*, *agitari*,
 hinc *ف* — *פר* — *פר* *farfaron*, *multiloquus*, qui agitatur quasi, & incon-
 stans est in sermone, unde Gall. *Fanfaron*. *פר* etiam Chald. notasse *agitare*,
commovere, patet ex Baal Aruch, qui hanc vocem tali significatu ex Targum
 Hierosol. citat; hodie ibi aliter legitur. Vid. Buxtorff. *Lexicon Thalmud*.

§. 14. Job. 28: 4. פרץ נחל טעם נר Locus obscurissimus, nec ab ullo ad
 hunc usque diem recte intellectus. Omnis difficultas latet in *נר*: in quo
 explicando dissentiunt omnes fere Interpretes. Versio LXX. Virorum ha-
 bet, *Διακοπή χυμῶν ἀπὸ κονίας*, *perruptio torrentis ex pulvere*. Sed *נר* nus-
 quam *Pulvis* est. Plurimi sequuntur R. Levi, qui vult esse *נר* *מקום* *שהיה נר בו*
locum in quo commoratur homo: & hoc varie explicatur; sed hoc revera
 nil dicit; & *נר* nunquam *locum peregrinationis*, sed *peregrinum* significat. Ra-
 schi exponit, *מקום* *נובע ונזר* *locum scaturientem & fluentem*: Ita fere Chald.
נר *מקום* *אשר רמזוהו מרוב* *locus qui canalibus fluit*. Credo eos respexisse ad rad. *נר*
diffluere, unde *נר* *fluxum* dici putant: In ea sententia etiam est Aben Ezra:
 Sed præterquam quod non *fluxum*, sed *locum unde fluxus oriatur* hic indi-
 cari necesse sit, etymologia illa adversatur analogiæ Grammatices Arabice
נר *פ* — *נ* est *Pes montis*: Quod quam apprime heic quadret nemo non videt;

mali

mali usurpatum *fœtum* procreare notat Job. 21 vs. 11. quemadmodum de arbore *ramos* *emittere* Psalm. 80 vs. 12. *השלה קצירה* emittit *ramos* suos; *radices* Jerem. 17 vs. 8. *עץ-ישלה ערשיו* arbor quæ *radices* suos demittit. De arbore proprie, de animali metaphorice *שלה* usurpatur. Simile quid observa in voce *גמ* quæ arboris *germen* notat Ezech. 17 vs. 9. metaphorice autem Christo tribuitur, qui sæpe *גמ דוד* *germen Davidis* & *גמ יהודה* Jes. 4: 2. vocatur. Necessè ergo est per *הנליה* non *dolores* sed *fœtum* qui procreari possit, intelligi; quod confirmo ex Arabica lingua, quæ *fœtum* *حبل* appellat, tum ex Hebraica, quæ *fœtum concipere* *חיל* vocat, Arab. *حبل-ج*, non *parturire*, *eniti*, ut in Lexicis docetur; quod manifesto constat ex Psalm. 7 vs. 15. *הנה יחבל און והרה עמל וילד שקר* Ubi elegans est gradatio; *Ecce concepit vanitatem, gestavit perversitatem, & peperit mendacium.* & clarius adhuc ex Cantic. 8 vs. 5. *כשה חבלהך אמך שמה חבלה ילדהך* *Ibi concepit te mater tua, illic concepit & partu edidit te.* Si autem *חבל* *parturire* notaret, miserrima esset tautologia.

§. 21. Job. 39 vs. 10. *השוואר נגש לא ישמע*. Hæc mere Arabica sunt, primo *השווא* est Arabicum *توسجو* *Tosjoo*, & per aphæresin *شي* *Sjoo*, (unde Belgicum *Sjoo* / vox qua equus ad cursum instigatur.) vox qua asinus increpatur & propellitur; de *asino* autem hæc verba dicuntur, nam vs. hujus cap. 8. de *עור* & *פרא* asino sylvestri incipit differere, usque ad vs. 12. Sequens *נש* etiam purum putum Arabicum est, & notat *Virum qui excitat feram ex latibulo, ut circa venatorem transeat.* (Observe quam apta rebus exprimendis Arabica Lingua nata sit.) *نفس* a verbo *نفس* *excitare feram* &c. venatoribus proprium est. Verto itaque hæc verba tali modo, *Incitationes indagatoris non curat [asinus]*. De Venatione hoc versu agi non dubito, dicitur enim *יהק להמין קריה* *Ridet multitudinem civitatis vel pagi*, quo turba venantium intelligitur; prout integros fere pagos in vicina regione & alibi exire videmus ad venandum lupos. Heb. *נש* significat *opprimere* vel *exigere debitum*, Belgica voce barbare *executeeren* / quod hic convenire non potest.

§. 22. Job. 41: 15. *לכי יצוק כפלה ההחיר*. *Durum est cor ejus instar fragmenti inferioris.* Varie ab Interpretibus accipitur *פלה ההחיר*: Vulg. pro *Incude* accepit *תס* LXX. est *σμερῆς λίθος*, *Smyrites lapis*, ob summam ejus durtiem, uti ex Historiæ Naturalis Scriptoribus constat. R. Levi *פלה* est *האבן* *duorum lapidum molarium inferior.* Hanc significationem confirmo ex Arabica Lingua, *فله* five *فله* Arab., teste Meidanio Lexicographo Arabe, est *mole lapis inferior*, quem Latini *catillum* vocant.

§. 23. Proverb. 2: 17. *העובר אליך נעורה* Confer hanc phrasin cum Joël. 1: 8. *בתולה חגורה שק על בעל נעורה*: *Virgo recincta sacco super maritum juventutis sue.* Unde patet *ביל* & *אליך* esse synonyma, ut *אליך* non sit *Dux* aut *Doctus*: sed *Amicus*, vel potius *Maritus*, ex usu linguæ Arabicæ, in qua *ف* est *amicitia jungere*, unde *ف* *amicitia*, *الف* valde familiaris: Non solum autem

autem familiaritatem & amicitiam, sed & consuetudinem viri cum femina notat: Vertendum ergo est; quæ derelinquit maritum juventutis suæ. De femina נכריה id est, adultera, stylo Salomonis. Vide Cap. 5: 3. & 7: 5. prout etiam adultero Deus invehitur, quod prævariatur באשת נעוריו in uxorem juventutis suæ. Sæpiissime אלוף amicū significat ex usu linguæ Arabicæ, ut modo dixi. Sic Psalm. 55: 14. ubi אלוף & אלוף familiaris, & Michæ 7: 5. ubi אלוף & אלוף amicus conjunguntur. Præterea אלוף etiam videtur sumi pro amicitia Proverb. 16: 28. נרגן מפרד אלוף: susurro dirimit amicitiam, & Prov. 17: 9. שנה דבר מפרד אלוף: Iterans sermonem amicitiam divellit. Ubi porro observa אהבה amorem & אלוף conjungi.

§. 24. Proverb. 5: 16. יפצו מעינהן חוצה כרחבות פלני מים Fontes tui effluent, redundabunt foras, & rivi aquarum in plateas. Verbum פוצץ hic non spargi, dispergi, sed effluere, redundare significat, ex usu Linguæ Arabicæ, in qua فاض de fluvio vel aquis, effluere & abundare notat, unde فاض copiosus aquæ fluvius, exundans fluvius, & metaphorice vir liberalis; & Nilum ضفوف Elphids vocant ob exundationes. Hac significatione etiam verbum פוצץ legitur apud Zachar. cap. 1: 17. Sic ait Dominus exercituum, אדחשתי עירי כמטוב adhuc redundabunt civitates bonis: Διαχρήσονται ἐν ἀγαθοῖς, ut vertunt LXX. Interpretes. Minus recte verteres, dispergentur: Male ἐμπατάω hoc verbum hic adhibetur; nam Arabibus sæpius de Donis & Muneribus usurpatur, præsertim Dei; فضض enim gratiam & domum Dei dicit. Hanc verbi פוצץ significationem esse formalem (6.) satis verisimile fit; neque obstat, quod פוצץ & פוצץ diffringere & divellere significet, quæ non nisi violenter ad significationem diffluendi referri possent, cum non ad hanc Radicem, sed ad פוצץ Arab. frangere, divellere pertineant.

§. 25. Proverb. 21: 28. עד כובים יאמר ואיש שמע לנצח ידבר Testis mendaciorum peribit, sed vir audiens semper loquetur. Sic verti solet hic locus; vis autem oppositionis exigit, ut per שמע audiens intelligi debeat antitheton עד כובים testis mendacis, homo scilicet integer & sinceræ fidei, quod in שמע audiens non continetur; præterea non tenetur, nec oportet sane, ut homo probus & verax omnia, quæ audit, effutiat, nec id commendare potuit Salomo, cum Jacobus velit, ut simus ταχῆς εἰς τὸ ἀνᾶσαι, ἑραδῆς εἰς τὸ λαλῆσαι. Arab. نصح veritatem & sinceritatem dicit, a verbo نصح fidelis, integer fuit, unde שמע erit audiens veritati, qui veritatem amat & sectatur, oppositè ad עד כובים testem mendaciorum, id est, sectatorem mendacii, qui omnia ad libitum excogitat. Sic sumo vocem نصح 1 Sam. 15: 29. נצח ישראל לה ישר ונצח

(6.) *Formalis Significatio* Linguæ peritis est ea, de qua omnes significationes tam verbi, quam derivatorum communicant, & ad quam, tanquam primariam & generalem omnes aliæ significationes referri possunt, Ex. Gr. significatio formalis verbi דיבר, quod loqui significat, videtur esse ducere, loqui est sermonem proferre, producere, דיבר pestis, quæ homines aufert & abducit, דברות rates, quæ dicuntur, &c. De Significatione hac formali eruenda plurimas Disputationes conscripsit Vir Eruditus Samuel Bohlius Professor Rostochiensis.

אבר נצח ומוחלתי מיהוה *Veritas Israël non mentitur, neque pœnitentia ducitur*: ubi habemus veritatem Dei in dictis & factis. Etiam Thren. 3: 18. *Periit sinceritas mea & spes apud Dominum*, id est, spem quam conceperam ex integritate mea, Deum mihi parciturum, evanuit & in nihilum redacta est; prout videmus in Rege Jehizkia, quod provocet ad לב שלם *cor integrum* & אמת *veritatem suam*, ut Deum deprecetur, Jesaj. 38: 3. Jesaj. 63: 3. & 6. quia aliter significat, & ulteriorem requirit explicationem, proprie loco exponam.

§. 26. Jef. 3: 22. Occurrit vox מחלצות in catalogo ornamentorum ad factum pertinentium; vestimenti genus esse patet ex Zachar. 3: 4. Sunt autem *Vestes pretiosæ & splendide*, לבושים נאים *Vestimenta pulcra*, ut scribit Kimchi ad hunc locum. Rationem nominis pandit Raschi hisce verbis; כשהפושטין: *quia exuentes eam, detrahunt eam de corpore*; חליץ enim notat *exuere*, unde מחלצות dictas vult Raschi quasi *exutoria* dicas. Sed hoc omnibus ex æquo vestibus, etiam fordidissimis, commune est, nec ullum splendorem aut pompam ponit. Etymologia nominis erui potest ex Lingua Arabica, in qua خلع significat *exuere vestem, calceos*, ut Hebr., & veste regia & splendida ornare, unde Calaa, vestis, chlamys pretiosissima, honoris gratia alicui mitti solita: quo nomine hodie insignitur apud Persas & Mogulenses vestis genus auro intertextum, quod Rex singularis benevolentiae & favoris testandi ergo alicui mittit, Calate in Itinerariis Orientalibus vocatur, quod nemini paulum curiosiori latere potest. מחלצה ergo erit *Vestis regia, splendida*, a radice חלץ *ornari tali veste*, pro quo Arabes خلع חלץ efferunt; nam Chaldaei, Syri & Arabes fere semper Hebraeorum צfade in צע mutant; sic pro Hebr. צאן grex Chaldaei צאן, pro Hebraic. צא exire Syri pro Hebr. חלץ exiit, detraxit, Arabes خلع habent. מחלצות LXX. vertunt per Περιπόρεσθαι.

§. 27. Jef. 3: 24. מעשה מקשה in ornatu crinium muliebrium adhibetur, oppositum קרה *caivitiel*. Quodnam vero comturae genus intelligatur in obscuro est; nec mirum, cum modus ornandi & comendi capillos apud Hebræos, invicta oblivione sepultus jaceat. Ex conjecturis tantum agere licet, ex quibus satis ingeniosa & elegans est ea R. Salomonis Jarchium hunc locum, qui מקשה ait esse: *Locum, ubi accinctæ interferebant laminulas aureas operis solidi*, (7) *d'Or massif* Gallice, מקשה enim *solidum, massif* Hebr. notat. In hac sententia etiam fuisse videtur Interpretes Arabs, qui vertit, زينة مروسة بالذهب

(7) Sic de Barbarorum nonnullis testatur Joann. Chrysostomus in cap. 3. Epist. ad Coloss. eos aurearum bractearum intertextura quadam mirifica comas adornare: De quo ritu vestigia exstant apud Valerium Flacc. in Argonaut.

- - - - Sanguine vultus,
Et gravidæ maduere comæ, quas flore Sabæo
Nutrierat, liquidoque parens SIGNAVERAT AURO.

بالذهب Ornamentum capitis ex auro: ut & Septuaginta, quibus esse Κόσμος
 τῆ κεφαλῆς τῆ χρυσίῳ, (8) aureum capitis ornamentum. Kimchius exponit, Opus
 æquale: Ejus verba hæc sunt: פירוש מעשה מקשה: פירוש מעשה שוה וכן בתור מקשה id
 est, Interpretatio מעשה מקשה est Opus æquale, & sic, instar palmæ rectæ, æqua-
 lis sunt: Locus quem citat exstat Jerem. 10. 5. ubi tamen æque bene soli-
 dum ac æquale verteres. In transitu moneo, מקשה Arabice esse palmam
 dolatam, مكشـه a rad. كـشـه dolare, quæ significatio non
 male loco Jeremiæ conveniret. Sed redeo ad institutum. Paraphrastes
 Chaldæus illud comturæ genus intelligit, quod Deus expresso mandato pro-
 hibuit Levit. 19: 27. לא תקיפו פאת ראשכם Non circumcidetis angulum capitis ve-
 stri: Quod liquet ex ejus Versione, אקפות אקפות Circumtonsio anguli. Arabes
 ita comebant, qui inde קצוצי פאה præcisi angulis dicti Jerem. 9: 25. & 49: 43.
 vid. etiam Jerem. 25: 23. Vel forte fictitios & ementitos crines hisce verbis
 notat. Lux aliqua affundi huic loco potest ex Arabismo; قشـه Arab.
 est defricare, fricando polire frontem, capillos, &c. unde מעשה מקשה conji-
 cio esse crines pectine expolitos, & unguentis delibutos & defricatos, gesseert
 hair cum Belgis in Notis ad hunc locum.

§. 28. Esaj. 5: 2. Vineæ erat dilecto meo pingui in colle ויעקרו: LXX. ἡ
 φράγμαον περιεθνηκα. Hieronymus, & sepivit eam. קיץ hic tantum legitur, &
 est incertæ significationis. De eo sic R. Salomon in Comment. ad hunc lo-
 cum; ויעקרו hoc est, ויעקרו est cin-
 xit & sepe obduxit eam circumquaque instar annuli, qui in Targum אקריז voca-
 tur. Hæc significatio hodie in Lexicis recepta est. Aben Ezra, ויעקרו
 אומרים ויהיו מגורם הרגום טבעת עוקה ואין לו טעם והנכון שאין למלה הזאת אח רק חמצא בלשון
 קרר וטעמו כמו נדר ומשוכה Quidam exponunt, obsignavit eam, ex eo quod annulus
 signatorius in Targum אקריז dicatur; nullo sensu: Illud certum est, voci huic
 non esse fratrem, (parem) tantummodo reperitur in lingua Kedarena, notans,
 sepem, sepimentum Quod Aben Ezra Arab. קיץ sepimentum denotare scribit,
 in eo falsum est: nititur sane significatio illa cingendi infirmis tibiae, quod
 אקריז annulus signatorius Chaldæis sit; anne ergo non aliunde, quam a cingen-
 do

Sff.

(8) Elegantissimus de auro crines comendi ritu apud Hebræos, exstat locus apud
 Joseph. l. 8. Ant. Jud. c. 2. & dignus qui hic exscribatur; Ἐπεκόσμου δ' αὐτὰς ἡ
 οἱ ἀναβαίνοντες, νεότητι μὲν πρῶτον ἀνθ' ἑντες ἐπιτεπισάτη, τὸ δὲ ὑψ' ὄντες περὶ οἱ
 τοι, ἡ πολὺ τῶν ἄλλων ὑπερεχόντες, μηκίστας μὲν καθευμένοι χαίτας, ἐνδεδυμένοι δὲ
 χιθῶνας τῆς τυρίας πορφύρας, ψήγμα δὲ χρυσίῳ κατ' ἡμέραν αὐτῶν ἐπίσηθον ταῖς
 κόμαις, ὡς σίλβειν αὐτῶν τὰς κεφαλὰς, τῆς αὐγῆς τῆ χρυσίου πρὸς τὸν ἥλιον ἀντανανλω-
 μένης. Ultima tantum verba, quæ ad rem meam faciunt, verto; Ramentum (vel
 scobs cum Trebell. Poll.) vero auri quotidie crinibus suis aspergebant, ut capita, auri
 fulgore ad radios solis percusso, coruscarent. Sic de Lampridio Imperatore memo-
 riæ mandavit Trebell. Poll. in ejus vita crinibus suis auri scobem aspersit. Neque
 capillos tantum, sed & alias corporis partes auro deornabant, de Papillis testis est
 Juvenalis Satyr. 6. vs. 122, 123. Tunc nuda papillis Constitit auratis. De Unguibus
 Virg. Præfulgens unguibus aureis. & Servius ad hunc locum: Ut & Statius Auro
 masueverat ungues.

do ille annulus nomen potest trahere? Certe Hebræis & Arabibus a *figendo* vel *signando*, non ab altero illo derivatur. Omnino sequendus est Kimchius; sic ille; *Expōsitio* ויעוקהו: פי" חפרו מדברי רבותנו ז"ל מצאו יושב ועוק חחר החים: *est fodit eam*, ex verbis Rabbīnorum nostrorum felic. mem. invenit eum *sedentem* & פוק פוק *fodientem sub olivis*. Locus exstat Mass. Menach. fol. 85. Arab. פוק פוק *fodere*, unde פוק *puteus* Æthiopice. Peculiariter notat *fodere* & *findere terram sarculo* ut lapides erui possint; unde פוק instrumentum quo terra lapidosa aperitur. Quæ significatio hic mire convenit, statim enim subjungitur, ופוקהו & *elapidavit eam*: primo terram fiderat, ut lapides erui facilius possent, postea eos abstulit.

§. 29. Esaj. 5: 7. ויקו למשפח והנה משפח LXX. καὶ ἐμεῖνα δὲ προσῆσαι καὶ οὐκ ἐποίησε δὲ ἀνομίαν. Quod ita Latine expressit Hieronymus; *Et expectavi ut facerent iudicium & ecce iniquitas*. משפח est vox obscurissima, quam ita exponit Kimchius, משפח Interpretatio משפח est plaga ut scabies. Eodem modo Aben Ezra, משפח מנורה שאח המספחת היא: מנורה שאח המספחת היא ex dicto (Lev. 13.) *tumor scabiei est*. Scabiem ergo secundum eos notat hæc vox, sensu satis incommodo. R. Salomoni משפח est חטא על חטא *Accumulatio peccati in peccatum*, a פח *admove*, *aggregare*: Quod nimis coactum videtur. Expono משפח כשפה *effusio sanguinis* ab Arab. שפה *sanguinem effundere*; apto pariter ac eleganti sensu; violenta enim sanguinis innocui effusione quid potius משפח *justitiæ* debuit vel potuit opponi.

§. 30. Esaj. 33: 12. קוצים כמותים id est, *Spinae* כמותים *succisæ* Kimchio, קוצים *amputatæ* R. Salomoni: Uterque l'argum in causam advocat, ubi Lev. 25. 3. putare, præcidere, per כמה redditur. Significatio illa satis quidem convenit, tamen verbum כמה non *succidere*, ex Chald., sed *everrere* ex Arabica Lingua vertendum esse censeo, Arabice enim כמה est *verrere*, quia hoc locis, ubi occurrit, melius quadrat. Primo Psalm. 80: 17. שרפה באש כמותה quod nisi veritas, *igne combusta instar purgamenti*, ordo non satis constabit, scil. *usta igne excisa est*; nam contra prius succidenda & postea comburenda erat: Sic Esaj. 5: 25. כמותה בקרב חצות si nihil aliud hic diceret Propheta, quam *cadaver eorum succisum esse*, nihil amplius diceret quam quæ antea fusius minatus erat, & pene tautologiam committeret: Intellego itaque cadavera eorum quasi acervum fimi & purgamentorum in medio platearum converrenda esse: & dein cadavera rectius *everri*, quam *succidi* dicuntur. In loco autem, quem jam præ manibus habemus, significatio *everrendi* attento lectori placebit præ altera; nam farmenta succisa postea converruntur, ut urantur. Alibi non legitur.

§. 31. Jes. 33: 20. יצען בל יצען בל יצען יצען *Tentorium cujus paxilli non.... nec transferentur*. Magna est in voce יצען obscuritas, nam במקרא לא מצאנו לו חבר במקרא, ut testatur Kimchi in Commentar., qui patris etiam ejus expositionem affert, sic scribit, וא"ל פי משרש יצע וענינו והנ"ן *Dominus autem pater meus fel. mem. exponit ex radice* בנין אלמן רהמן *significatione ejus*, דו nun vero additum est ad formam בנין אלמן רהמן *Male*

Male procul dubio, nam plane alia est ratio in exemplis adductis, *nomina* non *verba* Heemanticum admittunt. L. de Dieu vocem illustravit ex Lingua Æthiophica, in qua *ayebi* notat sæpius in Nov. Testamento: Quæ significatio satis convenit, male tamen asserit, nullum subsidium verbo *ayebi* ferri posse ex Linguis Syr. Chald. aut Arab. cum ipsum verbum Æthiopicum, ut omnia fere, ab Arabibus desumptum sit; scil. *ayebi* *migravit, iter fecit*, quam verbi *ayebi* esse veram significationem puto, conjungitur enim cum *ayebi* quod etiam est *migrare, proficisci*. Pro Hebr. & Arabes fere semper *Dsal* utuntur; sic pro *ayebi* dicunt *ayebi* *umbra*, pro *ayebi* *os*, pro *ayebi* *sitivit*, pro *ayebi* *unguis*, pro *ayebi* *claudicare*. Conveniunt *ayebi* & *ayebi* *iter facere*, ut *ayebi* & *ayebi* *abscondere*. Quæ permutatio Hebræis rarior, Arabibus familiarissima est.

§. 32. Esaj. 64. 6. *Quasi pannus menstruata omnes justitiæ nostræ*: est Versio vulgatæ, quæ desumpta est ex LXX. Interpretibus, *ἡ δὲ ἀποκαθαρμένης πάντα ἡ δὲ ἀκαθάρτη ἡ δὲ*. Cui gemina est Versio Arabica; *كل دناءة كمناءة*. *Omnis justitia nostra instar panni menstrua patientis*. Eadem plane sunt verba Interpretis Syri. R. Salomo exponit, *כלבוש מרחק כבנר מאוס שהכל אומרים*, id est, *sicut vestis remotionis, vestis fœtens, quam omnes removeri volunt*, (ex significat. Chald.) *quod in Targum remotioni respondet*. Sæpius sane *ayebi* per *ayebi* in Targum redditur, ut Jesaj. 51: 17. Psalm. 39: 11. & alibi. Aliam viam init Kimchi in Commentariis, cujus hæc sunt verba, *ערים: מתרגום מפתח עריא: ויש מפרשים מתרגום הרה מעריא כלומר כשתלך בנריה*, id est, *ex (eo quod in) Targum scabies עריא (redditur), alii explicant ex Targum prægnans מעריא, quia quum parit, vestes ejus inquinantur sanguine. Intelligi etiam potest vestis lacera & detrita*. Unde posteriorem hauserit interpretationem nescio; talis enim significatio non est in rad. *עריא*; quod ad secundam; ea nimis inconcinna est, intelligi enim vult sanguinem *puerperii*, at *מעריא* non *parturientem*, sed *concupientem* aut *gravidam* dicit. Priori repugnat *dagesch forte* in *ערים*: Aben Ezra deducit a rad. *עריא* *prædari*; sic ait, *כמו יאכל ער ערים*, id est, *quod dicitur comedet prædam* locus exstat Gen. 49: 27. *ut sit vestis spoliata, sanguine conquinata*. Intelligit vestem in bello ab hoste in spoliū deportatam, quæ sanguine madet plerumque. Verum nimis longe petita hæc comparatio quam ut admitti possit, & formæ repugnat. Nihil hic certi vides Lector. Dicam quod res est: *ערים* est *pannus menstrui*, de quo nos non amplius dubitare finit Arabismus, nam *עריא* Arabice *Menstruum mulieris* notat, unde in plural. *ערים*, ut *ערים* & infinita alia, quod vel pueris in Hebraicis notum est. Huc oculos intendisse etiam Chaldæum credo, quum vertit *כלבוש מרחק*, nam Chald. *καταμήνιον αἷμα* est.

§. 32. Esaj. 63: 3. *LXX. Καὶ κατήγαγον τὸ αἷμα αὐτῶν*. Confuderunt hunc versum cum 6. hujus cap. Melius Hieronymus; *Et aspersus est*

est sanguis eorum super vestimenta mea. Arabs etiam & Syrus נצה per دم sanguis reddunt. נצה hic sanguinem notare recte viderunt Interpretes. Rationem denominationis discas ex Rabbinis, Raschi, דם שהוא הוקפא נצחם: דם שהוא הוקפא id est, Sanguis eorum, in quo robur & victoria hominis situm est. Kimchi, נראה דם נצה לפי שהוא חיי האדם והוקפא Sanguis נצה vocatur, quod sit hominis vita & fortitudo: Ita etiam Aben Ezra. Ratio illa minus idonea est, ac præterea falsa παροξείσθ nititur, scil. quod נצה robur significet, quod supra §. 25. explosimus. Nominis ratio petenda est ex Lingua Arabica, نضح Arab & Æthiop. est aspergere, unde نضح est πανθισμός, ut 1 Pet. 1: 2. πανθισμόν αἱματός Arabs reddit نضح Aspersio- nem sanguinis ejus: Æthiops נצה idem. Proprie ergo נצה hic Aspersio- nem πανθισμόν notabit, ἢ ἐρανίσθη ὁ πανθισμός αὐτῶν &c. vel potius τὸ πανθίζον- τον.

§ 33. Jerem. 11: 19. נשחתה עץ בלחמך Varie hic locus ab Interpretibus acci- pitur. Alexandrini vertunt, Εμβάλλωμεν ξύλον εἰς τὸν ἄρτον αὐτῶν. Mittamus lignum in panem ejus, Versione Vulg. forte corrupto codice usi, ubi נשחתה le- gebatur. Alii vertunt, Perdamus arborem cum pane ejus, id est, fructu. Alii, Perdamus lignum in carnem ejus, vel ligno carnem ejus, ut L. de Dieu, quasi in verbis hypallage esset; pro נשחתה עץ, nam לחם non tantum panem, sed & carnem esse ex significatione vocis לחם inter Doctos jam constat. Sed quocunque tandem modo sumatur, semper per maxima remanebit difficultas; nam arbori nec panis nec caro recte adscribi potest. Interpres Chald. παραφράζει במכילה נשחתה רמה רמה Injiciamus venenum lethi- ferum in cibum ejus: sed nunquam נשחתה toxicum notat, nec usquam vestigium de Jeremia veneno tollendo reperitur. Arabice לחם etiam cor & medullam arboris significat, quo nihil aptius inveniri potest; nam sive sen- tentiam L. de Dieu amplectaris, hypallagen esse in phrasi, hic sensus emer- get Corruppamus ligno medullam, cor ejus, id est, medullam hastis trajicien- do perdamus arborem; sive sine figura phrasin accipias, talis evadet sensus, Corruppamus arborem in medulla ejus, id est, non tantum truncum ejus per- rumpendo & dissecando perdamus eam, sed & cor ejus penitus excindendo funditus eam deleamus. (9)

§. 34. Ezech. 16. vs. 36. יען ה' בן נחשת Propterea quod effusa est. Ob- scurissima vox נחשת, de qua sic commentatur R. Salomo, הוא לשון שילם שקר, Est significationis fundi (fonds ver- nacule), sic autem sæpius sumitur in Seder Taboros, ut (Mass. Kelim cap. 8.) fundum fornacis; quid vero per נחשת intelligat in sequentibus docet, sc. מרוב האוח ונחשת היה מקורר וכו. pudendum ex multa scortatione fuit. Kimchi etiam נחשת per נחשת imum exponit. Proprie illa vox æs significat, hic æruginem esse

(9) Monuit me Clariss. Præses, forte לחם Medullam dictam esse apud Arabes, quia Orientales sæpe ex medulla arborum panem conficiebant, quemadmodum adhuc hodie in Insula Amboina panis ab Indis ex medulla arborum conficitur, in eundem fere modum quo nostri Hottentotum / vulgo Hottentotum.

esse multi putant; sed quia his longo tempore immorari non lubet, hoc tantum moneo, nihil certi a doctis Interpretibus statui posse. Vera vocis significatio erui posse videtur ex collatione cum Cap. 23. v. 8. hujus Prophetæ, ubi eadem locutio occurrit וישפכו חונותם & effuderunt scortationem eorum, &c. quod illic חונות, hic נחמה dicitur; scortationem ergo notat, quod confirmo ex Arabismo, ubi נחמה idem est quod نرا seu חונות scortatio.

§. 35. Ezech. 19. v. 7. וירע אלמנותיו Plerumque ita Interpretes accipiunt, Joachasum, de quo hic sermo est, non tantum viros occidisse, sed & viduas eorum violasse, *Et violavit viduas eorum.* Sed verbum ירע nunquam violare significat, & violatio mulierum sequitur non præcedit devastationem urbium; hic vero illud postponitur, nam mox sequitur ועריהם החרב & urbes eorum diruit. Chald. παραφράζει אצרי בנייהו *Diruit arces, palatia ejus.* אלמנות non tam palatia quam viduas significat. L. Capel. Chaldæum censet loco ירע legisse ירע per Resch, & posteriorem lectionem præfert. Ego ירע verto reliquit, deseruit, & relictis palatiis suis urbes eorum depopulatus est, و دع ירע Arab. deferere, relinquere est. Hac significatione aliquoties in Prov. occurrit, Cap. 10: 9. מעקש דרכיו ירע *Qui pervertit vias suas deseretur:* & Cap. 14: 33. בלב נכון הנוח *In corde recti requiescit sapientia, sed in medio stultorum rejicitur, deseritur.* Si ירע ibi scire, novisse esset, *In medio stultorum sapientia cognoscitur,* esset contradictio absurda, & plane contra mentem Salomonis.

§. 36. Ezech. 21. v. 7. כהתה כל רוח *Infirmabitur omnis spiritus,* ut vertit Hieronymus. Verbum כהתה Hebr. notat caligare & corrugari, rugas contrahere: Neutrum animo convenire potest. Arab. כהתה est pusillanimitas, languidum esse, unde verto, *Et pusillanimis reddetur omnis spiritus:* Sic LXX. καὶ ἐκφύξει πᾶτα σαρξ καὶ πᾶν πνεῦμα. Illud πᾶσα σαρξ non est in textu Hebr. forte ex glossemate irrepsit.

§. 37. Ezech. 24: 21. Sic ait Dominus Deus, הגני מחלל את מקדשי נאון עוכם *Ecce ego profanabo sanctuarium meum, superbiam imperii vestri, desiderium oculorum vestrorum,* & מחלל את נפשתי *animæ vestra.* Cum Hieronymo verti superbiam imperii, ex significatione מקדש Arabica. מקדש sanctuarium, templum, vocat Propheta superbiam imperii Judaici & desiderium oculorum eorum &c. quia eo maxime superbiebant & gloriabantur, sed & præterea templum מחלל animæ ipsorum indigitat, quæ vox pro clementia ab omnibus Interpretibus accipitur: Verum illa significatio recte attendenti hoc loco satisfacere non poterit: vox est ἐκ τῶν ἀπαξ λεγομένων, nec alibi occurrit. Ego non dubito significationem vocis מחלל ex Arabismo esse repetendam, & notare fiduciam, id quo quis sustinetur & fretus est, nam id محمل Arabice dicit, quod est a rad. حمل portare, sustinere. Id eo audacius asserui, quia video conjecturam meam ex ipso hoc capite posse corroborari, ex versiculo scilicet 25. ubi eadem verba leguntur, מחמר עניהם ומשח *desiderium oculorum eorum,* & τὴν ἐπαρσιν τῆς ψυχῆς αὐτῶν. Ubi vides מחמר & משח esse synonyma. Sicut ergo משח est a שח portare, ita & מחמר ab حمل ferre, portare. Significationem portandi hujus verbi formalem esse puto, indeque clementem esse deductum. Apposite sane Propheta Templum vocat

cat מִחַמֵּל *fiduciam* animæ Judæorum, cum Deum eos non perditurum fore, quamdiu Templum inter eos itabat, a falsis Prophetis decepti confidebant, uti liquet ex Jerem. 7: 4. *Ne confidatis verbis mendacibus, dicendo* הִכֵּל יְהוָה הִכֵּל יְהוָה הִכֵּל יְהוָה *Templum Domini, Templum Domini, Templum Domini hæc sunt.* Vid. etiam Zephan. 3: 11.

Plura, nec forsan minoris momenti exempla a me observata afferre possem; sed quoniam Disputationem hanc satis excrevisse video, nec tam exemplorum copia quam pondere decertandum censeo, nihil ulterius addam, finem huic Disputationi imponens verbis D. Augustini præf. 1. 3. de Trinit. **NON SOLUM PIUM LECTOREM, SED ET LIBERUM CORRECTOREM DESIDERO.**

DISPUTATIO

THEOLOGICA INAUGURALIS.

IN LOCUM

MARCI XIII: XXXII.

DISPUTATIO

THEOLOGICA INAUGURALIS.

IN LOCUM

MARCI XII. XXII.

DISPUTATIO

THEOLOGICA INAUGURALIS.

I N

MARCI XIII: XXXII.

P A R S P R I M A.

I.

Quicquid fuit ferme unquam in Ecclesia Doctorum, & S. Scripturæ Interpretum, pari ac consona voce testantur, Dominum hic de *die & hora ultimi iudicii* loquutum esse. Fractus tantorum, tamque multorum Ecclesiæ columnum auctoritatibus, sententiam hanc deserre, imo sollicitare fere non ausim. Ea tamen, ad quam nos vocavit, libertate Dominus, fretus; ægre non fore spero Viris Doctis atque Ingeniis, qui Veritati non Auctoritati sacramento dixere, quod de *die* potius *excidii Hierosolymorum* diem hunc intelligendum esse, non adeo mihi a veritate alienum esse videatur, Rationes quoad ejus fieri poterit, brevibus expediam.

I. Prima ratio fundatur in instituto sermone, qui haud dubie de Hierosolymis, ejusque immensæ & inconcussæ molis templo, nulla unquam, uti putabant, ætate hauriendo, assumtus erat. *Vers. 1. Ἰδε πόλις ἡδοι, ἣ ποταπαὶ οἰκοδομαί.* Has vanas & in cassum ituras discipulorum cogitationes retundit Christus, quum in hanc sententiam pronunciat. *Lapidem super lapide non relicturum iri.* Hujus rei incredibilis novitate perculsi Apostoli, quidem ex iis Dominum seductum ita adoriuntur. *Εἰπὲ ἡμῖν πόλι ταῦτα εἶσαι,*

Ttc

ἢ

ἢ τὸ σημεῖον, ἔταν μέλλη πάντα ταῦτα γενέσθαι. Sic plane in parallelo Lucæ. *a* *Quandonam ergo hæce, & quod est signum quo imminere constet.* Duo quæ-
runt. Quo tempore Hierosolyma sint destruenda, & quodnam sit destru-
ctionis jam jam instantis signum. Nihil hic de judicio ultimo. Scio Inter-
pretes illud ex *Matthæo* repetere, qui simul de παρσεία Christi & συντελεία
τῆ αἰῶν *c* interrogatum esse tradit, quæ ad mundi finem nos ducere volunt,
putantque *Matthæum* distinctius, quæ ab aliis expressa non sunt, proposuisse.
At primo credibile non est, *Marcum* & ἀκριβείαν professum *Lucam*, tantam
quæstionem, qualis illa est de judicio ultimo, silentio suppressisse Secundo,
nomina illa παρσείας & συντελείας τῆ αἰῶν *c* ambigua sunt, & multiplici signifi-
catu in Sacris usurpantur, neque finem mundi necessario designant.

III. Et quidem primam quod attinet vocem. *Augustinus* παρσείαν hic loci
non de judiciario, sed de spirituali Christi ad Ecclesiam adventu explicandum
putavit, suntque in Apostolicis scriptis loca quæ interpretationem eam reci-
piunt. Diverſo parum at non alieno sensu παρσείαν hic intelligere licet de
adventu Regni Christi, cœlorum ut dicitur aliis seu Novi Testamenti, quod
μετὰ ἀφάτηρσεως & pompa externa expectabant discipuli, juxta cum cœter-
is Judæis eodem errore imbutis. Argumentum huic expositioni est, quod
verba vs. 21. *Si quis dixerit hic, illic est*, quæ Christus huic quæstioni sol-
vendæ adhibet, apud *Lucam* *b* quoque inveniantur, itidemque alia quæ hic
comparent. In illo autem *Lucæ* loco, Christum de regno Novi Testamen-
ti agere, extra dubium est. Fateor παρσείας & vicinæ ἐπιφανείας vocem,
sæpe ultimi judicii adventum indicare; sed hoc perpetuum non est. Nam
manifestationem Evangelii inter Gentes ἐπιφανείαν Servatoris vocat *c* *Paulus*.
Et *Petrus* *d* efficacissimam Christi potentiam qua Regni sui fines propagare va-
let παρσείαν indigitat. Hunc Apostolorum loquendi morem imitatus est
Chrysostomus, ubi Evangelium definit; τῆ θεῆς λόγος κρείς Ἰησοῦ Χριστοῦ παρσείαν.
Et *Justinus Martyr*, de crescente media inter supplicia Christianorum nu-
mero. ταῦτα τῆς παρσείας αὐτῆς δείγματα.

IV. Neque fortius stringit, quod *Matthæus* de συντελεία τῆ αἰῶν *c* quæsitum
prodat. Nam & hoc ambiguum est, & ut παρσεία, sic συντελεία τῆ αἰῶν *c*
modo finem Oeconomiae Veteris, modo totius mundi finem significat; quem-
admodum Hebræis *seculum futurum* עתה כתיב nunc *tempus est Messiae*, nunc
ultimæ resurrectionis: & עתה כתיב *seculum præsens*, aliquando omne tempus an-
te mundi finem, aliquando strictius, usitatus etiam, quod ante Messiae ad-
ventum labitur. Certe non semper *mundi finem* verba indicare, sed subin-
de de Veteris Testamenti expiratione interpretandum venire, luculenter
demonstrari potest ex Epistola ad *Hebræos*, *e* ubi Christus passus dicitur ἐπὶ
συντελεία τῶν αἰώνων. Et sic aliquoties in Novi Testamenti locis compluribus.

V. Secundum argumentum peto ex eo, quod quo minus obscuratio *Solis*,
Lunæ &c. vs. 24. & deinceps, ad judicarium adventum pertinere credam,
multa obstant. Scilicet, qui occasione everſionis Hierosolymitanæ, de to-
tius

a Luc. 21: 7.

b Luc. 17: 23.

c 2 Tim. 1: 10.

d 2 Pet. 1: 16.

e Hebr. 9: 26.

tius mundi excidio discipulos quæsiuisse conjiciunt, a *vi. 24.* fere proficiscuntur, ut ei quæstioni solvendæ initium constituent. At ea tam arcto cum præcedentibus nexu cohærent, ut ab iis divelli non posse videantur. Noster quidem ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις *Ipsis istis diebus* excidii Hierosolymitani, ea evenitura prædicit. *Lucas* a uno spiritu effert. *Jerusalem calcabitur*, id est, *jura victoriæ tenebitur a gentibus*, Romanis ἡ ἐς αὐτὴν σημεῖα ἐν ἡλίῳ. *Matthæus* b clarius adhuc ἐνθάδε *statim post afflictionem istam obscurabitur Sol*, &c. Quod *statim* Hierosolymis deletis animadversum iri dicitur, nondum id accidisse, eventumque in Novissimis demum expectandum esse, rationi consentaneum non videtur. Accedit quod ultima seculi consummatio, aliis modis describatur, uti videre est apud *Petrum*, c nusquam vero Solis aut Lunæ caligine, stellarumve lapsu. Tum vero locutiones istæ de Solis & Lunæ obscuratione, non nisi sensu figurato in Prophetis occurrunt, quod in eorum scriptis vel parum volutato obscurum esse nequit.

VI. Memorabilis est & præclara in rem nostram Prophetis *Joëlis*, quam Christum respexisse, & latius explicasse vero non est absimile. Agit ea consimiliter de Hierosolymorum excidio per Romanos, quo series orationis nos ducit. Nam postquam largissimam Spiritus Sancti in omnes Gentes effusionem promiserat, quæ die Pentecostes complemento præstita est, testante *Petro*; d pergit Propheta, & horrendum Dei judicium in rebelles Judæos ob oculos ponit. *Diem* vocat ut Christus, & quidem הגדול והנורא *magnum illum & tremendum*. Eum præviis suis calamitatibus describit, perinde atque Dominus. Signa ponit בארץ *in Terra* שן וחסמות עשן *sanguinem ignem & palmas fumi*. (Locutio ex Arabum stylo explicari facilis: sed id alias loco commodiore: Nunc quod instat) Eadem dicit quæ Dominus. *Bella, cædes, incendia*, varias pereuntium formas, & omnes mortium imagines. Ponit & signa בשמים *in Cælis*. השש יהפך לחשך והיה ליום *Sol in tenebras, Luna in sanguinem vertetur*. Quibus verbis partim Divinæ legis cognitionem obscuratam iri, partim Rempublicam Judaicam ejusque fidera solo affligenda esse denunciatur.

VII. Tertiam rationem, eamque validissimam, suppeditat *vi. 30. Amen dico vobis & μὴ παρέλθῃ ἡ γενεὰ αὕτη donec cuncta ista facta fuerint*. Similiter etiam in *Matthæo* e & *Luca*. f Vox γενεὰ respondens apud *Lxx.* Interpretes Hebræo דור ex vulgatissimo Scripturæ usu, *homines* notat, *ea ætate viventes*. Vid. *Gen. 7: 1. Aët. 13: 36. Matth. 11: 16.* Hæc ergo dicit Christus: Quæ vobis prædico brevi implebuntur nam multi ex iis, qui nunc in vivis sunt, tam diu sunt superfuturi, donec omnia quæ dixi eventu adimpleri videant. Hoc clarissimo argumento est, Prophetiam hanc non longe ultra Hierosolymorum excidium extendendam esse, quod certe eoque posteriora quædam tempora, multi ex iis qui Christi tempore resistebant, conspiciere potuerunt, uti vel ex *Jobannis* exemplo illustre fit. Non magnopere hic *Origenem* reformido, qui *simplices nimium* pronunciat eos, qui hoc sensu γενεάν accipiunt;

Ttt 2

a *Luc. 21: 24.* b *Matt. 24: 29.* c *1 Petr. 3: 22.* d *Aët. 2: 17.* e *Matth. 24: 34.* f *21: 2.*

piunt; nec enim aliter accipi potest. Nam quod ille *genus universum Christianorum*, vel *Hieronymus*, *totum genus humanum* intelligant, plane extra rem est & rationem. Magis tamen sibi constant Patres hi, quam Recentiores Interpretes, qui quum γενεάν ἀνθρώπων omnino de hominibus ætate Christi viventibus explicandum esse concedant, nescio an elabi possint, πάντα ταῦτα ad *partem* tantum prædictorum restringendo, contra verba textus expressa, quibus omnia quæ perpetua hætenus oratione prolata erant, comprehendi, satis liquido constat.

VIII. Quarto utor argumento, quod quæ apud *Matthæum* in loco parallelo exstant, de seculi istius, quoad vitam corruptosque mores cum ætate Noachica convenientia, quæ ex ὑποθέσει serie verborum cogente, ad ætatem ultimum Christi adventum proxime antecessuram referunt interpretes, quod inquam hæc, cæteraque quæ de τοῖς ἐν τῷ αἰγῶ & ἀλήθειαις ἐν τῷ μύλῳ ibidem loci inveniuntur, *Lucas* a partim perditos ac profligatissimos Judæorum Christi tempestate mores notare, partim ad discretionem & electionem hominum, quæ Evangelii præconio fit, pertinere ostendat. Conferat diligens Lector loca: videbit ita se rem habere ut dico. Præterea quæ de gloria & sanctitate ultimi temporis Divini tradunt Prophetæ, cum seculi corruptione ista ægre consistere videri possent.

IX. Quinta ratio, in varietate ac dissensione posita est Interpretum. Quum enim continentem & perpetuam esse orationem constet, eamque potissimum de Hierosolymorum everfione loqui, molestum fuit admodum, quæ signa ad Hierosolymorum, quæque ad mundi totius, uti putant, excidium spectarent, discernere. Sunt qui censent Christum confuse utriusque rei signa indicasse, quod magna sit utrimque convenientia. Accuratiores alii, signa cuique temporis propria assignare conantur, sed prior ubi pars desinat, posteriorque unde inchoanda, non una iterum mens est: aliis a vs. 21, a vs. 24. aliis, aliis denique a vs. 26. proficiscentibus, ut posteriori parti initium invenient. Tandem ex Veteribus nonnulli, quibus Prophetiam hanc secari displicebat, omnia in hoc sermone ad unum Novissimum Domini adventum applicant, unde *Judææ* & *Hierosolymorum* vocabula in mysteria rapere coacti fuerunt. Hic quum tam discrepantes sint hominum Eruditorum sententiæ, fieri potest, ut earum nulla, certe non plus una vera fuerit, magnoque proinde dissensio hæc argumento est, nihil in hac causa satis explorati habere Interpretes.

X. Ultimum mihi argumentum eo nomine urgeri potest, quod nihil sit in tota Christi oratione, quod nos ultra Hierosolymorum excidium ascendere cogat. Hoc si demonstro, eadem opera multa quæ mihi regeri possent occupabo. Multi tam ex Veteribus, quam ex Recentioribus vs. 21. Prophetiam faciunt de Anti-Christo *Si quis dixerit hic illic est Christus*. Addit *Matthæus*: *Ecce in deserto est, in conclavibus*. Eremicolas & monachalia claustra hic cogitant, ipsum etiam Deum Missaticum in conclavibus retrusum & abditum. At repugnat primo hujus versiculi aptissima cum præcedentibus

dentibus connexio per copulam τότε, quæ idem tempus, vel proxime sequens, certe non longe posterius designat. Secundo scopus verborum alio ducit. Respondet hisce Christus quæstioni de παρουσία sua per gloriosam Regni sui manifestationem. Hoc non μετὰ παρατηρήσεως & splendore visibili apparituum docet, ut dici posset. *Ecce hic, illic est*, Hæc ex collatione *Lucæ a* clarent & extra dubium sunt. Tertio, quod ait Dominus. *Ecce in deserto est, ecce in conclavibus*, complemento statim post Christi mortem comprobatum est. Diserte enim testatur *Iosephus*, complures impostores Messiae nomine Judæos in desertum pellexisse. Multa in hanc rem & luculenta apud eum exstant testimonia. Pauca e multis. *Antiq. Lib. 20. cap. 7. Festus equestres pedestresque copias misit contra magici cujusdam præstigatoris affectas, qui salutem finemque malorum iis addixerat, εἰ ἐκλήθειν ἐπέθαι αὐτῷ μέχρη & ἐνquiries.* Sic ejusdem *Lib. cap. 11. Præstigiatōres turbas illektas post se trahabant in desertum, divinitus se signa & prodigia ostensuros professi.* Id ipsum quod dixerat Christus δάσσει τέρατα ἢ σημεῖα. Ita compluribus aliis in locis. Quid credere vetat in hosce Dominum oculos intendisse? Certe *Hieronymus* hanc partem ultra obsidionis Hierosolymitanæ tempora non extendit. Et *Grotius* eos impostores hic intelligit, de quibus passim, ut ait, apud *Iosephum* videre est. Eos nempe ipsos quos in scenam produximus.

XI. Major forte videbitur necessitas in vs. 26. *Tunc videbunt Filium hominis venientem in nubibus Cæli.* Hæc adventum judicarium evidentissime indicare arguunt Viri Docti. Sed obstat iterum particula τότε: quæ hæc cum vs. 24. & 25. arctissime copulat, quæ ad excidium Hierosolymitanum pertinere supra *parag. 5. & 6.* disputavi. Nec est quod illo venire in nubibus cæli nimium insistatur, nam in prophetis sermonibus semper ἀλληγορικῶς ea exponenda veniunt. *Nubibus vebi* Divinæ est potentiæ argumentum, juxta quod legimus in *Psalms b.* Christus potuit dici *venisse in nubibus cæli*, quum vindictam a populo Judaico expolcit, pœnasque iis infligi curavit, juxta quod legitur in *Esaja. c.* *Onus Ægypti. Ecce Jehova nube vebens levi contra Ægyptum venit.* Nam ut alicubi annotat *Maimonides* descensus in nube, iram ac vindictam significat. Magis tamen hic loci exponere placet de admirabili profectu Evangelicæ prædicationis virtuteque Christi efficacissima in Regno suo propagando. *Augustinus* ita verba hæc accipit teste *Grotio.* Ei ut assentiar, movent me tum quæ sequuntur vs. seq. 27, quæ de prædicatione Evangelii in quatuor Mundi partes explico, tum præcipue id quod habemus *Dan. 7: 13*, quem locum Christum in mente habuisse fere non dubito, quod signate indicat quum se υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου hic vocat, ostendens se esse illum בר אנש *Filium hominis*, quem viderat *Daniel*, quod idem Christum alio in loco fecisse observant Eruditi. *d* Ita ergo in *Daniele.* *Inter visa noctis vidi Et ecce sicut Filius hominis veniebat in nubibus cæli.* Ad judiciumne novissimum? minime vero, sed ad Regni sui fines prolatandos, uti vs. 14. insequens clarissime ostendit. Consimiliter venire in nu-

Ttt 3

bibus

a Luc. 17: 21.
Apoc. 1: 13.

b Ps. 104: 3.

c Esai. 19: 1.

d Joh. 5: 27. vid. etiam

bibus cæli de virtute Christi per Euangelium explicandum est. *Matthæi* 26: 64. quod satis indicat illud ἀπ' ἄρτι & ἀπὸ τῆ νῦν in *Luca*, quæ rem jam jam futuram denotant. Si quis subtilius velit ἀλληγορεῖν (quamquam id minime necesse duco) per *nubes cæli* poterit intelligere verbum & doctrinam regni cælorum, seu ecclesiæ. In Prophetis cælum esse ecclesiam quis ignorat? *Nubes & decedentes ex iis pluviae* tam frequenter Prophetis doctrinam salutarem notant, ut loca dare supersedeam. An huc facit quod legimus *Psal.* 45: 3. ubi *Messia* dicitur. רכב על דבר אמת *vebe verbo veritatis*. רכב est λόγος & ἀληθείας id est Euangelium Novi Testamenti, quomodo in Sacris non semel occurrit. Vid. 2 *Tim.* 2: 15. *Jac.* 1: 18. sic *Ephes.* 1: 13. Paulus λόγον & ἀληθείας & εὐαγγέλιον conjungit. Hoc ergo Christus vehi jubetur tanquam רכב *vehiculo*. At עבד רכבו *Nubes sunt vehiculum ejus Psalm.* 104: 3. vid. etiam *Esa.* 19: 1. ubi est רכב על עבד Sed hisce subtilitatibus nihil opus est, & venire in nubibus cæli simplicissime intelligendum videtur de Divina Christi potentia, quæ Euangelii præconium comitatur, nam ut nuper monui nube vehi Divinae potentiae argumentum est.

XII. Firmat interpretationem hanc meam loci paralleli in *Matthæo* a collatio. Is quædam accurate animadvertenda amplius præmittit. Ita habet. ἢ τότε φανήσεται τὸ σημεῖον τῆ υἱοῦ τῆ ἀνθρώπου ἐν τῷ ἔρανος ἢ τὸ τε κόψονται πασαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς ἢ ὀψονται υἱὸν τῆ ἀνθρώπου *Venientem in nubibus cæli*. Duplicem de se Prophetarum respicit prædictionem Dominus. *Danielis* unam, alteram *Zachariae*. *Danielis* prophetiam ad Euangelii prædicationem & Regni Christi propagationem nos ducere demonstravi. Idem facit *Zachariae* quod respicitur vaticinium. Ita sonat. *Et effundam in domum Davidis & habitatores Jerusalem, spiritum gratiae & precum.* ἢ ὀψονται εἰς ἐμὲ ὃν ἐξεκίνησαν. ἢ κόψονται διὰ τῆτο. Et mox משפוח הארץ כֹּפְשֵׁת הַיָּהּ כַּאֲתָּא פִּיטָאס vel ut Christus expressit. κόψονται πασαι αἱ φυλαὶ τῆ γῆς. Agit locus *Zachariae* de pœnitentia Judæorum, quos Apostolorum prædicatione convertit. Id patet ex *Spiritus gratiae effusione* super eos in initio vi. Idem indicat phrasis הִבִּישׁ אֵלַי Quod tantundem sonat ac *fiduciam in me ponent*. Sic *Esa.* 22: 8. וְהִבִּישׁ אֵלַי נֶשֶׁךְ בֵּית הָעֵד & vi. 11. לֹא הִנַּחְתָּ אֵלַי עֵשֶׂה & *Psal.* 34: 6. הִבִּישׁ אֵלַי, *respectum cum fiducia* esse loca insipienti clarum fiet. Imprimis attendi meretur *Num.* 21: 9. ubi quum Moyses serpentem æneum tanquam salutis causam sacramentariam respici jubet, eadem hac locutione utitur. הִבִּישׁ אֵלַי Palam huc alludit *Zacharias*, quum *Messiam* per serpentem præfiguratum, in crucem ὁψομέντα *Joan.* 3: 14. *respiciendum* dicit; Et utrumque locum in mente habuisse videtur Dominus *Joan.* 6: 40. ubi *filium aspicere & in eum credere* conjungit. Resipiscentiam etiam arguit illud ὀψομαι. Alias ostendo non verti posse, & *plangent propter eum*, quemadmodum omnes quos vidi Interpretes fecerunt, nam ita torquenda sunt verba, ut commodus sensus eliciatur. Verto. *Et plangent propterea*. Scilicet propter horrendum illud peccatum crucifixionis, cujus & ipsi participes fuere.

XIII. Nunc quo pacto hæc in rem meam faciant ostendendum est. Et quidem

quidem primo liquet hinc verba illa. *Et aspicient filium hominis venientem in nubibus cæli*, non de corporali in ultimo iudicio adspectu intelligenda esse, sed de spiritali, quæ oculis fit fidei excitatæ per Euangelii præconium. Secundo *Planctum illum terræ tribuum* ex eodem fonte oriri, & effectum esse salutaris Apostolorum Doctrinæ. Exemplum habemus luculentissimum *Actor. 2.* Nulla ergo ratio est, quæ nos aliorum hæc trahere cogat. Quæ *vi. 27.* Capitis nostri leguntur consimilem recipiunt explicationem, & de præconio Apostolorum per quatuor mundi partes commodissime intelligi possunt. Conf. *Esaj. 49: 12. Mal. 1: 11. & Luc. 13: 29.*

XIV. Hactenus Christus obscure licet ac prophetice ea est elocutus, quæ tunc Discipulos edoceri attinebat, opinionique quam de Æterna apud suos Republica animo imbiberant, obviam ire voluit Dominus, orbis terrarum & Judææ præsertim faciem, totam commutandam esse demonstrans. Quum autem ex tantæ tamque incredibilis rerum permutationis denunciatione, flagrans procul dubio Discipulis cupido incessit, accuratorem & definitam istius temporis notitiam habere, audacem hanc spem & cogitationem reprimentem esse duxit Dominus, nulli creaturæ utcunque præcellenti Deum id permisisse ostendens.

P A R S S E C U N D A.

XV. *Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης, καὶ τῆς ὥρας οὐδεὶς οἶδεν. οὐδὲ οἱ ἄγγελοι οἱ ἐν οὐρανῷ οὐδὲ ὁ υἱὸς εἰ μὴ ὁ πατήρ.* Nullus inquit Christus, hominum, etiam si Propheta, etiam si Apostolus, quibuscunque donis a Deo ornatus, ad quemcunque revelationis gradum evectus, *diem & horam* horrendi hujus in Judæos iudicii definire potest, sed in signis generalibus subsistere cogitur. Sed & qui sublimiore præ hominibus scientia gaudent. *οὐδὲ οἱ ἄγγελοι.* Novissime ut omnem gravandi rationem præriperet. *οὐδὲ ὁ υἱὸς.* Ter enim quaterve infans foret, qui se ægre ignorantiae subjiceret, quam ne ipse quidem Dei filius subire recusavit. Hoc vero, impossibile dictu est, quot, quantas, quam anxias, quamque litigiosas & concertationum plenas omni tempore in Ecclesia pepererit disputationes; indignum quippe Christo quicquam ignorare existimatum, hujus sententiæ duritiem diversimode commentis lenire compulit. Omnes Interpretum sententias enarrare, nec lubet, nec licet, præcipuas exhibuisse sufficiet.

XVI. Verum antequam progrediar loci integritas afferenda venit, quam in dubium traxere nonnulli auctoritate *Ambrosii*, qui ab *Arrianis* corruptum, & interpolatum esse illud *οὐδὲ ὁ υἱὸς* sentire videtur. Ad captandum hoc subterfugium *Ambrosium* perpulit *Arrianorum* malitia, qui blasphemio ore ex hoc loco divinitatem Christi impugnabant. Idem illud *Augustinum & Hieronymum* criminatum esse volunt. At vero ne verbum quidem de eo apud *Hieronymum*

onymum in Cap. 13. *Marc. Augustinus* etiam locum aliquoties enarrat & explicat, sine ulla corruptionis mentione; & sic omnes in universum Patres si ab *Ambrosio* discesseris, qui tamen & ipse parum accusatione sua fretus, eodem in loco & alibi non semel locum explicuit. Manifeste etiam ejus opinionem coarguunt, qui verba ista *ὁ υἱὸς* longe antequam *Arrius* in lucem editus est allegant. Ut *Irenaeus* & *Tertullianus*. *Syrus* etiam Interpres antiquissimus, ut & *Arabs* hæc verba legerunt. Atque sic omnia exemplaria Græca & Latina ea habent: ut adeo nequicquam *Arrianis* fraus, locoque corruptio objiciatur.

XVII. Loco ab interpolatione vindicato, proxime examinanda est illorum sententia, qui ut pravas hæreticorum cavillationes eluderent *ὁ υἱὸς* non de Filio Dei unigenito & proprio, sed de adoptivo, ecclesia, seu populo Christiano intellexerunt. Hanc explicationem proponunt *Origenes*, *Athanasius*, *Gregorius* aliique. *Hieronymus* non parum ei tribuere videtur; in *Comm.* enim *Marc.* nullius aliæ interpretationis meminit: Verba ejus sunt. *Quid est quod dicit, neque filius? de quo dicitur pater major est me, id est, corpus in terra positum, quod est ecclesia.* Revera *ὁ υἱὸς* pro membra Christi a quibusdam sumitur. 1 *Cor.* 15: 28. & *ὁ χριστός* aperte Christi corpus seu ecclesia est, 1 *Cor.* 12: 12. Verum non convenit hoc ordini verborum, & scopo Christi qui est Discipulos omni ratione ab hujus rei inquisitione revocare, ipsi sibi incognitam esse declarant. Ordo etiam verborum repugnat, & textus gradatio, quum enim omnis oratio assurgit, non recte ea procedet, nisi per *ὁ υἱὸς* Filium Angelis majorem intelligamus. Tandem, quum voce *ὁ υἱὸς* omnibus hominibus hujus diei notitiam denegavit Dominus, eadem utique opera eam & membris suis detraxit.

XVIII. Neque tamen quod hæretici volebant, ulla hic naturæ Divinæ Filii ratio haberi potest, cui haud dubie cum Patre & Spiritu Sancto, ut vero Deo omnium rerum scientia competit, uti contra *Arrianorum* & *Agnoetarum* impias & insanas argutationes egregie demonstrarunt Patres, unde non est quod hic contra eos agamus: Sed cum Filio ignorantia adscribitur, ea omnino natura ejus intelligenda est, quæ ignorantiae capax sit. Solent enim Scripturæ ob aptissimam duarum in Christo naturarum connexionem attribueræ personæ, interdum quæ ad humanitatem singulariter referri oporteat, interdum quæ Divinitati peculiariter competant. Plurimæ & passim obviæ Sacræ Scripturæ locutiones hoc comprobant. Quod enim de se ipse Christus dicebat. *Antequam Abraham fuit, Ego sum*, *a* longe ab humanitate alienum erat. Quod *Filium ante omnia extitisse* asserit *Paulus* *b* & per eum omnia consistere, nihilo magis homini tribui potest. Hæc igitur & consimilia Divinitati propria esse certum est. Quod autem dicatur *c* *a se ipso non loqui*, & *non facere voluntatem suam*, *d* & *crevisse sapientia* vel *nescire diem istum* solius id humanitatis totum est. Vide quæ de hac re *Augustinus* *L. de Trin. cap. 12.* erudite disputat. Hæc evidentiora sunt, quam ut Orthodoxis probari debeant. Cæterum quia & Christo qua homini indignius visum est, tantæ rei

a *Joan.* 8: 58.

b *Col.* 1: 17.

c *Joan.* 14: 10. *ἔ* 6: 38.

d *Luc* 2: 52.

rei ignorancem attribuere, variis commentis & subterfugiis duritiem hujus sententiæ mollire conati sunt.

XIX. *Bernardus*, & ante eum *Epiphanius* Dominum loqui volunt de *notitia practica* ut vocant Scholastici, quod diem illum *sensibus suis experiendo*, non agnoverat ut loquitur *Bernardus*. Ejus verba hæc sunt. *Volens Dominus Discipulos ab inutilis inquisitionis curiositate compescere, quod inquirebant se scire negavit. Non omni modo quidem sed tali quodam modo, quo negare veraciter potuit. Nam etsi suæ Divinitatis intuitu (speculum intellige Divinitatis ut vocant Scholastici) æque omnia præterita, præsentia, atque futura perlustrando, diem quoque illam palam habebat, non tamen ullis carnis suæ sensibus experiendo agnoverat.* Multa sunt, quæ sensum hunc admittere prohibent. Primo, non id moneri opus erat, neque enim Discipulis in suspicionem venire poterat, Dominum ea jam oculis suis usurpasse, aut carnis suæ sensibus agnovisse. Deinde eidem se cum hominibus & Angelis ignorantia subicit Filius. Atqui haud dubie vera ea est ignorantia, & omni modo homines & Angelos ignorasse in confesso est. Tandem hac ratione Pater æque atque Filius diem illum haud compertum habebat, cui tamen ejus notitiam Christus attribuit.

XX. Sequitur secundo loco eorum subterfugium, qui Christum ex hypothese loqui volunt, se si tanquam nudus tantum & merus homo consideretur, ignorare illum diem. Quum autem merus homo non sit, sed in eadem persona Deus & homo, per naturam Dei & revelatione cognitum habere, quod ex natura humanitatis alias ignorasset. Placuit sententia hæc inter alios *Cyrillo, Ambrosio; Eulogio* apud *Photium*, & *Gregorio primo*, Episcopo Romano, *Eulogio* æqualis, ad quem consultus de hæresi *Agnoetarum* epistolam misit, quæ exstat *Lib. 8. Epist. 42.* ubi eorum impios ex loco nostro conatus refutat. Verba ejus quando sententiam hanc illustri admodum & perspicuo modo exprimunt, adjicere visum est. *Novit Christus diem hunc in natura humanitatis, sed non ex natura humanitatis; quod in ipsa novit, ex ipsa non novit.* Et paucis interjectis. *Itaque scientiam, quam ex humanitatis natura non habuit, ex qua cum Angelis creatura fuit, hanc se cum Angelis qui creaturæ sunt, habere denegavit.* Mirum hæc in modum multis arrident. Nobis nequaquam satisfaciunt. Quid enim? An Christus de fictitio & imaginario aliquo Filio, qui esse non potest, loqui dicendus est? An non, quum vocabulo *ἰδὲ*; omnibus hominibus hujus diei notitia detracta est, simul & Filio, si tanquam nudus homo concipi possit, eadem ista scientia decessit. Refellitur idem ex eo, quod Filius eandem sibi cum hominibus & Angelis ignorantiam attribuat, jam vero illis non solum non ex natura sua, sed ne ex revelatione quidem, quicquam ea de re manifestum erat. Adde, hac ratione Christum infinita nunc gloria in cælis fulgentem, diem hunc nescire dici posse; cujus tamen contrarium apud eosdem Veteres, & qui eorum sententiæ favent, occurrit. Obstat præterea orationis gradatio, quæ enim ab hominibus ad Angelos ascendebat, tanquam majores, inconcinne valde in nudum iterum hominem relapsa statuitur. Tandem, quid quæso intereat, quo ti-

tulo quave ratione Christus ignorare dici poterat, si revera non ignoravit. Edoceri petunt Discipuli rem futuram, Christus id a se expectandum negat, eo quod sibi æque atque ipsis haud cognita res sit. Hic verborum est scopus, a quo quantum illa interpretatio recedit, cuivis cernere in facili est.

XXI. Diversam parum at non abfimilem viam insistere coguntur *Lutherani*. Premittit eos vehementer admodum locus hicce, & sententiam eorum de Divinis proprietatibus non cum persona tantum Mediatoris, sed & in abstracto, cum natura ejus humana communicatis, validissime convellit. Ubi exitum hic invenient: qui ex unione hypostatica, cum cæteris virtutibus Divinis, naturæ humanæ omniscientiam communicatam docent? *Filius*, inquiunt, *ut homo nescit diem, secundum actum naturæ proprium; scit vero infinita sapientia Divina, secundum humanam naturam secum communicata.* In hoc iis cum superioribus convenit, quod non aliter nescire agnoscant Filium, quam si ut merus homo consideretur. Abeunt autem longe ab istis, quod non ex speciali revelatione Divina scientiam hanc Christi repetant, sed ex fictitia sua idiomatum communicatione, seu potius confusione, vi unionis hypostaticæ facta. Ergo, ajo ego, Christus omnino diem hunc animo complexus est, & quidem, quod dicere tamen non sustinent, *actu naturæ proprio*, quod enim vi unionis naturæ humanæ Christi necessario competit, ipsique adeo naturale est, id quum exercet, actu naturæ proprio exercet. Sed demus ita distingui posse; ne sibi quidem elabentur: non enim ut *paragrapho præcedenti* demonstravi id agebatur, quo nomine Filius diem hunc ignorabat, vel cognitum habebat; nihil hoc ad rem: absolute scire se negat, ideoque Discipulis indicare non posse. Quid? an non hac ratione homines etiam & Angeli, si scirent, tamen nescire dici possent; quia non actu naturæ proprio cognovissent. Longius procedo. Ex hac interpretatione consequi dico, hominibus & Angelis diem hunc in promptu fuisse. Vereor ne quod dicere volo, perinde verbis exprimere possim, atque cogitans sentio. Illud *ἐν ὁδῷ* ad tres classes ex æquo pertinet. *Homines, Angelos, Filium.* *Filius actu naturæ proprio*, id est verbo tantum ignorat, re autem vera cognovit. Igitur & homines & Angeli, quibus eadem cum Filio tribuitur ignoratio, non re sed nomine tantum ignorant. Quæ *paragraph. præced.* disputavi, contra hanc explicationem etiam valent, quæ repetere nil attinet.

XXII. Alia via angustiis sese explicare conantur *Lutheranorum* alii & moderatores. Nobis concedunt Christum vere tunc temporis diem ignorasse; ne tamen suam idiomatum communicationem prodere videantur, distinguunt inter omniscientiam *κατὰ κτῆσιν* & *κατὰ χρῆσιν*. Ut reliqua Divina idiomata, verba sunt Doct. Gerhardi, sic omniscientiam, a primo conceptionis momento per unionem personalem, etiam in statu exinanitionis, vere & realiter communicatam habuit, non tamen plene eandem tunc exeruit, sed usu ejus universali se ipsum sponte exinanivit, ac proinde vere ut homo in statu illo exinanitionis, diem novissimum nescivit; sicut etiam omnipotentiam personaliter sibi communicatam, tum non semper exeruit, sed quando & ubi voluit. Parum accurate hæc dicta videntur, & in paucis verbis magna peccata. Unum, ut ab extremis ejus initium

tium faciamus, quod secum ipse pugnat, non enim κτῆσιν sed & χρῆσιν omnipotentiae Christo in statu exinanitionis, ubi res postulabat, attribuit; cur ergo omniscientiae universalem usum Christo detrahit, neque quod de illa dixerat, de hac etiam dicere sustinet. Porro in rebus terrenis & materialibus κτήσεως & χρήσεως distinctio locum invenire potest, non item in Divinis & Spiritualibus: non enim alius est omnipotens vel omniscius χρῆσται, quam qui talis est κτῆσται, quam qui talis est κτήσται, nec enim alienis gloriam suam permittit Deus *a*. Vice etiam versa qui omniscius est κτήσται, & χρῆσται *b* talis sit necesse est, neque enim se ipse abnegare potest Deus. Quo etiam pacto concipi potest, ut qui omnem scientiam κτῆσται possideat, eam χρῆσται exferere non possit, ut vere dici possit nescire. An decedere potest, an excidere scientia ista? Exinanivit, inquit se ipse usu ejus. Sit istud; non tamen vera inde, quod facis, ignorantia Christo adscribi poterit. Et secundum Divinam naturam Christus se exinanivit, docente Apostolo *c*, & gloriosissimae Divinitatis χρῆσται in statu exinanitionis abstinuit. An ergo & naturae Divinae istius diei ignorantiam ceterarumque virtutum Divinarum diminutionem adscribes, quia iis usus non est? Itaque sicut Divinae naturae ob χρῆσιν non usurpatam defectum scientiae tribuere non sustines, ita nec in humanam, si vere cum ea omniscientiam Divinam communicatam credis, ignorationem vere & proprie dictam cadere posse, contende.

XXIII. Omissis aliis aliorum minus solidis expositionibus, ultimo ponderanda est Pontificiorum sententia, eoque accuratius quod totam antiquitatem sibi consentientem jactitent, & haereseos Agnoetarum, imperite dicam an impudenter, appellant nostros, qui veram Christo ignorantiam tribuunt. Scilicet ut perversis suis hypothesibus de perfectissima & omnibus numeris absoluta animae Christi scientia, summaque in his terris beatitudine, inserviant; torquent locum hunc, & nescire dici Filium volunt, ea tantum ratione quod non sciebat ad dicendum aliis. Sic Tirinus, Becanus, Bellarminus, ejusque defensor Gretzerus. Et hanc gloriatur Bellarminus esse sententiam Ambrosii, Hieronymi, Chrysostomi, Theophylacti, Basilii, Gregorii, & Augustini. Frangere vult per inania auctoritatum, quos solidis rationibus dejicere non valet; ex omnibus enim istis Patribus praeter Augustinum nemo interpretatione hac stetit, quod si mihi demonstrandum hic foret, major quam pro instituto oratio absumeretur. Abunde etiam & egregie ab aliis hoc praestitum jam est, qui impudentiam & insignes Bellarmini fraudes, cum alias saepe, tum hoc ipso in negotio detexere.

§. XXIV. Augustino quidem unice expositio haec placuisse videtur, variis enim in locis eam inculcat. Lib. 1. de Gen. contra Manich. Cap. 22. Quia hoc utiliter occultabat Discipulis, nescientem se esse dixit, quia illos nescientes occultando faciebat. Alibi iterum. Nescit hoc, quod nescientes facit, id est, quod non ita sciebat, ut tunc Discipulis indicaret, sicut dictum est ad Abraham. Nunc cognovi quod timeas Deum. Id est. Nunc feci ut cognosceres: quia & ipse sibi in tentatione illa probatus innotuit. Ejusmodi etiam locutionis aliud edit exemplum,

VVV 2

a Esaj. 42: 8.

b Tim. 2: 23.

c Phil. 2: 7.

plum, nempe quod a *Mose* dicatur. *Tentat vos Deus vester ut sciat si diligatis eum.* Non enim, inquit, ut sciat ipse quem nihil latet, sed ut scire nos faciat, quantum in dilectione ejus profecerimus, tentari nos permittit. Secundum istam locutionem dicit & Dominus noster, nescire se diem & horam de fine seculi. Quid enim potest esse quod ipse nesciat? Sed quia hoc utiliter decultabat Discipulis, nescientem se esse dixit, quia illos nescientes occultando faciebat. Adjicit ex familiari sermone exempla. Talibus etiam locutionibus abundat nostra consuetudo, cum dicimus laetum diem, quia nos laetos facit, & pigrum frigus, quia pigros facit; & fossam caecam, quia eam non videmus, & linguam politam, quia polita verba facit. Similia promit Lib. 83. Quæst. qu. 60.

XXV. Multiplici hæc via labefactari & refelli possunt. Ac primo, ut a levioribus incipiamus, alienæ prorsus sunt phrasæ, quas de *laeto die* &c. affert *Augustinus*, quam *Methonymiam* vocant effecti pro efficiente, nam qui interroganti *nescio* respondet, non facit sed invenit nescientem. Diversæ etiam sunt quas ex *Genesi* & *Deuteron.* citat, locutiones, aliamque & minus contortam recipiunt interpretationem. Scilicet ut intelligamus de *scientia experientiali*, quum externo judicio res explorare perspecta habetur. Vel etiam de *scientia* quam vocant Theologi, *approbationis*; ut quum *Paulus* hortatur *Philippenses* c. *In omni precatione & obsecratione petitiones vestrae, apud Deum γυναιζέσθω*; haud æque recte illud interpreteris: quam gratae sint & probentur, quod fiet si pro & flagranti cordis desiderio emittantur. ταῦτα γὰρ verba sunt *Chrysostomi*, ἐπιγινώσκει τὰς ἐυχὰς ὁ θεός, τὰς δὲ αἰτίας ἐκ οἰδεν. ἐκὲν τοιαῦτα ἐυχέσθω, ὥστε ἐπιγινώσκεισθαι.

XXVI. Sed acriora in *Pontificios* tela adigamus. Filius eandem hic subit ignorantiam, cui homines & Angelos subjecerat. Atqui vere illis incognita res erat, igitur & Filio. Porro admissa interpretatione ista, ipse etiam Pater, cui hujus dici notitiam adscribit Dominus, eum pariter nescire dicendus erat, non enim ulli eum revelaverat, & æque atque Filius hoc sensu nesciebat. Evidentissima hic veritatis vis, *Maldonatum* Jesuitam perpulit, gregem suum deserere, & nuncium huic suorum expositioni mittere. Illa vero inquit, receptissima interpretatio eorum, qui existimant ideo Christum dici diem judicii ignorare, quod nobis cum non revelaverit, non admodum magna niti videtur probabilitate, quia isto modo etiam Pater ignoraret, quia nobis non revelavit.

XXVII. Tandem ut multa confertim argumenta cumulem, dico explicationem istam alienam esse & violentam, non probabilem, & omnino explodendam: vim inferre verbis, trahere ea & torquere in sensum inusitatum & a consuetudine loquendi abhorrentem, latam denique fenestram dolo aperire. Quid quæso est sermo in fraudem compositus, si hic non est? quid aliud in pectore clausum, aliud lingua promptum habere. Cui dehinc vacuum non erit, exemplo Domini sui ingenuam veritatis confessionem ambiguis & suspensis verbis declinare, & eludere. Et sane eo impudentiæ usque, versipellium incredibilis processit audacia, ut ex hoc loco *equivocationibus* suis &

& mentalibus ut vocant, reservationibus, firmissimum se habere præsidium, obstrepant.

XXVIII. Vereor ne multus fuerim in aliorum examinandis refellendisque sententiis, diuque esse, quod veritatis potius confirmationem expectet Lector. Puto itaque cum plurimis Ecclesiæ Reformatæ Doctoribus, πολλοῖς τε πατέρων, σχεδὸν δὲ πᾶσι teste *Leontio*, simplicem & tutissimam esse expositionem per naturarum distinctionem, Christumque secundum humanam naturam, diem illum tunc temporis vere nescivisse, ignorantia strictè & proprie dicta. Hoc enim solum sapere videtur, simplicem illam gravitatem, quæ in verbis Christi ubique elucet, in quibus locus esse non potest subtiliter excogitatis illis sensus involucris, suspensisque & quo ducas inclinaturis responsionibus; atque in aperto est, nihil aliud in his verbis significari posse, quam quod apud omnes homines ea sonant.

XXIX. Hoc non levibus ex scopo & serie orationis desumptis argumentis stabiliri potest. Primo evincit hoc scopi consideratio, qui est, discipulos omni ratione ab curiosa hujus dici inquisitione retrahere, & ægritudinem quam ex tantæ rei ignorance percipere poterant, lenire. Id ne moleste ferant, ipse eandem subeundo ignorantiam efficit, omnemque simul ulterius inquirendi ansam præcidit, quum & ipsi sibi incognitum esse diem confitetur. *Chrysostomus* ἰὼ. εἰπεῖν ὅδε ὁ υἱὸς ἡαλύνει ὃ μόνον μὴ μαθεῖν, ἀλλὰ ἢ μηδὲ ζητῆσαι. Et *Filium* dixit ἔτι σφόδρα ἔμενεν αὐτῶν τὴ τιμῶν αὐτῶν ἢ μηδὲν ἀποκρύπτεσθαι. Non respondet huic scopo ulla earum interpretationum, qui Christo verbo tantum vanoque aliquo titulo haud cognitam fuisse rem volunt, re autem vera sive ex revelatione, sive ex unione hypostatica, sive ex speculo τὴ λέγει cognovisse.

XXX. Patet hoc secundo, quod Filius eodem se gradu cum hominibus atque Angelis collocet: unde hanc formare licet conclusionem, eodem atque eos sensu Filium diem hunc ignorare. ὁμοῦ τοῖς ἀγγελοῖς ἀγνοεῖ ὁ υἱὸς. Illis vero haud dubie omnibus fatentibus veri nominis ignorantia competit, quum neque ex naturæ lumine, neque ex speciali Dei revelatione quicquam hauserint. Ergo etiam nec Filio id temporis hujus diei notitia fuit revelata, aut quicquam ipsi de eo compertum fuit.

XXXI. Tertio ducit huc, quod uni Patri hujus diei notitia vendicatur. εἰ μὴ ὁ πατήρ. Vel ut est *Matthæum* ^a εἰ μὴ ὁ πατήρ μὴ μόνον. Non quod Filius qua Deus excludatur, uti blasphemæ hæretici inferebant. Nam dicens Patrem solum nosse, in Patre comprehendit & Filium. Omnis enim Pater Filii nomen est. Uti eleganter *Hieronymus* disputat ^b. Et qui Filius nescire posset quod Pater scit, cum noscat Patrem, sit in Patre, unum sit cum Patre, & omnia quæ Pater habet ipsius sint ^c. Itaque cum Pater scire dicitur, eo nomine Filio etiam & Spiritu Sancto comprehensis, ob eandem & communem essentiam; excluduntur omnes in universum creaturæ. Igitur & *Filius*, qua homo est. Breviter & sic adstringi potest argumentum. Quod soli Patri tribuitur, id de Filio homine negatur. Diei hujus notitia soli tribuitur Patri.

VVV. 3

Igitur

^a Matt. 24; 36.

^b in Matt. 11: 26.

^c Hier. in Joan. 14: 10. & 10: 30. & 16: 15.

Igitur ea Filio deneganda est. Video quid respondebunt Pontificii ex *August.* *scire*, inquit, hic est *scire facere*; & *solus Pater scit*, tantundem sonat atque *solus Pater scire fecit*. Age vero, quo? Filium ajunt. At cur quod ad omnes referri poterat, ad Filium restringitis. Et quid non jam non *scire* dicemus Patrem, quum plurima sua non revelat & *scire* faciat. Tandem *scire* unquam isto sensu in Sacris occurrere, id vero est, quod asseveranter negamus.

XXXII. Quarto, quicquid regerant ac calumnientur adversarii præeunte Scriptura Christo in statu exinanitionis limitatam scientiam dare non veremur. Libenter Christum omnibus creaturis ut cæteris donis ^a, sic scientia præcelluisse agnoscimus ^b, quippe super quem peculiari plane modo spiritus sapientiæ requievit. Neque minus tamen affirmare sustinemus, Divinam sapientiam non cuncta simul Christo ingessisse, sed suis dispensasse temporibus, mentique humanæ Christi effectus suos impressisse pro temporum ratione. Nam quid aliud est, si verba non torquemus quod dicitur. *Crescebat puer* ^c *ἐκράταστο πνεύμῃ* ^e. *Corroborabatur Spiritu*. Tum & hoc quod subjungitur *φληρῶμενον σοφίας* ^f *implebatur sapientia* uti *Beza* vim participii exprimens vertit. Actum hoc insolitum quidem, sed tamen successivum uti loquuntur, indicat, ac frustra plane est Interpretes Latinus, quum *plenus* reddit, quod *πλήρης* esset. Clarius idem hoc ex sequentibus evincitur, ubi legimus quod *περέκοπτε σοφία*. At ubi perfectio est, profectui locus non conceditur. Quod hic ad *δόκησιν Marcioniticam* sophistæ recurrant, est omnia fusque deque habere, veritatemque totius religionis sollicitare & convellere. Apage *Docitarum* insaniam.

XXXIII. Omitti non debent insignes in *Esaja* ^f loci, quos ut attenderem, fecit *Ambrosius*. Primus est *cap. 8: 3*. *Antequam sciat puer hic Patrem compellare aut Matrem*. Antiqui Patres ferme omnes, nominatim *Irenæus*, *Epiphanius*, *Athanasius*, *Hieronymus*, *Augustinus*, magnique nominis Viri ex Recentioribus, per puerum hunc, non *Esajæ* filium, sed *Immanuel*, Christum intelligunt. Eadem etiam *Ambrosii* fuit sententia. Itaque quærit. *Per quem sensum dicit Esajas. Patrem puer nesciebat aut matrem?* Scriptum est enim, *Priusquam sciat puer patrem aut matrem. Sapientiam Dei respondet futura* ^g *occulta non fallunt, expers autem agnitionis infantia, per humanam utique imprudentiam, quod adhuc non dedit ignorat*. Ita *Ambrosius* ex hoc loco Christum ignorantiam subiisse ostendit. Efficacius idem ex *Cap. 7. 15*. demonstrari posse videtur. Dicit *Esajas* ^g, *Butyro* ^g *et melle vescetur Immanuel*, ^h *לרעתו מאוס ברע ובחור בטוב* ⁱ *Donec sciat reprobare malum, et eligere bonum*. Conformitatem naturæ humanæ *Immanuelis*, cum nostra inculcat propheta; quod ad corpus quidem cum communi & ordinario infantium nutrimento educandum dicit; quoad animam autem, quum progressum in illa similem infantibus aliis reperiendam ostendit, imbecillitatemque cognitionis minutatim, ut fit, & procedente ætate finiendam, quum non tantum ut cæteri homines discer-

^a Ps. 45.^b Esaj. 61.^c Joh. 3.^d Esaj. 11: 2.^e Luc. 2: 40.^f Esaj. 8: 3.^g Esaj. 7: 15.

discernere poterit bonum inter & malum, sed, quæ ejus sanctitas est naturalis, omnino bonum eliget, malumque reprobabit. Hoc nodo ut se expediant Pontificii, misere se verbaque Prophetæ torquent, modo in vanis Scholasticorum distinctionibus, *beatæ infusæ & acquisitæ scientiæ*, præsidium quærendo; modo τὸ ἵνα *quamvis sciat* vertendo, modo ex Vers. Vulg. *ut sciat*, exponendo contra seriem orationis, quæ necessario postulat ut vertatur *donec sciat*; unde Lxx. πρὶν ἢ γινῶσκει αὐτὸν & Chaldaeus ἔτι ἢ ἔγ quod vs. insequens manifesto comprobatur.

XXXIV. *Athanasius* rationem qua Christus ignorare dicitur explicaturus, aliquoties pronunciat, ὅτι ἀνθρώπων ἐστὶν ἰδίον τὸ ἀγνοεῖν. Et Ἀθροπίνης ἐστὶ φύσεως ἰδίον τὸ ἀγνοεῖν. Quum autem Christum nobis per omnia, excepto tantum peccato, similem esse factum Scriptura doceat, expresseque *Paulus* a ad insignem nostram consolationem moneat, infirmitates omnes humana *χρῆς ἀμαρτίας* b suscepisse Pontificem nostrum, & ignorantiam quandam subiisse Dominum concludimus. Ita argumentatur *Leontius*. Multi inquit *Patrum*, imo omnes fere, Christum ἀγνοεῖν affirmant. Ἐπὶ γὰρ κατὰ πάντα λεγεται ἡμῖν ὁμοσιῶ, ἀγνοῶμεν δὲ ἡμεῖς, δηλονότι ὅτι αὐτὸς ἀγνοεῖ. Si enim per omnia nobis similis est, ἔσ' nos ignoramus, manifesto ἔ' ipse ignorat. Et *Cyrillus*. Vere se dixit ut hominem ignorare, infirmitates enim nostras omnes accepit, hac de causa ignorasse se dixit. *Fratribus enim in omnibus similis fuit secundum Paulum*.

XXXV. Non valde premit nos quod objiciunt pontificii, non congruere ut ignorantia Christo tribuatur quod peccati pœna sit. Nimis hoc absurdum est. Ac primo in seipsa nugantur ignorantiam omnem a peccato manare, cum & Angelis eam hic adscribi videamus, & ipsi ea sanctos suos eximere non audeant, unde speculum imaginarium trinitatis cedere coacti fuere. Fluere potius dicenda erat ex creaturæ conditione, quæ creatum omne ad divinas perfectiones ascendere non finit. Sed & in altero æque ipsis ratio non constat, quod non agnoscunt Christum ideo carnem nostram induisse, ut debitas peccatis nostris pœnas in se fusciperet. Nonne lachrymæ dolores anxietates, denique mors, peccati pœnæ sunt, & tamen ea omnia Christum subiisse quis negaverit?

XXXVI. Validius non stringit quod opponunt, Christum ut Filium unigenitum ad omnia bona paterna ab ipso incarnationis momento jus habuisse. Ubi quidem non valde miror eos id Adamo secundo, Dei filio proprio tribuere, quod primo Adamo, adoptivo ex ipsorum mente filio, adscribere non sunt veriti. Docet *Bellarminus*. Supernaturalem beatitudinem veluti hereditatem paternam filio Dei adoptivo, adoptionis jure, ante omnia bona opera deberi. Quæ sane præpostera est philosophatio, nam hoc pacto ratio fœderis operum, & tota quæ ex lege justitia est evertitur. Sed & æque parum θεολόγως de Filio proprio id prædicari videtur. Quæro an pro se solo id juris habuerit, ita haud gravate concederem, quam quam ea plane inutilis sit quaestio: scimus enim non sibi sed nobis c natum esse Christum, personamque quam sustinuit publicam esse non privatam. Nego itaque Christum consideratum
ut

a Hebr. 2: 17.

b Hebr. 4: 13.

c Jes. 9, 5.

ut sponforem nostrum, a conceptionis suæ initio jus ad summam quam postea acquisivit, beatitudinem habuisse; debebat enim Christus pati, & tum in gloriam suam ingredi ^a. Obediens debuit fieri ad mortem ut super exaltaretur. Neque quicquam magis contrarium est scripturis, pactaque inter patrem & Filium, in quo unice nostra salus fundata est, quam ista. παραδια-
τρεση.

XXXVII. Non minus debile est quod urget *Bellarminus*, credibile non esse, verbum hominem esse factum personaliter, & non simul effudisse in incarnatione, super humanitatem, omnia dona quorum capax erat. Recte est quod addat, quorum capax erat neque enim facile probatum dabit Cardinalis, ab primo conceptionis momento perfectissimæ scientiæ capacem fuisse Christi animam, maxime quum infirmitates nostras Dominum induere, atque in omnibus nobis similem esse debuisse supra ex Apostolo demonstratum sit. Secundo non magis mihi vero sit simile infinitam beatitatem & scientiam in animam Christi effundi debuisse in incarnatione quam corpus ipsius infinito illo fulgore ac majestate, quam a resurrectione accepit, debuisse glorificari. Tertio tantum abest ut Mediatoris humanæ naturæ infinita in incarnatione dona conferri debuisse dicamus; ut contra ea, ad implendum munus Mediatorium, interfuerit Dominum se Divina sua natura exinanire, ut ne omnem suam sibi propriam magnificentiam exeret atque ostenderet, neque ea olueret, quo minus natura humana sibi unita carnis nostræ infirmitates induere, servitutemque veram sub lege fervire posset.

XXXVIII. Ea scripturis magno quidem molimine objiciunt quod dicitur Jesus internas Scribarum cogitationes πνεύματι suo cognovisse. Qui in intimas, inquit, cordis humani ratiocinationes penetrare valet omniscius est: Id quidem extra controversiam positum est. Solus enim Deus novit cor filiorum hominum ^b. Et inter Divina est elogia, quod sit מניד לשרי מה שמו Sed nego Christum humana sua natura id fecisse. Hoc ne credamus expresse facer scriptor cavet, quum dicit καὶ ἐπιγινῶς ὁ Ἰησοῦς τὸ πνεῦματι αὐτῶ. *Cognoscens autem Jesus Spiritu suo*: id est *Divinitate sua* τῇ θεϊκῇ ἐν αὐτῷ φύσει, uti hic patres. πνεῦμα Christi plerumque Divinam ejus naturam sonat. Petrus manifestissime ita capit. καὶ οὕτως θανατωθεὶς μὲν σαρκὶ ζωοποιήθει δὲ τῷ πνεύματι ^c. Ubi ut σαρκὶ naturam ejus humanam designat (coll. *Joh. 1: 14. Rom. 9: 5. 1 Tim. 3: 16.*, aliisque locis) sic πνεῦμα Divinam indicare res ipsa loquitur, quum animæ Christi vix ex mortuis suscitandi non competat, tum etiam vs. insequens aperte demonstrat, ubi in eo spiritu Christum impiis Noachi tempestate prædicasse dicitur, quod non nisi de Divinitate intelligi potest. Eodem sensu sumitur etiam vox πνεῦμα *Rom. 1: 4. 1 Cor. 15: 45. 1 Tim. 3. 16.* Sic multi etiam non absurde πνεῦμα ἅγιον apud *Lucam* ^d de secunda persona intellexerunt, in quibus diserte *Justinus* τὸ πνεῦμα εἶναι καὶ τὴν παρὰ τῷ Θεῷ ἰδὲν ἄλλο νοῆσαι θέμις ἢ τὸν λόγον. *Cyprianus* aperte hunc locum respicit cum ait. *Carnem Spiritus Sanctus induitur. Et Lactantius. Descendens de cælo Sanctus ille*

^a *Luc. 24: 16.*^b *1 Reg. 8: 39.*^c *1 Pet. 3: 18.*^d *Luc. 1: 35.*

Spiritus, sanctam virginem cuius utero se insinuaret elegit. Fateor explicationem illam mihi perplacere ob Socinianorum impias ex hoc loco argutationes, quæ nullo sic negotio retunduntur, & quod vis nativa in *διὸ* sic magis retineatur. Communissime quidem *πνεῦμα ἅγιον* tertiam personam signate indicat, sed & secunda hoc nomine insignita comparet *Rom. 1: 4.* ubi vocatur *πνεῦμα ἁγιοσύνης* *Spiritus sanctitatis* quod ex Hebræorum loquendi modo tantundem valere ac *πνεῦμα ἅγιον* nemini ignarum esse potest. Quod per *δύναμιν Θεῶ* etiam *Iustinus* & *λόγον* intelligat, ex Scripturis defendi potest. Sic *Paulus* a Christum vocat *Θεῶ δύναμιν ἢ Θεῶ σοφίαν* & clarius adhuc *Θεότης* Christi nomine *δυναμέως Θεῶ* venit *2 Cor. 13: 4.* *b* *ἐσαυρώθη ἐξ ἀδενείας ἀλλὰ ζή ἐκ δυνάμεως Θεῶ.* Cum quo loco omnino conferri debet alter ille quem modo ex *Petro* produxi. Quod *Petro* *σαρξ* erat, id *Paulo* *ἀδένεια* est, *Pauli* autem *δύναμις Θεῶ*, *Petri* *πνεύματι* respondet.

XXXIX. Lubet hic in transitu in rationem inquirere, ob quam Christi *Θεότης* nomine *πνεύματι* insigniatur. Quod Vir quidam Eruditus, ad *spirationem* aliquam aut *emanationem* a Patre laxiori quodam sensu, attendi velit, Scripturæ phrasi consentaneum non est, modumque existendi in *Filio* & *Spiritu sancto* confundit. Cogitabam aliquando *πνεύματι* nomen sortiri potuisse secundam personam, ob eandem fere rationem, qua *λόγος* audit, quia *sermo* Hebræorum stylo *spiritus oris* dicitur. *Esaj. 11: 4.* coll. cum *2 Thess. 2: 8.* Ut adeo *λόγος* esset *sermo ἐνδιάθετος* & internus Dei, *πνεῦμα* autem diceretur quasi *λόγος προφορικὸς* in ore Dei, quo nobis se mysteriaque sua exponit & declarat. Nonnulli ex Veteribus simile quid in animo habuisse videntur. Tertullianus. *Hic spiritus Dei idem erit sermo, sicut enim quum dicente Iohanne sermo caro factus est, spiritum quoque intelligimus in mentione sermonis, ita & hic sermonem quoque agnoscimus in nomine spiritus.* Vide etiam *Loëtantium sapient. L. 4. c. 8.* cuius tamen illic loci argutiæ reprehendi merentur. *Prudentius* de Christo.

Qui spiritus olim
Ore superfusus patrio volitabat in undis.

Ubi non laudo, quod *spiritum aquis incubantem* apud *Mosen*, de *Filio* explicet. Sed ne quid diffitear, longe mihi simplicius videtur, Divinitatem Christi *πνεῦμα* vocari, tum ob simplicissimam & spirituales essentiam, quomodo & Patri id nomen convenit, tum peculiariter magis & œconomice ob vim quam habet, vivificem. Operationes *πνεύματι* sunt, *movere, vivificare, refocillare*, unde quod *vivificandi* vim habet *πνεῦμα* vocatur. *Euangelium* hinc dictum invenio *πνεῦμα d.* *Spiritum Sanctum* hinc etiam secundario nomen trahere docent Theologi; eandemque ego potissimam duco rationem, cur Christi *Divinitas* *πνεύματι* nomen specialiter gerat. Filius enim in Scripturis ut omnis vitæ, tam naturalis quam spiritualis fons auctorque perpetuo

XXX

apparet.

a *Rom. 1: 4.*

b *1 Cor. 1: 24.*

c *2 Cor. 4: 13.*

d *Marc. 2: 8.*

e *2 Cor. 3: 6.*

f *Ioh. 3: 21: 2.*

apparet. Diserte id docere videtur *Paulus* *a* 1 *Cor.* 15: 45. ubi Christum factum dicit, εἰς πνεῦμα ζωοποιεῖν *b*, eandemque vim etiam attendit *Petrus* *c*, quum Christum ait ζωοποιηθέντα τῷ πνεύματι *d*. *Paulus* *e* etiam alibi iterum eam esse vocis πνεύματος vim indicare videtur, quum Christum dicit δικαιωθῆναι ἐν πνεύματι. Scilicet ipse vi sua vivifica ex mortuis resurgens, palam ostendit se justitiæ Divinæ in solidum satisfecisse. Idem ad *Rom.* 1: 4. observari potest.

XL. In viam nunc redeo; nescio an retundi meretur, immanis quorundam impudentia, qui sententiam nostram ab pia antiquitate cum *Agnoetis* damnatam esse inclamant; quod & ipsum inverecunde intendit *Bellarminus*, quum hanc fuisse *Agnoetarum* hæresin scribit, quod ignorantiam non Divinitati Christi, sed ejus animæ tribuebant. Ergone ignorat *Bellarminus* *Agnoetas*, progeniem *Monophysitarum* μίαν μόνον ἐπὶ Χριστῷ φύσιν συνθετον πρεσβεύειν docente *Damasceno*; ac proinde sine ulla distinctione Divinæ humanæque naturæ ignorantiam Christo adscripsisse, quia credebant Divinitatem in humanitatem fuisse conversam. Sed missa hæc faciam satisque habebo, Veterum cum hac doctrina nostra consensum exhibere atque hoc pacto Nostros ab insigni hac calumnia vindicasse.

XLI. Multa in hanc sententiam afferri possunt *Athanasii* testimonia, præsertim ex Orat. 4. contr. Arr. quæ interpretationi nostræ perfecte congruunt. Ex ea quædam excerpam. τὴν τῷ παντός τέλος ὥραν ὡς μὲν λόγῳ γινώσκει ὡς δὲ ἀνθρώπῳ ἀγνοεῖ ἀνθρώπῳ γὰρ ἰδίον ἀγνοεῖν. καὶ τῷ τῷ φιλανθρωπίας τῷ σωτηρῷ ἰδίον ἐπειδὴ γὰρ γέγονεν ἀνθρώπῳ, καὶ ἐπὶ σκύνετο διὰ τὴν σάρκα τὴν ἀγνοῦσαν εἰπεῖν. καὶ οἶδα ἵνα δείξῃ ὅτι εἰδὼς ὡς Θεῷ ἀγνοεῖ σαρκικῶς. καὶ εἶρηκε γ' ἐν ᾧ οὗτος τῷ Θεῷ, ἵνα μὴ ἡ θεότης ἀγνοῦσα φαίνεται ἀλλὰ ἀπλῶς ᾧ οὗτος, ἵνα τῷ ἐξ ἀνθρώπων γενομένῳ οὗτῳ ἡ ἀγνοία ἦ. Et mox. καὶ οἶδε σαρκί, καὶ περὶ ὡς λόγῳ γινώσκων. Iterum. καὶ ᾧ ἐφύσατο τῷ εἰρήκων. ἀνθρωπίνως γὰρ εἶπεν ὡς ἀνθρώπος. καὶ οἶδα. Clara etiam imprimis verba sunt *Origenis* a *Gerhardo* citata in *Harmon. Euangel.* *Christus tunc temporis cum hæc diceret, vere ignoravit diem judicii, post resurrectionem autem scivit, quia Rex fuit constitutus.* Similiter *Gregorius Nazianzenus* Orat. 36. plurimique alii. Imo ut brevi præcidam omnes fere Patres. Credas id velim *Leontio Byzantino*, qui de sectis exposuit. Is ita testatur. ἴσμεν ὅτι οἱ πολλοὶ τῶν πατέρων, σχεδὸν δὲ πάντες φαίνονται λέγοντες αὐτὸν ἀγνοεῖν. εἰ γὰρ κατὰ πάντα λέγεται ἡμῖν ὁμοῦσι, ἀγνοῦμεν δὲ καὶ ἡμεῖς δηλονότι καὶ αὐτῷ ἡγνοεῖ. καὶ ἡ γραφή δὲ λέγει περὶ αὐτοῦ ὅτι προέκοπτεν ἡλικίᾳ καὶ σοφίᾳ δηλονότι ἐκεῖνο μανθάνων ὅπερ ἡγνοεῖ.

XLII. Antequam nunc manum de tabula detraham, difficultati alicui occurrendum videtur, eoque magis, quod & hoc nomine multi explicationem nostram condemnent, quod rationem nullam cur Christus diem hunc ignoraverit, afferre possimus. Cogitabit ergo aliquis, quæ causa dici possit, quod Deus diem hunc Christum latere voluerit. Ubi quidem primo sapientissime id factum esse credi oportet, ab eo qui summa est sapientia.

a Act. 3: 15.

b 1 Job. 1: 1, 2.

c Apoc. 22: 2.

d 1 Petr. 3: 18.

e 1 Tim. 5: 16.

f Hebr. 2: 17.

tia. Nisi hac fibula constringatur curiositas humana, semper habebit quod quærat. Sed tamen si probabilia sectari fas mihi est, non sapientissima tantum, sed & convenientissima Dei dispensatione ita fieri oportuisse dicam. Certum est, judicium hoc sive ultimum intelligas de mundo universo, sive ejus præjudicium quoddam ac typum quasi, in everfione Hierosolymorum, ad Christum pertinere tanquam ecclesiæ Regem; neque enim Pater quemquam judicat, sed omne judicium Filio *dedit*. Judicis autem est, tam diem præstitueret, quam judicium exercere. Ad neutrum Christus jus habuit, adeoque vere Judex non fuit, nisi post plenam satisfactionem & resurrectionem, cum ipsi omnis concessa est ἐξουσία *potestas* sive *auctoritas*, in cælo & in terra; & post passionem demum & eam subsequutam exaltationem sublimissimam, omne genu coram eo flectere debuit, omnisque eum lingua confiteri, quæ verba ex *Esajæ* vaticinio desumpta, *Paulus* præsertim de agnitione Christi tanquam summi Domini & Judicis intelligenda in Epistola ad Romanos ostendit. Quum ergo, quamdiu esset in statu exinanitionis, diem judicio exercendo pro plena potestate statuere non habuit, eum convenientissime simul & sapientissime ignoravit.

XLIII. Interim sicut ob evidentissima Scripturæ testimonia, rationeque muneris ita postulante, Domino ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς αὐτοῦ infirmitates & ἀσθενείας tribuimus, ita τελειωθέντι & ad dextram Patris collocato, summam tam quoad animam, quam quoad corpus ascribimus perfectionem. Et quidem animæ perfectio est, scientiæ illius & potentiæ ad summum usque gradum amplificatio, quæ sanctitati ipsius (ea etenim summa semper ab ortu fuit & mansit) pristinae accessit. Hoc est quod dicit Dominus. Mihi data est omnis potestas in cælo & terra. Alio hoc idem loco satis declarat, quum Discipulis de simili iterum re interrogantibus, non ut hic, respondet; sed *vestrum non est scire tempora*, sibi gnaram esse rem ostendens, sed ipsi cognitu haud necessariam. Aliter de gloriosissimo Ecclesiæ Rege, sapientissimoque ejus Doctore sentire nefas est, qui nunc jure suo utens, post tot labores exsudatos, gloriam sibi debitam, ac prorsus suam, occupat, asserit, vindicat, & ad Patris gloriam suorumque salutem magnifice ostendit.

^a Joh. 5: 22.

^b Matt. 28: 18.

^c Phil. 2: 10, 11.

^d Jes. 45: 23.

^e Rom. 14: 10, 11.

^f Hebr. 3: 7. & 4: 13.

^g Matt. 28: 18.

^h Act. 1: 7.

F I N I S.

I N D E X

P R Æ C I P U O R U M S. S.

L O C O R U M,

QUÆ IN HOC OPERE ILLUSTRANTUR
EXTRA ORDINEM.

Cap.	Verf.	Pag.	Cap.	Verf.	Pag.
G E N E S.					
III.	8.	493.	XIV.	32.	496.
VII.	24.	76.	XIX.	10.	149.
XXXVIII.	29.	83.	XXVI.	19.	351.
XLIX.	4.	80.	XXVIII.	20.	44.
E X O D.			2. S A M.		
III.	5.	58.	III.	8.	206.
X.	26.	360.	VI.	16.	133.
D E U T E R.			XXVIII.	13.	17.
I.	27.	386.	XXII.	35.	184.
-	42.	151.	I. R E G.		
XV.	8.	331.	VI.	18.	149.
XXXII.	26.	494.	VIII.	32.	326.
J U D I C.			IX.	13.	216.
V.	11.	92.	2. R E G.		
VIII.	16.	48.	V.	24.	151.
IX.	16.	326.	XXIV.	15.	220.
XI.	20.	54.	I. C H R O N.		
XIV.	14.	347. 377.	XII.	23.	206.
I. S A M.			2. C H R O N.		
I.	6.	495.	XXIII.	8.	149.
II.	36.	351.	XXVIII.	10.	355.
			N E H E M.		

J E R E M.			Cap.	Verf.	Pag.
Cap.	Verf.	Pag.	IX.	7.	48.
II.	22.	389.	X.	6.	138.
IV.	30.	177.	--	10.	198.
VIII.	18.	382 <i>sqq.</i>			
---	24.	381.			
XI.	19.	508.	II.	4.	354.
XV.	8.	36.			
T H R E N.			M I C H.		
III.	II.	302.	I.	4.	73.
---	18.	504.	--	8.	303.
IV.	I.	494.	II.	4.	151.
---	9.	495.			
E Z E C H.			H A B A C.		
XIII.	10 &	388 <i>sqq.</i>	I.	4.	73.
XVI.	36.	508.	--	8.	303.
XIX.	7.	509.	II.	4.	151.
XXI.	7.	ib.			
XXIV:	21.	ib.	III.	4.	80.
D A N.			H A G G.		
XI.	7.	326.	II.	24.	21.
XII.	3.	262.			
H O S.			Z A C H.		
IV.	17.	377.	I.	15.	22.
V.	13.	138.	IX.	12.	179.
VIII.	10.	331.	XII.	9.	518.
			M A L.		
			IV.	2.	305.
			L U C.		
			I.	35.	528, 529.
			XXIII.	7.	170.

INDEX VOCUM HEBRÆARUM,

QUIBUS NOVA LUX INFUNDITUR
IN HIS OPUSCULIS.

*NB. Inpersæ hic illic occurrunt nonnullæ observationes,
quas Cl. Author Indice, primæ editioni Animadver-
sionem in Jobum subiecto, complexus erat.*

N.		Pag.	
א	& י, seu י. radic. sæpe per- mutantur.	286.	אֵד etiam majestatem, potentiam notat. 70.
א	Præformat. aliquando gradum Comparat. infert.	25.	--- propr. gravem, durum esse; unde calamitatis signif. 500.
אכוס	non præsepe, sed aream no- tat.	86, 126.	אִיב Job nomen propr. unde? 9.
אנר	propr. ligare, unde ad cor- poris robur, ædificia &. trans- fertur. Hinc		אֵין Arab. ubi, ubinam. 23.
אנרה	fasciculus; it. agmen seu tur- ma hominum.	104, 105.	אכל edere frustra alicujus pro ob- trectare. 227.
אהל	Arab. etiam apti, digni s. idonei signif. habet.	55.	אכף Nom. etiam onus, clitellas denotare potest. 72.
אול	ejusque deriv. etiam honoris & principatus signif. habent.	220.	אל Partic. cum אמר &. constru- cta etiam notat de. 196.
אונים	ornamenta, a ון ornare.	221.	אליך rarius Ducem, pasim fami- liarem, socium denotat. 209 seqq. 297.
אור	propr. ligare; unde accin- gendi, nec non roboris & firmitatis signif. fluxit.	105, 106.	--- videtur etiam sumi pro ami- citia. 503.
אחת	unum de re miranda & in- usitata.	22.	אלף discere; inde adsuescendi, & hinc amicitia, societatis fa- miliaris, aliæque signif. 209 seqq. 296, 502, 503.
			אמן & deriv. etiam securitatem notant. 54, 164, 185. אמר se.

	Pag.		Pag.
אמר sequente ל notat dicere de.	196.	tenacem esse rei, seu magni	
--- etiam imperare, præcipere		illam facere.	229, 356, 357.
notat.	199, 200.	בחר Arab. <i>latus</i> , <i>amplus</i> fuit,	
--- sæpe notat cogitare per ellip-		unde de gaudio, divitiis,	
sin.	203.	longiore sermone, adhibe-	
אמש etiam maxime, plurimum no-		tur.	77, 78.
tare potest.	25.	בטן propr. quod interius est,	
אני ego & similia Pronomina		unde ad ventrem & animum	
subinde redundant. 18, 181, 355.		transfertur.	226.
אסף pro perdere, morte adfice-		ביר in manu pro לפני ante fa-	
re; Niph. sepeliri.	331.	ciem.	29, 30.
אסר ligare; inde captivum duce-		בין pro coram.	74.
re.	267, 334, 335.	בית domus pro sepulchro.	268.
--- ligare oculos pro excæcare;		בכך Arab. <i>findere</i> , <i>rumpere</i> .	80.
unde אִמְרֵי cæci.	106, 334.	בלא Arab. <i>ærumnam</i> , <i>calamita-</i>	
ארנ Arab. <i>spirare</i> odorem, ser-		<i>tem</i> immittere.	326.
monem &.	19.	בלג propr. <i>renidere</i> .	382, 383.
ארו ligare, constringere.	10.	בלוע gula a בלע derivandum.	339.
ארץ terra ab أرض infimum, de-		בלע etiam succidendi signif. ha-	
pressum esse.	41, 492.	bere videtur.	20, 21.
אתה tu, אתם vos, & similia Pro-		--- perficere quoque notat.	23, 46.
nomina subinde redundant. 130,		--- spec. ad maturam perducere	
355.		ætatem.	102.
אשכנז munus datum ab eo, qui gra-		--- findere quoque alicubi nota-	
tias agit.	180.	re videtur.	187.
ב.		בקע frangere, findere, de vento	
ב Præf. aliquando redundat,		vehementer flante.	312.
& est nota Nominativi. 50, 140,		בקר findere de partu adhibent	
150, 192, 271.		Arabes.	83.
--- fumitur etiam pro בן.	50.	בקה flagellatio a בקר bove, ut Lat.	
--- habet aliquando usum com-		taurea.	145.
parativum.	72, 74.	בר desertum quoque notat; for-	
באכרם constr. cum עמים populos		te & שׁוֹרְקֵי animalium erga	
universos denotat.	335.	foetum.	85.
בגלל propter, propr. ob dignitatem		ברה Arab. etiam apparere, in	
f. reverentiam.	45.	conspectum venire, præsertim	
בהל Arab. maledicere, excerari.	229,	de auspiciis.	57, 251, 494.
230.		בריא deriv. a ברה alimentum ce-	
בן etiam cunctari, morari; it.		pit.	359.
perficere, absolvere. 41, 50, 51, 26.		בריה de serpente infaustum, ma-	
בחל Arab. دخل avarum esse; it.		li ominis notat.	57, 58, 251.
		ברר Arab. pietate שׁוֹרְקֵי ferri erga	
		liberos, vel & parentes.	85.
		ברק etiam	

	Pag.		Pag.
ברק etiam pro gladio venit.	47.	נלה retegere apud Arab. de rixis	
בשר est cutis exterior.	43, 200.	& jurgiis adhibetur.	223.
		דלמור durus pro sterili.	10.
ג.		- - - pro aerumoso, fame presso.	65.
ג & כ in LL. OO. permutantur		נלע propr. idem ac נלה; inde con-	
fæpius.	15, 62.	tendere, rixari.	223-225.
— in ג fæpe mutant Arabes.	243.	נלש Arab. اءل—ل—س adscendere;	
— pro ז ponunt iidem:	12.	it. primo mane aquatum ire.	244,
נאה superbum esse, de aquis			245.
inundantibus.	80.	ננן propr. tegere, inde protegere.	276.
נאים superbi pro impiis in Deum.	306.	נר pes montis.	60, 499.
נף elatio nasi pro superbia.	181.	נר de jumento corpore validum	
נבה Adject. formæ Comparat. ut		& robustum notat.	132.
apud Arab.	25.	נרע ex Arab. deglutire, haurire	
נבור fæpius superbum, impium,		potum.	29, 78.
contumacem in Deum, de-			
notat.	33, 57, 76, 186.	ך.	
נבר fæpe superbire, inde insolenter		דבר aliquando dolos struere, frau-	
& impie se gerere.	30, 75, 76,	de circumvenire.	124.
186, 307.		דהם calamitatem, spec. bellicam,	
— de aquis invalescentibus ad-		irruentem & opprimentem	
hibetur.	76.	denotat.	298, 299:
נוה superbia pro contumacia &		דור propr. circumagere, in gy-	
impietate in Deum.	306.	rum vel orbem agere; unde	
נוה propr. secare; inde trans-		pilæ, habitationis, temporis,	
ire, pervadere.	199, 340.	generationis &c. signif. 269, 270.	
נווי retributor meus, vel sufficiens		דהם semper impellere ad lapsum	
mibi, ex Arab.	195.	notat.	325.
נוח de aquis, e terra erumpenti-		רחון suffimentum a دخن fumare,	
bus, propr. adhibetur.	89.	suffire.	ib.
נוע anhelare, spiritum ducere,		דיה Chald. ديش subicere, depri-	
spec. præ fame, fame con-		mere.	22.
fici.	308.	דלה haurire aquam ex puteo, un-	
נורל sors a lapilli signif. sic di-		de variæ metaphoræ. 233, 234.	
cta.	91.	דמה propr. filere, inde in Niph.	
נוה Arab. retribuere; it. sufficere.	195.	exscindi.	319.
נור & נרו confundi solent.	142, 143.	דקר ex Arab. turgere cibo, reple-	
etiam comedere notat.	143.	tum esse cibo.	495.
נורה constr. cum ארץ terram ste-			
rilem, desolatam notat.	142.	ה.	
נלל Arab. illustris, dignitate con-		ה & ע subinde permutantur.	223.
spicuus fuit.	45.	Y y הנה Arab	

	Pag.		Pag.
חומם <i>sigillum</i> de eo quod <i>excel-</i> <i>lentissimum</i> est.	21.	חלף <i>adhibetur</i> de arbore <i>succisa</i> <i>iterum revirescente.</i> 27, 498, 499.	
חוח Arab. <i>خري</i> <i>spernere.</i>	20.	--- <i>successionis</i> signif. habet. 188, 499.	
חח <i>securit, fudit.</i> Inde		חלץ Arab. <i>خلع</i> <i>veste regia</i> <i>splendida ornare.</i>	504.
חוי <i>fulgetrum.</i>	82.	חמל propr. <i>mollis, tener, delica-</i> <i>tus fuit, coll.</i> <i>خمل.</i>	46.
חוק propr. <i>ligare; unde robusti,</i> <i>convalescendi, aliæque no-</i> <i>tiones.</i> 101, 104, 105,		--- vel, coll. <i>حمل, ferre, por-</i> <i>tare; unde parcendi</i> signif. 315, 316, 509.	
חמא propr. <i>dicitur de sagitta a</i> <i>scopo aberrante: adhibetur</i> <i>quoque de fortuna adversa.</i>	14.	חמס sæpe <i>pœnam violentiæ</i> notat. 120, 363.	
--- de attonita & <i>turbata men-</i> <i>te, q. d. errante.</i>	94.	חמר propr. <i>rubuit; unde reliquæ</i> <i>signif.</i>	34.
חיל <i>virtus</i> etiam in malam par- <i>tem sumitur de machina-</i> <i>tione, dolo, techna.</i>	47.	חמש Arab. <i>خمش</i> <i>lacerare faciem</i> <i>unguibus.</i>	120.
--- Solent Hebræi & Arabes <i>contrarias sub uno Verbo</i> <i>signif. ponere, quæ الاضداد</i> <i>Aleddad</i> vocant Grammati- <i>ci.</i>		חנן propr. <i>manso e. gr. dactylo</i> <i>fricuit palatum</i> infantis, ut ita <i>fugere pergat: id ac Lat.</i> <i>imbuiere in origine.</i>	380.
--- ex Arab. etiam <i>administra-</i> <i>tionem bonorum</i> continet.	ib.	חנן propr. <i>de amore parentum er-</i> <i>ga liberos adhibetur.</i>	43.
חילה Arab. <i>exultatio</i> <i>χαράματα</i> e- <i>qui.</i>	16.	חפץ <i>prop. flectere; خفض</i> <i>deprimere, de alto deturbare.</i>	88.
חך pro חנך a Rad. חנך.	380.	חפר <i>protegere, tutari.</i> 26, 498.	
חכה <i>expectationem</i> notat, quæ <i>cum</i> <i>desiderio conjuncta</i> est.	82.	חפש <i>diruere, sub-</i> <i>vertere; notare etiam po-</i> <i>test in arcana vitia proximi</i> <i>inquirere.</i> 237, 238.	
חליפות <i>juramenta, confæderatio-</i> <i>nes, ex Arab.</i> 24, 188.		חץ <i>sagitta: Inde</i>	
חלך <i>atrum, nigrum, obscurum es-</i> <i>se; adhibetur de statu mi-</i> <i>fero & ærumnoso. Inde est.</i>	183.	חצה notat <i>distribuere, in portio-</i> <i>nes dirimere; &</i>	
חלכה <i>obscurus.</i>		חצץ <i>sorte dividere, sortiri.</i> 91, 92, 161, 238, 239.	
חלם <i>somniare; it. ad pubertatem</i> <i>pervenire; it. sanari, conva-</i> <i>lescere.</i> 85.		חקק pro <i>contendere, altercari; it.</i> <i>inquirere.</i> 162.	
--- <i>Ad pubertatem pervenire</i> [no- <i>tat], quia puberes noctur-</i> <i>no profluvio polluantur,</i> <i>quod חלם somniare</i> vocant <i>Arabes.</i>		חקר Arab. <i>contemnere</i> notat. 237.	
חלמיש <i>petra lævis, glabra.</i> 156.		--- <i>trepidare pro festinare.</i> 265.	
		חרף pro <i>vilem habere.</i> 143 sqq.	
		חשן forte <i>explicandum ex</i> <i>حسن</i> <i>pulcher fuit.</i> 222.	
		חתם propr. <i>signare; inde sigil-</i> <i>lare, obsignare; inde recon-</i> <i>dere,</i>	

	Pag.		Pag.
dere, abscondere.	21, 37, 53.	יקr propr. & sæpius gravem esse notat.	224.
--- de inspirationibus Dei adhibetur Arab.	73.	ירט præcipitavit, in exitium conjecit.	31.
חחח confringere sæpe de metu adhibetur.	93.	ישב sedere pro dirutum collabi, solo æquari.	254.
מ.		ישם findere, lacerare; spec. ad mulierum comturam transfertur.	177.
ב Arabes fere adhibent pro Hebr. ז.	81, 90, 278, 507.	ישר etiam opulentia, bonorum adfluentia signif. habet.	216.
טבעת annulus a signando sic dictus.	37.	יתר orig. habet in firmitate nervi aut funis.	379.
טוה Arab. jejunare, præcipue vespera: hinc		כ.	
טוה forte filia jejuna, quæ virum non gustavit.	324.	כ & נ aliquando permutantur.	15.
י.		--- præf. aliquando redundat.	10.
י & נ prim. Radic. sæpe permu- tantur.	359.	כביר superbus.	20.
י adf. aliquando eleganter re- dundat.	131.	--- Et potest ibid. (Job. viii: 2.) etiam pro impio sumi: con- ferantur quæ dicta Pag. 75, 76.	
י manus pro beneficentia & li- beralitate.	271.	כבר superbum esse.	20.
י ליר quid notet?	214.	--- grandævum esse.	29.
ידע aliquando notat pœnas luere.	48, 306, 331.	כרוו est vox compos. ex רוו & כ similit.	269, 275.
--- conicere, suspicari.	169.	כהה caligare, corrugari; Arab. pusillanimum esse.	509.
--- deferere, relinquere.	509.	כחר propr. celare; inde aliquan- do abnegare.	17.
יום aliq. sumitur pro die infau- sto; it. die prælii.	10.	--- Sic ab Hebr. כפר tegere est abnegare, unde Ca- phir & Caffri.	
יחר pro partim.	267.	כליות renes sic dicti a כל ambo, duo.	32.
ימין dextra pro jurejurando.	201, 207.	כלם Arab. alloqui, disceptare. Unde	25, 45.
ימר idem ac מור.	287.	כלמה pro sermone.	45.
יער præstitueret tempus aut locum, & latius promittere.	198.	כנך propr. tegere; unde alæ, pro- tegendi, aliæque signif. flu- xerunt.	275, 276.
יפהּ, propr. qui sermones spargit & spirat, a פוח.	19.	ככה tegere, operire veste.	363.
יצב Arab. propr. stare, inde & ægrotare.	359.	ככה verrere, everrere.	277, 506.
יצר de animo, dolore constringere notat.	23.	ככך pro	
יקהה obedientiam notat a Rad. וקה.	131.		

	Pag.		Pag.
כסף pro <i>averruncare</i> .	27.	לי pro <i>de me</i> .	195.
וכסה Rabbini est <i>pulvillus</i> , sed non in S. S.	126.	ליל nox pro adversa fortuna.	74.
כפה <i>sufficere</i> alicui malo removendo; it. <i>sufficienter reddere</i> .	231, 232.	לכר Arab. <i>cobærere</i> , <i>junctis & compactis partibus esse</i> .	501.
כר pro <i>sella camelina</i> , Arab. <i>سور</i> .	122.	למר etiam <i>adsuescendi</i> signif. habet.	210.
--- non notat <i>pascuum</i> : aries sic dicitur a <i>saliendo</i> .	190-192.	לעה (non ליע) Arab. <i>لعي</i> <i>vanus, irritus, frustraneus fuit, vane effutire, etiam loqui</i> . 15, 140, 230, 338,	339.
כרם <i>generosus, nobilis fuit</i> ; unde inter alia <i>vineæ</i> signif.	53.	לעות Jef. L: 4. unde?	140.
כרר <i>irruere, insilire</i> ; unde <i>gemin. saltare, subfilire, & dromades</i> . 18, 91, 172, 192, 289, 498.		לפנים a <i>multo tempore</i> .	39.
כשף Arab. <i>detegere</i> , inde <i>averruncare</i> .	27.		
ל.			
ל aliquando comparationi inseruit.	27.	מ Heemant. præf. nomina format <i>instrumentorum</i> .	245.
-- eleganter redundat, etiam ante Nominat.	35, 271.	-- & מן quandoque negandi vim habent, vert. <i>ne sit</i> .	161.
-- cum <i>dicendi</i> Verb. constr. aliquando vert. <i>de</i> .	195, 199.	-- subinde Genitivum formant, ut Belg. <i>van</i> . 233, 328, 329.	
לא ליר quid hæc phrasis notet?		מבך notare potest <i>fissionem</i> f. <i>eruptionem</i> fluvii, vel & id. ac נבך <i>collis</i> f. <i>scopulus</i> , ut fit pro מבך.	60, 61.
לבש <i>induere</i> de congressu venero: unde לבוש <i>vestimentum</i> pro uxore.	191, 363.	מנה <i>tegumentum</i> cordis, pro obduratione.	310, 311.
להם <i>deglutire buccellam</i> ; inde <i>inspirare</i> .	226, 227, 383. seqq.	מדבר pro <i>lingua</i> , instrumento locutionis.	245.
לו aliquando <i>si</i> .	31.	מרר aliquando <i>extendere, proferre</i> .	19, 174.
לוה non notat <i>adhærere</i> .	360.	מרהבה <i>exitio dans</i> , perdens; vel potius <i>spolia agens</i> .	263.
לון vel לין <i>lenem, facilem, obsequentem esse</i> .	86.	מרנה <i>præcipitium</i> , asperum montis cacumen.	243.
לוע non notat <i>absorbere</i> , sed Radix est לעה.	338 seqq.	מהה ad <i>metum</i> f. <i>stuporem</i> etiam transfertur.	51.
לחם pro <i>fructu arboris</i> .	297.	מהול vox obscura.	253, 253.
--- pro <i>carne</i> , unde <i>belli</i> signif. sub Radice.	338.	מהל forte id. ac מול, forte <i>contemnere</i> , ut Arab.	ib.
--- pro <i>medulla arborum</i> .	508.	מהר propr. <i>festinare</i> ; unde ad confusionem & <i>perturbationem</i> animi transfertur.	44.
		Yyy 3	aliq. מוער

	Pag.		Pag.
מועד aliq. <i>promissum</i> notat.	198.	עור <i>cavernam</i> notante, quæ	
מופו unde hæc vox?	134.	signif. apprime loco Jobi	
מור propr. <i>buc illuc moveri, agi-</i>		cit. quadraret.	
<i>tari.</i>	30, 46.	--- <i>celeriter procurrare.</i>	93.
--- de <i>commeatus</i> comparatione		מלל Arab. <i>fastidire, tedium capere.</i>	66.
& adhibetur quoque. ib. 287.		מן, vid. מ.	
מוש etiam <i>mutationis</i> signif. habet.	354.	מלה <i>portio; vel potius fortunæ,</i>	
מותר <i>emolumentum</i> unde sic di-		<i>opes, a נול vel נלה.</i>	30, 277.
ctum?	379.	מנע Arab. <i>cobibere; inde inaccess-</i>	
מזור <i>ulcus.</i>	328.	<i>sum esse</i> fortitudine, virtu-	
מזו & מצץ <i>fugere, exfugere.</i>	157.	te, dignitate &c. it. <i>carum,</i>	
מחא <i>ferire, percutere</i> notat.	324.	<i>pretiosum esse.</i>	63.
מחוז <i>scopus</i> deriv. a חזה.	32.	מספחה <i>abscessus, apostema, a flu-</i>	
מחלצה <i>vestis qualis?</i>	504.	<i>endo</i> sic dictum.	350.
מחמל id <i>ad quod</i> quis desiderio <i>fer-</i>		מעון <i>mansio</i> a ענה <i>habitare.</i>	32, 140.
<i>tur, vel in quo fiduciam po-</i>		מענות non videtur <i>fulcos</i> notare.	333.
<i>nit.</i>	315, 509.	מעשה spec. <i>scelus</i> denotat.	75.
ממרה <i>scopus, a نظر videre, specu-</i>		מפרצים <i>portus.</i>	163.
<i>lari.</i>	32.	מצה & מצץ <i>exfugere.</i>	196.
מכך <i>consumere, exitio dare, per-</i>		מקום spec. <i>locus natalis, patria.</i>	236,
<i>dere.</i>	54.		237.
מכרה <i>fraus, circumventio, a fig-</i>		מקצה <i>ab extremo pro, ad unum</i>	
nif. Rad. Arab.	129.	<i>omnes.</i>	121, 286.
מכחיר forte a كثر <i>multitudine</i>		מקרוב aliquando <i>brevi, propediem.</i>	197.
<i>superare.</i>	74.	מקשה <i>dolatus</i> a קשה <i>dolare.</i>	505.
מלא Arab. etiam <i>conspirare; it.</i>		מקער <i>ligatus</i> pro <i>vegeto & robu-</i>	
<i>haurire.</i>	31, 499.	<i>sto.</i>	101.
--- <i>implere</i> de arcu, est eum <i>va-</i>		מר <i>acer</i> pro <i>forti, ut sæpe</i> Rad.	
<i>lide tendere.</i>	176, 355, 356.	<i>apud Arabes.</i>	347.
--- subinde additur ad augen-		מרה in Hiph. <i>discertare, conten-</i>	
dum & intendendum. ib.		<i>dere, ut Arab.</i>	36.
--- deriv. notat. <i>Nobiles, opti-</i>		מרי <i>amarior</i> formæ Comparat.	25.
<i>mates, in populo.</i>	127.	מרירים <i>mala, infortunia.</i>	10.
מלה pro <i>tædio, fastidio.</i>	66.	מרפה & מרפה non <i>sanitas, sed sa-</i>	
מלט Arab. <i>evellere: sic Symmach.</i>		<i>natio.</i>	221.
<i>vertit. Job. xix: 20.</i>	43.	מרץ מרץ <i>debilem, languidum</i>	
--- Sensus ille, quem Symmach.		<i>esse; it. veritati detrabere.</i>	18.
dat, omnium accommoda-		משח מוח <i>manum ducere super re,</i>	
tissimus videtur. Interim		<i>palpare, delere.</i>	354.
moneo, עור Arabibus		משך מושך <i>capere, tenere, conti-</i>	
esse ex partibus oris, & (ut		<i>nere.</i>	295.
puto) concavitates, in qui-		--- <i>trabere, in re mercatoria.</i>	62, 63.
bus dentes hærent, a غور		--- <i>cobibere, de fortitudine in-</i>	
		<i>accessa.</i>	

	Pag.		Pag.
acceda.	63.	נחח non simpliciter descendere,	
--- Signif. [cōhibendi] Arabibus		sed demergi: cum קשה arcu	
frequens, rarior Hebræis:		constr. cum validissime at-	
ea tamen admittenda vide-		trahere. dicit. 183, 184, 186.	
tur propter Job. xxxviii: 31.		נכח antè forte pro pudendis. 118.	
משכח LXX. vertentibus		נכר infortunium ingratum & du-	
φραγμαὶ, Anglis the bands.		rum. 70, 500.	
Et inde explicari potest Jes.		נמר ferocire; unde pardus nomen	
xviii: 2, 7. & Job. xxviii:		traxit. 36.	
18. modo quo dixi.		נכרך idolum unde sic dictum? 295.	
משכח 2 Sam. xvii: 28. quid notet? 82.		נער non notat rudere. 126.	
משכח equi quales? 295, 296.		--- de errante, huc illuc vagan-	
משכח spec. de sepulchro. 267, 268.		te, adhibetur. 357, 358.	
--- latius de regione, regno,		נפש de gregibus noctu sine	
ditione. 347.		pastore vagantibus. 343.	
משכח effusio sanguinis. 256, 506.		נצח Arab. stare, inde lassum, it.	
משכח delere, abstergere. 354.		ægrotum esse. 358.	
מח spec. occisus violenta morte. 52.		נצה propr. prehensio antiis pugna-	
		re; unde latius fumitur. 136, 137.	
		נצה aliquando veritatem, sinceri-	
		tatem denotat. 73, 503, 504, 346.	
		-- sanguinem a נضح spargere,	
		adspergere. 287, 508.	
		נצל propr. extrahere, spec. festu-	
		stucis liberare. 173.	
		נקה aliquando expurgare, depræ-	
		dando q. purum efficere. 253, 254.	
		נקמה pro feritate, crudelitate. 309.	
		נקשה durus pro famelico. 258.	
		נרנן propr. rancore infectus. 385 sqq.	
		נשא aliquando parcere, tolerare. 316.	
		נחך compressis digitis exprimere. 24.	
			ד.
		ד & ז Arab. sæpe permutan-	
		tur. 17.	
		דאון & דאון de quibusvis humanæ	
		vitæ negotiis & actionibus ad-	
		hibentur. 259, 260.	
		דכב etiam transfigere, vulneri-	
		bus conficere; it. convitiari.	
		32.	
		דדר mag-	

	Pag.		Pag.
כר <i>magnum lumen</i> , summa claritas.	24.	de inimici signif.	156.
כוס <i>equus</i> forte a עוֹשׂ <i>exultare</i> .	16.	- - <i>gluma</i> ab Arab. <i>excæcandi</i> notatione.	321.
כור <i>contumax</i> , pro impervio, difficili; de <i>via</i> e. gr.	308, 309.	עוּת <i>percutere</i> , <i>ictus infligere</i> .	43.
כך seu סכה aliquando <i>latibulum</i> feræ.	501.	עוּ pro <i>superbia</i> .	509.
כך <i>propr. tegere</i> ; inde <i>cingere</i> , <i>custodire</i> .	276.	עוּ de terra, <i>desolata</i> , <i>inhabitata</i> esse.	41.
כר <i>saltare</i> , spec. de equo solum percutiente pedibus.	16, 17.	- - <i>abhorre</i> a cibo.	46.
כעה Arab. <i>currere</i> , spec. de vento.	187.	עוּ <i>fodere</i> , spec. terram lapidosam.	255, 505, 506.
כער <i>propr. urere</i> ; unde & <i>procellæ</i> signif.	189.	עוּ <i>copiosum</i> , <i>abundantem</i> esse.	22.
כפה notat <i>effundere</i> , unde כפידים <i>effusiones</i> .	28, 256, 551, 506.	- - <i>juvare</i> ; inde <i>erudire</i> ; inde & <i>objurgare</i> .	68.
כחר <i>clypeus</i> .	275.	Ut hæc observatio pro viribus stabiliatur, exemplum hic addam, quod rem egregie illustrat & confirmat. Verbum فاد est <i>juvit</i> , ut	
ע.		Hebr. hoc pro <i>erudire</i> usurpatur apud Abulph. p. 94. استغيدت منه <i>eruditio ab eo percepta est</i> , proprie <i>auxilium</i> . Sic Sadi in Gulist. p. 356. ut ex consortio tuo	
ע & נ aliquando permutantur.	245.	مستغيد شويم <i>proficiamus</i> , <i>edoceamur</i> , proprie <i>juvemur</i> .	
ע & ה	223.	فائدة <i>utilitas & doctrina</i> apud Abulphar. & Sadi in Gulist. p. 154. Hinc tandem tertio notat <i>reprehendere</i> . Abulphar. Hist. Dyn. p. 90.	
ע & נ	288.	و كثره تغيبه الملك امانه <i>quoniam multus erat in rege reprehendendo</i> , in Arabico est <i>juvando</i> , interfecit eum veneno. Frustra has significationes in Lexicis quæras.	
ע & צ	504.	- - de debito conjugali etiam adhibetur.	118, 139.
ע <i>forte opus</i> Præfectorum provinciae.	322.	עטה <i>operta</i> , pro <i>languida</i> , deliquium patiente.	240, 241.
ענב <i>admirari</i> ; spec. de admiratione amoris.	314.	עטף ex	
ער pro <i>incursu hostili</i> , inimicitiae.	24.		
ער Arab. <i>numerare</i> ; unde ad mulierem <i>menstruatam</i> transfertur. Hinc vestis	288.		
ערים est <i>menstruata</i> .	ib.		
עלל aliquando <i>infligere</i> plagas, ægritudine adficere.	34.		
עון <i>juvit</i> , <i>auxilio</i> fuit. Hinc			
עונה <i>propr. auxilium</i> , spec. <i>debitum conjugale</i> &c.	118, 139.		
עור <i>cutis interior</i> .	43.		
- - vid. & de h. v. מלט.			
- - Verb. aliquando <i>æmulari</i> ; un-			

	Pag.		Pag.
Idem quod <i>צעה</i> Hebr. <i>ה</i> in <i>ן</i> mutato, ut <i>قسن</i> & <i>قسا</i> <i>du-</i> <i>rum esse</i> , <i>شجن</i> & <i>شجا</i> <i>tri-</i> <i>stari</i> , <i>צפה</i> & <i>צפן</i> .		<i>קלט</i> <i>contraxit se in unum.</i> 272, 273.	
<i>צפן</i> <i>abscondere</i> , inde <i>recondere</i> in- star thesauri, etiam <i>signa-</i> <i>culo claudere</i> , unde <i>לב</i> <i>in-</i> <i>durare cor.</i> 37, 38.		<i>קן</i> pro <i>inconcussa firmitate</i> trun- ci palmæ Job. xxix: 18. 65.	
<i>צרה</i> notat <i>auxilium</i> , <i>opem incla-</i> <i>mare.</i> Unde		-- Sic Chald. hanc vocem <i>חוקפא</i> <i>firmitas</i> dedit.	
<i>צריח</i> <i>arx</i> , <i>propugnaculum.</i> 352.		<i>קנן</i> <i>firmum</i> , <i>immutum esse.</i> ib.	
<i>צרה</i> <i>æmulari</i> , <i>zelotypum esse</i> , it. <i>hostiliter agere.</i> 166, 262, 495.		<i>קפץ</i> pro <i>mori.</i> 54.	
-- <i>de repositione thesauri</i> , ejus- que q. <i>obsignatione.</i> 37.		<i>קציר</i> <i>arx</i> , <i>castrum</i> : it. No- men loci. 173.	
ק.		<i>קצע</i> <i>scindere</i> , <i>præcidere</i> , unde <i>מקצע</i> <i>angulus.</i> 158.	
<i>קבה</i> notat talem lectum, qui no- bis <i>Alcove</i> dicitur. 99.		<i>קצר</i> propr. <i>frangere</i> , <i>rumpere</i> , inde <i>irasci.</i> 332.	
<i>קבל</i> honeste de <i>pudendis</i> adhibe- tur. 118.		-- deriv. <i>φρύγανα</i> , <i>cremia</i> , ut recte LXX. ib.	
<i>קבץ</i> forte & <i>morte adficere</i> : Niph. <i>sepeliri.</i> 331.		<i>קצפה</i> <i>συνκλασμός</i> secundum eos- dem. ib.	
-- <i>de pastoribus</i> , oves disper- sas congregantibus. 343.		<i>קצץ</i> <i>præcidere</i> , spec. <i>forfice co-</i> <i>mas.</i> 246.	
<i>קדם</i> <i>sistere coram</i> , <i>offerre.</i> 11.		<i>קצר</i> de <i>avaritia.</i> 356, 357.	
-- <i>beneficiis prosequi</i> & <i>præferre</i> aliis. 93.		<i>קרא</i> <i>legere</i> , <i>legendo docere</i> , vel & <i>discere.</i> 280.	
<i>קדר</i> <i>spurcari</i> , <i>inquinari</i> , tur- <i>bidum reddi.</i> 18.		<i>קרוב</i> <i>propinquus</i> pro <i>brevi.</i> 39, 45, 197.	
<i>קוט</i> <i>præcidere.</i> 20.		-- <i>pro bene notus.</i> 198.	
<i>קום</i> <i>surgere ad corrigendum</i> , <i>cor-</i> <i>rigere.</i> 43.		<i>קר</i> Arab. <i>quietus</i> , <i>stabilis</i> , <i>con-</i> <i>stans.</i> 224.	
-- <i>stare</i> , pro <i>regnare</i> , <i>imperium</i> <i>habere.</i> 237, 238.		<i>קרץ</i> <i>comprimere digitis.</i> 72.	
<i>קין</i> <i>tædio adficere</i> , pro <i>obsidione</i> <i>premere.</i> 257.		<i>קרקר</i> <i>struere</i> , <i>ædificare</i> , <i>fundare.</i> 152, 153.	
<i>קוצה</i> <i>capillus frontis</i> , <i>antiæ.</i> 246.		<i>קשה</i> etiam <i>sterilitatis</i> , <i>penuriæ</i> fig- nif. habet. 14, 66.	
<i>קט</i> Partic. <i>duntaxat.</i> 313.		-- Arab. <i>dolare.</i> 505.	
<i>קטב</i> <i>cædere</i> , <i>exscindere.</i> 126.		<i>קשה</i> <i>durum esse</i> , spec. de animo teneri amoris ignaro. 86.	
-- <i>confringere.</i> 313.		<i>קשר</i> propr. <i>ligare</i> , unde <i>roboris</i> signif. 100, 101.	
<i>קלוט</i> <i>contractus membris</i> , a Rad.		-- de <i>ædificatione</i> vel restaura- tione adhibetur. 104.	
		ך.	
		<i>ראה</i> <i>videre</i> pro <i>contemnere.</i> 20.	
		-- pro, in prælium cum aliquo	

	Pag.		Pag.
descendere.	177.	שאל pro petere locum aliquem.	301.
ראש caput pro illo ipso.	205, 206.	שאלתא quaestio simpliciter pro re,	323.
רנמה lapidatio pro execratione.	193.	negotio.	
רנן propr. confrascere, rancorem		שאנן de insolentia & ferocia etiam	56.
situmque contrahere.	385 seqq.	adhibetur.	
רוח היום spiramentum diei, pro ves-		שאר aliquando omnis.	320.
pera.	119, 493.	שבב arsit; it. incendit, fuscita-	
רום pro desiderare, expetere.	38.	vit ignem. Hinc 41, 322, 330.	
--- altum esse, pro ignotum esse.	198.	שניב non scintilla, sed flamma;	
--- pro efferre se, gloriari, it.		Plur. fragmenta.	ib.
longe abesse.	274, 275.	שנכה Arab. rete.	41.
לב pro sapientia, it. super-		שבל demittere, unde deriv. ca-	
bia, etiam gaudio.	184, 185.	saries.	284, 285.
רחם propinquus uterinus.	54.	שבע in Hiph. de siti sedanda ad-	
רחק remotum esse, pro altum esse.	198.	hibetur.	308.
ריב pro certare, bellum gerere.	137,	שבר pro spithama dimetiri. 79, 80, 501.	
	138.	--- frangere ad metum & timo-	
ריר saliva sponte ex ore dimanans.	389.	rem transfertur.	93.
רמה putredo, etiam vermis, a Rad.		--- ad clamorem.	264.
רמס cariosum esse, putrescere.	19.	שנה spec. de quiete somni adhi-	
רמני non pro רמנים, sed Adject.		betur.	202.
est.	249.	--- Hiph. quiscere fecit, pro per-	
רע nunquam cogitationem notat.	205.	didit.	194.
-- socius pro domino.	210.	שר pro fame, penuria.	13, 331.
רפא Arab. in II. bene precari.	221.	שוח meditari, inde eloqui submis-	
רפאים propr. lati, bonis abundan-		sus, inde susurrare, obtre-	
tes; inde feroces, protervi;		ctare, irridere.	310.
hinc de Gigantibus & impiis		שוחט Arab. est arboris montanae	
adhibetur; a Radice		genus.	496, 497.
רפה commoda mollisque fuit vita,		שום Arab. vilipendere.	77.
laete vixit.	56, 57.	Sic جعل נעל deponere, &	
רפר non sternere, sed fulcire, suf-		fastidire, aspernari.	
fulcire.	242, 491.	שוק appetere spec. de siti venit.	308.
רפק cubito inniti.	249.	שור Job. xxxiii: 16. cingere se-	
רצר observare intentis oculis; inde		cundum Ab. Esram, ut	
insidiari.	192, 193.	Arab. سام, vel consilia da-	
רקד saltare, salire, etiam ad ce-		re, ut شوي.	73.
leritatem transfertur.	290 seqq.	A signif. quam posuit Ab.	
		Esra, est שור murus, ut	
		חום murus est a Rad. חומו	
		Arab. cingere. Atque	
		hinc signif. illa cingendi con-	
		firmatur.	

ש.

Hebr. fere in ש mutant Ara-
bes.

299.

שחם non

F I N I S. ERRATA.

ERRATA EXSTANTIORA.

Pag.	Lin.	legitur	lege
19.	16.	ratio	notat.
ib.	17.	قاح	واح.
38.	24.	it.	est.
44.	penult.	gennini	genuini.
36.	3.	רוחי	רוחי.
61.	33, 32.	deleantur hæc verba: observare est, unde in genere	خيس.
73.	11.	אם	חתם.
78.	16.	amplius	amplus.
128.	ult.	racit.	redit.
168.	28.	פטר.	פטר.
ib.	31, 33, 36.	פצר	פצר.
169.	4.	פטר	פטר.
		lola	loca.
183.	29.	נחה	נחת.
190.	28.	כרים	כרים.
197.	12.	בלה	כלה.
226.	14.	לתם	להם.
232.	17.	كفي	كفي.
ib.	22.	dein	dem.
257.	10.	efficiamus	afficiamus.
359.	20.	רבה	ברה.
481.	5.	mente	mento.
509.	7, 10 &	ירע	ירע.

L E O V A R D I Æ

Ex Typographia H. A. DE CHALMOT, MDCCCLXIX.

Bayerische
Staatsbibliothek
München

LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

CHICAGO, ILLINOIS

1900

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

CHICAGO, ILLINOIS

1900

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

CHICAGO, ILLINOIS

1900

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

CHICAGO, ILLINOIS

1900

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

CHICAGO, ILLINOIS

1900

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

CHICAGO, ILLINOIS

1900

Schultens, Albert

Opera minora

Lugdunum Batavorum 1769

4 Exeg. 773

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10354583-2